D. MARTINI LUTHERI

EXEGETICA OPERA

LATINA

CURAVIT

CHRISTOPH. STEPH. THEOPH. ELSPERGER

PHIL. DOCT. ET REGII GYMNASII ERLANGENSIS PROFESSOR.

TOMUS V.

CONTINENS ENARRATIONES IN GENESIN

CAP. XX — XXIII.

ERLANGAE

SUMTIBUS AROLI HEYDERI.

MDCCCXXX.

IN GENESIN

ENARRATIONUM

REVERENDI PATRIS

D. D. MARTINI LUTHERI,

BONA FIDE ET DILIGENTER COLLECTARUM, PER

VITUM THEODORUM

TOMI II. PARS III.

GESIMUM CAPUT GENESIS.

profectus est inde Abraham in terram stralem, et habitavit inter Cades et inter Sur, et peregrinatus est in Gerar.

Saepe dixi: Moses cum describit vitam omnium sanctissimi Patriarchae Abrahae, facit id admodum iviliter; non dicit de miraculis, non de monstros operibus et studiis, qualia Monachi et Eremitae ictant. Facit eum hominem valde plebejum, qui in egotiis oeconomicis versatus est; habuit enim uxom, habuit liberos, habuit familiam numerosam; cum ea hinc inde peregrinatus est pro necessitate et commoditate sua. Nulla igitur hic singularis sanctimoniae species est. Itaque Papistae et maxime Monachi historias has neque curant valde, neque legunt diligenter. Quodsi novam vestis formam, portosos mores, et vivendi modum ab omnibus hominibus alienum in hoc Patriarcha viderent, tum eum tanquam sanctum hominem praedicarent.

Haec opinio non potest eximi mundo; nihil adatur, nisi quod singulare est. Cum igitur audit es *peregrinari, et novas sedes* quaerere, quid,

inquit, hoc singulare est, aut magnopere p candum? Habet hoc commune cum multis, et me cum mendicis et aliis vilissimis hominibus: praedicatione digna sunt, singularia sint necess ut excitent admirationem etc.

Sic fit, ut hae sacrae historiae negligantu plus admirationis ac concursum majorem h praestigiator aliquis in foro, cum ignem ev quam hic sanctus vir, incedens in fide et ver in summa patientia et spe, exspectans promissi a Deo sibi factam. Hoc non vident Papistae; tum opus nudum respiciunt, non in opere co rant ipsum cor et affectum. Peregrinatur, inq Abraham, et ducit secum uxorem et familiam: est simplex laicus. Si autem ivisset in desertu esset factus Monachus, hoc fuisset admirabile dignum, quod scriberetur. In summa mundus ludi praestigiis; veritatem negligit et odit.

Nos igitur respiciamus ad verbum, quod ipse jubet Abrahamum egredi, et perambular ram, supra capite secundo. Haec verba etsi striora sunt hoc sole, quem videmus, tamen istae non vident, sed tantum admirantur suo cullos, vigilias, jejunia. Sed quid putabimus tum virum cum tam numerosa familia passum errantem inter gentes, et subinde mutantem h tionem? Oportuit enim eum pendere inter c et terram, si quidem non habuit vestigium pedis. Haec certe monstrosa religio fuit et d lior, quam Monachorum: quantulum enim est i re cappam, et interim securum esse de victu e de, ac gloria et honore frui in pulcherrime ex monasteriis? Non igitur leviter transeundae

ae historiae; a Spiritu sancto scriptae et relictae cclesiis, ut legantur ad aedificationem fidei.

Supra capite duodecimo *) scribit Moses, Abraamum venisse a Bethel in Hebron ad convallem Iamre, ubi tres fuerunt fratres, hospites Abrahae. n eo loco vixit ad annos plus minus viginti, ac atus ei ibi est Ismaël. Vidit quoque ibi Sodomoım interitum, et accepta ibi promissione de nasendo ei filio, quaecunque tandem occasio fuit, disedit inde in Gerar. Fortasse illi tres hospites Abraıe mortui sunt, et secuti deteriores haeredes, sicut eri solet, aut vitavit locum Sodomis tam vicinum. uanti autem constiterit transferre sedem alio, scripıra non ostendit, sed relinquit hoc nostris cogitaonibus, qui sumus oeconomi.

Porro Abraham procul dubio multos convertit itis viginti annis in Mamre, et tamen interim pereat quinque vicinae civitates in fertilissimo loco sie. Ita enim plerunque fit: mundus initio cum udio accipit verbum, sed mox iterum fastidit, tanem, sicuti hodie videmus, etiam abhorret et odit, am scilicet propter verbum certa pericula exspecında sunt: sicut Christus in parabola de terra peosa dicit. Haec enim omnium hominum natura t, quod cupiunt quidem aeternam vitam, sed connctam cum commodis hujus. Sed nota est Chrii sententia (Matth. 16, 24.): „Qui me vult sequi, llat suam crucem", hoc est, qui volunt esse haedes aeternae vitae, multa acerba tolerent et ferant cesse est.

*) Rectius capite decimo tertio.

Atque hic Abraham suo exemplo egreg
tum docet, tum consolatur. Est haeres totius
Canaan; divinitus enim est ei promissa, et
non possidet unius pedis vestigium in tota
sed errat cum suis jam hic, jam alibi, nec
ullam certam sedem, et ad ipsius exemplum
filii et nepotes ejus exsules sunt, nec haben
sedes. Hoc quo pertinet? Nimirum ut di
sanctum Patriarcham exspectasse aliud reg
aliam possessionem, quam quae terrena et h
tae esset. Ideo in sua propria terra divini
promissa mansit peregrinus: ut scilicet reli
Pharisaeis certam intelligentiam scripturae
de regno Dei, et praecipuo capite promis
quod terra Canaan non sit praecipuum cap
missionis; alioqui Abraham promissionem no
consecutus, qui cum nepotibus in ipsa prom
terra peregrinus vixit. Nobis igitur quoque t
peregrinis in hac vita vivendum est, donec
gamus in veram patriam et meliorem vitam
aeterna est. Sed posterior aetas est, sicut
sacrorum historia docet, aeternarum promis
oblita; tantum haesit in possessione terrae
ac Christi regnum judicavit corporale esse.

Sed Prophetae et alii sancti peregrinatic
las Abrahae inspexerunt diligentius et mor
aliam terram et patriam aliam exspectandam
hanc corporalem et perituram; alioqui haec
ralis terra ipsi patri Abrahae, cui promissa f
ta esset; sed ne quidem vestigium pedis to
tempore ei contigit, quin locum sepulturae
ra sua pecunia sibi emit. Hoc viderunt Pro
talpae nostrae pontificiae non vident, qui dicu

buit Abraham uxorem; ergo fuit simplex laicus, ergo nihil spirituale in ejus historia est; sunt omnia communia etc. Sed epistola ad Hebraeos aliter judicat; involvit enim haec communia in ipsum spiritum, et dicit, in fide illa communia esse facta, in fide uxorem duxit, in fide peregrinatus est, hoc est, aliqua sustentavit se promissionibus divinis seu verbo, et exspectavit aliam mansionem seu habitationem, quam terrenam: ea utitur ceu cibo et potu.

Igitur nos quoque discamus hac vita sic uti, ceu diversorio, vel hospitio nocturno. Ad hunc modum si peregrinationem Abrahae intelligas, non dicas, fuisse commune hoc. Est enim fidei opus, et ejus quidem ardentissimae et firmissimae. Sed impii haec non vident, sicut scriptum est (Es. 26, 10.): Tollatur impius, „ut non videat gloriam Dei". Opera enim, quae procedunt a verbo, et fiunt in fide, plena sunt in oculis Dei: utcunque de iis judicet mundus, etiamsi tantum pastor ovium aut nutrix infantis sis. Sed, ut dixi, talpae istae tantum ea vident, quae habent speciem aliquam. Si simiam in publicum locum constituas, foedam et inutilem bestiam, statim invenies, qui ad eum accurrant et admirentur, ceu formosissimam bestiam. Sic rara et aliena a consuetudine opera admiratur mundus: de fide autem nihil intelligunt, ac sunt opera Dei semper abscondita sub vili aliqua forma, non splendent in mundo, sed in oculis patris coelestis. Nunc ad textum.

Ex Hebron profectus est Abraham versus austrum, et habitavit inter Cades et inter Sur. Cades in confinio tribus Iuda versus orientem; Sur autem in tribu Iuda versus occidentem, circa monta-

na, quae attingunt Aegyptum: in medio horun
ta est גְּרָר, quod significat peregrinationem.
enim peregrinus est: conveniunt igitur hospes et
men loci. Hospes est peregrinus, et locus h
nomen peregrinationis, sicut nos vocamus E
Gasthoff, seu hospitale, ut intelligas, Abrahar
etiam in illo loco non fuisse civem, sed hosp
quendam. Est autem Gerar Palaestinae civitas,
trema fere ad austrum. Porro Palaestina non
nominatur cum celebritate aliqua, forte quia
dum fuit regnum, et singulae civitates a singuli
gibus gubernatae sunt.

Dixitque Abraham de Sara, uxore s Soror mea est. Et misit Abimelech, Gerar, et tulit Saram.

Hic novum periculum Patriarcham Abrahan
excipit. Sed priusquam historiam enarramus,
chronographia admonendi estis, quae pulchre
ad scripturam recte intelligendam. Vixerunt eo t
pore Sem, Salah, Serug et Thare: quorum Sem
derat originalem mundum ante diluvium. Non
tem existimabimus, sanctos viros vixisse otiosos
tinuerunt Dei cultum publice, domesticos suos
dierunt de voluntate Dei, de promissionibus, de
ge, etc. Haec sine dubio viderunt et audive
vicinae domus, atque per hanc occasionem e
gentes ad veram Dei notitiam pervenerunt et s
tae sunt, etiamsi circumcisae non essent. Fue
igitur tum multae ecclesiae, praeclare instituta
mundo; et tamen accidit, quod etiam hodie, p
dolor, experimur, ut eo ipso tempore maxima
centia et pessimi homines essent, sicut Sodon

m exemplum probat, qui tamen in vicinia habue-
int praestantissimum doctorem Abrahamum, cujus
neficio liberati ab externorum regum injuriis et
go erant.

Sic hodie nunquam feliciora ingenia et doctio-
s homines Germania habuit; sed si recte rem per-
ndas, nunquam fuerunt homines sceleatiores: qui
terant eloquentia sua, cognitione linguarum et
iis donis praeclare ecclesiam juvare, hi locant ope-
m suam tyrannis et Pontifici, ac sunt acerbissimi
clesiae hostes. Sed idem isto tempore tot sancto-
um patrum vides accidisse. Feramus igitur ingra-
tudinem mundi, odia et blasphemias, sicut etiam
ti sancti homines tulerunt. Non enim semen ubi-
ue fecundam terram invenit; petrae steriles sunt,
entes et spinae segetes strangulant, et Satan secu-
ris insidiatur. Satis igitur sit nobis, quod tamen
liqui verbum cum fructu audiunt et amplectuntur.
ed nunc historiam videamus.

Abraham metuens vitae suae fingit mendacium
n isto novo hospitio, et vocat Saram sororem. Cur
oc? Quia scilicet Deus nos vult erudire, quod etiam
n sanctissimis Patribus fuerint affectiones et passio-
es humanae, ne, sicut tamen plerunque solemus,
udicemus, eos lapides aut saxa fuisse, quos timo-
es, suspiciones, scrupuli, irae, gaudia nihil move-
int, sed Angelis fuerint similes. Sed hoc non est
erum. In Angelum metus non cadit; sed Abra-
am plenus hic metu est, et timet vitae. Igitur Mo-
es eum ut hominem describit, idque nobis in con-
olationem.

Cum enim nullum certum verbum de coelo de
xore sua servanda haberet, facit, quod ratio sua-

det, et se suamque uxorem tali mendacio servari posse sperat. Non enim Spiritus sanctus semper impellit pios homines: quaedam sinit eos facere suo arbitrio et voluntate. Elias cum occideret Prophetas Baal, Spiritu Dei impellebatur; sed idem post, nuntiata ira Iesabelis, sibi metuit, et secedit in desertum, vitae suae hoc modo consulens: id facit sua voluntate; non enim jubetur divinitus, ut secederet; ratio dictabat, tutum fore, si lateret in deserto. Igitur qui praesentissimo animo erat, cum Prophetas occideret, hic in suo periculo trepidabat, et nusquam credebat se tutum fore in Israël. Haec ad nostram consolationem sunt scripta, qui de sanctis non aliud cogitamus, ac si fuissent trunci et caudices sine sensu.

Recte igitur de se Paulus et Barnabas dicunt, Act. 14. (v. 15.): „Sumus homines mortales vobis similes". Hoc non veretur *) dicere ad idolatras, quia sancti non semper feruntur impetu Spiritus sancti. Habent suas appetitiones et afflictiones, sicut caeteri homines; igitur communibus studiis etiam occupantur, seminant, arant, aedificant etc. Ad haec recte facienda sufficit ratio et industria, et quanquam similia impii quoque faciunt, tamen haec in piis Deo grata sunt propter fidem, in qua vivunt. Nihil igitur monstrose faciunt, nisi impellente Spiritu sancto singulariter et certo verbo jussi: alioqui manent et vivunt in communibus affectibus et studiis; non occupantur singularibus operibus, sicut Pontificis sancti, qui in vestis mutatione, in mutatione loci, quod soli vivunt et se a reliqua multi-

*) *Fort.* verentur.

tudine segregant, sanctitatem ponunt, et interim negligunt timorem Dei et dilectionem Dei, colantes culicem et glutientes camelum: Es sind Muckenseiger und Cameelschlucker.

Non talis fuit Abraham, qui cum omnibus Monachis sanctior esset, qui vel fuerunt, sunt, vel erunt unquam, tamen cum ad ignotos Geraritas accedit, trepidat, et vitae metuit, suspicans, postquam tanta Sodomitarum fuit malitia, in eo quoque loco nullum esse timorem Dei. Sic Sem et proavi ejus fuerunt patresfamilias, habuerunt verbum et docuerunt ecclesiam. Sic nos quoque in eo maneamus, quod Deus ordinavit. Si enim Deus aliquid singulare per te volet fieri, vocabit te, et occasiones ostendet, quas sequaris; hoc si non fit, gaudeat tamen unusquisque, se esse in vocatione divina, cum ista vulgaria hujus vitae officia sustinet et exsequitur.

Papistae jactant canones suos et decreta Patrum, quae tamen non habent auctoritatem divinam: ea adorant, et negligunt interim caritatem, spem et fidem, imo quia persequuntur verbum, fidei hostes sunt. Hos fugito, et imitare sanctorum hominum vestigia, qui non abhorruerunt a communi societate, nec consuluerunt otio suo, sed communibus hujus vitae passionibus subjecti habuerunt uxorem, familiam, quam sua industria et labore aluerunt, sicut communiter solent omnes sani patresfamilias etiam inter gentes.

Sed communia sunt, inquies? At commendata per scripturam sanctam, quae testatur, hominem ad oeconomica ac politica officia creatum. Igitur communia ista sunt Dei ordinatio. Quam autem requiris tu magnificentiorem commendationem, aut quod

clarius testimonium? Ancilla igitur cum mulget vaccas, servus cum pastinat agrum, modo fidelis sit, hoc est, ut statuat, placere Deo tale vitae genus, et a Deo institutum esse, Deo magis servit, quam omnes Monachi et Monachae, qui de suo vitae genere certi esse non possunt. Oppone igitur hasce historias traditionibus et canonibus hominum. Certum enim Spiritus sancti testimonium hic est, qui describit suos sanctos, quod in fide, verbo et confessione vixerint per reliqua omnia similes aliis hominibus, sicut Paulus ad gentes dicit (Actor. 14, 15.): „Nos sumus homines sicut vos", hoc est, similiter affecti: dolemus, cum dolor adest, gaudemus, cum res cedunt ex sententia.

Saepe haec et libenter inculco, et scio, non fieri absque fructu: tam alte scilicet hic error omnium animis insedit, quod tantum admiremur rara, aliena, monstrosa. Quin maneamus discipuli Spiritus sancti et scripturae, imitantes eorum vitam et facta, quos scriptura commendat et proponit, non curantes, quod Abraham secundum suam singularem vocationem fuit bellator, et occidit quatuor reges; id fecit singulariter jussus. Cum tale aliquid Deus abs te volet fieri, etiam te id jubebit, non quidem de coelo per Angelos, sed per ordinariam potestatem. Id si non fit, quiesce a singularibus, et propone tibi Abrahamum patremfamilias in ea vocatione; etsi, ut Papistae dicunt, sunt laicalia opera, tamen propter fidem et verbum vere sunt spiritualia. Sic gloriari Monachus de cucullo et monasterio suo non potest, sive canones Patrum, sive decreta Pontificum prae se habeat. Canones enim cum suis conciliis et decreta, si quid habent boni, consentiunt cum scrip-

tura sancta: si non consentiunt, nihil ea curamus, sed etiam ut suspecta merito fugimus et abjicimus. Nos autem cum testimonio scripturae praedicamus civilia opera. Voluit enim Deus, nos ferre communes afflictiones et casus humanae naturae *), et jubet, ne in iis desperemus, sed confidamus, eum nobis adfuturum: quin instruxit nos ratione naturali, qua regamus ista civilia, ne tentemus Deum, subjiciensem nobis terram. Nunc ad historiam.

Textus dicit, a rege Abimelech raptam Saram. Hic oritur quaestio, quomodo verisimile sit, Saram ob pulchritudinem raptam, nec id a vulgari aliquo homine, sed ab ipso rege, cum esset jam annosa vetula, annos scilicet nata LXXV. In hac aetate pulchritudo formae commendari non solet: oportet igitur illud seculum vivacius, et robore complexionum longe fuisse praestantius, quam hodie. Iam enim mulieres ingressae XL annum fere non amplius ad partum idoneae sunt, et Sara septuagenaria non solum propter pulchritudinem commendatur, sed adhuc est in spe prolis. Moderatiores igitur tum fuerunt homines, et adjuti quoque sunt, ut existimo, clementia coeli. Hodie non gula solum affligimus nostra corpora et debilitamus, sed etiam peccatis nostris corrumpimus coelum, hoc est, Deum impellimus, ut inclementia tempestatum major sit, quam illis temporibus fuerit.

Et voluit quoque Deus, benedictionem magnam in suis conspici, quod qui Deum timent, eorum juventus renovatur sicut aquila, et efflorescit pietas eorum in corpus eorum, sicut de Mose, de Iosua, de Caleb et aliis testatur scriptura, quod vires suas juveniles etiam in graviore aetate retinuerint, quan-

*) *Edit. princ.* scripturae.

quam omnino etiam hoc verum est, quod moderatus victus naturam egregie sublevat, ubi e contra etiam firmissima corpora luxu dissolvuntur, et cum morbos cumulant, tum mortem approperant.

Et venit Deus ad Abimelech in somnio noctis, et dixit ad eum: Ecce, tu morieris propter mulierem, quam accepisti; est enim juncta marito.

Abraham ea ratione, quam putavit salutis occasionem fore, uxorem suam in periculum adducit. Nec in eo peccavit, quod tale consilium instituit; ubi enim non est superius verbum, quod nos gubernet, rationem recte sequimur. Loquor autem de civilibus: nam quod ad spiritualia attinet, abunde patefecit omnia in verbo suo Deus. Subjecit autem externa et corporalia rationi, nec opus est ad ea (simpliciter loquendo) Spiritus sancti admonitionibus: industria, studio, cura opus est, alioqui tentamus Deum.

Quod igitur ad historiam attinet, describitur rex Abimelech, quod fuerit rex pius. Haud dubie igitur ex eorum numero fuit, qui audiverunt Patriarchas Sem, Salah et alios. Magnum enim est, quod Moses clare dicit, Deum dignatum esse cum ipso loqui. Venit ad eum non Angelus, inquit, sed Deus; singulariter igitur hoc notandum est. Cur igitur, inquies, a tam pio homine metuit Abraham? Ego id existimo factum propter horribile exemplum quinque civitatum. Expertus enim ibi est tantam malitiam hominum, ut Deo ipso teste in tota regione ea non invenirentur quinque homines justi: si ergo, *cogitavit, in* hac benedicta terra, quae vicinum doc-

torem habuit summum Patriarcham Sem, tantum fuit impietatis et scelerum, quocunque veniam, impios Sodomitas inveniam, homicidas et adulteros. Ex hac cogitatione puto timorem hunc exstitisse. Docent enim nos nostra mala, sicut Graeci eleganter dicunt, παθήματα esse μαθήματα.

Nec potuit hoc argumentum ab homine sapiente contemni. Si enim tu videres, unam et alteram civitatem de coelo tangi, de quibus spem habuisses, esse in iis ecclesias bene institutas, quid de reliquis sperares, quae infames sunt adulteriis, usuris, helluationibus, luxu, dolis, fraudibus etc. qualia fere hodie sunt omnia emporia per Germaniam? Sic Sodomitae sanctum cor turbaverunt suis peccatis, ut spem abjecerit de omnibus aliis hominibus. In eam cogitationem ipsa experientia eum *) deducit, et quidem sine peccato.

Timet igitur Abraham vitae suae, et non sine causa, si diligenter inspiciamus circumstantias. Erat ei facta promissio, hoc anno parituram Saram, et promissio haec ideo illustrior et certior erat, quod erat filio impositum nomen Isaac. Hoc laetum nuntium sequitur acerbissimus casus quinque civitatum, quarum curam tantam habuit Abraham, ut pro eis intercederet apud Deum; sed repulsam passus est, quod tanta malitia esset istorum hominum, ut non quinque justi inter eos invenirentur. Deinde domestica calamitas accessit. Loth enim Sarae frater fuit; ei primum eripitur uxor; deinde per stultitiam filiarum committit incestum. Haec tot et tanta mala, quae uno anno acciderunt, quid mirum, si fregerunt

*) Edit. princ. eam.

cor sancti Patriarchae, ut nihil usquam putaret tutum esse? Has circumstantias qui non observant, historiam non intelligunt; ideo etiam contemtim eam legunt. Mihi quidem mirum videtur, quod in tanto luctu Abraham generare potuit.

Pertinent autem haec eo, ut discamus, quomodo Deus suos sanctos soleat exercere. Monachi, quia uxorem habuit Abraham, ex qua suscepit filium, existimant, voluptuariam eum vixisse vitam; sed tentationes et pericula, quae hoc uno anno ipsi varia et gravissima objecta sunt, non vident. Sunt enim imperiti certaminum spiritualium, quibus sanctorum fidem assidue exercet Deus.

Exstat in Papatu liber, sanctorum legendas seu historias continens; eum valde odi, tantum eam ob causam, quod portentosos cultus et stulta miracula ab otiosis hominibus conficta continet: et revera tantum augent contemtum politiae et oeconomiae, imo etiam ipsius ecclesiae fere. Fugiendae igitur et explodendae sunt tales fabulae. Caput doctrinae Christianae est fides: de ea nusquam unum verbum totus liber meminit. Id unum agit, ut monasticen et Monachorum opera, quae a communi hominum consuetudine alienissima sunt, laudet.

Sic hodie Papistae monastices auctores plenis buccis depraedicant, quod fuerint sancti homines. Sed quid hoc ad nos? Non enim disputamus, an Augustinus et alii sancti fuerunt: si autem de sanctitate loquendum omnino est, an non sanctior Paulus? imo an non sanctior Christus? Cur igitur hos non sequimur? Cur horum canones seu doctrinam non amplectimur, si quidem certi sumus, si Christum audimus et sequimur, Deo nos placere?

Hae-

Haec sanctitas nobis debebat sufficere: non debebamus aliam sanctitatem extra vocationem nostram singularibus operibus quaerere. Carthusiani per omnem vitam carne non vescuntur. Cur hoc? Sanctus vir ita instituit. Hoc autem respondere satisne est? Quanto rectius sapientissimus vir Augustinus, qui prae aliis hanc habuit lucem, ut diceret, se priorum patrum scripta ita legere, ut eis non credat, quantumlibet sanctitate et doctrina praepolleant, nisi cum scriptura conveniant. Praeclari et summi tituli illi duo sunt, sanctitas et doctrina, sed ad fidem non sunt satis. Ea tantum niti debet verbo Dei. Haec Augustini sententia pulcherrimum judicium proponit contra omnes traditiones humanas. Hoc enim si sequaris, dices, quantumlibet eruditione, doctrina, sanctitate, opibus, potentia praepolleat Papa, vadat cum sanctimonia, doctrina et reliquis donis, quo vult; nos eum non audiemus, nisi produxerit scripturam sanctam.

Necessaria autem haec nobis cautela est. Nam Domini nostri juristae nondum desinunt laudare suos stultos et impios canones, et Pontificum auctoritatem tueri ac defendere.

Sed redeo ad Abrahamum; eum sic vides describi, quod ambulet in fide, quod operetur multa bona, et patiatur multa mala. Hunc sequamur et alios similes Patriarchas. Habemus enim meliora exempla, quam quae Papa in legendis suis proposuit, et illi ipsi Patres, quos Papistae praedicant, in vera libertate servarunt, et servari jusserunt suas traditiones: id Papa non facit, et nectit laqueos conscientiis, et facit necessarias. Leges enim, quas jubet servari, jubet sub poena damnationis.

Sed sic Diabolus loqui debet, non Episc
Ideo recte Paulus Papam vocat filium peccati et
ditionis (2 Thess. 2, 3.), qui nihil constituit,
peccatum et perditionem. Explodendus igitur es
ecclesia, quam Christus voluit liberam esse,
Paulus (2 Cor. 1, 24.) dicit: „Non dominamu
dei vestrae“. Non voluit, eam subjectam esse
rannidi doctorum. Agnoscit enim unum doct
Christum, cui in vera humilitate servit.

Tam varie igitur hoc anno vexatus et ten
Abraham tandem etiam consolationem suam in
Nam et uxor ei redditur a rege, et pervenit i
miliaritatem regis, et offertur ei hospitium lib
De mendacio supra diximus, cum similem histo
tractavimus. Nam in Aegypto idem accidit Abr
ante decennium, quod hic in Gerar.

Disputant autem in scholis de triplici me
cio, jocoso, officioso et pernicioso seu probro
sed revera unum tantum mendacii genus est, q
nocet proximo, vel in anima, ut Satanae me
cium, vel in corpore, vel rebus et fama. Nam
cosum mendacium, ubi simulamus aliquid, pert
ad juventutem instituendam: ut cum recitantur
fabellae, cum terrentur ceu in scena fictis pers
Sic officiosum mendacium, quod vocant, etiam
proximi commodum fingitur. Sic Christus apud
cam (24, 28.) finxit, se longius iturum esse. S
filia affirmat, Davidem in lecto decumbere. Ex
genere etiam hoc praesens est, ut Sara fingat, se
rorem, non uxorem esse. Quod autem rex Ab
lech credit, sororem esse, et eam ad se trans
etsi ignorantia peccat, tamen Deus eum punit,
non ad damnationem, sed in gratia. Ac certum

gmentum est, fuisse sanctum virum, si quidem Deus cum eo loquitur, et ne ita imprudenter peccet, graviter hortatur.

Pertinet autem hoc totum ad commendandum nobis Patriarcham Abraham, cujus fides in hoc periculo fortiter luctata est. Non enim leve fuit, aut contemnendum incommodum, quod eripitur ei uxor, idque ab ipso rege, ac eo tempore, quo promissum ei erat semen. Dominus enim tempus ipsum notaverat. Hoc anno, inquit, Sara tibi pariet Isaac filium: in hac spe dum vivit, uxorem amittit, nesciens, quando Dominus eam sit restituturus, et tamen firma fide statuens, promissionem Dei non fore irritam. Varie igitur animus ejus distractus est. Cum respexit ad mundi mores et exempla, dubitare de eventu coactus est. Notum enim est, quid tyranni soleant; et aegre patiuntur resisti cupiditatibus suis, ac ipsum factum, quod advenienti eripitur uxor, confirmavit ejus opinionem, quam jam antea conceperat, nullum in his hominibus esse timorem Dei.

Sicut autem animus his cogitationibus indulgens, fractus et debilitatus est: ita vicissim, quoties de Deo et promissione ejus cogitavit, certam concepit spem, futurum, ut Sara restitueretur incolumis: atque ita vicit carnis cogitationes fide, opponens verbum, et addens ardentem orationem. Ac Deus invocatus mox adest, nec relinquit suos in periculis. Impossibile est enim, deseri credentem in promissione. Coelos potius rumperet Deus, quam ut credentes negligeret.

Nec mihi dubium est, quin David ad hunc locum respexerit, cum in Psalm. 107. gratias agit pro auxilio tempore necessitatis exhibito. „Clamaverunt,

inquit, ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberat eos. Et eduxit eos in rectam, ut irent in civitatem habitationis" etc. I igitur ex hoc loco, quanta res sit fides, et q Deo gratum sacrificium sit cor credens. Des enim Abraham a suo consilio per promissionem vatur. Si igitur nos quoque in periculis vivi sicut omnino necesse est, si modo volumus esse ri Christiani, confidamus in Dei auxilium, quod missio nobis certum facit, secundum sentem „Invoca me in die tribulationis, et eripiam te" 50, 15.).

Quibus gubernatio reipublicae commissa es multae objiciuntur difficultates. Itaque major negligit officium, et metuit offensas: sed abjicie erat omnis timor, et in fide faciendum, quod Deus jubet. Si enim homicidam vel adulterum magistratus punire non vult, quod propter pc tiam vel opes sit formidabilis, et nocere reipub possit, facit contra officium suum, et contra vo tatem Dei: respicere potius debebat ad promi nem, quae dicit: „Omnis potestas a Deo, et qui testati resistit, Deo resistit" (Rom. 13, 1. 2.). cundum hanc promissionem procedere debet in dictam malorum. Quodsi odia aut inimicitiae quuntur, commendet se et salutem suam Domin fide, et sentiet, defendi se divinitus. Hanc fi qui non habet, connivebit ad publica delicta sic Dei mandatum violabit, atque ideo sustinebit as poenas.

Sunt autem fidelis magistratus opera longe p stantiora, quam Antonii Eremitae et aliorum, quidem etiam possunt sancti esse, sed sunt de

tutulis sanctis. Pavent mulierum instar, et fugiunt pericula: at Episcopus manens inter suos cives, intrepidus exspectat gladium tyranni, sicut Cyprianus: pie fidelis princeps, ut Constantinus, Theodosius, item fideles patresfamilias singuli in suo ordine infinitis periculis expositi sunt; sed quia de vocatione certi sunt, invocant Deum, et ita fide liberantur.

Haec certamina praeparant sanctos, ut non sint tam molles, sicut Eremitae, qui nihil patiuntur, nisi quod ipsi sponte sibi accersunt. Eremitas, Antonium et alios excusare potest tyrannis principum, ecclesias ubique dissipantium. Ponendi igitur sunt inter sanctos, sed infirmos et pavidos. Ambrosius autem uno anno sanctius vivit, et plus bonorum operum facit, quam Hilarion totis LXX annis. Vixit Ambrosius communi more, et vixit coelebs, non ex necessitate aliqua, sed libere, sicut conjugium est res libera. Deinde publice docuit; privatim pro opportunitate alios consolatus est, alios objurgavit, et ecclesiae defendendae summum habuit studium. Haec opera, etsi judicantur levia, tamen omnes omnium Monachorum labores et cultus superant.

Magna igitur res est, esse vel oeconomicum, vel politicum, vel ecclesiasticum magistratum; sunt enim hi ordines divinitus instituti; ergo qui in eis vivunt, etsi periculis non carent, tamen quia mandatum de invocatione habet, debet certam auxilii spem retinere.

Si igitur de Christianorum vita, seu de legendis sanctorum scire vis, quid sint, paucis dicam: si es Christianus, in quocunque ordine sis, Deus te exercebit varie per Diabolum, mundum et carnem, atque in ista communi *vita, quae* nullam singularem

habet speciem. Lucere igitur debet per omnem C stianorum vitam fides et invocatio. Hujus exemp ubique in Abrahae historia vides; periculum quod eripitur ei uxor; etsi autem dolorem ar excludere non potest, tamen non desperat prot invocat Deum, et credit, Deum allaturam opem sicut credit, ita accidit. „Corripuit pro eis r magnos", inquit Psalm. (105, 14.); ita Abimel quoque corripitur propter Abrahamum.

Venit enim ad eum Deus, inquit Moses, si ficans, venisse Deum cum terrore, non sicut sc cum speciem usitatam assumit hominis, columl agni. Facit autem id ideo, ut ostendat, Abra mum sibi curae esse. De tribus prophetiae spe bus, scilicet de prophetia per se, de visione et s niis diximus supra, et quod ad somnia attinet, i est regula, quod examinandae tales revelationes ad verbum et ad fidem. Si enim a verbo dissentii aut fidem destruunt, sunt Satanica.

Quod latine fecimus: juncta marito, in braeo est בְּעֻלַת בָּעַל, id est: maritata mar Notum autem est vocabulum בַּעַל; significat e maritum. Appellaverunt autem hoc nomine c idola, glориantes se sic Deo conjunctos, sicut sp sa sponso. Hinc Oseas (2, 17.): „Auferam non Baalim de nomine ipsorum", hoc est, non ha bunt amplius multitudinem Deorum seu idolor Habebunt me unum verum Deum, quem vera complectentur, sicut ego eos vero amore c plectar.

Ad hunc modum hoc in loco quoque ponit *Sara est maritata marito*, id est, injuste facis, q

talem amas, quae habet maritum suum, a quo amatur, et quem ipsa vicissim amat. Igitur ab ea abstine, et marito eam redde. Est enim praedicatio legis tam vehemens, ut nisi Deus regem servasset, statim moerore et metu exstinctus esset; sed erigit se fide, et statuit Deum justum: itaque allegat innocentiam suam.

Abimelech vero non accesserat ad eam, et ait: Domine, numquid interficies quoque gentem justam? An non ipse dixit mihi: soror mea est? Et ipsa quoque dixit: frater meus est. In integritate cordis mei, et in innocentia manuum mearum feci hoc.

Dupliciter consolatur Deus Abrahamum. Primo, quod curat, restitui uxorem. Secundo, quod ostendit ei Deus, non tam malos esse cives in Gerar, quam fuerunt in Sodomis. Istic non abstinebant a viris. Hic autem admonitus rex, quod Sara esset maritata, ab ea abstinet. Ac recte ejus temperantia et castitas praedicatur, quod non subito secutus furorem libidinis nuptias apparavit, neque irruit, ut Sodomitae, in hospites. Raptam mulierem domi honeste habuit, ac cum primum maritatam esse cognovit, eam dimisit. Fuit igitur unus de sanctis regibus, qui suos haud dubie pie rexit. Sicut versiculus dicit: Regis ad exemplum totus componitur orbis (Claud. IV. cons. Honor. 299.). Ac Abrahae singularis consolatio fuit, talem invenire regem etiam inter incircumcisos. Valde enim exercuit eum ista vel cogitatio, vel tentatio, quod exemplo Sodomitarum admonitus statuere coactus fuerat, totum

mundum perditum et sine Dei timore esse.
cogitatio tam illustri exemplo ei excutitur, ita
ubi plurimum metuat, ibi innocentissimos hom
et vere sanctos inveniat.]

Pertinet autem hic locus etiam ad comme
tionem conjugii, quod scimus non tantum cre
a Deo, sed hic experimur, et videmus, divinitus
fendi, sicut etiam sextum praeceptum non ta
prohibet adulteria et libidines, sed etiam sep
munimentum est conjugii, ne violetur.

Oratio, qua Abimelech se apud Deum exc
digna est, quam diligenter inspiciamus. Non de
rat statim ad istam horribilem praedicationem l
quod audit ex Domino: Morte morieris; sed
mum allegat suam innocentiam. Deinde certam s
habet in justitia Dei, hoc est, in misericordia
Non enim, ut in scholis docuerunt, justitia ri
severitas seu iracundia est, qua Deus condem
sed qua miseretur humilium, defendens eos co
vim injustam, et sontes punit. Utrunque enim
stum est, punire nocentes, et innocentes defend
Qui ad hunc modum Deum agnoscit, quod sic
atus sit, ille facile terroribus resistet, et inve
ubi acquiescat; sed requiritur etiam illud, q
Abimelech hic dicit, integrum se cor et manus
nocentes habere, hoc est, requiritur bona cons
tia; sed hanc cum retinere isti non possint, qui
dulgent peccato et carni, necesse est, si modo
verti debent, ut primum terreantur, non qui
leviter, sed ut, quo se vertant, nesciant, sicut in
tro et Davide videmus. Hi quoniam male sibi
scii sunt, non excusant se, sed agnoscentes pe
catum misere confunduntur et humiliantur, et

ma apprehendunt tandem misericordiam, sicque r fidem, quae mediatorem amplectitur, reconciuntur.

Sed cur Abimelech, cum solus compellatur, respondendo involvit totam gentem? Non dicit: Numquid me justum perdes? sed: Numquid gentem jum perdes? Potest responderi, habuisse eum magm familiam, et ab aliis adductam Saram, et sic n solum regem, sed populum quoque peccasse. d verior ratio est, quod sanctus rex habuit bom notitiam sacrarum rerum. Itaque statuit, exemis et experientia doctus, quod propter regem imum saepe totus populus plectitur, sicut etiam propr sanctum principem Deus toti regno benedicit. ie per Naamanum dedit salutem toti Syriae. Propr peccatum autem David percussit totam gentem rael. Haec etiam gentes experientia didicerunt, ut exstant Hesiodi versus, totam civitatem unius b peccatum saepe plecti (op. et dies 238.). Et Hotius vere dicit: Quicquid delirant reges, plectunr Achivi (Epist. 1, 2, 14.).

Valuit autem ad deprecationem intendendam, od non tantum de sua persona, sed de toto polo dicit. Dei de hoc quoque verum est, nullam ie majorem calamitatem regnorum, quam cum bo et sancti principes decedunt.

Non autem satis est regi, allegasse suam innontiam; etiam occasiones recitat et culpam transt in alios. Abraham, inquit, nemine cogente, a sponte professus est, hanc mulierem esse suam rorem, quin ipsa quoque interrogata confirmavit, sororem, non *uxorem esse.* Cur mentiti sunt?

Si enim, quod res erat, hoc scivissem, nunq
hoc tentassem etc.

Quid nos hic respondebimus? Accusantur A
ham et Sara a sancto rege. Igitur aut mentitur
aut Abraham et Sara commiserunt peccatum?
spondeo: Sancti, quantumlibet magni, non ta
semper sunt excusandi a peccato. Quanquam e
Abraham plenus fide est, tamen infirmitate hic
sus est, et timuit sibi. Sed, inquies, causam
buit; sic excruciatus erat illa misera ruina Sod
tarum, ut etiam tota cogeretur timere. Haec o
sio metus, etsi contemni aut excludi ab Abra
non potuit, tamen eum non prorsus excusat.

Primum igitur hic metus peccatum fuit, et
fit, ex hoc peccato sequitur aliud, ut mentiatur
uxorem doceat mentiri. Sed sunt haec peccat
sanctis venialia. Ioannes inquit: „Si dixerimus,
peccata non habere, veritas non est in nobis"
Ioh. 1, 8.); et habemus articulum fidei: Credo
missionem peccatorum. Quare non excusabimus
nitus Abrahamum, sed includemus ipsum quoqu
massam peccatricem, sed tamen talem, quae
impia non sit, tamen habet in se reliquias pec
Hoc enim ex eo probatur, quod ipse Deus A
hamum non excusat, sed regis excusationem acc

Talia peccata quotidie multa sancti faciunt;
rapiuntur ipsi quoque occasionibus: sed differ
haec peccata a peccatis impiorum, quae fidem
gant, et veritatem agnitam impugnant. Talis A
ham non est, et tamen legem membrorum se
quae eum non nunquam extra viam abripit: cum
licet est extra paroxysmum ardentis fidei, qua

ies mali sunt, et tempora tribulationis adsunt, sicut nos quoque quotidie in nobis ipsis experimur.

Notabitis igitur, quod sancti non semper sunt mundi ab omnibus peccatis. Pertinet enim id ad nostram consolationem, ut statuamus, eos quoque habuisse corpus seu carnem, et sensisse suas affectiones, quas peccatum originale etiam in fide renatis relinquit.

Sed hic alia quaestio incidit: Quare Deus talia peccata sinit fieri a suis? Cur sic impingere eos permittit? Ad hanc quaestionem rectissime respondit*) ex effectu; ideo id ita permittit Deus, ut occasionem accipiat multarum bonarum rerum; non enim labuntur sancti, ut pereant, sed ut copiose eis Deus benefaciat, cumulandis majoribus bonis, sicut Romanorum 8. (v. 28.) scriptum est: „Omnia cooperantur sanctis in bonum"; ibi addit glossa: etiam ipsa vitia. Nam quod tribulationem et crucem Deus immittat eo fine, ut nobis prosint, nemini potest esse dubium. Nota enim est sententia Pauli: „Si compatimur, etiam conregnabimus" (2 Tim. 2, 12.). Imo etiam compensat Deus calamitates.

Filii Israël vendunt fratrem Joseph. Is servus abducitur in Aegyptum, et ibi novum ei struitur malum ab adultera; sed tandem cum gloria liberatur, et recte dicit ad fratres: „Vos cogitastis de me malum, sed Deus id convertit in bonum" (Gen. 50, 20.).

Sed, ut supra dixi, non solum mala passiva, quae nobis irrogantur, in bonum cedunt, sed etiam activa, hoc est, mala, quae nos ipsi facimus. Quomodo hoc, inquis? Quia homo pius, cum videt lapsum suum, *pudefit et confunditur*: sic lapsus ille

*) Fort. *respondetur.*

principio operatur humilitatem, deinde etiam i cationem ardentem. Ideo Salomo dicit (Prov. 16.): „Septies in die cadit justus, et resurg non enim perseverant in peccatis, sed ingemis et dolent. Ac malum illud, quod in carne quum est, est ceu calcar, quod nos excitat, ut his ipsis irascamur, nos damnemus et clamemus Paulo (Rom. 7, 24.): „Infelix ego, quis me lil bit a corpore hujus peccati"? Domine, toll crucifige carnem nostram. Sic crescit fides sione vitiorum, quorum semina in nostra carne reliqua.

„Mirabiliter igitur gubernat sanctos suos De sicut Psalmus (4, 4.) dicit. „Cum electo el eris, et cum perverso perverteris" (Ps. 18, 27.). autem sic accipienda haec sunt, quasi statua vitium bonum esse; manet enim vitium malum se; sed in sanctis fit occasio boni, secundum tentiam: „Cum sancto sanctus eris" (Ps. 18, Quicquid enim sancti faciunt, sanctificatur, hoc qui sancti seu justificati sunt, seu credunt a ment Deum, hi etiam si labuntur, tamen exer et crescit fides eorum. Adeo mirabilis Deus sanctis suis.

Sic Abraham ardens fide tentatur, ut m vitae suae, ac mendacio suo dat occasionem, ut piatur ei uxor: hoc est vitium. Sed quis seq fructus hunc lapsum? nimirum hic: reaccendit des et oratio, redditur Abrahae uxor, et piu consociatur cum Abraha, ut hac occasione illuminetur, et ad perfectiorem cognitionem perveniat, et ipsius Abrahae orationibus adjuv Et Abimelech rex sentit mortem et poenam,

quidem in perditionem, ut apparet, sed ut Deus haberet occasionem perficiendi eum, et incorporandi in ecclesiam Abrahae.

Haec mirabilia Dei opera sunt in sanctis, hoc est, in credentibus, qui non sunt impii, nec in peccatis perdurant, et tamen saepe labuntur per infirmitatem; horum lapsus cedit ipsis in bonum, quia sunt sancti.

E contra inquit Psalmus (Ps. 18, 27.): „Cum perversis perversus eris“. Nam eorum seu merita, seu bona opera (sic enim appellare liceat) cooperantur eis in malum, quia pulcherrimis Dei donis, ingenio, eloquentia, doctrina, robore corporis, forma etc. abutuntur contra Deum, et paulatim indurantur et excaecantur in impietate sua, et tandem sic superbiunt, ut videantur esse sibi prae caeteris Dii; haec donorum perversio manifeste cernitur.

Mihi quoque accidit, ut saepe impingerem, ac multa consilia stultissime praesumerem. Deus igitur gubernans omnia non addidit successum; ibi confusus ego me ipsum odisse coepi, et mihi irasci, ac humiliatus tanto post majore studio cavi, ne deciperer consiliis carnis, et verbum diligentius amplexus sum. Deo autem egi gratias, quod sic mirabiliter mutavit consilium, et alium eventum longe meliorem concessit, quam ego institueram. Sic accidit, cum Smalcaldiae essemus, recusavimus Papae concilium; sed longe fuisset melius, id non recusasse, si modo aequis conditionibus esset servatum.

Ita in omni vita accidit, multa vitiose facimus, consulimus, dicimus, sed per ea humiliat sanctos suos Deus, et vertit in majus bonum, quod forte si illo nostro vitio non fecisset.

Haec sunt theologica, quae non dicimus e
nistis et sophistis, qui tales nostras sententias
diose depravant et cavillantur; sanctis ea dici
qui non indulgent carni, et tamen occupantur
cato, non malitiose, sed per infirmitatem; hi
lessi sunt, non debent desperare, sed de Dei
silio cogitare, qui mirificat sanctos suos, ut in I
mo (4, 4.) est, hoc est, mirabili consilio eos
bernat. Sicut hoc valde mirabile est, quod sinit
sanctos labi, ut humilientur, ut accendatur fide
oratio, ut arceatur securitas etc. Vera enim est
sentia (Rom. 8, 28.): „Electis omnia coopera
in bonum"; et: „Cum sanctis sanctus eris"
18, 26.).

Sic Abraham hoc in loco incurrit vitium;
fit occasio convertendi regis et regni. Mirabile
opus Dei, mirabiliter agentis et ducentis san
suos, ut eos retineat in sanctitate timoris, et in
perbia fidei. Haec prorsus concideret, si infirm
illa in sanctis non maneret. Extolleret enim eos m
nitudo donorum gratiae.

Sicut videmus in impiis, qui sua bona ve
in mala, et sibi occasionem malorum faciunt;
riantur enim in donis suis, non gratias agunt
non fratrum necessitatibus succurrunt, sed cogi
se esse aliorum Deos et Dominos. Sicut igitur s
tis omnia in bonum cedunt, ita impiis omnia
dunt in malum.

Porro notabis hic quoque, Deum non esse
tinomum. Incipit enim occasionem suam a lege,
stea, audita innocentia, absolvit et consolatur
melech, ac varie ei benedicit; hic est processu
vinus et verus. Abraham quoque et Sara pe

m incidunt in pericula; sed sunt ea occasio bo-. Sociatur enim hoc modo rex cum domo et co-mia Abrahae.

ixitque ad eum Deus per somnium: tiam ego scio, quod in integritate cor-tui feceris hoc, et prohibui etiam ego , ne peccares in me: atque ideo non rmisi, ut tangeres eam. Nunc igitur stitue uxorem viro. Est enim Prophe-ipse, et orabit pro te, ut vivas; quodsi n restitueris, scito, quod moriendo mo-rieris et tu et omnia, quae habes.

Haec suavissima concio est, qua ipse Deus ab-lrit regem Abimelech sua voce ab omni peccato. io, inquit, cor tuum esse integrum, hoc est, scio, od vere me timeas, et nihil contra voluntatem a malitiose facturus sis. Ideo etiam te retinui, peccares: quod autem initio durius te compella-i, feci eam ob causam, quae sequitur, ut Abra-m consolationem acciperet, et tu venires ad ple-iorem Dei cognitionem, consociatus cum domo Abrahae. Manus igitur mea tecum fuit, ne pecca-s in me.

Haec sunt verba gratiae singularis, quasi dicat: m protector et custos tuus, non solum, ut nihil tiaris tu in corpore et fortunis, sed magis in ani-: ideo initio visus sum tibi irasci; sed revera sic cor tibi, ne cogar irasci, et hoc modo retardo e iram meam, ut tu esses sine peccato, ut con-lationem haberet Abraham, et totum regnum tuum vverteretur. Quae potest suavior imago Dei pro-ni?

Iudaei igitur crassi asini sunt, qui hoc comminiscuntur, percussum pium regem in corp ut non potuerit attingere Saram. Sed aliud hic dis, nempe quod Deus non affligit corpus, sed ipsum regis conservat castum. Corpus enim a tum esse potest, et tamen interim cor ardet co piscentia. Notabis igitur hunc locum, quod I sanctorum suorum custos est, ne peccent.

Quod sic longa oratione cum Abimelech in nis loquitur Deus, est singulare signum miseri diae et gratiae, sicut e contra cum tacet, cer irae signum est. Nam etiamsi Deus in ira loqu et objurgat, tamen gratia adest, quod fieri non test, quin homines verbo emendentur, et meli fiant. Non enim Deus est otiosus orator; quic dicit, magnum et fructuosum est. Norat Abime Abrahamum tanquam exsulem et peregrinum; ex concione Dei discit, esse eum Dei Prophe hoc est, eximium Dei servum, quo mundus nihi beat sublimius, si quidem divinitus jussus est, doceret mundum de Deo, et Deo in mundo per p dicationem verbi colligeret ecclesiam.

Vixerunt eo tempore adhuc Sem, Salah et Patriarchae; sed solus erat Abraham, cujus dos elegerat Deus, ut esset ecclesia, cui promissio dederat, futurum, ut per ipsius semen benedice tur omnes familiae terrae. Declaratur igitur di voce, quod sit summus Pontifex, apud quem c inveniatur verbum Dei, remissio peccatorum et aeterna.

Cogitare itaque possumus, in quanta pos auctoritate apud regem hunc Abraham fuerit quidem ab ipso Deo Prophetam appellari audit. E

humanissime complexus est eum, et audivit ex eo sapientiam coelestem de Filio Dei, ex Abrahae domo nascituro, et redemturo genus humanum, sicque, sublata maledictione, aeternam benedictionem allaturo.

Ita constituitur Abraham Episcopus et doctor divina voce. Rex autem cum suis civibus est discipulus et auditor, ac benedicit Deus ei loco, ut concipiatur et generetur in eo Isaac, et Spiritus sanctus communicetur gentibus, non autem circumcisio, quanquam gentes istae edoctae verbo norant et credebant, non esse alium Deum, quam qui ex Abrahae gente circumcisa nasciturus esset.

Haec scilicet sunt ingentia illa bona, quae sequuntur veram doctrinam, scilicet gloria Dei, impletio Decalogi, redemtio a morte et inferno. Vident igitur pii, cur haec scripserit Moses, nempe ad confirmationem promissionis fidei, quod etiam gentes pertineant ad ecclesiam Abrahae, etiamsi non sint circumcisae. Manent igitur vices istae in mundo: Sodomitae impoenitentes ruunt et pereunt, Gerar autem convertitur. Sic hodie indurantur et excaecantur aliqui: contra aliqui verbo credunt, et eo illuminantur.

Quod Deus dicit, Abrahamum oraturum pro rege: vides, quam pulchre scriptura ubique consentiat. Ubique enim conjungit spiritum gratiae et precum. Abraham igitur Propheta est, ut doceat Dei notitiam veram in mundo, et simul sacerdos est, ut oret, non pro se tantum, sed pro ecclesia sua, imo etiam pro gentibus, quae cum ea consociantur. Quod enim Deus dicit: „Orabit pro te", hoc verbo vocat regem et suos ad ecclesiam Abra-

tae, et participat gentilis homo ceu oleaster pinguedinis olivae, et inseritur in eam. Al autem a Deo sic commendatur tanquam summ tor et potentissimus orator seu petitor.

Sed, inquies, quare Deus talia non faci Abraha? Quid tam longa oratione opus est? spondeo: Honorat Deus honorantem se, et q braham est confessor Dei, Deus vicissim eum tetur, et ornat honestissimo testimonio, subj regem cum toto regno, ut fiant ejus discipuli

De oratione saepius diximus, Deum parat se dare omnia, quibus indigemus: sed tamen suisse necessitatem orandi, juxta sententiam: te et accipietis" (Ioh. 16, 24.). Non auten tra tantum causa debemus orare, sed etiam u stemus Deo cultum suum. Qui enim orat, tur, Deum bonum, misericordem, ignoscent se. Sicut igitur in ecclesia verbum semper dum et acuendum est, ita oratio semper exerc bet, ut gratia abundet, et dona inchoata in augescant, et gloria Dei ubique crescat.

Cur autem in fine repetit Deus comminati Ideo scilicet, quod qui indurati sunt, subind buntur in peccata. Sic Pharao toties admoni men nihil remittit de tyrannide. Saul quoq pe justificat Davidem, et se accusat, et tame ad ingenium, et conatur eum exstinguere. trosa terra accipit semen, sed manet sine Talis, inquit Deus ad Abimelech, ne sis, a rieris morte. Multi etsi cavent externa scand men tandem fiunt securi. Et sophistae sceler cent, unam scintillam caritatis sufficere ad se vitam. Hi nesciunt, quod verbum quotidian

scuendum sit, et oratio perpetuo urgenda, si velis persistere in gratia. Pertinet igitur haec rò comminatio ad regem excitandum, ut maneat gratia sibi donata. Peccanti enim minatur mors; qui autem securi sunt, illi a se ipsis exstinguntur.

bimelech igitur mane surrexit, et vocavit omnes servos suos, et locutus est omnes sermones hos in auribus illorum, timueruntque illi valde.

Haec diligenter notanda sunt. Proponunt enim pulcherrimum exemplum poenitentiae. Non differt Abimelech emendationem sui facti de die in diem, sicut nos procrastinatores solemus, qui, cum tangimur devotione aliqua, promittimus in futurum tempus emendationem. Audit Abimelech concionem in somnis de cavendo peccato; statim igitur cum illucescit, convocat totam aulam, et exponit, quid acciderit. Deinde vocat etiam Abrahamum, et reddit ei uxorem. Qui igitur rex erat, jam fit Episcopus sui regni, et spargit timorem et cognitionem Dei etiam in suos, ut ipsi quoque Deum timeant, et verbum revereantur.

Summum autem donum est, quando ex rege fit doctor, hoc est, quando pius magistratus seriam curam religionis suscipit. Noverat Abimelech etiam ante Abrahae adventum Deum, et pie suos rexerat; sed ea Dei notitia fuit generalior. Nunc, postquam contingit audire Abrahamum, discit quasi propius intueri Deum, si quidem scit, Abrahamum fore patrem benedicti seminis. Hanc notitiam Dei spargit etiam in subditos suos.

Hodie multi dicunt, se amplexuros evangel si ipsi reges concionarentur. At cum concio rum vulgus sic miserabile, pauper, contemtu prorsus plebejum sit, causam esse, cur sani h nes eos aversentur.... Sed mentientur, qui ho cunt; impii enim semper negligunt et contem verbum, sive id Angeli de coelis, sive rege mundo doceant. Quid enim in nobis desider Nonne illustrissimus noster princeps sanctae m riae Ioannes, Saxoniae elector, anno XXX. (gelium Iesu Christi per liberam confessionem gustae in comitiis praesente Carolo Caesare et nibus imperii ordinibus docuit, nec ipse solus, cum eo et post eum alii multi? Inanis igitu fallax ista tergiversatio est. Si enim Deus An de coelo mitteret, sicut Sodomam misit, tamen crederent impii. Valeant igitur cum sua diak rhetorica, qui praetexunt vilitatem doctorum, spectant lautos, splendidos ac potentes concio nes. Sicut Iudaei dicunt, Ioannis 7. (v. 48. „Creditne aliquis in eum ex principibus et F saeis? Quin populus iste legem nesciens est ledictus".

Ruent autem tandem istae diabolicae terg sationes, quibus impii pertinaciam suam ornan puniet Deus tam insignem verbi contemtum. enim profuit, quod Angeli venerunt Sodo quod Loth homo fuit integrae vitae, in quo s ves nihil potuerunt reprehendere?

Sunt autem alii, qui alio praetextu conte evangelii alunt. Quid, inquiunt, boni ex eo r est? Hoc quasi ariete conantur subvertere nostram doctrinam. Sunt autem corda piorum

...da contra has scandalosas voces. Cur non Paulum audiunt, qui dicit, non multos nobiles, non multos sapientes vocatos (1 Cor. 1, 26.)? Qui autem dicit: non multos, relinquit hoc, quod aliqui tamen sint. Sic Abrahae tempore non multi reges vere doctrinam amplexi sunt, et tamen Abimelech amplectitur, et fit suae ecclesiae doctor.

Ita in comitiis Augustanis magna fuit multitudo principum exsecrantium nostram doctrinam; sed tamen fuit etiam sanctae memoriae Ioannes, elector Saxoniae, qui Christum magno animo coram toto mundo confessus est.

Si autem quaeris, quid ex nostra doctrina boni secutum sit, responde mihi: Quid boni secutum est ex praedicatione Loth in Sodomis? Nimirum quod, postquam sine fructu et frustra audiverunt verbum, coelesti igni absorpti sunt. Talis poena etiam nostros contemtores suo tempore corripiet, et videmus, quod de die in diem magis excaecantur, et insaniunt magis; haec ruinae initia sunt. Notabitis autem haec ad obruendam dialecticam Satanae, qua multis oculos et animos praestringit.

Mundus totus in illo Germanico proverbio positus est: Wenn du einen auff dem Ruck trugest bis gen Rom, vnd setzest in vnsanfft nider, so were aller Danck verloren. Nostra doctrina liberat omnes gentes a carnificina et tyrannide Satanae, a peccato, ab aeterna morte, ab infinitis monstris Papae et illo gravissimo conscientiarum onere. Sed infinita haec beneficia Dei ingratus mundus non videt. Si quod autem leve incommodum objicitur, quod aut rapiunt quidam bona ecclesiastica, aut liberius paulo *loquuntur, vel vivunt*, illud sic exag-

gerant, ut nullus finis sit. Tales non sunt disci doctrinae; tantum captant mala, seu in speciem tiosa, quae vident in professoribus evangelii; ea piunt in contumeliam doctrinae, ut eam obruan

Sed cur non etiam Abrahami ministerium prehenditur, ad quod secuta est ruina Sodom Ac sine dubio Sodomitae, si supervixissent, om culpam transtulissent in ipsum, quod nimis eis set vicinus; nam quod ipsius beneficio liberati ei id jam dudum erant obliti. Sic solet mundus. co autem mundum non tantum infimae conditi homines, sed optimos, sapientia et virtute praes tes. Hi praecipui sunt, qui ex parvulo incomm omnium maximorum beneficiorum obliti doctri evangelii judicant, et odisse incipiunt.

Ac, proh dolor, nos quoque, qui verbum bemus, et de eo gloriamur, levibus incomm moti facile obliviscimur aliorum beneficiorum Mihi dedit Deus sanum corpus usque ad annum dedit uxorem et liberos, et, quod supra omnia cognitionem verbi sui satis magnam. Nunc cum dysenteria, vel calculus non nunquam me vexat, unum malum excutit memoriam omnium reliquo bonorum.

Sic dat Deus mundo solem, pluviam et commoda; quodsi intra annos duodecim aut de semel pestis vel fames incidit, ibi oritur clamo querela, et evanescit statim benedictio superio annorum. Dura autem crux est, vivere in tanta minum malitia, contemnentium beneficia Dei.

Diversum a nobis debebat fieri, ut devorare[illegible]iora et rariora incommoda prae immenso mari

neficiorum, quibus Deus quotidie nos obruit. Quid enim sunt omnia incommoda in unum cumulum comportata ad hoc unum donum, quod Deus patefecit nobis verbum suum?. An non igitur pestilentes isti homines sunt, qui infinita doctrinae bona propter aliqua incommoda negligunt? Quanto rectius Paulus dicit, 2 Corinth. 4. (v. 17. 18.), tribulationes nostras esse temporales et leves, gloriam autem, qua eas compensabit Deus, fore supra modum ponderosam iis, qui non spectant visibilia, sed invisibilia.

Sed frustra haec concionatur Paulus. Mundus enim non credit, sed totus occupatur visibilibus, invisibilia autem negligit, et pro nihilo habet. Dedit misericors pater Filium suum, qui mortuus est pro peccatis nostris; is vicissim a nobis hoc postulat, ut confiteamur nomen ipsius coram mundo, et nostram quoque vitam propter ipsius nomen amittamus, et promittit, futurum, ut hanc exiguam crucem sequatur aeterna quies, et immensum gloriae pondus: hac promissione quid potest esse suavius, quae tam certam redemtionem a morte aeterna promittit. Et est nostrae vitae alioqui haec conditio, quod tandem mori necesse sit: cur igitur non potius propter Christi nomen morimur?

Sed natura non patitur, magnitudinem bonorum cum parvitate malorum vere comparari. Caro pro suo more semper obscurat infinitas magnitudines bonorum finitissima finitate malorum.

Igitur nobis semper in conspectu sit catalogus beneficiorum divinorum tum naturalium, tum spiritualium; et videbimus, ubi mali gutta est, ibi mare beneficiorum Dei esse, quae divina rhetorica nobis

amplificare debemus, sicut Paulus egregie facit. nico enim verbo haurit omnia pericula et incon da, de quibus mundus potest conqueri.

Dubia istorum fortuna est, quibus ministe verbi commendavit Deus; ejiciuntur ex suis sed mactantur, subjiciuntur flammis; haec, inquies non mala sunt? Respondet Paulus: Sunt sane levia et momentanea; pariunt autem aeternum e finitum bonum. Hoc Paulus videt et credit: mu nec videt, nec credit, sed tantum occupatur sentibus. Itaque si, ut Germanicum proverbiu cit, Romam usque tuis humeris eum portes, el nus suaviter deponas, omnis gratia periit. Non ullam crucem, ullum incommodulum, nullam i cam mali sentire, cum ipse plenus sit trabibus praecipue ecclesiae incommodus et gravis.

Nos igitur, qui sumus Christiani, obru ista Diaboli portenta, et extenuemus: rursus a amplificemus divina beneficia. Vere enim min sunt mala omnia, et exiguum cruciolum est, nos portamus, si id comparemus cum beneficiis, ex creatione, redemtione et sanctificatione ad redierunt, et in futura vita erunt illustriora. redeamus ad historiam.

Magna fuit Sodomitarum calamitas, quam triarcha Abraham videre coactus est. Igitur alio exemplo non tristi, sed laetissimo et suavis consolatur, quod gentilis rex Abimelech fit Ep pus, et docet Dei verbum in sua aula. „Vocavit quit textus, omnes servos suos"; nec fuit frustra dicatio haec. Addit enim Moses: „Et timue valde".

st igitur haec pulcherrima antithesis. Abra-
iberaverat Sodomitas et vicinas civitates, nec
corporale hoc beneficium eis praestiterat, sed
docuerat de vera Dei notitia et cultu. Loth
e, qui in ipsis Sodomis habitavit, non tacuit,
gnitionem Dei studuit propagare, et libere
sus est fidem suam. Sed impii cives ambos
octores neglexerunt, et non solum non timue-
Deum, sed etiam contemserunt.

t hic contrarium vides in Gerarenisbus. Hi
verbo ex rege timent, humiliantur et convert
ad Deum; somnium regis sui nec norant,
derant; recitanti autem credunt, et ut verbum
ascipiunt, ac timent, sic tamen, ut retineant
gratiae divinae, ac Abrahamum magnifice [illegible]

brevibus haec commemorat Moses, nec ut gen-
historici ea amplificat; nam id lectori relin-
Pertinent autem haec omnia ad consolandum
animum, qui Sodomitarum exemplo territus su-
atur, nullum amplius in mundo timorem Dei
Ostendit autem Deus ei per hanc occasionem,
etsi semper major pars in mundo mala sit,
Deus habeat suam ecclesiolam, licet exiguam
seconditam.

Sic in libris Regum (1 Regg. 19, 18.) consola-
tiam Heliam. Is enim cum quereretur, se so-
relictum esse, qui retineret verum cultum, re-
det ei Deus, septem millia adhuc restare, qui
es integri sint, et verum Deum colant.

Nos quoque, cum tanta civium, rusticorum et
is generis ordinum ingratitudo et malitia sit,
e in eam cogitationem impellimur, ut statuamus,

tant invisibilia, et non visibilia, hoc est, qui simplici fide haerent in verbo. Tamen etiam in temporalibus, ut supra diximus, bona praeponderant malis. Quanto autem hoc magis in ecclesia verum est in qua sonat Christi vox: „Onus meum leve est" illis scilicet, qui credunt verbo meo, „et jugum meum suave est" (Matth. 11, 29. 30.); si scilicet Christum spectemus, qui promisit, se nos refecturum, sicut addit: „Invenietis requiem animabus vestris". Nam verbum „invenietis" significat, sic quiete esse ad tempus pios, sed illud tempus inquietum breve est. Requies autem animarum, quam invenient credentes, erit ponderosa et aeterna.

Hoc tantum abest, ut impii vel credant, vel intelligant, ut ne quidem praesentia sua bona, quibus quotidie fruuntur, recte norint. Si enim toto quinquaginta annos commodissime vivant, et tantum paucorum dierum febricula eos corripiat, omnium superiorum beneficiorum obliti tantum non prae impatientia insaniunt. Haec horribilis excaecatio Satanae est obscurantis beneficia haec. Ego Plinium propterea valde odi, quod naturam sic accusat, quasi semper sit noverca, et non potius alumna: declamitat de venenatis animalibus, serpentibus crocodilis etc. Sed infinitam bonitatem tot vaccarum, taurorum, ovium, volucrum, piscium, hominum non videt: imo ne quidem solem et lunam. Ad hunc modum scriptura sancta de creaturis non loquitur: quin Spiritus sancti haec est rhetorica, ut extenuet mala, et amplificet bona. Satan diversum solet, cum tamen res ipsa loquatur, ubi unus portentosus serpens seu draco est, esse mille vaccas, et ubi unus lupus est, esse centum oves.

Et vocavit Abimelech Abraham, dixitque: Quid fecisti in nobis, et quid peccavi in te, quod induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? Opera, quae non fieri debent, fecisti in me.

Rex Abimelech conterritus divina concione post ostensum peccatum humiliatur, humiliatus audit remissionem peccatorum, et accipit consolationem. Nunc etiam confessionem addit. Tandem sequuntur omnis generis bona opera, quibus etiam caritatem suam erga exsules declarat. Porro haec confessionis verba non sic sunt accipienda, quasi solus rex ea loquatur: est publica vox totius regni, hoc est, regis ac subditorum.

Et illustre exemplum hoc est, quod etiam ante *Christum* natum, imo ante legem datam multi sine circumcisione ecclesiae circumcisorum associati, et salvi facti sunt. „Impervestigabiles enim sunt viae Domini", Rom. undecimo (v. 33.). Et impudens commentum est Iudaeorum, quod somniant, Deum abjecisse omnes gentes, et voluisse tantum a circumcisis agnosci et coli.

Translator noster putat, haec regis verba esse expostulatoria; sed loquitur ut inexpertus rerum spiritualium et tentationum. Non enim rex cum Abrahamo expostulat, sed ex contrito et tribulato corde in summa humilitate queritur de causa tanti mali. Et est unus ex illis, qui cum Iob (23, 15.) dicit: „Verebar omnia opera mea". Et cum Davide (Ps. 19, 13.): „Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me". Item Jacobus (3, 2.): „In

multa offendimus omnes": non enim ludus a
cus est audire verbum Dei. Cum enim tangit
mum, est sicut fulmen, quod etiam munitissime
sua vi dejicit, sicut Pauli historia ostendit, cu
itinere ad Damascum prosterneretur. Ibi non
pullas verborum audiebat, sed sentiebat, cor
spiritum. Sicut Dominus apud Hieremiam dici
29.): „Verba mea non sunt mollia, sed ignis e
leus conterens petras"? Paulus enim sic obfi
animo oderat evangelium, ut esset ceu immobil
pes, et tamen a malleo verbi conteritur. „
enim mortificat et vivificat, deducit ad inferos
ducit". (1 Sam. 2, 6.).

Non igitur, sicut homo cum homine loc
ita nobiscum loquitur Deus. „Verba ejus su
anceps gladius, quo confodiuntur corda" (E
12.). Non igitur superbiunt corda, sed extre
miliantur, non jactant opera aut merita, se
Iob verentur omnia opera, nec inveniunt, qu
irae opponant; sed etiam justa sua opera vic
sentiunt coram Deo impura et contaminata ess
cut Augustini praeclarum dictum celebratur:
quantumcunque laudabili vitae hominum, si r
sit misericordia.

Ex tali sensu etiam rex hic loquitur: non
stulat cum Abrahamo ceu justus, et non m
hanc injuriam; habet contritum spiritum, et
audit ex Deo, quod peccaverit imprudenter, cir
spicit de causa. Et quia ex ipso Deo audit, A
hamum esse Prophetam Dei, conqueritur de su
lamitate. Eja, sancte Propheta, dic tu, quo
meum peccatum? quid feci aut commisi, qu
errorem istum incidi, et cogitavi de tua Sar

senda in conjugem? etc. Nam sic solent contrita corda: quiescere non possunt, donec audiant, quod sit suum peccatum, ut possint remedium invenire.

Dixerat autem Abraham, Saram esse sororem suam; haec fuerat regi occasio peccandi; si enim scivisset, uxorem esse, nunquam induxisset in animum, eam ducere aut rapere. Cogitat igitur: Necesse est, praecessisse aliud peccatum, quo merui, ut in hoc peccatum inciderem. Non expostulat igitur, sed pavet et trepidat, et quaerit pacem conscientiae; nihil sibi conscius est, et tamen sentit, se alicubi peccasse, secundum sententiam: „In multis offendimus omnes" (Iac. 3, 2.). Nam etiam ignorantes multa peccamus. Ideo Christus consulit, ut oremus: „Dimitte nobis debita nostra" (Matth. 6, 12.), et jubet, ut nos quoque aliis sua debita remittamus. Manent enim in nobis reliquiae peccati, quae quotidiana remissione opus habent.

Papa cum suis ranis et canibus fortiter contra nos latrant, quod negemus aut prohibeamus bona opera. Sed dicimus et hortamur omnes, ut bona opera faciant: hoc autem negamus, quod quantumvis bona opera opponenda sint judicio Dei. Hoc rex Abimelech hic sentit; nam pavefacta conscientia nihil cogitat nisi peccatum, et amittit omnem gloriam et fiduciam, quantumcunque bonorum operum habeat.

In hanc sententiam intelligendum est dictum Gregorii: Bonarum mentium est, etiam ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. Papa, sicut decebat Antichristum, detorsit id ad tyrannidem suam confirmandam, et voluit, se ad hunc modum metui; sed male. Nam tantum coram Deo oportet agnoscere

culpam, quae non est, non autem coram hoc Mere possum dicere, me non admisisse adu non furatum esse; sed non possum universa sere, me nihil peccavisse contra sextum et se praeceptum. Timendum enim hic Dei judici etiamsi nihil mihi conscius sim. Peccatun nondum exstinctum, nec penitus sepultum Deo non satis est, abstinuisse manus; etiam piscentiam cordis damnat. Recte igitur co culpam agnoscimus, ubi culpa nulla est, h ubi nihil nobis sumus conscii. Recte eum (Ps. 19, 13.) dicimus: „Delicta quis intellig occultis meis munda me". Habet enim De tra nos etiam originale peccatum; tale nihil nos habet Papa, neque Deus est, nec judex his peccati. Si igitur injuste nos accusat, debet, nec debet habere locum tyrannica in ore nata vox: Sententiae nostrae etiam injus tuendae sunt; quin tu dic esse refutandas, hic vel divi Gregorii, nec cujusquam hominis ritas valere debet. Non enim Papa Deus est beat culpam erga nos; Deus autem nos sem noxios et sibi reos habet.

Habes igitur hic exemplum egregii con metuentis peccatum, ubi non erat, hoc est, hil sibi erat conscius. Audivit quidem absolu ex Deo, sed cor semel pavefactum non pot quiescere satis; exercetur suis curis. Etsi au non fiat sine ingenti animorum cruciatu, tam cet Deo, secundum sententiam: Spiritus me bitabit cum corde contrito. Hanc hujus co nis sententiam esse probat, quod rex secund hamum orat, dicens: Quid vidisti, quod feci

tam? Cum emphasi est verbum: vidisti. Videre ... Prophetarum proprium est, quibus voluntatem ... Deus per visiones patefacit, quasi dicat: Scio, ... esse Prophetam. Age igitur: dic, habuistine revelationem aliquam de hoc tuo consilio, ac certo ...to Dei dixisti, quod uxor tua sit soror tua? Profecto subest culpa aliqua, cujus neque ego, neque populus meus conscius est. Si quid igitur commisimus, quaeso, dic, et agemus poenitentiam.

Et respondit Abraham: Quia dixi, certe non est timor Dei in loco isto, et interficient me causa uxoris meae; sed et vere soror mea est; est enim filia patris mei, tametsi non sit filia matris meae, et facta est mihi in uxorem. Factumque est, cum me exulare fecisset Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hoc sit beneficium tuum, quod mihi facies, in omni loco, ad quem pervenerimus, dices de me: Frater meus est.

Duo facit Abraham: se excusat, et regis conscientiam liberat, quasi dicat: Deus non jussit me, ... quicquam Propheticum vidi; nihil igitur metuas. ... una vera causa hujus simulationis fuit, quod ... patria etiam ex Hebron migravi, ubi multos ... fui vicinus Sodomis, ac eam totam regionem ...vit Dominus per meum gladium; ego quoque oratione mea et sedula intercessione liberare vo... ab ira Dei; sed non potui propter ipsorum per...cem malitiam; eam cum viderem, fateor, cogita..., nusquam esse homines, in quibus aliquis Dei ...or sit. Cum igitur periculum vitae metuerem,

hac ratione judicavi me servari posse. I
tur calamitatibus et miseriis hoc consiliu
itaque peto, mihi quoque ut ignoscas etc.

Hae historiae dignae sunt, quae leg
cent enim de perpetua mortificatione sanct
ad vitam recte instituendam valde utiles s
ta enim Abrahae fuisset facilius praeber
lictori feriendum una hora, quam sic qu
di? Eruditur autem hisce exemplis pius
fidem, spem et omnes virtutes Christian
igitur legenda sunt. Semper enim cum
mitas objicitur, Deus novos sermones seu
habet, quibus eas mitigat.

Tale nihil vides in vulgatis legendis,
riis sanctorum; quae cum ad summum
laudant coelibatum. Sed longe facilius fu
hac carere uxore, quam tot incommodi
Quia autem certam promissionem posterit
ideo fert crucem, quam Dominus imponi
eo sollicitus, quod hoc vitae genus ade
omni specie sanctitatis.

Postquam autem excusavit se Abra
quod, quicquid fecit, ex timore et confu
post illas insignes calamitates, (existimass
etiam in Gerar eadem peccata et impietat
regnare, quae in Sodomis et Aegypto exp
addit jam aliam excusationem, quae ad ip
pertinet. Pertinet autem tota haec longa
ratio ad consolandum regem. Cor enim
territum difficillime erigitur; id videt Ab
que ideo longiore utitur oratione. Hab
causam aliquam, cur uxor se diceret soro
esse; est enim vere soror: sed non in

quo tu accepisti. Usus enim sum figura verborum, non quidem, quod te odissem, sed ex timore; nam sororis appellatio aliquando propria, aliquando large est. Ego large appellavi sororem; tu autem intellexisti proprie etc.

Porro hic quaestio est, quomodo dicat Saram filiam sui patris Thare? Nam Moses clare hoc ponit, Thare habuisse tres filios, Nahor, Haran et Abraham, et ex Haran natum Loth: Loth autem fuisse fratrem Sarae. De Sara autem non dicit, quod nata sit ex Haran, nisi forte binominem fuisse fingas, et supra in duodecimo *) capite appellari Iessam. Sed hoc cum paulo durius sit, proximum est, ut statuamus, fuisse privignam Haran, qui si quidem mortuus est ante patrem Thare, Sara in domum Thare translata atque ibi educata est, atque inde vocata Thare filia, ut neque naturalis, neque legitima Haran filia fuerit, sed cum nuptiis viduae adscita. Atque si hanc sententiam sequimur, praecisa jam est disputatio, an potuerit Abraham fratris filiam ducere. Nam fratris privignam ducere, lege non prohibitum est.

Quod nostra translatio habet: „postquam eduxit me Deus de domo patris mei", in Hebraeo est: postquam me אֱלֹהִים dii errare fecissent. Est autem diligenter considerandus, et bene notandus locus. Usitatum alioqui est nomen אֱלֹהִים, plurale pro Dei nomine; sed hoc in loco nomini plurali אֱלֹהִים, etiam verbum plurale additur: fecerunt errare. Iudaei nota calumnia hunc locum cavillantur, quasi reverentiae causa sic loquatur Moses: sed nos statuamus, idem Mosi consilium esse, quod in primo capite, ubi Deus dicit: „Faciamus homi-

*) *Rectius undecimo.*

nem", ut scilicet diserte ostendat, in simplicissi divinitate esse pluralitatem personarum, Patris, et sancti Spiritus. Neque nos hoc sic fingimus, sapientiam hanc haurimus ex verbo Dei, quod a tum et clarum est, nec debet a nobis depravari cut Iudaei depravant, praesertim cum sic pul consonet scriptura sancta, et novum testamentum clare idem probet.

Ac sine dubio Abraham certo consilio apud gem hac phrasi uti voluit, ut doceret eum de my rio *) Trinitatis, quod Deus sit trinus et unus, et q promissum mulieris semen sit aeternus Dei Fil ac didicerunt ex Mose sancti Prophetae, qui m diligentius legerunt sacras literas, quam vel nos h vel Iudaei, qui ita legunt sacra, ut magis excaecer

Errandi verbum notum est; vult significare A ham, se exiisse ex patria, nescientem, quo iret, tum secutum vocem Domini; postea Dominum o disse hunc locum terrae Canaan: ibi autem si habitare, ut nihil habeat proprium, et jam huc, in aliam partem cogatur migrare. Summa est: si ficat, se divina auctoritate sic errare in aliena re ne, ne suspicetur Abimelech, ejectum sua culpa gari: Dei, inquit, consilium est et voluntas, quae ita cogit, alioqui mansissem apud meos.

Notandum hic quoque est, quod Abraham reverenter se cum uxore locutum esse dicit. mandavit, non dixit: Tu mihi obedire debes, cogo te, ego exigo abs te, etc.; sed: rogo; et ip factum accipit non pro obedientia, sed pro benefi tanquam a persona superiore: secundum Petri p ceptum, 1. Petr. 3. (v. 7.): „Impertimini hono

---

*) *Edit. princ.* ministerio.

i sexui". Cur autem scripsit hoc Moses? n ut proponeret exemplum optimi conjugii, ra quidem avis in terris, sed tum Deo, tum us res gratissima est.

› Petrus hoc ipso exemplo hortatur conju- discant se invicem amare, et reverenter trac- ›n ut nunc solent. Mariti fere sunt leones ae, et duri erga uxores et familiam. Sic uxo- ubique imperitant, et maritos servorum loco sed stultum est, quod vir virilem suum ani- heroicam virtutem vult ostendere in regenda e contra illud quoque intolerabile est, si olunt esse dominae. Talia conjugia, ubi utrin- osi sunt, sunt generis communis, sicut pro- est: Tria rara, sed Deo cara esse: concor- trum, amorem vicinorum et consensum con- Causa autem est, quia homines fere sine ora- c genus vitae ingrediuntur, et sicut porci carnalia inspectant. Ideo vera bona in marito t uxor, e contra maritus in uxore tantum ae offendunt. Cum igitur mutua condonatio rcedit, nascuntur lites et irae infinitae.

ıum igitur hoc exemplum est, in quod con- epe intueantur, ut discant inter se amice qui enim nihil condonare vult, sed ad vivum omnia, is miserrimam vitam vivet, et aliis molestus erit. Est enim haec vita vere, ut a, scabiosa, ulcerosa et plena incommodis. ar in ea vivit, non ubique inveniet commo- us, ajunt, conjunctus est cum igni; sic ubi- ommoda commodis addita sunt, bonae autem ncommoda ferunt patienter, et pro commo- agunt gratias.

Quod Abraham universaliter dicit ad Saram omni loco, ad quem ingrediemur, dices, quod tuus sim": argumentum est magnae infirmita ingentis metus; significat enim, se non solum re sibi a Gераritis, sed ab omnibus aliis homin itaque nusquam ausus est confiteri, quod Sar uxor.

Quare autem Moses scribit ista non satis sta de tanto viro? Propter nos hoc facit; nam torum virtutes sic sunt praedicandae, ut tam mines fuisse, et aliquid humani tum habuisse passos esse statuamus. Sic Iacobus cap. 5. (v dicit; Heliam fuisse hominem similem nobis Paulus (Actor. 14, 15.) de se ac Barnaba ad dicit: „Sumus homines mortales similes vobis Petrus ad Cornelium dicit: „Sum homo tibi lis" (Actor. 10, 26.).

Etsi autem magnifice commendatur per Pr tas et Apostolos fides Abrahae, tamen historia rediisse saepe usitatam infirmitatem. Vere enim sanctos suos mirabiliter ducit: aliquando inc simpliciter, ut alii homines, et videtur fides sepulta, rursus alio tempore pleni spiritu fa mirabilia, sicut supra quoque de Helia ostendi magno spiritu mactabat pseudoprophetas. Et ad nuntium de furore Isabelis trepidabat, ac debat in desertum.

Haec in consolationem nostram Spiritus s scripsit, ut statuamus, sanctos homines non sine omni sensu, truncos aut lapides, quales fingit. Hieronymus de Hilarione scribit, quadr annis non usum pane, et usque in septuages annum non bibisse nisi aquam. Haec quia po

sunt, admirantur homines. Sed nihil tale de Abrahamo audis; is comedit, bibit, laborat, sicut alii homines: si autem, fidem, spem, caritatem, humilitatem, veram mortificationem respicias, longe excellit Hilariones et Antonios omnes: habuerunt hi quoque suas macerationes (ut sic appellem) et cruces, sed voluntarias et electicias, seu sponte accersitas.

Abraham autem praecipiente Domino cogitur vagabundus peregrinari de gente ad gentem, et nunquam certam habere sedem, ac videre horribiles calamitates, quas non elegit ipse, sed incurrit jubente Domino, et patienter tulit: ubi e contra pontificii sancti etiam in levibus causis impatientissimi sunt. Quam impatiens est ipse Hieronymus, si quidem unica vocula excitatur ad scribendam invectivam? Hos igitur sanctos intueamur, quorum exempla nobis proponit Spiritus sanctus, qui pleni fide, caritate, humilitate sunt; et tamen concurrunt infirmitates humanae, ut consolationem habeant infirmiores; quin ipse Dei Filius in carne nostra infirmus fuit, taedebat, pavebat, fugiebat pericula etc.

Accepit autem Abimelech oves et boves, servos et ancillas, et dedit Abrahae, reddiditque ei Saram, uxorem suam; et dixit Abimelech: Ecce terra mea coram te est. Habita, ubi tibi commodum visum fuerit.

Ne quid desit, quod in pio rege desiderari possit, postquam docuit Moses territum verbo, deinde absolutum a peccato, et confessum peccatum coram Abrahamo et tota aula sua, etiam de caritate, quam habuit, nos docet. Non enim expulit peregrinum Abrahamum, sicut supra de Pharaone audivimus,

sed regaliter eum donat, dans ei boves et oves, vos et ancillas, ac liberum faciens, quocunque velit habitare, quasi dicat: Tu Propheta es, h verbum et doces; meum igitur, ut regis officiuc ut te juvem, ornem, defendam, alam etc.

Sic reverenter de ministerio verbi seu sac tio sentit. Debebant igitur in hoc exemplum i omnes reges et principes; sed fere malunt s esse Pharaonis, quam Abimelechi. Pertinet q exemplum hoc ad consolationem ecclesiarum ; enim suos perpetuo deserit Deus. Vexationem lamitates audivimus, quas pius Abraham pass ac nisi promissione divina se sustentasset, no rum, si prae tristitia esset mortuus; ac verisimi bonum Loth eo anno mortuum moerore animi nit autem Deus vere adjutor in tribulatione, in pore opportuno, et aperit ei regnum Gerarer ut in eo secure et tuto vivat, ac Sara quietum cum habeat, in quo pariat.

Sic Deus afflictam ecclesiam consolatur. enim perpetuo subjicit eam tyrannis; dat non quam pios reges et principes, qui ecclesias fc et eis benefaciunt. Tales exstiterunt nostris tem bus illustrissimi Saxoniae electores, qui ad se cipue ecclesiarum curam pertinere judicaverunt. tur et scholas instituerunt, et ecclesias misere ne tas idoneis ministris adjuverunt, aliis persequen verbum, et turbantibus sua tyrannide ecclesias. Abimelech intelligit, quantum donum sit, habe regno suo verbum Dei, cultum Dei, ecclesiam et Prophetam Dei. Ideo tam liberalis est in hospitem, maximoque honore eum afficit, non tum offerens habitandi locum, sed etiam usum re

ut pro suo commodo utatur, quibus opus sit. Pertinet igitur hic rex in catalogum sanctorum principum; horum officium non est aedificare monasteria, sed fovere Prophetas, et defendere ecclesiam Dei. Etsi autem rari sunt, qui hoc faciant, tamen debet hoc exemplum Abimelech in ecclesia celebrari et lucere.

Etiam inter nostros multi hodie sunt, qui rapiunt ecclesiarum reditus, et defraudant pios doctores sua mercede. Papistae plane obsessi a Satana etiam persecutionem et gladium addunt. Itaque praemia sua sentient, sed longe dissimilia iis, quae propter pietatem tulit Abimelech: orat pro eo Abraham, et sanatur; tyranni habent ecclesiae preces contra se, et traduntur aeternae morti.

Sic historia haec in Abrahamo proponit exemplum primum concionatoribus, ut discant, quomodo Deus soleat sanctos suos exercere in summis virtutibus, fide, spe, caritate, ut possint carere et pati, ac discant sperare liberationem. Haec vera exercitia sunt istorum, qui Prophetae seu doctores sunt. In Sara proponit historia exemplum matribusfamilias: in Abimelech principibus. Merito autem benedicenda est civitas Gerar, quod Filius promissionis ibi conceptus et natus est, ac miror, nullum locum exstare in scripturis, qui mentionem hujus loci faciat.

Ad Saram autem dixit: Ecce dedi mille argenteos fratri tuo; ecce est tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt, et alios omnes: sic reprehensa est.

Hic locus aliquo modo difficilis est propter grammaticam. Ideo interpretes mire variant. Sed

sententia tamen ex circumstantiis facile pote
gi. Clare indicat Moses, regem Abrahamo
quae donavit, et non Sarae. Sic enim dicit re
tri tuo dedi, quem scilicet tu appellas fratre
nihil dedi. Addit autem causam, cur Sarae n
net: „Hoc, inquit, erit tibi in velamentum ocu

Non mirum est, esse aliqua loca script
crae, quae non satis possunt intelligi. Qu
hodie intelligit scripta scholasticorum, postq
risiensis modus loquendi desiit. Quando enin
usus rerum pereunt, tunc etiam vocabula n
sunt intelligi. Qui jura non didicit, forensia v
nullo modo intelligit; sic medicina habet
pria vocabula, sic astronomia, quae nemo i
nisi res prius teneat.

Certum autem est, Iudaeos post negatu
stum amisisse res; nihil igitur sani docere
et frustra in grammatica se torquent. Saep
vocabulum in decem significata partiuntur:
runt enim verborum lucem, res scilicet. Ita
loco difficultas in verbis est, cum dicit: „Eri
velamentum oculorum". Nescis enim, vela
passivene an active accipiendum sit; sed p
particula, praesertim si interpretes consulas,
tior est.

Reprehendit Lyram Burgensis. Sanctes
discedit a reliquis. Hieronymus verbum mem
dit, ut expleat sententiam, ac sine dubio ve
prehensam. Sed indocti depravarunt locum,
runt, deprehensam. Verbum enim notum es
significat reprehendere, arguere, castigare, co
ut Psalmo sexto (v. 1.): „Domine, ne in fur
arguas me". Et Esaiae primo (v. 18.): „

". Sed omissa grammatica disputatione, senten-
i videamus, quam ego hanc esse simplicissimam
ico. Tibi, inquit rex ad Saram, ne quidem obo-
i do, ut scilicet habeas velamen oculorum, hoc
, certum testimonium tuae pudicitiae, quod te non
igerim. Si enim tibi donarem peculiariter, suspi-
nem injicerem aliis violati pudoris. Igitur vela-
n oculorum passive accipio, ut sit phrasis singu-
is, sicut nos latine dicimus, obstruere os: ita ipsi
unt, velabunt oculos, hoc est, non audebunt te
usare, sed potius testabuntur, te retinuisse illae-
a pudorem.

Huc faciat ultima particula: et reprehensa est,
i redarguta, hoc est, non solum nullo affecta est
mere a rege, sed etiam reprehensa non ex odio,
l ex mera caritate; hoc enim modo consuluit rex
ae et pudori Sarae. Hanc puto veram sententiam
ius loci esse. De argenteis mille affirmare nihil
sum, quid valuerint; sed quia rex donat, existi-
, non exiguam fuisse argenti summam.

oravit Abraham ad Deum, et sanavit
us Abimelech et uxorem ejus et an-
las ejus, et pepererunt, quoniam con-
serat Dominus omnem matricem do-
s Abimelech, propter causam Sarae
uxoris Abrahae.

Haec particula primum probat, Abrahamum
e Dei Prophetam. Deinde praeclare commendat
siam Abrahae, quod vere sit ecclesia Dei, ex
nasciturus sit salvator humani generis. Fuit enim
ham pater promissionis, et quocunque migravit,

portavit secum non deos, sicut Aeneas, sed pi
siones de Christo ex semine suo nasciture.

Sicut igitur Petrus Cornelium in Actis (cap
docet, salutem esse tantum per Filium Dei, f
pro nobis victimam in cruce: sic pium regem
melech Abraham docet de promisso semine, e
sonarum pluralitate in divinitate. Hoc prophe
opus fuit, cum quo conjungitur illud alteru
intercessione seu oratione, quae statim exau
Impossibile enim est, justi orationem irritam
Promissiones enim mentiri non possunt: „Qui
petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis"
16, 23.). Item: „Omnis, qui petit, accipiet'
(Luc. 11, 10.).

Quod dicit textus, sanatas ancillas, intellig
cillas mulieris regi subditas, sicut in Regum 1
„Es tu servus Saul", id est, subditus? Iudae
foedum commentum de percusso Abimelech in
talibus explodendum esse dixi; satis primum pe
sus est voce Dei in lecto. Non enim sine in
omnium virium concussione talia somnia abeunt
cut Danielis exemplum testatur, qui post colloq
cum Angelo graviter aliquot dies decubuit.

Deinde triste spectaculum regem afflixit,
vidit, in partu uxorem suam periclitari, et au
idem frequentius solito pati etiam subditorum
res. Non igitur in pudendo loco percussum r
credo: sed quod aegrotus factus sit ex ista ca
tione, quam in somnis audivit: Morte morieris. I
de etiam periculo uxoris, quam videt poenam pe
sui ferre, nec posse parere: concluserat seu ar
rat omnes matrices Dominus, ut non possent e

Vocabulum Hebraeum רֶחֶם proprie significat habitationem fetus in utero materno, ac per synecdochen aliquando accipitur pro tota muliere. Usurpatur etiam pro clementia et misericordia, quae huic sexui peculiariter tribuitur, quod sit naturaliter factus seu creatus ad fovendum, alendum, miserandum etc. Hunc affectum miserationis habet hic sexus prae viris; ideo ab hoc affectu vocantur mulieres רְחָם. Quin Deus quoque se vocat רַחוּם, quia sciret sit miserator, qui nos non abjiciet in calamitate positos, sed misereatur nostri, et foveat nos.

Poena igitur mulierum Gerarensium non tantum fuit labor pariendi, sed desperatio enitendi; id quantum malum sit, norunt feminae. Omnes igitur mirati sunt, quod tam multae parturirent, et tamen eniti non possent. Sunt autem per orationem Abrahae subito sanatae, et in isto suo periculo didicerunt peccatum regis, et crediderunt, Abrahamum verum Dei Prophetam, et in ejus domo veram Dei ecclesiam esse, ac conversi sunt ad Deum Abrahae, quem Dominus una cum Sara sic voluit consolari, ut posset concipere.

Quod nostra translatio habet: „propter Saram, uxorem Abrahae“, in Hebraeo est, propter דְּבַר verbum vel causam Sarae. Sicut liber inscribitur verba dierum, id est, res gestae temporum. In summa proponit Moses in hac historia exemplum orationis et exauditionis, et quam tenere Deus diligat suos credentes, quam curet sollicite, et quam liberaliter eis auxilietur, ut discamus nos quoque credere, expectare auxilium tempore opportuno.

Hic locus bonum argumentum et exemplum est Papistis: Abraham accipit munera a rege, et

orat pro eo; idem, inquiunt, nos facimus in n
steriis; juste igitur accipimus dona, quae offeru
item honores et dignitates: cur enim recusai
haec, cum videamus, Abrahamum non recusare!
cile enim patitur se glorificari et locupletari.
igitur nos oraremus gratis, sicut vos Lutheran
estis?

Ad hoc argumentum simpliciter respondeo:
idem, quod Abraham fecit, et dabimus tibi o
In hoc facile est imitari Abrahamum, ut accipi
aliis, imo ut discurras hinc inde, et extorquea
cuniam praetextu orationis; sed orationem ir
profecto non facile est, et orator, qualis Abr
est, non solum dignus est, ut alatur, sed etia
honoretur, sicut Paulus (1 Tim. 5, 17.) de verb
nistris dicit, quod duplici honore digni sunt
Christus: „Mercenarius dignus est mercede
(Matth. 10, 10.).

Narratur de sancto Hulderico, aluisse eum
dicum quendam, qui quotidie pro ipso oraret.
disse autem, ut oeconomus ejus quodam die m
cum negligeret, et portionem solitam non d
itaque mendicum etiam intermisisse orationem.
autem Huldericus aliquid incommodi passus,
die periclitatus erat, interrogat mendicum, oras
eo die pro se? Mendicus id negat, et addit ca
nihil sibi eo die ab oeconomo esse datum. I
Huldericus objurgat oeconomum, quod sua t
tate privaverit ipsum intercessione mendici. I
inquit oeconomus, quanti esse putas orare
pater noster? Huldericus eum ablegat Roman
interrogaret, quanti aestimaret unum pater n
Respondit Pontifex: nummo. Hic cum rideret

nus, respondet secundo Pontifex, aureo aestimare. Tertio respondens ait: Totus orbis cum omnibus suis opibus pro uno pater noster satisfacere non potest.

Haec sic fortasse ficta sunt; sed profecto non sine fructu, aut frustra narrantur. Si ergo Papistae tam ampla beneficia recte possidere volunt, orare ipsi quoque debent. Sed cum oratio requirat fidem in Christum, ipsi autem non solum sine fide sint, sed etiam verbum, quo solo fides nititur, oderint et persequantur, nulla prorsus apud eos oratio esse potest. Oratio eis tantum linguae labor est, clamant et vociferantur in templis sine omni intellectu, nec suam miseriam, nec Dei misericordiam recte norunt. Oratio autem sine intellectu est etiam sine affectu, quia ignoti nulla est cupido. Sic Papistarum oratio taediosum opus et molestissimus labor est, qui ne quidem obolum valet in oculis Dei; imo est abominatio, si quidem sine fide sunt, et Deo honorem suum non tribuunt, quod gratis ignoscere, et propter Christum dare velit, quibus indigemus.

Hoc nullus Monachus statuit, et tamen tegunt impietatem suam isto falso operculo, quod ecclesia mandaverit, sic in templis vociferari, et quod Pontificis auctoritate liberati sint ab orando, et tantum obstricti ad legendos Psalmos: sicut in decretis sententia haec est valde celebris, nullam attentionem esse necessariam nisi verborum.

Tales oratores seu petitores quis non exsecraretur? Templa igitur ipsorum vere sunt scholae Diaboli, et debebant decuplo spoliari praebendis suis: quia primum non orant (sunt enim sine fide) et quae orant, non intelligunt. Deinde ex oratione fa-

ciunt laborem linguae, et ex tritura verborum, tum Dei, cum vere sint in omnibus suis orationi blasphemi in Christum. Sunt autem affirmativa peccata (sic enim appellare licet docendi causa) longe horribiliora, quam peccata omissionis.

Cum igitur Monachi et Canonici suas orationes tanti faciant, ut eas etiam vendant, nihil iis sceleratius dici potest. Isti autem veri oratores sunt, qui habent verbum, sicut Abraham, nec dubitant, se esse filios gratiae, quia vocati, et a Spiritu sancto per evangelium eruditi sunt, ac imbuti agnitione Christi, per quem facti sunt haeredes Dei. Haec gloria, quae non ex nobis, sed ex coelo contingit, necesse est adsit, cum volumus orare. Nisi enim credamus, nos placere Deo, quomodo de oratione possumus statuere, quod Deo grata sit? Qui autem de eo dubitat, sicut omnes Papistas de hoc dubitare necesse est, frustra orabit. Contra qui credunt, se propter Filium Dei in gratia esse, etiam cum aliud agunt, sine intermissione orant. Est enim in eis gemitus inenarrabilis, qui non quiescit, nec sabbatisat, sed replet orbem terrarum dies et noctes clamoribus, imo et ipsum coelum. Hos gemitus Papistae non vident: igitur palam nos accusant, quod nihil oremus: ipsi autem gloriantur dies ac noctes orare; cum, quae vera oratio sit, nesciant, ac multo minus, quid vera oratio faciat, et quam sit efficax; et tamen de merito orationis multa blaterant.

Quod ad verba attinet, orant nobiscum orationem Dominicam; quid autem orent, nec vident, nec intelligunt. Nesciunt, quid sit Dei nomen, nesciunt, quomodo sanctificetur, nesciunt, quod sit regnum *Dei: et* quomodo vere orare possent pro sanctifica-

tio-

minis ipsius, et pro adventu regni ipsius, nen Dei, hoc est, sanam doctrinam blasphe, ecclesiam persequantur?

autem, qui retinemus verbum, intelligimus quae Satan ecclesiae struit, et videmus po- regni ipsius, quod in hoc mundo habet. Igi- affectu clamamus: Sanctificetur nomen tuum; da sanctos et pios doctores in ecclesia, qui num patefaciant mundo, quod sis misericors, er Filium tuum pro nobis crucifixum pecca- onare, et vitam aeternam donare velis, ut homines in misericordia tua confidant, et te , te praedicent, tibi gratias agant, etc.; hoc it sanctificare nomen Dei. Veniat regnum oc est, da Spiritum sanctum, qui nos guber- erva nos, ne relabamur in regnum Satanae, um, fidem, cultum Dei omnem conatur abo- Sic cum oramus, sumus ipsi quoque Pro- seu Prophetarum filii et discipuli: nec opus aturi eventus nobis revelentur. Satis ad Pro- ficium est, quod scripturam intelligimus, et cere possumus, ac nos inter nos precibus Qui enim Propheta non est, neque docere, are potest, nec ullum opus bonum facere.

mune igitur Prophetae nomen est omnibus s, et qui hoc negat, etiam neget, se bapti- verbo institutum esse: saltem haec differen- quod alii Spiritum Dei plenius habent, alii ne; etsi enim non tam copiosus est in me, ia, tamen pro sua parte etiam in me est; doceo verbum Dei, et oro pro ecclesia: brabam majorem Spiritus mensuram habuit,

tamen non habuit alium Spiritum, non habuit Dominum et Deum.

Frustra igitur Papistae hoc Abrahae ex suam avaritiam et rapinas defendunt. Sunt eis opera, in templo sine affectu et intellectu r Psalmos, vestire cilicio, abstinere a carnibu non a piscibus et vino. Haec judicant digna opibus, et tam lautis praebendis.

Sed aliter Spiritus sanctus et scriptura de operibus concionatur; requiri scilicet ad op num fidem, quod in gratia sis apud Deum p Christum. Hoc fundamento stante postea omni ta sunt, sive doceas verbum, sive consoleris af sive patiaris vel tuas infirmitates, vel aliorum rias. Ideo Christus dicit: „Amen dico vobis credit in me, opera faciet, quae ego facio, et majora“ (Ioh. 14, 12.).

Qualia autem fecit opera Christus? Ni quae Patri coelesti placebant; arguebat Phari humiles consolabatur; haec Deo grata opera Sed etiam in navi dormiens, etiam iter faciens, et bibens, placebat Deo: idem, inquit, accic qui credunt in me. Atqui, inquiunt Papistae, l haec sunt et civilia opera: frons erat corru erat fugienda consuetudo hominum, et nihil dum, quod simile esset aliorum factis. Sic probant, se nihil scire de bonis operibus, de tamen perpetuo vociferantur, nosque accusant, nihil boni operemur, et fruuntur interim mundi, quibus stercorantur et impinguantur. veniet interitus eorum subito. Oramus quiden eis: quodsi ipsi impediunt sua impoenitentia

tras, et necesse est, istam Sodomam ruere et tamen valebit oratio nostra pro misero Loth lia ejus.

SIMUM PRIMUM CAPUT GENESIS.

pe admonui, chronographiam in sacris histo- i esse negligendam, ut consideremus, qui hae eodem tempore vixerint. Illustratur enim in modum historia. Vidit igitur Abraham llam genealogiam, quae describitur genesis rit enim cum Noah annos LVIII., Sem au- os XXXI., Arphachsad autem cum Abraha- XXVIII., Salah HI. annos vixit post Abraha- Eber autem annos LXIV. Peleg vixit cum io annis XLVIII. Regu LXXVIII. Serug or XLIX. Thare CXXXV. Hoc an non fuit imum seculum, quo verbum feliciter propa- it per tot doctores, quorum aliqui, ut Sem, primum mundum, hoc est, patres ante di- ut Methusalem, qui ipsum Adam, primum , vidit? Et tamen praevaluit Satan in filiis s. Igitur et Sodoma deleta est, et bellis bata sunt regna mundi. Imo ipse quoque per speciosam Chaldaeorum religionem se- per Sem et alios patres inde avocatus est. tem induxit in mundum Noë filius, Cham. phet quoque degeneravit, et in sola domo sit linea Christi, a quo in Abrahamum translata est. Ita chronographia lucem hi- ert, si totam temporum rationem intuearis.

Et Dominus visitavit Saram, sicut di rat, et fecit Dominus Sarae, sicut lo tus fuerat: nam concepit et peperit S Abrahamo filium in senectute sua, c tempore, quod dixerat ei Deus, et voc Abraham nomen filii sui, qui sibi na erat, et quem sibi pepererat Sara, Isa

Moses admodum copiosus hoc in loco est fere omnes sententias bis repetit, ut scilicet cum tissimum illud gaudium sancti Patriarchae commendet, qui non solum locum securum, et fi tem regem post horribiles calamitates nactus sed Sara impraegnatur, et parit ei filium, qui missionis haeres est. Si autem cum liberi natur nascuntur sine promissione, solidum parentum dium est, quanto magis gavisus est Abraham suo filio nato, quem tot jam annos promissum spectaverat? Quod igitur in spe hactenus fuit ipse credidit, id nunc in re est, ac, ut sic di promissio jam incarnata est. Hujus gaudii se non possumus attingere. Hactenus enim invis et impossibilia fuerant, quae Abraham credid nunc visibilia sunt et maxime possibilia, nob exemplum, ut discamus, nullum esse solidum dium in hoc mundo praeter illud, quod verbum ditum affert.

Quod meminit temporis definiti et certi, f inculcet promissionem, utque magis consider verbum creationis, quam ipsum opus. Natus Isaac est sub illum ipsum diem, quo ante a eversa est Sodoma, ut scilicet pii parentes hab gaudium, quo magnitudo doloris pensaretur: u

que enim Deus facit, ducit ad inferos et reducit, affligit et laetificat.

Quod igitur Moses subinde involvit verbum Dei seu promissionem in hanc historiam, non ideo fit, quasi generatio ista communis inter nos sit sine verbo. Quod enim Deus semel dixit: „Crescite", id verbum adhuc hodie est efficax, et miraculose conservat naturam: sed quotusquisque est, qui credit et videt? Sicut igitur Augustinus dicit de quinque panibus, eum, qui pavit quinque millia hominum, adhuc hodie eodem miraculo pascere totum mundum: ita recte de generatione hominis dicere possumus, esse eam tam miraculosam adhuc hodie, quam fuit generatio Isaac.

Sed grandia haec miracula viluerunt assiduitate: igitur Deus aliquando novum aliquod opus edit, non ut sit majus, sed ut ostendat, ista communia et usitata, quae nobiscum fiunt, illis singularibus similia esse, et nasci ex eodem fonte, hoc est, ex omnipotenti verbo Dei. Quod enim fruges crescunt, et conservantur species, hoc tam magnum est, quam illud, quod panes in deserto multiplicati sunt. Nec frustra est, quod Christus ubique in evangelio inculcat creaturarum imagines seu similitudines; sed nos surdi, caeci et stupidi sumus, nec admiramur, nisi ea, quae singularem speciem habent.

Transitus per mare rubrum, et per Iordanem magnifica fuerunt miracula: sed quis admiratur hoc, quod nos quoque per ipsum Oceanum quotidie transimus? Quid enim hoc aliud est, quod, cum natura aquae sit fluere, et operire terram, tamen virtute verbi, quod Deus dixit: „Congregentur aquae", stat mare et aquae inferiores, et superiores quasi suspen-

sae pendent, nosque revera circumcirca inter aquas habitamus?

Idem de generatione hominis licet dicere, quanta res sit, nemo intelligit, et tamen con- tur secundum vetus dictum: Vilescit quotid- In causa autem est peccatum originale, ex qu- est foeda libido, turpitudo, molestiae, morbi mala; quae cum sentiuntur, obruitur opus D- cum verbo, et incipiunt homines abhorrere sancto vitae genere, quod tam mirabilem ben- nem Dei habet. Sed est haec communis fortu- nium operum Dei, quod sic contecta et qu- taminata sunt multis offensionibus et miseriis.

Qui gubernat politiam, quam non sentit sum? Cives inobedientes sunt: disciplina - dem acerbis suppliciis retineri potest. Invidia et odium poenas intolerabile est onus. Accedi- de hostis Satan, qui scandalis imperia turbat. omnia qui recte considerat, putas, quod ad- publicam accessurus sit? Qui igitur sic gub- voles, ut retineat cor quietum, offendicula h- movebit ex oculis, et intuebitur in verbum et tatem Dei: ibi videbit, utcunque reliqua sint, tali vitae genere esse, quod Deo placeat, eoq- bente ingressus sit.

Totus mundus nihil melius, pretiosius, - habet, quam ecclesiam, in qua vox Dei son- Deus veris cultibus, hoc est, fide, invocatione -tientia, obedientia etc. colitur; et tamen sic - est cruce, afflictionibus, ignominia, contemt- mundus nihil foedius nec perniciosius esse ju- Quin ipsum Christum inspice; quid eo est c- tosius? „Vidimus eum leprosum, inquit Esaias

2. 3.), ut averteremus vultum ab eo", et tamen est Dei Filius, rex gloriae, et omnium hominum salutare. Quid igitur mirum, si dignitatem conjugii et miraculum generationis pauci videant? Inde enim nata sunt dicta illa, uxorem esse necessarium malum, item esse molestum bonum. Quodsi in verbum respiceremus, aliter judicaremus. Nunc peccato originis excaecati, verbi nullam curam habemus, et tantum aestimamus illa, quibus offendimur.

Discamus igitur in verbum intueri et in voluntatem Dei; tunc aequo animo perferemus omnia, quantumvis acerba. Moses pulchre separat vitium libidinis ab opere Dei, si quidem toties inculcat, Saram concepisse et peperisse, sicut Dominus locutus erat: item in ea aetate, in qua ardor libidinis deferbuit. Ad hunc modum nos quoque separemus vitia, quae peccatum originis attulit, a creatione et operibus Dei. Ego certus sum, quod sum creatus masculus. Est autem Dei ordinatio conjugium. Non, inquit, bonum est, hominem esse solum; sed objiciuntur ibi molestiae, vexationes, tribulationes variae, quid tum? An non hoc potius est, quod sic Deo placeo, quod Deus invocantem me exaudit, quod ex calamitatibus liberat, quod per sociam vitae, bonam uxorem, quam mihi adjunxi, varie mihi prodest? etc.

Ad hunc modum qui suas rationes instituit, collocat se in puritatem Paradisi. Sicut enim Propheta (Habac. 3, 15.) dicit: „Equi tui in luto aquarum multarum, et tamen quadrigae tuae salvatio": ita tum in oeconomia, tum politia, tum ecclesia quoque accidit: omnia sunt plenissima molestiarum, et tamen qui in verbum respiciunt, retinent aequabilitatem animi, et sentiunt salutem. Deus enim, sicut in

stens subit; cuthesid rem regum, et dominus nentium, saepe induit pallium mendici.

Itaque Propheta (Es. 45, 15.) vocat eum „Deum absconditum“: sub maledictione enim latet benedictio, sub sensu peccati justitia, sub morte vita, in afflictione consolatio. Opus autem est, ut in verbum intuearis: qui enim verbum non habent, sequuntur sensum suum, et manent sine consolatione in lacrimis et luctu. Cur enim Monachi abdunt se in monasteria? Nimirum ut liberentur a molestiis, quae totum mundum vident abundare. Eodem consilio Papa elegit caelibatum, quanquam sanctitatis opinionem hoc modo captavit: sed molestiae, quas Deus propter peccatum humanae naturae inflixit, non fugiendae sunt.

Considerandi autem fulgentes radii verbi divini, quibus ornavit Deus oeconomiam, politiam, ecclesiam; sic fiet, ut non offendamur molestiis et incommodis, quae in Paradiso nulla fuerunt, in mundo necessaria sunt ad coërcendam naturam. Causa hoc, quod Monachi in mundo fugiunt, in monasteriis dupliciter inveniunt: nam Diabolus etiam in deserto habitat. In hanc igitur curam incumbe, ut in tali statu sis, de quo certo possis affirmare, quod sit a Deo institutus: hoc nullus Monachus monasticus, nullus Papista de caelibe vita dicere potest.

Haec causa est, cur Moses sic copiose celebret et extollat generationem Isaac, ut commoneat nos nihil tam respiciendum esse, quam ipsum verbum. Hoc qui faciunt, vident totum mundum plenum esse miraculorum; sed puri sint oculi necesse est, alio

qui praestantissima Dei opera assiduitate vilescunt, et obscuratur gloria verbi et operum Dei.

Medici neque verbum, neque gloriam, quam mirabile opus generationis humanae habet, vident. Ignota igitur vera causa; coguntur tamen effectum admirari et laudare. Separant enim stercora et sudores illos seu excrementa, hoc est, libidinem, et ipsum opus generationis purissime inspiciunt per se. Considerant positum membrorum, qualitates, usus etc. idque faciunt destituti hac spirituali sapientia, quam verbum ostendit. Sed nos supra eorum sapientiam contemplamur etiam Dei voluntatem et verbum, scilicet spiritualem illam coronam, qua Deus conjugium ornavit: „Creavit eos masculum et feminam". „Non est bonum, hominem esse solum; faciamus ei adjutorium". „Benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini". Haec est illa aurea corona, quam omnes pii conjuges gestant in capite, nec prohibet, quod mundus immundus, ceu porci, os et oculos in lutum et stercus figit, et tantum molestias aestimat. Nos nostra et quidem vera bona discamus intelligere, et fiet nobis ex deserto Paradisus, ut saltem ferre et moderate tolerare, vel devorare omnia incommoda possimus. Ideo tam diligenter inculcat Moses verbum Dei et promissiones.

Circumcidit quoque Abraham Isaac filium suum, cum esset filius octo dierum, quemadmodum praeceperat illi Deus.

Abraham imponit filio nomen auctoritate divina; enim Angelus Domini dixerat nominandum. Circumcidit quoque filium octavo die, ac addit Moses,

id factum secundum praeceptum Domini. Sicut tur Abraham omnia facit secundum verbum et tionem, sic nos quoque demus operam, ne quid verbo instituamus, neve in tali statu aut opere niamur, de quo dubitemus.

Papistae nos graviter accusant, quod ele ipsorum opera et cultus non recipimus. Sed ho put doctrinae nostrae est, ne quod vitae genu opus suscipiamus, de quo non habemus expre mandatum Dei. Loquor autem de talibus ope quae ad cultum pertinent; nam ratio suum pec curriculum habet in civilibus, quae ipsa gub sine verbo: sed cultum nemo jactare potest, habeat verbum, et verbo tanquam pannulis invo et quasi circumclusus sit; tunc nulla neque ten neque molestia mundi incidere potest, quam possimus transire; licet per aquas et lutum inc dum sit, tamen secundum Prophetam (Habac. 3, vincemus, promittentem, quod quadrigae Domi cunque in luto haerentes sint salvatio.

Summum igitur thesaurum, quem sancti Pa chae habuerunt, verbum scilicet, habemus nos que: demus igitur operam, ut eum recte cust mus, nec patiamur, adversarios nos a plana v spinosum desertum abducere, et electitios cultu cipere. Verbo prius probent sua, et tum sequ eos. Quod autem auctoritatem Patrum, Augu Gregorii, item conciliorum praedicant, responde nihil illa ad nos. Nos verbum requirimus; Au nus et concilia non sunt verbum: non igitur i sorum viis ambulabimus, secundum Christi dic „In vias gentium ne abieritis" (Matth. 10, 5.).

Et Abraham fuit centum annorum, cum sibi nasceretur Isaac filius suus.

Hoc scribitur a Mose non tantum propter numeros annorum, sed magis propter miraculum commendandum, quod Deus senem illum sic benedixerit, ut anno centesimo genuerit filium, effeto jam corpore per aetatem. Separat autem hic quoque Moses purum Dei opus purum ab immunditia et foeditate, quam peccatum originis operi Dei adspersit. Quia enim Abraham centum annorum est, quis non videt eum *) accessurum fuisse ad Saram, nisi Deus ita jussisset?

Disputationem de annis Abrahae, fueritne primogenitus, an non, supra attigimus, et certum est, tum Iudaeorum, tum Lyrae supputationem falsam esse; tollit enim sexaginta annos. Sed de his alio in loco.

Et Sara dixit: Risum fecit mihi Deus; omnis audiens ridebit me. Et dixit: Quis diceret Abrahae: Lactavit Sara filios, si quidem genui filium in senectute illius?

Hoc in loco valde rixantur inter se grammatici. Nam verbum צָחַק cum proprie significet ludere, ridere, jocari, transferunt in varias significationes. In Exod. 32. (v. 6.) sic dicit Moses: „Sedit, et surrexit populus ludere". In libris Regum (2 Sam. 2, 14): „Surgant pueri, et ludant", id est, dimicent armis, et mutuis vulneribus concidant. Et infra de Isaac: „Vidit rex Isaac ludentem cum Rebecca" (Gen. 26, 8.), ubi, ut Iudaei exponunt, loquitur

*) Omissum est non.

de consuetudine conjugali. Grammatici igitur sunt, grammatistae autem innumerabiles; sed i hos nullum invenias, quem possis eruditum Hebr dicere. Quia enim res interciderunt, etiam li seu vocabula interciderunt.

Nos sententiam ex ipsa re sumemus, negl grammaticorum contentionibus. Propria igitur si ficatio verbi est ridere. Quod igitur dicit: Deus hi risum fecit, significat, serio se laetari et gau de filio nato, non tantum carnali gaudio, quale rum matrum est, de quibus Christus dicit, non minisse eas priorum dolorum post partum: sed dio Spiritus sancti, quod vere ex divina benedic sit mater facta.

Hactenus enim propter sterilitatem habita ceu maledicta mulier, cui Deus vulgarem benedi nem invideret: itaque calamitosam se esse st sine dubio. Nunc autem nato filio gloriatur quoque de divina benedictione, et gaudio exsu dicit: Deus etiam me facit nunc ridere, et laeto mo esse, propter hoc suum insperatum benefici

Hanc sententiam confirmant opiniones istius poris, quas qui non observant, quid mirum, vocabulis dubitent? Nam toto isto tempore ant tum Christum in populo Iudaico benedictio con maxima res habita est, sicut e contra sterilitas maledictione est habita.

Hodie non tanti fit benedictio haec, prop quod Papa invexit caelibatum tanquam sanctu tae genus. Qui autem in conjugio vivunt, et rent hac benedictione, tamen non ideo timent Dei aut contemtum hominum; tantum macer desiderio prolis, non autem sentiunt iram D

conscientia. Sic mutata opinio mutavit orbem terrarum. Illo autem tempore sanctissima haec femina vixit in summa tristitia, et quo magis sensit, se privatam benedictione, hoc magis fuit anxia. Nunc igitur, cum respicit eam Dominus tanto cum foenore, ut non tantum pariat filium, sed talem filium, qui sit futurus pater Christi: ibi praeter gaudium carnis est exuberans gaudium in Spiritu sancto. Ideo sic gestit gaudio, et loquitur verba, quae quasi singultus quidam sunt exuberantis laetitiae. Scit enim, ex hoc suo filio nasciturum, qui totum genus humanum ab aeterna maledictione sit liberaturus.

Sed non tantum laetantis haec verba sunt, sed etiam verecundiae, quasi dicat: Non solum mihi risum et exuberantissimum gaudium in Spiritu sancto fecit Dominus, sed etiam coram hominibus: ridebunt me omnes, qui audient. Nam parere puellarum est officium, quarum aetas ad partum apta est. Quod autem ego vetula effetis viribus, et tantum non cadaver pario, nonne dignum risu est? Sicut igitur coram Deo summo gaudio tripudiat, ita verecundatur coram hominibus.

Caeterum frequens est in omni lingua, quod verba alias proprie, alias figurative significant. Itaque verbum צָחַק, quod proprie ridere significat, per antiphrasim, quae Hebraeis communissima est, usurpatur pro irridere, sicut in Germanico vocamus per antiphrasim nebulonem ein fromm Kind, ein edles ...eutlein; ad hunc modum hoc in loco verbum ridi per antiphrasim expono. Dominus fecit mihi ...m, est proprie dictum. Risus enim significat ...dium: quod autem addit: „Et homines ridebunt ...", est figurate dictum, hoc est, culpabunt me

tanquam lascivam anum: sed benedictus Deu mihi hunc risum concitavit. Rident homines ego quoque, et scio, quod Dominus risum hu bi fecerit. Sic sunt verba haec gaudentis seri dio, et tamen respicientis in irrisionem mundi

Particula sequens: „Quis diceret Abrah etiam varie exponitur. Grammaticos iterum multos hic, sed Hebraeos nullos. Igitur summ usurpamus nobis magisterium super omnes nos. Non enim ex verbis nascuntur res, sed ex rebus: sicut Demosthenes cuidam interr quomodo recte dicendum esset, respondit: S dixeris, nisi quod bene sciveris. Re enim ben visa et recte intellecta, etiam verba apta ad randam rem se offerent.

Igitur hic quoque ex usu rerum sententi venda est. Sara igitur est laetissima et plen rationis, ut non possit satis exprimere con animo gaudium. Nisi, inquit, in cunis jacer meus, quis unquam dicere auderet Abrahamo natum esse filium? In Germanico magis pe redditur: Wer dorffts Abraham ansagen so e herrlich Wunderwerck?

Sed rectius nomen Abrahae exponitur m ter, ut significet domum seu familiam Abrah si dicat: Quis unquam crederet, aut dicere Abrahae natum filium anno aetatis centesimo, autem nonagesimo? Quis potuit cogitare, p esse, quod his duobus nasceretur filius? Sun verba laetitiae spiritualis et carnalis. Quand cor laetum est in vero Deo, etiam caro exsu cut e contra etiam corda *) affici videmus, e

*) Scribe carnem.

sita est. Hanc posteriorem sententiam puto magis propriam esse.

Iudaei hoc in loco etiam hanc quaestionem movent, cur dicat in plurali numero: Sara lactat filios, cum non habuerit, nisi unum filium Isaac? Ac fingunt, Saram in convivio haec verba dixisse, de quo paulo post sequitur. Cum enim reliquae mulieres persuaderi non possent, eam vere peperisse, sed supposititium puerum a paupercula quadam muliere emissa, Saram in convivio multos infantes, spectantibus omnibus mulieribus, lactasse, et sic removisse suspicionem suppositiitii partus. Talia sunt Iudaica commenta. Quanto simplicius est dicere, plurale positum pro singulari? Invenisse pecuniam dicitur, qui unum tantum nummum invenit; et pater dicitur de liberis, etiamsi unam tantum prolem habeat. Haec figura usitatissima est in omnibus linguis; sed Iudaei quia res non intelligunt, neque vocabula, neque grammaticam recte tractant, sicut nostri sophistae, qui, amissis rebus theologicis, vere sicut caeci palpaverunt in tenebris. Perpetuo enim verum est, quod ignorantia rerum affert ignorantiam vocabulorum; qui postea ex vocabulis de rebus disputare volunt, necesse est, ut hallucinentur: usu et experientia rerum opus est. Qui autem res non habent, impossibile est eos proprie loqui.

Et crevit puer, et ablactatus est; fecitque Abraham convivium magnum in die illa, cum ablactaretur Isaac.

Augustinus hic quaerit, quare Abraham fecerit convivium, et quidem magnum non in die nativitatis aut circumcisionis, sed ablactationis, cum videatur

dies nativitatis convivio aptior, sicut vere omi
gentium mos est, natalitium diem celebrare. Cir
cisionis quoque dies divinitus mandatus erat; hi
nihil de ablactationis die dici potest. Augus
concludit, hujus quaestionis nullam esse solutio
nisi intelligatur spiritualiter illud gaudium,
habetur ex nativitate Christi, ubi non opus est
sed solido cibo. Hanc sententiam Augustini non
recito, ut sugillem sanctum virum, qui solus
locum attigit, sed quia bonum et necessarium
hosce sanctos Patres inveniri aliquando nobis i
les, hoc est, homines esse, ut scilicet stet glori
nostri firma, qui est fortis in infirmitate, et sa
in stultitia et erroribus nostris.

Hoc Papistae non norunt, qui ex singulis
tis et verbis sanctorum Patrum faciunt articul
dei, quibus non liceat refragari etiam in mi
Sed Deus in sanctis suis mirabilis est, et ita mi
tis, ut per ipsorum lapsus et errores nobis ost
suam sapientiam. Ideo uni et soli verbo Dei cr
dum est, non canonibus, non sanctorum Pa
dictis, nisi quatenus cum verbo consentiunt,
ipse Augustinus de se et suis libris dicit. N
enim habet potestatem onerandi ecclesiam novi
ticulis.

Quod igitur ad propositam quaestionem at
relinquo sancto Augustino suum judicium; ho
men non ferendum est, quod historiam tantum
tat spiritualiter. Nam ipsae historiae per se
candae sunt; non enim sunt sine sensu, utcu
videantur leves.

Possumus igitur de sanctissimo viro Abral
sic cogitare, quod noluerit imitari mores gent

ve admonitus per Spiritum sanctum, sive per sanctos patres et majores, qui tum adhuc vivebant. Sic Moses prohibet ritus gentium, et praecipue Aegyptiorum.

Deinde hoc quoque verum est, quod ablactationis tempus aptissimum fuit convivio. Cum Ismaël circumcideretur, erat annorum tredecim, et potuit ferre per aetatem dolorem circumcisionis. Isaac autem octo dierum infans erat, cum circumcideretur; opus igitur tum habuit diligentiore cura parentum. Circumcisio enim magnum dolorem attulit, sicut videmus in Iosua, populum substitisse, et otium egisse, donec sanarentur a circumcisione.

Et infra cap. 34. commemoratur de Simeon et Levi, invasisse eos Sichimitas tertio die, cum gravissimus vulneris dolor est. Idem de nativitatis die possumus dicere; saepe enim non infans tantum, sed mater quoque periclitatur a partu. Itaque hi duo dies, nativitatis et circumcisionis, convivio non satis fuerunt apti. Distulerunt igitur id ad ablactationis tempus, quo infans bene convaluerat. Haec mea esset ratio, si de hac quaestione respondendum esset.

Sed observandus hic quoque est locus communis, quod sancti Patres etiam convivati sunt. Adhibuit enim sine dubio Abraham ad hoc convivium regem et sacerdotem Sem seu Melchisedech cum sua familia et alios Patres, ac lautius instruxit culinam. Non enim frustra dicit Moses, magnum convivium apparavisse. Licet igitur sanctis praesertim tristitia et calamitate oppressis, etiam corporaliter recreari, sicut scriptura (Prov. 31, 6.) dicit: „Da vinum moerentibus". Item (Ps. 104, 15.): „Vinum laetificat cor". Hic enim conviviorum finis esse debet, ut tra-

ducant animos ad hilaritatem, et post tristitia creent animos. Deus enim odit tristitiam, qua oppressa sunt corda, non possunt laudare, non sunt gratias agere.

Fuit igitur hoc convivium non levium hom sed sanctissimorum Patrum, qui gratias egerun de confirmata et completa promissione divin non solum corpus recrearunt cibo lautiore etiam sanctis sermonibus ipsum cor, sicut P Actorum decimo quarto (v. 17.) dicit, repleri cibo et laetitia ex benignitate Domini.

Notandus igitur hic locus est contra triste pocritas, qui prodigiosis jejuniis tantum non dunt corpora, nec dant carni necessariam quam Deus ei dedit, sed macerando ita fatig ut prorsus fiant inutiles. Media via tenenda enim tutissima. „Non in cubilibus, inquit (Rom. 13, 13. 14.), sed curam carnis gerente tamen in desideriis": ne fiat, quod scriptu „Sedit populus *), et surrexit ludere" (Exod. 3 Talia sunt Germanica convivia nimis liberalia pii convivantur ad exhilarandum cor et ag gratias Deo, sicut Moses inquit: „Et epulab coram Deo vestro" (Deut. 16, 11.).

Est et hoc observandum in hoc loco, Deus sic palpabiliter Abrahae ostendit suam tiam; promiserat ei filium, sed differt promissi Interim Abraham solo verbo contentus credit missioni, et haeret simpliciter in invisibilibu autem suo tempore, ut invisibilia fiant visibilia. nos quoque imitemur, et nobis proponamus.

*) In edit. d. a. 1552. addita sunt: manducare bere.

mus, resurrecturam carnem nostram in extremo die; id tam nobis debet esse certum, ac si jam factum esset: habemus enim nos quoque verbum et easdem spirituales consolationes, quas Abraham habuit.

Sicut igitur ante centum annos nihil fuimus, ita, cum mors aboleverit carnem nostram, caro nostra iterum ex nihilo emerget et vivet. Sic praesentia, quae jam habemus, palpabiliter nos docent de futuris, quae habituri sumus. Nemo igitur objiciat, quod Abraham promissiones habuit: nonne enim nos quoque habemus promissiones in Baptismo et Eucharistia? Haec tantum differentia est inter nos et Abrahamum, quod Abraham credidit promissionibus, nos non credimus. Abraham per fidem ex invisibilibus fecit visibilia, nos tantum in visibilibus haeremus, nec palpamus Deum palpabiliter in nobis ipsis, sicut Paulus dicit, Actor. 14., reliquisse eum in nobis certa testimonia suae praesentiae et bonitatis.

Habuit tamen Abraham privilegium singulare et non contemnendum, quod nos non habemus. Certus enim fuit de posteritate, quod ambo filii essent victuri. Supra enim admonitus verbo Dei didicit, ex Ismaële generandos duodecim duces. De Isaac quoque norat, nasciturum ex eo Christum. Hoc exemplum in solo Abrahamo et ejus familia videmus; nemo enim nostrum certus esse potest uno anno de suorum posterorum vita. Sed hoc corporale tantum beneficium est: nos autem, quod ad spirituales promissiones attinet, vel pares, vel etiam superiores Abrahamo sumus; ac, si tantum possemus credere, sicut Abraham credidit, essemus in Paradiso, imo in ipso coelo. Non enim baptisati sumus in domum Crassi aut Caesaris, sed in regnum coelorum: ad

hoc sumus absoluti et communicati. Et tamen in tanta promissionum copia, quantam Abraham non habuit, stertimus ignavi, et neque gratias agimus Deo, nec in spiritu laetamur.

Non igitur desunt nobis promissiones, sed fides nobis deest, quam Abraham habuit. Apud Papistas autem etiam ipsa doctrina concidit; nihil enim de fide, nihil de verbo Dei, quod absolvit a peccatis et consolatur, nihil de promissionibus docent: tantum docent merita propriorum operum. Baptismus prorsus apud eos mortuus est; tantum contritos et confessos absolvunt: utentes Coena Domini docent, quod faciant opus obedientiae erga ecclesiam; de remissione peccatorum, et quod fide accedendum sit, nihil docent. Decet autem nos aperire oculos, et bona, quae habemus, intueri, et de iis agere gratias, et laetari sicut Abraham, qui non tantum in spiritu gaudet, sed etiam corporaliter.

Et vidit Sara filium Hagar Aegyptiae, quem genuit Abrahamo, quod esset derisor.

Quidam in ea opinione sunt, factum hoc esse in ipso die convivii. Offensum enim esse Ismaëlem et Hagar illa convivii pompa, et contumeliosum aliquid dixisse. Sed circumstantiae arguunt, aliquot annos post ablactationem haec accidisse, nec unius diei contentionem fuisse, sed etiam aliquot annorum; itaque Paulus indicat, cum vocat (Gal. 4, 29.) „tempus persecutionis". Nec fuit contentio de re levicula. Ismaël voluit habere praerogativam primogenituræ, et mater Hagar magnifice superbivit, quod Abraham per ipsam sit factus pater. Haec puero *Isaac* capaci jam per aetatem injurias et persecutio-

s objecit frater, eo fortasse, ut solet, majorem familiae partem pertraxit ad se, ac si solus haeres esset promissionis. Nam quod de duodecim ducibus : se nascituris audierat, id sine dubio juvenilem animum intumescere fecit. Somniavit igitur sibi regnum, t Isaacum prae se contemsit. Idem mater fecit erga aram, quae licet sanctissima esset femina, tamen secundum canonem fuit infirma. Ita enim sancti, ut aepe dixi, laudandi sunt, ut tamen maneant nobis exempla patientiae et infirmitatis.

Itaque Sara tandem impatiens contemtus et injuriarum, postquam remedium nullum vidit, nisi ut jiciatur e domo Hagar et filius, rem defert ad Abrahamum. Nec unius diei haec contentio fuit, ut supra quoque dixi, sed aliquot annis dissimulavit Sara injurias. Videtur autem Hagar instigasse filium, et fovisse domesticas rixas; ideo durius in eam invehitur ara, ut sequitur,

t dixit ad Abraham: Ejice ancillam istam ; filium ejus. Non enim erit haeres filius istius ancillae cum filio meo, cum saac. Et valde displicuit verbum illud in oculis Abraham super causa filii sui.

Matrem prius nominat, quod scilicet principalis usa istarum contentionum esset; Ismaëlem non ominat, ac ostendit Sara contemtum, ancillae filium ominans. Supra autem commendavimus sanctam Sarm, quod obediens fuerit marito, et appellaverit um dominum; ac profecto praestantissima virtus in xore est, si sit subdita marito, et habeat eum in onore ac metuat.

Ubi igitur, inquis, manet nobis ista reve
erga maritum? Quod enim ad Abrahamum
Ejice ancillam, satis imperiosum est. Et qui
circumstantiae arguunt, contentio haec diuturna
haud dubie Sara marito saepius molesta fuit, p
lans, ut ejiciatur mater cum filio: fuerunt enim
que incorrigibiles, et causam suam coram Abr
et tota familia contra Saram pulchre ornaverunt
enim mos semper in mundo fuit communissimu
auctores injuriarum se defendant, et culpam tr
rant in eos, qui laesi sunt. Cum igitur Abr
vel ad credendum facilior, vel ad puniendum t
et levior esset, videtur Sara quasi imperare
et servum facere, oblita prioris humilitatis e
destiae.

Sed sancta mulier neutiquam obliviscit
officii. Non igitur intelligenda verba sunt, qu
perbe et imperiose sint dicta. Movetur Sara
mis et justissimis causis ad accusandam mat
filium; erant enim incorrigibili superbia et in
bili praesumtione, quod vellent dominari et
des Abrahami esse. Ideo contemnebant Saram,
lium Isaac varie illudebant.

Intelligenda igitur verba Sarae sunt per m
supplicantis, et cum maxima reverentia et hum
implorantis mariti opem: Ah, mi vir, profect
habebimus pacem, nisi tu interponas auctor
tuam, et ejicias e domo Hagar et Ismaëlem: c
enim me et meum filium, qui solus verus tuu
res est, penitus oppressos etc.

Sic implorat mariti opem, non autem im
Etsi enim erat materfamilias, tamen tantum p
tis sibi non arrogat, ut inconsulto Abrahamo

Hagar. Primum autem defert rem ad dominum domus cum reverentia et humilitate, et ostendit, quam ipsa judicet ad concordiam viam esse. Quod autem de haereditate dicit, non debet intelligi, quasi velit exclusum Ismaëlem ab haereditate; simpliciter hoc dicit, ne constituatur haeres cum Isaac, sed Isaac suam portionem seorsum retineat.

Sed Abrahamum valde offendit hoc consilium uxoris. Est enim sicut homo, captus amore primae suae prolis, nec tam diligenter inspexit promissionem, sicut Sara, impeditus scilicet paterno affectu. Nam sancti quoque affectionibus turbantur et rapiuntur. Iniquum igitur judicavit, naturalem et legitimum filium excludere ab haereditate. Contra Sara facit essentiales differentias inter filium ancillae et suum, nec, ut Augustinus ait, muliebriter commota est, sed ex Spiritu sancto loquitur, nitens certa promissione, quam de filio suo audierat.

Habebat Ismaël quoque suam promissionem. Sic enim dixit Dominus ad Abrahamum: „Audivi te orantem pro Ismaël; nascentur enim ex eo duodecim duces, etc. Sara autem magis attente observavit, quod addebatur de filio suo his verbis: „Verumtamen pactum meum statuam cum Isaac". Hanc particulam Abraham, captus scilicet amore primogeniti, non sic diligenter inspexit, sicut Sara, quae pulcherrime inter suum et Hagar filium distinguit: primum, quod Ismaël est filius servae, se autem statuit, sicut erat, dominam esse: secundo Hagar, ut servam, non esse sui juris, se autem liberam esse, nec ferendum, ut ancillae filius habeatur aequalis filio liberae: indignum igitur esse, quod serva conetur opprimere

liberam et dominam, et filius servae velit concule filium liberae.

Hae rationes addunt sanctae matri animum, libere mariti opem imploret; sed Abraham vic paterno affectu surda aure transit. Non igitur sei et iterum, sed saepius paroxysmus inter pios coı ges exortus est, patre excusante Ismaëlem. Excit igitur tot injuriis et contumeliis Sara habuit caus cur diligentius promissionem intueretur. Verum ei Esaiae dictum est: „Vexatio dat intellectum" (28, 19.). Item: Optimum condimentum fames; enim tribulantur, sacras literas melius intellig Securi et fortunati eas legunt, sicut aliquod Ovi carmen.

Quare autem scribantur haec, ostendit Pau ad Galatas quarto, et explicuimus eum locum d genter in commentario. Non enim frustra est, qu sancta mater contra mariti voluntatem sic pugnat, cum Isaac in haereditatem succedat Ismaël. Su etiam Ismaëlem appellavit suum filium: sic enim cit de Hagar: „Ut aedificer ex ea", ac Ismaël, Ab hamo sic instituente eum, Saram appellavit matr Fuit enim legitima mater, licet non naturalis.

Ideo Saraceni usurparunt hoc nomen, quod maël esset legitimus Sarae filius, et gloriantur jure primogeniturae, Sed Sara sumit differentiam promissione, nec vult, aequari Ismaëlem in haer tate filio, nec finxit hanc differentiam ex mulie passione. Promissio eam ostendit, si quidem D diserte dicit: „Pactum meum cum Isaac". Hanc clusivam non tam bene consideravit Abraham, qu Sara. Ideo valde offenditur oratione et judicio Sa ac putat, inique agi cum Ismaële, nec vult perm

me, ut ex sua affirmativa Sara faciat negativam. Iam enim tota familia in ea sententia erat, Ismaëlem fore cohaeredem Isaac, ac superiorem esse Isaaco, quod esset prior genitus. Itaque mater Hagar et filius Ismaël magnifice se gesserunt, et Saram cum suo Isaac contemserunt. Haec res postea praebuit occasionem magnae dissensionis inter sanctos conjuges.

Notandum tamen est, non de levibus rebus excitatam hanc dissensionem, nec muliebri affectu Saram correptam esse; maximas et justissimas habuit causas, nempe promissionem Dei: de hac pugnat, nec vult, eam filio eripi. Contra Abrahamus etiam justis rationibus movetur, ne excludat Ismaëlem: agnoscit enim, os esse ex suis ossibus, et carnem ex sua carne. Quomodo igitur ferre potuit, quod Sara voluit ejectum ex domo?

Ex his causis schisma hoc in oeconomia Abrahae ortum est, ac sine dubio, ut fit, utraque pars habuit suos applausores et instigatores. Qui igitur oeconomiam vulgare vitae genus esse clamant, illi ex his exemplis discere possunt, longe graviora exercitia fidei, spei, caritatis, patientiae, invocationis in conjugio esse, quam in omnibus monasteriis. Tales enim tentationes et tam acerbas Monachi non vident, nec sentiunt, sed porcorum passionibus exercentur, invident aliis panem et vinum praestantius: hi autem conjuges de promissionibus dimicant, idque in timore et obedientia Dei, ac in vera humilitate. Sed negligi et non curantur summae hae virtutes hoc nomine, quod sint laicalia opera, et communia omnium conjugum; hoc autem esse praestantem virtutem, concludi in monasterium, affligi jejuniis, tristem esse etc.

Prodest autem historia haec ad consolandos c
juges, ne putent mirum esse, si contentiones et
inter carissimos et sanctissimos incidant; illuc po
respiciendum est, quod in conjugio tam varia s
exercitia pietatis et caritatis, ubi e contra elec
Monachorum cultus nihil sunt nisi stercus. Q
enim sanctitas esse potest, nihil aliud facere, q
quod tibi placeat? Et tamen gloriantur, quod al
gaverint se et sua.

Sed abnegatio vera est, cum sponte ea relin
mus, quae summo jure nobis poteramus vindic
ubi scilicet natura divino mandato confirmata
Sic Abraham est naturalis et legitimus pater Is
lis; est etiam una caro cum Hagar.

Tales sunt summi affectus. Itaque intimum
dis sui sentit peti. Huc accedit mandatum Dei,
defendat uxorem, et curet atque alat filium: et
men Sara contendit, matrem una cum filio ejic
dam esse, non quod offenderint Abrahamum, q
sine dubio observantissimi fuerunt, sed Isaacum
serint.

Haec igitur sunt martyria ista, de quibus
Papatus nihil propter abominabilem caelibatum
telligit. Appellant igitur conjugum vitam, sac
rem vitam; sed profecto consistit in summis gr
bus spiritualis vitae. Exercentur enim summi co
gum affectus erga Deum et hominem. Sicut Al
ham hoc in loco, qui duplici jure, naturali et d
no, cogitur ad defensionem legitimae conjugi
filii. Hic affectus facit, ut promissionem non p
clare intueri. Ideo vehemens paroxysmus et acer
contentio oritur, in exemplum et consolationem

, ut, cum inter nos quoque offensiunculae inci-
, memores simus communis vitae et fortunae.

Alia consolatio hinc haurienda est, ut sciamus, , qui pie vivunt, vel in oeconomia, vel politia, ecclesia, illis non deerunt cruces et vexationes.

Abraham summus sacerdos in domo Dei Deum dubio religiose coluit. Sed quid fit? Ab ipso hic tentatur, et jubetur, ut Sarae obediat. Sic Moses pergit:

dixit Deus ad Abraham: Non displiceat oculis tuis de puero et ancilla tua; nia, quae dixerit tibi Sara, audi vocem jus, quia in Isaac vocabitur tibi semen. uin et filium ancillae ponam in gentem, quia semen tuum est.

Hic cogitur Abraham simpliciter de sua senten- discedere, et ejicere filium dilectissimum cum ca- ssima conjuge. Hoc quis non videt longe gravius nus esse, quam quod Monachus cucullam gestat, et fune constringitur? Sic qui in politia vivunt, et sunt, tot Diabolos habent, a quibus exercentur, quot cives. Qui autem docent in ecclesia, hi totum mundum sibi inimicum faciunt. Stulti igitur sunt, qui vel conjugium, vel magistratum optant, ut pos- sint in otio et laute vivere.

Sunt igitur tres coelestes hierarchiae, de quibus sophistae tam multa nugantur, aliud nihil, quam vita oeconomica, politica et ecclesiastica. Extra hos tres ordines qui vivunt, vivunt in electitio vitae ge- nere, quod Deus in omnibus Prophetis rejicit et damnat.

Habet igitur Abraham sanctissimas cogitatio
et voluntas rectissima est. Intelligit enim, divin
humano jure se obligatum esse uxori et filio
tamen cogitur, ut ejiciat utrunque; nec fuisset
hujus contentionis, nisi Deus se interposuisset.

Probat autem Deus suo testimonio, Saram
ex carnali affectu locutam, nec superbe impe
marito, sed humiliter et reverenter rogasse, qu
quam causam haberet justissimam. Tota histori
statur, quod Sara reverenter tractaverit maritum;
hic mandato Dei cogitur, ut aliquid contra su
voluntatem suscipiat.

Neque hoc facit muliebri commotione tent
sed diu passa et bene exercitata in isto parox
per humilitatem, fidem, spem, caritatem. Tan
ipsa se vincens verbum promissionis praefert o
erga maritum. Sic enim singulis in sua vocat
manendum est, ne tamen aliquid contra verbum
cujusquam gratiam committant.

Nos quoque hodie facimus officium nostrum
oramus pro Caesare et aliis principibus, qui ta
nostram doctrinam impense oderunt. Videmus
tem, orationes nostras frustra esse, si quidem
verbum converti nolunt. Ibi exercetur fides nc
ut tandem statuamus, si alterutri pereundum
pereat mundus potius, quam Deus et ecclesia D

Abraham non respexerat sic diligenter ad
missionem. Ideo repetit eam Deus, et denuo di
dicit: „In Isaac tibi vocabitur semen". Non i
damnat sanctam voluntatem et justum affectum, q
amat conjugem Abraham et filium; sed tantum r
cat eum ad promissionem, quae spem faciebat
maëli de magna gente, sed pactum reservabat

Isaaco. Hanc differentiam pia mater observat; Abraham prae amore filii non tam diligenter observat: igitur jubetur divina voce obsequi Sarae, quae certo verbo nitebatur.

Gesta autem haec sunt sine dubio vel per Sem, vel per alium ex Patriarchis, ad quem causam hanc Sara detulit. Is pronuntiavit sententiam hanc contra Abrahamum, et quia consentit cum verbo Dei, recte dicitur a Mose, ipsum Deum hanc contentionem sententia sua composuisse.

Promissiones erant duplices: temporalis Ismaëli, aeterna et spiritualis Isaaco contigerat. Facile igitur judicium fuit, cum Ismaël vellet praedominari, non esse ferendum, et sicut infra (25, 23.) de Iacobo et Esau dicitur, majorem coram mundo debere servire minori.

Sic audivit interpretationem promissionis supra capite 17. factae Abraham ex Patribus, qui tum vixerunt: pactum aeternum factum cum Isaac, qui non solum ex promissione natus est, sed etiam generaturus erat benedictiones, id est, ipsum Christum benedicentem omnes credentes: cum e contra Ismaël tantum haberet temporalem promissionem, qua inflatus cum contemneret Isaacum, merito ejectus est. Ad nos erudiendos haec scripta sunt, ut discamus, nos Deo servire posse in sanctissima obedientia, etiamsi tantum sumus conjuges, seu, ut Papistae vocant, laici.

In Isaac vocabitur tibi semen.

Haec particula diligentissime notanda est ad confutandos Iudaeos, qui contra nos Christianos sic argumentantur: Quicunque sunt semen Abrahae, sunt

etiam haeredes Abrahae. Nos Iudaei circumcisi sumus semen Abrahae; igitur etiam sumus haeredes Contra: Qui non sunt Abrahae semen, haeredes Abrahae esse non possunt. Vos Christiani estis gentes, et non semen Abrahae: ergo frustra gloriamini vos esse ecclesiam. Hoc enim est haeredem Abrahae esse.

His argumentis ceu arietibus confisi, gloriantur contra nos, et multos ex nostris subvertunt, sicut audio sub impiis principibus fieri. Hoc scilicet praemium est, quod ejiciunt passim pios pastores, et populum inermem ac rudem religionis relinquunt Quia enim verbo destituuntur, Iudaeorum rationibus resistere non possunt; neutrum enim negari potest relinquendus titulus est Iudaeis, quod sint semen Abrahae, et nos negare non possumus, nos gentes esse, et ad familiam Abrahae non pertinere. Sed divus Paulus, exercitatus scilicet artifex, pulchre ad Romanos 9. et Galatas 3. haec Iudaeorum argumenta dissolvit, ac negat in primo syllogismo majorem quod scilicet universalis non vera sit, omnes esse haeredes Abrahae, qui sunt semen Abrahae. Ac opponit instantiam, quam nullus Iudaeus negare potest: Ismaël enim est verum semen Abrahae, natum ex ipsius carne; et tamen ejicitur, nec est particeps verae haereditatis cum Isaac.

Respondet igitur ad majorem sic, ut faciat semen Abrahae triplex. Unum carnale et sine promissione de Christo; tale semen fuit Ismaël, natus ex carne Abrahae. Alterum semen dicit esse carnale sed cum promissione de Christo. Sic Isaac ex carne Abrahae quoque natus est, sed habuit promissionem „Ego statuam pactum meum cum Isaac". Tertium

semen dicit non esse carnale, sed tantum promissionis, quod scilicet, licet ad carnem Abrahae non pertineat, tamen retinet fidem, et promissionem Abrahae statim amplectitur.

Major igitur in primo syllogismo falsa est: omnes, qui sunt semen, sunt haeredes Abrahae; hoc enim in Ismaële non verum est. Historia igitur cogit, ex universali particularem facere, si modo consistere argumentum debet, in hunc modum: Aliquod semen Abrahae est haeres Abrahae.

Quodsi Iudaei adjiciunt minorem, se esse illud semen Abrahae, ut eam probent necesse est. Nos quoque probare possumus, ipsos esse semen Abrahae, sicut Ismaël fuit; sed Ismaël a promissione exclusus est. Igitur Iudaei quoque excluduntur. Constituenda ergo definitio est, quodnam sit verum Abrahae semen particeps promissionis. Hic iterum praelucet nobis historia, sicut Paulus egregie ex Mose probat, haeredes esse tantum illos, qui sunt ex promissione, sive sint carnale semen Abrahae, sive non.

Atque hic patet, quomodo secundum argumentum refutandum sit: nam in eo quoque major vitiosa est. Non enim verum est simpliciter, quod, qui non sunt carnale semen Abrahae, non possint esse haeredes Abrahae: promissio enim facit veros haeredes Abrahae, sicut patet in Isaac. Qui igitur promissionem fide amplectuntur, sunt filii veri promissionis et haeredes Abrahae, sicut Christus (Matth. 3, 9.) dicit: „Potest Deus ex lapidibus excitare Abrahae filios". Si ex lapidibus, ergo non ex carne et ossibus Abrahae?

Textus igitur clarus est. Ismaël est semen Abrahae verissime natus ex carne ejus. Itaque Abraha-

mum appellavit patrem, et vicissim a patre salu
est filius, et tamen ejicitur e domo. Manet a
in domo haeres solus Isaac ex promissione
active et passive, ut sic dicam: passive, quia p
titur ei benedictum semen; active, quia credi
missioni.

Hoc Iudaei non considerant. Amiserunt
veram doctrinam de promissione et fide, et hae
simpliciter in nativitate carnis, quae sola per se
hil est, si non accedat promissio et fides. Sic A
lon est filius David secundum carnem; sed quia
credit, perit. Sic populus, qui in deserto mort
est, etiam fuerunt filii Abrahae; sed quia non
diderunt, exstincti sunt. Impossibile autem est,
re filium promissionis, haeredem Abrahae et
populum.

Forma igitur substantialis haeredum est
promissio. Sola enim haeredes facit etiam illos
non sunt filii carnis. Sed nativitas carnalis es
tum materialis causa, tam infirma et inutili
etiam, si sis vere ex Abrahami carne natus, t
non ideo sis haeres Abrahae.

Recte igitur Paulus dicit, haeredes esse, qu
ex promissione, hoc est, qui audiunt promissi
et promissioni credunt, sive sunt nati ex carne
hae, sive non. Promissio enim, quae est verbu
tam valida et potens est, ut ea, quae non sunt
cet, ut sint: sicut Christus dicit, „ex lapidibus g
rari Abrahae filios“ (Matth. 3, 9.). Hoc caro
carnalis nativitas non potest; solum verbum pote
quod est omnipotens.

Dixi autem paulo ante, promissionem duplice
esse: passivam, quae nobis fit, et activam, quam he

fide amplectimur: ea autem est, quae etiam nos nationes gentes facit haeredes Abrahae, imo fratres et cohaeredes Christi. Frustra igitur gloriantur Iudaei contra nos, quod sint semen Abrahae. Non enim ex eo sequitur, esse etiam haeredes Abrahae, nisi apprehenderint promissionem, et crediderint in Christum.

Sunt quidem semen Abrahae nati ex ipsius carne et sanguine; sed illa carnis nativitas non facit eos filios, sicut Ioannes (1, 13.) dicit: „Qui non sunt ex sanguinibus", hoc est, qui habent carnalem nativitatem, et secundum carnem sunt Abrahae filii: „nec ex voluntate carnis", hoc est, qui sunt legitimi filii seu adoptionis: „neque ex voluntate viri", hoc est, qui sunt ex Prophetis regentibus et docentibus, sicut hodie Pontificii de successione gloriantur: „sed qui ex Deo nati sunt", hoc est, qui credunt promissioni, et eam firma fide amplectuntur; non enim satis est, ex carne Abrahae natum esse, nec haec ipse fuisset promissionis haeres, nisi accessisset fides.

Notabis igitur, triplex esse semen: aliud naturale sine promissione, aliud naturale cum promissione, aliud tantum promissionis sine natura. Ex his tribus tantum illud ejicitur, quod est carnale sine promissione, sicut in Ismaël apparet, ac finalis ejectionis causa est; sicut ex Paulo discimus, ut constet haec distinctio inter filios et haeredes, ne in Iudaeorum errorem feramur, qui satis esse putant, quod habeant patrem Abrahamum.

Nam epulo, Lucae decimo sexto, Abrahamum ipsum patrem vocat, sed frustra. Reputantur enim in Abrahae tantum hi, qui in promissione haerent.

sive sint ex Abrahae carne nati, sicut Isaac, sive Sic Christus dicit Ioannis octavo (v. 39. 40. Iudaeos: „Si estis Abrahae filii, facite opera haec: sed vos facitis opera patris vestri. Dial Haec ad retundendos pertinaces Iudaeos, qui sanguine et carne Abrahae gloriantur, satis sin

Porro quidem Iudaei nunc agitur, et, si ita dici, a principio mundi in omnibus gentibus est. Pertinaces sunt et obstinati Iudaei propter vitatem carnalem, ac solos se gloriantur po Dei esse. Sed Turcas vide, et videbis, eos carnali fiducia niti. Quia enim feliciter contra stianos pugnant, et magnis multisque victoriis sortim his ultimis temporibus suam potentiam runt, primum in summa securitate nobis hunc lum adimunt, quod simus populus Dei, si qu tot cladibus exerceamur: sibi autem hanc laudem dicant, quod sint Dei populus, si quidem ip sic prosperantur, praesertim contra Christianos; contra Tartarum et Persas pugnantes neuti sunt tam felices Turcae.

Successu igitur elati, et quasi saginati vic nos pro canibus et porcis habent. Idem faciebat naherib ad Hierosolymam; successus eum fe blasphemum, ut jactaret, sua idola fortiora esse cujus sedes erat in Hierusalem. Sic postea Ro rum dii totum mundum faciebant Romae obno Itaque certi erant Romani, suam religionem opti et Deo gratissimam esse. Sicut igitur Iudaei ca nativitate superbiunt, ita Turcae hodie non cre alium esse populum sub sole, qui Dei populus quam sit.

Si quaeras causam, quomodo id probent, afferunt victorias, successum, potentiam, opes. De promissione Dei nihil neque habent, neque norunt, ignari majestatis divinae, quae etiam in indignos et impios regna mundi transfert. Nam Turcicum imperium, quantumquantum est, nihil est nisi panis mica, quam dives paterfamilias projicit canibus.

Hoc Turcae nesciunt, Christiani autem norunt, et universum mundum cum omnibus suis opibus pro nihilo ducunt; exspectant enim aliam vitam et meliorem, in qua una stella pulchrior et laetior erit hoc toto mundo. Habent autem hujus sui judicii firmum fundamentum, nempe Dei promissionem propositam in Filio Dei: ubi Turcae putidum suum Alcoranum, victorias et potentiam temporalem habent, quibus nituntur. Facile autem credo, in locis Turcae vicinis multos Christianos hoc scandalo frangi, et deficere a fide, quod se calamitosos, Turcas autem florentissimos esse vident.

Opus igitur habebant tales fidelibus doctoribus, qui monerent, Dei benignitatem non aestimandam ex perituris rebus, ut sunt opes, potentia, victoriae, sed ex aeternis bonis. Nam exiguum hoc divinae majestatis argumentum est, dare regna et opes mundi. Dedit enim haec Deus in commune, cum mundum condidit. Illud autem munus divinam majestatem ostendit, qualis sit, cum resuscitabimur a mortuis, et novum habitabimus mundum, idque in aeternum. Nihil igitur hoc est dicere: Deus dat regna, dat opes: ergo habeo propitium Deum. Sic potius dicendum est: Deus dat promissionem, eamque de aeterna vita: ergo vere est propitius. Proverbii igitur loco praesens textus debebat usurpari: „In Isaac vo-

tur tibi semen, hoc est, haeres sit ille, qui pr
sionem habet et credit. Ubi promissio null
promissioni, quae est, non creditur, ibi ut
t opes et regna mundi, dignitas et potenti
m ecclesia nulla est, tamen populus Dei
t. Est Ismaël, qui domo ejicitur, non est
aeres.

Sic Papa cum suis vendicat sibi eccle no-
men; sed nobis persuasissimum esse debet, quod
non possint esse ecclesia. Ratio est, quia non
filii promissionis, hoc est, non credunt evangeli
sed id persequuntur. Licet igitur glorientur de
cessione, officio et ordinaria potestate, tamen, si p
missioni non credunt, nihil sunt nisi Ismaël
mo Abrahae, hoc est, non sunt haeredes, d
perditionis.

Hanc distinctionem, ut ex prioribus patet
Moses, ipse Christus, Ioannes et Paulus: q
sum secundum praeceptum satis clare probat
praecipit, nomen Dei non sumendum in vanu
se falsam ecclesiam, quae a nomine Dei no
abstinere, et tamen eo abutitur.

Pertinet autem id ad consolandos nos.
enim Dei terribile et metuendum est; eo quia
falsa ecclesia contra verae ecclesiae membra
potest fieri, quin terreantur. Pontifex cum n
communicat, facit id usurpans nomen Dei: soi
igitur est ex secundo praecepto, hos ipsos r
Dei abuti, qui soli volunt esse ecclesia.

Distinguendum igitur est de ecclesia et
Dei. Nomen Dei reverendum et sanctum est.
in frequentissimo abusu. Ibi non debemus
sed contemtores esse, non quidem nominis

eorum, qui eo abutuntur, et nos terrere volunt, idem de ecclesia judicabis. Triste est audire, quod simus, ut Papistae mentiuntur, abjecta et mortua membra ecclesiae; sed distinguamus inter verum usum nominis ecclesiae et abusum. Ismaël Abrahamum etiam patrem vocat, sed longe alia conditione, quam Isaac. Ita Pontificii se vocant ecclesiam; sed si hoc stat, sicut negari non potest, ne quidem a Satana, ecclesiam esse, quae promissionem habet et credit, sequitur, Papam cum suis non esse ecclesiam, sed abuti ecclesiae nomine, quia promissionis hostis est, et persequitur eos, qui promissioni credunt.

Certum igitur hoc est, quod nomen ecclesiae sit in magno et frequentissimo abusu: non enim haeretici tantum, sed etiam Turcae et Iudaei vocant se ecclesiam. Qui igitur simpliciter hoc dicit, se esse ecclesiam, nihil omnino dicit. Probet hoc necesse est, aut nos optimo jure ecclesiae nomen contemnemus, quia in abusu est.

Cogit autem secundum praeceptum ad faciendam distinctionem. Sicut enim Dei nomen in abusu est, ita quoque ecclesiae nomen est in abusu. Ecclesia enim non est, nisi ubi verbum est, et qui credunt verbo secundum textum hunc: „In Isaac tibi vocabitur semen“. Papa autem persequitur verbum, et assumit nomen Domini in vanum; est igitur Antichristus et foeda bestia illa (Apocal. 13, 1.), quae in fronte habet nomina blasphemiae, hoc est, quae nihil nisi meras blasphemias docet, et nomen Dei perpetuo abusu profanat.

In evangelio Ioannis (14, 24.) dicit Christus: „Si quis me diligit, sermonem meum servabit“: necesse igitur est, qui volunt esse populus Dei seu

ecclesia, ut habeant verbum Christi, hoc est pro
siones divinas, et eas servent, id est, eis credan
sunt, quos Pater diligit, ad quos venit, ut in ei
bitet; sed tantum abest, ut Pontifex et sui ve
Christi servent, ut soli pertinacissime id oderi
persequantur.

Quia autem nos terrent ecclesiae et Dei no
faciamus distinctionem, quam Spiritus sanctus
cundo praecepto facit, alios recte uti Dei n
alios Dei nomine abuti. Verus usus est nomin
ubi verbum et promissio est: contra ubi blas
tur verbum, ibi nomen Dei est in abusu. N
tur terrere nos debet. Scimus enim, apud ta
habere mansionem Patrem et Filium et S
sanctum, sed ipsum Diabolum, sicut ex fron
noscitur, in qua sunt blasphemiae nomina. I
ma populus Dei non est, nisi qui habet pro
nes, et eis credit; qui confidunt operibus,
et aliis donis ut Iudaei, Turcae, ecclesia no
quia opera, leges etc. non sunt promissio.

In nostris autem ecclesiis retinemus, co
nem, et amplectimur promissiones, ac servam
monem Christi. Sic quod multi hactenus occis
et adhuc occiduntur tantum propter verbum,
confessionem evangelii nolunt abjicere, hae
notae sunt, quae probant, nos veram ecclesiam
Papam autem cum suis esse ecclesiam Satana

Sed quid ad hoc dicemus? Papistae ba
administrant sacramenta, absolvunt a peccatis
sunt ecclesia. Et negare non possumus, qui
per ipsorum ministerium, quod ab eis baptiz
mus, venerimus in consortium verae ecclesiae.

Ad hanc objectionem sic respondere soleo: Sacramenta externa, item verbum potest tradi seu administrari etiam ab impiis. Iudas pro sua persona non pertinebat ad ecclesiam, et tamen erat in ministerio ecclesiae, et qui baptisati ab eo sunt, vere sunt baptisati.

Idem de Papistis dicimus, qui per se blasphemi sunt et impii, et tamen quando baptisant, communicant, absolvunt (si modo substantialia retinent), valet ministerium ipsorum. Etsi enim blasphemi sunt, ego tamen, qui ministerio eorum utor et credo, non sum blasphemus; sed vere per fidem consequor, quae promissio Dei offert, utcunque impius ille sit, qui promissionem mihi recitat.

Non igitur satis est, habere nomen ecclesiae, dici Episcopum, Cardinalem, sacerdotem: „omnia, ut Paulus dicit, sunt carnalia et personalia". Deus autem personam non respicit, nec nos debemus respicere istas larvas carnis. In verbum debemus intueri, et ex hac historia proverbium facere contra Papistas in hunc modum: Abraham habet duos filios: unus carnalis, non habens promissionem Christi; is persequitur alterum filium, qui est haeres promissionis. Idem adhuc hodie fit, et fiet semper, et factum est ab initio. Sic enim Cain primogenitus vendicabat sibi promissionem, et fratrem Abel occidebat.

Duplex igitur ecclesia est, sicut duplices sunt filii Abrahae: una, quae occiditur et patitur persecutiones; altera, quae occidit et persequitur fratres, sicut Cain et Ismaël. Habet autem utraque suos certos fructus. Falsa ecclesia blasphemat et persequitur verbum, vera autem ecclesia retinet confessionem, et

patienter fert persecutiones. Sicut hodie stamu
fitentes verbum coram Caesare et toto mundo.

Contra Papistae Christi verbum negant, e
piis decretis conantur opprimere: hi fructus
et blasphemiae, confessionis et negationis m
sunt. Non possumus igitur dubitare, quin e
Pontificis sit Satanae ecclesia, etsi ministeria
rum, cum retineat substantialia, pii recte uti p

Notemus igitur diligenter hunc textum, c
fet contra omnes gloriantes in carne. Judae
riantur in sanguine, quod sint semen Abrahae,
tae in victoriis et potentia, Papa in successione
stolorum. Sed nos negamus consequentiam, di
cunt: sumus successores Apostolorum in officie
gò sumus ecclesia. Hic enim scriptum est: „in
vocabitur tibi semen", et non in Ismaël, ho
populus Dei sunt, non qui successionem car
habent, sed qui promissionem habent, et ei cr

Nomen Dei enim in duplici usu est, blasp
et sacro. In ecclesia vera sacrum et metuendun
in ecclesia falsa non metuendum. Haec enim
latio fortiter retinenda, et assidue inculcand
quam secundum praeceptum tradit, quod nom
in maximo abusu sit.

In scholis vulgo dicitur, aequivoca non
ad docendum; qui enim aequivocis utuntur,
dunt ex confusis et multiplicibus vocabulis,
nihil docent. Sic nomen Dei, item ecclesiae
est in aequivoco usu; alii enim bene, alii m
utuntur. Cum igitur Papa dicit, iram omnip
Dei incurrere omnes, qui non probant sua d
horribile id verbum per se est; sed est aequiv

in malo usu. Igitur minas et fulmina illa non pili facio. Sic nomen ecclesiae Dei nihil dialectice significat: non enim accipit dialecticus vocabulum, nisi univocum.

Ecclesia igitur vera Dei est, quae nomine Dei non abutitur, sed audit et servat verbum Christi, hoc est, credit promissionibus. Hujus nomen cum audio, in vera humilitate prosternor, et adoro eam; certus enim sum, habitare in ea Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Sed quando ecclesiae nomine se ornant, qui non servant verbum Christi, sed persequuntur, et incedunt in electitiis religionibus, ibi fit ex vocabulo sua natura univoco aequivocum.

Sicut igitur stultitia esset, metuere ab homine picto, et gladium stringente, ita stultitia est ecclesiae nomine terreri, cum in blasphemo usu est: est enim picta tantum ecclesia, seu larva ecclesiae. Vera ecclesia autem est, ubi est Isaac, promissionis filius; ibi timendum est nomen Domini, ibi est nostra salus et fortitudo; sicut Psalmus dicit: „Nomen Domini fortissima turris; ad eam confugiat justus" etc. (Prov. 18, 10.).

In summa, ubi est verbum Christi, et servatur, hoc est, creditur, ibi non dubita de ecclesia, etiamsi impius et blasphemus sit, qui vel sacramenta administrat, vel docet. „Verbum enim Domini, sicut pluvia, non redit vacuum" (Es. 55, 10. 11.).

Ideo in symbolo dicimus: Credo ecclesiam sanctam, hoc est, quae habet verbum, quo omnia sanctificantur, 1 Timoth. 4. (v. 5.). Sed haec ecclesia patitur suum Ismaëlem persecutorem, donec incipiat vox et oratio Sarae et Isaac, id est, donec vera ecclesia jugiter orando et clamando impetret, ut ejicia-

tur Ismaël. Quanquam Ismaël hoc prius non credit quam ipsa re experiatur.

Etiam filium ancillae faciam in gentem magnam, quia est semen tuum.

Praecepit Dominus de ejiciendo Ismaële. Ne igitur videretur oblitus promissionis supra de duodecim ducibus, et poenitere consilii, promissionem repetit, et addit, se hoc facturum propter Abraham, cujus semen sit. Sic naturalis filius ejicitur quidem et tamen constituitur potentissimus rex mundi.

Dices igitur, num hoc est ejicere, constituere regem maximi populi? Ismaëlis enim posteritas totum latus australe occupavit, et Saraceni adhuc hodie sunt magnus populus. Pertinet igitur haec historia ad nos docendos, quod regna et imperia hujus mundi distribuit Deus etiam in reprobos et malos non ipsorum merito, quod nullum est, sed propter Abrahamum, id est ecclesiam, quae sola in mundo orat pro regibus et imperiis, ut possit ipsa in hac vita tranquillum tenere hospitium, et in pace propagare verbum Dei.

Turca sicut persequitur ecclesiam, ita non credit, se ecclesiae precibus, quae pro omnibus imperiis orat, 1 Tim. 2. (v. 1. 2.) adjuvari; tribuit hoc Alcorano suo et justitiae suae; gloriatur enim de vera religione et vero cultu Dei, quod sit inimicus imaginum et statuarum, nos autem tanquam idolatras odit et persequitur.

Rex Alexander quoque non sentiebat, ecclesiae Dei beneficio se ita fortunatum esse, et tamen verum est, quod sola oratio verae ecclesiae conservat omnia regna propter exiguam turbulam piorum, quae

in hac vita hospitio opus habet. Sic Carolus Caesar hoc, quod habet in hoc mundo, habet ecclesiae Christi merito et precibus. Bene igitur notanda particula est, quod Deus ad Abraham dicit: „Quia est semen tuum Ismaël". Propter Abrahamum enim, merito ac virtute Abrahami Ismaël constituitur Caesar et monarcha.

Quam autem iniquum est, cum regna omnia ecclesiae precibus conserventur et floreant, eam ab illis ipsis premi et conculcari, quos fideliter sic adjuvat. Sola enim ecclesia est, cui mandavit Deus hanc curam, ut oret pro regibus, 1 Tim. 2. Idque ideo, quod pace, disciplina, securitate opus est ad propagandum verbum, et ecclesiam per verbum colligendam; sicut docent historiae primorum imperiorum, Babylonii et Assyrii.

Quod igitur ad praesentem historiam attinet, Abraham cogitur, discedere de sua sententia, Sara autem perrumpit et impetrat, quod instituerat; prudentius enim inspexit promissionem, intellexitque, prius, quam Abraham. Deus enim etiam parvis quaedam revelat, ut scilicet humilientur magni. Iam sequitur alia lucta, quae pertinet ad secundam tabulam, sicut illa prior ad primam.

Et surrexit Abraham mane, et accepit panem et lagenulam aquae, et dedit Hagar, imponens super humerum ejus; et emisit eam una cum puero, quae abiens erravit in deserto Beerseba.

Profecto miserabilis historia haec est, si eam diligenter inspicias, quanquam valde breviter describitur a Mose. Abraham postquam de Dei voluntate

certus est, festinat obedientiam; mane surgit, non numerat ullam pecuniam, non instruit ad ignotum et longum iter vestibus; simpliciter ablegat carissimam conjugem, quae prima ipsum patrem fecit, una cum primogenito filio, tantum panem et utrem aquae eis dans, ein Sack mit Brot, und ein Krug mit Wasser; hae scilicet sunt opes, quas a parente filius Ismaël et uxor Hagar accipiunt.

An non autem crudelitas esse videtur, matrem onerātam prole sic miserabiliter dimitti, idque in ignotum locum, imo in vastum et aridum desertum? Non addit servulum, non addit ancillam, nuda mater, cum nudo filio ejicitur ex veri patris possessione, nihil efferentes omnium rerum praeter exiguum panis et aquae, qui paucorum dierum sine dubio cibus et potus fuit. Si vel vinum dedisset, vel instruxisset eos pecunia, tolerabilius fuisset malum.

Nunc autem judicio rationis crudeliter videtur agere Abraham; sed hoc vere est mactare affectum conjugis et prolis erga conjugem et prolem, qui sunt duo potentissimi affectus; non enim cogitabimus Abrahamum fuisse unum Vandalicum rusticum; fuit vir vere pius, sanctus, mitis, humilis, misericors, qui etiam inimicos suos vere diligebat.

Quare ergo sic tenuiter dimittit conjugem et filium, quasi hostes essent? Ubi sunt viscera patris? Angelis venientibus, quos tamen nondum agnoscebat, apponit butyrum, vitulum, panes ad cinerem assos. Hic autem ipsum primogenitum filium protrudit ex haereditate in exsilium, quasi subito affectus paternus totus exstinctus et mortuus esset.

Consulamus enim singuli corda nostra, si contigisset honesti conjugii socia, et proles naturalis

tibi nasceretur, ac natura non esses durus et immitis, posseane paternum affectum sic vel vincere vel ejicere, ut non saltem adhiberes servum, qui esset itineris dux? Non igitur sine maximo luctu et gravissimo dolore haec fecit Abraham; non enim lapis fuit aut saxum: sed cum magno singultu et multis lacrymis carissimam conjugem dimisit. Non mutat Deus naturas in sanctis, nec occidit affectus. Sic omnino simile veri est, nec Hagar, nec filium Ismael risisse, sed toto pectore perculsos esse ad hoc novum nuntium exsilii.

Ergo ejectio haec tragice descripta est, quanquam verba pauca sint, ac nisi promissionem audivisset Abraham, eaque tum matrem, tum filium esset consolatus, potuit metuere vitae ipsorum propter lupos, ursos, leones deserti, in summa non Sodomitas, pessimos homines, sic duriter tractasset Abraham; *orabat* enim pro eis, et quasi moriebatur in precibus.

Pone igitur, quod Monachi, qui in monasteriis vivunt, sancti sint, quid simile in illis invenies, respectu hujus unius operis tam duri et difficilis, quod duos maximos affectus erga uxorem et filium vincit, cedens per obedientiam debitam mandato Dei? Est igitur insigne exemplum obedientiae, fidei et omnium bonorum morum, maxime autem verae erga Deum obedientiae; neque enim haec tam sunt gesta breviter, ut verba sonant. Et tamen oportuit ea sic describi, ut disceremus exemplo Abrahae, Deum diligendum esse super omnia, et sic perfecte, ut nihil in toto mundo, nec uxorem, nec liberos, nec tuam ipsius vitam sic diligas. Quodsi omnia voluisset Moses scribere, ut sunt gesta, magno volumine opus

putationes omnes praecidit; quicunque tandem eventus exsules excipiat.

Haec est descripto ejectionis, seu discessionis, satis, ut videtis, miserabilis: neutra enim pars lacrymas continere potuit. Grave fuit Ismaëli et matri ejus, discedere a patre opulento, bono, sancto, et ab tota ejus ecclesia. Patri grave fuit, eos sic tenuiter dimittere, et posthac carere consuetudine utriusque, quod etiam ipsi Sarae et Isaaco luctuosum fuit; sed utrinque parent voluntati Dei, et innatos affectus occidunt, etiam illos, qui summi sunt erga liberos et conjugem, quorum causa in hac vita etiam maxima mala subimus et sustinemus. Hoc autem est, votum continentiae recte servare, de quo ignavum Monachorum vulgus, imo qui inter eos sanctissimi esse volunt, nihil sciunt.

Ultima particula, quam Moses addit, errasse eam in solitudine, etiam pertinet ad augendam commiserationem. Nullus fuit itineris dux; nescientes igitur, quo irent, errarunt in solitudine. Significat autem errandi vocabulum, fuisse eos perturbatissimo animo, ut nescirent, quo irent, sicut metu et dolore perturbatis accidit. Scimus autem, sexum muliebrem natura imbecilli animo esse, et graviter turbari etiam levibus incommodis; quid igitur de Hagar putabimus, sic misere cum filio errante in solitudine, sine duce, sine viatico, sine omni humano auxilio? Accidit autem aliud majus et tristius malum, ut sequitur.

Et consumtae sunt aquae in lagenula, et projecit puerum sub unum ex virgultis, et abiens sedit e regione longitudine jactus arcus: quoniam, dixit, non videbo

mor-

ortem pueri; et cedens e regione levavit vocem suam, et flevit.

Non potuit historia atrocius scribi; etiamsi Mo-
s suo more brevissimis verbis utitur. Habuerunt
ater et filius aquam tridui aut quatridui; ea in so-
itudine se recreant: sed post aquae deficiunt. Utri-
ue igitur impendet mors, et quidem a siti, quae
aturae intolerabilis est.

Qui igitur hic contra Abrahamum declamare vel-
t, posset eum parricidam facere filii et uxoris: oc-
sio enim hujus eventus ab ipso proficiscitur, qui
rnem suam, sicut videtur, crudeliter ejicit. Et Mo-
s ipse satis atrocibus verbis utitur; dicit, Ismaëlem
i jam paene exanimatum, positum a matre sub vir-
ulta. Victam igitur materno affectu ab eo discede-
, ne videat filium ultimum efflare spiritum.

Quis crederet haec, nisi Moses scriberet? Sic
ilicet una calamitas trudit aliam; ejectus ex patris
mo est primogenitus filius, est privatus omnibus
ternis bonis; nunc etiam hoc accedit, ut in solitu-
ne periclitetur ex fame et siti de vita. Tragicum
tem πάθος est, quod mater reclinat juvenem in
rbam sub virgulta; cor enim sic dolore frangitur,
sustinere adspectum morientis filii mater non pos-
t. Haec incommoda, inquies, praecogitanda fuerant
brahamo, et non sic festinandum, praesertim in eo
gotio, quod prorsus erat contra naturalem στοργήν
u affectum.

Sed supra dixi, exemplum hoc diligentissime
otandum esse, ne disputemus, cum Deus aliquid
raecipit, sed sine mora obediamus ei. Nos hanc
bedientiam, quam Abraham hic praestitit, profecto

non imitabimur facile; illud autem, quod Monacl faciunt, ut gestent cucullos, ut a carnibus, a pecuni tractanda abstineamus, facillime imitabimur.

Non igitur simplex, ut sic dicam, Christianu aut confessor fuit Abraham, sed martyr martyrun Quis enim est, qui nesciat, quam vehemens sit pa ternus affectus erga liberos et uxorem? Facilius pa renti est tolerare mortem, quam deserere suos, au pati, ut afficiantur injuria insigni; sed mandato De omnia debent cedere. Neque hoc agitur, ut nigr aut glauca veste utaris, si velis Christianus esse: om nia in periculum ponenda sunt, non solum uxor e liberi, sed tua ipsius vita. Sic enim clare praecipi Christus (Matth. 10, 37.): „Qui plus diligit patrem et matrem, quam me, me non est dignus"; hoc est quando ego cum meo verbo et mandato venio, tum omnium oblivisci vos oportet, quae habetis et pos sidetis in hoc toto mundo.

De hac abnegatione, quaeso te, quid unquam audivisti vel legisti apud ullum Monachum? Scri bunt quidem in foribus suarum habitationum: Abne ga te ipsum. Sed si rem ex factis aestimes, hoc aliud nihil eis significat, quam: Desere pauperem culinam et ingredere divitem; fuge molestias et labores mun di, hoc est oeconomiae, politiae, et fruere otio, a saginare sicut porcus, et nemini quicquam fave. C quam facilis et carni suavis mortificatio.

Quanto autem Abraham patientior, et magis mi sericors fuit, tanto obedientia ejus laude dignior est, quod praefert mandatum Dei omnibus, et Deum supra omnia diligit, adeo ut suum dilectissimum fi lium et suavissimam uxorem tanquam hostes domo ejiciat.

Lugubriter sane descripta est haec ejectio, quod juvenis clamat jam siti moriens, nec potest eum mater in solitudine adjuvare. Quodsi speciem aestimes, crudelia judicabis haec, et accusabis Abrahamum. Sed quid aliud faceret Deo sic jubente?

Etsi autem ex domo et ecclesia Abrahae ejicitur Ismaël, tamen, ut supra aliquoties dixi, quod haud dubie multi ex Cainitis ad ecclesiam conversi sunt, ita non dubito, quin Ismaël et multi ex posteris ad veram Abrahami ecclesiam conversi sint: non enim hoc agitur, ut simpliciter excludatur a regno Dei, sed ut sciat, naturali jure regnum Dei sibi non deberi, sed ex mera gratia contingere. Deus enim nihil cuiquam dat ex jure, secundum sententiam: „Quis prior illi dedit" (Rom. 11, 35.)? Nec est cujusquam debitum: male enim nobiscum ageretur, si noster esset debitor. Quin nos omnes sumus Dei debitores. Si quid igitur dat nobis, dat non ex jure, sed ex gratia, quam profuse et opulenter offert omnibus, qui promissioni credunt.

Hanc lectionem oportet Ismaëlem cum matre discere, si quidem volebant ambo procedere contra Isaac jure. Postquam igitur haec juris praesumtio per tam duram ejectionem mortificata est, non dubito, quin reversus Ismaël sit cum matre ad Abrahamum. Placet enim mihi Iudaeorum sententia, quod Ketura sit Hagar.

Valet igitur historia haec eo, ut discamus, nos nihil habere ex jure, sed omnia ex gratia Dei contingere. Iudaei volunt ex jure Abrahami haeredes esse, et possidere benedictionem, quia ex carne Abrahami sunt nati. Sed si jus illud resignarent, et con-

fugerent ad gratiam, sic fierent benedictionis participes.

Sic Papa gloriatur de successione, et eo jure vendicat sibi primatum; sed nos nullo modo in ecclesia hoc ei concedimus: si ex gratia vellet primus esse, sustineremus eum; sed urgentem jus non sustinemus. Idem de canonibus dicimus; si eos relinquerent liberos, toleraremus eos. Sed quia faciunt necessarios, ideo explodimus eos, et sumus duriores incude et adamante, qui molliores essemus cera, si nobis nostra relinqueretur libertas.

De monastica idem judicium est; habent Monachi suas regulas et exercitia sua; ea tanquam jus urgent, et deberi sibi vitam aeternam statuunt: sed quis jussit, hoc ut facerent?

An non gravis impietas est, cum Deus propter Filium suum gratis omnia largiter promittat et donet, quod nos abjecta promissione jure vendicare nobis aeternam vitam praesumimus.

Declarat igitur hoc Ismaëlis exemplo Deus, se nemini quicquam debere. Nemo igitur jactet aut glorietur coram Deo de justitia aut merito, sed subditus sit totus mundus Deo, et prostratus invocet gratiam et misericordiam, et uno ore dicat: „Non intres cum servis tuis in judicium" (Ps. 143, 2.).

Hoc docet nos omnes Ismaël, qui mortificatus ad hunc modum jus suum simpliciter resignavit, et postea venit ad haereditatem promissionis, tanquam hospes, sicut Paulus de gentibus dicit ad Philippenses *) (2, 11. 12.). Credo enim, quod nepotes Ismaëlis etiam se conjunxerint cum ecclesia Abraham,

*) Rectius Ephesios.

et facti sint haeredes promissionis non ex jure, sed ex vaga gratia, sicut supra de Cainitis diximus.

Haec causa est, cur nudus filius cum nuda matre, solus cum sola in desertum locum et in mortem sitis et famis ejectus sit ex domo patris, ut occideretur scilicet pestilentissima bestia, quae vocatur opinio justitiae, juris et meriti apud Deum. Nam apud Deum nihil valet nisi gratia; hanc si apprehenderent per Christum Turcae, Iudaei, Papa, servarentur: sed excaecati gratiam repellunt, et statuunt jus ac meritum: ideo pereunt in aeternum.

Locus hic de tentationibus Abrahami et Hagar totus theologicus est. Sicut enim dixi, magna fuit Abrahae tentatio, ejicere filium naturalem cum legitima uxore adeo inhumaniter, ut nihil prospiceret neque conjugi, neque proli: sed utrunque quasi in certam mortem traderet. Non enim Abraham durus lapis fuit; plenus fuit Spiritu sancto, qui homines facit mites, humiles, benignos, beneficos.

Mirabilis igitur haec historia est; sed scribitur de sancto Patriarcha nobis in exemplum, ut discamus, Deum diligendum et colendum esse super omnia. Sic supra jubetur egredi ex patria, et in Psalmo 45. (v. 11.) dicitur ecclesiae ex Iudaeis collectae: „Filia, obliviscere domum patris tui". Et Christus dicit: „Si quis plus diligit patrem et matrem, quam me, non est me dignus" (Matth. 10, 37.).

Sic in secunda tabula continentur praecepta caritatis erga fratres. Sed si novum mandatum accedit, ut, cum Saul jubetur occidere Amelechitas, ibi irasci, persequi et occidere eos debemus obliti omnis caritatis, etiamsi, ut Abraham facit, filius mactandus sit.

Haec enim vox: Ego sum Dominus Deus tuus, illa alteram de diligendo proximo, de honorandis parentibus tollit.

Videmus igitur in Abrahamo duplicem mortificationem. Prima ad primam tabulam pertinet: il enim pugnatur de promissione Dei; eam contra verbum vult Abraham ambobus filiis communem esse. Hic affectus fidei mortificatur, et cogitur Abraham discere ex uxore, quis sit promissionis verus intellectus. Altera pertinet ad secundam tabulam. Cogitur enim oblivisci pietatis erga conjugem et filium.

Haec exempla diligenter in ecclesia docenda sunt. Concordant enim cum evangelio, quod docet verbum fidei anteferendum omnibus rebus humanis. Doctus igitur hic exercitiis Abraham, non speravit in hac vita se consecuturum promissionem, sed intellexit eam de aliis majoribus rebus, quam sunt hujus vitae, si quidem, postquam haeres promissionis ei jam contigit, tamen exercetur tantis tentationibus et calamitatibus.

Cognitio aeternae vitae et fides in futurum Christum et spes resurrectionis a mortuis vera bona sunt haec per promissionem exspectavit: nihil motus istis calamitatibus, quod sic cogeretur errare, non habere propriam sedem, ejicere uxorem et filium primogenitum, quae omnia cum promissione carnali homini videntur pugnare. Sed revera sunt exercitia fidei, necessaria nobis, sed mirum in modum carni gravia imo prorsus impossibilia.

Verba haec, quod Abraham dederit Hagar lagenulam cum pane, brevia sunt; sed ostendunt ipsa quoque, quam miserabilis fuerit hic casus. Nam circumstantias considera, et videbis, tam esse horribi

les, ut oratione exprimi non possint. Non Sara, non servus aliquis, sed ipse pater Abraham instruit conjugem et primogenitum filium ad iter, imponens humeris panem et aquam, ac mandans, ut exeant.

Convenit fere historia cum illa de mactando Isaac. Levior enim fuisset dolor, si servo hoc officium injunxisset, ipse autem eo tempore profectus esset in alium locum. Sed cogitur ipse instruere utrunque ad iter, et praesens spectare abeuntes. Exuerit igitur paternum affectum penitus necesse est erga conjugem et filium, in modum hominis duri et crudelis, ac si nunquam eos nosset.

Hunc inaestimabilem timorem et amorem erga Deum Moses dignum judicavit, quem celebraret literis, si quidem non solum spectator, sed auctor etiam hujus calamitatis est Abraham. Quodsi alius hoc fecisset, et conjugem, cum qua viginti annos plus minus consueverat, ejecisset domo, quid Abrahamum facturum fuisse judicas? Nunc autem cum Deus ita jubet, ipse quasi administer hujus crudelitatis existit, docens hoc suo exemplo, omnia quidem facienda esse propter proximum; sed cum mandato Dei jubemur aliud facere, nihil in tota hac vita tam nobis gratum et jucundum esse debet, quod non debeamus odisse, etiam vitam nostram; sicut Christus dicit: „Qui odit vitam suam, inveniet eam" (Matth. 10, 39.).

Hoc igitur est oblivisci domum patris, sicut Psalmus (45, 11.) loquitur. Miserabilis profecto descriptio, quam vix siccis oculis legere possum, quod mater et filius sic patienter ejectionem ferunt, et in exsilium abeunt. Itaque pater Abraham vel stetit, et illacrymans benedictionibus et votis prosecutus est abeuntes, vel abdidit se alicubi in angulum, ubi so-

lus suam et exsulum fortunam deflevit. Non enim ut saepe dixi, stipes aut saxum fuit, sed habuit pec tus pietate et caritate plenum in summo gradu erg proximos, ac multo magis erga domesticos, conjuges scilicet et primogenitum filium: ubi sic tentatio tenta tionem excipit, et lacrymae alias lacrymas trudunt ea vera mortificatio est, et vera fidei exercitia mor tificantis etiam innatam caritatem. Nugas igitur di xeris Monachorum et Nonnarum mortificationes, qua jactant.

Beerseba, cujus textus meminit, est vicina Aegyp to; ad eam forte fuerunt greges ovium et armenta Victitarunt enim ejus loci homines ex pecuaria, e habitaverunt in tabernaculis. Istic Ismaël et Sara *) i novum periculum veniunt, quod matrem attonitam ac paene crudeliter impatientem facit: sicut Abraham etiam crudeliter fecisse videri potest, quanquam ali ratione; obedivit enim mandato Dei.

Ismaël siti enecatur; mater hoc spectaculum tr ste videre cum non posset, reclinat eum in herba inter virgulta, ac progressa paululum tanquam de sertura moribundum, tamen in vicinia, unde audir gemitus morientis potest, considet.

Experimur autem, magnam miseriam et calam tatem esse, si quis exsul sine certa sede erret int ignotos homines. Major autem ista calamitas es quam circumstantia hoc in loco ostendit, quod Ha gar et mater et femina est, idque sola et in solitu dine, sic repente ex ampla domo ejecta, ac jam vic tus omnis deficit, et filius moritur.

Potuit quidem ex Beerseba habere aquas; fue runt enim istic sine dubio pastorum tabernacula; sec

*) Lege Hagar.

erat afflicta mulier non tantum corpore, sed etiam animo sic consternata, ut, quid agat, nesciat.

Est autem hic theologicus canon, Satanam afflictis addere afflictionem, et errantes corpore facere, ut etiam corde errent: sic enim solet, ut Germanico proverbio dicimus: ubi sepes humilis est, in ea parte transcendit eam, et qua in parte inclinat currus, in eam incumbit, ut penitus evertat.

Accesserunt igitur ad has calamitates cogitationes tristissimae, quarum egregius instructor Satan est: quo ibo nunc, cogitavit, ego misere ejecta mulier? Neque Deus in coelis est, qui misereatur nostri, neque homo in terra. Deus odit nos; igitur sinet nos mori hic, et perire in deserto siti et fame etc.

Haec est illa pestilens additio, a qua Satan nomen habet, quod vocatur Leviathan, quod ex corporali malo facit spirituale, et oneri addit majus onus. *Dicit* autem Iob, hamo eum capi non posse, hoc est, humanis viribus non posse repelli. Est Leviathan seu adjector, qui semper ad alteram lancem librae aliquid addit, et deprimit, et inclinatum currum evertit.

Magna igitur haec fuit tentatio et longe gravior, quam fames vel sitis: itaque in tantum stuporem incidit, ut, quid faciat, nesciat; alioqui vidisset fontem, et cogitasset de hominibus loci istius; sed lapsa in illas additiones et augmenta Leviathan, ubi drachma afflictionis est, judicat esse aliquot centenarios. Sic auctor Apocalypseos (12, 10.) appellat Satanam „accusatorem fratrum nostrorum“: qui enim securi sunt, hos facit adamantinos plane, sicut nostri Antinomi sunt. Qui vero imbecilli et timido sunt animo, hos terroribus, ceu impetu fulminis prosternit.

Non igitur tentatur Hagar tantum ejectione corporali, sed etiam spirituali, et desperat usque ad mortem. Consumtae erant aquae; sed aderat in vicina totus fons; hoc Hagar non cogitat: est enim demersa in istis mendacibus cogitationibus, quas suggessit Satan: ecce Abraham est vir et Propheta Dei in ejus domo sola est vera ecclesia, is est, qui te et filium ejicit: quod aliud potest esse certius argumentum, te ad ecclesiam illam non pertinere?

Talibus telis non libenter velim ego peti cor meum; expertus enim sum, quam periculosum vulnus faciat. Si aliquis ecclesiae minister mihi negaret absolutionem, et me a sacra communione arceret, et si levis aliqua esset causa, tamen credo, quod desperabundus cum Juda fugerem, et me suspenderem. Audit autem Hagar hanc de ejectione sententiam non ex vulgari aliquo ministro, sed ex summo Patriarcha, qui promissionis pater est; quid igitur animi fuisse ei putas?

Supra de Loth audivimus, eum calamitatibus sic fractum et attonitum esse factum, ut videns non videret, et faciens non sentiret. Occupatur enim animus sic in magno dolore et periculis, ut omnes sensus in corpore quasi mortui sint. Itaque ἐκστάσιν vocant et raptum, qui tam vehemens est, ut Loth, quid cum filiabus fecisset, prorsus nesciret. In tali paroxysmo etiam bona Hagar hic est, et indicat id Moses in verbo errandi; nihil enim vidit prae nimia tristitia. Desperatio facit eam surdam, mutam, caecam, incogitantem, imo simpliciter occidit secundum omnes sensus.

Vides autem contra nostros Antinomos, legem hic prius tractari, quam consolationes. Ismaël et ma-

r Hagar superbiebant contra Isaac, quod essent ip- quoque semen Abrahae, et promittebant sibi prop- r carnalem conjunctionem haereditatem. Hic affec- is hoc modo jugulandus fuit, ut primum discerent gem, et mortificarentur. Qui mortificati sunt per gem, hi demum verbo Dei iterum sunt erigendi et onsolandi: sunt enim contriti, non sunt securi et iperbi, sicut Ismaël.

Docet nos igitur praesens locus de exercitio et ficio legis. Itaque Paulus (Gal. 4, 30.) hanc Sarae ocem: „Ejice ancillam" vocat vocem legis. Non icit: Quid dicit Sara? sed: „Quid dicit scriptura"? tsi igitur Moses cum sua scripta lege nondum af- iit, tamen lex fuit in usu et exercitio suo, quia ejī- ere est vox legis.

Explodamus igitur Antinomos, qui legem ex ec- clesia ejiciunt, et poenitentiam per evangelium doce- re volunt. Hoc quidem recte dicitur, erigendos et onsolandos esse homines; sed definitio addenda est, ui tales sint. Nempe qui cum Ismaële et matre ejus jecti domo, patria, in deserto fame et siti contabes- unt, qui ad Dominum gemunt et plorant, ac vicini im desperationi sunt. Tales idonei auditores sunt vangelii.

Sed qui sentiunt, se in gratia esse propter car- alem aliquam praerogativam, qui praesumunt de ustitia et sanctitate sua, hi non in deserto, sed in 'aradiso sibi esse videntur, nec sciunt, quid sit er- are in deserto, non humiliantur, non occiduntur, ii malleo legis feriendi et comminuendi sunt, imo edigendi in nihilum.

Fit autem hoc per legem, quae dicit: „Ejice ancillam et ejus filium; non enim erit haeres", hoc

est, extra gratiam Dei omnes natura sumus. Quantu enim ad naturam nostram attinet, sumus filii per tionis, nec sublevat, quod Iudaei sint semen Abrah quod nati afferimus judicium rationis et legem, quod accommodamus ad eam aliquo modo volun tem nostram; omnia haec ad salutem nihil faciun Sed quicquid ex lege est, quicquid est ex v luntate carnis et viri, de hoc dicitur: Ejice. Non p test enim Deus ferre praesumtionem Ismaëlis, hoc e non vult, gloriari nos de carnali nativitate, de vi bus nostris, de libertate arbitrii nostri, de sapien et justitia nostra; omnia haec mortificanda sunt, de omnibus his desperandum est, sicut hoc in le desperat Hagar. Ubi hoc factum est, et detrusi mus ad inferos, ibi tempus est revocandi nos suavem evangelii vocem, quae non dicit: Ejice, Confide, fili, remissa sunt tibi peccata tua; scriptura (1 Sam. 2, 6.) dicit, hoc Dei opus „deducere ad inferos et reducere, occidere e dere vitam".

Haec causa est, cur Ismaël cum matre ej pt scilicet horribile et indomitum malum pr tionis de propria justitia occidatur. Sic enim bat: Ego sum in domo Abrahae: igitur haere haec fiducia tam venenatum malum et noxia est, ut occidi non possit, nisi per extremam rationem, ut homo exutus omnibus, quae p tantum non de Deo et Dei gratia desperet, s tiat, se abjectum a Deo esse. Hoc pater et Abraham, hoc est, ipse Deus cogitur nobiscum re. Nihil enim ecclesia, nihil Christus, nihil justi ad nos pertinet, nisi prius noxia praesumtio sit per domita et mortificata.

Digni igitur omnium odio sunt Antinomi, qui nostro exemplo se defendunt: cum tamen causa in promtu sit, cur initio sic doceremus de gratia Dei. Oppresserat Papa miserabiliter conscientias traditionibus suis; praesidia vera, quibus defendi fractae mentes contra desperationem poterant, omnia ademerat; quid igitur faceremus aliud, quam ut oppressos erigeremus, et proponeremus veras consolationes?

Scimus autem, cum saturis, delicatis et incrassatis aliter loquendum esse. Eramus tum omnes ejecti et afflictissimi, consumta erat aqua in lagenula, hoc est, nulla suppetebat consolatio; jacebamus moribundi sicut Ismaël sub arbore; opus igitur fuit talibus doctoribus, qui proponerent gratiam Dei, et respirare docerent.

At Antinomi volunt poenitentiae doctrinam simpliciter a gratia inchoari. Sed ego sic non processi; noram enim, Ismaëlem ejectum et desperatum, priusquam ex Angelo consolationem audiret: secutus igitur exemplum hoc nonnisi prius contritos et desperabundos consolatus sum, quos lex perterrefecerat, et Leviathan oppresserat et quasi attonitos fecerat; propter hos enim venit Christus in mundum, nec vult linum fumigans exstingui penitus. Clamat igitur: „Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis (Matth. 11, 28.).

Talis non erat Ismaël, antequam ejiceretur domo; erat superbus et securus, et antinomicus Epicurus. Ego, inquit, sum dominus et haeres, mihi cedat Isaac et Sara; haec superbia fovendane fuit an corrigenda? Qua autem alia ratione potuit corrigi, quam ut una cum matre ejiceretur, et nihil secum

auferret ex domo Abrahae, quam illud praemiu legis, panem scilicet et aquam? Sic enim solet le furem vinctum deducit ad patibulum; prius aute quam strangulетur, potu aquae reficit; sed defic tandem aqua, et relinquitur mors: plus lex non faci

Discamus igitur, quod Deus omnes superbo odit; qui autem humiliati senserunt vim legis, ho consolatur, si non per homines, at per Angelum coelo: non enim patitur, tales perire, sicut securo non patitur in domo Abrahae manere.

Necesse est autem, doctorem in ecclesia erud tum et peritum esse in utroque, ut et redarguere conterere contradicentes possit, et redargutos et co tritos iterum consolari, ne absorbeantur. Si nat peccato non sic corrupta esset, legis praedicati non esset opus. Nunc autem Deus per gratiam s nihil apud nos propter nostram duritiem, et al imam securitatem efficere potest, nisi prius ada tina corda lege fregerit et contuderit.

Ideo Paulus quoque Galatarum quarto ad ram praesentem locum sic exponit: Omnes, i tales sunt, qui sunt de synagoga. Nos aute experimur, non Iudaeos solum, sed omnes ho tales esse, sicut supra commemoravi de Turcis praesumunt, se populum Dei esse, quia orna victoriis; de Papa et ejus ecclesia, qui ecclesiae n men ideo usurpant, quia sunt in dignitate et offici

In summa haec historia tales omnes depingit; quod, nisi redigantur in mortem et desperatione salvari non possunt. Omnes enim praesumunt gra tiam et remissionem peccatorum ex nativitate carn et viribus, quas secum affert.

Memini impium et acerrimum evangelii hostem decidere ex tabulatu quodam inspicientem aedificium, quod exstruebatur. Cum igitur ex lapsu nullum sentiret incommodum (non enim ullum membrum laesum erat) exclamat: Nunc scio, me propitium habere Deum. Sic solet mundus, ex carnalibus beneficiis praesumit, Deum propitium esse: talis natura est. Mortificari igitur eam necesse est, id quod fit per legem.

Qui ergo vult haeres esse promissionum, excludat necesse est omnia, quae non sunt promissio, sicut Paulus ad Philippenses facit, appellans legis justitiam stercora. Coram Deo enim nihil valet, nisi promissio et gratia in Christo proposita.

Habet caro dona sua; sed illis nihil debetur, nisi panis et aqua. Vita autem aeterna non carnis filiis, sed filiis promissionum, id est, credentibus contingit.

Praeclarum est, quod conjugibus addidit benedictionem Deus, cum dixit: „Crescite et multiplicamini"; sed haec benedictio corporalis est, et manet in repletione terrae. Quantumvis enim sancti sint pater et mater, tamen hoc filiis, qui ex eis nascuntur, non prodest, non salvantur ideo. Sed si salvari debent, opus est, ut promissionis filii fiant, et ipsi quoque promissioni credant; ideo enim singulos oportet baptisari. Ego nihil inde habeo, quod tu baptisatus sis; me quoque baptisari et credere necesse est.

Sic Ismaël ejectus argumentum est, quod includit omnes homines, et praeteritam ecclesiam usque ad finem mundi conjungit, quod prima nativitas ad regnum Dei non pertineat; quod sine fide in pro-

missionem de Christo nemo possit salvari. Stultum igitur est, quod Papistae se eccleciam esse clamant. Ecclesia enim non est populus aestimandus ex multitudine, magnitudine, sapientia, potentia, opulentia, dignitate, successione, officio etc., multo minus ex electitiis cultibus; sed est populus promissionis, id est, promissioni credens.

Quando igitur dicunt: Papa est caput ecclesiae; igitur, quicquid praecipit, divinum est, nega tu consequentiam, quia Papa nihil neque scit, neque intelligit de scriptura sancta, multo minus credit. Est larva quaedam ecclesiae, non ecclesia, imo impugnat et persequitur ecclesiam, sicut Cain Abelum, idque propter promissionem, quam sibi vendicat, etiamsi non credat. Nemo igitur splendidis titulis successionis, vocationis, officii terreri se sinat.

Turcae etiam gloriantur, se esse creaturas Dei, et jurant per Deum, creatorem coeli et terrae. Papa gloriatur, se credere in Christum, quod sit Filius Dei et redemtor mundi; interim instituit monasteria, missas, jejunia, cultus sanctorum et similia, sed frustra. Sunt enim opera creationis tuae, qui ex carne es conditus; sunt fructus arboris malae: quodsi arbor debet bona fieri, oportet ut fias persona promissionis; hoc est, ut gratiam amplectaris, et solicitaris misericordia, id quod fieri non potest, nisi verbum promissionis fide apprehendas. Ismaël est naturalis Abrahae filius, et tamen non est haeres.

Hoc argumentum divi Pauli est, nec poterit ab ullo homine solvi. Videmus palpabiliter, quod Papistae promissionis filios persequuntur, sicut Ismaël Isaacum. Nisi igitur vana fiducia, quam conceperunt mortificetur, et redigatur in nihilum, cum omnibus

excel

excellentibus donis ex carne nunquam salvabuntur. Vide Turcas ornatos potentia et sapientia: Papa quoque et Cardinales sunt sapientissimi viri; sic Plato, Cicero, Socrates etiam sunt maximi viri; sed non ideo sunt ecclesia: non enim habent hanc essentialem differentiam, qua ecclesia a mundo separatur, promissionem scilicet. Largimur igitur Pontifici et suis sapientiam, dignitatem, addo etiam successionem et officium; sed non ideo sunt ecclesia; deest enim essentialis illa differentia, quae est credere evangelio; qui autem non credunt evangelio, non sunt ecclesia, nec pertinent ad regnum Christi.

Oportet igitur, o Papa, ut prius occidatur tuus papatus, et tu coram Deo redigaris in nihilum, vel nunquam eris pars etiam minima ecclesiae. Durum hoc est et Papistis intolerabile: sed Ismaëli quoque doluit ejici et separari ab ecclesia, ac haberi pro rescisso membro ab ecclesia. Nobis quoque privatis omnibus nihil potest accidere acerbius, quam sic omni spe et fiducia exui.

Ego quoque saepissime hac tentatione divexor, quod circumspicio de operibus, quibus possim niti, quod multa docui, multis benefeci, multa indigna praeter meritum passus sum: sed sentio, in veris certaminibus haec omnia nihil esse, et redigor ad illam confessionem Davidis (Ps. 32, 5.): „Domine, nihil sum nisi peccator". Item (Ps. 116, 11.): „Ego dixi in raptu meo: Omnis homo fallax", id est, omnis homo vanus, qui fallit et fallitur. Item (Ps. 143, 2.): „Non intres cum servo tuo in judicium".

Sola autem hac spe erigor, quod in evangelio video contritis solatium, desperatis spem, in inferno positis coelum promissum esse, et est hujus spei hoc

certum argumentum, quod Filius Dei nobis ign
tibus se ipsum pro nobis Deo patri suo in ara
cis obtulit.

Ad hunc modum humiliati primum et ad d
rationem redacti, si, quemadmodum de se desp
ita propter Christum confidere incipiunt, fiunt
filii et haeredes. Sed multos invenias, qui hum
nolunt, sed meditantur vindictam et remurmu
hi dupliciter indurati sunt.

Tu igitur cum sentis, te humiliari, abjice
pedes Patris coelestis, et dic: O Domine, si ita
cum agis, feram patienter, et fateor, atrociori
esse meritum. Miserere igitur mei; si non vis
esse haeredem, fac, ut maneam servus, quin,
Cananaea dicit, non recuso canis in tua domo
ut saltem micis vesci possim, quae temere in te
cadunt, et alioqui conteruntur. Nullo jure quic
mihi debes; ideo amplector misericordiam tuam

Haec est vera via, qua pervenimus ad gr
et salutem. Sed pauci audiunt, pauciores obseq
tur et credunt. Iudaei quotidie recitant haec v
in suis orationibus: Benedictus Deus, qui nos s
ficat prae omnibus populis terrae; sed haec non
tio, verum extrema contra Deum blasphemia, est
cut Psalmus (109, 7.) dicit: „Oratio eorum fia
in peccatum". Deus enim non talis est, qui acc
personas. Omnibus proponit verbum, et vult, ut
nes credant et salventur; non discernit inter Iud
et gentes, sed omnium vult esse Deus. Nemo ig
sicut impii Iudaei tale aliquid sibi arroget. Hum
mur omnes, et fateamur, nos nihil esse; quid
autem sumus, esse ex gratuita Dei gratia.

Paulus etiam inflatus erat justitia sua; sed cum audiret vocem Christi ad Damascum, quem antea sic secure contemserat, tremens et trepidans dicit: „Domine, quid vis ut faciam" (Actor. 9, 6.)? Ubi hic gloriatio mansit, quod esset filius Abrahae de tribu Benjamin, Pharisaeus, legis discipulus? Sicut igitur Ismaël ex lege ad promissionem, et ex morte ad vitam, et ex inferno ad coelum pervenit, ita Paulo quoque accidit. Ideo postea cum tanto impetu et tam potenti spiritu hanc ipsam disputationem de promissione et meritis, de gratia et operibus tractat, quod scilicet sola promissio, et nihil aliud haeredes faciat, non nativitas carnis, non circumcisio, non alia opera legis.

Audivit autem Deus vocem pueri, vocavitque Angelus Dei de coelo Hagar, et dixit *ad eam*: Quid est tibi, Hagar? Noli timere, *quia* exaudivit Deus vocem pueri ex eo loco, in quo est.

Non vocat filium Abrahae, sed simpliciter puerum, quod est commune nomen omnibus hominibus, se dicit, clamorem ejus exauditum. Sine dubio autem non allegavit moribundus Ismaël nativitatem Abrahami; oppressus enim calamitate et doloribus ejus obliviscitur, et accedit Leviathan, de quo supra, hoc est Satan, vi legis spiritualiter eum occidens.

Nihil igitur reliquum fuit, quam gemitus inenarrabilis desperantis animi, quod fatetur se indignum domo paterna et haereditate, sicut prodigus filius in evangelio (Luc. 15, 21.) dicit: „Non sum dignus appellari filius tuus". Hunc gemitum videt et audit Deus. Clamavit quidem voce sua, sed an-

gustia cordis et contritio praecipua fuit, quam sequitur rugitus ex gutture, et alte ducta suspiria. Has musica nobis, ut videtur, tristissima et lugubri delectatur Deus magis, quam ullo alio cultu, sicut apud Esaiam (Es. 57, 15.) ait: „Habitabo cum spiritu contrito"; securitas enim offendit Deum.

De Antonio Eremita, qui incepit genus vitae monasticae, narratur historia: cupivisse eum scire, quem habiturus esset dignitatis et gloriae socium in aeterna vita; placebat enim sibi mirum in modum ob hoc solitarium vitae genus. In somnis igitur audit, esse Alexandriae sutorem seu coriarium quendam; illum ejusdem gloriae socium fore. Miratur Antonius collationem, et Alexandriam proficiscitur, visurus scilicet hominem sanctitate sibi parem, et nescio quae magnifica de sutore illo sibi pollicetur; sed cum ad eum venit, vidit, quod manu sua laborando victum quaereret, et sic se et uxorem et liberos aleret. Inquit igitur: Quaeso te, mi sutor, scio, quod Deum fideliter colas, et vere ei servias. Dic igitur mihi, quid facis, quid comedis, quid bibis, quomodo aut quando oras? num totas noctes insomnes agis orationi incumbens? etc. Nullo, inquit ille, modo. Mane et vesperi ago Deo gratias pro fideli ejus tutela et gubernatione, peto remissionem omnium meorum peccatorum per Christum, ac suppliciter oro, ut me spiritu suo gubernet, et in tentationem non inducat. Post hanc orationem tracto corium meum, et mihi ac meis alimoniam paro; praeterea facio nihil, nisi quod caveo, necubi aliquid contra conscientiam faciam.

Antonius haec audiens miratur, ac intelligit, *electitios* cultus non esse cultus; itaque iis nihil esse

confidendum. Hoc beneficium non solum ipsi Antonio contigit, sed est quoque admonitio ad omnem posteritatem, qua Deus ecclesiae suae voluit succurrere, ne indulgerent electitiis cultibus, qui semper hanc noxiam fiduciae pestem secum afferunt, quam mortificari necesse est. Non vilis vestitus, non asper victus, non jejunia, non longae orationes, non vigilias, non ulla opera nobis prodesse possunt ad vitam aeternam; sola fiducia misericordiae, seu sola promissio est, quae salvat. Absque hac si sis, libere confitere, et dic: „Ego nihil sum, ego ad haereditatem non pertineo, ego ex patris domo ejectus sum“. Haec est pueri Ismaëlis vox, quam audit Dominus, et sic clamantibus mittit suos Angelos ex ipso coelo.

Maxima igitur haec consolatio est omnium istorum, qui sentiunt se ejectos, hoc est, qui agnoscunt peccata sua, et trepidant a judicio Dei. Non enim *vult*, nec potest tales abjicere, etsi talibus solatia hominum deessent; potius Angelum de coelis descendere necesse esset, qui afferret consolationem. Vocatur igitur Deus humilium Deus et afflictorum, qui linum fumigans non exstinguit. Postquam vero fiducia carnis in Ismaële mortificata est, fit verus promissionis filius, et quod jure prius postulabat, non autem consequebatur, hoc nunc ex gratia ei contingit in extrema necessitate et desperatione.

Mira et notatu dignissima res; cum sentit, se abjectissimum esse, habet Deum proximum, et Deo est carissimus, nec potest Deus vocem et gemitum afflicti negligere. Quodsi Deus hic eum non audisset, periisset in aeternum: sed Deo hoc impossibile est: „Est enim misericors, qui non vult mortem peccatoris“ (Ez. 33, 11.).

Discamus igitur hunc canonem, quod non possunt fieri filii Abrahae, nisi ex contritis, ex singulari et mera gratia. Non igitur praesumendum de ulla re est, sicut etiam non est desperandum. Sed natura nostra talis est: tempore pacis praesumit, et desperat tempore belli, cum media via incedendum esset, et in periculis non abjiciendus animus, sed confidendum in Dei misericordiam, et invocandum ejus nomen esset, secundum sententiam: „Invoca me in die tribulationis, et eripiam te“ (Ps. 50, 15.). Item: „Ostendam eis salutare meum“ (Ps. 91, 16.).

Hoc tamen monendum est, ne quis putet, contritionem, de qua jam multa diximus, esse meritoriam gratiae, sicut sophistae falso docent. Multi enim verbum non audiunt, multi audientes verbum non credunt. Verbum enim offertur omnibus, et communis vox est, ex aequo ad omnes pertinens: „Ego sum Dominus Deus tuus“; sed praesumtuosi contemnunt, desperati autem ad se pertinere non credunt. Media igitur via tenenda est, secundum versiculum hunc: Medio tutissimus ibis (Ovid. Met. 2, 137.).

De Hagar mirari licet, quod non ad Angeli vocem in solitudine extimuerit et aufugerit: sed dixi, occupatum ipsius animum ingenti stupore, ut, quis loqueretur, non consideraret, sicut cum Petrus in carcere excitatur ab Angelo, et ex carcere deducitur, nescit, rem serio agi; sed in somnis se aliquid tale pati existimat. Haud dubie autem Angelus in humana specie apparuit.

Quia autem verbum Dei nunquam frustra praedicatur, primum ipsa quoque Hagar quasi ex morte *voce Angeli* excitatur. Deinde illuminatur novo lu-

sine Spiritus sancti, et ex ancilla fit ipsa quoque mater ecclesiae, quae posthac nepotes suos instituit, et suo exemplo monuit, ne superbirent: se enim fuisse legitimam uxorem sanctissimi Patriarchae Abrahae, ac genuisse ei primogenitum suum filium; sed eo privilegio carnis nihil se adjutam, imo exstitisse eam dignitatem occasionem superbiae, ejectam autem propter superbiam, et humiliatam tandem venisse ad gratiam.

Sicut nos hodie, qui in monasteriis viximus, recitamus aliis cruces et martyria nostra, quibus confisi putabamus, nos sedere in sinu Dei. Nunc autem illuminati verbo vocamus omnes illas justitias, quibus nitebamur, „stercora et detrimenta" cum Paulo (Phil. 3, 8.).

Hoc modo erudita Hagar in schola Domini multos discipulos praeclare instruxit de praecipuo articulo, qui in ecclesia Dei docetur, non scilicet valere *ullam* gloriationem secundum carnem; se in eodem toro cum Abrahamo fuisse, et tamen ejectam esse domo. Qui igitur gloriatur, glorietur, quod Dominum norit, hoc est, quod promissionem habeat et ei credat; sine hac fide omnia alia frustra esse.

Verba Angeli in Hebraeo admodum brevia sunt: „Quid tibi, Hagar"? Sed non sunt accipienda duriter, quasi objurget eam; sunt enim consolatoria. Ah, inquit, quid ploras, quid ingemiscis, quid desideras? Causa nulla est, cur timeas; cessent lacrymae. Tu et filius Deo curae estis. Mortificare vos voluit; hoc cum factum sit, vult, te bene sperare de sua misericordia. Orasti cum filio etiam prius in domo Abrahae; sed ibi Deus exaudire vos noluit: fuit enim oratio vestra conjuncta cum superbia et despectu

fratris. In hoc autem loco vos exaudivit; itaque credite, hic esse ejus ecclesiam. Ubi enim Deus exaudit preces, ibi fit templum, ibi ecclesia est, ibi est gemitus inenarrabilis desperantium de se. Ita cum emphasi intelligendum est, quod dicit nominatim de loco, in quo Ismaël est.

Sic Angelus de coelo mittitur, ad consolandum moribundum Ismaëlem et matrem ejus:. quia autem remedium tam pretiosum est, patet ex eo etiam magnitudo morbi, quo ambo laborarunt: non enim homo, sed Angelus ad calamitate oppressos mittitur. Atque hic etiam de finali causa admonemur; non quia Deus Ismaëlem et Hagar oderit, ideo sic miserabiliter eos sinit ejici.

Hanc falsam causam Leviathan affingit; Dei consilium est, ut humilientur, et discant confidere in sola Dei gratia: non in meritis aut dignitate aliqua carnali.

Per Spiritum sanctum autem in literas haec relata sunt, ut universus orbis et tota posteritas discat, hanc propositionem universalem et indubitatam esse, quod gratia, non meritis aut operibus salvamur. Non enim fuit aliud remedium ad conterendam superbiam meritorum et dignitatis, nisi ejiceretur Ismaël cum matre ab ecclesia sancta Dei, quae in domo Abrahae fuit. Quodsi sine gravi dolore et multis lacrymis haec non acciderunt, tamen fructus, qui secutus est, longe major exstitit, quod scilicet hac via perveniunt ad gratiam, et salvantur.

Hic finis tam miserabilis ejectionis est, ut doceat Deus, sola gratia vel sola fide, quae gratiam in promissione propositam apprehendit, nos salvari. Exaequandi enim sunt naturales filii cum illis, qui natu-

iles filii non sunt, et tamen credunt, ut sit unus Deus Iudaeorum et gentium, ut Iudaei non glorientur de praerogativa carnis, et gentes propter peccata non desperent. Hic summus fidei articulus est, quem si vel tollas, sicut Iudaei, vel depraves, sicut Papistae, neque ecclesia consistere potest, neque Deus retinere potest suam gloriam, quae est, quod sit misericors, et quod propter Filium condonare peccata ac salvare velit.

Pertinet igitur miserabilis in speciem historia ad nostram consolationem, qui miseri peccatores sumus, et sine dignitate et meritis accedimus ad ecclesiam. Habemus autem aequalem locum cum istis, qui naturales filii sunt. Apud Deum enim non est respectus personarum, et sola promissio valet; est enim Dei verbum, quod manet in aeternum.

Quae autem potest esse ratio dubitandi, ut illam *propositionem* tantopere impugnent adversarii, cum dicimus, gratia, et non meritis nos salvari? Quid eos movet? Certior enim longe res est, si statuamus, nos per misericordiam potius adoptari in filios, quam per merita. Si enim ex meritis res pendet, nunquam possumus esse certi, quando satis meritorum habeamus. Igitur periculo damnationis carere non possumus. Quid igitur movet Papistas, quod malunt operibus et meritis niti, quam promissione et gratia?

Prima ratio haec est, quod non credunt, Deum esse creatorem coeli et terrae. Si enim crederent, se esse Dei creaturam, et Deum esse creatorem, nunquam opponerent ei merita, seu opera, neque de ulla re praesumerent; quae est enim collatio creatoris ad creaturam? Creatura ex nihilo est: ergo nihil

sunt omnia, quae creatura potest, si scilicet creatori opponantur, qui dedit ei esse.

Ideo Hiob quarto (v. 17. 18. 19.) dicit: „Numquid homo Dei comparatione justificabitur, aut vir erit purior suo factore? Ecce, qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem, quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea"? Relinquitur igitur, Papistas non credere, quod vel Deus creator, vel ipsi creatura sint, si quidem merita et opera sua Deo opponunt, et malunt operibus suis, quam gratiae confidere; sed quid est, nihilum velle pugnare cum Deo creatore?

Secunda ratio dubitandi est, quod Deus non agit nobiscum secundum majestatem, sed induit formam humanam, et loquitur nobiscum per totam scripturam, sicut homo cum homine. Adamum in Paradiso interrogat: „Adam, ubi es"? ac si hoc nesciat, nisi Adam dicat. Clamant ubique sancti: „Surge Domine, quare obdormis? exaudi me, Domine". Imo ipse Christus in evangelio (Luc. 6, 38.) dicit: „Date et dabitur vobis", instituens quasi nobiscum commercium; adeo omnia sine majestate, et, ut sic dicam, ex inanita forma Dei loquitur nobiscum. Fit autem, sicut proverbio dicitur, ut familiaritas nimia pariat contemtum.

Demittit autem Deus hoc modo se propter nostram imbecillitatem; non enim possumus sustinere loquentem in majestate. Majestatis voces sunt: „Quis retribuet, et retribuetur ei" (Rom. 11, 35.)? Item: „Quos vult, indurat" (Rom. 9, 18.). Item: „Coram eo nemo est innocens" (Hiob 4, 18.). Haec quis sustinere potest? et tamen, cum ita se propter nos

iittit, ut loquatur nobiscum sicut paterfamilias
a servis, a nobis contemnitur, et judicamus, eum
igere pecunia nostra, jejuniis nostris, orationibus
itris, vigiliis etc.

Familiaritas igitur, quae nos invitare debebat ad
oplectendam benignitatem Dei, praesumtuosos nos
cit: loquitur de se nobiscum, ac si nobis similis
mo esset; fingit, se nescire, ubi sit Adam; fingit,
dormire, locat vineam, ac pollicetur praemia la-
rantibus; hac ejus familiaritate et humilitate abu-
nur, et judicamus, eum aliquem sartorem aut cer-
onem esse, qui nihil donet ex gratia, sed omnia
ciat ex merito. Haec non tolerabilis praesumtio est,
; digna aeterna morte.

Atqui, inquiunt, promissio est: „Date, et dabi-
ur vobis" (Luc. 6, 38.). Quid hoc ad te? Num
deo negabis, te creaturam esse. Si autem es creatu-
, erga creatorem nihil es, et frustra opponis ei
a merita et opera. Non vides, Ismaëlem superbien-
m de nativitate carnali ejici ex domo, et tantum
n occidi in deserto? Sed hoc ei utile est; sic
im liberatur a praesumtione, et consequitur gra-
am.

Psalmus (100, 3) dicit: „Dominus fecit nos, et
on ipsi nos". Cur hoc monet Spiritus sanctus?
uasi vero quisquam sit, qui hoc nesciat: imo pro-
ecto, totus mundus hac doctrina opus habet. Omnes
nim, qui de operibus suis praesumunt, nesciunt, se
Domino factos esse, et opus habent hac admoni-
ione, quod sint facti a Domino; alioqui humilia-
entur coram creatore, et de nullis suis viribus prae-
umerent, quia, quicquid habent, ex Deo habent. Sic

ignorantia creationis et nimia Dei familiarit
nos facit nos praesumtuosos.

Opus igitur est, ut Deus constituat su
legislatorem, sicut nonus Psalmus (v. 21.) d
cum Ismaële nos occidat; ut firma stet Pauli
tia (Ephes. 2, 8. 9.): „Ex fide, et non e
bus, ex gratia, et non ex meritis" sumus, c
sumus, etiam naturaliter et secundum corpus
nem: quanto magis supernaturaliter et se
spiritum, ut simpliciter dicamus: Miserere me
Hoc didicerunt Ismaël et Hagar in deserto.

Ejectio Ismaëlis e domo docet, quam
oderit Deus superbiam et praesumtionem.
vicissim disce, quid Deus cum humiliatis fa
det Hagar in maximo fletu et summa desp
Videt enim, se cum filio ejectam, et excom
tam ab Abrahamo, patre ecclesiae, quae san
bilis res est. Lex enim non jocatur, sed ver
liat corda, ut sentiant, se omnibus suis vi
operibus nihil meritos, quam aeternam damn

Venit igitur consolator Angelus, nihil n
solationis verba ab ipso Deo afferens; sed H
cet; fletu enim impedita respondere non pote
in luctu et singultibus turbati cordis quasi
vox et lingua. Postquam igitur ad interpell
Angeli tacet, Angelus absolvit eam a pecca
bens, ne timeat.

Observabis igitur differentiam legis et ev
Prius audierat tristem sententiam, quod Deu
eam cum puero ejici. Haec legis vox depr
perbum spiritum, praesertim, cum accessisset
solitudine tentatio. In his angustiis cum tene
perpetuo gemitu clamat: „Domine, ne proji

a facie tua" (Ps. 51, 13.). Quid autem sit projici a facie Dei, nonnisi sancti, hoc est, bene humiliati intelligunt: qui de meritis et operibus pugnant, non intelligunt. Venit igitur vera evangelii vox: Noli timere, hoc est, contrita hactenus per legem, et rejecta atque excommunicata, concipe spem salutis. Ejectio, defectio aquae, vasta solitudo, filius moriundus te perturbant, et tantum non occidunt; sed Deus jubet, ne timeas. Sicut igitur reliqua te cogunt ad timorem, ita erigat te benevolentia Dei etc.

Antithesis autem ostendit, in summo timore et tremore Hagar fuisse; quorsum enim pertineret mandare, ne timeat, nisi summo timore perturbata fuisset. Antinomi Epicurei comessantur, ludunt, saltant; igitur frustra juberentur non timere. Sed Hagar in summo desperationis gradu est cum filio non tantum, quod deficeret aqua in lagena, sed magis, quod spiritualis aqua deesset, et excommunicatam se sentiret. Senserat, se hactenus frustra clamasse et orasse; fuerat enim superba. Iam autem auditur ejus oratio, quia contrita est et mortificata cum filio. Deus autem est Deus humilium, non tantum Iudaeorum, sed gentium quoque; superbis autem resistit.

Vide autem, quam pulchre Angelus orationem suam temperet. Non dicit, exauditam vocem Hagar, sed filii; et tamen non cum filio, sed cum Hagar loquitur. Ipsa enim ut mater propter filium moribundum maxime turbabatur; cum igitur audit, eum esse in gratia, et promitti ei amplum regnum seu gentem magnam, tota iterum erigitur, nec obstat huic gaudio, quod non statim restituitur seu revocatur in locum, unde ejecta erat. Audivit, inquit Angelus, Deus pueri vocem in eo loco, in quo est, quasi

dicat; Non debes facere distinctionem coram inter domum Abrahae et istam arborem, sub c lius tuus jacet. Etiamsi non es in domo Ab tamen cave dubites, te et filium pertinere ad e ecclesiam.

Est quidem Abraham pater promissionis, domo ejus est vera ecclesia; ab hac exsulare v miserum esse; itaque cogites, te libenter anc filium libenter servum esse velle in domo Ab sed non est opus; hoc satis est, quod humilis Quantum enim ad conditionem loci attinet, ne ferior est hic locus, in quo nunc es, ipsius Ab domo. Hic enim Deus tecum loquitur, hic e preces filii tui: ergo hic templum habet, etc.

Sic Paulus ubique facit; aequat gentes e daeos, neque aliam facit differentiam, nisi quod Abrahae naturalibus credita sunt éloquia Dei; praerogativam gentes non habuerunt, quod ex rum semine venturus esset Christus, et tamen gratiam salutis Iudaeis aequantur, si modo c in Christum; sicut hic videmus, quod Deus apertam aurem ad vocem Ismaëlis, extra A domum clamantis in solitudine sub arbore, ut cet propositio haec stet certa et firma, Deum humilium Deum, et beneplacitum esse Domin per timentes eum (Ps. 147, 11.). Item Act. 1(34. 35.) dicit Petrus: „Deus personas non ac sed in omni populo, quicunque eum timuerit, e ciens justitiam, ei acceptus est", sive circumcisu sive non. Hanc enim exclusivam circumstantiae afferunt.

Dignus igitur hic locus est et necessarius quo immoremur. Verissimum enim est, si dig

et meritum aliquid sunt, sumus perditi; dignus igitur Papatus est omnium odio. Omnia enim ibi fiunt in respectu personarum et dignitatis; Monachus, Monacha, sacrificulus, coelebs, omnes cogitant: nos sumus pauperes, caelibes, jejunamus, oramus; ergo certo possidebimus regnum coelorum: sed haec est Ismaëlitica superbia, quam Deus ferre non potest. Ac debent Deo a nobis agi gratiae, cum variis tentationibus hanc meriti fiduciam nobis excutit, ac docet, gratis nos justificari fide, non meritis operum.

Quod igitur sic severus esse, et crudeliter cum Ismaële videtur agere, utilis et necessaria severitas est: primum propter Ismaëlem, qui alia ratione humiliari non potuit; deinde propter nos, ut in ipso spem et fiduciam habeamus, quod per solam gratiam et misericordiam ejus salvi fiamus, sicut et ipsi Iudaei, Actor. 15. (v. 9. 11.).

Non solum igitur audit Deus clamantes in domo Abrahae, ubi est ecclesia, sed etiam sub arbore, modo humilieris, et per Christum speres gratiam. Sic stabilitur principalis articulus fidei nostrae et summa nostra sapientia, quod filii Dei non sint, qui nati sunt ex sanguinibus, ex voluntate viri, ex voluntate carnis, sed qui ex Deo sunt nati, hoc est, qui credunt promissioni (Ioh. 1, 13.). Per hanc enim solam vult salvare eos, qui non praesumunt de nativitate aut merito, sed credunt in Christum. Haec est Angeli concio; addit autem mandatum.

Surge, tolle puerum, et apprehende eum manu tua, quoniam in gentem magnam ponam eum.

Potuit cogitare Hagar: Quid nunc faciam, post-

quam Deus mecum rediit in gratiam? Num r ad domum Abrahae? Non, inquit Angelus, hoc do; ad nullum locum te alligo: vade, quocu libet, modo puerum tolle, et apprehende eum n hoc est, cures, instituas, gubernes eum. Sic ab turbatam feminam ab omni excommunicatione e tu, recipiens eam in gratiam et communionem missionis Isaac, et relinquit simul libertatem e quo velit. Non alligat eam ad domum Abrahae ullum alium locum, quasi dicat: Parum refert, cunque fueris, modo timeas et adores Deum, e gas ac cures filium, nihil sollicita de loco, tem personis, cum quibus eris: fac officium matri scito, te Deo curae esse.

Prius igitur excommunicatae et quasi capt stituit nunc libertatem Christianam. Potuisset c loqui Deus, sicut in monte Sinai; sed territ ante vocem majestatis ferre non potuit.

Eadem benignitate erga nos quoque utitu minus; loquitur nobiscum per ministerium hom et abscondit hoc modo formidabilem et nobis lerabilem majestatem. Sed quia ministerium humile et familiare est, primum ipsi pastores, de ipse Deus in ministerio contemnitur, et ta conculcatur pedibus. Sed erit tempus, cum Deu se humilians propter nostram salutem ostendet majestatem, et opprimet securos contemtores. Ig agnoscamus summum et inaestimabile ejus do quod ad hunc modum se exinanivit, et induit mam humanam. Non ideo contemnamus verbum, procidentes adoremus et osculemur ministerium tum, per quod Deus dignatur nobis loqui.

Vere enim sumus populus ille, sicut Moses de Iudaeis suis dicit, qui habemus Deum appropinquantem ad nos, et habitantem nobiscum, si quidem per tuum os loquitur mecum, et per meum os loquitur tecum; quin Filius Dei ipse descendit in carnem, et factus est homo eo solo consilio, ut nos ad se invitaret, et nos spem conciperemus misericordiae, neque metueremus ab eo, sicut metuemus a majestate, quam natura nostra sustinere non potest, sicut scriptum est: „Non videbit me homo, et vivet“ (Exod. 33, 20.). Item (Deut. 4, 24.): „Deus ignis consumens est“; induit igitur formam infirmam, nobis similem, atque ideo humanissimam, a qua tam non debemus metuere, quam non metuimus nobis a nobis ipsis.

Pertinent autem omnia haec contra naturae vitium insanabile, quod omnes respicimus ad opera et merita, et sic obliviscimur, nos creaturas, Deum autem creatorem esse, et gratiam, qua sola salvari oportet, negligimus; huic malo ut succurreret Deus, misit Filium in mundum, qui ostenderet Patrem: Filius autem misit Spiritum sanctum, qui ostenderet Filium hominem et victimam pro nobis factum.

Quod Angelus repetit promissionem de gente magna, admodum necessarium fuit propter tam severam excommunicationem. Sic enim necessario cogitavit Hagar: Ecce, cum filio ejecta sum; etsi igitur Deus promisit de duodecim ducibus, tamen, quia secuta est excommunicatio, poenitet eum beneficii, et periit promissio. Excommunicatio enim omnia aufert. Consolatur igitur eam Angelus, et promittit, firmam fore promissionem, si quidem tantum eo consilio ejecta es, ut humiliareris, et disceres, quicquid ha-

bes, te non habere jure aliquo, quod Abraham maritus tuus fuit, sed ex mera gratia. Hoc docendum et vestro exemplo toti mundo proponendum fuit. Haec est absolutio, quam sequitur consolatio etiam corporalis.

Et aperuit Deus oculos ejus, viditque fontem aquarum; et abiens implevit lagenam aqua, et dedit puero bibere.

Simplicissime describit Moses omnia. Dixi supra de stupore et ἐκστάσει, in qua Hagar fuit, ut vicinum fontem non animadverteret: nunc autem verbo Dei ceu ex alto somno excitata et erecta aperit oculos, et videt fontem. Ac pedes tristitia animi prius fracti nunc faciunt officium; accurrit enim ad fontem, et aquam haurit, qua moribundum puerum recreat.

Quod igitur dicit Moses, Deum illi aperuisse oculos, aliud nihil est, quam quod Deus solvit stuporem animi per verbum suum, sicut Psalmus (119, 25?) dicit: „Converti animam per verbum", hoc est, recreavi animam, et quasi restitui. Nam in tentationibus gravioribus alienantur animi, ut nihil sentiant et intelligant. In comoedia (Ter. Phorm. 2, 3, 10.) quidam dicit, se ita iratum, ut non possit instituere animum ad cogitandum; quodsi ira sic perturbat animum, quid non facerent stupores et ecstases, quas sensus irae Dei et aeternae damnationis affert.

Animus, inquit Augustinus, magis est, ubi amat, quam ubi animat, sicut apparet in amantibus; ita in magnis doloribus obruitur animus, et moriuntur quasi omnes sensus. Haec autem vis est verbi Dei, ut

animos sic mortuos restituat vitae: verbum hominum hoc non potest.

Quod potat puerum, pertinet id quoque ad nos docendos de magnitudine tentationis: solet enim succus corporis exhauriri tristibus cogitationibus, ut lingua arescat, et totum corpus sentiat defectum humanum, animo doloribus ardente et aestuante. Hinc syncope et alia tristia accidentia oriuntur.

Et fuit Deus cum puero, et crevit, mansitque in solitudine, et factus est magister arcus: habitavit autem in deserto Pharan, et accepit ei mater sua uxorem de terra Aegypti.

Hactenus audivimus, quomodo Ismaël, postquam occisus et mortificatus est in deserto, receptus iterum sit in gratiam, et didicerit hanc propositionem, *filios* esse, non qui nascuntur ex carne Abrahae, sed *qui* credunt promissioni. Requirit enim Deus supra nativitatem carnis propriam justitiam seu personalem, quae contingit ex sola gratia, per solam fidem, ut scilicet cesset omnis gloria coram Deo, Romanorum 4. (v. 2.).

Pertinet autem hoc ad nostram consolationem et doctrinam, ne vel praesumamus de nostris donis, vel desperemus propter nostra peccata; sed ut incedamus media via. Qui enim praesumunt, peccant in primum praeceptum, et in suo corde hanc Satanae blasphemiam alunt, quod dicunt: Ego sum mihi Deus. Qui autem desperant, peccant hi quoque in primum praeceptum, et blasphemant Deum: statuunt enim, eum non esse misericordem, et divinitatis gloriam praecipuam ei adimunt.

Media igitur via est confiteri et credere, quod, sicut in primo praecepto dicitur, ipse sit Deus noster, nos creatura et opus ejus. Non igitur desperemus; habemus enim Deum. Neque ita praesumamus aliquid; sumus enim creatura, et, ut Esaias (40, 6.) dicit, nihilum ac pulvis.

Quod textus dicit, Deum fuisse cum Ismaël, magnifica consolatio est, quae ostendit, Deum humiliatis nobis aperire coelum, et copiose se ipsum et omnia effundere. Non solum enim reducitur Ismaël in viam, ne pergat praesumere: sed humiliatus restituitur in ecclesiam, ex qua propter praesumtionem ejectus erat, et ipse Deus se constituit ejus custodem, gubernat eum et benedicit ei, ac grata nunc habet, quae facit omnia. Itaque Ismaël sine dubio evasit in eruditum et doctum concionatorem, qui edoctus suo exemplo praedicavit, Deum esse humiliatorum Deum: solere enim eum suos humiliare, non quod conterere velit, sed ut frangat blasphemam praesumtionem, nosque possimus capaces esse gratiae suae.

Hac occasione, postquam maritus factus est Ismaël, perduxit ad Dei notitiam etiam uxorem, et uxoris cognatos ac parentes, instituit ecclesiam inter gentes non circumcisas in similitudinem ecclesiae Abrahae, divisam quidem personis et locis, sed agnoscentem et praedicantem eundem Deum, et idem semen promissum domui Abrahae.

Verbum „crevit" non tantum est intelligendum de crescendo naturali (fuit enim excommunicationis tempore annos natus plus minus viginti); sed quod Deus fecit eum grandescere primum in verbo et donis spiritualibus: Deus enim, inquit Moses, erat cum

): deinde etiam temporaliter benedicendo, ut genearet duodecim duces; ac dubium non est, ditiorem ctum Ismaëlem Abrahamo: ipse enim duodecim ices ex se natos vidit; sed Abrahae posteritas non a subito crevit, quanquam postea ex nepote Iacob uodecim tribus natae sunt.

Discimus igitur, quam potens sacrificium sit cor ontritum, et quam Deo gratus fumus seu incensum t humiliatio. Vere enim Psalmus (145, 19.) dicit, eum facere voluntatem timentium se. Hi enim hoiam sanctam Deo offerunt. Qui vero praesumunt, os abominatur Deus; non enim invenit apud eos enarrabilem gemitum.

Horribile autem est, quod fere semper sic accit, ut posteritas degeneret. Quo reciderit populus raël, docent tot calamitates et captivitates; exernit enim eos Ismaëlitica praesumtio. Quia enim haebant verbum et templum, ideo erant securi, nec etuebant ruinam, et libere non solum peccatis indlgebant, sed etiam novos fingebant cultus. Idem cidit posteritati Ismaëlis, quam videmus totam abrptam in gloria carnalis nativitatis. Ideo enim Sacenos se et non Hagarenos appellarunt.

Fieri autem non potest, quin talis ruina sequar, ubi doctrina haec abolita est, quod tantum ex atia, et non ex natura simus filii. Sequitur enim itima consequentia ex hoc antecedente illud conquens, quod natura omnes sumus filii irae, et, sit Psalmus 51. (v. 7.) affirmat, quod simus concepti peccatis, hoc est, quod massa seminis, ex qua iscimur, sit vitiata peccato.

Sunt quidem excellentia in natura dona tum rporis, tum animi: sed quid Deus pronuntiat?

„Homo foenum est, et justitia ejus flos agri“ (Es. 40, 6.). Haec doctrina ubi non est, ibi inflantur animi, et somniant sibi merita, gloriantur de sanguinibus, de carne et voluntate, sicut Papa: is enim, quia officium habet, baptisat, distribuit Eucharistiam, virtute clavium absolvit; ideo se caput ecclesiae esse gloriatur; sed frustra. Non enim, utcunque Apostolorum successorem se esse jactet, fidem Apostolorum retinet: et per consequens ecclesiae pars nulla est. Filii enim sunt non qui ex carne nascuntur, sed qui credunt. Quod igitur ecclesiae nomen, claves et alia dona habet, concedo; sed non ideo habet Spiritum Dei.

Moses dicit, Ismaëlem fuisse Rabbinum seu magistrum arcus, hoc est, sagittandi peritum; id non intelligendum est, quod pulchre collimare potuerit, sed quod fuerit bellator strenuus: non enim, ut nunc, ad spectacula et ludos utebantur arcu, sed contra hostes; et adhuc Arabes bellicosi sunt, et arcubus utuntur, neque unquam penitus subjugati sunt ab ullo monarcha. Itaque Angelus supra (16, 12.): „Manus ejus contra omnes, et omnium manus contra eum“. Sicut enim non omnes oppressit, ita quoque non est oppressus. Rudimenta fortasse et tirocinium ejus in solitudine fuit figere lepores, cervos, aves: sed textus ad propagationem imperii spectat. Relapsa igitur posteritas Ismaëlis est in vitium patris obliti humiliationis.

Idem etiam nostris posteris accidet. Paulus Act. 20. (v. 29.) dicit: „Ex vobis ipsis surgent lupi graves“. Sic hodie exorti sunt Sacramentarii et Anabaptistae, qui initio apprehenderunt nostram doctrinam, sed postea verterunt insaniam et furorem in

nos. Eadem enim sunt artificia Satanae omnibus temporibus. Saraceni, ut dixi, gloriantur de Ismaële, et non vident, illam gloriam per excommunicationem redactam in nihilum. Gloriam volunt habere a majoribus, non spiritum. Sic Iudaei quoque.

Sed conclusum est, posteros oportere eundem spiritum, eandem fidem et promissionem habere, vel non sunt filii Dei. Me oportet habere fidem, et retinere confessionem, quam habuit Petrus, aut nihil sum, si etiam Papa sum. Sic ecclesia habet diversa dona; sed est eadem fides, spes, caritas, quae conglutinat in uno capite Christo omnes credentes.

In fine meminit Moses deserti Pharan, ut significet, ejectionem non fuisse institutam in perditionem Ismaëlis. Pharan enim vicina est Beersabae et Gerar, in finibus terrae sanctae, finitima tribui Iuda, sicut ex libro Numerorum patet. Non igitur longo itinere ab Abrahae domo habitavit Ismaël.

Igitur etiam vicinia ostendit, Ismaëlem reconciliatum esse cum patre Abrahamo et ejus ecclesia, quanquam posteri, ut fit, paulatim degeneraverunt.

Notandum quoque est, quod Moses diserte ostendit, Ismaëlem duxisse uxorem; non secutum suam voluntatem, sed auctoritatem matris, ad exemplum omnium juvenum et puellarum, ut parentum auctoritatem praesertim in contrahendo matrimonio sequantur, nec contra parentum voluntatem indulgeant suis affectibus et cupiditatibus. Dederat Angelus mandatum ipsi Hagar, ut curaret filium, institueret et gubernaret. Igitur divina voce jubetur obedire matri, quae uxorem ei accipit ex terra Aegypti, ac filius, ut decet, matris judicio et voluntati obsequitur.

Haec virtus a Spiritu sancto hoc in loco
mendatur, et benedicit ei Deus secundum promi
nem quarti praecepti: „Ut sis longaevus super
ram". Meminerimus igitur nos quoque nostri c
et ministeria hominum, quibus Deus ceu medii
tur, non contemnamus. Liberos vult regi aucto
parentum; his cum pares, certus es, te Deo par
Sic in ecclesia constituti sunt pastores; hos cun
dis, Deum audis. Sic magistratus divina aucto
praeest; Satanae igitur artificium est, quod ex
haec ministeria in contemtum adducit.

Verum quidem est, quod solus Spiritus sa
illuminat corda, et fidem accendit; sed hoc no
cit sine ministerio externo, et sine externo sacra
torum usu. Ideo Paulus ad Damascum jubetur
re Ananiam. Sicut autem in ecclesia nobis com
datur verbum, ita in oeconomia non dubitan
est, cum parentes audis aliquid praecipere, I
audis, et certus es de Dei voluntate. Sin aut
ministerio discesseris, et tuas opiniones fueris
tus, non solum nihil proficies, sed etiam Sat
pro Deo apprehendes, et incertus eris de tuis
tationibus, ex Deone, an ex Diabolo sint. Fer
tur Ismaël praemium amplissimum suae obedie
quod matris auctoritatem in ducenda uxore seq
benedicit enim ei Deus copiose, ubi e contra
dicit inobedientibus; sicut exempla docent, inf
conjugia esse, quae contra parentum voluntate
beri ineunt.

Factumque est in illo tempore, ut dic
Abimelech et Phichol, princeps exerc
ejus ad Abraham, dicens: Deus est te

n omnibus, quae tu facis, et nunc jura mihi per Deum, ut non inique agas meum, et cum prole mea et nepote; sed juxta misericordiam, quam fecit tecum, tu agas mecum et cum terra, in qua peregrinatus es.

Haec nova tentatio est. Saepe enim dixi, Deum sanctos suos sic in hac vita mirabiliter ducere, ut subinde alia tentatio aliam excipiat. Sicut autem calamitates excitant ad orationem et fidem, ita, cum liberantur sancti, ad gratiarum actionem excitantur et praedicationem misericordiae. Faciendum tamen discrimen est inter illa fidei exercitia et ipsam fidem, sicut semper necessario differunt opera ab ipsa promissione et fide.

Tentatio igitur, qua hic Abraham excipitur, est pulcherrima et speciosissima virtus Diaboli; indomitum scilicet illud malum invidiae, quae semper piis plurimum negotii in mundo fecit. Causa autem invidiae est, quod Deus paraverat in Gerar hospitium Isaaco, ac rex liberam habitandi, ubi vellet, facultatem Abrahae concesserat. Itaque cum omnia tranquilla et quieta sunt, et Abraham benedictione Domini crescit, invident ei tanquam exsuli eam felicitatem Palaestini. Nam rex a Mose excusatur, qui adhuc memor somnii amicissime cum Abrahamo loquitur, eumque ut Prophetam Dei colit.

Auxit autem invidiam nomen Abrahae; norant enim Palaestini ex ipsius regis judicio *), promissam ei terram Canaan, et benedictum semen Christum. Haec fama postquam in totam aulam et in vicinas Palaestinorum civitates permanavit, tum demum Pa-

*) Editt. *posterr.* *indicio.*

laestinis intolerabilis fuit; cum seni singulari miraculo ex vetula uxore natus est filius, ibi statuerunt, peregrinum hunc hoc agere, ut solus dominetur in terra Canaan.

Haec satis magna causa Diabolo fuit, cur et odisset Abrahamum, et concitaret Palaestinos ad invidiam contra ipsum. Sic enim vulgus solet: potentiae et dignitati crescenti invidet, et cum nossent, ex promissione Abrahamum futurum haeredem terrae, sibi et suis metuebant, ac tentabant consilia vel opprimendi exsulis, vel impediendi. Hujus consilii auctores fuerunt, qui in aula regia primum tenuerunt locum. Non enim hoc nunc novum est, ut, cum principes et reges sint optimi, aulici tamen, seu, ut nos vocamus, consiliarii, fraudulenti, invidi, injuriosi, avari et pleni doli et mendacii sint. Non igitur semper fit, quod boni principes jubent et volunt.

Nostri principes hodie fovent ecclesias, et favent ecclesiarum ministris: sed quid faciunt nobiles, cives et rustici? Nonne conspirant quasi in odium ministerii? Sic Diabolus excitat membra sua contra pios, id quod statim in Paradiso coepit.

Luctatur igitur Abraham hoc loco contra invidiam, ac ostendit animum fortem: scit enim, omne vitae genus, quod ex Deo est, Satanam odisse et turbare. Imperiti putant, conjugium tale vitae genus esse, in quo nihil nisi voluptas et gaudium sit; sed innumerae molestiae et offensae, quae incidunt, requirunt fortem et patientem animum. Invenias alicubi pium aliquem rusticum; sed is exercetur invidia vicinorum. Vulpes, lupi insidiantur pecori; familia negligens est, ignava et furax. Hic non solum mate-

am uberem bonorum operum talis rusticus habet, ed etiam occasionem discendae patientiae.

Idem Patriarchae Abrahamo accidit; laetus est e nato filio, quaerit ei commodum hospitium, ac eus benedicit ei, et facit eum crescere multis opi- us; ornat eum gloria sacerdotali, et concio de pro- aissione terrae Canaan vulgatur per omnem Palae- tinam. Excitatur igitur invidia, et, ut infra sequetur, uotidianae rixae oriuntur propter aquam, qua non otuit carere; quis autem incommoda omnia, quae ngulis diebus nova nata sunt, enumeraverit? Fe- undissima enim injuriarum est invidia. Discedit igi- ur ex Gerar, cessurus scilicet invidiae. Deo igitur oc genus vitae gratissimum est, benefacere omni- us, et tamen sustinere invidiam, odium, injurias iaboli et hominum.

Quod ad historiam attinet, mihi non videtur, uod rex sua sponte vel proprio motu Abrahamum ompellavit; sed proceres in aula dies noctesque fa- igaverunt optimi regis aures, ne in praesenti peri- ulo sterteret, et pateretur, sibi eripi regnum ab exsu- e: crescere enim eum, et adspirare ad regnum prop- er nescio quam promissionem: stabiliat igitur rex bimelech regnum sibi et posteris suis. Illud autem ectius fieri non posse, quam intercedente religione uramenti.

Hujus consilii Phichol, dux regius, auctor fuit, ac magnificis verbis, qualia aulicorum sunt, perpulit regem, ne videretur se et suos negligere. Hic enim aulicorum mos est; cum maxime videntur regum commodis inservire, suo commodo student, ut sibi auctoritatem comparent. Rex non credens, dolum subesse, nec ex invidia et odio profectum hoc con-

silium, simplici animo cum Abrahamo agit: Video inquit, te crescere, et promissionem tibi factam impleri. Peto igitur abs te, ne in me et meos sis durior. Venisti ad nos exsul; qua potuimus humanitate te tractavimus; idem, cum Dominus te evehet, abs te flagito: me, filium meum et nepotem meum ne expellas, idque juramento confirmes. Sentit bonus rex se non posse resistere promissioni: timet autem quia jam natus erat Isaac, ne statim impleatur promissio. Exercuit autem pium regem cogitatio de posteris, quod sint degeneraturi; Deum igitur ingrati verbi contemtoribus maledicturum, et dignitatem regiam translaturum in alios; ideo contentus est, si filio et nepoti Abraham parcat.

Pertinet haec quoque historia ad consolationem et doctrinam. Habemus enim hodie nos quoque nostros Phicholitas aulicos, qui invidia et odio contra ecclesiarum ministros ardent, et omnes vias obstruunt, quibus nos crescere posse judicant. Hoc enim ipsorum verbum est, sufficere victum et amictum, Rock und Kropff, et propter multas causas cavendum, ne ditescant ministri ecclesiarum. Sed profecto accidet, ut, quod timent, ipsis invitis accidat. Volunt nunc comparcere micas in alendo misero Lasaro, cum prius effuderint in epulonem omnes suas opes; dederunt enim Episcopis arces et civitates, et nimis splendide ac laute habuerunt eos; nunc cum isti alendi sint, qui vere et fideliter docent, vix micas alioqui perituras eis concedunt.

Haec est perversa mundi sapientia, qua non solum sibi maledictionem accersit, sed etiam occasionem subministrat, ut, sicut antea creverunt opes Pontificiorum, ita adhuc hodie fiat. Papatus enim crevit,

m duae illae causae concurrerent: prima, quod ii,
ui tenebant ministeria ecclesiarum, natura erant am-
itiosi, et implicabant se saecularibus negotiis trac-
ndis. Secunda, quod nobilitas et magistratus erat
gnavus, et fugiebat labores, indulgebat voluptati-
us, et curam gubernationis relinquebat ministris ec-
lesiarum.

Haec adhuc hodie sacrificulorum potentiam au-
ebunt. Dum enim principes venantur, comessantur,
dunt, saltant, nec volunt componere causas, tandem
rochis disciplinae custodia retinenda est. Sed hi
rietate negotiorum saecularium obruti, abjiciunt
ecessario Biblia et studium sacrarum rerum. Non
nim possunt simul reipublicae et ecclesiae servire.

Nos quidem diligenter interea docemus, distin-
guendas esse administrationes illas, politicam et ec-
lesiasticam; sed frustra. Culpa igitur est non so-
im ambitiosorum Episcoporum, quod exaltantur sa-
erdotes et crescunt, sed ignavi magistratus, qui qui-
em vult esse in gloria et dignitate, ac merito; sed
on vult laborare. Cum igitur ipsi officium facere
olunt, qui ad id vocati sunt, ac defectus in impe-
is seu morbi sunt perpetui, et requirunt medicum,
i pastores ecclesiarum eam curam suscipiunt, hac
ia tandem ad dignitatem pontificiam devenient.

Exhortandi igitur erant magistratus ad laborem,
t ad molestias sustinendas, quas gubernandi ratio
iligens secum affert. Mundus enim vult gubernari;
lius injuriis, alius plagis, alius indigna contumelia
ficitur: requirit igitur ceu in morbo medicinam.
uodsi isti in politia cessant, res devolvitur ad eos,
ui sunt in ecclesia. Sic ipsa negotia et laborum

patientia provexit ad amplissimas dignitat
sticas. Sunt autem non debilitatae solum
ecclesiae, sed penitus collapsae. Sero, aju
Phryges; idem nostris quoque accidit; ant
pora nimium profuderunt in templa et
nunc etiam micas Lazaro invident. Hoc
insigni poena non abibit. Bonus Abraha
stulat possessionem civitatum in Palaestina
eas regi suo, contentus est gramine et a
et pecore, quin cedit invidiae, et in loco
seba habitat: sed invidia aulicorum ne
ferre potest; cupit eum oppressum, et
benedictionem, et non vident, quod, qua
Abraham omnes adjuvat, tanto benedici
E contra aulici quanto dant parcius, tar
cuntur magis.

Sed sic comparatum est; qui Christ
nihil dant, hi dant superfluum epuloni,
rientem non cibant, hi ipsi peribunt fam
benter velim administrationem politicam
stris imponere cervicibus; sed quia mag
cure dormiunt, et suum munus aliis perm
tur si tacuerint hi, clamabunt lapides.
multis injuriis et injustitiis mundum; itaq
ria est diligentis medici cura, qui morb
pellat.

Laudo igitur regem Abimelech eumc
quod non proprio instinctu seu motu cu
mo egerit, sed sic impulsus a principe
aula sua. Signum enim est probitatis, qu
grino tam humiliter petit, ut velit in suos
ficus; non jubet, ut excedat terra, sed ut
Dei reveretur.

*) Quod Moses diserte dicit, Abrahamum jurasse, id videtur esse contra evangelii sententiam et Christi mandatum; sed necessarium hoc exemplum est, quod Abraham non recusat juramentum, et docet suo facto, moralia et civilia ista nec contemnenda, nec negligenda a sanctis praetextu religionis. Ac Spiritui sancto agendae sunt gratiae, quod ita describit sanctorum Patrum historias, ut sint exemplaria non solum fidei et superiorum virtutum, sed etiam in civili genere vitae contra insensatas statuas monasticas, quae omnem humanitatem et civilitatem exuunt, hoc scilicet pacto mortui mundo, et tamen vivacissimi in omnibus generibus vitiorum. Dicit igitur Abraham vivum testimonium contra tales, quod scilicet vita civilis et actiones civiles Deo non displiceant.

Quod autem ad mandatum Christi pertinet: „Omnino non jurabitis" (Matth. 5, 34), ea quaestio facillime dissolvitur, si causas inspicias, quas Moses in hac historia pulchre ostendit. Potest vere et simpliciter responderi, justum non peccare, etiam cum jurat, sed gratum officium facere Deo et hominibus; sed causarum explicatio facilior est. Efficiens causa est, quod Abraham non temere, sed a rege sic jussus jurat. Non enim detrectanda hic est magistratus civilis auctoritas, sicut stultum Anabaptistarum vulgus delirat. Convenit igitur juramentum a magistratu impositum cum mandato Dei, qui jussit magistratui obedire.

Altera causa finalis ostenditur etiam hic, ut hoc pacto pax inter familiam regis et Abrahae sanciatur: sicut enim sacra scriptura dicit: „Iuramentum est

*) Desideratur hoc loco versus vigesimus quartus, cujus jam sequitur explicatio.

finis omnium controversiarum" (Ebr. 6, 16.), hoc est, finit controversias et lites: hoc quis negaverit sanctum et bonum opus esse?

Pertinet autem ad secundum praeceptum; qui enim verum juramentum magistratui deferunt, honore afficiunt Dei nomen, et veritatem ornant, suspiciones autem tollunt. Pii igitur benefaciunt, cum per juramentum dant testimonium veritati. Contra impii nihil recte faciunt, quia semper habent annexum titulum: „Hi errant corde."

Respondemus ergo ad quaestionem: qui temere jurant, et veritati non patrocinantur, horum juramentum ex abundanti et malum est: ubi autem juramentum servit veritati, et ad retinendam benevolentiam ac concordiam utile est, ibi recte jurare non est contumelia nominis Dei, sed honor, ut scilicet timeatur Deus, et maneat pax et tranquillitas.

Gubernat igitur etiam civiliter sanctum Patriarcham Dominus, et defendit contra invidiam, permittens, uti eum legibus et moribus civilibus, et ut se usitatis ritibus hominum accommodet ad servandam pacem publicam. Non enim resistit in hac parte philosophiae et legibus scriptura sancta, sed confirmat eas, et ex juramento ceu sacramentum quoddam facit, si quidem conjunctum est cum nomine Dei. Et pertinet ad reconciliandos animos et tollendas lites ac suspiciones.

Et redarguit Abraham Abimelech super causa fontis aquae, quem vi abstulerant servi Abimelech; et dixit Abimelech: *Nescio*, quis fecerit rem istam, nec tu indica-

icasti mihi; et ego quoque non audivi, nisi hodie.

Hic aliud exemplum civilis vitae proponitur. le magistratu et ejus dignitate scripsimus satis coiose. Certum enim est, quod evangelion leges civies et obedientiam magistratui debitam non tollit. lagna igitur adversariorum non solum impudentia, ed etiam scelerata malitia est, cum scripta nostra ontraria loquantur, quod nos seditionis accusant.

Quomodo igitur excusabimus Abrahamum, qui oc in loco videtur regem non pro dignitate tractai? si quidem redarguit eum violati foederis, cum men pius rex perseverans in sua pietate sancte tetur, se nihil omnium, quae adversa Abrahae accierint, nosse. Potest dici, implorasse eum regis opem, dque sine cupiditate. Sed infirma haec excusatio est: uin sunt haec exempla communis vitae, in qua etsi npingimus varie omnes, tamen piis talia errata cononantur. Decipitur Abraham suspicione, quod puit, conscio rege et auctoritate regia sibi ademtum ntem contra foedus. Sic supra cum Saram negat xorem esse, sed sororem, impingit etiam; sed non eccandi voluntate: metu et timore tale consilium ustituit. Melius quidem fuisset non increpare regem; ed suspicione occupatus non potest aliter cogitare, uam regem facti hujus conscium esse. Et sane magistratus non sic debet negligens esse sui officii, ut, quid sui peccent, nesciant: etsi enim etiam pius rescicere omnia suorum facta non potest, sed multa cogitur ignorare, tamen peccato non caret.

Ergo, inquis, uterque culpandus est: Abraham propter suspicionem, et quod regem durius tractat,

et rex propter negligentiam officii? Ita sane. Vult enim Deus, nos habere peccatores, ut non superbiamus, sed canamus cum Davide (Ps. 19, 13.): „Ab occultis meis libera me, Domine". Item: „Delicta quis intelligit"? Ac utile est scire, quod tale officium geras, cui ubique satisfacere impossibile sit; qui aliud statuent, superbiunt, et per superbiam gravissime impingunt. Solent autem hoc fere isti facere, qui novitii ad gubernationem accedunt. Hi enim sicut imperiti sagittarii longissime a scopo aberrant. Voluntas igitur boni magistratus non est, quod nocere velit; huc consilia omnia dirigit, ut prosit suis. Sed servi et consiliarii, quorum opera cogitur uti, quod solus tot negotiis sufficere non possit, multa faciunt sub nomine principum, quae si scirent, non paterentur. Sic a familia multa peccantur, quae ignorat herus.

Idem etiam sanctis accidit. Exercentur non solum poenis et tribulationibus multis, sed etiam implicantur saepe in offendicula lapsus et erroris. Sed discendum est, quod non ideo pereunt: modo voluntas sincera et pura sit, ac absit ignavia. Si enim privati non possunt sine peccato vivere, multo minus id poterunt, qui in magistratu sunt. Videat tamen unusquisque, ut non adsit mala voluntas, et absit affectata ignorantia.

Implorat igitur Abraham magistratum, sed cum increpatione. Sic enim cogitat: Rex iste sic debebat imperare, ut haberet obedientes servos, qui essent pactorum custodes etc.; hic certe mala voluntas non fuit. Experimur autem nos, hodie idem fieri in aulis principum. Saepe mihi hoc accidit, ut, cum a principe cum bona gratia aliquid impetrassem, interve-

nere aulici Picholes, et impediverunt, ne fieret, quod princeps jusserat. Si igitur privati non possumus omnia peccata vitare, orandum tanto diligentius est pro magistratu. Habet enim magnum corpus, cujus membra rebellia et multis modis vitiosa sunt.

Porro praeter hoc peccatulum, quod Abraham committit male de rege suspicans, locus hic notandus est etiam contra Anabaptistas, quod liceat contra injurias magistratus auxilium implorare. Bonum quidem esset, ut magistratus sua sponte officium faceret, nec exspectaret, donec imploraretur ejus auxilium; sed pauci hoc faciunt, et ne quidem crebris supplicationibus ad debellandas injurias impelli possunt. Tales sunt ex illorum numero, de quibus supra dixi, quod optent gloriam, reverentiam et obedientiam, gaudent, se appellari deos; sed si mores et vitam aestimes, sunt Diaboli et tyranni, habentes non solum realia, sed etiam personalia peccata. Talis Abimelech non fuit, qui peccat ignorantia. Talia peccata excusanda, et oratione coram Deo levanda sunt, non exagitanda, multo minus concitandae ideo seditiones. Peccat Abimelech non solum sicut homo, sed etiam sicut magistratus. Non enim potest scire, quid ubique a suis fiat: et tamen est hoc peccatum coram Deo, ut scilicet nemo superbiat. Soleo igitur hoc peccatum comparare cum peccatis legalibus, seu ceremonialibus potius.

Pertinet autem ad consolationem nostram, ne cogitemus, fuisse sanctos viros statuas monasticas, mutas et sine sensu. Haec enim offendicula arguunt, fuisse homines, et habuisse passiones similes nobis; spirituales quidem fuerunt, sed tamen vixerunt in carne.

Quod igitur Abraham implorat regis auxilium propter raptum fontem, clarum exemplum est, quod liceat nobis quoque implorare auxilium magistratus, et uti ejus defensione, quam scilicet leges et usus fori permittunt. Quodsi magistratus ope sua nos destituit, ferenda est injuria: sciendum tamen, saepe peccare etiam bonos. Etsi enim voluntas non desit, tamen saepe deest cognitio, quanquam voluntas quoque in multis infirma est. Honorandi tamen sunt, et ferenda incommoda: sed in quibus perversa voluntas est, in his detestanda est malitia, et sunt redarguendi.

Abimelech pulcherrime se excusat: „Non cognovi, inquit, non audivi, nec tu indicasti“. Nam pius magistratus non offenditur admonitione, sed requirit, ut indicetur a subditis, si quid peccatum alicubi est. Quomodo enim scire potest, quid ubique agatur? Qui autem superbi sunt, et offenduntur indiciis ac admonitionibus subditorum, quasi dedecus sit ignorare aliquid, hi parum memores sunt suae conditionis, neque unquam humiliantur coram Deo, nec invocant Deum, talia peccata ut condonet.

Est autem, ut dixi, inevitabile peccatum magistratus ignorantia, et tam innatum magistratui, quam omnibus innata est concupiscentia, sine qua certe nemo vivere potest. Agnoscant igitur singuli defectum suum: ita enim fiet, ut humilientur, et non solum implorent auxilium Dei, sed etiam exposcant veniam occultorum peccatorum.

Praeclare igitur Bernhardus ad Eugenium Papam scribit: Multa cogeris ignorare, et multa cognita dissimulare. Ignorantia est error in voluntate, qua *toleramus* ea, quae non volumus. Abimelech quidem

x est, sed non scit omnia, quae subditi faciunt: iec enim laus non hominis, sed solius Dei est, qui ania scit, et falli non potest. Hanc laudem superbi ranni sibi usurpant, qui admoneri nolunt.

Sciendum igitur, quod ipse Deus, deinde etiam ssum jus postularit, ut magistratui indicemus, si iid publice peccatum est. Sicut enim magistratus norando peccat, sic peccant subditi non indicando. storquet igitur Abimelech culpam in Abrahamum, uod non citius detulerit ad se aulicorum injurias, revera Abraham in culpa aliqua est: non tamen orsus injustus ejus motus est. Vidit, regum anios mirabiles et mutabiles esse; nam sunt in officio irabili, et res, quas gubernant, sunt mutabiles. um igitur affectus esset injuria ab aulicis, suspicioe hac carere non potuit, regem conscium esse.

Sic uterque bene humiliatur, Abrahamus suspiando, et non indicando, Abimelech autem ignorano. Ne enim sineret Abraham errare regem, admoere debuit. Id caritatis officium fuit. Iuste igitur ueritur Abimelech, Abraham nihil indicasse, nec se quoquam quicquam audivisse. Quam perversa igiur hodie res est, quod fere omnes necessarium hoc fficium magistratui negant. Si enim de cujusquam eccato ad magistratum referas, proditoris nomine b omnibus appellaris. Peccatum igitur illud pro eroica virtute celebratur, nihil magistratui indicare. Quid enim hic faciat rex, si tu indicare recusas, uod nescire ipse cogitur? Nonne videtur innocens t excusatus?

Vult tamen Deus implicatum eum peccato ignorantiae, ut *agnoscat, se non* habere universalem

gubernationem, quae homini impossibilis est propter ignorantiae peccatum, sed partialem, et Deum agnoscat universali gubernationi praeesse. Is enim est, qui habet universalem oculum, et intuetur omnia, ac nihil ignorat; sed magistratus utcunque bonus habet tantum partialem oculum.

Adjuvandus igitur est, et quando aliquid publice peccatur, concurrere omnes debent tanquam ad commune incendium restinguendum. Debent enim singuli pro suo modo adjuvare rempublicam.

Sic describit sanctos Spiritus sanctus in praedicamento actionis et passionis, quod secuti sint civilem hominum consuetudinem, deferendo juramentum magistratui, et implorando auxilio ejus, ac passi non solum injurias aliorum, sed etiam, ut sic dicam, culpas et ignorantias suas, ne scilicet deesset occasio orandi: Sanctificetur nomen tuum. O Deus, cur enim me facis magistratum, cur concionatorem, cum scias, me satisfacere non posse voluntati tuae? Sed ades tu adjutor, adsunt etiam Angeli tui; tu autem vis hoc modo superbam meam cervicem humiliare, ne scilicet me tibi aequem, qui es justus, et omnia scis etc.

Notabilis hic locus est de implorando magistratu et indicanda rapina: quanquam hoc posterius pauci praestant. Nemo enim vult subire invidiam vicinorum, nobilium, potentum; sed statuendum erat, hoc nostro officio valde indigere magistratum, alioqui suum officium facere non potest. Quodsi indicasti injuriam, nec tamen a magistratu adjuvaris, feras incommodum, et scias, te sine culpa esse, ac fecisse, quod debebas. Non autem carebit poena sua *negligens* magistratus.

;t tulit Abraham oves et boves, ac dedit ıbimelech, et percusserunt ambo foedus, t Abraham statuit septem agnas ovium eorsum. Dixit autem Abimelech ad Abra- am: Quid volunt sibi septem agnae istae, uas statuisti seorsum? Respondit: Quo- iam septem istas agnas accipies de ma- u mea, ut sint mihi in testimonium, quod ;o foderim puteum istum. Ideo locus ille ›catus est Beerseba, quia uterque ibi ıravit; et percutiens foedus in Beerseba ırrexit Abimelech et Phichol, princeps ɛercitus ejus, et reversi sunt ad terram Philistim.

Pergit Spiritus sanctus in describenda idea sanc- ı Patriarchae. Foedera et pacta non sunt opera er- ;a Deum, quibus indigeat, sed de rebus temporali- us et humanis, quibus etiam sancti miscentur. Si uis igitur scire cupit, quomodo se gesserit Abra- ım in rebus civilibus, historias diligenter inspiciat. on fugit civilia officia, non detrectat juramentum, :veretur regem, implorat ejus opem etc. Rex quo- ue pro sua erga Prophetam Dei pietate sponte ju- ımentum defert; tandem uterque juramentum con- :mant tanquam sigillo. Abraham regi donat oves boves, rex donum ejus non contemnit; hoc ceu ;illo confirmatur pactum, non ut, nunc in more, rbosae literae componuntur; utrinque contenti sunt nceptis verbis jurare, postea additur reale signum, ınatio.

Haec simplicitas veterum in contractibus admo- ım jucunda est, nosque admonet, quantum degene- rint mores *ferrei nostri seculi*, in quo nulla pacto-

rum fides, nullae syngraphae, nulla sigilla satis sunt; fraude eluduntur, et vi turbantur omnes contractus.

Duo autem facit Abraham: primum donat oves et boves, deinde seorsum donat septem agnas, non quod rex tali munere indigeret; sed Abraham vult hoc modo publice testatum facere apud omnes subditos regis, hunc fontem suo labore factum esse.

In lege prohibita sunt munera; sic enim textus dicit: „Non accipies munera" (Ex. 23, 8.). Item: „Munera excaecant et corrumpunt judices" (Deut. 17, 19.); quin etiam gentilium literae damnant munera tanquam singularem imperiorum pestem. Quomodo igitur excusabimus Abrahamum offerentem, et regem accipientem?

Respondeo sicut supra. Pius quicquid facit, recte facit, etiamsi errat; habet enim cor rectum, in quod praecipue intuetur Deus. Contra impius, etiamsi opus, quod facit, per se bonum est, tamen Deo non placet, quia errat corde, hoc est, neque agnoscit Deum, neque credit Deo, neque timet Deum.

Consideranda autem hic quoque est causa finalis; si munera dantur eo consilio, ut suspiciones, invidia, discordia amoveantur, et ut concilietur benevolentia et pax, recte numerantur inter bona opera. Quid enim suspicari mali de Abrahamo rex potest, cum tam liberaliter eum donet? Profecto nocere non vult, qui in alium liberalis est. A bono igitur viro honestum est, ut accipias munus; dat enim puro corde, non ut te sibi obnoxium reddat, non ut causam injustam per te obtineat, sed ut hoc modo alat mutuam benevolentiam. Sic sponsus dat munera sponsae ad testandum amorem et alendam benevolentiam. Summa igitur officia sunt, et ad hanc vitam valde

cessaria, sic largiri et accipere munera: sed qui c modo vel accendunt discordias, vel corrumpunt dicem, et judicia pervertunt, hi abutuntur munerius, et sequenda est regula, quam proverbium pronit: Nec omnia, nec ab omnibus, neque semper. icut enim incivile est, aversari amici munus, ita iam honestum est, in causa mala a muneribus abinere.

Quod textus narrat de septem agnis, et copiose um caeremoniam describit, certo consilio fit. Rex t homo sanctus, Phichol autem et reliquum aulirum vulgus sunt mali, invidi, avari, furaces, rapaes etc. Omnes enim aulae semper hac infelici appendice maculatae sunt, quod habent Doëgitas, qui mpediunt, ne fiat, quod rex statuerit, aut ignorante rege contrarium faciunt. Abraham igitur ut vir politicus vult, placationem cum rege institutam muniri rege jnramento, ut scilicet hoc modo aulicorum ulgus absterreatur, ne deinceps tale aliquid ignoante rege audeat facere.

Iucundum autem est videre, quam civiliter Abraam hic se gerat; apertis verbis non audet hoc a ege exigere, ut juret; est enim peregrinus, Abimeech autem rex est; ideo cum incivile esset, tanquam b inaequali exigere juramentum, singulari prudentia t civilitate Abraham utitur: statuit septem agnas eorsim; rex interrogat, cur id faciat, cum jam anea percussum foedus sit? Respondet Abraham, et ogat, ut eas accipiat: non propter te, inquit, sed ropter aulicos tuos, Phichol et alios, qui fortasse lenuo tentabunt rapinam, et concitabunt nova jurgia. Hoc igitur, ut in posterum caveas, volo, ut publice

mihi jures: quanquam hoc exigere non audeo, tamen istis septem agnis ceu rudibus literis postulo.

Observandum autem hoc loco est, Hebraeum vocabulum שֶׁבַע esse aequivocum. Utrunque enim significat, septem et juramentum, sicut in Germanico vocabulum Hutt et pileum et custodiam significat. Vocabulum Rad consilium et rotam significat. Hoc igitur in loco vocabulum שֶׁבַע utrunque significat, juraverunt ambo, et, ut sic dicam, septimaverunt ambo. Item statuit seorsim agnas septem. Aperte igitur indicat Abraham, etsi juramentum non postulet, tamen cupere se, ut juret rex.

Singulari igitur sapientia et pulcherrima insinuatione extorquere vult regi juramentum, cum aperte id postulare esset incivilius. Oves proponit septem, et quia vocabulum שֶׁבַע utrunque significat, septem et juramentum, intelligit Abimelech, quae sit Abrahae voluntas. Sicut si mutus aliquis ad me veniret, ostentans rotam, hic mihi facile est propter aequivocum vocabulum divinare, quod requirat consilium. Vocabulum enim Germanicum Rad rotam et consilium significat. Ad hunc modum per septenarii numeri vocabulum admonet Abraham de juramento. Fuisset enim impudentia, aperte postulare juramentum a persona superiore. Hinc etiam apud Germanos puto esse hunc morem, ut in condendis testamentis utantur septem testibus, et septimandi verbum usurpatur pro certo testimonio. Sic enim loquimur, man mufs ihms besibnen, hoc est, tam est incredulus, ut nisi septem testes audiat, non credat.

Singulare igitur hoc exemplum est reverentiae erga magistratum, quod sic arte tractat regem. Re-

quoque singularis clementia est, quod cedit Prophetae, et non recusat juramentum, admonitus hac cura.

Fuit autem Aegyptiis prae aliis gentibus in more, per imagines seu picturas loqui, sicut exstant apud Philostratum ἱερογλυφικά. Locuturi de Iove pingebant sceptrum superne habens oculum, sicut adhuc Mathematici Iovis nomen scribunt. Sceptrum enim significabat eis propter rectitudinem justitiam; oculos autem prudentiam. Hoc enim si destituta sit justitia, fit injustitia, sicut proverbium testatur: Summum jus summa injuria. Talibus literis prisca secula usa sunt.

Pertinet igitur ad doctrinam haec diligens descriptio, ut discamus, quomodo sancti Patriarchae se gesserint in rebus civilibus, quam reverenter tractarint magistratum, et quam clementer magistratus complexus sit subditos; et quid potest haec vita habere pulchrius, quam magistratum justum, et subditos amantes sui principis? Ibi revera Paradisus est, ubi mandavit Deus benedictionem. Sed si magistratus caecus et iniquus est, plebs autem mala et indomita, quod mali genus non invenias?

Moses dicit, ab hoc pacto inditum loco nomen באר שֶׁבַע id est, fons septem, seu fons juramenti, quod factum est per septem agnas. שֶׁבַע enim utrunque significat, septem et juramentum. Haec seu civilia, seu moralia voces, diligenter notanda et consolationis plena sunt, ne cum Anabaptistis cogitemus, Christianos abjicere debere communia civilis vitae opera. Non enim sic Deus condidit ecclesiam, ut aboleret vel oeconomiam, vel politiam, sed potius per ecclesiam confirmat eas. Ideo Abraham, pater pro-

missionis et rex regum in hac terra, non dedig
jurare, et inire pactum cum rege et aula illius.

Non igitur praetextu religionis politica o
recusanda sunt aut fugienda, sicut Monachi fac
qui ideo se abdunt in monasteria, ne cuiquam
viant, caecum hominum genus et traditum in re
bum sensum; ideo neque primam neque secun
tabulam curat. Ferunt autem praemium dignum
impietati; dum vitant oeconomicas et politicas
lestias, immerguntur in deterrima et foedissima v
plus quam ulli, ut vocant, saeculares.

Prudenter igitur inspiciamus divinas ordinati
et exempla sancti Patriarchae Abrahae, qui de o
bus rebus ecclesiae abunde nos docuit, et speci
pietatis suae praebuit non solum in ecclesiastic
tae genere, tanquam Propheta Dei, sed etiam in
liticis et oeconomicis. Oportet enim esse guber
res in hac vita, nec est posita ecclesia ad su
tendam oeconomiam et politiam, sed ad instau
dam. Sed etiam reges sui officii non obliviscan
sint justi et clementes erga subditos: subditi quo
eis obediant. Sed hoc tempore optare licet, ha
non licet. Miror autem, locum Beerseba non
celebratum a Iudaeis insigni quadam idolatria,
alia loca, in quibus sancti Patriarchae vixerunt.
his haec doctrina satis sit, quod scimus, pios, e
cum civilia officia subeunt, servire Deo.

**Et plantavit arbores in Beerseba, et vo
vit ibi in nomine Domini Dei aeterni
peregrinatus est Abraham in terra Ph
stim multis diebus.**

Quoties particula haec ponitur, vocasse seu

esse Patriarchas in nomine Domini, seu aedificasse altare, significatur, certum locum constitutum esse ad docendum et audiendum verbum Dei. Si enim servanda est ecclesia, oportet aliquem bonum principem esse, qui praebeat hospitium, ac concedat spatium et pacem, ut propagari doctrina et cultus Dei possit. Talis tum fuit Abimelech, sub quo domus Abrahae, in qua ecclesia fuit, pacem et tranquillitatem habuit, et verbum in gentes própagatum est per Papam seu Episcopum Abrahamum, qui, quocunque pergit, trahit secum verbum, cultum, religionem et omnia.

Meminit hic quoque Moses civilis seu oeconomici operis, quod plantaverit nemus. Vocabulum enim אֶשֶׁל generale est, sicut apud nos arboris nomen, ut intelligas, non tantum hortum consitum fructiferis arboribus, sed etiam arbores silvestres pro commoditate pecorum.

Quare, inquit Monachus, haec scribit Moses? Cur non potius scribit de jejuniis et orationibus et duro vestitu? Sed, ut saepe dixi, facit hoc Moses contra monasticas statuas, quae mandata Dei negligunt, et incedunt in electitiis religionis cultibus; tales non vident mandatum Dei: „Subjicite vobis terram, et colite eam". Voluntas enim Dei haec est, ut plantetur et colatur terra, non tantum propter homines, sed etiam propter pabula bestiarum.

Est igitur hoc quoque civile, sed bonum et sanctum opus, non licitum solum, sed etiam divinitus mandatum, ut nobis et posteris, addo etiam bestiis provideamus colendo terram, ne simus Monachorum similes, qui ceu ignavi fuci et erucae nihil laborant, sed tantum aliorum labores vorant, ac con-

tameliis etiam laborantes conscindunt, dum vocant hoc divinitus mandatum opus laicale et rusticanum.

Abraham sanctior est omnibus sanctis in novo testamento, et tamen hoc laicali opere occupatur, non solum propter peregrinos adventantes, ut umbram habeant, sub qua consideant, sicut Lyra exponit, sed domesticam necessitatem, ac praecipue propter mandatum Dei: „Subjicite vobis terram, et colite eam“. Accedit tertia quoque causa, ut in uberiore proventu etiam eleemosynas dare possit.

Interim praecipuum suum munus exercet, aedificat templum, non ut nos ex lapidibus, sed locum constituit, in quo praedicat in nomine, vel per nomen Domini. Haec phrasis significat docere et praedicare, quando adjecta est litera בּ. Quando autem litera ב non additur vocabulo שֵׁם, sed simpliciter ponitur invocare nomen Domini, ibi significat orare, seu invocare.

Observandum autem est novum nomen Dei hoc in loco. Vocavit, inquit, seu clamavit in nomine Domini אֵל עוֹלָם, Dei saeculorum seu mundi; vocabulum enim עוֹלָם aequivocum est; significat enim seculum seu aeternitatem et mundum. אֵל autem etiam creaturis applicatur, et in Mose saepe dicitur de praestantissimis et optimis fructibus, et fere exponitur pro fortitudine.

Mihi igitur placet hoc in loco, dici Deum אֵל עוֹלָם, quasi dicas potentiam et virtutem mundi, implentem omnia in mundo, sicut apud Poëtam (Virg. Ecl. 3, 60.) est: A Iove principium Musae, Iovis omnia plena: quam vocem sine dubio hausit ex antiqua traditione Patrum. Quicquid enim habet mundus, exsistit et servatur divina voce. Deus enim

condidit mundum, et conservat mundum: ita hic אל עולם Deus est virtus mundi, per quem mundus est, et potest, quicquid potest.

Hoc nomen Abraham Deo tribuit, doctus sua experientia. Vidit enim, Deum praesenti auxilio adesse suis, ita ut etiam cor regis et procerum inclinet, quo velit; imo qui fingat sigillatim corda, hoc est, qui det omnibus consilia et motus ad faciendum jus et rectum. Excipitur tamen hic peccatum, cujus Deus auctor non est. Actionum omnium dicimus esse auctorem, quae justae sunt; peccatum autem non est actio, sed privatio.

VIGESIMUM SECUNDUM CAPUT GENESIS.

Factum est autem post negotia haec, Deus tentavit Abrahamum, et dixit ad eum: Abraham. Qui respondit: Ecce ego. Et ait: Tolle nunc filium tuum unicum, quem diligis, Isaac, et vade ad terram Morija, et offeres eum ibi in holocaustum super unum montium, quem dixero tibi.

Audivimus insignem illam tentationem, qua tentatus est Abraham in ejectione filii Ismaël; eo ejecto pax concessa est sub rege Abimelech. Subiit autem tum alia tentatio longe maxima, prae qua priores fere nihil sunt. Sic scriptura sancta ubique sibi consonat, et veros Dei filios describit perpetuo exercitatos in utroque vitae genere, activo et passivo, sine ulla tamen specie caeremoniarum, ostendens scilicet bonos fructus in bona arbore. Ambulant enim

in debita obedientia erga Deum et caritate vera erga homines, et tamen variis tentationibus et periculis excipiuntur.

Quia autem Abraham primus et maximus inter sanctos Patriarchas est, ideo patitur vere patriarchales tentationes, quas posteri non potuissent ferre. Abraham jam laetus et fidens in magna securitate est; adolevit enim jam filius promissionis Isaac, ac fuit annorum plus minus viginti corpore sic firmo, ut sustinere onus lignorum posset, quibus ad holocaustum opus erat.

Cum igitur uterque parens impense amarent eum, quod in senectute esset eis natus, et promissionem divinam haberet de futura benedictione totius mundi, atque ideo in summa laetitia essent ambo, ac pax in domo, ejecto Ismaële, et extra domum, reconciliato rege constituta esset, ac jam solliciti parentes de uxore deligenda cogitarent, ut scilicet mature semen promissum suscitaretur: ecce autem pulcherrima haec consilia, et cogitationes parentum suavissimae de maritando filio unico verbo evertuntur et perturbantur, quod Dominus jubet, ut ipse Abraham tollat filium et mactet.

Longe igitur gravius Abrahami cor hic vulneratum est, quam supra in ejiciendo Ismaële. Sed nos magnitudinem hujus tentationis assequi non possumus. Ratio est, quia Isaac habuit promissionem futurae benedictionis, tanto igitur acerbius fuit mandatum de occidendo eo.

Singulariter autem observandum hoc in loco est verbum tentandi. Non enim otiose positum est, nec debet ita tractari frigide; sicut Iacobus in primo capite (v. 13.) tractat, affirmans, neminem tentari a Deo.

». Scriptura enim hic diserte dicit, vere ab ipso
› tentatum Abrahamum, non de muliere, de au-
, de argento, nec de morte, nec de vita, sed de
ıtradictione scripturae sanctae. Deus enim mani-
te hic sibi ipsi contradicit. Quomodo enim conve-
ant haec: „In Isaac vocabitur tibi semen"; et:
Tolle filium tuum, et macta eum". Non dicit, ven-
rum latronem aliquem, et clam abducturum filium;
i enim spem retinere potuit Abraham de vita filii
restitutione; sed ipse jubetur esse auctor caedis,
s scilicet dubitet, Isaac vere occisum esse.

Hic igitur an non murmuraret contra Deum, et
ogitaret: Non hoc Dei mandatum, sed Satanae do-
as est? Nam promissio divina certa, clara, indubi-
ata est: „Ex Isaac habebis semen". Quomodo igi-
tur jubet Deus, occidi eum? Sine dubio poenitet
Deum promissionis, alioqui sibi non contradiceret,
vel ego insigne aliquod peccatum commisi, quo Deum
graviter offendi, ut retractet promissionem.

Sic enim natura solemus omnes: quando corpo-
ralis aliqua afflictio nos urget, mox adest conscientia;
eam exagitat Diabolus colligendis omnibus circum-
stantiis. Anxium igitur cor circumspicit, et cogitat,
quanam re maxime offenderit Deum. Inde nascitur
murmur contra Deum, et summa tentatio, odium Dei.
Sic Abraham quoque cogitavit: Ecce promisit et de-
dit mihi filium Dominus. Laetus igitur sum factus,
et quasi vivificatus denuo; sed forte ex hoc dono
nimis superbivi, nec Deo tam fui gratus, ut debe-
bam; poenitet igitur eum promissi etc. Haec tenta-
tio non potest vinci, et longe major est, quam a no-
bis possit comprehendi. Est enim contradictio, qua
ipse Deus sibi ipsi contradicit. Hoc carni impossi-

bile est intelligere; necessario enim cogitat: Vel mentitur Deus, quod blasphemum est, vel odit me Deus, quod desperationis est occasio. Non potest igitur hic locus pro rei magnitudine explicari.

Nos saepe tentamur cogitationibus desperationis; quis enim homo est, qui ista cogitatione carere possit: Quid, si Deus non vellet, te salvari? Docemur autem in hoc certamine apprehendendam promissionem in Baptismo nobis factam, quae certa et clara est; sed hoc cum fit, non statim cessat Satan, sed reclamat in corde tuo, te non esse dignum ista promissione.

Est autem hic opus ardenti oratione, ut det Deus Spiritum suum, ne extorqueatur nobis promissio. Ego contradictionem istam non possum solvere. Unica enim nostra consolatio est, quod in afflictione confugimus ad promissionem; ea sola baculus et virga nostra est, quem si nobis Satan ex manibus excutit, nusquam manere possumus. Sed promissio retinenda est, et statuendum, quod, sicut de Abrahamo textus dicit, tentemur a Domino, non quod revera Deus hoc velit, sed quod experiri vult, an eum diligamus super omnia, et possimus eum iratum sic ferre, sicut libenter ferimus benefacientem et promittentem. Sicut Abraham credere non potuit, se tentari tantum; alioqui certus mansisset de promissione, cogitasset, Deum facere, sicut non nunquam parentes solent, cum tentant liberos, et vel poma, vel tale aliquid eripiunt, quod mox eis reddunt; sed Deus cum jubet, filium tolli, nullam spem relinquit, sed simpliciter ducit Abrahamum in contradictionem, et Deus, qui antea summus amicus videbatur, nunc videtur *factus* inimicus et tyrannus.

Gravius igitur tentatur Abraham, quam Maria Hierosolymis amittens filium. Etsi enim ipsa quoque cogitavit, se dare poenas negligentius custoditi filii, tamen certam adhuc retinuit spem de ejus vita. Hic autem Deus, qui dederat filium, jubet, ut filius occidatur ab ipso patre. Quid igitur sperare potuit pater? Hoc profecto non potuit intelligere, tantum se tentari, Deum non ex corde loqui, sicut nos hac cogitatione nos erigimus, Deum, etsi irasci videtur, tamen non odisse nos, nec abjicere nos, sed facere non nunquam, ut Esaias (28, 21.) dicit, alienum opus, et simulare iram ad occidendum sensum carnis, qui est contra Deum. Sicut Iob dicit: „Etsi me occiderit, tamen sperabo". Certus enim est, quod Deus aliud cogitet, nec fere sit iratus.

Scripta igitur haec nobis sunt in consolationem, ut discamus promissionibus, quas habemus, niti. Ego baptisatus sum; igitur statuere debeo, me translatum esse ex regno Satanae in regnum Dei. Alius ingressus est matrimonium; ibi, ut fit, objiciuntur varia incommoda. Igitur intueatur in quartum praeceptum; cogitet, hoc vitae genus Deo gratum esse; praecipit enim, ut parentes honore afficiantur, et sic ostendit, hoc vitae genus sibi gratum esse.

Sic in omnibus aliis tentationibus faciendum est. Ubicunque enim contrarium a promissione experimur, certo statuamus, cum se aliter ostendit Deus, quam promissio sonat, esse eam tantum tentationem, nec ideo hunc baculum promissionis patiamur nobis extorqueri e manibus.

Desperatione tentantur fere omnes homines, et quanto pii magis sunt, tanto crebrius hoc Satanae telo petuntur. Hic quid aliud facias, quam ut dicas:

Scio, me baptisatum, et promissam mihi a Deo propter Filium gratiam? Haec promissio non mentietur, etiamsi in exteriores tenebras abjiciar. Itaque haec Dei voluntas non est, quam mihi proponit Satan; sed tentat me eo modo Deus, ut appareat, quid in corde meo absconditum sit, non quod Deus id ignoret, sed quod ego ignoro, et ipse hac occasione in me vult conterere caput serpentis. Cor enim hominis inscrutabile est, et φρόνημα seu sensus carnis est inimicitia erga Deum; nec intelligit haec, nisi per verbum legis, quo occiditur caput serpentis, ut nos vivificemur, sicut scriptura (1 Sam. 2, 6.) dicit: „Deducit Deus ad inferos, et reducit".

Dixi, quae fuerit tentatio Abrahae, nempe contradictio promissionis. Egregie igitur hic elucet ejus fides, quod tam promto animo jubenti Deo obsequitur, et quanquam mactandus sit Isaac, tamen de promissione implenda nihil dubitat, etiamsi modum impletionis ignoret. Etsi autem trepidat et pavet (quid enim aliud faceret pater?) tamen haeret in promissione, futurum, ut aliquando habeat semen Isaac.

Ratio humana simpliciter concluderet, aut mentiri promissionem, aut mandatum non esse Dei, sed Diaboli; est enim contradictio manifesta. Si enim debet occidi Isaac, irrita est promissio: sin rata est promissio, impossibile est, hoc esse Dei mandatum. Aliud ratio non potest, sicut exempla ostendunt in levioribus negotiis. Sacramentarii contradictionem faciunt, quod Christus dicit: „Accipite, hoc est corpus meum": et Christus sedet ad dextram patris. Inde concludunt: Ergo in Coena Domini tantum distribuitur panis et vinum, non corpus et *) sanguis

*) In edit. princ. hic repetitur: vinum, non corpus et etc.

Christi. Item: „Caro nihil prodest“ (Ioh. 6, 63.). Christus in Coena dat carnem suam; ergo Christi caro in Coena non est. Hoc vere est illotis pedibus irruere in scripturam sanctam, et sequi caecum rationis judicium.

Abraham, etsi hic manifesta contradictio sit (inter mortem enim et vitam nullum est médium) tamen non discedit a promissione; sed credit, morientem filium habiturum semen. Idem nos quoque discamus. Sepelivimus heri carissimum nostrum amicum D. Sebaldum. Itaque conclamatus jam est, quasi sit mortuus; sed nos scimus, eum vivere: quia enim in confessione Filii Dei vera exspiravit, et Deus, Matth. 22. (v. 32.) non est mortuorum Deus, sed vivorum, vivit ipse quoque. Ad hunc modum innititur Abraham promissioni, et tribuit divinae majestati hanc potentiam, quod mortuum filium sit reducturus ad vitam. Sicut enim vidit natum ex effeta matrice et matre sterili, sic etiam sepultum, et in cinerem redactum credidit excitandum esse, ut habeat ex se semen, sicut epistola ad Hebraeos (11, 19.) dicit: „Potens est Deus, etiam mortuis dare vitam“.

Intellexit igitur Abraham articulum de resurrectione mortuorum, et per eum solum solvit hanc contradictionem, quae alias solvi non potest, ac merito praedicatur a Prophetis et Apostolis ejus fides. Sic enim cogitavit: Hodie habeo filium, cras habebo nihil nisi cineres. Hi nescio quam diu jacebunt dispersi, sed iterum vivificabuntur, sive hoc fiat me vivo adhuc, sive mille annos post meam mortem. Verbum enim dicit, me per Isaacum hunc incineratum habiturum semen.

Dixi autem, hanc tentationem nos non posse assequi, sed ceu ex longinquo videre et imaginari. Vides

autem, non hic agi, sicut Iacobus in sua epistola (2, 21.) dicit, de opere; nondum enim ad opus ventum est; sed fides est, quam admiramur et praedicamus.

Tenenda igitur est consolatio haec: quod Deus semel dixit, hoc non mutat. Baptisatus igitur es, et in Baptismo tibi promissum est regnum Dei; hoc scias immutabile verbum esse, nec patiaris, te ab eo abduci: etsi enim fieri potest, ut, sicut apud euntes in Emaus, fingat, se ire velle longius, ac videatur nobiscum agere, quasi oblitus suarum promissionum, tamen retinenda fides in verbum est, et urgenda promissio, quod vera et infallibilis sit, etiamsi nobis modus, tempus, occasio, locus et aliae circumstantiae ignotae sunt. Certum enim est et infallibile, quod Deus non potest mentiri. Quando ego occidor, video, quibus modis et circumstantiis pereat vita: sed circumstantias non video, quibus vita sit reditura, nec tempus, nec locum. Cur igitur credo hoc, quod nusquam video? Quia habeo promissionem et verbum Dei; id non patitur, ut spem vitae abjiciam, aut dubitem de haereditate, quae Christi est, per quem nos adoptati sumus in filios.

Cogitaverat hactenus Abraham, filium Isaac ducturum uxorem, et generaturum in eo loco, in quo tum erat. Haec omnia cadunt: adest enim mandatum Dei de occidendo filio. Etsi igitur circumstantiae istae loci et temporis intercidunt, tamen de ipsa re non ideo dubitat Abraham; scit, habiturum filium semen vel post mille annos.

Haec exercitia sancti Patriarchae nobis proposita sunt, ut animemur in nostris tentationibus, et cum Abraha dicamus: Etsi moritur filius meus Isaac, ta-

nem, quia in Deum credit, sepulchrum ipsum, in quo cineres ejus jacebunt, non erit sepulchrum, sed cubile et dormitorium: imo, inquit ratio, contrarium apparet; abit caro in pulverem, et rodunt eam vermes: sed hoc Dei verbum neque impedit, nec tollit; sunt enim haec duo inter se conjuncta, quod Deus dicit ad Adam: „Pulvis es, et in pulverem converteris“; et: „Ipsum semen conteret caput serpentis“.

Iudaei dicunt hic de quatuor revelationibus, non eodem tempore factis, sicut Lyra recitat, ad ostendendam magnitudinem obedientiae et immensam vim fidei. Sed tali subtilitate hic opus non est: judico enim, simul et semel haec esse facta: „Tolle non servum aut ancillam, non Ismaëlem, sed illum tuum unicum filium, quem diligis, Isaac“. Hoc modo exaggerat mandatum, et durius atque acerbius facit, quasi dicat: Non eris posthac talis filii pater, nec habebis, quem sic diligas. Volo enim, ut eum mihi offeras, non ut caetera primogenita, quae retinebantur, sed ut mactes. Nihil igitur de promissione Abraham jam habet, quam ante natum Isaac: et tamen propter Deum paratus est amittere non solum filium, Saram, haereditatem, domum et ecclesiam, sed etiam suam ipsius vitam. Haec enim omnia mors Isaaci includit, si quidem in Isaac haerebat promissio.

De Sara textus nihil meminit, fueritne conscia hujus mandati, vel non: fortasse, quia infirmior erat*), quam ut illum ingentem impetum sustinere posset, celavit eam hanc rem Abraham. Durum enim est, quod textus dicit: „Offeres“, non in donum, seu gratiarum actionem filium: sicut primogenita in Israël offerri solebant: sed in holocaustum, ut simpli-

*) In edit. princ. omissum est erat.

citer in cineres redigatur, et foedandae erant manus paternae sanguine filii.

Quomodo existimas cor Abrahae hic affectum fuisse? Habuit enim carnem, nec, ut saepe dixi, fuit ἄστοργος. Auxit autem dolorem illud quoque, quod non ausus est cuiquam revelare factum; alioqui omnes dissuasissent, et multitudo dissuadentium forte movisset eum. Igitur cum servulis et filio solus ingreditur iter. Grande praeceptum et longe durius, quam nos cogitare possumus; et tamen hoc plenum consolationis est, quod textus clare dicit, Deum hoc facere tentative. Quod si Abraham scivisset, minus habuisset curarum. Nunc autem in hac cogitatione absorptus est, quod sit mactandus, quandocunque et quocunque modo implenda sit promissio.

Etiam locum Dominus certum designat extra domum in terra Morija. Porro Morija distat a Beerseba milliaribus Germanicis, si non mentiuntur cosmographi, plus minus decem; id tridui fere iter est. Ambulavit enim cum asino, qui ligna et victum portaret; ideo tardius processerunt.

Porro Morija, sicut 2 Paralip. 3. (v. 1.) scribitur, est mons ille monti Sion vicinus, in quo Salomon aedificavit templum in medio Hierusalem, versus aquilonare latus, ubi urbs descendit ad declivum. Dedit autem mons toti terrae nomen, ut vocaretur terra Morija. Turcae quoque adhuc hodie eo nomine montem appellant, et religiose colunt. Sic saepe fit, ut unus locus toti terrae nomen faciat, sicut ab arce Saxenburg tota Saxonia nomen habet. Ita a monte Morija illo tempore Morija dicta est tota ea regio, in qua fuit Ierusalem. Tum Salem, item Iebus dicta, et a Patriarcha Sem gubernata.

Scribitur autem Morija cum duplici ii: et Heaei valde sollicite disputant de etymologia. Hieromus appellative reddidit hoc in loco: Vade in rram visionis. Sed repudiatur ab omnibus etymoigia haec, quod sit alienior a grammatica. Alii juicant, habere nomen a myrrha, ut Morija latine sit: Myrrha mea Dominus, quia Dominus ibi habeat nyrrhan, hoc est, cultum suum. Crescebant enim ibi nyrrha et thus, unde fiebant sacrificia incensorum. Ac convenit etymologia; מֹר enim myrrha est. י est pronomen enclition, mea. יָהּ Dei nomen est.

Hanc etymologiam etsi non impugno, tamen non sequor, maxime ob eam causam, quod Iudaei suo more tantum apprehenderunt externum cultum incensi: veros autem cultus et internos neque intelligunt, neque praestant.

Potior igitur et melior eorum sententia mihi videtur, qui deducunt vocabulum a verbo יָרָה, quod docere significat. Unde dicitur תּוֹרָה, lex seu instructio, ut sit sententia: מֹרִיָּה, id est, Dominus docens, quod in hoc monte doceat Deus et audiatur, sicut Prophetae dicunt: „Ex Sion egredietur lex, et verbum ex Ierusalem" (Es. 2, 3.).

Haec etymologia pulchrior mihi videtur et accommodatior tum ad sententiam, tum ad grammaticam; sed non arrogo mihi in hac lingua tantum judicii, ut pronuntiem. Burgensis quoque cum hac convenit; vertit enim doctrix, seu docens me Dominus.

Tertia etymologia mihi omnium maxime placet, et tamen reliquas non excludo. Deducunt enim מֹרִיָּה a verbo יָרֵא, quod timere significat. Testimonia enim scripturae sacrae ubique sunt, quod timor

Dei sit cultus Dei. Sicut enim homo et risibile sunt convertibilia, sicut dialectici loquuntur, ita timor et cultus Dei. Deus enim myrrham seu incensum non curat, si absit timor, quem scriptura sancta ubique maxime urget, ut scilicet obediamus verbo Dei: sicut apud Ieremiam, cap. 7. (v. 22. 23.): „Non sum locutus cum patribus vestris de holocaustis et victimis, sed hoc verbum praecepi eis dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus, et ambulate in omni via, quam mandavi vobis, ut vobis bene sit".

Reverentia igitur et timor est verus et Deo gratus cultus. Si enim Abraham occidisset filium stulto zelo, et cum contemtu verbi Dei, sicut Achas, fuisset quidem myrrha, hoc est, durum et acerbum sacrificium, quod affligit cor; sed Deus non externum opus, sed ipsum cor intuetur; id si rectum est et timens Dei, Deo placet, quicquid facit.

Existimo igitur, vocabulum hoc מֹרִיָּה proprie significare θεοσέβειαν, seu reverentiam et timorem Dei. Ideo Esaiae 29. (v. 13.), ubi Hebraeus habet: „Timor eorum in mandatis hominum", septuaginta, sicut etiam Christus citat (Matth. 15, 9.), fecerunt: „Frustra me colunt in mandatis hominum". Apud eundem Esaiam (11, 2.) vocatur spiritus timoris, hoc est, cultus Dei. Habuit igitur tum terra illa, tum mons nomen a vero cultu Dei; is autem nusquam est, nisi ubi ipse Deus docet.

Ac verum esse videtur, quod Iudaei affirmant, in illo ipso loco Adam, Abel, Noë sacrificasse. Certe Sem ibi sedem habuit, a quo verus cultus Dei in mundum propagatus est. Huc alludit illud quoque, quod supra diximus, Paradisum ante diluvium fuisse circa illam terram, et ejectum Adamum ex Paradiso

abitasse circa montem Morija. Itaque etiam ante diluvium celebris locus fuit propter Dei cultum, ac mansit celebris usque ad Christum. Nam post exhibitum Spiritum sanctum evangelium inde propagatum est in totum mundum, nec amplius vel cultus Dei, vel ipsa ecclesia conclusa fuit in illum exiguum angulum terrae Iudaicae.

Libenter igitur illos sequor, qui Morijam dictam putant ab Hebraeo verbo, quod significat timere, colere, revereri Deum, ac si dicas Germanice Heiligstat, locus sanctus, domus Domini, quod is locus a principio mundi templum et domus Dei fuerit, et cultus ab ipso Adam, Noë, et habitatus a summo patre Sem. Sicut hodie Morija est, quam late terrarum orbis patet, sicut et Ierusalem, hoc est, Deus adoratur et colitur non in uno et certo loco tantum, sed ubique terrarum, ubicunque est piorum congregatio.

Quomodo autem Deus hoc mandatum de mactando filio revelaverit, variant sententiae. Major pars in nocte per visionem factum esse dicunt: alii, sicut moris fuit, putant, Sem Patriarchae revelationem hanc esse factam, et ipsum auctoritate divina ita jussisse Abrahamum. Sed utcunque sit, certum est ex Mose, hanc fuisse Dei voluntatem, ut hoc mandato tentaretur Abraham.

Quod ad Hieronymi versionem attinet, qui ex proprio nomine appellativum fecit, dignus est venia. Ea enim Hebraicae linguae natura est, quod tota est etymologica etiam in propriis nominibus. Sicut igitur in paralipomenon loci proprium nomen reliquit, ita etiam hic relinquere oportuerat; sed decepit eum sequens locus, ubi scribitur, appellasse Abrahamum

nomen loci, Dominus videbit. Itaque hic quoque vertit: Vade in terram visionis.

Qui allegoriam volunt sequi, his Morija erat verbum Dei et fides in verbum. Nam haec duo correlativa sunt: non potest esse fides, nec cultus Dei, ubi verbum non est; et ubicunque verbum est, ibi necesse est, aliquos esse, qui credant. Ubi igitur haec duo sunt, sequitur tertium, crux scilicet et mortificatio. Haec tria absolvunt vitam Christianam; sed haec alias copiosius.

Praecipue autem notandum hoc in loco est loci adverbium: „Ibi offeres mihi filium in holocaustum". Non enim licuit ubique sacrificare, seu Dei cultum instituere, sed tantum in eo loco, quem Deus elegit. Ideo Prophetae valde reprehendunt Iudaeos, alibi, quam in praecepto divinitus loco sacrificantes; et hic non solum locus diserte nominatur, sed personae quoque, item sacrificus: Tu, Abraham, offer filium, non pecudem; Isaac, non Ismaël. Omnes particulae sunt exclusivae. Non enim vult Deus, ut serviamus ei in nostris electitiis operibus; ideo praecepto suo, eoque tam certo et rigido omnia definit, ut, si sit vel alia persona, vel locus alius, vel tempus aliud, erres, et non solum cultum nullum praestes, sed etiam irrites, et ad odium et iram concites.

Iudaei non erant Abraham, hoc est, non habebant praeceptum, sicut Abraham, de immolandis liberis, imo quintum praeceptum prohibebat in genere omnes caedes; et tamen Achas putabat, se praeclare mereri de Deo, si faceret per ignem transire liberos. Antecedens erat: Etiam filius occidendus est propter Deum, sicut Abrahae exemplum docet; ergo ego quoque occidam filium meum; sed haec est fal-

consequentia propter dissimilitudinem. Nam Abram peculiari et novo mandato jussus est filium immolare; id mandatum Achas non habuit: ideo nihil buit suscipere contra manifestum Decalogi praeptum.

gitur Abraham mane surgens cinxit asinum suum, et accepit secum duos pueros et Isaac filium.

Digna est historia haec, cujus singula verba digenter excutiantur. Mane surrexit: non cessavit, non isputavit, nec fuit quarista, ut Adam in Paradiso, quaereret: Quare mandat hoc Deus? Non audivit eque carnem, neque serpentem, imo ne cum Sara uidem rem communicavit; sed ubi audivit mandaum, sine ulla haesitatione properat ad executionem.

Est hoc insigne exemplum, et descriptio perfectae bedientiae, cum tam subito semel et simul ex oculis bjicit et mortificat omnia, quae in vita sua habebat arissima, domum, uxorem, filium tam diu exspectaım et cumulatum tam magnificis promissionibus. rustra igitur miramur sanctos in novo testamento, eorum jejunia et macerationes sine judicio legius. Qualesquales enim fuerunt, si ad Abrahamum onferantur, sanctitas et virtutes eorum vilescunt rorsus et sordescunt: nesciunt illi, quid sit mactas filium promissionis, in quo parentis grandaevi pes et opes omnes positae erant, quae omnes cum ita filii tam repente in uno momento concidunt. llud vere est abnegare semet ipsum, et relinquere omnia. Legimus alibi, alios abjecisse aurum, argentum et opes, alios uxorem et liberos, et vitam in discrimen adduxisse propter confessionem. Sed qui

hanc obedientiam tam constanter praestare potuisset, nullus unquam fuit Apostolorum, Patriarcharum aut martyrum.

Meminerimus autem, in hac tota historia praecipue spectandum esse verbum et mandatum Dei, quod omnia opera fidelium illustrat, et magnifica reddit quantumvis exilia, sicut ea, quae extra mandatum fiunt, etiam in speciem sanctissima, merae sordes sunt, qualia sunt Papae aut aliorum fanaticorum.

Deinde describitur animus promtus et alacer Abrahae, cum dicit Moses: Surrexit, non tardavit, non cunctatus est. Quando enim de voluntate Dei certi sumus, et credimus, eum jussisse id, quod prae manibus est, non trepide aut contanter, sed summa alacritate negotium aggrediendum est, etiamsi mille pericula aut mors ipsa adeunda esset. Non enim potest irritum esse verbum Dei. Sed quando nos jubenti Deo obtemperamus, eventus praefinitus certo sequitur, repugnantibus etiam ipsis portis inferorum. Sic David, 119. Psalmo (v. 50.) dicit: „Verbum tuum consolatio mea in humilitate mea", id est, quia habebam verbum tuum, eram animo praesenti et alacri ad omnia pericula subeunda, et vivificabat me eloquium tuum.

Verissimum enim est, quando quis in vocatione sua animo persuasum habet, quod Deus velit, et verbo suo jusserit hoc, quod gerit, tantam vim et efficaciam illius divini mandati sentiet, quantam in nullius oratoris, nec Demosthenis, nec Ciceronis oratione inveniet. Illud circumstantias omnes declarat: quid utile, quid bonum in re sit, ostendit, et suggerit animo, Deum infinitos fines exsuperantes sensum nostrum spectare, qua fiducia instructus animus for-

er pergit, nec de possibili, aut impossibili, facili t difficili sollicitus est. Sicut hanc piorum confintiam et securitatem Paulus, Roman. 8. magnifice scripsit.

Si Gideon et Simson non habuissent verbum ei, nunquam tantas res gessissent, sed succubuisnt oneri et magnitudini rerum. Verum, quia credeant verbo, sic cogitabant: Ego sum ad hoc vocas, et habeo mandatum invadendi Philistaeos, Midiaitas etc.; pergam ergo audenter. Fides enim est, uae haec miranda opera efficit: sicut inquit Chrius, Ioh. 14. (v. 12.): „Qui credit in me, opera, uae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faiet".

Haec autem in ethnicis historiis non videmus, eque nos Christiani satis intelligimus, quia stertius, nec credimus mandanti, comminanti, punienti ut promittenti Deo, sed sumus insensati. Isti sancti eroës et patres, Abraham, David etc. crediderunt; eo tam arduas res gesserunt. Supra commemorer, quomodo Abraham quatuor reges exiguis copiis vicerit; eam victoriam non alia re consecutus est, iam fide, quae jussu et vocatione divina nitebatur.

Ita in hac historia vincit fide tentationes, quas ibuit haud dubie maximas. Scit, Deum praecepisse; eo properat ad exsecutionem, nihil moraturus Sae, aut familiae, aut ullius creaturae diversum judiium. Haeret enim id infixum animo, quod in Psalo (119, 50.) dicitur: „Lex tua mea maxima conolatio, quia me vivificat". Ad eundem modum, qui habet certum verbum Dei, in quacunque vocatione, credat tantum et audeat, et dabit Deus haud dubie secundos exitus.

Nos de ejusmodi extraordinariis et singul
mandata non habemus, non credituri forsitan,
haberemus, sicut simile exemplum de Acha re
credulo, Esaiae 7. describitur. Inferebant ei
duo potentissimi reges Syriae et Israël. Dicit
scriptura (ibid. v. 2.), commotum esse cor ej
cor populi ejus, sicut moventur ligna silvarum
cie venti. Ibi mittit Dominus Prophetam ad
eum novo mandato: „Vide, ut sileas; noli t
ne trepides" (ibid. v. 4.). Nam isti duo reges
mi non sunt reges, sunt adusti titiones, imo
titionum fumigantium, tantum tu confidas; n
meas. Quin et signum petere jubetur, ut anin
fides ejus magis confirmetur. Sed quid Achas?
petam, inquit, et non tentabo Dominum" etc.
v. 12.). Tales nos quoque futuri essemus, n
cepturi, etiamsi offerret nobis Deus novum
mandatum.

Nunc in praesenti periculo pestis ita trepic
ac si non haberemus mandatum vivendi et inv
Deum. Habemus firmissimam vocem prolatam e
Filii Dei (Ioh. 11, 25. 26.): „Ego sum resurr
et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fueri
vet, et omnis, qui vivit, et credit in me, non m
tur in aeternum". Sed hanc quis curat aut atte
Similiter quilibet in sua vocatione certus esse
de verbo Dei, sive civilis ea sit, sive ecclesia
sed nihil minus facimus, quam officium. Magis
oscitantia et ignavia omnibus nota est. Episc
parochi silent, ut muti canes; non credunt,
esse, quod sunt; lucra et honores aucupantur
opera non praestant. Interim querimur, deesse
occasionem faciendi bona opera.

Habemus mandatum omnibus commune, ut diligamus Deum, et neminem timeamus, nec Diabolum, nec Turcam, nec pestem, ambulantes in viis nostris, etiamsi vita periclitetur, juxta sententiam (Ps. 27, 14.): „Exspecta Dominum, viriliter age et confortetur cor tuum". Hoc quis servat? Nemo, quia nemo credit, Deum praecepisse fiduciam, et damnasse desperationem. Dignus igitur hic locus est accurata consideratione, ut discamus veram obedientiam erga Deum, et quantum momenti sit in certitudine mandati Dei, quanta fiducia impleat corda piorum: eam certe in extremis finibus orbis terrarum inquirere debebamus. Sed non est opus longinqua peregrinatione aut curiosa inquisitione; plena est domus, corpus, cor nostrum mandatis Dei, et tamen non credimus, ideoque non laetamur, neque quicquam lucis aut sensus habemus de superbia et confidentia illa spirituali ex Dei verbo et praeceptis.

Ideo exaggeranda et diligenter inculcanda sunt exempla Patrum, in quibus efficacia et virtus verbi et fidei conspicitur. Sicut David (Ps. 119, 50.) gloriatur: „Haec consolatio mea, eloquia tua". His quasi fidens interfecit ursum et leonem et Philistaeum Goliath, et alias res arduas et praeclaras gessit. Eandem consolationem retinuit ejectus a filio ex regno, sic sentiens: Ego sum rex electus auctoritate praecepto divino, non propter meam voluptatem, sed ad gloriam Dei; de hoc cum certus sim, non movebor, nec trepidabo, et hac fiducia invocat: „Exsurge, Domine Deus meus, in praecepto, quod mandasti" (Ps. 7, 7.), quasi dicat: Si vis me abjicere, bene est: sin regem esse et manere vis, regnabo etiam invitis et adversantibus inferorum portis. Hoc

verbo et filium suum Absolon, et improbum c
liarium vicit et occidit.

Sic Abrahae unica consolatio fuit in hac i
dibili tentatione, quod scivit, se habere mand
Dei: is certe non fugisset pestem, nec Turc
multa millia, quia cor ejus firmiter retinuisset i
fiduciam: Credo in Deum omnipotentem. Quid
sunt decem millia Turcorum ad omnipotentem De
Ideo nec hic cessat, sed statim arripit mandatum
paratus est ad sacrificium peragendum.

Hanc verbi Dei vim discamus intelligere, q
Spiritus sanctus adeo solet exaggerare, ut maj
faciat omni creatura, inferno, morte, Angelis b
et malis. Quin et Deo aequat, sicut revera est, c
Rom. 1. (v. 16.). dicit Paulus: „Virtus et pot
Dei"; et quidem de verbo vocali sic sentiendum
Id Abraham praeclare intellexit, ideoque non du
vit, etiamsi moreretur Isaac, eum tamen resuscit
iri, et mansurum sibi semen, propterea quod I
mandatum et promissionem suam non sinit esse
tam.

Sic Psalmo 91. (v. 7. 11.) dicitur: „Cade
latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis,
te autem non appropinquabit, quoniam Angelis
mandavit de te, ut custodiant te in omnibus
tuis". Hanc promissionem qui retinet firmiter, et
terim diligenter facit officium suo loco, quem
divinitus sibi attributum esse, etsi quid periculo
aut impedimentorum objicitur, tamen non dubitat
successu aut eventu prospero, sed animo suo p
suasum habet, potius Angelos omnes e coelo in a
lium et defensionem advolaturos esse, quam irri

sit et inania conatus pius, secundum verbum Dei: Es muss hindurch gehen, was du anfaengest auff sein verbum, und solt kein Engel im Himmel bleiben. In hoc igitur antecellunt gentilium res gestas historiae sacrae. Hic enim mandato Dei, illic fortuito et consiliis humanis geruntur omnia.

Atque haec horum verborum sententia est: „Abraham surrexit mane"; non disputavit de eventu, sed sic cogitavit: Certus sum, quod fiet melius aliquid, quam ego nunc video, non mea aut meorum virtute, sed viribus mandati Dei. Sequar igitur Dominum jubentem et vocantem. Sicut Ioab ad fratrem dicit, 2 Reg. 10. (2 Sam. 10, 12.): „Esto vir fortis, et pugnemus pro populo nostro et civitate Dei nostri. Dominus autem faciet, quod bonum est in conspectu suo". Tales sunt parati ad omne opus bonum, reliqui omnes sunt reprobi, quia etiam tarda obedientia est nulla.

Cinxit asinum suum.

Haec omnia ideo tam diligenter describuntur, ut significetur, etiam moram fidem ejus nonnihil exercuisse. Ipsi parenti quaerenda sunt ligna, secanda et imponenda asino ad cremandum filium. Interim haud dubie maximam carnis trepidationem sensit. Neque enim ferreo pectore fuit, sed tenerrima natura, et animo ejus perpetuo obversata est cogitatio de sacrificio holocausti, ad quod filius unigenitus promissus, spes futuri seminis et posteritatis mactandus, et illis ipsis lignis, quae colligit pater, cremandus erat. An non in re tam tristi et stupenda deliberandum amplius erat? an non conferenda consilia cum Sara matre? Haec in istis, ut apparet, inutilibus verbis

significantur, alioqui potuissent haec brevissime dici. Sed vult indicare Moses, quos motus senserit singulis momentis, quibus haud dubie gemitus inenarrabiles, suspiria, singultus et lacrymae paternae accesserant. Ipsemet autem cingit asinum, non servis id dat negotii. Adeo attentus et quasi absorptus est in reverentia et timore Dei, vix ut sentiat, quid agat.

Et accepit secum duos pueros suos.

Hebraei disputant, qui fuerint isti duo servi. Ismaël est ejectus, et tamen dicunt, unum fuisse Ismaëlem, alterum Eliezer, procuratorem domus suae; cujus supra facta est mentio. Fuerunt certe fidelissimi, quicunque tandem fuerunt: Sequuntur enim et observant dominum suum absque ulla tergiversatione. Ex hoc autem textu Saraceni horribilia mendacia commenti sunt. Fingunt, Ismaëlem loco Isaac, quem dicunt aufugisse, et non obediisse patri, immolatum esse. Hinc se filios Sarae jactant, quia Isaac non sit oblatus, sed Ismaël loco fratris sui. Est haec consuetudo perpetua omnium Haereticorum, ut transferant in se gloriam ecclesiae et populi Dei. Quilibet enim vult Deo proximus esse, et fuit haec tentatio inter homines ab initio mundi. Sic hodie Haeretici et Papa volunt esse ecclesia, Turca vult esse populus Dei, Christiani autem suo justo titulo et honore privantur. Hic cursus mundi est ab initio usque ad finem. Cain primus auctor est, et durabit per omnia secula: falsa ecclesia arrogat sibi titulum ecclesiae Dei, idola rapiunt nomen et honorem Dei; itaque in primam tabulam paene plus peccatur, quam in secundam. Hac ratione Isaac quoque inobediens et fugitivus dicitur.

Et Isaac filium suum.

Postquam accepit mandatum, praeter id unum hil videt. Omnia in eo moriuntur, Sara, familia, dous, Isaac. Haec vera mortificatio est: illud est sedere cinere et sacco. Facessant hinc Antonius, Hilarion alii, qui quidem magna et difficilia opera fecerunt; d ea omnia non fuerunt mortificatio capitis illius rpentini, rationis videlicet et voluntatis humanae, uod Monachi et id genus hypocritae vivificant pois et augent, dum inflantur sua justitia, meritis et eribus supererogationis.

Sed hic ingens et vere tristis dolor est, amittere ntis precibus et lacrymis impetratum filium, et spem am et gloriam, qua se patrem seminis benedicti re speraverat. In hoc dolore tamen se erigit, et atuit, se habiturum semen, si non in sua vita, taen post obitum. Sicut supra cap. 16. Sara se eret cogitando: Ego non ero mater hujus seminis; n fui digna; sit ergo alia, scilicet Hagar ancilla ea: tantum det Dominus semen aliquod. Hae sunt rae mortificationes, quae non fiunt in desertis locis tra societatem hominum, sed in ipsa oeconomia et litia, et vel hinc insignis obedientia Abrahae use ad intimas medullas judicari potest.

ectisque lignis in holocaustum surrexit, et abiit ad locum, de quo dixerat illi Deus.

Omnia ad moram indicandam spectant. Habet CCXVIII famulos, et ipse tamen servus servorum st. Quae ideo recitantur, ut memorabilis ejus obelientia commendetur. Nemini quicquam imperat, om-

nia ipse exsequitur, et quidem festinanter, quia urgetur mandato, quod in eo regnat et vivit.

Die autem tertio levavit Abraham oculos suos, et vidit locum illum a longe.

Existimo, locum sacrificii non abfuisse amplius quarta parte milliaris ab eo loco, ubi jussit servos consistere. Hierosolyma enim sive mons Morija, etsi fuit locus editior, tamen quia circumcirca fuerunt montana, non potuit procul conspici. Miror sane, patrem non exstinctum esse illo tam acerbo et diuturno dolore, quia iter tridui conficiendum fuit. Si unius aut alterius horae ἀγὼν ille fuisset, facilius superasset. Ideo haec mora obedientiam ejus amplificat. Interea cogitavit: Ecce incedo cum filio summae spei juvene; ei moriendum est. Ejusmodi carnis macerationem hosce tres dies simul cum Satanae sagittis sustinuit: mussitandum tamen et silendum fuit propter mandatum, quo nixus confirmatur et servatur.

Dixitque Abraham ad pueros suos: Sedete hic cum asino, ego autem et puer illuc ibimus, et postquam adoraverimus, revertemur ad vos.

Si servi affuissent, non permisissent fieri, quod cogitabat pater, aut mente eum errare suspicati essent. Quodsi non potuissent impedire, tamen clamassent, et clausis oculis conspectum tanti facinoris effugissent.

Et tulit Abraham ligna holocausti, et imposuit super Isaac filium suum.

Alia dilatio est, et integrascit dolor, cum impo-

nit ligna. O mi fili, si scires, quale lignum gestares, aut mater tua! Putas, te ferre ad sacrificium, sed nescis, te ipsum fore holocaustum.

Ipse vero accepit in manum suam ignem et gladium.

Non fuit gladius, nec recte imago illa Abrahae mactaturi filium vulgo pingitur. Fuit culter, quo lanii et sacerdotes solebant uti. Isaac supinus super strue lignorum jacuit, verso vultu in coelum, et Abraham jugulum ejus ferire voluit, sicut lanii vitulos solent mactare. Prius gestavit ligna asinus, servi ignem; ab illis accepit et imposuit ligna, onus asinorum, filio: quia non fuit puer, sed adolescens XXV annorum circiter; ignem ipse tulit. Tum vero servis varia in mentem venisse necesse est.

Et pergebant duo illi simul.

Hi duo soli fuerunt, ambulantes in solitudine. Totus mundus ignorat, quid hic agatur. Neque quisquam affuit, qui erigeret moestum parentem. Filius autem nescit, se esse occidendum. Talis transitus, qualis hic est, nusquam in scriptura sancta descriptus est. Duo. Qui? pater carissimus et dilectissimus filius. Quo animo? eo animo: Isaac rei ignarus et tamen paratus obedire. Abraham certissimus mactare filium, et in cineres redigere.

Dixit autem Isaac ad patrem suum: Pater mi. At ille respondit: Ecce ego, fili mi. Ait ille: Ecce, ignis et ligna, ubi est pecus ad holocaustum? Respondit Abraham: Deus providebit sibi pecus in holocau-

stum, fili mi. Et pergebant duo illi pariter.

Ingens vero hic motus, et vehemens πάθος est, quod Moses noluit praeterire. Isaac victima alloquitur patrem, et irritat illam στοργὴν φυσικὴν, quasi dicat: Tu mihi es pater; et parens vicissim: Tu mihi filius. Haec penetrarunt et perculerunt haud dubie animum paternum. Ait enim filius: Ecce ligna, ubi pecus? Sollicitum esse apparet de gloria Dei; scit enim, patrem oblaturum esse holocaustum, cujus vult ipse spectator esse. Admonet igitur eum, ne forte prae nimia intentione et devotione animi sacrificii obliviscatur. Ubi est pecus, inquit, in holocaustum? Ibi debuisset respondere pater: Tu eris. Sed tacet, et addit: Deus providebit; quo dicto simul includit mandatum Dei.

Non vult filium macerare longa cruce et tentatione. Ideo nondum indicat, quod ipsi sit moriendum, nec significat Moses, admonitum esse a patre hosce tres dies inter eundum, ut adsuesceret cogitationibus mortis. Sed videtur tacuisse et exspectasse, donec jamjam jugulum petiturus esset.

Mirandum sane est, quomodo potuerit Isaac tam subito omnes hujus vitae affectus exuere, et oblivisci patrem, matrem, domum, promissionem, vitam denique ipsam, quam vixdum ingressus fuerat. Non potuerunt haec vinci sine ingenti luctu et dolore. Neque enim stipites et insensati sunt sancti, sed homines sunt, et humanae naturae insitos motus et στοργὰς excellentes habent. Egregia certe fides fuit, quae se tam repente a vita avertere, et in mortem tradere potuit. Non enim aliud cogitavit nec vidit oculis corporis, quam praesentem interitum.

: venientes ad locum, de quo dixerat illi
eus, aedificavit ibi Abraham altare, et
ligna composuit.

Hactenus Moses prolixa narratione exemplum
edientiae utriusque, et filii et parentis descripsit,
spenditque lectorem ad taedium usque mirabili ex-
ectatione. Constructo jam altari cum ad ipsam
itasin perventum est, tacet; et vel desperat ista elo-
ii, quia res major est, quam ut ulla eloquentia
erri possit, vel prae lacrymis non potuit scribere.
que ita stuporem et admirationem in animis audi-
rum relinquit, et vult, ut ipsi rem expendant, quam
bis assequi non potest.

Iam enim constructo altari, parato cultro et ig-
accenso necesse fuit, aliquos sermones inter pa-
rem et filium intercedere, quibus Isaac edoctus est
e voluntate et mandato Dei. Pater dixit: Tu, mi
ilectissime fili, quem Deus mihi dedit, destinatus es
l holocaustum. Ibi filius haud dubie obstupuit, et
itrem de promissione viscissim admonuit. Cogita,
i pater, me esse semen, cui promissa est posteritas,
ges, populi etc. Dedit me Deus matri meae Sarae
er magnum miraculum. Quomodo igitur poterit im-
leri promissio me occiso? Sine tamen nos antea
e ea re conferre et colloqui.

Illa omnia hic scribenda fuissent; cur omiserit
Moses, nescio. Non autem dubito, quin insignis ad-
modum oratio fuerit patris ad filium, et principalem
ejus statum fuisse existimo mandatum Dei et resur-
rectionem mortuorum: Deus praecepit; ideo oportet
nos ei obedire, et cum sit omnipotens, potest ser-
vare promissionem etiam te mortuo et in cinerem

redacto. Atque hac doctrina haud dubie Isaac ante imbutus fuit, et aeque atque Abraham praeclare intellexit et credidit, quia sunt exempla fidei, fides autem includit promissionem, quae supra cap. 15. recitata est.

Fuit igitur oratio patris ad filium, quae conciliavit hasce duas contradictorias propositiones: Isaac erit semen et pater regum et populorum: Isaac moriotur, non erit pater populorum. Illae contradictoriae non possunt conciliari per ullam rationem humanam aut philosophiam. Sed verbum conciliat haec duo, quod mortuus vivit, et vivens moritur. Sic nos vivimus, et tamen morimur, quia jam viventes reputamur pro mortuis propter peccatum, et mortui reputamur viventes. Ista sunt hic tractata et agitata inter patrem et filium, et non solum ab Abraham, sed etiam ab Isaac credita. Nam in fide promissionis moritur, quod sit futurus pater. Ergo Isaac moritur et vivit, fit cinis et pater populorum.

Sophistae et Rabbini hoc loco nihil intelligunt, quia non vident medullam scripturae sanctae, quae agit de resurrectione mortuorum, vita, victoria mortis, destructione peccati, non de rebus caducis et nihili. Simul etiam hic videre est, an fides sit sine operibus, et an damnentur opera, cum docetur justitia fidei. Quantum enim pulcherrimorum operum et sanctissimae obedientiae in hoc uno exemplo concurrit?

Ligansque Isaac filium suum posuit eum in altare super ligna, extenditque manum suam, et arripuit cultrum, ut immolaret filium suum.

Brevi sententia complectitur Moses illam mira-

lem et stupendam historiam. Pater filium jamjam gulaturus est. Filius jugulum praebet sublatis ulis in coelum, et exspectat, ut in cineres redigar: ita in extremum discrimen vitae uterque a Deo dducitur. Si ibi non fuisset fides, aut Deus dormitasset unum momentum, actum fuisset de filii vita: uia culter paratus, filius vinctus, in struem ligorum positus est, jugulum petitur. Haec Dei opea sunt, quibus ostendit, se nos in summis periculs et media morte curare.

Disputant autem Hebraei de ista ligatione, quas fuerit. Ego puto, vinctum fuisse Isaac, sicut unius ovem aut capram fune ligat, unaque manu ecudem prehendit, altera cultrum tenet. Ad hunc modum Abraham illo momento filium quoque macare voluit. Sed cur ligat? Non ideo, quia Isaac ugam meditetur, et patri nolit obedire, sed ut ervet ritum holocausti. Oportuit enim Abraham nduere affectum et gestum sacerdotis mactantis vitum. Ideo similem gestum et ritum adhibet: collot super ligna, velut vitulum jam mactandum, dmoto simul cultro ad jugulum. Quare non significatur hic aliqua coactio aut necessitas, sed ritus antum et gestus sacerdotis vel mactatoris?

Ego non potuissem esse spectator, nedum actor t mactator. Stupenda res est, quod pater carissimus filii carissimi jugulo cultrum admovet, et agnosco sane, me hasce cogitationes et affectus nec verbis, nec meditando assequi posse. Nemo alius hunc locum explicare debebat, quam D. Paulus. Nos non movemur istis affectibus, quia non cupimus eosdem sentire aut experiri. Filius obediens est, sicut ovis ad mactationem, *non aperit os* suum. Cogitavit: Fiat

voluntas Domini; quia educatus est in disciplina et obedientia patris; ac praeter Christum simile exemplum obedientiae nullum habemus.

Et clamavit ad eum Angelus Domini de coelo, dicens: Abraham, Abraham.

Ibi vides, quam secure ludat divina majestas in morte et omnibus viribus mortis. Colludit hic cum suo Patriarcha et ejus filio, qui simul in summa angustia et maxima victoria mortis constituti sunt. Non enim Isaac tantum paratus fuit mori, sed et pater Abraham septies moritur revera, quia totus est in cogitatione de immolatione et morte filii.

Mors naturalis, quae est separatio animae a corpore, simplex mors est. Sed sentire mortem, hoc est, terrorem et pavorem mortis, ea demum vera mors est. Sine pavore mors non est mors, sed somnus, ut inquit Christus (Ioh. 11, 26.): „Qui credit in me, non videbit mortem"; ablato pavore, ablata est animae mors.

Proinde hanc descriptionem mortis constituamus. Mors habet animam et corpus. Corpus est extinctio mortis animae, animae mors est ipse pavor et horror mortis. Quodsi anima mortis est mortua, corporis mors est somnus. Hic in Abrahamo animae mors fuit, quia nihil dubitavit, sed certo scivit, immolandum, et illo momento occidendum esse Isaac. Quandocunque autem homo in terrore mortis constitutus est, hoc est, in ea persuasione, quod debeat mori, ibi tantam violentiam verae mortis sentit, ut sustentare se non possit, et tum verissime moritur, non *quando* fit separatio animae a corpore.

Ejusmodi duae mirabiles mortes hic conjungunr in summa patientia et obedientia. Abrahamo im tolerabilius fuisset, vel septies mori morte narali, quam spectatorem, imo mactatorem esse filii. ι uterque occiditur, cum nihil aliud videant, nec ntiant, quam mortem: et tamen coram Deo non ınt mortui, ut postea audiemus, quia mortem pro ıdo et joco habent, non aliter atque nos cum pila ıt pomo ludere solemus.

Victoria autem Abrahae et Isaac et omnium sancrum est fides; hanc qui habet, is superat pavorem ortis, et vincit et triumphat in aeternum. De ea quitur, 2 Cor. 1. (v. 9.): „Speramus in Deum vim, qui suscitat mortuos". Hujus fidei nos quidem unicam scintillam habemus. Tam diu enim credis, quam diu mortem non sentimus: ubi ea appait, statim pavor et horror subsequuntur.

Illud igitur admirandum est, et rationi impossile creditu, quod Deus possit et velit mortem abore, et mutare in vitam. Sed hoc multo mirabilius, uod Abraham et Isaac persuasum habuerunt, istam ıtam actionem esse ludum, et non mortem. Ac Deo uidem mortem ludum esse quivis facile credit. Sed i idem mihi et in meo corpore statuendum sit, morem non esse mortem, hoc nec medicus, nec philoıophus, nec jureconsultus unquam persuadebit.

Quis enim ista conjunget et conciliabit: Mors non est mors, sed vita? Moses ipse contrarium affirmat. Si enim legem audias, dicet: Media vita in morte sumus, juxta veterem illam et piam cantionem in ecclesia: sed est legalis tantum. Evangelium autem et fides invertunt hanc cantionem, et sic canunt: Media morte in vita sumus; te redemtorem lauda-

mus, suscitasti nos de morte et salvasti nos, quia evangelium docet, quod in ipsa morte sit vita, quod legi et rationi ignotum et impossibile est. Hinc Paulus triumphat, Col. 2. (v. 15.): „Exspolians principatus et potestates, ostentavit eas palam". Item, 2 Cor. 6. (v. 9.): „Quasi morientes, et ecce vivimus". Haec fidei vis est, quae ita mediat inter mortem et vitam, et transmutat mortem in vitam et immortalitatem, quam scit donatam per Christum.

Id Deus ostendere voluit hoc facto, tanquam spectaculo quodam: mortem coram ipso nihil esse praeter ludum et inane terriculamentum generis humani, imo vexationem quandam et tentationem, veluti si pater aliquis cum filio ludat, auferat ei pomum, et interim cogitet de haereditate integra ei relinquenda. Sed difficile id creditu est; ideo gentes, quae ignorant hanc voluntatem Dei, quam revelat in verbo suo, nihil prorsus sperant, 1 Thess. 4. (v. 13.).

Christiani autem, qui habent verbum, omni studio id audire et meditari debebant, quo excitarentur corda eorum, ut, quantumvis graventur peccati mole et Satanae impedimentis, tamen assurgant in gloriam illam et cognitionem mentis divinae et immortalitatis, ut possint credere, veram et immotam hanc sententiam esse: Mors est ludus; id quod credidit et sensit Abraham, et vicit mortem hac fiducia. Sic enim animum induxit suum: Filius meus Isaac, quem jugulo, est pater promissionis, quae propositio simpliciter vera est: ergo filius vivet in aeternum, et erit haeres. Etsi igitur jam moriendum ei est, tamen revera non morietur, sed resurget.

Fides igitur conciliat contraria, nec est otiosa qualitas, ut sophistae dicunt. Sed virtus ejus est,

ortem occidere, infernum damnare, esse peccato eccatum, Diabolo Diabolum, adeo ut mors non sit ors, etiamsi omnium sensus testetur, adesse mortem. e hoc Abraham certissimus est, et cogitat: Redigo ium in cinerem; tamen non moritur. Imo isti cine- is erunt haeres. An non id ludere est in tam mag- a et ardua causa, in qua omnes homines bis pueri int?

Haec vero non propter Abraham scripta sunt, ui jam defunctus est, sed ad confirmandos nos et nimandos, ut discamus, apud Deum mortem esse ihil, et canamus: Media morte in vita sumus; quem udabimus, nisi te, Deum nostrum? Haec evangeli- a cantio, altera legalis est. Patriarchae et spirituales omines praeclare ista intellexerunt. Nos quotidie sta tractamus et magna luce: sed quotusquisque est, ui credat aut attendat? Ac sane tales nihil differunt b iis, qui non audiunt. Imo audientes non audiunt, uia sunt mortui in peccatis et in avaritia. Horum miles fuerunt etiam in veteri testamento scribae, acerdotes et impii, qui haec non intellexerunt. Sed avid, Esaias, Samuel, Ieremias habuerunt intellec- um Spiritus sancti, et potuerunt hoc videre, quod saac et pater Abraham morientes tamen vivunt, braham septies hic occiditur, et tamen manet in ita, et quidem corporali, uno momento Abraham ater et Isaac filius occiduntur et vivunt.

Ista nos non assequimur, et tamen cogitanda unt, ut assequamur, quantum possumus. Ego sane arditatem meam agnosco; meus asinus infra resistit, ec potest adscendere in montem. Sic omnes, qui non unt eruditi in doctrina fidei, manent asini, non pos-

sunt istas cogitationes apprehendere, quod mors e vita. Sic Petrus negans Christum in periculo mort ignavum pecus fuit, imo ne asini quidem simili Non solum enim non consistit infra montem, se resilit prorsus et fugit.

Meminerimus igitur hoc spectaculum, quod Mo ses proposuit, et lusum illum divinae majestatis i morte, ut discamus credere, mortem esse vitam. Quo enim, quaeso, sunt, qui hoc sciunt? Vide, quid fa ciamus, quando adspicimus aut adsumus iis, qui an mam agunt, aut cum nostra vita periclitatur. Si it affecti essemus, quemadmodum Abraham et filiu diceremus: Non moriar; sed vivam. Castigando qu dem castigavit me Dominus, sed morti non tradid me; etiamsi sepeliar et corrodar a vermibus, tame vivam. Atqui morieris, objicit caro. Non; sed cast gatio est.

Abraham et Isaac nihil aliud videbant et sciebant et res ipsa et tota actio nihil differebat ab eorun cogitationibus; et tamen statuunt, non esse mortem sed ludum quendam, sicut Paulus (1 Cor. 15, 55.) insultat morti, et triumphat: „Mors, ubi stimulu tuus"?

Haec discamus nos quoque, ut possimus in me dia morte dicere: Ade, Laub und Gras. Non moriar sed vivam, sicut Isaac, quando petebatur ejus jugu lum. Quodsi adhuc pavemus et trepidamus cogitatio ne et conspectu mortis, agnoscamus inscitiam no stram, nec gloriemur, nos esse theologos.

Videre mortem possunt omnes homines: genti les et impii intelligunt, quod mors sit mors. Haec autem Christianorum sapientia et doctrina ecclesiae pecu-

peculiaris est, quam Abraham tenet: Ego occidens filium habeo eum viventem. Et Isaac: Moriens non moriar, utcunque jugules, et in cineres me redigas. Fiam quidem cinis; nihilominus tamen vivam, et generabo haeredes totius orbis terrarum.

Recte vero antea dictum est: „Illi duo simul pergebant". Nam in toto mundo cogitatio ista de morte non fuit, praeterquam in istis duobus. Iugulandus cogitavit: In manus tuas commendo spiritum meum. Non moriar, sed vivam, et redibo, quia Deus non mentietur. Filius promissionis sum: necesse igitur est, ut generem liberos, vel si coelum ruat. Vide, an non sit hoc mori certa morte, et tamen certiore vita vivere? Hinc Prophetae in scriptura sancta passim praedicant resurrectionem mortuorum. Et hic locus manifeste ostendit resurrectionem etiam in hanc vitam corporalem, quanto magis in futuram?

Manant autem haec omnia ex primo praecepto. Ibi enim est doctrina fidei et resurrectionis mortuorum. Ego, creator omnipotens coeli et terrae, sum Deus tuus, id est, tu debes vivere ea vita, qua ego vivo. Si cum bobus loqueretur haec, in aeternum viverent. Nobis autem, nobis, inquam, haec dicuntur. Non illud: Tu debes comedere paleam, triticum, gramen, sed: sum Deus tuus.

Porro Deum esse est liberare ab omnibus malis, quae nos premunt, ut sunt peccatum, infernus, mors, etc. Sic enim Prophetae inspexerunt et interpretati sunt haec verba. Gentiles tantum Deum creantem norunt. Sed in primo praecepto invenies Christum, vitam, victoriam mortis et resurrectionem mortuorum in vitam aeternam, totum denique vetus et

novum testamentum. Illi vero soli haec vident, habent Spiritum sanctum, et attendunt, quid l dicat et faciat. Alii etiamsi assiduo ista audiunt men nihil curant.

Sint igitur hi duo, Abraham et Isaac, huju ticuli de resurrectione mortuorum exempla, ambo credunt, quod Deus non solum possit, sed tissime velit resuscitare mortuos, et quod agat hominibus de occidenda morte, quae tamen ipsi mors est, sed somnus, qui est quasi frater et sanguineus mortis. Quando enim homo sepel Deo non est mortuus, sed dormit. Sic potest dic Isaac, quando redigitur in pulverem, unde su est, non est cinis mortuus, sed filius promissi generans reges. Sic de nostris mortuis et corpor cogitemus. Istud pabulum vermium non manebit vis, sed reviviscet, quia audimus scripturam di tem, quod mors coram oculis Dei puerilis qui lusus sit, et omnibus Christianis etiam talis, qui dunt in Deum vivificantem mortuos, et reputan defunctos pro vivis.

Haec est doctrina Christiana et sapientia : scientia sanctorum, sublimis cognitio supra cap mundi: „Mors ubi stimulus, ubi victoria tua" Cor. 15, 55.)? Media morte in vita sumus. I moriar, etc. Qui hanc artem novit, gratias agat I Sed danda est opera, ut non solum speculative ore, sed virtualiter eam et toto pectore tenean Quodsi quaeritur, unde hanc sapientiam hause Patres, respondet Paulus (1 Cor. 10, 4.): „De co tante populum in deserto petra spirituali", hoc *ex agnitione* Christi, promissi liberatoris.

Lex et sapientia carnis haec non intelligunt, si-
ut tunc spectaculum illud duorum fuit absconditum
ti mundo, Deo autem et Angelis notum et longe
cundissimum: hominibus et Daemonibus horren-
um et expavescendum, quia Diabolus, cum videt
ominem in fide agentem, terretur: juxta illud, 1 Co-
inth. 4. (v. 9.): „Facti sumus spectaculum mundo
: Angelis et hominibus". Id si de malis Angelis in-
lligitur, horribile spectaculum est: si de bonis, est
icundum spectaculum, ut 1 Petri 1. (v. 12.) dicitur:
In quae desiderant Angeli prospicere". Libenter
iim inspiciunt Deus et Angeli illa miranda opera:
ctoriam mortis, destructionem peccati, Isaac rede-
ntem et resuscitatum ex cinere, et ex nihilo factum
atrem gentium.

Magna enim lux fidei fuit in illo adolescente.
Credidit in Deum creatorem, qui vocat ea, quae non
unt, ut sint, et jubet cinerem, qui non est Isaac, ut
t Isaac. Qui enim hoc credit: Deus est creator, qui
x nihilo facit omnia, necessario concludit: Igitur
otest Deus mortuos suscitare. „Quid incredibile ju-
icatur apud vos, si Deus mortuos suscitat"? inquit
'aulus, Actor. 26. (v. 8.).

Id ergo agitur istis exemplis, ut discamus, cre-
lere vitam et mortem juxta esse piis. Si vivunt, mo-
iuntur, si moriuntur, vivunt: sicut docetur per to-
um novum testamentum, et ostenditur, omnia Chri-
tianorum opera esse miracula, Psalm. 4. (v. 4.):
„Mirificat Dominus sanctum suum". Item, Ioan. 14.
v. 12.): „Majora his faciet, qui credit in me: et
go vado ad patrem", ut sim omnipotens in vobis:
ita mirabilia opera terrent Daemones, exhilarant
angelos, consolantur pios.

Impius vero tollatur, ne videat gloriam Dei, quia mundus non videt spiritum veritatis, nec cognoscit, Ioan. 14. (v. 17.): „Vos autem videtis, quia in vobis est et manet". Videbant quidem Iudaei Christum resuscitantem Lazarum, Petrum sua umbra sanantem. Sic nostri adversarii vident, nos velle consulere omnibus hominibus evangelio, cernunt item opera nostra dilectionis, humilitatis, patientiae. Sed videntes non vident, etiamsi Spiritus sanctus ejusmodi opera exhibet, quae in ipsos oculos et in aures manifeste impingunt, ut palpari possint manibus; tamen non vident. Ideoque nos blasphemant, et spiritum, qui in nobis loquitur et operatur, et clamitant, esse Diabolica omnia.

Atqui clare eorum oculis expositus est Spiritus sanctus; cernuntur ejus opera et mirabilia in verbo et sacramentis, ut vel lapides, nisi sensu carerent, videre et testari possent, tamen non vident. Quare? Quia Christus dicit: „Mundus non potest eum capere" (Ioh. 14, 17.). Qui autem potest credere juxta primum praeceptum, quod Deus sit creator coeli et terrae, is non disputabit nec dubitabit de resurrectione mortuorum. E contra qui non credit, quod Deus possit et velit suscitare mortuos, ille nihil prorsus credit, sicut Papa, Cardinales, Episcopi non credunt resurrectionem mortuorum; ideo infallibili consequentia colligitur, quod non credant esse Deum, quia negant ejus opera; nihil credunt de ejus majestate et potentia, quae conspicitur in resurrectione mortuorum.

Amplificet igitur istam historiam, et meditetur toto pectore, qui potest, ut habeat pro erudito exemplo ad confirmandam fidem, deinde ad refutanda

tas opiniones de Papistarum obedientia et votis
ıasticis, quae ipsi magnifice praedicant. Sed hanc
oriam ex alto despiciunt, propterea quod Abra-
ı fuit oeconomus, laicus, maritus. Ista sunt opera
itica et mundana, inquiunt, nos spiritualia faci-
s, deserimus mundum.

Quodsi quis Monachis persuadere vellet, Abra-
a fuisse sacerdotem et Episcopum, eum Haereti-
a clamarent. Ipsi enim sacerdotem definiunt, qui
et longam vestem, rasum caput, qui legit horas
onicas. Extra hanc ideam nullum sacerdotem no-
t, quasi vero Deus sacrificos istos ululantes in
plis probet: Diaboli sacerdotes sunt, Abraham
m vere sacerdos est, quia non solum pecudes,
filium offert. Et hic quidem ritus immolationis
criptus est: ligavit, et mactare voluit tanquam
udem.

Hoc ipsi non considerant, nec magni faciunt,
pterea quod Abraham non habet rasum caput,
ı habet casulam aut unctos digitos, alit barbam,
est maritus. Si habuisset scortum et spurios, ma-
laudarent.

Sed nos vicissim eos detestamur, et damnamus
quam idolatricos et Diabolicos, et hos veros sa-
dotes esse dicimus, qui credunt verbo Dei, offe-
ıt sacrificium laudis et crucis, non incedunt in
gis vestibus, sed in donis et ornamentis Spiritus
ıcti, fide, patientia mortis et exspectatione alterius
melioris vitae.

Haec de historia ista vere spirituali dicta suffi-
nt, quam quidem ego carnalis et unus de pedi-
ı asini; qui non adscendit in montem, non pos-
a perfecte assequi aut enarrare: tantum tamen docere

voluí, quantum mihi per tenuitatem meam cogitare et intelligere licuit.

Et clamavit ad eum Angelus Domini de coelo dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit: Ecce ego.

Hic videre est, quomodo sancti sunt admirabiles Angelis et spectacula Dei, quia sunt ipsi opera Dei. Angelus de coelo hic adfuit, et vidit Abraham in toto actu. Imo Deus ipse in coelo et omnes Angeli fuerunt spectatores. Neque enim procul a finibus mundi advolavit Angelus, sed adstitit supra Abraham, et Isaac intentis oculis consideravit et vidit, quomodo ligaret filium, et admoveret cultrum jugulo, et quomodo filius suam obedientiam declararet et volens exspectaret ictum *). Abrahamo fortassis lacrymae fluxerunt: filius resupinus jacuit fixis oculis in coelum, ista Angelus adspexit, et stricto jam cultro clamat et vocat Abraham nomine. Adeo prope adsistunt, et oculos in nos dirigunt Angeli, cum sumus pii.

Hac obedientia mirum in modum delectatus est Deus. Id enim unum omnium sacrificiorum Deo gratissimum est: occidere peccatum, vivere in justitia, sanctitate, obedientia et mortificatione carnis. Nobis quidem id dolet et grave est; sed discendum et adsuescendum est, ut Paulus (Rom. 12, 2.) inquit, quae sit voluntas Dei bona.

Nos de his tantum verba facimus; sed Abraham et Isaac re ipsa praestiterunt. Atque haec Deo perfecta voluntas est, nobis ne quidem inchoata, Deo bene placens et bona, nobis mala et ingrata. Nihil enim asperius est mortificatione carnis et peccati.

*) Edit. princ. istum.

Ideo nobis horribilis et impossibilis videtur, eamque fugimus et odimus. Adsuescendum tamen et incipiendum est exemplo Abrahae, qui non fugit, sed summa voluntate exspectat, et ideo adest, ut mactetur filius, et ut vita succedat morti.

Hoc est opus in fide factum, quo solent gaudere Angeli, etiam in nobis, quando sumus in officio et opere Christiano. Ad hoc collata Papistarum justitia et obedientia non solum obscuratur, sed foeda prorsus et abominabilis videtur, quia sunt omnia electitia. Sicut reges et populi multi exemplum Abrahae imitati sunt: sed peccaverunt graviter, nec intellexerunt veram mortificationem.

Exstat historia in vitis Patrum de quodam Eremita, qui cum unico filio mundum relicturus in desertum concesserat: ibi cum puer fleret, voluit eum in vicinum flumen conjicere et submergere. Hoc opus magnifice efferunt et extollunt Monachi, et operi Abrahae aequiparant. Sed aequale est operi Diaboli in Paradiso, et si occidisset filium, fuisset homicida, et quicunque alii ejus exemplum unquam secuti essent, aut approbassent. Ratio haec est: Quia sine verbo nulla obedientia Deo placet. Sed Papistae, sacerdotes illi Baal, hanc rationem non accipiunt, sed pertinaciter reclamant, nos damnare bona opera. Atqui bonum opus esse illud nos affirmamus, quod fit in fide et obedientia Dei ab eo, qui credit Deum creatorem, servatorem et resuscitantem a mortuis. E contra Monachus, sacerdos Baal, Turca, Iudaeus, num incedit in obedientia Dei? Nequaquam: quia nullum mandatum Dei habet.

Sic Achas magnum opus fecit, sed contra Deum et ejus verbum. Ideo recte Micheas 6. (v. 7.) dici-

tur: „Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo“? etc. Non: quia non est praeceptum. Abraham habuit singulare mandatum Dei, alii non item, quia non generaliter dicit: Quicunque immolaverit Deo filium, placet Deo.

Non possumus omnes unum et idem opus facere, sicut in corpore humano diversorum membrorum diversas operationes esse necesse est. Pedes non fabricant, manus non ambulant. Sed una est obedientia et unus Spiritus sanctus. Obedientia autem sit certa de fide, quae nulla est, ubi non est promissio divina, neque opera placent, ubi non est mandatum Dei. Papistae et Turci sunt pleni fide, sed conficta, quia dicunt: Ego sic credam; igitur sic Deo placebo. Id vero electitium est propria opinione: ideoque devotio est, non ad Deum, sed ad Diabolum pertinens.

Itaque exemplum illud singulare Abrahae non est trahendum in consequentiam. Sed obedientiam et fidem resurrectionis, occisi peccati, mortis, quae in ipso et filio fiunt, imitari debemus. Postea quisque suo loco et ordine in eadem fide maneat, et obediat Deo. Ita erimus socii Angelorum, hospites et convivae regni Dei.

Caeterum hoc loco quaeri potest, cur apud nos et in universum in novo testamento rarius apparuerint Angeli, quam in veteri testamento. Respondeo, ideo hoc fieri, quia apparuit et missus est filius, haeres omnium. Antea quidem praemissi sunt ministri et nuntii, ut solet fieri a principibus et regibus in mundo, qui monerent populum de adventu Domini: ipso autem praesente nihil opus est ministris et praecursoribus.

Postquam Deus misit Filium, revelavit omnia, replevit orbem sapientia coelesti, attestantibus sig- et miraculis a Christo editis, sicut inquit Pau- , 1 Timoth. 3. (v. 16.): „Deus manifestatus est in rne, justificatus in spiritu", etc. Ideo non expe- ndae sunt Angelorum apparitiones.

Post Christum exhibitum Diabolus horribiliter undo illusit immissis spectris et malis Angelis, ut itantur exempla superioris aetatis. Sed fuit ea poe- ingratitudinis hominum, qui Dominum ipsum aesentem contemserunt, et inani curiositate novas relationes quaesiverunt. Sic initio renati evangelii onetarius, Carolostadius et Sacramentarii exorti nt, qui relicto evangelio, tradito per Spiritum nctum de coelo, peculiares illuminationes sectati ant. Quidam eo dementiae pervenerunt, ut gloria- entur, se vocem Dei in coelo loquentis audire.

Hic necessario opponenda fuit veritas et lux vangelii, et pugnandum contra ejusmodi fanaticos, ui sine verbo voluntatem Dei scrutandam putabant. 'ales fuerunt olim enthusiastae, item Manichaeus t omnes Haeretici, qui voluerunt similes esse Pa- riarchis, quibus subinde clarius revelata sunt ora- cula Dei, donec Christus lux ipsa prodiret in hunc mundum.

Sic Pontifices nova deliria commenti sunt ex promissione Christi male intellecta, cum dicit, Ioann. 16. (v. 12. 13.): „Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem". Finxerunt, non omnia per Christum et Apostolos radita esse, quae sunt ad salutem nostram necessa-

ria, sed multa oracula reservata esse Episc sibi, subinde clarius ecclesiae proponenda.

His deliriis omnibus opponatur vox Christi 16, 29.): „Habent Mosen et Prophetas". Item minus: ipse venit, hic tollantur portae, ut i (Ps. 24, 7. 8.). Non enim est servus, qualis aut spiritus ministrantes sunt, sed Dominus i

Haec tradenda, et ad posteros quoque ganda sunt, ut fugiant et detestentur revel novarum doctrinarum, et custodiant mandatu coeleste: Hunc audite, id est, Evangelistas, los. Hos legant et audiant: item vetus testa quod fert de istis omnibus fidele testimoniu si praeter haec aliquid revelatur, oportet, analogiam fidei, et sit revelatio intellectus sc alioqui Diabolica est. Satan me quidem sae vit, sicut et Augustinum, qui deprecatur, n lus sibi appareat, ut postularem signum a D absit a me, ut huic tentationi adsentiar. N sine Angelorum apparitione solo verbo co mortem oppetierunt pro nomine Christi: c eodem et nos acquiescamus? Satis evidens stris apparitio est Baptismus, Eucharistia, ministerium verbi, aequale, imo exsuperans omnium Angelorum apparitiones, quorum co Abraham guttulas tantum et micas habuit.

Ego igitur non curo Angelos, et soleo quotidie precari, ne quenquam ad me mittat que de causa. Quodsi offerretur aliquis, no rem, sed aversarer, nisi de politica necessit quid significaret. Sicut somnia *) jucunda et l rebus civilibus interdum solent nos exhilarare t

*) Sic editt. posterr. In edit. princ. somnia om n

men haud scio an etiam in tali casu auscultare et credere ei velim. Verum in rebus spiritualibus non requiramus Angelos, quia promissio Dei abunde in Christo exhibita et patefacta est. Reliquit is mihi verbum, quo me erudio et confirmo. Nec est, quod verear, eum varium aut mutabilem esse, qui subinde aliam atque aliam doctrinam edat, sicut Num. 23. (v. 19.) dicitur: „Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur". Habemus sermonem Dei, Eucharistiam, Baptismum, Decalogum, conjugium, politicas ordinationes et oeconomiam: his acquiescamus, et exerceamus nos usque in finem mundi.

Gregorius, ut videre est in ejus dialogis, credidit simpliciter omnibus apparitionibus. Sicut inter reliqua de festo S. Michaëlis multa commenti sunt, in monte Gargaro Michaëlem templum consecrasse, et bovem confodisse, qui eo die festo araverat. Ego dixissem: Quid tibi cum monte Gargaro, cujus dominus est rex Apuliae; tu non es Michaël, sed Diabolus. Talibus mendaciis referti sunt Papistarum libri, et accidit id nostra culpa, quia noluimus audire Dominum, et postulavimus Angelos, revelationes et apparitiones; ideo magna copia quod quaesivimus, offendimus magno nostro malo. Sic enim Paulus judicat, 2 Thess. 2. (v. 10. 11.): „Eo, quod caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus efficaciam erroris, ut credant mendacio". Contemsimus illum Doctorem, de quo dictum est: Hunc audite; item: Spiritus Domini super me, etc. Habuimus aures prurientes, et a veritate auditum avertentes, ad fabulas conversi sumus. Ideo invenimus, qui aures fricarent.

Ego si essem rex, et misissem alicui filium meum unicum oblato simul regno et omnibus bonis, et is tantum beneficium adspernaretur, mitterem ei crucem et omnis generis mala. Sic nos cum evangelium confirmatum signis e coelo non receperimus, an non digni fuimus, qui acciperemus totam legionem Diabolorum pro uno Angelo bono, quem vidit Abraham?

Et ille ait: Non mittas manum tuam in puerum, neque facias illi quicquam.

Hic alia quaestio oritur: quomodo potuerit Abraham voci Angeli obtemperare, et a mactatione filii abstinere. Quid si dubitasset, et cogitasset, non esse Angelum, sed Diabolum? Quia mandatum Dei expressum habuit: „Macta filium, et offer in holocaustum". Contra id jubetur parcere puero.

Prior tentatio fuit contra promissionem seminis; ea vero superata, cum jam de obedientia animum obfirmasset, et Isaac hanc consolationem amplexus esset, se in cinerem redacto, tamen mansuram promissionem, et se a Deo resuscitatum iri, contra haec omnia jam clamat Angelus: „Ne facias puero quicquam". Ibi tentatur pugnantia contra praeceptum, sicut supra contra promissionem.

Respondeo autem ad quaestionem: Scriptura sancta affirmat, fuisse verum Angelum, non fallacem, afferentem verum Dei verbum; ei credidit Abraham, quod non proferretur in vanum, et Spiritus sanctus, cum jam de occidendo filio certus esset, intus per verbum Angeli tanquam per externum organum eum admonuit, et domuit in eo spiritum et fidem: veram

se verbo externo non credidisset Abraham diversum, nec mutasset sententiam.

Deinde credibile est, singulari quodam et arcano motu Abraham continuisse manus contra mandatum. Sicut in veteri testamento Prophetae multa fecerunt contra verbum, ut Elias aedificat altare in monte Carmeli, et interficit Prophetas Baal, contra quam Moses (Deut. 12, 5.) praeceperat: „In loco, quem elegerit Deus, ibi offeres"; hoc non servavit Elias, nec Elizaeus. Item multi Prophetae in Israël erant, qui non venerunt Hierosolymam, ut ibi dorent.

Hi omnes singularem impetum cum quodam privilegio habuerunt. Sic Simson peculiarem spiritum habuit, quando leonem dilacerat, et mille Philistaeos maxilla asini sine armis trucidat. Isti singulares motus et heroici spiritus supra communem regulam et rationem sunt, quemadmodum in politico regimine videmus discrimen quoddam gubernatorum et principum. Quidam in gubernatione servant leges et jus commune, quidam non, ut Alexander nullis legibus se adstringi patitur, sed perrumpit suo quodam impetu, quod ab aliis fieri nequaquam posset.

Haec in exemplis ethnicis cernimus: quanto magis Deus reservavit sibi heroas in suo populo? Gideon trecentis militibus profligavit exercitum Midionitarum. Supra Abraham quatuor reges exigua manu devicit. Haec non sunt vulgaria exempla, sed mirabilia, quae Deus sibi reservat. Sic fieri potest, quod Abrahae occultum et peculiarem impetum indidit Deus, ne mactaret filium. Sic simpliciter responderi posse videtur.

Sed textus addit etiam externam
diserte dicit, Angelum de coelo venis
nit more Satanae. Deus enim mirab
constituit. Boni Angeli veniunt cum te
cum aliqua majestate, sicut Psalmus 10
gelos sive ministros ignem urentem voc
reantur homines, ad quos veniunt. Sic
vescit viso Angelo: item Daniel cap. 8.
tur secum quandam majestatem. Ita
delapsus est coelo, et coelum haud di
est, affulsit nova lux, conspecta fulg
affuit una multitudo Angelorum, q
perterritus Abraham cultrum et cogita
de mactatione abjecit. Sic in monte Si
ma et tonitru apparuerunt, ut prosteri
lus. Tandem vero discedunt boni Ang
tia, et relinquunt animos tranquillos et
ratio Deo est mittendi bonos Angelos.
Abraham admonitus est, adesse verum

Sed Angelus malus, perinde ut
et suaviter serpit, donec illiciat hom
tem et peccatum; postea recedit cun
re. Secundo Abraham habet anal
Angelus non affert verbum contra
sed consentiens cum hoc: „In Isaa
Iudicandi enim sunt spiritus pe
ut cum jubet Satan per Pontifice
nonem, idolum illud Misnense,
gulam et normam fidei exigo,
conveniat. Analogia autem fid
(v. 2.). „Non est aliud nomen
minibus, in quo oporteat sal
Christum et Iacobum in Con

gitur hunc tanquam idolum abjicio, etiamsi An-
aliud evangelisaret, aut mortuos excitaret ido-

omissienes sunt simpliciter invariabiles et im-
les. Ideo et Abraham antea praeceptum qui-
rvavit, sed ita, ut ad analogiam promissionis
de venturo semine. Postremo etiam finalis
pectanda est. Ideo sequitur.

am cognovi, quod tu timeas Deum,
peperoisti filio tuo unico propter me.

gelus hoc vult, ut timeatur Deus. Illam fina-
sam Diabolus non praescribit. Et tamen finis
elicet timor Dei nullus est, nisi habito prius
ei. Sic utcunque externa differentia appari-
constitui potest ab iis, qui judicium spiritus
habent. Spiritus enim malignus non potest
am gloriam quaerere: sicut impii et falsi
proponunt nova et inaudita, ut mundus sa-
a eorum admiretur, non ut Deus timeatur.
erum et certissimum argumentum boni Angeli
d e coelo venit. Tertio congruit etiam ana-
dei. His motus Abraham paruit voci Angeli
mandatum de immolando filio, quibus acces-
l dubie Spiritus sanctus, qui perpetuo con-
est cum verbo.
smodi loci, ut videntur contrarii, mirabiles
iones pariunt apud ambitiosa ingenia. Diabo-
n quaerit ἀντιλογίας; iis ubi nihil proficit,
ογίας excogitat, num Deus sibi ipsi sit con-
et mentitus? Prius jussit immolare filium,
tat. Verum nobis Christianis de his rebus, et

cum reverentia, et timore Dei cogitandum et loquendum est. Et talis agnoscendus est Deus, quod agat contraria in contrariis. Quanquam haec sanctorum miranda gubernatio multa suaviter monet, et plenissima consolationis est. Ac vere pii, si salva reverentia majestatis et veritatis divinae liceret, possent his formis loquendi uti: Deum fingere, mentiri, simulare et ludere nos, ut nostro proverbio dici solet: Sels war sein, so ist es ein grosse Lugen. Quando enim mors oppetenda est, possunt ad Deum dicere: Non est mors, sed vita; tu ludis mecum, sicut pater cum filio; aliud dicis, aliud cogitas. Id nobis salutare mendacium est.

Ac felices nos, si possemus hanc artem a Deo discere. Alienum opus tentat et proponit, ut suum facere possit: per nostram afflictionem quaerit suum ludum et nostram salutem. Deus dixit ad Abraham: Occide filium etc. Quomodo? ludendo, simulando, ridendo. Felix sane et jucundus lusus.

Sic fingit interdum, se longius a nobis recedere, et nos occidere. Sed quis credit, simulationem esse? Atqui apud Deum est ludus, et, si liceret ita dicere, mendacium est. Est quidem vera mors, quae omnibus obeunda erit. Sed Deus non serio id agit, quod ostendit. Simulatio et tentatio est, an velimus omittere res praesentes et vitam ipsam propter Deum. Sic in Deuteronomio dicit, Moses 13. (v. 1. seqq.) „Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicet etc., non audies, quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum in toto corde, et in tota anima vestra." Haec verba non sunt irati judicis, sed paterna verba sunt. Ego dedi tibi verbum, ut quieto corde amplectaris

laris etc. Sed mittam Pseudoapostolos, et tentabo, an velis serio diligere me et verbum.

Sic pater puero pomum aufert simulatione quadam, non quod velit eripere, sed tantum tentat, an filius diligat se, et credat, patrem redditurum. Quod si filius libenter dat pomum, gaudet parens de obedientia et amore filii.

Sic Dei tentatio paterna est. Ita enim Iacobus in sua epistola (1, 13.) inquit: „Deus non est tentator ad malum", hoc est, non ideo tentat, ut eum metuamus et oderimus, tanquam tyrannum, sed eo fine, ut exerceat et exsuscitet in nobis fidem et dilectionem. Satan autem tentat ad malum, ut abstrahat a Deo, ut faciat te diffidere et blasphemare Deum. Deus ludit cum filiis, quos diligit; exhibet se, ut carni apparet, iratum et formidabilem. Hinc querelae illae oriuntur: „Projectus sum a facie oculorum tuorum" (Ps. 31, 23.). Item (ibid. 27, 9.): „Ne avertas a me faciem tuam". Sed sunt meri lusus: nec fallet aut decipiet te Deus; tu tantum firmiter adhaereas promissioni infallibili et immutabili; et quamvis honores, opes, vitam ipsam amittas, tamen non statuas, Deum tibi irasci, teque abjecisse propterea; sed alia longe praeclariora dona, honorem vitamque meliorem ab eo exspectes, sicut inquit Iob 13. (v. 15. 16.): „Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo".

Caeterum verbum: cognovi, interpretati sunt Patres hoc loco, noscere te feci, hoc est, ut intelligeres, te esse timentem Dei, sicut Petrus monet, ut certam et firmam faciamus vocationem et electionem nostram bene operando. Quemadmodum si quis tentationem superavit, certior redditur de auxilio Dei, et potest dicere: *Hoc certum* argumentum est, me a

Deo esse adjutum, quia meis viribus non potuisse hoc efficere. Sic fructus spiritus dicuntur testimon fidei, quae nos de nostra electione et vocatione ce tificant.

Porro canon hic observandus est de duplici co nitione vel visione Dei. Quando dicitur in scriptu sancta: vidit Deus, ibi faciunt duplicem cogniti nem, unam aeternam et invisibilem, qua Deus vide res, antequam exsisterent: alteram, qua intuetur re praesentes. Deus non vidit Mariam, antequam fuit illa altera visione, qua exsistentes res adspicit: et ta men ab aeterno vidit. Sic omnes creaturas vidit Deus antequam fierent, et jam cum factae sunt, etiam vi dere sive cognoscere dicitur.

Ad eundem modum hic loquitur Deus: Nun cognovi, hoc est, nunc probo et in effectu video, t timere Deum. Huc pertinet Augustini distinctio in ter cognitionem vespertinam et matutinam. Habet enim Deus aliqua humano captui accommodata, ideo que hanc phrasin: nunc cognovi, simpliciter acci piendam puto, tametsi Patrum expositionem non re probo, quod loquatur Deus humano more, tanquan ex illa obedientia tum demum perspexerit pietatem Abrahae et verum timorem.

Dulcissimae enim sunt ejusmodi descriptiones, quando scriptura de Deo tanquam de homine loqui tur, et humana omnia ei attribuit, quod loquatur nobiscum familiariter, et similia hominum sermoni bus, quod gaudeat, contristetur, patiatur ut homo: propter mysterium futurae incarnationis.

Ob eam enim causam legimus et evolvimus ve tus testamentum, ut Christum videamus praedictum

incarnandum, non solum verbis, sed et variis figuris et factis.

Itaque amamus illas phrases scripturae, quando forma et gestibus humanis describitur Deus: „Quare obdormis“ (Ps. 44, 24.)? „Oculi Domini super justos“ (Ps. 34, 16.). „Aperis tu manum tuam“ (Ps. 145, 16.), et si qua sunt similia, quae de hominibus ad Deum transferuntur, propter nostri intellectus imbecillitatem.

Et hac quidem quasi pictura contenti simus, et fugiamus curiositatem illam humani ingenii, quae vult scrutari majestatem. Ideo enim Deus praedictus est incarnandus, ut certam formam cognoscendi et apprehendendi Deum haberemus.

Deinde quaestio hic agitari solet, an Abraham sit justificatus ex operibus? sicut disputat Iacobus in sua epistola (2, 21.). Quia enim dicitur: „Nunc video te justum“, vult inde colligere, quod prius non fuerit justus. Sed facilis est responsio, quam ipsa verba ostendunt. Aliud enim est, esse justum, etiam grammatice loquendo, aliud cognoscere justum.

Abraham fuit justus fide, antequam cognoscitur a Deo talis. Igitur male concludit Iacobus, quod nunc demum justificatus sit post istam obedientiam. Per opera enim, tanquam per fructus cognoscitur fides et justitia. Non autem sequitur, ut Iacobus delirat: „Igitur fructus justificant“: sicut non sequitur: Ego agnosco arborem ex fructu, igitur arbor ex fructibus fit bona. Facessant itaque e medio adversarii cum suo Iacobo, quem toties nobis objiciunt, et multa de justitia operum blaterant; sed nihil intelligunt.

Quin et sophistae distinguunt inter esse cognitum, et esse substantivum. Iustus non fit justus cognoscendo, sed justificatus fide, ut supra cap. 15. de Abrahamo dictum est, cognoscitur justus ex fructibus et operibus.

Observandum vero et illud est hoc loco, cum celebratur Abraham timens et reverens Dei, non tantum de fide dici, sed de universo cultu, de arbore cum fructibus, si quidem timere Deum Hebraeis est idem, quod colere Deum, seu servire Deo, diligere et habere Deum in pretio. Sic Psalmus 14. (v. 5.): „Timuerunt, ubi non erat timor“, non loquitur de pavore, quia impii non pavent, sed de cultu impiorum. Colunt Deum, ubi non est colendus: faciunt cauteriatam, ut Paulus (1 Tim. 4, 2.) appellat, hoc est, factitiam, sive fictam conscientiam, violentam, non naturalem, non veram, sicut Papa, quando prohibet conjugium et esum carnium. Impii igitur volunt timere, id est, colere Deum, ubi non est verus cultus Dei.

Sic cum dicitur (Matth. 15, 9.): „Frustra colunt me mandatis hominum“, idem est, quod timent, quia summus cultus est in scriptura sancta timor Dei. Hinc Iacob (Gen. 31, 42.) appellat Dominum Deum timorem et reverentiam, et nihil aliud intelligit, quam ipsam divinitatem.

Impii ergo volunt esse reverentes, humiles, inclinata cervice et tremulo capite incedunt, sicut arundo, cupiunt videri timentes Dei prae omnibus hominibus, et tamen frustra timent et colunt.

Atque id sane commune malum est per totum orbem terrarum: timemus, colimus, observamus etiam usque ad Angelorum religionem; sed conficta et can-

riata conscientia. Sicut sacerdotes Baal durissima iseque patiebantur, pungebant se cultris et subulis ique ad sanguinis effusionem; sed erant illa stigata electitia, non illa, de quibus Paulus dicit: „Por stigmata Domini mei", etc. (Gal. 6, 17.). E cona ubi maxime timendum erat, nihil timent impii: so audacissimi sunt in contemnendo vero cultu et nculcando verbo Dei.

Nusquam vero est timendus Deus, nisi in suo rbo, juxta illud: „Non adorabis Deos alienos; n facies tibi sculptile, qualecunque sit". Ubi revetur Deus in verbo, ibi cole, ibi exerce tuam reventiam; tum times, ubi timendum et pavendum.

Ideo nos proculcamus Papam, et sectas, qui ltus instituunt extra et contra verbum Dei, non nemus aut colimus. Ipsi vicissim veram religionem t doctrinam damnant, et vocant haereticam. Timent itur, ubi non est timor, et ubi timendum erat, on timent.

Hactenus Abraham sacrificium expedivit cum suo lio, quamvis non est peractum; sed tantum fuit raeparatio quaedam ad sacrificium.

t levans Abraham oculos suos vidit; et ece aries post tergum, comprehensus in erplexu veprium cornibus suis, abiensue tulit arietem illum, et obtulit eum in holocaustum pro filio suo.

Supra dictum est, nos pie et cum reverentia sic gitare posse, quod Angelus cum singulari majesta venerit cum vento et flamma, et Abraham perterus prostratus sit in faciem, vel saltem genibus fle s praebuerit aurem, quando dixit Angelus: „Tu

es timens Deum". Postquam autem prohibuit mactationem, disparuit Angelus. Ibi Abraham solus cum filio relinquitur, cumque levant oculos et circumspiciunt, vident arietem post se (emphasis est in particula: post se); is haeret intricatus vepribus perplexis et implicatis. Hebraeum enim vocabulum סְבַךְ proprie significat ramos erraticos, diffusos, crescentes sine certo ordine; illi apprehenderunt cornua arietis. Sic Psalmo 74. (v. 5.): „Quasi in silva lignorum securibus exciderunt", significatur, non aliter grassatos esse hostes in sanctuarium, ac si silva vel arbustum securibus cedatur, quasi templum et sanctuarium confusa et perplexa silva esset. Alii finxerunt, esse proprium loci; sed est nomen appellativum. Aries fuit in radicibus montis, detentus inter vepres et virgulta.

Sed quaeri hic solet, unde venerit iste aries. Iudaei dicunt, creatum esse sexta die cum aliis animalibus, et divina ordinatione conservatum ad illud tempus usque. Nos Christiani scimus, quod apud Deum idem est creare et conservare. Qui novit potentiam creatoris, non disputabit curiosius, unde venerit aries. Scotus disputat, unde Deus sumturus sit ignem in die judicii ad conflagrationem mundi. Quid potest quaeri aut cogitari stolidius? Sapientes scilicet non committunt nisi insignes errores. Sed ut aliquid dicamus de proposita quaestione, illud meminerimus, quod scriptura sancta usitatum Deo esse ostendit, ut per Angeli aut ministri alicujus vocem producat ea, quae non erant, aut ea, quae exsistunt, multiplicet.

Ad verbum Mose hominis manat aqua ex petra, *coturnices* sparguntur per castra. Si Deus unam co-

ornicem habet, centena millia aut innumeras habet. ic sumit quinque panes, et cibat quinque millia.

Si credimus, potentia divina omnia ex nihilo se condita, cur non et illud credamus, eum hoc, uod jam exsistit, posse multiplicare et augere? Un- nix, unde pluvia tam subito saepe oriuntur? Iam elum serenum est, paulo post uno momento, quan- libet, mittit nivem vel pluviam.

Elias 3 Regg. 17. (1 Regg. 17, 14.) ad viduam areptanam dicit: „Non deficiet hydria farinae, nec*) cythus olei minuetur". Per hoc verbum alitur vi- na cum familia toto illo tempore famis: quin et fi- us mortuus resuscitatur. Sic Helisaeus 4 Reg. 4. Regg. 4, 42.) imperat servo: „Da populo panes, turabuntur"; et saturati sunt centum viri viginti anibus hordeaceis. Quanto magis ergo Angeli id ossunt? Deo non est impossibile, ex ipsis vepribus ronuntiante Angelo arietem producere, tanquam per otentiam ordinatam et mediatam: quanto magis, si oluisset uti immediata? sicut quando ignem in for- ace mutat in refrigerium.

Non igitur reprehendo, sive per Angelum alla- um arietem dicas, sive jubente Angelo procreatum, uod magis credo. Neque tamen temere prolata vi- etur vox illa a Patribus, quod aries fuerit ab initio undi praeparatus. Habuerunt enim notitiam de se- ine mulieris, de Christo, cujus figuram intellexe- unt esse arietem istum.

Is enim ante creationem fuit, sicut inquit Pau- s Tit. 1. (v. 2.): „Promisit, qui non mentitur, eus, ante tempora saecularia". Christus igitur ante ecula ab aeterno ad id destinatus fuit divina pro-

*) Edit. princ. ne.

videntia, ut contereret caput serpentis, fieret victima pro genere humano, mortificaret peccata, et nos vivificaret: exspectavit autem, donec tempus praefinitum manifestationis veniret. Haec satis bona allegoria est, quam non improbo.

Postquam vero viderunt arietem divinitus quoquo modo adductum assumsit eum Abraham, et obtulit in holocaustum pro filio suo. Ibi Isaac fuit acoluthus, et juvit patrem in peragendo sacrificio. Fuit autem aries ille signum, quo confirmatus est Abraham, non Isaacum, sed arietem immolandum esse. Sic semper signum aliquod ad verbum additur; statim enim intellexit, arietem divinitus exhibitum esse, ut offerretur, ne frustra parasset altare et alia necessaria ad sacrificium.

Vocavitque Abraham nomen loci illius: Dominus videbit. Sicut et hodie dicitur: In monte Dominus videbit.

Communis sententia est omnium interpretum, passivam vocem hic retinendam esse, et legendum: In monte Dominus videbitur. Nec dubito, Hieronymum initio sic reddidisse, sed alterius cujusdam scioli aut notarii vitio mutatum esse, qui putavit, posteriorem particulam cum praecedente convenire debere.

Supra autem de monte, sive potius de terra Morija dictum est, qui fuit locus reverentiae et cultus divini, in quo Patres obtulerunt.

Mihi vero magis libet Burgensis sententiam sequi, qui et linguae Hebraeae peritus, et in explicanda sententia scripturae eruditus est. Is sentit, legendum esse: In monte Dominus videbit, et hujus sententiae hanc rationem affert, quia responderat Abra-

n supra filio interroganti de pecude: Dominus lebit, hoc est, providebit, quasi dicat: etiamsi nos sciamus, ipse novit, unde pecudem simus habituri sacrificium holocausti, ipse viderit.

Hanc etymologiam non possum improbare, quia minus videbat, hoc est, curabat, ut impleretur ista c Abrahae ad filium: Dominus providebit. Inde men monti inditum est: Dominus videbit, quasi cat: Dominus intuetur, et curat hunc locum.

Atque haec quasi relativa significatio est ad ontem Morija, in quo colebatur Deus. Illius respec- hoc nomen: Dominus videbit, tanquam correlati- m est ad eos, qui exsistunt in monte, et colunt eum; eos enim vicissim respicit et exaudit Deus. m olim igitur mons iste sacer antiqua religione strum, sicut supra dictum est, nunc etiam ab ipso eo sanctificante et curante tum locum, tum illos, ui veniunt illuc adorantes, consecratus est.

Plena itaque consolationis appellatio est montis, uia continet relationem inter timentem, hoc est, in- ocantem, gratias agentem et Deum suscipientem, ve exaudientem vota et preces, inter adorantem et doratum, quia jam antea quidem fuit locus destina- is cultui divino, jam vero plane confirmatur Abra- am, Deum ibi praesentem esse, et flectere oculos t aures ad omnes, qui hoc loco colunt et adorant.

Etsi igitur rectius, ut Hebraei volunt, passiva gnificatio retinetur, tamen usu detorta est vox de assiva in activam, ut significaretur, Deum ibi ades- e, et vigilantes oculos dirigere in suos cultores.

Sic Iacob infra, cum iret in Mesopotamiam, et octu in somnis videret scalam, et in ea Angelos

Dei adscendentes et descendentes: Terribilis, inqu est locus iste, et non est hic aliud nisi domus I et porta coeli, id est, hoc loco timendus Deus e hic gratiae agendae et sacrificandum est. Ita hic mo Dominus videbit ad omnem posteritatem sacer habitus, et Patres quadam pietate et reverentia tra runt ad cultum, ut, qui vellet videre Deum, ill veniret: quia non solum ibi appareret et videretu sed etiam videret Deus: quasi dicerent: Iam deb vocari epiphania, quia Deus respicit, apparet, aud tur, videtur, ostendit se in verbo, exauditione precu et omnibus aliis beneficiis. Haec catachresis et mut tio vocabuli est: verum non in malum usum, se magis in consolationem.

Quia vero non solum videt ipse, et intueh hunc locum, quod nobis non satis esset, sed etia videtur et apparet nobis, hinc sequitur illud: Dom nus videbitur, ubi antea tantum videbit dicebatu Existimo autem, montem illum fuisse locum orac lorum. Rebecca postea consuluit illum videbitur, ho est, petivit consilium a Patriarcha Sem, qui fuit sa cerdos Domini, et eo loco haud dubie docuit et pra dicavit.

Vocavit autem Angelus Domini Abraha secundo de coelo, dicens.

Postremus hic sermo est, quem habuit Dominu ad Abraham: jamque historia Abrahae finietur. Ca terum hic iterum moneo, quod saepe dixi, in sacri literis et historiis inprimis observandum esse verbu et conciones Dei, id quod in mutis legendis non audi tur. Sola scriptura sancta habet epiphania *) Domini

*) Scribe epiphanias.

Quanta autem, et quam illustris gloria est Abra-
m, quod toties cum Deo sermones confert? Octies
venimus cum eo collocutum Deum. Nostrae legen-
e in ecclesiis gentium nihil simile habent, et prae-
stera haec ratio est omnium hominum, ut magis
mirentur opera, quam sermonem Dei, qui est auc-
: et effector omnium mirabilium et difficillimorum
erum. Et tamen oculos tantum in opera deflecti-
us, vocem autem Dei cogitamus esse vocem homi-
m. Neque enim aliqua differentia apparet inter
rbum hominis et verbum Dei prolatum per homi-
m; eadem vox, idem sonus et pronuntiatio est,
e divina, sive humana proferas. Ideo recedimus a
ajestate verbi, nec curamus illud Dominus videbi-
r, sive apparitionem Dei; negligimus loquentem
obiscum Deum, et interim monstra illa Carthusia-
orum suspicimus.

Igitur inprimis verbum Dei considerandum est;
: quamvis omnia miracula quis faciat, quin et mor-
uos suscitet, si venit sine verbo, repudiandus est:
lem omnes Apostoli et Prophetae diligenter monue-
unt, et Moses, Deut. 13. (v. 9. 10.) Pseudopophe-
am et fictorem somniorum occidendum dicit. „Quia
locutus est, inquit, ut averteret vos a Domino Deo
estro".

Nos nostro periculo moveri et sapere debeba-
us, quia Pontifex suam tyrannidem ejusmodi mira-
ulis absque verbo stabilivit. Sicut nugantur de Pa-
a Sixto, cum aliquando in mari periclitaretur im-
erasse eum mari, et dixisse: Si sum vicarius Chri-
, quiescat mare procellosum; idque subito evenisse.
Hoc miraculo probaverunt, Papam esse vicarium
hristi: sicut multis aliis, sive veris, sive ementitis

miraculis religione item, abstinentia, vigiliis, laboribus Monachorum miserae plebi fucum fecerunt.

Haec meminisse nos, et primae aetati quoque inculcare debebamus, ut cavere et odisse haec monstra, et e contra verbum Dei amare et magnificare discerent. Id enim super omnia est, et creat omnia, pulcherrimum illum solem, animam, corpus, et quicquid hic orbis habet.

Quid igitur opera ipsa quantumvis speciosa tantopere praedicamus? Factorem potius et auctorem operum admiremur, et primum omnium certi simus, an per verbum Dei, quae praedicantur miracula, sint facta, an non?

Sed dicunt Pontificii: Quomodo possent ista fieri, si non esset voluntas Dei? Recte sane; vult Deus et permittit, haec fieri in poenam fastidii et contemtus verbi, ut Paulus inquit, 2 Thess. (2, 11.): Immisit eis non simplicem errorem, sed vim et ἐνέργειαν erroris, qui penetret et vincat. Proinde Pontifex ante omnia verbo Dei demonstret, Papam Sixtum esse vicarium Christi. Scriptum est, inquiunt: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Bene: sed hoc ipso vult Christus, ut sit Petrus confessor et minister verbi, non tyrannus, qui oneret conscientias traditionibus humanis, non deleat notitiam Christi. Id enim non est esse vicarium Christi, sed Antichristum. Itaque etiamsi mortuos suscitaret vel Sixtus, vel quicunque alius, exspuerem illi in faciem, et dicerem, non sancto, sed immundo spiritu eum agitari, propterea quod non afferret verbum Dei.

Opponimus igitur verbum contra opera, sicut ipsi vicissim opera contra verbum; et habent quidem

me praerogativam, quod homines specie et pompa
ia operum magis moventur, quam verbo. Sed nos
ꝑ has historias tam diligenter tractamus, ut, quid
incipale in iis sit, consideretur. Ea ipsi non vi-
nt, sed dicunt, Abraham fuisse laicum, habuisse
miliam, peregrinatum esse in terris pauperem et
torrem. Non vident autem, eum plenum fuisse pa-
ntia, humilitate, caritate: multo minus ista verba,
que Deus cum eo loquitur, attendunt. Si habitus
s peregrinus et inusitatus, jejunia, gesticulationes
votae celebrarentur, tum applauderent et laudarent.
ed quia habuit uxorem, familiam, pecudes, homi-
m carnalem esse ajunt. Sed valeant cum suis mon-
is. Nos firmiter statuamus, et credamus, verbum
ei esse omnia in omnibus, cui si credis, non dee-
nt opera grandia et admirabilia, sed talia tamen,
ae non incurrunt in oculos profanorum, non ag-
scuntur a mundo.

Nos per verbum et preces multas arduas res
simus; precibus adhuc servamus pacem, et fran-
mus conatus et insidias adversariorum. Sed ista
tantum vident, qui habent Spiritum sanctum, et
ui faciunt opera illa vere spiritualia et admiran-
Baptismum, Eucharistiam, absolutionem, assidui-
a in vocatione, obedientiam erga parentes et su-
ores, quae omnia Papistae fastidiunt, quia sunt
aria et quotidiana.

r memet ipsum juravi, dicit Dominus.

Deus majestatis non solum promittit, sed etiam
, et quidem per se ipsum, ut verba ostendunt.
aberet se majorem, libenter per ipsum juraret:
quia non habet, ideo per semet ipsum jurat.

Nostris hominibus mos est jurare per fidem, per animam suam: id non leve juramentum est, quanquam, si homines spectes, levissimum, quia ipsi sunt vani et mendaces. Sed revera tantundem est, ac si per Deum ipsum jures.

Quemadmodum Christus exponit, Matth. 5. (v. 34—36.): „Ego autem vobis dico, ne juretis omnino, neque per coelum, quia thronus Dei est, neque per terram, neque per caput tuum juraveris: quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum". Multo minus ergo per animam jurare licebit, et ratio haec est: Quia juramentum per capillos, coelum, terram etc. fit per creaturam Dei, hoc est, per id, quod non est nostrum, aut in manu nostra: ergo includunt ejusmodi juramenta Deum ipsum, tametsi nomen Dei non exprimatur. Sic in sacris literis quoties dicitur: Vivit anima, est juramentum per Deum factum, cujus creatura est anima.

Magnum autem et admirandum est, quod et auctor epistolae ad Hebraeos (6, 13.) hoc loco vidit, et diligenter expendit, quod Deus per semet ipsum jurat. Est enim significatio ardentis animi ineffabili amore et desiderio nostrae salutis, quasi dicat: Tam cupio mihi credi, tam vehementer expeto, meis verbis fidem haberi, ut non solum promittam, sed me ipsum pignori opponam. Non habeo majus, quod oppignorem, quia me majus nihil est, als war ich Gott bin. Si non servo promissa, non ero amplius, qui sum.

Stupendum profecto est et dignissimum observatione. Hoc enim vult significare divina veritas: Tu homo mobilis, varius et mutabilis es: addam igi-

r immobile jusjurandum, et eo testatum volo, me, quisquam fefellero, non fore Deum.

Si in haec tantum verba jurasset: Prius coelum, terram, solem, lunam et pulcherrimum opificium totius mundi sinam interire, quam meam promissionem irritam fieri patiar, magnum profecto, et non minus mirandum esset. Sed addit aliud longe gravius et sanctius: Ego, qui Deus sum, qui habeo potestatem destruendi aut creandi coelum et terram, juro et oppignoro non creaturam, non coelum et terram, sed me ipsum, creatorem omnium rerum.

Hoc tam sanctum jusjurandum damnabit omnes incredulos, sicut sanctorum Patrum fidem mirabiliter excitavit et auxit. Cogitaverunt enim: Deus promisit vitam, redemtionem a morte et Diabolo, et per semet ipsum juravit. Id nostrum אוּרִים et תֻמִּים (Exod. 28, 30.) est: nisi itaque crediderimus, damnabimur.

Meminerimus ergo et nos tam insignem amplificationem promissionis divinae, exsuperantem omnem cogitationem et fidem: auget eam et confirmat Deus per suam majestatem, ne ullam occasionem diffidendi et dubitandi habeamus. Illud nimirum est condescendere, seque totum applicare nostrae infirmitati. Satis ei debebat, si unicum digitum moveret ad testificandam suam paternam benevolentiam erga nos. Iam vero verbum suum proponit, nec promittit solum, sed et jurat, et sibi ipsi imprecatur et maledicit, si fieret ita loqui, ut nobis benedicat.

Removeamus autem disputationes de praedestinatione et similes, quae plenae sunt periculi et exitii, quia de Dei voluntate et consiliis arcanis extra verbum inquirunt; volunt scrutari et rimari curio-

sies, quare Deus sic vel aliter se patefecerit, tam sollicite voluntatem nostram ad credendum licitet. Nota enim est curiositas Adae, qui in I diso Deum extra verbum quaerebat, quemadmc et Satanas in coelo, et invenit eum uterque; sed sine magno malo.

Ideo discamus, Deum apprehendendum esse nostra ratione, sed sicut ipse se revelavit, et d tus est nobiscum loqui, et agere humano more: que cum gaudio amplectamur divinam majes demittentem se ad nos tam humiliter, ut non si citer promissionibus ad se invitet, sed etiam ju rando interposito cogat ad amplectendum ea, in verbo offeruntur.

Haec eadem doctrina egregie in epistol Hebraeos explicatur cap. 6. (v. 16—18.): „Hon enim per majorem se jurant, et omnis contr siae eorum finis ad confirmationem est juramen in quo abundantius volens Deus ostendere promi nis haeredibus immobilitatem consilii sui, interpo jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus possibile est mentiri Deum, fortissimum solatium beamus, qui confugimus ad tenendam propos spem“.

Quid posset ad fidem nostram augendam et firmandam dici aut cogitari certius et firmius quid aliud nos nostra incredulitate aut dubita agimus, quam quod Deum promittentem et ju tem mendacii arguimus, et quasi in faciem res tes, dicimus: Domine Deus, tu mentiris?

Quotusquisque autem est, qui tam horribil nimis usitatam blasphemiam, quae haeret natur

ira omnium hominum animis, consideret? Aut
im secure contemnunt et oderunt, aut si quando
diunt verba et promissiones, dubitare, nescire se
unt, an sit Deus adeo misericors, an curet et exau-
it invocantes, et praecipue indignos et peccatores.

Quando autem animus in dubio est, ut ille in-
it, paulo momento impellitur etiam ad blasphe-
m et desperationem. Ideo toties monet Paulus de
πληροφορία, hoc est, firma et immota cognitione
bonitatis divinae erga nos, quae conscientias con-
met, et corroboret contra omnem haesitationem et
fidentiam.

Doctrina Papae eo detestabilior est, quia non
lum negligit ista, sed etiam impie statuit dubita-
nem: hoc est, palam pronuntiat Deum mendacem,
iamsi promittat, juret, oppignoret suam majestatem,
maledicat sibi. Quantum vero mali sit in impio
blasphemo dogmate, testantur externa scelera,
aritia, libidines et omnis generis flagitia, quae tan-
am mali fructus ex vitiosa arbore nascuntur ex
asphemo corde, quod Deum non sentit veracem
e, sive promittat, sive mandet aut minetur trans-
edientibus mandata.

Ideo epistola ad Hebraeos diligenter monet de
titudine consilii et promissionis divinae, ne incon-
ntiam et vanitatem Deo tribuamus. Sic ad Titum
2.) diserte inquit Paulus: „Qui non mentitur,
s". Quorsum attinet, inquies, ista tam accurate
ere? Quis enim ausit dicere, Deum mentiri? An
etiam Pontifex, Turci, Iudaei statuunt, Deum
veracem, justum, sapientem, bonum?

At illi ipsi cum maxime hoc dicunt, maxime
um Deum mendacem, injustum, insipientem esse

sentiunt. Non enim aliam notitiam de Deo ha quam philosophicam aut metaphysicam, quod est ens separatum a creaturis, ut ait Aristoteles rax, intra se contemplans creaturas. Sed quid ad nos? Diabolus etiam sic Deum cognoscit, et esse veracem. Sed in theologia quando de agni Dei docetur, agnoscendus et apprehendendus Deus, non intra se manens, sed ab extra venien nos, ut videlicet statuamus, eum nobis esse Deu

Ille prior Aristotelicus vel philosophicus Iudaeorum, Turcarum, Papistarum Deus est; vero is ad nos. Sed quem sacrae literae monst is nobis Deus est, quia dat nobis sua epiph suam apparitionem אוּרִים et תֻּמִּים, et loqu nobiscum.

Dolendum itaque est, quod huic Deo, qui ve et signis se nobis patefecit, non assentimur et cr mus. Omnes enim habemus hanc blasphemiam di sam per carnem et sanguinem: nescio, dubito, Deus mei curam agat tantam, quantam verbo s promisit. Hoc quid est aliud sentire vel dicere, qua Deus est mendax?

Quodsi libidines, avaritia et alia peccata tant in nobis regnarent, non tantopere irasceretur D Sed hanc radicem et caput omnium malorum d statur et punit horribiliter. In sacris historiis lebrantur multi reges propter omnis generis virt continentiam, munificentiam, justitiam et sim quas humana disciplina praestare potest. Sed ho iis queritur scriptura, quod fecerint malum co Domino, hoc est, hunc Deum loquentem et pro tentem neglexerint, et coluerint vitulos et idol

ut Hieroboam et alii. Tanta enim est perversitas humani cordis, ut facilius multo et avidius amplectatur deos alienos, quam hunc Deum, qui se nobis patefecit promissionibus et signis, veracem esse statuat. Quantum beneficium est, quod redemit nos per Filium? At quam aegre id credamus, videre est in periculis pestis, famis, exsilii, suppliciorum, in quibus adeo angimur et trepidamus sine omni fiducia prorsus, ac si absque omni spe et promissione essemus.

Quae est causa? Quia vitio originis nobis hoc malum insitum est, quo animus noster promissionibus divinis perpetuo obstrepit et obmurmurat illud: Deus mentitur; juramentum non est verum.

Si firmiter possemus credere, Deum servaturum promissa, et ratum fore jusjurandum, quo suam deitatem oppignoravit, et in signum Filium suum dedit, tum mortem, inopiam, ignominiam, infernum, juxta ac vitam, divitias, gloriam et coelum haberemus, sicut coram Deo nihil differunt. Sed quia id non fit, certum argumentum est incredulitatis et diffidentiae nostrae.

Igitur Papistae, Turci, Iudaei simpliciter nihil credunt nec intelligunt, quid sit peccatum, quid misericordia, justitia, veritas, gratia: haec omnia sunt mera aenigmata; et tamen volunt videri sapien-. Et sunt quidem; sed in suo genere, in philoso-, non in regno coelorum, quia de his spiritibus rebus nihil intelligunt prorsus, sed contemt. Et quomodo curarent, aut magnopere illis afentur, cum nos, qui cupimus esse pii, horribile l malum in nobis deprehendamus, quod non gauus omni momento in spiritu de illa ineffabili

misericordia Dei erga nos, non ridemus, et contemnimus mortem, mundum et Diabolum.

Pertinet autem hoc ad commendationem mirabilis patientiae et misericordiae Dei, qui non solum peccata praeterita remittit, sed et praesentia, et usitatam hanc negligentiam suae gratiae magna animi lenitate tolerat.

Habemus Christi mandatum cum annexa promissione et comminatione simul: „Quicunque confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui in coelis est" (Matth. 10, 32.). „Qui non acceperit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus" (ib. v. 38.). „Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodiet eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: et ubi ego sum, illic et minister meus erit" (Ioh. 12, 25. 26.). His et similibus qui non moventur, sed anteferunt corporis salutem et hujus vitae bona confessioni Christi, profecto non aliud sentiunt, quam Deum fallacem esse in promittendo aut comminando.

Quoties repetitur in Psalmis: „Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum" (Ps. 27, 14.). „Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam credentes custodit Dominus, et retribuet abundanter agentibus superbe, viriliter agite et confortetur cor vestrum, omnes, qui speratis in Domino" (Ps. 31, 24. 25.). Ista omnia scimus, et quotidie proponuntur nobis: neque tamen credimus, nec sequimur Deum, vocantem nos ad confessionem verbi, et promittentem auxilium et liberationem. Neque vero est, quod cogitemus, Deum delectari illa dubitatione et diffidentia in nobis. Quin unum id omnium peccatorum longe gravissimum est,

quod mundum et incredulos damnabit. Magnitudo enim peccati aestimari potest ex magnitudine promissionis, juramenti, oppignerationis, imprecationis divinae.

Qui igitur aliquam vel exiguam guttam, sive scintillam fiduciae istius spiritualis habet, noverit, esse benedictionem Dei et donum singulare. Quodsi firmiter et indubitanter ejusmodi promissionibus adsentiremur, longe majus robur animis nostris adderetur, quam ut mundum, aut Diabolum, aut omnes portas inferorum formidaremus.

Ideo saepius agitantur ista, ut animos nostros exsuscitemus, et incipiamus aliquando discere cum Alphabetariis saltem. Doctores enim et Rabbi in hac sapientia nunquam erimus; utinam discipuli Christi essemus. Deinde, ut meminerimus, scripturam sanctam de aliis et longe sublimioribus rebus docere, quam artes et libri philosophici docent. Illi nihil sciunt de immensa misericordia et veritate: non intelligunt magnitudinem peccati, quo Deo mendacii crimen impingitur ab omnibus hominibus. Ignorant enim promissiones, quas Dei beneficio habemus.

Diligenter igitur haec verba juramenti ponderanda sunt. Deus monet nos, ut clementissimus pater, sollicitat, impellit, quibuscunque modis potest, promittit, jurat, se ipsum pignori opponit cum sui, si liceret ita dicere, exsecratione, tantum ut credamus.

Sed omnes sancti hic laboraverunt: Paulus non frustra dicit ad Titum 1. (v. 2.): „Qui non mentitur, Deus". Forsan et ipse tentatus et luctatus est cum illa dubitatione de misericordia et veritate divina, quasi diceret: Promisit Deus; sed mundus non vult credere: imo mihi ipsi difficile est vincere diffi-

dentiam: haud dubie enim cum indignatione hanc particulam adjecit.

Nos quoque nostram miseriam et imbecillitatem agnoscamus. Quia enim primitiis istis, quas accepimus, utcunque contenti sumus, nec cupimus proficere et progredi, prorsus languidi sumus ad invocationem, confessionem, gratiarum actionem, nec statuimus, juramentum Dei esse verum; sed magna ex parte dubitamus, et tanta quidem parte mentiri Deum et fallere existimamus.

Non igitur justificemus nos, si velit nobiscum ingredi in judicium Deus: sed humiliemur fide, et agnoscamus peccatum, doleamus, quod istae faeces et reliquiae peccati horribiles in nobis haerent, quibus mendacem Deum, quod ad nos attinet, facimus, ac clamemus: Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam etc. Dimitte nobis debita nostra.

Quodsi superbimus de nostra justitia, et despicimus fratres infirmos, certum est, nos nihil de hac doctrina intelligere. Sicut Pharisaeus, Lucae 7. despicit et damnat mulierculam peccatricem. Sed Christus contra opponit: Te ipsum nosce. Tu non credis mihi juranti et oppignoranti majestatem meam: id summum peccatum est; non habes me pro Deo, facis tibi sculptile ex propria tua justitia.

Tum *) perfecta erit fiducia nostra, quando vita et mors, gloria et ignominia, res adversae et secundae nobis juxta fuerint. Id vero non speculationibus assequemur, sed in tentatione et invocatione discendum erit. Non enim disputatio hic est de vocabulis: Deus est veritas; sed de rebus: Deus non mentitur, jurans et promittens summa bona, vitam,

*) *In* editt. posterr. Tum autem.

berationem a peccato et inferno, tam constanter asserverans singulis nobis: Tu homo certo vives, aut go ipse non vivam. Infernus tibi devictus et exstinctus est, aut ego ipse exstinguar, et desinam esse Deus: imo ut ne dubites, habes quoque Filium meum ibi dono datum.

Hisce amplissimis promissionibus credere, et erta fiducia haec bona a Deo exspectare, vera fides st: et ad hanc fiduciam excitari animos nostros vult on solum exemplis Abrahae et aliorum, nec promissis tantum, sed et Filio proprio pro nobis tradio, ut esset donum et pignus coelestium bonorum.

Ad hanc doctrinam si conferimus Iudaeorum et Papistarum traditiones, horribiles tenebras in utrisque animadvertimus. Nihil enim prorsus de his rebus docent. Quid fides? inquiunt Papistae: bona opera sunt facienda. Miseri illi et amentes fidei vim et naturam ignorant. Quantum papyrus ista intelligit le hisce quinque literis fides, tantum ipsi intelligunt. Papyrus legentium oculis objicit quinque literas: sic illi amplius nihil de fide norunt. Existimant sse otiosam cogitationem, aut notitiam tantum, quaes in daemonibus est. Nesciunt, fidem esse credere t assentiri Deo promittenti et juranti. Sentiunt quiem, Deum esse, sicut et daemones; sed id nobis on sufficit, imo nihil ad nos, quia est extra nos.

Vera autem fides sic statuit: Deus est mihi Deus, quia mihi loquitur, mihi remittit peccata, non rascitur mihi: sicut promittit: Ego sum Dominus Deus tuus. Ibi explora animum tuum, an credas, Deum esse tuum Deum, patrem, salvatorem et liberatorem, qui velit te ex peccatis et morte eripere; et si sentis, te vacillare aut haesitare, cogita, quomo-

do assiduo usu verbi Dei illam dubitationem emendes. Confirmemus igitur et muniamus nos contra dubitationes Papistarum, et discamus, Deo unicum et gratissimum cultum et obsequium esse fidem, hoc est credere et fidere Deo nostro tam sancte juranti.

Caeterum nusquam alibi in scriptura sancta exstat, Deum jurasse, nisi hoc uno loco. Atque inde promanarunt omnia, quae in Psalmis 110. (v. 4.), 132. (v. 11.) de juramento facto Davidi dicuntur. Sicut enim promissio seminis Abrahae derivata est in semen Davidis, ita scriptura sancta jusjurandum Abrahae datum in personam Davidis transfert. Et David accepit hoc juramentum non aliter, ac si ipsi datum esset, et magnifice praedicat in Psalm. 110. ubi loquitur de Domino suo, quia diligenter versatus est in studio scripturae sanctae: et habita promissione de semine et fructu ventris sui multa argute et pie ex hoc loco ratiocinatus est, sibique accommodavit. Cogitavit enim: Deus juravit Abrahae in promissione seminis; id juramentum procul dubio ad me quoque pertinet, ideoque toties repetit, et se tam potenter confirmat, Psalmo 89. (v. 36.), et 132. (v. 11.). Cur hoc? Quia certus sum per promissionem mihi factam, quod semen Abrahae descendens per tot Patres venit in meam tribum, in meam lineam, personam et corpus meum. Quicquid igitur Abrahae dictum aut promissum est, id omni jure in me redundet necesse est.

Haec sane insignis gloria et magna dignitas fuit, quae haud dubie animum ejus nonnihil inflavit, ideoque secuta est humiliatio, cum laberetur in foedissimum peccatum, ne immodice se efferret.

Deinde quia benedictio ponitur in semine Abrae, collegit amplius, illam benedictionem sibi et o semini accommodandam esse: Illud semen Abrae jam est meum semen; Messias erit filius meus Dominus meus. Et ego is sum, in quo haeret omissio, sicut in persona Abrahae haesit. Atque huc lusit Matthaeus (1, 1.), cum diceret: „Filii David, ii Abraham".

Porro benedictio est sacerdotum, non regum, ; supra Gen. 14. (v. 19.) Melchisedec benedicit brahae. Meum autem semen est filius regis, et taen benedictor; igitur et rex et sacerdos erit.

Ad hunc modum, evolvit et tractavit hoc juramentum David illustrante Spiritu sancto, ut nihil ubitaret, quin et magnifice praedicaret, quod Messias filius suus esset futurus rex, tanquam ex rege atus, et tamen benedicens, et ideo sacerdos.

Quia autem David non erat de tribu sacerdotali re Levitica, cogitavit, quare benedictionem de seine Levi non sumserit Deus? nimirum eo consilio, significaret, sacerdotium Leviticum abolendum es-, hujus vero sacerdotis fore aeternum sacerdotium et ımutabile, quia benedictio promissa Abrahae est terna. Hinc collegit illud, quod sit sacerdos seındum ordinem Melchisedec, cujus finis et principium ignoratur.

Ita non solum auctor epistolae ad Hebraeos, sed tiam Patres et Prophetae viderunt et mirati sunt mplitudinem misericordiae divinae, effundentis se otam per promissionem et juramentum: quare sumno studio hunc textum expenderunt. Atque hinc nati unt Davidi pulcherrimi Psalmi. Et a sanctis etiam novo testamento magno gaudio hoc juramentum

celebratur. Sic enim Zacharias (Luc. 1, 72. 73.) canit: „Iusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis". Sic Maria: „Sicut locutus est ad patres nostros Abraham et semini ejus in saecula" (Luc. 1, 55.).

Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli, et velut arenam, quae est in litore maris: et possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Benedicentur quoque in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae.

Haec verba materia et quasi fons scaturiens sunt multarum prophetiarum et concionum Esaiae, Davidis, Pauli. Conveniunt autem cum superioribus promissionibus, quae sunt in cap. 12. et 15. „In te benedicentur omnes familiae terrae". Item: „Suspice coelum, et numera stellas, si potes; sic erit semen tuum". Sed clarior haec promissio et explicatior est.

Supra dixit: „In te, Abraham, benedicentur omnes familiae terrae"; ibi semen includitur, sed non exprimitur. Hoc loco autem diserte dicitur: „In semine tuo". Illud vero semen Paulus declarat Galat. 3. (v. 16.), et exponit, esse Christum, contra Iudaeorum deliramenta.

Deinde omnes gentes nuncupantur: igitur promissio haec etiam ad nos gentes pertinet, et ad omnes, qui unquam eam audituri et recepturi sunt, non tantum ad Iudaeos.

Nobis quidem non est facta promissio, in qua Iudaei nos antecellunt; sed sumus tamen personae,

quibus Deus loquitur. Prima persona est Deus [lo]quens; secunda Abraham; tertia nos gentes su[mu]s. Ideo venerari et ex animo amare praesentem [ver]bum debebamus. Si enim sic verba sonarent: In [se]mine tuo populus tuus benedicetur, ibi nos esse[m]us exclusi; sed quia de gentibus et de nobis loqui[tu]r, est profecto, quod gaudeamus de benedictione [is]ta.

Et digna sane haec verba sunt, quae grandius[cu]lis et aureis literis pingantur, nostrisque oculis et [an]imo perpetuo obversentur. Haec enim est gloria[ti]o nostra de benedictione per semen Abrahae, quam [ja]ctamus et praedicamus non minus, quam Iudaei. [N]obis quidem non est locutus, nec juravit Deus, sed [d]e nobis locutus est. Suntque adeo personales tan[tu]m differentiae, quia Iudaei sunt secunda persona, [no]s tertia. Sed prima, quae est Deus loquens, ad [u]tranque loquitur, et vult, ut Iudaei primum, deinde Graeci (sicut Paulus loqui solet, et relinquit Iu[da]eis suam praerogativam) credant, et fruantur om[ni]bus bonis, quae affert semen Abrahae benedictum, [C]hristus Iesus, salus et benedictio omnium gentium.

Postremo certum est, nos alicubi terram incole[re] et habitare, aeque atque Iudaei terram incolue[r]ant; additur enim in textu: „Omnes gentes ter[r]ae“; ergo et hac ratione de benedictione ista par[t]icipabimus.

Verbum benedicendi diligenter notandum est, [q]uia in Hebraeo diversum est ab eo, quod supra [p]ositum est cap. 12. Petenda est autem proprietas [v]ocabuli ex Hebraeorum conjugationibus, juxta quas [d]istinguntur significata verborum. Prima conjugatio [e]st verborum neutralium sive absolutorum, ut curro,

sive cum dico: doceo, benedico, sine regimine, ut transeat actio. Non enim dico, Deum benedicere minem, aut simile aliquid. Eadem autem verba secundo ordine construuntur cum accusativo, ut cet rhetoricam, benedixit hominem; ibi actio be cendi transit in alium. Tertia conjugatio est tr va, quae in sacris literis frequens admodum e si latine dicam: doctifico, hoc est, facio docere tifico, facio, ut ames. Sic benedictifico, id est te benedictum. Atque haec soli Deo propria est enim sapientificat, hoc est, dat illa bona: quam hominibus etiam tribui queat, ut Moses docuit populum, id est, facit Aaronem docere populum, populus discat. Quartus ordo est eorum verborum quae habent actionem non transeuntem in alium quae reflectitur in agentem, ut cum dico: Bene me ipsum, quanquam pronomen reciprocum ditur, sed proprietas verbi includit hanc reflexam nificationem in me ipsum. Germani et Latini ad pronomen, quia non habent ejusmodi verba. In tiva aliquantum accedunt, ut calesco; sed no spondent per omnia.

Huc igitur pertinent verba transitiva, recip sive reflexiva actionis, ut grammatici appellant, in Domino laudabit se ipsam anima mea, hoc ego exsulto, et effero me ipsum, vel anima mea riatur, id est, magnifice se effert, judicat se di rem coelo et terra: sed in Domino. Proprie significat, quando quis aliena virtute quid facit, propria non potest.

Nos passive efferimus: in Domino laudabit anima mea. Item: gentes benedicuntur. Deus autem est, qui benedicit, Christus est semen, per quod be-

nedicit, gentes benedicuntur, vel reciproca conjugatione benedicunt sese, hoc est, illa benedictio Dei per Christum benedictorem venit ad gentes, quando sibi applicant benedictionem, ut dicant: Sum benedictus non in me ipso, sed in semine, sicut dico: Me ipsum laudo, glorifico: sed in semine. Ibi aliena gloria et virtute glorior; sic Paulus, Galat. 2. (v. 20.), inquit *): „Vivo; tamen non jam ego, vivit in me Christus". Sum superbus de salute, de remissione peccatorum, per quid? per alienam gloriam et superbiam, videlicet Christi.

Usus est eodem verbo Moses in Deut. 29. (v. 19.); ubi post commemorationem beneficiorum et confirmationem foederis divini occurrit per tacitam objectionem securitati et hypocrisi impiorum. „Si audierit, inquit, verba juramenti hujus, benedicat tamen sibi in corde suo, dicens: Pax erit mihi", etc.; hoc est, impii nec promissione, nec comminationibus movebuntur, sed dicent: Maledicat sive Deus, sive Moses. Quid mea? Ego benedico et consolor me ipsum.

Sic Ieremiae 9. (v. 23. 24.): „Non glorietur sapiens, fortis, dives, etc.; sed gloriator glorietur in notitia mei". Ibi in singulis membris reciproca significatio est. Qui se ipsum laudat, sapiens, fortis, dives, laudet se ipsum non in sapientia, etc.; sed laudator laudet se in Domino. Germanice addimus pronomen: Erneeret sich, beisset, frisset sich, quod Hebraeum verbum sua natura includit. Itaque ad proprietatem Hebraeae linguae sic vertes commodius: In semine tuo benedicent sese omnes gentes.

Haec ideo accuratius tradere et monere volui, ut hortarer eos, qui volunt sacra discere ad studium

---

*) Ita in postt. edd. Edit. princ. „Vivo ego, vivit in me Christus".

Hebraeae linguae, ut Rabbinorum nugas etiam grammatice refutare possint. Periculum enim ingens est, ne suis glossis iterum obscurent et corrumpant sacra Biblia. Alias autem dictum est, esse duplicem benedictionem, verbalem et realem; verbalis consistit in laudibus et praedicatione; de hac Iudaei hunc locum intelligunt, resistentes tantum in verbali benedictione. Realis vere divina est: nam benedicente Deo sequitur res, sive id, quod dicitur, juxta illud (Ps. 148, 5.): „Ipse dixit, et facta sunt"; et cap. 1. (v. 3.): „Dixit Deus, fiat lux, et facta est", est benedictor effectivus, qui facit omnia per suum dicere, quia verbum ejus est res ipsa, et benedicere ipsius est benefacere largiter tam corporaliter, quam spiritualiter.

Proprie autem benedictio significat multiplicationem, sicut Angelus ad Hagar dicit (Gen. 16, 10.): „Multiplicans multiplicabo semen tuum". Et de Ismaële (ib. 17, 20.): „Benedicam ei et augebo, et multiplicabo eum valde". Et non est verbalis, sed realis benedictio, quanquam corporalis, quod generaturus sit Ismaël duodecim duces. Hinc saepe in sacris literis legitur: „Hi sunt filii, quibus benedixit, mihi Deus" (Gen. 48, 9.).

Iudaei tantum de verbali benedictione hunc locum accipunt, quod omnes gentes sese laudabunt in populo Iudaeorum, mirabuntur et praedicabunt ejus benedictionem. Hoc ideo moneo, ne quis Rabbinorum glossis moveatur. Sic enim exponunt haec verba: Semen Abrahae benedicetur, id est, cumulabitur omnibus rebus, ita ut omnes gentes admirentur, et benedicant sese, et laetentur, quod participes esse possint et socii istius benedictionis.

Ita extollunt se supra gentes, et eas sibi subjici volunt, tantum propter benedictionem corporalem. Sed si historias inspicias, invenies, gentiles, Assyrios, Persas, longe superiores et potentiores fuisse Iudaeis, quia tenuerunt imperium mundi. Non igitur subjiciuntur hac benedictione gentes Iudaeis tanquam servi. Ea enim rectius maledictio, quam benedictio diceretur, si nullam aliam gloriam haberent gentes, quam de Iudaeorum superbo imperio.

Atqui gentes Iudaeorum domini fuerunt, et gravi servitute oppressos tenuerunt. Necesse igitur est, alia bona per benedictionem exhiberi: coelestia nimirum et aeterna, quibus gentes juxta cum Iudaeis ...antur, et sic vera et divina benedictio gentibus ...mittitur, non subjectio et servitus, ut somniant ...aei.

Idem Burgensis recte et pie monet, non agi hic benedictione humana, sive ut supra distinximus, ...bali, sed divina, hoc est, de beneficiis divinis et ...rtate bonorum coelestium, de quibus gentes lau...unt se ipsas, in semine illo. Haec sententia vera ...genuina est, si quidem eandem explicationem D. ...ulus quoque habet, quod gentes magnifice sese ...rent, et beatas se dicent, coeli et terrae dominos, ...ut ait, Ephes. 1. (v. 3.): „Qui benedixit nos om... benedictione spirituali in coelestibus, in Christo".

In eandem sententiam transibunt haud dubie Iu...ei saniores, qui credunt saltem resurrectionem ...rtuorum. Cum enim patres eorum promissionem ... bonis corporalibus non sint consecuti, necessario ...bis largientur, hanc promissionem intelligendam ...e de alia benedictione, quam hujus miserae et ca-

lamitosae vitae, qua alioqui impii magis, qua abundent.

Postquam vero vim et proprietatem verbi ravimus, jam et illud considerandum est, quo ditur: „In semine tuo". Omnes gentes bene se, superbient, jactabunt se salvas, benedictas, tas omnibus donis spiritualibus. Sed quomodo? in semet ipsis? Non. Sed gloriabuntur de vi mortis, de abolito peccato, de donatione vitae nae, non propter sua merita et justitias, sed mine tuo.

Omnis gloria et confidentia miserrimorum catorum non in hoc consistet, quod per se sin dabiles et justi: sed praedicabunt se esse sa redemtos, ablutos sanguine Christi, et translat regno tenebrarum in regnum lucis. Iudaei eminere et superbire volunt sapientia, fortit robore et opibus: verum non hoc vult promiss nedictionis hujus. Sed in Domino gloriandun docet, sicut idem Ieremias gravissime contra tuam et innatam Iudaeis superbiam urget, c (v. 24.).

Ad eundem modum et nostrorum operar vanam confidentiam, quam habent in votis, cu Carthusianorum, Minoritarum retundimus. Ns sanctissimis quidem, sive Petro, sive Paulo sus ra jactare licet, tametsi mortuos suscitarint. Paulus sua Pharisaica justitia et aliis donis, qu Philipp. 3. (v. 4.) commemorat, adeo non efi ut existimet, „omnia detrimentum esse propter nentiam cognitionis Iesu Christi, Domini nostr

Exclusa est igitur omnis gloriatio per ad particulam ad promissionem: „In semine tuo".

semen tollit omnes alias benedictiones et gloriam propriae justitiae, et confert nobis suam, hoc est, „illam, quae ex fide est Christi, quae ex Deo est justitia in fide", Phil. 3. (v. 9.). Omnes igitur gentes benedicent se non in alio, quam in semine tuo; in ipso omnes thesauri sunt sapientiae, justitiae, sanctitatis; quicquid usquam apud eos erit laudabile, id totum habebunt per hoc semen.

Sicut inquit Paulus 1 Cor. 1. (v. 30.): „Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia et sanctificatio et redemtio, ut quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in Domino glorietur". Ipse est vita, salus et pax nostra, Ioan. 11. (v. 25.): „Ego sum resurrectio et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet."

Abraham multis praeclaris virtutibus et donis ornatus fuit, quae agnoscere certe et praedicare debuit; sed non habet gloriam coram Deo, quia exclusa est omnis gloriatio. Quanto magis de aliis sanctis idem judicabimus, quantumcunque est in eis meritorum, sive congrui, sive condigni?

Quia Deus benedicit in illo solo semine Abrahae, et hoc vult, ut simus benedicti, nosque ipsos benedicamus in hoc semine, hoc est, gloriemur, et certo statuamus, esse id semen nostrum, et ad nos pertinere cum omnibus suis bonis et thesauris coelestibus.

Vidit idem Burgensis satis feliciter conversus a Judaismo, cum dicit, benedicere includere auctorem et benedictorem non gentes, sed semen Abrahae; quod sit causa principalis effectiva illius benedictionis. Neque solum est causa efficiens, sed et formalis, hoc est, benedictio ipsa. Ex ipso enim et in ipso

Iesu Christi daretur credentibus" (Gal. 3, 22.). Hae et similia multa ex hac promissione tanquam ex largissimo fonte emanarunt.

Sed hae voces judicii divini carni et rationi non perinde gratae sunt. Defugiunt enim omnes homines etiam palam impii et facinorosi confessionem peccati: praesertim vero hypocritae audientes doctrinam evangelii aegerrime ferunt, argui ipsorum peccata et impietatem. Benedictionem facile omnes admittunt et jactant; sed maledictos et damnatos dici propter peccatum, haud unquam patiuntur: quin etiam docentes et arguentes oderunt, et persequuntur hostiliter.

Sciamus igitur, pertinere hunc locum non ad securos, praefractos et propria justitia tumentes, sed ad humiliatos et afflictos, quos vexat et angit peccatum, qui sentiunt maledictionem et iram Dei, quae impendet maledictis et peccatoribus; qui si etiam habeant justitiam, sapientiam et alia dona, tamen clamitant, haec nihil esse, nisi larvas et umbram, queruntur, se omnium, qui vivunt, miserrimos, ideoque misericordiam et gratiam Dei implorant.

Sic David erat praepotens et dives; tamen quia norat, se esse sub ira Dei, peccato et morte et potestate Diaboli: Quid prosunt mihi, cogitat, omnes opes totius mundi, si quidem mihi non benedicunt, nec afferunt vitam et salutem aeternam.

Sic omnes gentes, quae agnoscunt, se esse damnatas, habentes spiritum contribulatum, et fiduciam de suis donis et viribus mortificatam, etsi incedunt in pompa et gloria pulcherrimorum donorum spiritus, ut David et alii: tamen reputant se pro miserrimis et maledictissimis, quia sentiunt vim peccati,

rrores inferni et irae Dei. Illis igitur haec promisio proponenda est. Sicut Prophetae hinc omnes consolationes suas sumserunt.

Nos in novo testamento egregie illustratam et explicatam habemus promissionem hanc. Divus Paulus, Galat. 3. semen hoc pulchre declarat, et dicit, esse Christum, Spiritu sancto haud dubie illustrante et docente. Iudaei enim et universa sapientia carnis nequaquam intelligunt nec concedunt, illud unum semen esse Christum.

Deinde et illud explicatum est, hoc semen Abrahae esse verum hominem, et verum Deum. Homo est, quia caro factum est, et filius virginis. Id Iudaei non negant, si quidem filius Abrahae est. Deum vero esse, benedictio probat. Gentes enim sub maledicto sunt, sicut omnes creaturae. Ideo non est creatura, nec de gentibus, alioqui etiam maledictum esset. Verum non solum benedicit aliis, sed et ipsum formaliter benedictum est, ut totus mundus per id benedicatur. Hoc de nullo gentili dici potest: nemo unquam sibi hoc recte arrogavit, quod se et alios benediceret, et liberaret a morte.

Ideo Burgensis praeclare id urget, benedictionem soli creatori competere, nulli creaturae. Necesse igitur est, illum benedictorem esse verum Deum, quia liberare omnes gentes a maledictione est opus divinum, non humanum, nec Angelicum. Atque ita semen illud est verus Deus et homo in una persona; homo est, quia de semine Abrahae, Deus est, quia benedictor.

Tertio necesse est, talem hominem esse, qui sit natus sine peccato. Hic demum admirabilis est fides nostra. Credimus, esse hominem, et tamen non ex

sanguine natum, quia non est conceptus in peccato originali. Non enim possunt simul stare benedictio et maledictio, quod fieret, si in peccatis esset conceptus. Igitur Maria non naturali modo hoc semen concepit. Non talis mater est, quales omnium gentium matres sunt; matrem oportuit esse, et novum hominem parere. Sed fuit pura mater, et virgo, quae concepit non ex masculo, neque ex Angelo, sive bono, sive malo, sed de Spiritu sancto, Lucae 1.

Ad hunc modum Paulus, Esaias et alii Prophetae diligenter locum istum expenderunt, non oscitanter et obiter, ut nos, promissiones legerunt. Quando enim Deus loquitur, tanta et tam sublimia verba profert, quae coelum et terra non possunt comprehendere. Loquitur enim de maximis rebus, exsuperantibus omnem sensum totius mundi; quod omnes gentes sint sub peccato, morte et aeterna damnatione. Idque sane a posteriori et ab effectu colligere licet; sentimus enim omnes pericula et calamitates infinitas ipsa morte duriores. Causam vero nescimus, multo minus liberationem perspicimus.

Ea igitur monstratur in hac promissione, quae testatur, omnes gentes esse sub maledictione et potestate Diaboli, et offert tamen liberationem, si agnoscant suam miseriam, nec desperent; sed credant in semen, et propter id sese benedicant, glorientur de vita, et singuli sibi hanc liberationem applicent fide et dicant: Non sum jam peccator, sed justus, non maledictus, sed benedictus per semen Abrahae, quod est verus homo, natus de semine Abrahae, et verus Deus.

Haec tam potens et efficax benedictio est, ut et

mortem et omnem maledictionem ex peccato originali contractam exstinguere et abolere queat.

Ingens autem et inaestimabilis dignitas est missae illius massae generis humani, quod Deus non angelos, sicut in epistola ad Hebraeos (2, 16.) dicitur, sed semen Abrahae apprehendit. Non enim difficile aut impossibile ei erat, producere Filium suum in mundum sine matre, sed voluit uti femineo sexu.

Poterat item ex virgine subito formare corpus, sicut ex luto Adamum, ex costa Adae Evam. Non facuit hoc, sed servavit ordinem a se conditum. Puella enim ita est creata, ut concipiat, ferat uterum novem mensibus et pariat: ergo in utero puellae concipi, gestari et nasci voluit, non ex luto formari, neque ex masculo.

Magna sane consolatio est, quod non placuit Deo, Filium suum fieri hominem ex alia materia, quam de genere humano, ut fieret frater noster, et nos amplissima dignitate ornaret, quod Deum habemus natum et hominem factum in nostra carne et sanguine.

Haec tam magnifica et sublimia sunt, ut non ulla ratione, quam fide apprehendi et comprehendi possint, quae in nobis illam confidentiam spiritualem pariat, qua firmiter credamus, habere nos pacem aeternam in coelo et in terra, non quidem in nobis, sed in semine Abrahae.

Removenda vero hic est omnis opinio et arrogantia propriae justitiae, atque illud semen accurate separandum ab omnibus operibus. Semen enim Abrahae conceptum ex Spiritu sancto non est meum opus. Sed sunt distinctae res justitia nostra et semen. Opera quidem etiam dicuntur, et sunt benedictiones,

de quibus Ioan. 14. (v. 12.): „Majora his faciet“, Sed tum demum vere bona sunt, si prius adsit benedictio.

Benedictio autem seminis alienum opus est, et non nostrum. Ergo nec justitiae legis, nec traditionibus Papisticis justificatio tribuenda est. Sed in Christo Iesu, liberatore nostro, benedicam me ipsum, ut, qui gloriatur, in Domino glorietur, 1 Cor. 1. (v. 31.); et in Psalm. 105. (v. 3.): „Laudamini in nomine sancto ejus“; ibi gloriemur cum fiducia et laetitia aeterna.

Hactenus vero affirmativam sententiam hujus loci tractavimus: de fide in Christum, semen Abrahae, exclusa operum dignitate et meritis, quia textus clare dicit, quod omnes gentes in se quidem maledictae et sine ulla dignitate et justitia, se ipsas tamen sint benedicturae aliena benedictione.

Damnata est igitur omnis benedictio extra hanc, omnis sapientia, justitia, potentia, et quicquid possidet homo juxta suam primam originem et nativitatem ex Adam. Utcunque floreamus vel universi mundi opibus et bonis, stante maledictione damnata est omnis illa corporalis benedictio. Nec ullius tanta est dignitas et gloria, qui hic excipiatur, quia omnes gentes significant omnes homines.

Haec cum doctrina nostra de justificatione et fide recte et pie congruunt, quam Pontificii tanquam erroneam et haereticam damnant et persequuntur, et nos vocant solarios, propterea quod soli fidei tribuimus justitiam. Hujus vero doctrinae nos non auctores sumus: sed ex hac et similibus promissionibus, Spiritu Christi illustrante, hausimus. Manifeste enim

s rejicitur omnis opinio et fiducia justitiae operum, in unam hanc benedictionem per semen Abrahae aluditur justitia, salus et vita.

Quia vero tam impudenter apertae veritati conidicunt, operae pretium est tractare et negativam, re adversativam nostrae doctrinae, quam ipsi staunt, una cum nova glossa, quam recens commenti nt ad palliandum suum errorem.

Non enim simpliciter operibus justitiam tribuunt, d operibus conjunctis cum fide. Quia vident se in mifesto et turpi errore deprehensos, quod opera itum sine fide, et quidem traditionum humanarum cuerunt, jam igitur paululum sese inflectunt, et pro iditionibus suis opera et justitiam legis ad justificatiom exigunt. Verum cum ne id quidem ad declinandam stam ignominiam satis sit, eo decurrunt, ut adsuant lem operibus, et dicant, nec opera sola, nec solam lem justificare; sed fidem cum operibus, quia fides ie operibus est mortua.

Examinemus igitur negativam hanc. Affirmativam ipra posuimus; quod sola fide justi reputemur et ronuntiemur; ea confirmatur ex hoc loco, ubi dicir, quod gentes benedicent se non in sapientia et istitia sua, nec in lege, sed in benedictione seminis, oc est, Christo Iesu, „qui factus est nobis a Deo ıpientia, justitia, sanctificatio et redemtio", 1 Cor. . (v 30.).

Negativa haec est: Non sola fides justificat, sed ides conjuncta operibus. Ac huic propositioni callilam declarationem sive limitationem addunt. Licet xigamus opera tanquam necessaria ad salutem, inaiunt, tamen non docemus, confidendum operibus.

st satis astutus Diabolus, sed nihil agit, tametsi f... um imperitis et rationi faciat.

Posito enim illo, quod fiducia operum rejicitur et damnatur, tum justitia operum prorsus nihil est. Impossibile enim est, esse veram justitiam in hominibus, nisi accedat simul fiducia etiam praecepto divino, quo prohibeor mentiri, aut negare justitiam, quae revera talis est. Non enim eam peccatum dicere debeo.

Si igitur est aliqua justitia operum, ut ipsi ... cunt, quod fides sine operibus nihil sit, divina ... toritate eam justitiam affirmare et habere debe... de necessitate salutis credendum est, quod hae... stitia valeat ad salutem et vitam aeternam. I... fallacia et mendacium est, quod docent, non... fidendum operibus. Et contraria sententia reti... est, quod necessario fiducia comitetur justitiam ... rum, quia omnis justitia et veritas affert secum ... ciam, quae est endelechia, sive actus primus ... stantia et factotum justitiae.

Sic civilis et oeconomica justitia non p... esse sine fiducia. Quomodo igitur illi detrah... quam coram Deo justitiam esse volunt? In oec... mia certum me esse oportet, quod haec mulier uxor mea, haec proles mea est. In politia certu... se debeo de meo magistratu, quis sit, cui sum ditus, qui cives mei, qui iisdem legibus mih... juncti sint: non licet dubitare aut ambigere. etiam tanta constantia et certitudo requiritur, dubitem, nec recusem vitam et omnia bona dere pro salute et defensione domus, uxoris stratus et civium. Sin autem dubito, num mea conjunx, meus pater, filius, princeps

non est uxor mea, nec pater, nec filius, nec princeps, etc. Atque ita tollitur justitia cum oeconomica, tum civilis.

Omnis igitur justitia et veritas, sive politica, sive oeconomica, fiduciam adjunctam habet, tanquam formam substantialem.

Quando igitur dicunt Papistae, se docere justitiam operum, et tamen negant, confidendum esse operibus, sibi ipsis contradicunt, et justitiam operum prorsus nullam esse ipsimet fatentur. Sicut in oeconomia si dubitas de uxore, an sit tua uxor, non est uxor, sed meretrix. In qualibet enim justitia oportet esse certitudinem, non tantum Christianorum, verum etiam gentilium et Turcorum. Turca certus est de conjuge, familia, imperatore etc. Sic Christianus statuat, sua opera Deo placere et bona esse, sive in ecclesia fiant, sive in oeconomia, sive politia: et falsa est, quando docent, opera facienda, et tamen non confidendum illis.

Unde enim conciones illae Prophetarum: „Adorant opus manuum suarum" (Ier. 1, 16.), et similia, nisi quia omnes, qui volunt justificari suis operibus, revera sunt idolatrae, quia non possunt vitare, quin habeant fiduciam operum?

Quare sustinui ego maximos labores in monasterio? Cur corpus meum jejuniis, vigiliis et frigore afflixi? nimirum quia conabar esse certus, per ea mihi contingere remissionem peccatorum, etc.

Ideo responde: Tu loqueris pugnantia; asseris justitiam operum, et negas fiduciam, cum tamen omnis justitia necessario includat fiduciam: diffidentia autem est argumentum concludens, nullam adesse justitiam. Quodsi collocas fiduciam in opera, es idolatra

latra. Hoc an non est docere pugnantia et implicantia contradictionem? Quis non videt, eos semet ipsos conficere, et devorare suis contradictionibus? Modo statuunt justificationem, modo negant; verbis quidem non negant, sed re ipsa, quia fidem cum operibus justificare dicunt, et tamen fiduciam excludunt.

Quae antea de traditionibus humanis et operibus legis nugati sunt, ipsorum etiam judicio et confessione damnantur. Postquam autem fidei vocabulum arripuere, ita ut negent, solam sufficere ad salutem, et assuant operum merita, simul etiam fidem cum operibus amittunt.

Sed allegant locum, Lucae 17. (v. 10): „Omnia cum feceritis, dicite: Servi inutiles sumus". Hoc tuentur suum dogma, quod non sit confidendum operibus. Sed rursus deformiter impingunt. Quod enim pro se facere judicant, id universam doctrinam eorum labefactat. Non enim fiduciam tantum, sed et justitiam omnem et merita operum damnat Christus. Si enim dicendum est, opera esse inutilia, sequitur necessario, quod non sint justitia, nec valeant ad vitam aeternam, sed sint vilia et nihili prorsus.

Igitur omnis fiducia, justitia, sapientia, et quicquid est operum, rejicitur et falsum est, quod fide cum operibus justificemur. Solum autem semen benedictum liberat a morte, et confert justitiam et vitam aeternam apprehensam fide.

Non negamus nos, facienda esse opera: sed hoc improbamus, quod adversarii commiscent fidem justificantem, et opera justificatorum per fidem. Bene quidem conveniunt, et sunt connexa inseparabiliter fides et opera; sed sola fides est, quae apprehend

ictionem. Ideo solam fidem justificantem prae-
ius, quia sola benedicitur, opera non habent
im, quod benedicant; sed sunt fructus benedic-
ersonae.

Haec nostra justitia est per fidem, de qua non
ubitandum, nec dicendum, eam esse inutilem
vanam, ne audiamus illud: „Vae, qui dicitis bo-
malum", Es. 5. (v. 20.). Non dicam igitur,
abeo benedictionem: igitur sum inutilis; sed
, sanctus, justus, benedictus, quia aliena justitia
sum, non mea. Hanc possum opponere irae et
o Dei, et certus sum, quod Deus non potest se
e, et abjicere Filium suum, semen illud Abra-
ideo cum fiducia et indubitanter statuo, me es-
tum et haeredem vitae aeternae.

Comprehenditur hac promissione paene universa
na Christiana, incarnatio Christi et justificatio
r sacramenta, quae postea Christo veniente de-
ı sunt. Deinde refutatio Papisticae doctrinae,
intum de traditionibus et operibus, sed etiam
e conjuncta cum operibus, quam urgent con-
ıs solarios. Et manet immota et firma haec sen-
, quod sola fides justificet, quia simpliciter
itur universa fiducia omnium hominum, et po-
sola fiducia in semen.

Ergo concludemus contra adversarios: Iustifica-
stra, in qua docetis, opera cum fide conjungen-
st mendacium: quia contradicitis vobis ipsis:
is justitiam operum, et negatis fiduciam, qua
a ipsam justitiam tolli necesse est: quia ipsa
ustitiae est certitudo et fiducia.

: contra vera justificatio est, quando certus sum
dem, semen benedictum habitare in me, per

a me benedico. Nec dubitandu
ut benedictionem illam esse r
...dum Abrahae non sinit, m
mum fructibus. Ioan. decimo qu
...ditis me", etc.

Objiciunt verò et illud, quo
...let: „Quia fecisti hanc rem";
...tua. Hinc videtur sequi, quod
...bus sit meritus benedictionem: i
...a sunt meritoria. Est enim causa
dicit Deus: Benedicam te, quia
quasi diceret: Non benedicerem te
...disset.

Hoc argumentum tanquam m
ponunt iis, quae hactenus diximus
la fucum faciunt. Ubi nunc man
quiunt: Omnes gentes benedicer
Abrahae? item, quod damnata
Moses hic contrarium dicit: Qui
disti. Consequentia est manifes
cienti Abrahae datur benedictio;
opera: ergo per opera consequ

Respondeo: Duae quaestic
tatione, prima, an per opera
an Deus faciat magnalia et mi
quia jam sancti et justi sunt

Nos de prima quaestion
rane mereamur justification
sericordia Dei tanquam dor
rito? Non hoc quaeritur, s
et fidem mereatur, vel im
ipsum faciat Deus miracul

ios mirificat, et ornat variis et mirandis

luas quaestiones ipsi Satanica malitia mis
nfundunt, estque, ut dialectici loquuntur,
mpositionis et divisionis. Ejusmodi docto-
odio sunt et reprobandi, quia seducunt
meris fallaciis: non distingunt inter argu-
materias, de quibus disputatur.
oris et dialectici est primum omnium, recte
dividere, postea argumentari et concludere
a duo adversarii non faciunt: sed ponunt
nes et conclusionem sine ulla definitione
ie. Illa confusione nihil sani docent, sed
seducunt simplices animos.
stio nostra haec est, an peccator possit me-
am per opera bona, vel sola, vel cum fide
aut num sola fides absque operibus justi-
hac quaestione distinguenda est secunda;
ropter jam justificatos, sanctos, constitutos
vitae aeternae faciat mirabilia, de quibus
(v. 7.): „Mirifica misericordias tuas" etc.
propositionem arripiunt ipsi de mirificis.
fiunt in iis, qui jam habent justitiam, Spi-
itum, sunt filii et haeredes Dei; et confun-
a justificandorum cum operibus justificat

potius ad hoc respondent, an Abraham
tus per immolationem filii, et consecutus
m aeternae vitae. Id nos negamus, et ratio
st justificatus, supra cap. 15. (v. 6.). Et
textus: „Tentavit Deus Abraham"; non
; antea enim acceperat remissionem pecca-
ustitiam per fidem. Quando dicit Moses:

Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad ju
tiam, illic non scriptum est: Quia fecisti, quia c
disti.

Igitur nihil valet eorum argumentum. Sed l
rum verborum haec sententia est: Fecisti mirab
opus, quia es justus; vicissim mirabile opus tec
faciam, dabo benedictionem omnium gentium j
semen tuum. Per hoc non justificatur Abraham. Q
enim ad ipsum omnium gentium benedictio, ad q
hoc totum pertinet, quod hic dicitur: Per memet
eum juravi?

Ergo promissio haec non est facta Abrahae
eum justificaret. Sed est tanquam praemium et
mentum quoddam a Deo additum, ut testaretur I
se fidelibus et invocantibus se largiturum imm
beneficia. Magna enim res est, quod Abraham
pater fidei, benedictionis et Christi. Haec sunt
incredibilia; sed per ea non justificatur, quia
ante est benedictus, antequam benedictio om
gentium promittitur.

Longe alia res est, quando Deus sanct
ingentia miracula dat, quam si eos justificat,
cipit in gratiam. Promisit Christus fidelibus
quid petierint a patre, impetraturos (Ioh. 16
Item: „Qui manserit in me, fructus faciet mu
(Ioh. 15, 5.). Sed per haec opera, quae impetr
patre, non justificantur, sicut per fructus non
palmites.

Concedimus igitur, Deum benefacere justific
remunerari et ornare grandibus et mirabilibus op
bus. Sed haec omnia non impetrarent eis remi
nem peccatorum et gratiam Dei, nisi antea in s
tis adessent. Et sancti quia sunt in gratia, et ha

itum sanctum, ideo instructi sunt ad omne opus um.

Abraham nisi fuisset justus et donatus principali dono gratiae et misericordiae divinae, nisi fuis plenus justitia et fide, nunquam obtulisset filium, e hanc gloriam consecutus esset, de qua praesens us concionatur.

Sic ego quotidie oro, ut Deus pessundet Papam Turcam. Sed per hanc orationem non justificor; o nisi justus essem, non orarem. Sentio autem et erior, has meas et totius ecclesiae preces repellere et reprimere Turcos, Papam et complices ejus magnum beneficium est, quod adversariorum fu- depellitur, qui dies noctesque vires et artes suas rcent ad fundendum sanguinem innocentem.

Sed oratio haec non facit ecclesiam, sed e con- ecclesia orationem, per quam obtinet mirabilem m victoriam adversus Satanae insidias, et arcet orum Angelorum saevitiam, et custodiam bono- t Angelorum impetrat. Haec sunt opera et merita storum, de quibus inquit Christus: „Qui in me lit, majora his faciet" (Joh. 14, 12.).

Ad hunc modum Deus ad Abraham hic loquit : Tu fecisti hoc insigne opus, fuisti obediens; ea issim insigni miraculo te ornabo, non ut justifices , sed ut scias, Deum diligere sanctos suos, non um vocare, justificare, sed etiam magnificare, et orificare.

Iustificati igitur faciunt mirabilia, mirabilibus tem non justificantur. Sic Paulus habet gloriam, od sit doctor gentium. Nos gloriamur de victoria ersus Satanam et ejus membra, quod nihil pos- contra nos. Sed per hanc gloriam non justifica-

mur. Deus enim sic diligit sanctos suos, ut, quicqu agant, approbet, ornet et remuneret: non propt ipsa opera per se, sed propter fidem in semen Ab hae, quae est efficax per omnis generis virtutes.

Quodsi opera justorum et fides possent disjun aut separari, quod non potest fieri, tunc revera sent inutilia, et dicendum esset: Servi inutiles sum quod Papistae de sua illa justitia dicunt, quia rel quiae peccati adhaerescentes nobis contaminant op ra. Sed oportet involvi simul fidem, tanquam ins parabiliter connexam operibus. Ac si quid restat v tii, illud totum absorbetur per benedictionem semini

Commendo igitur hunc locum omnibus piis, pl num eruditione spirituali, eaque multiplici et vari in quo explicando si non pro dignitate tractavi o nia, tenuitati meae id adscribet aequus lector. Capit tamen rerum haec esse existimo. Primum, quod sup peditat hic locus plenissimam confirmationem doctri nae de justitia fidei, quod sola fide justificamur quia nulla benedictio est speranda, nisi per seme Abrahae. Textus enim clarus est. Omnes gentes qua tumcunque justae, sapientes, ornatae donis insigni bus, tamen non benedicuntur, nisi per semen tuum o Abraham, ita ut benedicant se ipsas non in se ip sis, sed in semine tuo.

Ac simul hic fidei natura describitur, quae e certo credere, nos esse benedictos non per nos ip sos, sed per Christum, qui est benedictio nostr Benedicimus igitur nos ipsos, et statuimus, nos eo esse, ad quos pertineat ista benedictio, quia fides est quae apprehendit benedictionem.

Ad illam confirmationem accedit refutatio adve sariorum de justitia operum. Quia enim opera no

mt illa benedictio per semen Abrahae, manifestum
st, idolatriam et maledictionem esse, quaecunque
ustitia vel benedictio per opera praesumitur.

Haec sunt capita nostrae doctrinae, affirmare justitiam per solam fidem, et refutare Papae idolatriam. Corrolarie autem sequitur, quicquid Papistae de fide t operibus blaterant, ab ipsis non intelligi. Et reprehendendum inprimis est, quod docent dubitationem, et auferunt justitiae formam suam substantiam, quae est fiducia.

Nos autem ideo tam multis fidem praedicamus, asseramus fiduciam et certitudinem illam, qua persuasi et certi esse debemus, nos esse benedictos per semen Abrahae.

Observandum vero et hoc est, quod in ista promissione involvit scriptura sancta non tantum divinitatem Christi, sed etiam discrimen personarum, quia Pater est, qui promittit; semen autem est Filius, qui promittitur, et discernitur a promittente. Sunt igitur duae distinctae personae, aeternus Pater promittens, et Filius aeternus, qui promittitur. Haec prophetae ex istis verbis pulchre evolverunt. Non enim tam frigide legerunt sacras literas, ut nos solemus et praecipue Iudaei, qui tantum verbalem benedictionem somniant.

Sic Esaias 65. (v. 16.) ait: „Quicunque benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amen", id est, si ulla benedictio super terram erit, illa erit in Deo Amen, id est, Deo vero. Significat igitur, semen Abrahae esse verum Deum, per quod futura sit benedictio, ne Iudaei dicant, nos adorare hominem crucifixum, quia Esaias clare dicit: „Erit Deus

et Deus Amen", hoc est, verus Deus, non fallens promissa. Tales multae sententiae promanarunt ex hoc loco, tanquam ex fonte vivo et puteo aquarum viventium.

Sed redeamus ad verba promissionis, et cum superioribus conferamus. Est enim repetitio cum additione quadam, quod usitatum est in scriptura sancta, ut repetantur promissiones aut sententiae priores, quoties aliquid novi addendum est. Idem hic fit. Discrimen autem non tantum in verbis est, sed etiam in rebus. Verbalis differentia est, quod dicit: „Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum". Supra enim dixit: „Maledicam maledicentibus tibi", quod eodem recidit. Realis est in additione juramenti et in verbo benedicendi, quod omnes gentes sese benedicent, et quidem in semine Abrahae. Haec promissionem non tantum clariorem, sed etiam augustiorem faciunt.

Caeterae particulae facile concordantur. Quod enim praesens locus habet: „Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum", capite duodecimo (v. 3.) dicitur: „Faciam te in gentem magnam, et benedicam benedicentibus tibi" etc.

Sic capite decimo tertio (v. 16.): „Faciam semen tuum sicut pulverem terrae". Hic paululum mutatis verbis effertur: „Velut arenam maris". Supra autem ostendimus, significari duplex semen Abrahae, alterum, quod stellis coeli comparatur; hi sunt sancti; alterum, quod cum arenis in litore maris et pulvere terrae confertur; hi sunt impii.

Qui requirit explicationem copiosiorem, rectissime fecerit, si contulerit haec cum concionibus Pro-

ıetarum, praecipue vero cum Psalmis Davidis, qui ıjus loci studiosissimus fuit, ut ex Psalmo 110. apıret, quem tanquam pulcherrimam telam ex hac ·emissione texuit. Primum Abrahae semen vocat ıum Dominum, imo collocat ad dextram Dei, hoc t, tribuit ei parem potentiam cum Deo. Quia enim eo benedicendae sunt omnes gentes, necesse est, m discerni a gentibus, quae omnes ex Adam pronitae, et propterea sub maledicto sunt. Divina im opera et beneficia sunt tollere peccatum et mora, benedicere, et impertiri hominibus beneficia spiıalia et aeterna. Concludit igitur David, semen ill sine virili semine natum sedere ad dextram Dei, c est, aequalem esse Deo, quia facit opera divinis eribus aequalia. Sed quia est semen Abrahae, ut ımat humanam naturam necesse est. Alioqui enim ıus in sua propria natura et substantia non potest ci semen Abrahae.

Hanc definitionem David primum hinc colligit. ımen hoc est Filius Dei et aequalis Deo, et est ta. rex, qui sedet ad dextram Patris. Deinde promis) dicit, non solum regnaturum, sed etiam benedicrum: ergo simul erit sacerdos. Non enim de reg) tantum, verum etiam de sacerdotio agitur, et ·aecipua beneficia Christi complectitur appellatio officium sacerdotis. Ideoque David Spiritu sancto ıustratus, addit juramentum non ad regnum, sed l sacerdotium: „Iuravit Dominus, et non poenitebit ım. Tu es sacerdos in aeternum etc.“, hoc est, Doinus meus sedebit ad dextram Dei, sed ita, ut non ılum regnet, sed etiam benedicat.

Haec excellens notitia fuit in Davide de Christo ːnturo semine ex sua tribu et carne, et haud dubie

agnovit et mirifice gavisus est, se tam insigni gloria et honore prae aliis regibus cumulari, quando ... lit Nathan ad eum promissionem: „De fructu ventris tui ponam super sedem tuam" (Ps. 132, 11.). Inde ... collegit, benedictionem hanc derivari in corpus et ... men suum, et Filium Dei nascendum esse ex suo semine.

Hoc nuntium cum gaudio accepit, cum audiret, in populo Israël lineam Abrahae in suam personam deducendam esse, ut ex suo corpore et sanguine egrederetur hoc semen. Hanc gloriam antea quam ne cogitaverat quidem; sicut nec Maria tam dignitatem sperare potuit, quod futura esset ter Christi. Cogitavit, semen Abrahae esse di sum, nec certo sciri, in quam personam pro derivata esset. Ibi Propheta ad certam tribum et sonam adstringit. „De fructu tui ventris, inquit nam super sedem tuam".

Magna omnino res fuit, quod scivit, ex s cendum esse Filium Dei, et benedictionem o gentium ex sua carne exspectandam. Nec sibi sed et toti orbi terrarum gratulatus est de et derivata promissione in suum corpus, ne tur amplius animi, aut dubitarent, unde ex esset redemtio Israël.

Haec gloria Davidis ideo diligente est, ut discamus discernere vocationem, nem et glorificationem. Multi vocantur, stificantur, multi justificantur, qui non g sicut Abraham aut David glorificati su men ad justificationem Davidis haec g Nam scriptura ipsa distinguit, et doce ficatis promittere et donare insignia e

ra, quae commemorantur in Psalmo 149. (v. 8. 9.):
„Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum; gloria haec est omnibus sanctis“. Sic legimus, sanctos excitasse mortuos. Haec sunt opera glorificationis; sed per ea non sunt justificati, licet confirmati sint, se esse in gratia et justos. Nisi enim prius justificati fuissent, non fecissent ea.

Haec obiter volui monere propter ineptam illam gumentationem, quam supra attigi: Abrahae dicir: Quia obedisti etc.; igitur operibus justificamur.)n enim confundenda sunt opera justificationis et)rificationis.

Porro quod in promissione ponitur: „Possidebit ıen tuum portas inimicorum tuorum“, David his)is expressit: „Donec ponam inimicos tuos scaum pedum tuorum“.

Ex hoc colligitur, quod semen hoc habiturum sit es et inimicos, eosque varios, potentes et acres. erit tamen victoria penes arenas et stellas, maautem penes unicum Filium. Ita enim videmus isse, quod hic populus habuit capitales hostes, contra eos multas insignes victorias, etiam corles.

Sicut in libris Iudicum et Regum recitatur, quantiam impii reges Israël, Ahab, Ioas praeclaras rias consecuti sunt contra Philistaeos, Syros, onitas, propter semen hoc, cui subjicit Deus icos ad scabellum pedum.

Atque hae victoriae impiorum fuerunt, qui comntur arenis in litore maris et pulveri terrae. Sed ae coeli, hoc est, pii veram benedictionem adepti in victoriis spiritualibus, quia possederunt per-

tas spirituales, hoc est, corpora et mentes su imperio Satanae; illas converterunt ad fidem destruxerunt portas inferorum, regnum Diabol tis, peccati et omnis generis afflictiones cum tum corporis, et pacem consecuti sunt in c in terris, ne horrerent amplius infernum, non lescerent ad conscientiam peccati et legis ac minas.

Hae longe praeclariores victoriae et caed quam Ammonitarum, Philistaeorum et similium gruunt autem haec pulcherrime cum prima j sione edita in Paradiso: „Semen mulieris c caput serpentis", etc.; sicut et aliae omne quod alia est clarior alia.

Nos quoque, qui credimus, hoc semen nedictionem nostram, magnam causam glori superbiendi habemus contra omnes portas in et Satanam ipsum cum omnibus squamis et ribus suis *). Ferre quidem hostium odia et s cogimur: „Sed in his omnibus superiores e per eum, qui dilexit nos", Roman. 8. (v. 3

Si sumus Christiani, et credimus in se nedicens, quid ad nos, si irascitur Diabolus a dus? Rapiant sane, quae habemus, et occid pus. Num detinebunt nos ideo in morte? quam, quia benedicti sumus et certi de vita mortem, de gratia et benevolentia Dei cont mundi.

Ad hunc modum David promissione ista firmavit, et non immerito gavisus est, quod illud translatum esset in domum suam. V אֲדֹנָי, et ratiocinatur, fore regem et sace

*) Editt. posterr. complicibus ejus.

Rex est, quia sedet a dextris Dei *), qui omnia in manu habet, Matth. 11. (v. 27.): „Omnia mihi tradita sunt a patre meo". Sacerdos est, quia benedicit.

Haec omnia aptissima et facillima consequentia sequuntur ex illis praemissis. Benedictio seminis Abrahae promissa pertinet ad meam domum, quia audivi ex Propheta Nathan: „De fructu ventris tui" etc. Igitur Christus promissus Abrahae nascetur de meo semine. Atque ita linea ab Abrahamo ducitur in corpus Davidis.

Postremo animadvertit quoque, sacerdotium Leviticum non ideo institutum esse, ut esset perpetuum, quia alius benedictor promittitur, et officium benedicendi, quod antea ad tribum Levi pertinebat, jam ad tribum Iuda transfertur.

Ibi apertissime retecta est facies Mosi, ut videret, sacerdotium Levi tantum umbram et figuram esse, quod inde etiam liquet, quia ante Mosen promissio facta est Abrahae, venturam esse benedictionem ex semine ipsius.

Vidit ergo, aliud longe excellentius sacerdotium successurum Levitico, quod benedicat cum Abrahae, tum Levitis, qui et ipsi sunt sub maledicto, et propterea benedictione seminis opus habeant aeque atque alii. Huc deinde accommodavit Melchisedec, et sacerdotium aeternum fore propter semen aeternum statuit.

Haec ratiocinatio perspicua et facilis Davidi fuit, Praemissae enim sunt certae: Ego sum de tribu Iuda, Levitae non, et promittitur mihi rex et sacerdos, qui sit benedictio omnium gentium. Igitur quicquid ordinatum fuit a Mose de Levitica tribu, tantum est

*) Edit. princ. quia a dextris Dei.

umbra futurorum, quia multo ante illam ordinationem promissus est verus benedictor.

Item quando ad Mosen dicit Deus, Exod. vigesimo quinto (v. 40.): „Facies omnia juxta similitudinem, quae tibi monstrata est in monte", non frustra tam diligenter de similitudine illa, sive typo moneri cogitavit, et statuit, omnino Mosen ante oculos et in conspectu habuisse benedictionem futuram per Christum. Moses enim est umbra et figura praecedens Christum venturum. Verum igitur sacerdotium statim ab initio mundi fuit, primum obscure, postea clarius Abrahae promissum.

Ad hunc modum David et alii Prophetae diligenter scrutati sunt, et expenderunt hanc sententiam; ideoque recte et feliciter potuerunt interpretari Mosen. Nempe quod legum justitia et opera a maledicto non liberent, sed illud unum credere, et amplecti plena fiducia sacerdotem, qui Abrahae promissus est.

Erant quidem Levitae sacerdotes divinitus instituti, sed erant mortales, ideoque benedictores tantum temporales: qualis enim sacerdos, talis benedictio: non poterant tollere peccatum, mortem, nec purificare corda. Hinc dicit David, quod alius sit venturus, benedictor scilicet aeternus, cujus regni non erit finis. Quin et Moses omnibus suis ordinationibus occulte significat, omnia ad domum Davidis trahenda.

Hinc Prophetae et omnes sancti ante Christum toties et tam anxie clamant: Veni, Domine, ut desiderantes intueri gloriam et lucem illam seminis Abrahae et David, qua omnes pii in novo testamento magno Dei beneficio fruuntur.

Notanda autem est explicatio particulae univer-lis: „Omnes gentes benedicentur". Scripturae ictae usitata videlicet, quod nihil gentium benedic-n sit, nisi per hoc semen. Eadem sententia est innis primo (v. 9.): „Illuminat omnem hominem"; n (1 Tim. 2, 4.): „Deus vult, omnes salvos fieri". n quod omnes illuminentur, sed quod universa iedictio dispersa per omnes gentes venit ex hoc iine. Exclusiva pro universali ponitur, quasi di-: Nusquam est lux, vita, salus, nisi in hoc semine.

Sic igitur doctrina nostra clare confirmata est, adversariorum refutata. In Christo, non in nobis aedicimur, id est, certo debemus statuere, quod r ipsum Christum contingat benedictio. Hoc qui pugnant, quod Papistae faciunt, satis testantur, se hil de doctrina pietatis intelligere.

eversus est itaque Abraham ad pueros ıos, et surgentes venerunt pariter Beer-seba, habitavitque ibi Abraham.

Mirandum vero est, quod sanctissimus Patriar-ha a loco tam sancto revertitur. Si alicui nostrum eret tam magnifica revelatio de immolando filio, et ccederet illa gloriosa promissio: „In semine tuo enedicentur omnes gentes", item colloquium et raesentia Angeli non unius, sed totius militiae coe-stis: certe humana devotio suaderet, non solum unc locum colendum, sed etiam incolendum. Cur itur Abraham hoc non facit?

In libris Regum et Prophetis cernitur, quam fu-iosus sit populus Iudaicus in humana religione; legerunt montes, colles, silvas, arbores, ubi saltem otuerunt habere aliqua vestigia rerum a Patribus

gestarum. Hinc instituerunt cultus et sacrificia Gilgal, Bethel, Dan, Thabor: ibi enim gestae f runt res insignes.

Sic Abraham habuit justissimas causas mane et colendi hunc locum. Praestitit summum sac cium in eo loco religionis et reverentiae divin tamen noluit celebrem facere ullo monumento, si infra audiemus de Patriarcha Iacob, nepote ipsi qui lapidem erigit eo loco, ubi viderat scalam.

Posteritas Abrahae ejusmodi loca insignia l trum religione et sanctitate sectati sunt et colueru Ideo toties taxantur a Mose et Prophetis, et Mo id summo studio agit, ut revocet omnes histori sacra, mirabilia et totum cultum ad locum, quem e geret Dominus. „Cave, inquit, ne in quocunque l co offeras, sed eo tantum, in quo memoria fue nominis mei" (Deut. 12, 13. 14.).

Ideo designat eis certum locum, et vocat tab naculum Moed, id est, statum, certum et fixum l cum: id tabernaculum dedit Deus Mosi in certu signum loci, quem elegisset, et addidit promissi nem, se habitare ibi, adesse, audire vota et pre invocantium. Sed ille ipse populus, qui maxime c tum et definitum locum cultus habebat, omnium m xime incertis et electitiis locis vagabatur et errab Est enim ea naturae nostrae deploranda perversit ut, quicquid Deus mandat, non servemus nec mag faciamus: quicquid autem Diabolus statuit, id su mo studio et devotione amplectimur et observam aedificamus altaria, sacella, templa, currimus Roma ad S. Iacobum. Interim negligimus Baptismum, E charistiam, absolutionem et vocationem.

Et Papa hoc unum egit, ut tolleret locum fixum, aberпaculum, hoc est, ministerium-verbi. Ipse curat, nec exercet verbum et sacramenta, sed et horribiliter vexat populum, indulgentiis retotum orbem, ubicunque loca et anguli electitii, istribuit indulgentias, ut confirmet errores et maniam.

E contra Deus revocat nos ad locum, ubi est oria nominis ejus, ad tabernaculum nostrum, est ministerium verbi: ubi sonat verbum, et guntur sacramenta secundum institutionem Chriid verum Dei tabernaculum est.

Si Papa pro se haberet tantum testimonium, Deus secum locutus fuisset Romae, quemadum cum Abraha in monte Morija, quis posset sistere? Nunc proprio ausu, sine verbo, sub i nomine tantas idolatrias confirmat, et suis imntissimis mendaciis totum terrarum orbem replet, pes mundi ad se rapiat.

Memorabile itaque exemplum Abrahae est, qui ıit justissimas causas aliquid hoc loco instituendi. atus est ex Beerseba in montem Morija auctoridivina, praestitit sacrificium maximum et admile, quia paratus fuit proprium filium immolare, udivit verbum Dei de coelo in timore et fide: en nihil tentat, non convocat populos ad celebran aut colendum hunc locum.

Moses hoc singulariter descripsit nobis in exemn et doctrinam, ut nihil tentemus aut audeamus ebus divinis. In aliis rebus sive politicis, sive onomicis abunde est, ubi te exerceas, et facias ium audenter secundum verbum Dei. Sic contra cas juberis esse audax, fortis et confidens. Sed in

religione prohibita est prorsus omnis audacia et temeritas, omnia studia et electiones propriae, sicut passim ab omnibus Prophetis taxantur.

Abraham nihil addit ad religionem ultra vocationem: quanquam hic locus sanctissimus esset, et sanctissimae personae, Angeli, Abraham, Isaac ibi constitissent et morati essent, tamen avertit sese ab his omnibus, et abit. Cogitavit enim: Quod debui, feci, sacrificavi filium, sicut jussus sum: non autem mandat Deus, ut hic cultum instituam; nihil igitur audebo. Atque ita ab omni temeritate et audacia abstinet, manet in timore Domini, et exspectat ejus vocationem, paratus obedire et sequi, quocunque eum vocaret Deus.

Doctrina igitur hujus loci est, in religione ante omnia quaerendum esse: quis jussit? Seneca ait: Non quis, sed quid dicatur, attende. Id praeceptum in oeconomia et politia locum habet. In ecclesia vero et religione invertendum est, et quaerendum non: Quid? sed quis? In homine est aliqua sapientia ex lumine rationis divinitus insito. Sed quia hominis proprium est errare et falli, ideo, quid dicatur, attendendum est, non quis dicat, non innitendum personae. Sed in ecclesia consideretur, quis, qualis, quantus sit, qui jubet. Id si non fit, Diabolus facillime immutat quis, qualis, quantus, in quid, quale, quantum.

Achas cogitat de insigni cultu Deo praestando; immolat filium exemplo Abrahae. Sed peccat graviter. Nam quis, hoc est, Deus non jussit: מִנְחָה sive vitulum offerri mandavit; hoc ipse negligit, et quid pro quis arripit.

Haec in ecclesia saepe monenda et diligenter agitanda sunt, ut simus contenti doctrina semel tradita. Hanc si secuti essemus ante haec tempora, haud unquam coenobia, peregrinationes, indulgentias, sacrificia pro defunctis amplexi essemus. Quilibet pastor in sua parochia docuisset verbum Dei, et ecclesia acquievisset verbo, Baptismo, Coena Domini, absolutione, consolationibus in morte et vita. Singuli deinde fecissent suum officium in functionibus civilibus et oeconomicis, sive servi essent, sive domini, magistratus seu subditus. Ista portenta Papisticarum abominationum nunquam irrepsissent in ecclesiam.

Sic enim Abraham se gerit: relicta religione, Angelis, conspectu Dei in monte Morija, quo tum nullus sanctior in toto orbe fuit (sonuit enim ibi vox et promissio divina) omnibus illis tergum vertit, tanti facit vocationem et ministerium verbi. Cum Deus nihil jubeat, nihil tentat, sed revertitur ad operas oeconomicas, gubernat familiam, uxorem, servos: ubi plane nihil spirituale aut ecclesiasticum apparet; ea enim relinquit in monte Morija, nec movetur eum Angelorum apparitio, sed redit ad pueros et asinum.

Haec si audiret religiosus aliquis Eremita aut Monachus, detestaretur Abrahamum. Num enim is sanctus Patriarcha est, qui relinquit locum tam sacrum, ubi Deus habitat cum Angelis, et vadit ad asinum, exercet opera oeconomica, popularia, sordida et stabularia? Qualis haec est sanctitas? Mirum enim est, quantus sit apud istos contemtus horum: et id unum religionem et sanctitatem ducunt, deserto mun-

do, hoc est, patre, matre et civilibus officiis sece
in angulum desertum.

Hieronymus alicubi tantopere praedicat hanc
titoniam, ut dicat, matrem et patrem occur
Monacho ingressuro monasterium, et cupient
retrahere, rejiciendum et proculcandum esse.
haec et detestanda vox est. Quin te, Hi
conculcamus, cum tua Bethlehem, cucullo
to, quia ministerio verbi divini vocor, no
lehem, sed in parochiam ad ecclesiam,
dum verbum Dei; ibi habitat Deus, ibi su
Angeli, ibi audio, honore esse afficiend
serviendum vocationi pie et fideliter. S
me collocare volet, vocabit me. Sine
quatur te et alios Diabolus.

Honorabo igitur, non conculcabo
ter verbum et mandatum Dei. Si autc
fide et obedientia Dei deficio, quod
fecerunt, quae potest esse sanctitas a

„Propter me, inquit Christus, e
meum relinquetis fratres, sorores,
uxorem, filios, agros" (Marc. 10, 2
bitrio aut electione deseretis pare
opera et ope vestra opus haberi
apud Iudaeos quoque invaluerat
situs, Matth. 15. (v. 5.), cum sac
tius esse docerent, quam obedie
קָרְבָּן, hoc est, donum et sac
derit, quam honor. Atque ita
tatis et religionis parentum st
suam avaritiam explendam.

Haec doctrina ut multis
ligenter explicata est, ita as

r adolescentes et teneram aetatem, quae est semi-rium ecclesiae, ut discant, ibi persistendum et ma-ndum esse, ubi Deus loquitur, et ad ea officia ad-scant, quae sunt mandata divinitus, nisi alio vo-tur, aut expellantur, ut quando tyranni proscri-t, et ejiciunt suis functionibus pios.

Spontanea electio et voluntaria in religione ar-quidem carni, et rationi est admodum plausi-Sed si sequeris, perinde facis ac illi, qui relicto naculo ad arbores et lucos currebant. Id Diabo-est, non divinum. Et Paulus etiam damnat tias religiones, ubi non adest verbum vocans, antum voluntas eligens et instituens.

Moses igitur diligenter hoc annotavit, quod non t, Abraham manere in loco isto sacro, cum isset sacrificium: sed reversus est ad laicas ope-t sordidas, et ad suos cultus liberos adhuc, non-ulli loco alligatos. Adhuc enim vagabatur, non bat cultum fixum: sed jubente Deo quandoque ebat.

Redit igitur ad pueros sive servos et asinum: ae ibi haud dubie instructo convivio cum servis filio epulatus est. Sacrificium enim convivium lau-a et hilare adjunctum habet, tanquam suum sub-ntiale. Sicut in lege, quando offerebantur pecudes, ps incendebatur, armus et pectusculum dabatur rdoti. Reliqua caro erat offerentium, si non erat caustum. Sedebant igitur coram Domino, et laeti abantur, et gratias agebant Deo.

Fuit et gentibus usitatum, ut in sacrificiis epula-ur, et nos ex isto ritu gentili diebus festis splendi-vivimus et vestimus. Sic Abraham quoque sedit in

radicibus montis apud asinum, et cum servis et filio convivatus est.

Mira vero res est, quod post tantam tentationem de immolando filio statim potuit sese colligere, et sereno animo esse. Apparet, fuisse eis hoc in more, etiamsi nondum esset praeceptum in lege, sicut postea a Mose ordinatae sunt epulae post sacrificia. Recepto igitur filio et mactato ariete uterque, parens et filius, ex animo laetantur, et haud dubie totam rem magno gaudio servis commemorarunt, et Deum gratis animis praedicaverunt. Post haec redierunt Beerseba ad Saram, unde egressi fuerant relicto sanctissimo loco, sacrificio, Angelis et conspectu Dei.

Et factum est, postquam haec gesta sunt, ut nuntiaretur Abrahae a dicente: Ecce, peperit et ipsa Milca filios fratri tuo Nahor, nempe Uz, primogenitum suum, et Buz, fratrem ejus, atque Kemuel, patrem Syrorum, sed et Chaesed, et Hazo, et Pildas, Iidlaph atque Bethuel; Bethuel vero genuit Rebeccam. Octo istos genuit Milca Nahor, frater Abraham. Sed et concubina ejus, nomine Rehuma, genuit quoque Tabah et Gaham, Tahas et Maacha.

Vicinae regiones sunt Syria et Canaan. Sed Abraham ignoravit hactenus, quid fieret apud fratrem Nahor, qui in Haran cum uxore sua manserat. Scribit igitur Moses, nuntiatum ei esse de familia et sobole fratis: quod genuisset ex Milca octo filios, et ex concubina quatuor. Sunt duodecim personae praeter Rebeccam.

Meminit autem hujus genealogiae scriptura sanc- primum, quia facit Nahor propemodum patrem atriarchae Iacob recto numero et perfecto in prole asculina et feminina. Filios enim genuit duodecim filiam unam, quemadmodum et Iacob. Deinde opter Rebeccam et sponsalia cum Isaac aliquanto st contracta.

Porro hic locus superiorem quaestionem expli- t capite undecimo, et ostendit, Nahor esse majo- m natu fratre Abraha, quia tam numerosam sobo- m habuit, quae hic recensetur. Item Bethuel habet iam Rebeccam, neptem Nahor, quando Abraham ctuaginta annos habet. Igitur conjectura hinc sumi- ır, Abraham non esse primogenitum.

Apud Hebraeos quidem habetur pro primogeni-), Aran pro secundo, Nahor pro tertio genito. Sed i hoc ita est, quomodo Milca et Sara, filiae Aran, otuerunt nubere duobus fratribus Nahor et Abra- ae? Sequitur enim, Aran anno octavo aetatis duxis- e uxorem, et genuisse Saram, quod est absurdum rorsus. Hanc Iudaeorum opinionem solus Lyra im- ugnat, et concludit, Abraham ultimo genitum esse, LX. annis minorem fratre, idque probabilibus njecturis et argumentis probat, quae supra recen- imus.

Sed Stephanus in Actis magis me movet, qui t (7, 4.), Abraham esse egressum post mortem pa- is. Inde sequitur, annos sexaginta addendos esse ad tatem Abrahae, qua egreditur, si historiam inspi- as, et annos Thare patris numeres. Sed si numeres anno septuagesimo Abrahae, sicut in omnibus ipputationibus vulgo fit, intercidunt sexaginta anni, t supra quoque monuimus; sicut et in libris Regum

viginti anni desiderantur. Ita fere centum annos amittimus.

Videtur autem singulari consilio scriptura sancta hos annos abscondisse propter diem extremum, cujus horam aut annum Deus incognitum esse voluit. Fieri enim potest, ut praevertat cogitationes aut exspectationem piorum annis C., CLX. aut amplius.

Altera quaestio de Sara sive Iisca et Milca supra tractata est. Fuerunt tres fratres, Haran primogenitus, qui moritur in Ur Chaldaeorum, et relinquit duas filias, Milcam et Iiscam; quas Thare recipit in fidem et tutelam suam. Medius frater est Nahor, tertius Abraham. Hi duo duxerunt duas sorores, neptes sive filias fratris sui Haran, quia tunc temporis ejusmodi nuptiae adhuc fuerunt liberae.

Caeterum inter illos duodecim patres dicit Moses Kemuel esse, patrem Syrorum. Sed hoc nomen prorsus exolevit et periit, neque ulla alia ejus mentio fit in sacris literis.

Uz nomen habet a ligno, vel ab arbore: faciunt vero et hunc patrem Syrorum, et hoc nomine appellatur terra Uz, in qua Hiob natus est, ut S. Hieronymus dicit. Multi affirmant, Hiob ex stirpe et posteritate Esau fuisse, in qua opinione et ego aliquando fui. Sed mutavi sententiam, et magis credo, eum ex Mesopotamia in Syria oriundum esse. Inde enim recitatur in historia ejus, vicinos Chaldaeos depopulatos agros, diripuisse domum, et abegisse pecora Hiob. Existimo igitur, fuisse Hiob potentem et opulentum dominum, qui aliquam partem Mesopotamiae occupavit, vicinam Chaldaeis et Babyloniis.

Buz etiam princeps aliquis fuit, et tenuit partem Mesopotamiae. Hinc Elihu Buzites dicitur, filius Ba-

, qui tam odiose disputat adversus afflictum et multis conviciis eum onerat. Apparet igihor habuisse ecclesiam satis magnam et ce- in qua fuerunt multi magni viri, quales non Abraham in sua ecclesia.

ronymus autem scribit, doctissimos scripturairmare, hunc Elihu esse Bileam, Numeri 23., insignis propheta et doctor in Mesopotamia, lata eloquia Dei, sicut ipse se jactat, et multres prophetiae creditae sunt a Deo. Quando icit (Num. 23, 7.): „Rex Moab vocavit me de Haran", id est, de Syria, significat, se ex parte vocatum, ubi hi Patres habitaverunt, recensentur, et apparet sane, fuisse praestan-s, et tenuisse regnum aut imperium florens constitutum.

ses scribit, Bileam fuisse filium Beor, quem 2 Petr. 2, 15.) Bosor appellat, et habitasse umen filiorum Ammon, hoc est, super flugrim vel Euphratem.

t magnus vir; sed horribiliter lapsus est, ut ejus historia. Habuit maximas prophetias si-anielis vaticiniis de Alexandro magno, de imperio vastaturo regnum Israël et Iuda. itur Bileam ortum esse dicunt a Buz, filio et attigit tempora Mose, qui duo fuerunt Prophetae illius aetatis. Bileam ex Mesopotaersitus est contra Mosen, qui venit ex Aegyp-ileam revera habuit verbum Dei, et benedil.

VIGESIMUM TERTIUM CAPU GENESIS.

Porro vita Sarae fuit centum annorum viginti annorum atque septem annoru hi anni vitae Sarae. Et mortua est Sara Kiriath Arba; ipsa est Hebron in terra C naan. Venitque Abraham, ut plange Saram, et fleret eam.

Primum ne videamur ignorare, aut non leg Iudaeorum cogitationes, paucis eas recensebin Comminiscuntur enim hoc loco mysteria annoi aetatis Sarae, quia Moses non simpliciter dicit: tum viginti septem annos, sicut usitate loquin sed singulis numeris singulos annos addit: cen anni, viginti anni, septem anni. Hoc ideo fieri dic ut significetur, Saram tam fuisse formosam centesimo, quam fuit vigesimo: ac non minus p cam et castam fuisse vigesimo anno, quam fi anno septimo.

Concedamus sane illis haec figmenta, pietat fectu excogitata, ut commendetur insignis pud et forma honesta sanctissimae Patriarchae, et ta laudibus dignissimae. Id enim et nos solemus mortem amicorum et propinquorum; laudes e tutes eorum recitamus, vitia tegimus, et quae sunt commendatione, proferimus, ut hac ratione tum et desiderium nostrum leniamus.

Sed ridiculum fuerit, si velis hinc generale gulam aut canonem facere, et accommodare ac nes annorum numeros. Sicut supra cum Patri rum anni numerantur, si similis collatio ann vitae in singulis institueretur, absurdum plane

autem; eos hoc non perpendisse potius, dicat in plurali numero: vitae Sarae, : Sara habuit vitas. Illa utilior esset con- e annis vitarum Sarae. Significatur enim nfinita diversitas mutationum, casuum, pe- et diversissima genera vitae, quae Sara it. Nata est et nupsit in Babylone, mox ı marito habitavit in Haran, postea in ter- : ibi peregrinatus est Abraham. Tandem ım et Gerar venit. Has mutationes et mi- nolestissimas sanctissima mater magno ani- t, et in omnem eventum omnium malorum ıtissima.

is revera vita humana in universum est, tae possint dici propter mirabilem omnium ssitudinem. Toties enim morimur, quoties io oritur, et vicissim vivificamur, quando t consolationem accipimus.

quaeso, quanta varietas et differentia est rum vita. Prima aetas est pueri septennis; uccedit aliud septennium, sicut id philo- edici quoque monent, quando disputant climactericis, quibus contingunt insignes . Et Paulus de se dicit, 1 Cor. 13. (v. 11.): m parvulus, loquebar ut parvulus, sapie- rvulus, cogitabam ut parvulus. Quando ıs sum vir, abolevi ea, quae erant parvu- ı mutationes sunt vitarum humani generis. illa successio aetatum in singulis homini- ı vitae vocantur, quia quolibet septennio n alium habitum, affectum, sensum. Sum- ıur et vivificamur.

Tertio septenario subeunt cogitationes de
gio. Cum fueris conjunx, succedunt curae do
cae aut reipublicae: quando legeris in senatum,
hiberis ad deliberationes et consilia principum,
novos mores et novam cutem induas oportet. P
mae enim ferendae erunt molestiae, onera, diffic
tes, odia vicinorum et sociorum, saepe etiam d
tatis et existimationis diminutio. Hae tam varia
novationes et mutationes faciunt varias vitas.

Id Moses significare voluit, quando dicit
Sarae, quasi diceret, saepe pro diversitate loc
et hominum, animum et mores diversos induit
Ubi venit in aliquem locum, quo putavit se sua
et tranquillé victuram, coacta est mutare locum
cum loco consilia et affectus. Ideo illa sancta
multas habuit vitas. Haec digniora fuissent ol
tione; quanquam facile crediderim, centesim
eam aeque formosam fuisse, ac vigesimo ann

Deinde multo magis illud considerand
quomodo Abraham pulchram orationem
fecerit de Sara. Nulla enim alia matrona
lebris est in sacris literis: describuntur a
mores ejus et sepulchrum. Ideo Sara
illa gemma in oculis Dei unice dilecta et
ducitur a Petro exemplar omnium sancta
rum, „quae appellavit, inquit (1 Petr. 3
ham dominum; ejus filiae factae estis
nit eam tanquam matrem omnibus m
stianis.

Aliarum Patriarcharum ne morte
notavit scriptura, ut de Eva nihil me
nis vixerit, ubi mortua sit. Rachel sc
partus exstincta esse: reliquas omne

lvit silentio, adeo ut nec Mariae, matris Christi,
rtem cognitam habeamus. Sola Sara hanc gloriam
et, quod annorum numerus certus, tempus mortis
locus sepulchri describitur. Magna igitur laus est,
certissimum argumentum, fuisse eam pretiosam in
lis Dei.

Pertinent autem haec non tam ad Saram, quae
a defuncta est, quam ad nos, qui sumus adhuc
perstites. Maxima enim consolatio est audire, exi-
m et mortem istius sanctissimae Patriarchae et om-
ium Patrum, quorum collatione nos nihil sumus,
nihil differre a nostra morte, sed aeque deformem
et ignominiosam fuisse, ac nostra est. Corpora eo-
rum sunt sepulta, corrosa a vermibus, defossa in
terram propter foetorem, non aliter ac si non fuis-
sent sanctorum exuviae, cum tamen fuerint sanctissi-
mi homines, et quamvis defuncti, tamen vere in
Christo vivunt.

Propter nos igitur haec scribuntur, ut sciamus,
nctissimos patres et matres eadem passos, quae
s pati solemus, de quibus tamen certum est, quod
oculis Dei vivant, et quos ego credo resurrexisse
m Christo, Abraham, Isaac, Iacob, Adam etc.

Atque haec videtur fuisse causa Abrahamo, cur
ntopere laboraverit de sepultura, ne mortua sua
ra sepeliretur in aliena terra: sicut idem de Isaac
stea audiemus. Iacob item et Ioseph noluerunt in
egypto sepeliri, sed in terra Canaan.

Haec cupiditas argumento est, indidisse eis Deum
anc animum, ut cuperent et vellent sepeliri in hac
rra sibi promissa, certa spe, resuscitandos se esse
um Christo. Ideo ibi locum sepulchri esse volue-
unt, ut non procul a venturo semine quiescerent;

... enim distat duobus aut tribus milliaribus ... re-
...rosolyma. Igitur haud dubie cum Christo ...
...erunt nobis in consolationem, ne timea...
...m, quando videmus illam horribilem figu...
...orum nostrorum post mortem.

Hi, qui nullam spem habent resurrectionis ...
, 1 Thess. 4. (v. 13.), nihil curant, nec cog...
futura vita. Nobis vero haec scripta sunt, u...
...rdemur, quomodo ab initio mundi omnes s...
...stincti sint, et redacti in eosdem foetores et
...es, sicut 1 Cor. 15. (v. 43.) Paulus ait: „Semi...
...n ignominia". Eandem corruptionem et ignom...
passi sunt, non obstante eo, quod fuerunt sanct...
...ne et spiritu.

Sic enim visum est Deo, ex vermibus, ex
...dine, ex terra corruptissima et plena foetoris
...re corpus pulcherrimum supra omnem floren...
...mum, solem ipsum et stellas.

Haec ideo moneo, ut afficiant nos exen...
...rum sanctorum. Nam qui infirmi fide su...
...moventur, et dulcius quasi trahuntur ad
...nem hisce exemplis inferioribus, quam exe...
...sti. Quia enim Abraham, Isaac, Iacob, S...
...riuntur, cogitat pius animus, quamvis
...huc: Cur ego recusem, aut abhorrean...
omnium sanctorum sorte? Infirmis eni...
oculos non tam imbecillitas propria, q...
illa species cadaverum. Ideo cogitant
tale corpus, quale Christus habuit, c...
potuit corrumpere, nec vermes arrod...
...mo summum diem exspectarem. Mo...
...do in exemplum proponitur, videt
non esse mors, quia tertia die resu...

tur afficiuntur et confirmantur infirmi, quando vident, corruptionem corporum Patriarcharum similem esse nostrae corruptioni.

Sed qui sunt fortiores in fide, contemnunt simpliciter mortem, et ei superbe illudunt et insultant. Quid est mors, inquiunt, quid infernus? Christus, Filius Dei, mortuus est, et sub legem factus; is moriendo mortem devicit, et vitam nobis restituit.

Si sic firmi essemus, et indubitanter credere possemus, Christum pro nostris peccatis esse mortuum, et resurrexisse ad nostram justitiam et vitam, nihil terroris aut pavoris in nobis haereret. Est enim mors Christi sacramentum quoddam certificans nos, mortem nostram nihil esse. Sed infirmi magis exemplis moventur, quam sacramento. Magnitudo enim personae Christi facit, ut non tam facile penetret animos, et persuadeat contemtum mortis.

Haeremus igitur in similitudine exemplorum, sicut ipse ego aliquando plus delector exemplo Sarae, quam Christi. Causa est infirmitas fidei: dulcius arridet et magis consolatur me mors Sarae, cum sciam, fuisse sanctissimam feminam, et tamen audio, tam turpiter mori, sepeliri, oblivioni tradi, tanquam raptam a conspectu non tantum hominum, sed et Dei et Angelorum. Id si ipsi contigit, non movebor, etsi mihi idem accidat.

Sed quibus plus roboris animi et fidei est, amplectuntur sacramentum, et quia credunt, pro se Filium Dei esse mortuum, insultant morti, et ludibrio habent Satanam et infernum, 1 Cor. 15. (v. 55.): „Mors, ubi stimulus tuus"? Col. 2. (v. 15.): „Exspolians principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans de illis in semet ipso". Ibi

Paulus admodum ridicule et contemtim de sa-
loquitur, quia Christus illi non solum est exemp
sed etiam sacramentum, quod plenius et multo
limius est exemplo. Quicquid enim deest in exe
multipliciter et in infinitum supplet sacrame
Sara non est pro me mortua, nec potest mihi
conferre. Haec autem majestas et pondus est
menti, quod habet vim vivificativam, quae mihi
ditura est vitam in resurrectione mortuorum.

Sarae exemplum est quasi rhetorica trahens
ciens et suadens contemtum mortis. Sacram
vero id facit et operatur in meo corpore, qu
Abrahamo et multis sanctis resuscitatis factum

Ideo exempla non sunt rejicienda, quia a
rhetoricantur. Sed Christi exemplum, quia sim
sacramentum, est in nobis efficax, non tantum do
sicut Patrum exempla, sed efficit id, quod docet, da
vitam et resurrectionem et liberationem a morte.

Sanctorum exempla docent, moriendum esse, et
persuadent, ut mortem aequo animo feramus. Christi
autem exemplum ultra hoc dicit: Surge, sis viv
in morte, putredo tua fiet clarior et speciosior sol
Quia est sacramentum, quod testatur et certos r
facit, non tantum docet aut suadet, sed necess
probat et concludit, Christi mortem nobis lar
vitam.

Qui sunt igitur infirmi, et habent pavidas
scientias, recte faciunt, quando proponunt sibi
pla sanctorum, quibus alant, et paulatim ma
magis fidem exsuscitent. Deinde vero memine
hoc, quod in exemplo Christi deest quoad cc
lem ignominiam (non enim ignominiose co
et corrosus est), id abunde pensatum et imple

se in cruce et in horto. Si quis vidisset horribiles illas angustias et poenas spiritus et animae, quas sensit in horto, dixisset: O quam gloriosa mors fuit Abrahae et Sarae prae illa cruce Christi. Quod igitur defuit in corpore, impletum est in spiritu.

De loci appellatione variae sunt disputationes. Abrahae enim tempore nondum dictus est Hebron, sed Kiriath Arbe. Supra 18. (v. 1.) vallis Mamre vocatur. Cur id fiat, grammatici certant, et adhuc sub judice lis est. Noster interpres vertit: in civitate Arbeae, ut sit nomen proprium Arbea; sicut nos Germanice quaedam oppida vocamus Halberstad, Carlstad.

Si etymologiam spectes, Kiriath Arbe idem est, quod civitas quatuor sive tetrapolis. Hanc sequitur Hieronymus, et appellationis hanc causam assignat, quod sint ibi sepulti quatuor Patriarchae cum uxoribus suis: Adam, Abraham, Isaac et Iacob. De tribus posterioribus quidem non est dubium: sed de Adam et Eva nemo facile probaverit.

Ex Iosua (20, 7.) autem colligere licet, Hebron ante vocatam esse Kiriath Arbe, et civitati nomen inditum esse a principe quodam Arba, qui fuit magnus inter Enakin, id est, inter illos gigantes. Fuit vir praestans sive virtute et sapientia, sive vitiis infamis, aut quacunque de causa magnus et celebris.

Sic nobis Karlstad vocatur a Carolo, qui fuit magnus inter reges, Halberstad a quodam Alberto, qui praestantissimus fuit nobilium. Nomen autem habuit Arba a numero, sicut Latini Quintium, Octavium, Nonium dicunt.

Non igitur probo illam opinionem Hieronymi, quod eo loco conditum esse ait Adamum, quia per

diluvium totius orbis tanta dissipatio et co[...] facta est, ut priorum monumentorum nulla ex[...]rint vestigia: sicut totus mundus incompara[...] deterior est factus priore illo, tum in fructibu[...] in hominibus. Paradisus laceratus et vastatus es[...]que quisquam novit, ubi Adam, aut Eva, aut a[...]tres sint sepulti. Ideo nec sepulchra, nec v[...] eorum ulla apparuerunt.

Comminiscuntur et aliam fabellam; dicunt[...] sepultum esse in monte Calvariae, ubi poste[...]stus crucifixus est: quo volunt significare, C[hri]... mortuum in sepulchro Adae, vel ubi stet[...] arb... scientiae. Pia figmenta sunt; sed mihi verisimile vi[...]detur, locum Paradisi fuisse circa Hierosolymam.

Mira vero res est et observatu digna propter varias migrationes, quarum toties meminimus, quod Moses dicit, Saram mortuam in Hebron, cum paulo ante narraverit, habitasse Abraham, Saram et Isaac in Gerar, tutos benevolentia et defensione regis Abimelech.

Cum nasceretur Isaac, fuit Sara nonagenaria; hoc autem tempore Isaac est XXXVII. annorum, cum quibus simul et animi et corporis vires accrevisse necesse est. XX. annos habuit, cum esset im[...]molandus; ab eo tempore reliqui fuere XVII. ann[...] ad mortem matris Sarae. Interim mortuus est Abime[...]lech, et successit alius, ut fit, dissimilis priori. Mutat[...] autem rege, populi etiam animus mutatus est, et cu[...] in aula, tum in populo recruduit odium et invidi[...] erga Abraham, quem viderant hactenus crescere, e[...] magnas opes acquirere. Itaque injustis odiis et inju[...]riis exagitatus et pulsus cessit, rediitque in vetu[...]

ıitium Hebron; alioqui nullam causam migrandi ıisset.

Abest autem forte Abraham peregre eo ipso ›ore, quo moritur Sara, occupatus negotiis doicis, vendendis fundis et possessionibus, quas ›rat in Gerar, aut similibus. Deus id ei non re-, nec domi detinet, sed sinit, ut exspatietur. t autem haud dubie Sara nuntium, dum decumt, qui maritum revocaret; sed mors ipsam occuantequam redeat. Cum igitur revertitur in ron, invenit domi conjugem mortuam.

Ista propter nos scribuntur, si quando eadem nobis accidant, ne quid inusitatum aut novum mire cogitemus prae illis sanctissimis et Deo casimis hominibus. Plena enim luctus et doloris res t, amittere suavissimam conjugem, et quidem te sente.

Venit autem, ut Moses inquit, ad plangendum ram: non potest eam revocare in vitam, nec vo- t eam amplius uxorem suam, ut sequitur, sed morım suum, quod admodum patheticum est. Obver- a est haud dubie oculis et animo ipsius virtus, tas, consuetudo totius vitae, mores placidi et sua-, ingenium mite, reverens et amans mariti, quae nia insignia in eo fuisse toties dictum est.

Sed quid hoc? Moses dicit, venisse Abrahamum plangendum et flendum. Tantusne vir ploravit, it, induit vestem lugubrem, incessit tristi et deso vultu? Ubi ille victor et triumphator tot exorum et peregrinationum per Syriam, Aegyptum per totam terram Canaan, qui profligavit quatuor es, et Loth liberavit, filium dilectissimum obtulit, us nihil simile in ulla historia exstat. Voluit fieri

actator ejus filii, qui erat spes futurae posteri
promissionis, atque ita illum summum affec
ortiter vicit et occidit.

Quare ergo flet? Quare hic non virum se
bet? Non aliter se gerit, ac si absque illo
spiritu et motibus heroicis esset, non exerci
ullis unquam periculis aut adversitatibus.

Respondeo: Probat hoc exemplo scriptura sa
ta, Deo non displicere, plangere aut flere mort
parentes, conjugem aut amicos, imo vitium est, non
re. Sicut mundus, qui totus est leprosus, ἀστοργία
quae est non moveri affectu et amore conjugis, lib
rorum aut propinquorum; appellat fortitudinem. S
insania est et furor, non virtus.

Sancti Patres fuerunt tenerrimi homines, et
tura puriores, ideoque στοργάς excellentiores hab
runt, quam alii insensati. Quo enim sanctior
est, et quo propius Deum cognoscit, hoc mag
telligit et afficitur creaturis.

Ad luctum autem pertinet, ut ex animo
et tristeris, adeo ut tristis vultus, lacrymae,
ploratus dolorem ostendant. Ideo clare scrib
et commendat in Abrahamo planctum et fle
vide, quomodo ploret Iacob propter Iose
igitur sunt sancti Patres humanae natur
et calamitatibus, fleverunt cum flentibus,
stipites et trunci, sed habuerunt motus
tenerrimos, quia habuerunt agnitionem
tem cognoscit Deum, etiam creaturam
git et amat, quia divinitatis vestigia sur

Cum in principio crearet Deus c
ram, primum vestigium patris erat sub
postea accessit forma, tertio bonitas.

tiam in creaturis observant soli pii, impii non agnoscunt; neque enim Deum, nec creaturas norunt, multo minus usum earum.

Pertinet autem ad usum rei Spiritus sanctus. Qui usum rei videt, Spiritum sanctum videt; qui formam rei sive pulchritudinem cernit, Filium videt. Qui substantiam et durationem rerum considerat, videt Patrem. Haec tria non possunt separari, substantia, forma et bonitas. Avarus vero tantum videt in pecunia substantiam, figuram, pondus; non autem, quod sit vestigium Filii, animadvertit, nec usum rei, hoc est, ad quid prosit, cogitat, nimirum ad gloriam Dei principaliter, deinde ad utilitatem proximi. Impii non cernunt bonitatem rerum, tametsi substantiam et formam aliquo modo adspiciunt. Sic ἄστοργος non videt usum conjugis aut liberorum.

Abraham autem intellexit, in quem usum data sit ipsi Sara, non ad libidinem, sed in adjutorium regendae familiae, generationis et educationis liberorum. Impii quia hoc non intelligunt, non afficiuntur, sed tantum saxa sunt. Ac sane stupor et ἀστοργία talis signum est leprosae naturae.

Scribuntur ergo haec in commendationem Abrahae, et ut discamus, laudabile esse, plorare pro amicis, sicut supra cap. 19. (v. 27.) ploravit pro Sodomitis, quamvis frustra: quia cum simus homines, sentire nos oportet inclinationem conditam a creatore, et inditam cordi nostro, ne simus bestiis similes.

Diligenter igitur notanda est haec descriptio Patriarcharum, quos ita ob oculos nobis posuit scriptura sancta, quod sint similes nobis, moveantur humanis affectibus, loquantur sicut homines: quia

humana loquela, affectus, cor et anima sunt cre...
rae Dei; licet per peccatum originale vitiata.
Spiritus sanctus laudat naturales affectus, et
dem in summis viris, qui fuerunt clari virtute, aut tr...
tate et rebus gestis: non fuerunt stipites, aut ro...
aut τετυφωμένοι, quales non moventur ulla re...
laeta, sive tristi. Piorum est, affici calamitatibus, ...
diis; fortuna bonorum, et dolere etiam de adver...
rum periculis, et hosce affectus gubernat in pi...
ritus sanctus.

Sicut ergo quilibet alius dolet de amissa ...
sic et sancti luxerunt suorum interitum, et ea...
stus et pius luctus. Alii non lugentes gloria...
quadam fortitudine et constantia animi; sed
γοι sunt et imperiti et negligentes rerum, ...
creaturarum Dei.

Luget igitur Abraham, quia amisit Sar...
jugem suam, piam et honestam matronam, q...
familiam et totam domum satis magnam et
amisit lucernam domus suae, quae domest...
luxit omni genere virtutum, fuitque regina
et mater matrumfamilias. Haec de affectibus
luctu de defunctis*) praesens exemplum Ab...

Surgens itaque Abraham a con...
neris sui locutus est ad filios H...
Peregrinus et advena ego sum...
date mihi possessionem sepu...
vos, ut sepeliam mortuum
cie mea.

Lugendi sunt defuncti, sed ita
rebus. „Super mortuum plora, ...

*) Editt. posterr. et luctu ex interi...
... nobis fuerunt, etc.

11), "sed modicum plora", hoc est, moderare tuum: „quoniam requievit". Si amittis patrem, uxorem, propinquum, est quod doec sis stipes et caudex, qui rideas in funere orum; non enim tempus ridendi est, et Deo t ferreus ille et saxeus animus. Sed tamen ıdus est luctus, ne nimio dolore conficiaris. let quidem avulsio illa a suavissimis parentinjuge aut liberis, quia lux eorum defecit jam, Sirach, hoc est, non fruuntur amplius hac consuetudine nostra. Sed contra luctum opım est id, quod sequitur: „Transivit in resuam". Causa luctus est lucis exstinctio, cauii requies. Requiescat ergo in pace, cogitao enim, quod bene habet, non est in tristitia ımitate, sed in quiete: ibi dormit et exspectat m vitam, sicut nos, qui vivimus adhuc. Conigitur nostra est, quod conjunx, filius, parenmiunt, non haerent in poenis et cruciatibus; pace suaviter acquiescunt.

ando vero horribiles illi et tragici casus sout quando David amittit filium Absolon, moin peccato mortali et damnatum, is omnium imus luctus et dolor est, et tamen quid agas uam ut Deo rem permittas? Sed ubi pacifilacidus transitus est, ibi morientes in pace ıt. Atque hoc vult Moses, quando dicit: am surrexit"; sensit dolorem et tristitiam ex ırissimae conjugis, sed vicit naturalem illum ı, et porro de sepultura cogitat.

rum vero et hoc est, quod superstite Sara, io non unquam de possessione et proprio ıdo *fuit sollicitus*, nisi jam defuncta Sara.

Supervacanea cura videtur esse de loco, ubi dormias, cum eum possidere non possis, et tamen Moses singulari studio et praeter solitum copiosius hoc commemorat, Abraham emisse locum non pro viva, sed pro mortua.

Hactenus fuit peregrinus, nec potuit hanc conditionem vitae satis duram mutare. Postquam uxor mortua est, cogitat de loco proprio sepulturae. Antea quidem, dum in Canaan fuit annis plus minus LXX, plures haud dubie mortui fuere ex familia, servi aut servae: sed de nullo alio tam fuit sollicitus, quam de Sara; alios in Gerar, alios in Aegypto sepelivit. Hic possessionem certam et propriam sepulturae quaerit.

Vocabulum גֵּר Hebraeis peregrinum significat, Psalm. 39. (v. 13.): „Peregrinus sum ego apud te et inquilinus, sicut omnes patres mei". Sic Paulus ad Ephesios 2. (v. 19.) loquitur: „Iam non estis hospites et advenae". Significat externum et ex alieno loco advenientem. Sic Abraham erat advena, quia non in Canaan natus, sed ex Chaldaea oriundus erat.

תּוֹשָׁב inquilinus est, qui non est dominus, sed hospes in terra, in qua habitat, nihil habens proprii. Christiani sunt advenae et hospites in hoc mundo, quorum patria et possessio alio loco est, quia secundum nativitatem carnis veniunt in mundum ex nihilo. Igitur sunt advenae, nec manent in mundo, sed relinquunt mundum. Ita etiam גֵּרִים sumus, renati ex Spiritu sancto per Baptismum et verbum, et versamur in terra, tanquam peregrini et advenae.

Abraham igitur dicit: Venio ex aliena terra, et hic nihil proprium teneo, duplici ratione sum advena; ideo non habeo locum, ubi mortuam meam se-

eliam. Haec verba David in Psalm. 39. diligenter erpendit, et digna res est accurata consideratione. antus enim vir cum tam numerosa familia, viris lus minus CCCC. praeter mulieres et pueros, errat et vagatus est tam diu. Fuerunt ei, si recte nueres, circiter mille homines; ubi enim sunt quadrinenti viri, illi totidem mulieres et liberos secum trant.

Mirabilis igitur fuit gubernatio hujus Patriarae, quae, si nostra tempora consideres, hodie plane apossibilis esset. Est enim miraculum miraculorum, uod Deus in aliena terra cum tanta familia eum luit, et Sara ista omnia administravit. Igitur politia ve oeconomia Abrahae non minus mirabilis est, uam fuit ecclesia. Peregrinus est et advena cum mni familia; sed promissione haud dubie se erexit t sustentavit.

Oritur autem ex hoc loco de possessione sepulrae amplum mare quaestionum et opinionum apud octores et Magistrum sententiarum. Hinc enim in eologia scholastica sumta est materia disputandi e Simonia, quam adeo perplexe et confuse tractant, t indigna sit luce et memoria. Ad fuit ante annos acentos horribile crimen Simonia; sed Pontifices x umbram vocabuli retinuerunt, sicut gloriatur Ius in dialogo Erasmi. Est autem Simonia emtio el venditio rei spiritualis pro pecunia, quando accit quis pecuniam, et dat donum vel rem spiritualem, t Simon Magus cum videret, per impositionem maaum Apostolorum dari Spiritum sanctum, offert eis ecuniam, dicens: Date et mihi hanc potestatem, ut aicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sancım. Cupiebat, Spiritum sanctum redemtum pecunia

in sua potestate esse, et facere, quod ipsi libe[illegible]ret.
Ibi Petrus duriter eum increpat; „Pecunia tua te[illegible]cum
sit in perditionem, quoniam existimasti, donum [illegible] Dei
pecunia parari" (Actor. 8, 18 seqq.).

Ab illo Simone crimen dicitur Simonia, q
est, quando quis exemplo Simonis putat, pecuni[illegible]ia
na, Dei emenda esse aut vendenda. Christus
non vendit sua dona et gratiam, sed redem[illegible]i
gratis.

Haec vera definitio est, quam Canonistae[illegible] e
biliter postea crucifixerunt. Illam enim parte[illegible]
nitionis, donum Dei pro pecunia, applicant a[illegible]d
id, quod homines dant Deo. Ita nunc vocant do[illegible] n
ecclesiasticos bona spiritualia, quia sunt De[illegible] o
non quae Deus dedit, sed quae homines Deo [illegible]er
lerunt. Nonne ingens haec est caecitas et amen

Rapiunt autem hunc textum ex Mose, Levi
(v. 9.): „Quicquid semel fuerit consecratum, sa
sanctorum erit Domino". Talia volunt esse
oblata ecclesiae, beneficia, clinodia et alia in
alendos minisros collata. Quodsi quaeritur, a
ea vendere vel emere? respondent, quod n
sunt bona spiritualia.

Atqui Petrus dona a Deo data intellig
et non active. Est igitur fallacia compo
divisionis, ut Dialectici loquuntur, quand
fundant et miscent. Sed quomodo dextr
docerent, cum dona Spiritus sancti nor
submersi sint in Simonia et donis De
est, iis, quae vulgo spiritualia bona ap

Ac saepe deploravi abusum horur
geistliche Guter, geistlich Person, sp
spirituales personae, quo nomine ap

Libenter ea retinuissem in vero et proprio
d perierunt nobis abusu: et jam spiritualia
ıpistis dicuntur reditus, census, aedes, oppi-
ones: quae sunt maxime politica. Spiritualis
s est, qui credit et baptisatus est, sive sit
sive in officio ecclesiastico; non significat sa-
unctum, rasum et ordinatum ad sacrificia
unctis.

ɔc idea moneo, ut sciatis, in jure canonico
versissimum abusum et horribilem caecitatem
ıtationibus de Simonia. Emtio, venditio non
a Spiritus sancti active, sed donorum homi-
uae dederunt Deo vel ecclesiae, ut sunt prae-
civitates et similia; Canonistis Simonia dici-
uemadmodum si quis vendat beneficium ali-
ut vocant, spirituale, parochiam, beneficium
t Missae, item si Episcopus acciperet pecu-
t ordinaret sacerdotem. Postea disputant, an
cus ordinatus a Simoniaco vere sit ordinatus,
? De his quaestionibus plaustra, imo maria
a exstant.

l si manet haec eorum definitio vera, tum
Episcopi et Canonici Papistici sunt simplici-
oniaci, omnes damnati ad infernum et Diabo-
n evangelico jure, sed ipsorum jure canoni-
t ipsos condemnant. Moguntinus Episcopus
nille aureos Pontifici pro pallio numerat:
rgensis decies mille: Canonici centenos au-
n non omnes sunt Simoniaci? Igitur totus
est submersus et damnatus in infernum, quia
unt Simoniaci, non nostro, sed ipsorum jure.
hac re tacent Canonistae, nec nostram repre-
m ferunt. Sed si nostri ministri et pastores

ecclesiarum ducunt uxores, illos damnant et occidunt. Hoc quid aliud est, quam iniquitas iniquitatum?

Ante quadringentos annos si Episcopus aliquem hoc crimine notasset, omnes ejus consuetudinem defugissent, quin de facto esset excommunicatus. Sed jam omnia sunt venalia. Interim nobis imperant, ut servemus canones et decreta, a quibus ipsi sunt liberrimi. Oblatrant nobis, negligi decreta Pontificum, contemni et dissipari ordinem ecclesiasticum. Cur ipsimet non servant haec. Nemo apud eos peccat, nisi Filius Dei; nemo justus est, nisi Diabolus.

Sed si saperet, vel hoc beneficium agnosceret Pontifex, quod nostra doctrina liberat eum a suis libris et decretis, et absolvit eum a crimine Simoniae, quia temporalia tantum rapit, aurum et argentum, quae non sunt spiritualia, qualia est Baptismus, evangelium, ministerium verbi; nihil eorum quaerit aut rapit, quae sunt vera dona Spiritus sancti. Sunt quidem illa Dei dona, sed politica, oeconomica et corporalia.

Igitur absolvimus Papam ab hoc crimine juxta veram definitionem, quo ipse suo jure se implicuit: quia non vendit spiritualia, quae vere sic dicuntur: non enim habet: sed vendit quasdam dignitates, et rapit ad se opes mundi. Non vendit ministerium, imo non curat ministerium Dei et ecclesiae. Ideo non est ei impingendum Simoniae crimen, sed Verris aut Dionysii, et appellandus est raptor omnium raptorum, fur furum, latro latronum; est enim inexplebili et insatiabili ingluvie et cupiditate hauriendi et absorbendi bona corporalia.

Simonia vero est ecclesiasticorum vitium, sicut s definit, ubi accipimus pecuniam pro donis us sancti, non pro donis corporalibus. Haec onfundunt Canonistae, puri puti asini. Simonia non habet locum in bonis oeconomicis aut po, sed donis Spiritus sancti.

uodsi objicitur, bona illa corporalia esse an piritualibus: recte sane. Oeconomia et politia nexa ecclesiae. Haec vita non potest sustentari ibo et potu; num ideo sunt spiritualia omnia, s credentes utuntur?

imonia est, quando pretio vendo rem spiritualem quam gratis dari oportuit. Templum autem, chrum et universa dona oblata sanctis non sunt ualia, sed simpliciter corporalia; ita possunt distrahi, vendi; sed spiritualia dona non pos s furari, vendere aut emere; quia non nostra sed Spiritus sancti. Quodsi minister aut pastor siae non vellet te docere de remissione pecca i et beneficiis evangelii, negaret tibi absolutio nisi centum aureis ab eo redimeres, illud Si icum esset.

itque hoc modo Papa est Simoniacus; offert omnibus gratiam et remissionem peccatorum a si numerent ipsi certam summam pecuniae. est vendere rem spiritualem et gratiam Spiri ncti: quanquam ipsa vendi non potest, si vel aureos aut amplius numeres pro una absolu Primum enim non habet ea Pontifex; deinde ssibile est, vendere res spirituales: nisi quod it fucus fieri imperitis, et simulatio quaedam itionis.

Sed beneficia Spiritus sancti et sanguis Christi non sunt venalia, nec est possibilis venditio, nisi fuco et specie quadam secundum electionem et voluntatem hominum. Quando Papa profitetur, eum, qui attulerit quinque grossos, redemturum animam ex purgatorio: ibi est Simonia propria, sed non vera, quia non sequitur liberatio animae ex purgatorio, tametsi adsit pretium, emtio et venditio.

Sic finxit, se habere potestatem remittendi peccata, rapuit ad se claves, vendidit remissionem peccatorum, promisit liberationem ab inferno et purgatorio. Sed tantum abstulit pecuniam, relictis miseris animabus sub potestate peccati, inferni et Diaboli.

Haec proprie Simonia est, scilicet vendere donum Spiritus sancti, quod non potest contingere, nisi gratis. Potest quidem venale exponi, sed Deus non emitur, res non sequitur contractum Simoniacum. Itaque secundum res Simonia est impossibilis, sed secundum fucum usitatissima: quia prostituitur et venditur nomen Domini. Sed ea ipsa nihil aliud est, quam inanis simulatio.

Ideo Papa in rebus spiritualibus est Simoniacus; vendit remissionem peccatorum et justitiam: in temporalibus est sacrilegus et raptor, qui Christum ipsum venderet, si haberet in manibus, sicut Iudaei habuerunt: voluntas omnino non deest.

Similis in coenobiis Simonia fuit tam ex parte ementis, quam vendentis. Qui enim pendebat centum aureos, illi quatuor anniversaria celebrabantur. Totus igitur Papatus Satanica ecclesia est, plena rapinis, sacrilegiis et infandis abominationibus et blasphemiis.

Sed hinc nascitur quaestio, num liceat ministro verbi petere aut accipere victum pro officio? Re-

Licet omnino, sicut pauper accipere potest
iquod. Si illam potestatem haberem, quod
set absolvi a peccatis, nisi numerasset mihi
ireos, una die omnes mundi opes corrade-
hoc non licet, et Papa Satanico ausu hunc
instituit. Nobis mandatum est, ut docea-
solemur, absolvamus omnes, quicunque re-
credunt, et illi omnes gratis a nobis acci-
xta sententiam: „Gratis accepistis, gratis
atth. 10, 8.).

at Christiani gratis ministerio verbi fruun-
icissim pro officio debent gratis alere et de-
ainistros, praebere victum et amictum. Gal.
„Communicet autem is, qui catechisatur ver-
i catechisat, in omnibus bonis". 1 Timoth.
): „Qui bene praesunt presbyteri, duplici
igni habeantur, maxime qui laborant in ver-
trina". Et Christus ipse inquit: „Dignus
narius mercede sua" (Matth. 10, 10.). Item
apud Esaiam (49, 22.) ait, principes et re-
os dona ecclesiae. Sed haec dona non sunt
ationes aut venditiones. Necessarius est no-
quotidianus, cibus et potus. Sed his non
r absolutio. Quis enim posset solvere?
it centum aut mille aurei collati ad illud
oile donum remissionis peccatorum?

ido igitur accipimus alimoniam ab ecclesia,
oretium aequivalens huic dono, quod tanti
tius mundi opibus non possit persolvi. Sed
ingens et inaestimabile donum non potest
ari, nisi per homines, qui indigent victu et
ali eos et sustentari necesse est. Illud vero
emunerare donum, sed operam et laborem.

Apud Canonistas alia quaestio est: Si minister ecclesiae comparserit de labore suo ducentos aureos, liceatne ei emere fundum aut possessionem pro illa pecunia. Ipsi negant, propterea quod sit bonum ecclesiasticum. Ego vero affirmo, id licere; quia non est spiritualis res, etiamsi persona administret spiritualia.

Turpissime ergo errant Canonistae, nec sciunt, quid sit Simonia. Sed confundunt bona spiritualia et carnalia, et ipsimet suo jure et sua conscientia sunt insignes Simoniaci, rapiunt et devorant bona pastorum et ecclesiarum, pejores Verre et Dionysio, et distribuunt res vere spirituales tanquam spolia pro pecunia. Illi ipsi tamen sumunt sibi gubernationem orbis terrarum, judicium de nostra doctrina et verbo Dei, imperant nobis obedientiam Papae, cum sua ipsorum statuta et decreta nec intelligant, nec curent.

Lyra paucis attingit hanc disputationem, et vult simpliciter elabi, quod emerit Abraham non sepulchrum, sed locum, in quo est sepulchrum. Sed sophisticum est secundum ipsos etiam loquendo: non emit quidem sepulchrum, quia nullum ibi fuit: sed licuit ei facere, ubi vellet.

Docet praeterea hoc exemplum, mortuos singulari honore et reverentia sepeliendos esse propter fidem et spem resurrectionis futurae. Ante tempora martyrum in singulis agris, hortis, domibus sepulchra habuerunt; postea autem major reverentia fuit, cum peculiaria loca et κοιμητήρια sepulturae destinata sunt. Sicut apud Ethnicos etiam fuerunt caeremoniae funerum honestae; multo magis ergo apud Christianos reverentia quaedam accedat proter arti-

culum fidei de resurrectione carnis, ne videamur exstingui et sepeliri, sicut equi et muli.

Quae sequuntur, sunt fere moralia praeter unum illum locum: „Date mihi possessionem vel proprietatem". Quod enim interpres noster vertit: jus sepulturae, in Hebraeo non est. Quasi diceret Abraham: Non peterem vel passum pedis in hac terra et vita mea, sed tantum locum requiro, ubi effodiam sepulchrum, et ponam monumentum mortuae meae Sarae.

Tota terra fuit Abrahae promissa, et pertinuit ad ipsum omni jure tanquam donum proprium, et tamen ne passum quidem pedis occupat. Sed exsulat, et moritur cum Sara peregrinus in propria terra.

Haec Prophetae et Apostoli spiritualibus oculis, et paulo altius introspexerunt, quam alii. Quod enim Abraham, qui est dominus hujus terrae, auctoritate divina exsulat in ipsa cum Sara et filio Isaac, significatur in spiritu, nos esse hospites in terris, ac vivere tanquam in exsilio.

Sic enim Paulus loquitur, 2 Cor. 5. (v. 6.): „Quandiu peregrinamur in corpore". Quodsi exsules sumus in corpore, quod est propriissime nostrum, et nostra vita in corpore nihil aliud est, nisi peregrinatio: quanto magis res, quas possidemus, propter corpus, ager, domus, pecunia aliud nihil sunt, quam exsilia et peregrinationes. Corpus est quasi carcer tenebricosus, in quo anima inclusa tenetur, tanquam in carcere et inferno. Media igitur pars nostri quasi nihilum et cadaver est foetens in sepulchro.

Satis igitur apparet, Patriarchas in promissionibus ipsum nucleum explicuisse, et inspexisse, non corticem tantum attrectasse. Sic Abraham intellexit,

promissionem datam continere veram patriam, veram vitam, futuram scilicet et meliorem hac, quae non est servitus et captivitas animae.

Sic David quando peregrinum se dicit, Psalm. 39. (v. 13.), mirari aliquis possit, cur hoc dicat, cum fuerit rex potentissimus Israël, et tenuerit terram promissam? Sed haec ipse vilipendit, et animo ejus alia et longe melior habitatio obversata est, quam non curant, qui in hac vita, quasi aeterna non *) futura esset, rapinis et usuris student.

Quam inanis autem et evanida gloria est et superbia de bonis et opibus hujus mundi, cum nemo hominum unicum momentum de sua vita certus esse queat? Sicut singuli sentimus, cernimus et intelligimus, circumferre nos corpus dimidia parte cadaverosum et emortuum; et tamen plurimi persuadent sibi, hanc vitam optimam et perpetuam fore, quod ex improbo illo studio et insatiabili cupiditate rapiendi per fas et nefas apparet. Cur hoc faciunt? Nimirum, quia sunt in exsilio Diaboli, errantes et impliciti curis et sollicitudinibus hujus vitae.

Commendatur igitur fides et patientia Abrahae, qui ultra hanc terram promissam exspectat aliam et aeternam possessionem. Saram in hac sepeliri vult, ut cum Christo resurgente a mortuis excitetur. Interim ipse in terra propria tanquam in aliena peregrinatur. Deus non concedit ei vestigium pedis nec sepulchrum: sed pretio locum emit ab incolis. Non igitur laboravit turpi illa cupiditate cumulandarum opum, ac si perpetuo in hac vita haerendum esset: sed toto pectore in Christum promissum intentus fuit, illum spectavit in promissione, et cum gaudio

*) *In* edit. princ. non omissum est.

venturum in hanc terram exspectavit. Sequuntur moralia, sed egregia admodum et utilia.

Et responderunt filii Heth Abraham, dicentes ad eum: Audi nos, domine; princeps Dei tu es in medio nostri, in electioribus sepulchris nostris sepeli mortuum tuum, et vir ullus ex nobis non prohibebit sepulchrum suum, quin in eo sepelias mortuum tuum.

Moses in descriptione hujus contractus admodum verbosus est. Facit autem id Spiritus sanctus, primum in honorem istius nobilissimae matronae Sarae, quae mater est omnium Patriarcharum, Prophetarum, praestantissimorum ducum et regum, cujus similem nullae historiae habent. Ideo nullum funus in sacris literis tam magnifice describitur, quam Sarae. Christus nimirum voluit, aviam suam honorifice sepeliri, sicut merebantur ipsius virtutes: gubernavit enim familiam in disciplina et pietate, fuit Abbatissa longe praestantior, quam nostrae sunt, in rebus externis et oeconomicis, ad quam Monacharum Abbatissae non modo non comparandae sunt, sed penitus obscurandae. Quid enim sunt collatae ad Saram, matrem clarissimorum principum et regum, et quae in sua vita tanta laude rem familiarem administravit? Abbatissarum autem opera quid aliud sunt, quam horribilis idolatria, quaecunque faciunt?

Quia autem totus hic locus moralis est, primum notandum est exemplum civilitatis et reverentiae in hoc populo. Lucet enim in eorum sermone, moribus et gestibus mira humanitas, qualem sane nostra aetate vix invenias, neque apud senes et grandaevos, neque

in prima aetate. Ita enim compellant Abrahamum: „Domine mi, es princeps Dei“. Haec insignis reverentia est, quam exhibent Abrahae illi ipsi, qui sunt domini terrae, et eam jure divino possident.

Deinde singularis modestia in petitione Abrahae consideretur. Existimo enim, Ephron, de quo postea, principem fuisse in Hebron; ad illum non accedit statim, sed initio inferiores eo compellat, et insinuat se valde humiliter.

Haec Spiritus sanctus noluit praeterire, ut significaret, se requirere et magni facere istas virtutes. Ideo enim exempla magnorum virorum proponit, ut discamus, necessariam et Deo gratam esse reverentiam mutuam inter homines, ut alii aliis cedamus, et, sicut docet Paulus, „honore invicem praeveniamus“, Rom. 12. (v. 10.), et Phil. 2. (v. 3.), „per humiliationem alii alios existiment se ipsis excellentiores“.

Ita haec descriptio tam copiosa nequaquam otiosa est. Non enim sumus nati porci, muli, trunci, stipites, sed erecto vultu ad sidera, et indidit Deus homini animam rationalem, intelligentem discrimen honestorum et turpium, ut, quae in aliis bona sunt, agnoscat, et ipsis honorem deferat. Ideo non decet Christianos agrestis illa et belluina vita, quae in moribus feris et barbaris nostrorum hominum apparet.

Ac praecipue illud nostrum solum tulit homines sine omni cultura, disciplina, et civilitate, ut porcis similiores dicas rusticos, cives, nobiles harum regionum, quam hominibus; adeo ab omni humanitate alieni sunt. Saepe igitur mirari soleo, cum Deus hominibus tam incultis et feris lucem evangelii primum patefecerit.

Poë-

Poëtae fabulantur, Ulyssem aliquando socios nos amisisse, et omnes in porcos transformatos esse. ;adem metamorphosis nostris quoque accidisse videır, quanquam apud crassos istos minus periculi est. ed si malum hoc latius serpit ad doctores ecclesiae, ui propter dona singularia omnia sibi arrogant, et iepto quodam et rustico fastu reliquos prae se con:mnunt, quos humaniter complecti et amare debeant, ea magna pestis est ecclesiarum.

Disce igitur ex hoc exemplo mores tuos ita reere, ut ad humanitatem, modestiam et reverentiam :ga omnes adsuescas. Ideo enim tam diligenter et)piose Moses exemplum Abrahae ob oculos ponit, ui summa modestia et humilitate petit, sibi vendi artem terrae, nulla improbitate aut importunitate rget: quod etsi ratione necessitatis facere videtur, um sit peregrinus, tamen tantis virtutibus et donis umulatus causam, cur se efferret, habuit. Sed horum mnium oblitus reverenter et humaniter Hebronitas lloquitur.

Ipsi vicissim quamvis peregrinum dominum saıtant, et prae se ferunt sermone et gestibus singuırem humanitatem et beneficentiam, obliti et ipsi ıi juris et dominii in terra erga peregrinum et adenam.

Haec vere bona opera sunt, licet civilia, opponenda tamen omnibus portentis Monachorum, qui num id studio habent, ut adolescentes adscitos suo rdini adsuefaciant ad ineptam quandam et deformem umilitatem, alienam a moribus honestorum et sanorum hominum. Hinc potius humilitatem, urbanitam et reverentiam adolescentes discant. Quamvis ypocritae, ut Vuicelius apostata, qui nimis civilis

nos docere ajebat, haec aspernantur tanquam vulgaria. Et si quaeras, quid aliud faciendum sit, eundum in templum, boandum in choro et murmurandas preces ajunt. Sed hoc exemplum et similia clare arguunt eorum hypocrisin, quia Spiritus sanctus non dedignatur, haec civilia tam accurate commemorare et ornare.

Apparet autem, Deum ornasse Abrahamum et ecclesiam ipsius singulari auctoritate et magnificentia apud gentes, sicut supra apud Abimelech regem, qui concedit ei usum terrae, et magni facit Abrahamum, licet nihil proprii habuerit, et defuncto rege cedere coactus sit.

Ita Hebronitae, gentilis populus, honorat eum, et vocat principem Dei, ac significatur, audivisse eos conciones Abrahae, et credidisse in Deum Abrahae. Ubicunque enim locorum fuit sanctissimus Patriarcha, plurimum fructum attulit verbo et spiritu, docendo, exhortando, arguendo, et gentes per praedicationem ejus audiverunt et viderunt magnalia Dei, ideoque crediderunt et salvatae sunt. Merito igitur coluerunt eum tanquam dominum, sicut Sara eum dominum appellabat, et vocarunt principem Dei.

Magna autem felicitas est, quando principes ejusmodi hospites secum habent, et in iis Deum et Christum agnoscunt, et reverenter tractant, et vicissim hospes et sacerdos suum officium facit pie et fideliter docendo. Rarissimum hoc beneficium est, ut pii sacerdotes habeant locum tutum et tranquillum, ubi doceant. Est singulare Dei donum, quod Diabolus, hostis infensissimus verbi et salutis humanae, frequenter impedit et turbat.

Ubi vero talis concordia est, ut principes terrae pro seminatione spiritualium ministros honorent, tueantur et alant, ibi vere dixeris, esse Paradisum mundi. Quodsi ministri contemnuntur, ridentur, conculcantur, ut Esaiae et aliis Prophetis accidit (Esaiae 57. (v. 4.): „Super quem dilatastis os, et ejecistis linguam"), cum quidem optime et fidelissime docerent, certissimum argumentum est irae divinae et impendentium calamitatum. Non enim unquam impune abivit contemtus tanti beneficii, quod exhibetur hominibus per pios ministros.

E contra impiorum et sceleratorum sacerdotum plerunque melior conditio est; habent enim principes obsequentissimos et paratissimos ad omnia officia. Sicut Papa omnes reges et principes mundi sibi habuit obnoxios et profusissimos, non tantum rerum et bonorum, verum etiam corporum. Sed pro tantis beneficiis seduxit et lucrifecit eos Diabolo.

Hodie ministerium ab omni errore et idolatria repurgatum est feliciter: sed quomodo accipitur et tractatur in mundo? Blasphematur, ejicitur, conculcatur, et ministri interficiuntur.

Nobis Deus immenso beneficio concessit hospitium sub illustrissimis principibus Saxoniae, duce Ioanne Friderico, principe electore, et fratre Ernesto. Quantum vero in principibus est clementiae, favoris et benevolentiae, tantum immanissimi odii, malevolentiae et contemtus est in nobilibus, praefectis, civibus et rusticis, qui si possent, quod optant, jam diu nos hisce sedibus ejecissent.

Mira ergo pietas, reverentia et humanitas fuit Hebronitarum erga Abraham, qui agnoverunt, esse hospitem locupletantem omnes incolas et cives ejus

loci, non opibus, auro et argento, sed donis coelestibus et spiritualibus, monstrantem viam salutis, et liberantem per verbum animas a peccato et inferno, denique plenum esse beneficiorum omnium. Vicissim igitur eum complectuntur, amant eum, et libenter ei auscultant, sicut similem benevolentiam supra apud regem Abimelech invenit.

Honestus autem et splendidus titulus est princeps Dei, quo appellant Hebronitae Abraham, non quod ipsos gubernaverit civiliter, sed quia domi magnam familiam habuit supra mille viros; propterea vocant principem Dei, qui gubernet optimos et sanctissimos viros in domo sua, quasi dicant*): Nos non habemus tam fidelem populum, tam sanctos, obedientes, humiles servos, sicut tu. Tuus principatus est divinus, qui reddit homines sanctos.

Ac sane singulare donum Dei est, quando principes gubernant subditos sapienter et feliciter, et vicissim subditi obediunt. Utrunque enim facit Deus, oculum videntem, hoc est, verum doctorem, episcopum aut magistratum, et aurem audientem, hoc est, subditos et auditores morigeros; ubi alterutrum deest, ἀναρχία est et pessimus status. Non enim satis est, si sis auris audiens tantum, sine oculo vidente, et e contra.

Apud Hebronitas docendo et familiam suam regendo Abraham fuit oculus videns, et illi auris audiens; ibi verbum copiosum fructum attulit. Si autem oculus non videt, quemadmodum Papa est oculus excaecatus et maledictus, et tamen auris audit, sicut hactenus avidissime ejus traditiones audivimus et amplexi sumus, ibi certissima via est ad interitum.

*) Edit. princ. dicat.

Nos hodie oculum videntem habemus, hoc est, sinceram verbi doctrinam. Sed aurem audientem non invenimus, quia contemnitur doctrina nostra, imo horribiliter blasphematur. Sicubi vero utrunque adest, id vero Deus fecit, et divinum miraculum est, quo gaudet Deus et Angeli in coelis.

Alterum argumentum benevolentiae et humanitatis erga Abrahamum est in monstratione loci. Vade, inquiunt, quocunque libet, in hortum principis, aut consiliarii alicujus: fuit enim eis usitatum, ut quilibet loco sibi placito conderet suos defunctos. Non ergo vulgare tantum sepulchrum concedimus, sed unum ex selectioribus. Insignis certe reverentia est, quam haud dubie didicerunt in ecclesia Abrahae, qui eos instituit et erudiit in spiritu, et reddidit bene moratos in carne. Et addunt amplius: „Nemo erit, qui possit prohibere"; tibi liberum erit, quicquid voles, deligere.

Et surgens Abraham adoravit populum terrae, filios videlicet Heth, locutusque est cum eis dicens: Si placet animae vestrae, ut condam mortuum meum a facie mea, audite me, et intercedite pro me apud Ephron, filium Zoar, ut det mihi speluncam duplicem, quam ipse habet, et quae est in extremitate agri sui; tradat autem eam mihi pro plena pecunia, idque in medio vestri, in possessionem sepulchri.

Abraham primum assurgit Hebronitis tanquam senioribus et dignioribus; duxit enim, honore afficiendos esse tanquam dominos terrae, idque justum

et pium est. Non enim creavit nos Deus, ut simus fastuosi, duri, insensati et agrestes, sed ut alii aliis honorem deferant.

Sic si magistratui reipublicae vel ecclesiae pastori honorem exhibeo, non ipsum tanquam fratrem de medio fratrum, sed velut ordinationem divinam honore afficio. Ad eundem modum honestae matronae, virgines, inprimis autem parentes et praeceptores honore prosequendi sunt, non tam propter ipsos, quam quia sunt creatura Dei, et Deus ipse in iis honore afficitur. Sicut Augustinus ait: Deum in vobis invicem honorate.

Deinde adorat Abraham populum terrae. Hic distinguenda sunt genera adorationis. Primum adoratio fit prostrato vultu aut corpore in terram, et apprehendendo pedes eorum, quos adoramus; hic summus gradus est regibus et principibus conveniens. Sic mulier Sunamitis apprehendit pedes Elisaei, 4 Regum 4. (2 Regg. 4, 27.), Petrus procidit ad genua Iesu. Secundum genus est incurvare genua, sive procidere in genua. Tertius est inclinare caput, et apprehendere utranque manum.

Significat igitur hic adorare proprie illum gestum corporis, qui fit sive inclinato capite, sive procidendo in genua, aut prostrato vultu, pro more singularum nationum et hominum, aut dignitate ejus, qui adoratur. Non autem est adorare illud in spiritu, de quo concionatur Christus, Ioannis 4. (v. 24.).

Surrexit autem Abraham, non quod prostratus fuisset aut flexisset genua, sed inclinavit caput, et forte prehendit manus illorum, et simul osculatus est, quod illi populo fuit usitatum. Hi sunt honesti mores humilitatis, reverentiae et civilitatis, praedi-

candi inprimis et proponendi primae aetati, ut ad eas adsuescat, et exuat barbariem usitatam.

Habuit autem Abraham procul dubio alias quoque causas hujus reverentiae, non tam quia populus terrae, hoc est, domini et incolae erant, quam ob pietatem et omnis generis virtutes, quas in iis animadvertit. Sed quam diu manserint sui similes, non liquet; illud constat, fere omnes populos omnium regionum non ultra viginti annos retinere disciplinam et virtutem, et honestatem colere. Testantur id omnes historiae profanae et sacrae.

Quando homines semel deducti sunt ad agnitionem Dei et honestatem morum, ad summum XX. annos studia pietatis et bonorum morum retinent; paullatim enim magis ac magis corrumpuntur negligentia et fastidio rerum praesentium, donec in flagitia et scelera horribilia prolabantur. Lege historiam Davidis, Salomonis, regum omnium et Augustini quoque. Quin nostram aetatem vide, an non docet experientia, principia restauratae doctrinae coelestis fuisse gratissima? Sed nunc subinde magis ac magis oboritur fastidium et nausea super cibo isto levissimo.

Sic Hebronitae tempore Abrahae fuerunt satis pii et boni. Sed postea temporibus Mose et Iosuae deleti sunt, post amissam videlicet doctrinam de Deo et solutam disciplinam.

Supra de Sodomitis eadem narravit Moses, quos cum liberasset ingenti periculo Abraham, repulsis hostibus, frugi fuere aliquandiu; sed post septem annos tanta flagitia invaluerunt, ut igni et sulphure coelitus exusti et consumti sint.

Nostra Germania quoque post tantam lucem evangelii tantum non obsessa videtur a Diabolo. Iu-

tentus indomita et effrenis est et impatiens disciplinae, senes avaritia, usuris et multis sceleribus infandis impliciti tenentur. Sic scilicet referimus gratias Deo pro verbo gratiae et Filio unigenito: sicut de Iudaeis Moses queritur, Deut. 32. (v. 6.): „Popule stulte et insipiens, haeccine reddis Domino"?

Nihil mirum igitur est, sequi poenas et calamitates omnis generis. Sed cursus saeculi et casus mundi hi sunt. „Nos igitur, dum tempus habemus, operemur bonum", Galat. 6. (v. 10.), quisque suo loco, discendis sacris et excolendis moribus, florente et fulgente doctrina evangelii: sicut Christus monet (Ioh. 12, 36.): „Dum lucem habetis, in lucem credite". Diabolus enim contrarium agit, et suas artes et tenebras omnibus aetatibus obtrudit incautis.

Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ille Hethaeus Abraham in auribus filiorum Heth coram omnibus, qui ingrediebantur portam civitatis suae, dicens: Non, mi domine, sed audi me. Agrum trado tibi et speluncam quoque, quae in eo est, tibi do: in oculis filiorum populi mei trado tibi eam, sepeli mortuum tuum. Adoravit itaque Abraham coram populo terrae: et loquutus est ad Ephron in auribus populi terrae, dicens: Verum si tu vis, audi, quaeso, me: ego dabo pecuniam pro agro, suscipe eam, et sepeliam mortuum meum ibi. Respondit vero Ephron ipsi Abraham, dicens: Mi domine, audi me. Terra valet quadringentos

siclos argenti; inter me et inter te quid hoc est? Mortuum igitur tuum sepeli. Audivit itaque Abraham Ephron, et appendit ipse Abraham Ephron pecuniam, quam taxaverat in auribus filiorum Heth, quadringentos scilicet siclos argenteos ad mercatorem transeuntes. Et confirmatus est ager Ephronis una cum spelunca duplici, qui scilicet erat e regione Mamre, ager inquam et spelunca, quae in illo erat, et omnes arbores, quae erant in agro, quaeque erant in omnibus per circuitum terminis ejus: ipsi Abraham confirmatus est in possessionem in oculis filiorum Heth, coram omnibus ingredientibus portam civitatis illius.

Conatur Ephron persuadere Abrahae, ut dono accipiat agrum absque pecunia. „Quid inter me et te", inquit: tu princeps Dei ès, ego dives sum; quid est, etiamsi CCCC. siclis vendam? Pia et laudabilis reverentia est erga prophetam et doctorem. Sed modeste recusat Abraham, et vult habere proprium et pretio emtum.

Cogitavit enim, aut dixit: Novi, vos esse bonos et candidos; sed alibi aliorum inconstantiam expertus didici cautius mercari; in Aegypto, in Gerar multorum benevolentiam et observantiam sensi, tamen tandem ejectus sum. Sodomitae a me magno beneficio affecti parum memores et grati tandem fuerunt. Ita si hunc agrum acciperem gratis, forsan post mortem vestram posteri obliti vestrae erga me benevolentiae et doni iterum eriperent, et Saram

meam effossam ejicerent. Cum enim simus peregri et in aliena terra, dicerent, sicut Sodomitae ad Loth capite decimo nono (v. 9.): „Ingressus es ut adve na; nunquid judicabis nos“? Emam ergo, ut nulli jure possit repeti a posteris vestris.

Vide, quaeso, quam prudenter spirituales vi negotientur etiam in civilibus et saecularibus nego tiis, non ut Monachi, qui tantum spiritualia studi fingunt, cum quidem carnalissima sint omnia eorum opera. Sed veri sancti vivunt in mundo et tractan civilia, et mira quidem prudentia: sunt reverentes humani, circumspecti, cauti atque omnium civilium officiorum intelligentes.

Emit autem agrum in conspectu et praesentibu omnibus civibus, omnibus ingredientibus portam civitatis, inquit Mose: illi omnes affuerunt testes hunc agrum proprium esse Abrahae et omnium po sterorum ipsius perpetuo. Nondum fuerunt in usu syngraphae et sigilla.

Haec alia virtus est Abrahae, prudentia videli cet, qua agit cum hominibus, quorum posteri solent esse varii et mutabiles, sicut plerunque in omnibus familiis cernitur, Davidis, Salomonis et aliorum prae stantium virorum; raro admodum proles sequitur ingenium et virtutem paternam.

Fuit quoque verecunda admodum petitio Abra hae. Voluit esse contentus parte aliqua in angulo extremo, qui non sit commodissimo loco, sed ad alios usus parum aptus. Ephron autem totum agrum concedit, non tantum angulum: deinde et speluncam, quae in agro est; ipse cedit in aliud

praedium aut agrum alium, quos habuit haud dubie plures.

Abraham vero appendit CCCC. argenteos siclos, transeuntes ad mercatorem; ita enim Hebraei loquuntur. Monetam transeuntem ad mercatorem appellant, ut nos vertimus Germanice, geng und geb, das auff dem Marckt gilt, et aliquoties repetitur in textu illa particula: in auribus populi, hoc est, audiente populo, testante, et confirmante contractum. Quod exemplum nos monet, prudenter et caute agendum esse cum hominibus propter posteros, qui sunt mutabiles; cum praesentibus vero civiliter, honeste et humiliter vivendum.

Quae fuerit forma et situs speluncae istius duplicis, non constat; duas speluncas fuisse existimo, easque satis amplas, propterea quod Isaac et Iacob cum uxoribus suis eodem loco sepulti sunt.

Post haec sepelivit Abraham Saram, uxorem suam, intra speluncam agri duplicem e regione Mamre, haec est, Hebron in terra Canaan. Confirmatus est itaque ager et spelunca, quae in eo erat, ipsi Abraham in possessionem sepulchri a filiis Heth.

Hactenus mortem et sepulturam Sarae Moses pluribus verbis descripsit, quae continent egregiam doctrinam et morum exempla insignia, quia praeter illas virtutes heroicas Abrahae, fidei, spei, caritatis etiam politicas virtutes in eo commendat Spiritus sanctus, reverentiam, humilitatem, modestiam, temperantiam, aequitatem. In uno igitur Abrahamo

magnus numerus et chorus omnium virtutum est, sive ecclesiasticas et spirituales, sive civiles aut oeconomicas requiras: fide ejus nihil est excellentius; quanta autem caritas erga Sodomitas, quanta patientia exsilii, denique quanta reverentia erga dominos terrae, aequitas et munificentia, quia non vult gratis accipere agrum, et incolis gravis esse! Tota ethicorum doctrina hinc colligi posset melius, quam Aristoteles et juristae et Canonistae tradiderunt. Non igitur sunt supervacanea aut inutilia verba hujus tam copiosae descriptionis.

D. MARTINI LUTHERI

XEGETICA OPERA

LATINA

CURAVIT

ISTOPH. STEPH. THEOPH. ELSPERGER

L. DOCT. ET REGII GYMNASII ERLANGENSIS PRO-
FESSOR.

TOMUS VI.

NTINENS ENARRATIONES IN GENESIN

CAP. XXIV — XXVI.

ERLANGAE

UMTIBUS CAROLI HEYDERI.

MDCCCXXX.

IN GENESIN

ENARRATIONUM

REVERENDI PATRIS

D. D. MARTINI LUTHERI,

BONA FIDE ET DILIGENTER COLLECTARUM PER

VITUM THEODORUM,

TOMI II. PARS IV.

.GESIMUM QUARTUM CAPUT GENESIS.

at Abraham senex dierumque multo-
n, et Dominus in cunctis benedixerat
Dixitque ad servum seniorem domus
ie, qui praeerat omnibus, quae habe-
:: Pone manum tuam subter femur me-
, et adiurabo te per Dominum Deum
eli et terrae, ut non accipias uxorem
o meo de filiabus Cananaeorum, inter
os habito, sed ad patriam meam et cog-
tionem meam proficiscaris, et accipias
uxorem filio meo Isaac.

actenus deduxit Moses historiam et vitam Abra- ad eum actum, qui in vita solet extremus esse, elicet testamentum, quod jam conditurus est raham. Atque unica illa cura et sollicitudo restat ri de filii conjugio et posteritate promissa. Itaque totum caput pertinet ad Isaac, cujus nuptiae scribuntur.

Primus autem et clarus admodum locus est de :io parentum erga liberos, et vicissim liberorum

erga parentes pietate et reverentia in contrahendo matrimonio, quae disputatio hoc tempore, ut usitata, ita odiosa maxime est, cum officia illa mutua, divino et humano jure mandata, hominum improbitate paene abolita sint. Nos igitur dum ea revocare, et hominibus docendo persuadere conamur, sponsalia citra consensum ac voluntatem parentum contracta nec licita esse, nec rata haberi posse, multorum odia et calumnias incurrimus.

Adversantur enim nobis Canonistae pontificii acerrime. Iuris civilis professores egregie consentiunt; illos vero adversarios habemus implacabiles et capitales toto orbe terrarum. Etsi igitur ingrata haec sunt, tamen veritatis defensio et professio deserenda, aut abjicienda propterea non est. Habemus enim hic illustre exemplum nostrae sententiae, tametsi nulla lex sanciatur. Nam alias quidem legum auctoritas non deest, non divinarum tantum, sed earum etiam, quae bona consequentia ex fontibus juris naturae eliciuntur, quales sunt leges et jura civilia. Stant pro nobis exempla scripturae, leges scriptas et jura. Cur igitur insectantur nos juristae et rabulae?

Muniamus ergo nos contra eorum obstinatam malitiam scriptura sancta. Id enim solent jactare apud suos auditores, se non posse a canonibus recedere, et pronuntiare ex nostris scriptis, quae contemtim et ignominiose Catonichen *) vocant, quasi vero nos aliquid novi et ex nostro capite comminiscamur, aut sanciamus: voluntatem divinam habemus, rationem naturalem, exempla Patrum et jus civile pro nobis.

*) Fort. Canonichen. Ita in Walch. vers.

Atque hoc norunt ipsi, sed moneri et reprehendi nolunt. Verum ferendum non est, ut corrumpant et inficiant animos adolescentum suis flagitiosis opinionibus. Nec unquam feremus, canones impios, nefarios, sceleratos, pugnantes cum verbo Dei, nobis quicquam praescribere. Et propterea haec moneo, ut muniant se pii contra calumnias et blasphemias eorum.

Quae enim est malitia, nosse veritatem, et tamen dicere: In meo libro aliter scriptum invenio; ergo aliter pronuntiandum est, non habita ratione legum, juris civilis et verbi Dei, quae diversum decernunt? Itane ludendi et naso suspendendi sunt homines, ut, quicquid ipsi pronuntiant impie secundum canones, ratum habere cogantur?

Scelerata haec amentia est, aliena a ratione et sensu communi. Fatentur, se scire, hanc nostram sententiam esse piam et honestam, et tamen contra conscientiam et agnitam veritatem aliter pronuntiant, quia scilicet libri ipsorum aliter praescribant.

Eadem ratione mihi quoque dicere liceret: Sum doctor promotus in theologia scholastica; sed in Bibliis invenio plurima, quae cum illa pugnant; tamen sequar Cardinalem Cammeracensem, ut maxime sacrae literae diversum doceant. Quis haec ferat, et non exsecretur tales doctores? Significant autem, se alere intus ingens odium Spiritus sancti, quia spiritum Papae animo infixum gerunt; et vergit haec improbitas eorum ad manifestam blasphemiam.

Contra illam impudentiam et malitiam non humanam simus obfirmati Spiritu sancto, et eos contemnamus securissime. Qui erravit hactenus cum illis, discat sapere rectius, et sequatur meliora dicen-

tes. Quando vides erroneos canones, dicas: Cede, Jus canonicum, veritati Spiritus sancti.

Ideo tractamus hunc locum quamvis odiosum, quod Isaac non ducit uxorem, ubi ipsi libet, sed prohibetur a patre, ducere Cananaeam, et pater ipse sollicite providet filio de uxore, filius summa voluntate obtemperat parenti.

Experientia enim quotidiana testatur, clandestina illa et furtiva sponsalia materiam esse summorum malorum, assiduarum rixarum, contentionum, perjuriorum et caedium, adeoque foedissimam pestem et turbationem ecclesiae et rerum civilium.

Ita nihil aliud agunt Canonistae, quam ut lacerent ecclesiam, et turbent orbem terrarum propter stultos et indoctos canones. Tot vero mala in nostras ecclesias et respublicas invehere eos sinemus? Diabolus hoc ferat, nemo alius: quin potius excommunicabo ego omnes illos doctores, quam feramus in ecclesia nostra eorum sententias impias.

Vide enim, quam nihili eorum argumentum sit, quod jactant: Non possum aliter pronuntiare, quia non est aliter scriptum in canonibus. Simili ratione argumentari posset Turca aut Mahometista aliquis: Non possum suscipere evangelium, quia non exstat in Alcorano. Sic Iudaeus non convertetur ad fidem Christianam, quia non docetur ea in lege Mosi. Romani et ethnici nunquam amplexi essent evangelium, cum in ipsorum libris nihil simile doceretur. Si omnia vera sunt, quae in Canonistarum libris continentur, et ea quidem sola, e contra vero falsa sunt omnia, quae in iis non traduntur, alios libros abjiciamus oportet.

Movere autem nos inprimis dignitas conjugii debet, ut sobrie et pie de conjugio doceamus. Non enim levis res est, sed gravissima et maxima in toto mundo, quia fons est rerum humanarum et generis humani. Tota vita nihil habet eo praestantius aut dignius: tractandum igitur est cum summa pietate gravissimis argumentis et rationibus. Alias enim satis deformatum est concupiscentia carnis et libidine.

Proinde ante omnia respicienda est voluntas Dei. Deus sic voluit, sic ordinavit et instituit; non licet inde nostram gloriam quaerere, multo minus contumelia afficere ordinationem Dei. Ac experientia ipsa ostendit, non esse ludum aut jocum contrahere matrimonium. Primo anno omnia quidem laeta et jucunda sunt, teritur tempus illud risu et blanditiis. Sed postea, quando sequitur illud Comici (Terent. Ad. 5, 2, 13.): Quam ibi non vidi miseriam? ibi necessaria est consolatio ex certitudine voluntatis et conjunctionis divinae, ut certo statuas: Haec puella est mea uxor, quam duxi, Deo ipso approbante et ridente et assentientibus Angelis. Deinde accedat imploratio auxilii divini et praesidii de coelo; atque ita gravissima quaeque pericula et molestias superabis.

Canonistae frigidissime definiunt conjugium: Est conjunctio masculi et feminae secundum jus naturae. Haec tenuis admodum et infirma definitio est; ideo ad dijudicandam hanc controversiam sunt inepti, quia non considerant magnitudinem rei.

Theologia aliter definit: Conjugium est conjunctio unius maris et unius feminae inseparabilis, non tantum juris naturae, sed etiam voluntatis et voluptatis, ut sic dicam, divinae. Voluntas enim et approbatio ac beneplacitum illud Dei tegit miseram

turpitudinem libidinis, et removet iram Dei imminentem illi concupiscentiae et peccatis. Ad hunc modum conjugium cum reverentia tractatur.

Papa nihil aliud intelligit, quam si duo concurrant, et dicant: Ego sum tuus, tu mea, illud esse matrimonium; non cogitat de beneplacito divino, de consolatione conjugum, et quomodo doceantur masculus et femella de temperando ardore libidinis, de gubernatione familiae, de benedictione divina, deinde de ferendis infirmitatibus in uxore, de tolerantia periculorum a liberis et injuriarum a viciniis. Tantum respicit in turpem illam conjunctionem carnis, quam copulam vocant; promissionem et ordinationem Dei negligit.

Admonendi igitur et muniendi sunt pii adversus illas viperas, qui jactant suos canones contra veritatem divinam. Et explodendum illud argumentum vere Papale de praescripto et decretis canonum. Quanquam perpetua haec eorum ratio est judicandi nostram doctrinam: fatentur, se scire, esse purum et verum evangelium, et tamen non curant. Albertus, Episcopus Moguntinus, solitus est dicere, esse nostram doctrinam fundatam in scriptura sancta, et esse ipsissimam veritatem; se nolle tamen, nec posse amplecti. Similes prorsus sunt Canonistae; veram esse ajunt sententiam damnantem clancularia conjugia; sed diversum statuentibus canonibus esse repudiandam.

Horrendae voces sunt, nec putavi, unquam me vivente talia me auditurum, aut quenquam fore, qui horribiles istas blasphemias loqueretur: se audire quidem et intelligere veritatem, et tamen negare eandem propter opinionem incertam hominum. Idne est

i boni et integri? imo ne Turci quidem aut ethni- cujusquam. Vir bonus decipi et labi potest se- ctus aliorum erroribus; sed si admonetur, agnos- errorem, et resipiscit, abjicit et damnat opinionem oneam. Ego igitur non approbabo unquam, nec de- idam errorem et stultitiam Canonistarum; sed per- abo canones et Papam, si quidem ipsum jus civile ersum et honestius statuit de hac ordinatione Dei.

Memorabilis igitur haec historia est; Abraham ortua gubernatrice suae domus amisit dextrum ocu- m, et cogitat de oeconomia aliter disponenda. Ta- enim familia tali Sara opus habet, aut aliter eam sponi oportet. Commendat itaque totam familiam rvo seniori, et constituit eum מֹשֵׁל, id est, domi- im, Psalm. 8. Pius senex antea totum onus guber- itionis suavissimae uxori suae Sarae imposuerat; defuncta cum ipse sustinere cogeretur, reclinat in rvum, donec prospiciat de matrefamilias, scilicet core filii.

Deponit igitur omnem administrationem mor- ia Sara; noluit sibi tantum oneris imponi in extre- ia senectute, quanquam postea uxorem duxit: ideo- ue cogitat de persona idonea ad regendam fami- am; interea vero senioris servi opera utitur, qui iennium familiae praefuit.

Nam trigesimo septimo anno aetatis Isaac mori- ır Sara, quadragesimo anno duxit Rebeccam; illud riennium uterque, pater et filius, transegerunt in actu et moerore. Non enim saxeis animis fuerunt; ecordatio dulcissimae consuetudinis et pulcherrima- um virtutum in suavissima conjuge saepe renovavit olorem Abrahae. Isaac autem carissimae matris non

potuit subito oblivisci: fuerunt enim homines φιλόστοργοι; ideo pater, ut consolaretur Isaac, quaerit ei sociam vitae.

Doctrina igitur hujus loci est, quod parentes debeant providere filiis et filiabus de honesto conjugio. Quanquam non praetereundum illud est, quod in vita saepe usu venit, ut parentes quandoque jure et auctoritate sua abutantur, et velint liberos cogere, ut cum iis contrahant, quos non amant, quod in magnis familiis nobilium saepe accidit. Illi reprehendendi sunt, quia nihil paterni animi aut affectus habent, sed sunt trunci et stipites, non habent illam στοργήν erga prolem. Ibi interponat suam auctoritatem pastor ecclesiae, aut magistratus civilis; quia haec non est patria potestas, sed tyrannis.

Nos ideo tam diligenter urgemus auctoritatem parentum, primum propter mandatum et ordinationem Dei, exempla scripturae et leges civiles, deinde propter insignem illam improbitatem, quae omnibus aetatibus in mundo grassata est, piis et honestis parentibus admodum gravis, quando liberos pie et honeste educarunt, ut essent haeredes paternorum bonorum; postea ipsis insciis et invitis inventi sunt, qui virgines aut adolescentes honestos fraudibus et dolis circumvenirent, ut conjungerent se furtim cum iis, qui et parum honesti, et ipsis indigni, et parentibus ingratissimi erant.

Hisce flagitiis Papa fenestram et januam patefecit, et aditum fecit lenonibus, ut possent furari mihi, tibi et singulis nobis filios et filias. Haeccine ferenda aut defendenda putabimus? Atqui custodiendos liberos et curam eorum diligenter gerendam ajunt. Quomodo potest id fieri in tanta malitia et perversitate

hominum? quam facile corrumpitur, et in fraudem illicitur simplex animus?

Meminerint igitur parentes, jus et auctoritatem elocandi liberos sibi divinitus attributum esse: nec rata esse sponsalia sine ipsorum consensu facta, nec divino, nec humano jure. Deinde liberi sciant, se hanc reverentiam debere piis parentibus; ut eorum consilium requirant, et voluntatem explorent. Adolescens, cujus aetas idonea est conjugio, non vereatur, animum suum aperire parentibus: amare se honestam puellam, et rogare, ut dent sibi eam in uxorem. Quanquam enim videtur significatio esse libidinis parum verecunda, sciant tamen, divinam clementiam tegere eam in conjugio, et addidisse remedium huic morbo.

Humilient igitur sese coram parentibus, et ingenue dicant: Mi pater, mea mater, da mihi illum adolescentem, aut virginem, quam amo. Quodsi digna est conjunctione aut affinitate tua aut parentum, non denegabunt honesti parentes, etiamsi dos aut opes non respondeant.

Talia conjugia non possunt non esse felicia et fortunata, ac Deus immensa bonitate benedicit, indulget et tegit tanquam operculo conjugii ardorem libidinis. Quin etiam scriptura sancta approbat, et adducit pro exemplo amorem et vocem sponsi et sponsae. Ita turpitudinem, in qua nati sumus, et miseram libidinem condonat Deus; quin et ornat et cohonestat licitis nuptiis.

Caveant vero adolescentes ab illa usitata contumacia et contemtu parentum, quo prorsus insaniunt quidam, et caeco impetu contrahunt inhonestas nuptias, se et suis majoribus et parentibus indignas. Hic

enim exemplum contrarium et longe honestius imitandum proponit scriptura sancta, cum Isaac de patris sententia, voluntate et consilio Rebeccam ducit.

Sic Papa, et Canonistae non docent, nec jubent ducere, sed rapere uxores, quasi liberi suae potestatis sint, aut conjunctio tam sancta sine ordinatione Dei legitima fieri debeat. Scriptura sancta inquit (Prov. 19, 14.): „Prudens uxor a Domino". Ergo praecedat imploratio auxilii divini: Domine Deus, vides, me non posse carere conjugio absque peccato; consule tu mihi, et da piam et honestam uxorem.

Sicut hic servus, qui mittitur ab Abrahamo, oravit, et Abraham haud dubie docuit eum orare, Isaac quoque oravit. Postea accedat consilium, voluntas et consensus parentum, neque quicquam iis invitis aut repugnantibus suscipias. Cogita enim, quantis beneficiis cumulatus sis, quantum iis debeas, quam indignum sit eorum animum turbare aut offendere, qui te benigne foverunt, educarunt et ardentissime amant?

Haec adolescentes sibi proponant, et assiduo memoria repetant: ita enim assuescent ad honorandos parentes. Idque non modo honestum et pium est, verum etiam praeceptis et exemplis scripturae consentaneum, et per omnem vitam inprimis utile.

Pontificii canones detestandi sunt, qui haec officia non docent, sed contra haec omnia simplices animos involvunt furtivis et clancularìis contractibus; jubent dare mutuam conjugii fidem invicem, insciis, invitis et repugnantibus parentibus, seducente lena aut lenone, et rapiente inimico aut nebulone. Quid potest homini accidere tristius et indignius, ac si filius aut filia, sancte et pudice educta, optimis

moribus imbuta, collocanda sit homini impuro, facinoroso, insidianti bonis et possessionibus tuis? Cum illo scilicet contrahenda est affinitas, habendus loco filii et haeredis omnium bonorum. An non id morte ipsa est tristius?

Non frustra igitur toties inculco et moneo, qua via ad rem tantam et tam sanctam aggrediendum sit, ut conservetur auctoritas parentum, et reverentia erga eos liberorum. Filius aut filia ab iis consilium petat, qui et consilio valent, et divina institutione et benedictione Dei consulere possunt: parentes vicissim non sint duri et asperi, non urgeant liberos, ut contrahant cum iis, quos non amant, nec temere ab amore honestorum abstrahant, nisi elegerint se indignos: meminerint στοργῆς et inclinationis divinitus inditae, nec repugnent honesto amori.

Sic parentes Simson cum filium mulierem Philistinam amare intelligerent, et ipse peteret, eam sibi uxorem dari, permittunt, ut ducat eam quamvis gentilem.

Rursus autem moneo, ante omnia ad ineundum conjugii foedus necessariam esse invocationem Dei, ut is uxorem aut maritum deligat ac donet: id si fit, sequitur benedictio Dei, et omnia secunda in conjugio; dat Dominus marito hanc gratiam, ut patientiam habeat, et boni consulat infirmitatem uxoris, et ipsa vicissim se possit accommodare moribus mariti. E contra ubi non accedit timor Dei et invocatio, facillime incidunt offensiones, unde oriuntur odia, rixae, inimicitiae et simultates perpetuae, cujusmodi connubia admodum infelicia ego saepe vidi, et contingunt plerunque iis, qui sequuntur Papam et canones.

Qui vero legitime et sancte contrahunt matrimonium secundum ordinationem et institutum Dei, et certi sunt de Dei et parentum voluntate, ibi saepe summae offensiones et pericula sine omni negotio et difficultate superantur auxilio Dei et bona conscientia, quae certa est, si quid mali accidat, non id casu fieri, sed bona Dei voluntate, cujus jussu id genus vitae ingressi sunt. Nihil horum vident Papistae, non spectant neque causam materialem, nec efficientem, nec finalem conjugii; sed talem copulationem esse ducunt, qualis in scortatione est.

In lege Mosi adeo severe fuerunt interdicta et damnata clandestina sponsalia, ut licuerit ea parentibus rescindere et dirimere, etiamsi accessisset copula. Illud jus tametsi nos sequi nec possumus, nec debemus (non enim ligant nos forensia et judicia legis Mosaicae) tamen est jus scriptum et promulgatum divinitus, cujus exemplo et testimonio nostra sententia potenter confirmatur. Deinde pro nobis est jus civile, cui ex aequo parere Canonistae, et omnes huic imperio subditi debebant.

Moses cum in textu dicit, Dominum benedixisse Abrahamum in cunctis, intelligit omnia bona conjugii; ea dicuntur benedictiones. Quicquid possidet paterfamilias, id omne scriptura sancta solet appellare benedictionem: quod si scirent et crederent homines, non tantum esset rapinarum et illicitorum quaestuum in mundo. Sed maxima pars vivit sine invocatione; ideo etiam absque benedictione, et hac securitate ingrediuntur conjugium, quaerunt et cumulant opes sine benedictione, de qua ne semel quidem in vita cogitant. Quam pauci rustici et cives sunt, qui habent benedictionem Dei, et sine injuriis aliorum posses-

siones suas tenent? Plena sunt omnia usuris, avaritia et πλεονεξία.

Si vis autem divina benedictione contrahere matrimonium, primum omnium require consilium Domini, et ora: Domine Deus, da uxorem et panem quotidianum. Illis precibus favet Deus, et respondet: Feci te masculum et femellam, cur non te alerem? Tu tantum ab injustis rapinis et furtis abstineto.

Conjugium igitur est, ubi masculus et femella conjunguntur divinitus, et certa Dei voluntate; et conjuges, qui haec norunt, facillime ferunt et vincunt, quicquid incommodorum objicitur. Ita prima et summa benedictio est, si noveris, divina voluntate te ingressum conjugium, et necessitate coactum ad vitandum peccatum duxisse uxorem.

Deinde quicquid Deus largitur, illis bonis omnibus verum nomen indas, et dicas: Hunc filium aut filiam dedit mihi Dominus, hunc agrum, pratum, vaccam, capram Deus dedit, est benedictio divina. Id sane pulcherrimum et felicissimum conjugium est, in quo et mensae et thoro inscriptum est: Favor, voluntas, beneplacitum Dei. Hae verae et immensae opes sunt; tales benedictiones in canonibus non invenies. Sic Patriarcha Iacob infra (33, 5.) dicit: „Isti sunt filii, quos dedit mihi Deus“, singulari nimirum favore et benedictione. Hi enim intelligunt et agnoscunt creatorem et creaturam ejus, norunt, unde ipsi orti, et unde omnia accipiant.

Haec vero non docentur in jure nec canonico, nec civili, nec in medicorum arte, sed in scriptura sancta. Audiunt omnes, Abraham habuisse multas facultates et fortunas, acquisivisse magnas opes. Unde autem illas fortunas et opes? Respondet scriptu-

ra: Divina benedicente clementia, qui creavit ipsum masculum, dedit ei opes.

Haec si nos quoque cogitare et credere possemus, etiam tenui fortuna essemus beatissimi, et in re lautissima non aliter affecti, ac si nihil possideremus. Quia non est differentia inter parvas et magnas opes, quod ad benedicentem Deum attinet; qui unam vaccam, vel unam prolem habet, eundem Dominum benedicentem habet, quem habet rex potentissimus.

Ad hunc modum si possemus Deo acceptum referre fructum omnis boni, tum quisque contentus esset sua sorte. Qui id non potest, vertitur ad turpes quaestus, et per fas et nefas corradit, ut habeat omnia; quae si etiam adeptus est, tamen nunquam acquiescit animus ejus, sed perpetuo luctatur cum insatiabili cupiditate opum et possessionum.

Quodsi sic affectus esset: Domine Deus, quicquid dederis mihi, accipiam laeto et grato animo; quod non dederis, eo libenter carebo; ero contentus modicis facultatibus juxta ac magnis opibus, longe esset beatior.

Sed nemo hanc doctrinam sequitur, sed sensum et sapientiam carnis; ideo ratione omnia gubernare et expedire volumus; interim sumus ingrati, non agnoscimus benedictionem divinam, cujus hic scriptura sancta meminit, cum loquitur Moses de facultatibus, argento, auro, gregibus et armentis Abrahae, quae habuit etiam peregrinus, et appellat haec omnia benedictionem Dei.

Sequitur porro instructio servi. Atque hinc apparet, Abrahamum constituisse servum hunc patremfamilias loco suo. Si vere pius fuit, qui agnovit et credidit in Deum, miraculi instar est et magnum

bene-

beneficium, quod talem servum habuit, cui potuit credere domum et familiam suam, atque ita ut constitueret eum dominum, qualis Ioseph apud regem Aegypti fuit. Est excellentissimum donum in oeconomia, habere fidelem servum aut ancillam. Usitata querela est in toto mundo de improbitate et malitia familiae, et est maledictio Dei, quae in dies augetur, quia sumus securi, contemnimus verbum Dei, et non oramus. Ideo hoc malo puniuntur mali et impii: boni autem exercentur et vexantur, sicut aliis afflictionibus.

Qui vere sunt benedicti, illi omnia possident, et habent aliquem מֹשֵׁל Eliezer, qui fideliter et recte rem familiarem curat. Sirach inquit 33. (v. 31.): „Si habes servum fidelem, sit ipse apud conservos, quasi ipse adsis. Nam indiges eo, ut propria vita tua". Talis fuit Eliezer ille, cui tantus Patriarcha credidit domus suae administrationem: oportuit sane esse sanctissimum, plenum Spiritu sancto, ac forsan postea manumissus est; sed hic vocatur adhuc servus. Incredibili igitur benedictione benedixit Deus hanc domum: primum rebus et opibus: secundo servis et famulis fidelibus; tertia benedictio jam sequitur sponsi et sponsae.

Quaeri autem hoc loco potest, quare Abraham deferens juramentum servo, jubeat eum ponere manum subter femur suum, vel in loco sui femoris. Scriptura nihil dicit, fueritne ritus a Patribus servatus et per manus traditus, an recens ab Abrahamo institutus, ut juraret servus ponendo manum vel digitos in femur. Si fuit vetus consuetudo ita jurandi, secutus est Abraham usitatum et patrium morem, et servus hujus moris peritus juravit.

Admirabilis autem et magnifica significatio est, quod ponit manum non super pectus, caput aut manum Abrahae, sed in illum locum, cui tribuitur in scriptura sancta generatio. Infra 46. (v. 26.): „Cunctae animae, quae ingressae sunt cum Iacob in Aegyptum, egressae sunt de femore illius". Item: „Levi fuit in lumbis Abrahae". David egressus est ex femore Abrahae, hoc est, Abraham fuit quasi fons et origo prolis.

Iudaei hoc factum dicunt propter circumcisionem, quae fit circa illam partem corporis; sed magis credo, ortum esse ex illo intellectu Patrum, qui a principio statim intellexerunt, salvatorem venturum et nascendum esse ex humano genere.

Iuramentum autem est una de rebus maxime sacris, quia includit nomen, cultum, invocationem Dei et omnia divina. Cum igitur res tam sacra et praecipuus cultus Dei ad hunc locum transferatur, sequitur, eum pro sacrosancto et tanquam divino habitum.

Haec cogitare licet, si fuisset is mos a Patribus traditus et acceptus; sed quia scriptura sancta prorsus tacet, nostrum non est, quicquam asserere aut negare. Quod scriptura sancta docet, negat aut affirmat, id tuto imitari et docere possumus, sicut de Sem tacet; non describit generationem, nec mortem, nec parentes; ideo de iis nihil scire aut tradere possumus, et studiose hoc factum est, ut proponeretur figura Christi.

Verisimile tamen est, Abrahamum primum hunc ritum instituisse, et jussisse, ut poneret servus manum subter femur, tanquam rem sacratissimam. Potuisset enim invenire montem Morija, altare, coelum, terram, solem, lunam vel aliam creaturam, ad quam

levaret digitos, sicut hodie jurant super evangelium, in Papatu jurant super reliquiis sanctorum. Semper enim juramentum fit super sanctius et religiosius, quam nos sumus. Sed cum femur attingere jubeat, habuit haud dubie pro re sacra.

Quodsi verum est, Abraham primum auctorem fuisse hujus ritus, ut ponerentur digiti in femur, intellexit promissionem: „In semine tuo" non simpliciter, sed juxta Paulinam explicationem, quod ex femore suo salvator mundi venturus esset. Sicut Paulus hunc locum tractat, Gal. 3. (v. 16.): „Non dicit: Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus". Illam sententiam promissionis intellexit Abraham, praesertim cum jam natus esset filius et haeres istius terrae, Isaac: ideo femur suum habuit pro re sacra, in quam jubet servum juraturum digitos ponere, quia erat fons et origo, unde oriturum erat semen, quod vivificaret et justificaret universum genus humanum.

Haec cum scriptura sancta conveniunt, quae celebrat saepius, ut antea dixi, lumbos et femur. Apparet quidem res foeda propter libidinem et horribilem concupiscentiam, quae in corpore humano sedem habet in renibus et femore, et tamen Deus reputat pro re sanctissima, quae sua natura est foeda et turpis et peccato inquinata.

Sic mandat circumcisionem in loco turpissimo, de quo vix cogitari, nedum dici salvo pudore potest. Sed significat, nos miseros peccatores non solum conceptos et natos in concupiscentia, sed etiam venturum semen Abrahae promissum, quod non solum benedictum et absque peccato et concupiscentia sit, sed etiam benedicturum omnes gentes.

Curat igitur Deus res turpissimas, et scriptura sancta hoc loco copiosior et uberior est in descriptione nuptiarum, quam si de summis rebus loquitur. Promissionem de benedictione spirituali supra, 22. (v. 16.) paucissimis verbis absolvit: „Per memet ipsum juravi: in semine tuo benedicentur omnes gentes". Hoc totum caput nihil aliud continet, quam descriptionem conjugii Isaac, quomodo mittatur servus, et adducatur sponsa.

Cur hoc fit? Quia ipse fecit nos, sumus creatura et opus ipsius, ideo curat suum opus etiam in mediis peccatis, morte, inferno, turpitudine et ignominia. Divina salus, vita et auxilia omnia sunt in mediis contrariis, salvat in morte, dat justitiam in peccato, pacem et securitatem in summis periculis.

Haec sunt opera divina, quae homines carnales, qui sunt sine Spiritu sancto, non intelligunt. Ideo oculos tantum deflectunt ad libidinem et turpitudinem in conjugio. In concupiscentia non vident illam sanctissimam benedictionem generationis, quia nihil nisi flammas turpissimas concupiscentiae sentiunt. Sic in morte nihil nisi mortem, in inferno nullum coelum cernunt: sicut sentiunt, ita judicant, sed quia nos non fecimus nos (masculum enim et feminam creavit eos) ideo nos Deo curae esse statuamus, tanquam creaturam ipsius.

Haec igitur causa est, cur scriptura sancta de hac re tam abjecta in speciem tam multis agit. Nihil novum aut inusitatum est conjugium, et ab ethnicis quoque judicio rationis approbatum et laudatum. Sed quis unquam ita adspexit aut consideravit, quod sit creatura divina, benedictio in maledictione et castitas in libidine? Si secundum rationem et

speciem externam judices, nihil differt concubitus maritalis a meretricio, et tamen ille pudicus et honestus est sub remissione peccatorum, sub benedictione, et Deo placens: hic flagitiosus et damnatus sub ira Dei: quia in conjugio servat Deus in media libidine et turpitudine institutionem suam et ordinationem.

Ideo Abraham praeclare hunc locum intellexit: „In semine tuo benedicentur omnes gentes"; quod Christum includit, et propter Christi ortum ex lumbis Abrahae, ex quibus lumbis venit universum genus humanum, omnia pura, munda et sancta reputentur, quia est idem semen et eadem caro, quae nos sumus. Sed ipse vere sanctus est, et per miraculum conceptus, non sicut nos, sed sine patris ardore, libidine, impudicitia, turpitudine, foeditate, etiam sine dolore matris natus; et tamen est semen Abrahae.

Hoc significatum est, quando Abraham jubet servum ponere manus in femur, quia Christus est in femore. Ideoque conjugium propter Christum sanctum et purum, concubitum pudicum et honestum esse necesse est, qui per se est foedissimus. Et Abraham statuit, suum femur esse sacrum, non propter se, sed propter promissionem divinam, quia promissio comprehendit suum femur, et promissio illa est sanctissima; ideo sanctificat femur Abrahae, ut etiam illi, qui egrediuntur per libidinem et concubitum carnis, non reputentur immundi, sed pudici, torus immaculatus et conjugium honorabile habeatur, tantum propter semen venturum.

Si Paulus non ita tractasset hunc locum, non intellexissem ego. David, Esaias, Ieremias eadem

viderunt; sed vulgus Prophetarum et Iudaei, sicut nos, obiter tantum adspexerunt. Nos in mulieribus quaerimus voluptatem illam foedam, et nihil aliud, quam quod sentimus, et quod carnaliter et suaviter nos afficit et oblectat. Sed hoc discendum et studiose notandum est, quod Deus in media morte vitam, in turpitudine honorem perspicit.

Theologi veteres faciunt triplicem castitatem, virginalem, vidualem, conjugalem. Sed estne haec castitas, quando maritus generat? Mira certe deformitate tecta latet, ut nemo agnoscat, castitatem esse, quia nihil differt ipso sensu et specie a scortatione. Sic nulla virgo tam casta est et pura, quae non sentiat ardorem erga masculum; idem adolescentes experiuntur: et quod magis est, sequuntur turpia somnia et pollutiones. Ibi sane non est vera castitas, sed tantum externa, quia intus in sanguine et medullis ardet concupiscentia: adeo est depravata natura. Frustra igitur Papistae castitatem et virginitatem jactant.

Aegre autem admittunt, conjugalem castitatem esse aut dici, nisi veterum auctoritate cogerentur; alioqui enim immunditiem dicunt, sicut exponunt sententiam Prophetae (Es. 52, 11.): „Mundamini, qui fertis vasa Domini", id est, abstinete a conjugio, si vultis servire Deo, et administrare sacra.

Est quidem pulcherrimum donum castitas, et honestissimum est habitare cum legitima conjuge, et vitare fornicationes (quanquam vidualis et virginalis castitas excellentior est); sed nusquam est pura. Nec virginem, nec viduam ullam invenies, in qua omnis sensus et appetitus prorsus exstinctus sit et emortuus. Quando igitur ad Dei judicium perventum est,

onuntiat Deus: Tu fuisti purissima virgo, adoscens pudicus, forte etiam non pollutus; sed non isti sine ardore et concupiscentia, ideo damnat te : „Non concupisces".

Sic castitas in solo Christo manebit, qui natus t ex femore Abrahae sine libidine et peccato: per us castitatem nos quoque casti erimus et salvi.

Atque hoc non ipse Abraham tantum intellexit, suo pectore conclusum habuit, sed praedicavit iam multis et assiduis concionibus, ex hoc uno icto: „In semine tuo", etc. Si quidem illum noum ritum in suam ecclesiam voluit invehere, dilienter inculcavit promissionem, ut persuaderet populum de certitudine seminis futuri. Sicut nos assiuo urgemus doctrinam de liberatione et resuscitaone corporum nostrorum in extremo judicio. „Seinatur in infirmitate, in corruptione, in ignominia", Cor. 15. (v. 42.). Monendi igitur sunt pii, ut fidem oponant sensui oculorum, et in media corruptione ignominia spectent claritatem supra solis et stelrum fulgorem, in corruptione foedissima, arrosio verminm et gravissimo foetore balsamum et gloam aeternam. Ita fides cum videt, hominem exstincm condi in terram, non videt cadaver aut corruponem, sed integritatem corporis, gloriam immorlem et spiritualem vitam.

Sic Abraham praedicavit, in illa libidine et conpiscentia, quae sensibus nostris apparet, respicienum esse ad semen futurum sine libidine et beneictum, quod totum mundum salvaturum sit, et ad oc electum se dixit patrem. Haec pii et servi praeipue in domo ejus crediderunt, ideoque coluerunt emur pro re sacra, verum non in gloriam Abrahae,

ut nos quondam soliti sumus cultum et honorem Deo debitum creaturis praestare, sed propter fidem et exspectationem futuri seminis.

Si Papa istam gloriam haberet, quod qui oscularetur pedes ejus, rem sacram oscularetur, bone Deus, quam superbiret; et tamen meris mendaciis hoc apud reges et monarchas obtinuit.

Abraham habuit promissionem complectentem femur suum, tanquam originem seminis; ideo pro re sacra habuit, non tamen in suam, sed Dei gloriam et honorem. Sicut justificatus est non ex seminibus, sanguinibus, voluntate viri aut carnis, sed a Deo, hoc est, semine futuro, quod tamen ex femore ejus egressurum erat, atque ita in media ignominia gloriam, in media libidine summam castitatem et pudicitiam invenit.

Vereor autem, ne aliquanto post subsecuta sit horribilis illa turpitudo Ismaëlitarum ethnicorumque. Humana enim natura non potest servare modum, aut sobrie et pie custodire ea, quae a majoribus tradita sunt recte et sincere: statim vel ad dextram, vel ad sinistram deflectit. Ubi audiverunt Midianitae istas magnificas promissiones, quod femur sive generatio Abrahae in tanta esset gloria, mox in turpissimam idolatriam prolapsi sunt, ac non solum libidinis turpitudine se polluerunt, tanquam singulari sanctitate et justitia, sed etiam singulare idolum erexerunt et coluerunt, Priapum. Sic enim solent idolatrae: tantum caeremoniarum opera arripiunt, relicto verbo et spiritu.

Sic neglecto illo, quod Abraham peculiare mandatum habuit de immolando filio, alii quoque in obsequium Dei suos filios mactarunt sine fide et

mandato Dei. Illud est ab exemplo ratiocinari, non a fide Patrum. Idem sane opus fecerunt, sed fides et animus diversus fuit. In Abrahamo est divinum mandatum, ipsi vero non habuerunt mandatum, promissionem et verbum; sed fuerunt idolatrae.

Sic ex Adae traditionibus haud dubie adoratio et cultus solis natus est. Is enim docuit familiam suam et filios, ut exorto sole flecterent genua, et laudarent dominum coeli et terrae, et agnoscerent beneficia infinita, quae praestat Deus mundo per pulcherrimum illud luminare. Posteri retinuerunt quidem ritum illum et caeremoniam, flectendo genua erga solem, sed obliti sunt gratiarum actionem pro beneficio Dei, qui creavit lucem et solem; et postea idolum fecerunt ex sole.

Haec omnia ex Patrum piis traditionibus orta sunt. Solet enim Satan perpetuo, ubicunque Christus templum aedificat et ecclesiam colligit, tanquam simia eum imitari, et idolatricos cultus et traditiones effingere, ad similitudinem verae doctrinae et verorum cultuum. Sed promissionem et spiritum Patrum detrahit, ac interim splendidas pompas et magnificos apparatus instituit, ut specie religionis et sanctitatis etiam verum cultum et ecclesiam superet et obscuret.

Sic Pontifex coenam Domini ad horribilem idolatriam transtulit, quam instituit Christus, ut ederemus et biberemus corpus et sanguinem ipsius ad erigendas conscientias et fidem confirmandam, sicut inquit: „Hoc facite in mei commemorationem", hoc est, praedicate me, gratias agite mihi, et fidem vestram exsuscitate. Sed Pontifex opus operatum retinuit, et prorsus abolevit verum usum in commemo-

rationem Christi: imo interdicto cavit, ne verba institutionis quisquam palam legeret. Id testatur liber editus de secretis sacerdotum. Nemini licuit legere canonem, nisi sacerdotibus, ac flagitium fuisset et piaculum, verba coenae clara voce pronuntiare.

Postea alteram speciem ex ecclesia abstulit, et commentus est, esse in Missa oblationem et sacrificium pro peccatis totius mundi. Is quaestus longe fuit uberrimus. Inde enim tot templa, altaria, coenobia et totus ille cultus cum infinitis caeremoniis, ad stabiliendum videlicet infandam illam profanationem.

Ita semper mundus mores et ritus Patrum imitatur. Sed caput eis praecidit, hoc est, fidem, promissionem et mandatum Dei tollit, et retinet ipsum factum sive opus operatum, postea fucus fit imperitis, et illiciuntur in fraudem miserae conscientiae magnifico apparatu et splendore operum et caeremoniarum externarum.

Sic supra de Ur Chaldaeorum dictum est, ubi coluerunt Orimasda, hoc est, sacrum ignem; is cultus inde exstitit, quod viderant, ignem coelitus demissum oblatas hostias haurire; id signum erat promissionis et voluntatis divinae, quae approbaret sacrificia Patrum. Rapuerunt igitur haec ad idolatriam et similia sacrificia, et lucem sive ignem sanctum coluerunt, ex quo כַּשְׂדִּים, hoc est, sanctos se appellarunt: quia canon Diaboli est, exstruere sacellum juxta ecclesiam et templum Christi, hoc est, arripere opera et exempla Patrum, ea deformare et in opus operatum convertere relicta fide.

Sic Iudaei parum feliciter caeremonias Patrum imitantur, et ex circumcisione faciunt opus, et miserabiliter cruciant infantes, fidem et promissionem

jecerunt, ac existimant, plurimum momenti esse opere et caeremonia, non in verbo et promissione i.

Ad hunc modum Ismaëlitae cum scirent, se esse ios Abrahae, et ex lumbis ejus egressos, lumbos tem habere benedictionem propter benedictum se- en ex eis nascendum, opus operatum et libidinem ripuerunt sine promissione et fide, donec tandem embrum virile adorarent, quod Graeci et Romani ›stea secuti sunt. Quin et Baalpeor (quamvis hor- am haec proferre) nihil aliud est, quam turpitu- › virilis membri cum sua tentigine.

Generatio est benedictio, et est opus Dei; ideo mbi et femur Abrahae est benedictum: verum non opere operato, sed quia Christus, divinum semen, t in femore; ibi tum in media libidine et concu- scentia est benedictio, et libido per remissionem vinam tegitur et toleratur.

Abraham non negavit, concupiscentiam, pecca- m, et femur corruptum esse morbo originis; sed didit sanctitatem et medicinam conjugii et ordina- ›nis divinae. Sicut nos non negamus, corpus sepe- i in summa ignominia; sed habemus emplastrum, io tegitur et sanatur: quia scimus, ignominiam rtendam in maximam gloriam.

Ignominia per se nihil est, nisi summa impuri- s: quod autem vertitur in gloriam, fit ex mera ratia Dei. Quodsi rem et opus ipsum tantum am- lecti velim pro gloria, nihil retinerem nisi ignomi- iam. Sed oportet opus fieri ex spiritu, fide, pro- nissione; tum opus non est amplius ignominiosum, ed illustratur gloriosissima luce, quae est clarior ole, et suaviorem odorem de se praebet quovis bal-

sumo aut incenso: verum hoc non ex ignomini citur, sed ex gratia Spiritus sancti.

Sic membrum virile aut muliebre est tu mum et foedissimi operis; sed quia promissi men ex femore Abrahae egressum est; tegit i pitudinem illam, et facit rem sacram. Ismaëli ro puritatem, pudicitiam, justitiam et sanc tribuerunt operi per se. Quid enim peccaret, runt, membrum mulieris aut viri, si quidem tura sancta dicit, femur Abrahae esse benedict

Dolendum certe est et deplorandum, n humanam tam horribiliter corruptam esse. omni studio frenandae erant libidines, concu tia reprimenda ac detestanda, et sectanda pu et castitas. Ac si non posset prorsus emendari turi malum illud vitio originis naturae insitui mendum tamen erat et dolendum, sicut Paulus (9, 27.) queritur: „Castigo corpus meum, et vitutem redigo, et tamen non invenio in carn bonum". Rom. (v. 7. 18.). Postea vero app dendum est semen et invocandum, propter qu nedixit nobis Deus, ut reliquiae peccati non tentur. „Nihil enim damnationis his, qui s Christo Iesu", Rom. 8. (v. 1.). Non dicit: Nih cati, sed nihil damnationis, alioqui opus carni nicationem et adulteria sectabimur, et laxabim num libidini, atque ita apprehendemus materi clusa benedictione. Sicut accidit in omni su tione et idolatria, quae initium plerunque sui pulcherrimam originem habet ex Patribus. Se le componunt et dividunt idolatrae, ut dial rum formulis utar, dividunt opus a fide, ma

finali causa; ex opere componunt justitiam. Ea est Diabolica dialectica.

Abraham autem, qui haec recte potuit distinguere, fuit praestantissimus vir, non indulgens licentiae carnis, et tamen asserens, subesse libidini et peccato occultam benedictionem propter futurum semen ex lumbis ipsius, cujus tanta sanctitas et castitas est, ut totum orbem benedicturum sit, et Deus propter benedictionem illam toleraturus libidinem conjugalem. Alioqui enim omnes damnati essemus, quia concupiscentia haeret infixa ossibus et medullis, nec potest a quoquam superari et exstingui, juxta illud: „In peccatis concepit me mater mea" (Ps. 51, 7.).

Sit igitur haec explicatio et causa illius ritus, quem Abraham introduxit in ecclesiam suam, significatam scilicet esse excellenti spiritu mysterium illud incarnationis Christi admirabile, quam voluit inculcare familiae suae, non tantum verbo, sed etiam facto et signo externo.

Deinde meminerit lector, ex religione Patrum perpetuo sequi solere horribiles superstitiones, sicut Ismaëlitas de femore Abrahae gloriatos esse certum est, natos se esse ex illa carne, quae digna habita sit, ut supra eam invocaretur Deus: atque inde in miserabilem caecitatem prolapsi ipsam turpitudinem adoraverunt, arripientes carnem materialiter, non spiritualiter.

Hic morbus in humana natura omnibus aetatibus grassatus est, quo efficimur simiae, ita ut sequamur factum et exempla Patrum, et relinquamus spiritum ipsorum. Id inprimis memorabile, et dignum est hoc loco observatu.

Sic Papa habuit clarissima testimonia scripturae et expressa gratiae signa, quae si quis considerat, vix sequi potuisse credet tantam abominationem. Quid clarius sacramento Baptismi, Eucharistia, clavium usu, voce evangelii, passione Christi praedicata, depicta et variis modis tractata? Verum in tanta copia sacramentorum, signorum, verborum, exemplorum tamen Antichristus regnavit potentissime tot saeculis.

Nos divina gratia repurgavimus illam doctrinam. Sed nihil dubito, paullo post secuturos, qui abjecta doctrina pietatis, et relicto fonte justificationis opera iterum apprehensuri sint et traditiones hominum. Si Munzerus et Sacramentarii, cum audirent, nos docere spiritum, et rejicere opera, hac doctrina abuti potuerunt, et neglecto verbo et sacramentis nihil aliud nisi spiritum sonare, idque nobis viventibus, docentibus et repugnantibus, quid futurum est, ubi conticuerit nostra doctrina?

Sentiunt et praedicant nobiscum, Papae opera non justificare, requiri aliam justitiam spiritus. Sed hunc spiritum intelligunt enthusiasmos, revelationes, cogitationes suas.

Hos consecuti sunt Antinomi, qui docent simpliciter, omnia peccata sublata, nec arguenda esse, nec homines terrendos lege, sicut Ismaëlitae imaginati sunt: quia femur patris Abrahae sanctum esset, ideo omnia esse sancta. Dissimulant quidem hoc sedulo Antinomi, et fucos dogmati suo quaerunt; sed hoc monstri occulte alunt: peccatum est remissum, nihil est damnationis; igitur peccatum est *nihil*, aut prorsus est sublatum, Rom. 8. (v. 1.).

Hic error nascitur ex pulcherrima doctrina in Apostolorum scriptis: „Qui natus est ex Deo, non peccat“ (1 Ioh. 3, 9.). Item: Credo remissionem peccatorum; non enim intelligunt, justitiam et remissionem peccatorum in mediis peccatis esse; sed sentiunt, penitus esse sublata.

Sic Iudaei ratiocinantur: Si sumus semen et filii Abrahae, sumus sancti, benedicti, et soli Deo placemus; nec potuit hactenus tot saeculorum calamitatibus haec eis persuasio eximi. Quod autem femur Abrahae sanctum est, et semen ejus sanctificatur, non propter femur ejus in carne, nec propter ipsum Abraham hoc fit, juxta sententiam Ioh. 1. (v. 13.): „Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri“, etc.; sed quia semen sanctum inclusum est in illo femore. Id semen ipsi abjiciunt et blasphemant, et putant, se esse semen benedictum. Ideo arripiunt et intelligunt femur secundum carnem tantum, sine spiritu, et fiunt Ismaëlitae, Epicurei, Antinomi, qui negant, restare ullum peccatum propter remissionem peccatorum.

Sed Paulus aliter definit remissionem peccatorum, cum inquit (Rom. 7, 25.): „Servio legi peccati“. Item (ib. v. 19.): „Quod volo bonum, hoc non facio“, hoc est, haerent in me multi vitiosi affectus et motus, securitas, dubitatio, impatientia in adversis. Ideo remissio peccatorum sic docenda et credenda est, quod peccatum nos quidem non damnabit, quia est remissum: non per justitiam carnis, sed per Filium Dei, qui induit nostram carnem: sed si separaveris illum a carne, jam es damnatus.

Itaque justificati et habentes remissionem peccatorum, sunt peccatores, quia conqueruntur, se non

posse hoc agere, quod volunt; pugnant, resistunt concupiscentiae et inhaerenti morbo, crucifigunt carnem, et tamen non possunt penitus liberari. Sicut exclamat Paulus: „Infelix homo; quis liberabit me de corpore mortis hujus“ (Rom. 7, 24.)?

Hanc doctrinam obscurabunt Antinomi, et ita amplificabunt gratiam, ut exstinguant eam, et homines irae Dei subjiciant: quia reddent homines prorsus securos de ira et judicio Dei, quasi nullum peccatum restaret, nullus pavor mortis et inferni.

Haeret igitur in sanctis peccatum, contra quod gratia acerrime pugnat, et manet certamen inter spiritum et carnem, inter serpentem et semen, quandiu haec vita durat. Semen conterit caput serpentis, sed serpens insidiatur semini, et mordet calcaneum.

Ismaëlitae semen abjiciunt, et gloriantur se filios carnis, benedictionem materialiter et carnaliter accipiendo; ideo sunt damnati peccatores, etiamsi ex Abraham nati sunt.

Sic conjugium supra diximus esse sanctum: et Paulus inquit, 1 Tim. 2. (v. 15.): „Mulieres parientes esse sanctas, sed si manserint in fide“, hoc est, si crediderint in Christum, et pugnaverint cum serpente, hoc est, castae fuerint, vel repugnaverint vitiosis motibus carnis. Alias mulier secundum carnalem generationem absque fide et sine semine damnabitur.

Necessario igitur retinenda est sanctitas et benedictio femoris, vel potius seminis, quod ex illò femore natum est, et benedixit omnes gentes, et illam castitatem pollutam in conjugio sanctificavit, ne damnet nos immundities et pollutio carnis: id si non fit, statim in Ismaëlitarum errorem et similem damnatio-

nationem incidimus: neque quicquam aliud, quam nomen et opinio sanctitatis reliqua erit.

Sic Papa sanctitatem docuit, abjecto verbo et Spiritu: ut videlicet Christiani post Baptismum, cum adolevissent, ingrederentur monasteria, affligerent corpus, satisfacerent pro peccatis: non aliter atque Turci varia opera et exercitia habent, propter quae sanctos se gloriantur: sed species et nomen sanctitatis est, sub qua horrenda vitia latent. Sublata igitur doctrina de semine, nulla salus restat, quia vitia fiunt virtutes, et abeunt in mores, sicut Seneca (ep. 39.) ait. Id quod reprehendendum erat tanquam vitium, pro justitia, sapientia et salute traditur, sicut peregrinationes, cucullus, discrimen ciborum et vestitus habita sunt pro justitia summa, imo pro perfectione.

Quodsi vitia, hoc est, idolatria et error proponuntur pro justitia, quid et qualia peccata sunt palam manifesta? Ibi impletur Christi verbum (Matth. 6, 23.): „Si ergo lumen, quod in te est, tenebrae sunt“, hoc est, si error et mendacium tua lux est, vita, salus et perfecta justitia, „quantae sunt ipsae tenebrae“? id est, ipsa caro, quae absconditur et ornatur, et septuplex iniquitas fit.

Hortor itaque vos, ut diligenter discatis, et meditatum habeatis locum justificationis. Damnant falsi fratres nobiscum opera Papae, et tamen pugnant contra nos, quia tendunt ad nova opera inusitata, idque nobis viventibus et repugnantibus. Justificatio Christianorum in hoc consistit, quod peccatum debilitatum est, et non dominatur nobis. Si duxeris uxorem, sentias libidinem; sed poteris cum ea vivere caste et pie, quia credis in Christum; tum enim peccatum debilitatum est. E contra si ingrederis

conjugium magno ardore et exspectatione variarum voluptatum, mox uno aut altero mense exacto, saepe etiam ante nuptias orietur fastidium, incident offensiones inter te et conjugem, et odium majus, quam initio amor fuit, ita ut majore studio cupias separari, quam conjungi cum ea volueris: optabis mortem conjugis, et quaevis alia videbitur formosior, commodioribus moribus et ingenio, quam tua: quia tunc regnat peccatum.

Proponitur ergo hoc loco exemplum conjugii, ubi regnat gratia, et debilitatur peccatum. Quodsi non simili ratione tantam rem aggressus fueris, videlicet humili oratione et fide, habebis tristissimum conjugium, plenum rixis, contentionibus et perpetuis dissensionibus, sicut extant querelae communes: Nec tecum possum vivere, nec sine te. Item: Malum necessarium est mulier. Haec contingunt plerunque iis, qui nihil aliud spectant, quam miseram carnem et libidinem, et fingunt sibi omnis generis voluptates: quare non invocant creatorem utriusque sexus, qui et auctor et optimus consiliarius conjugii est. Tantum sequuntur definitionem in jure civili positam: conjugium est conjunctio maris et feminae, individuam consuetudinem retinens. Ibi verae differentiae et partes omissae sunt, quia rem non intelligunt; quomodo igitur recte definire possent? Est tantum materialis definitio.

Vera autem definitio haec est: Conjugium est divina et legitima conjunctio maris et feminae spe prolis, vel saltem vitandae fornicationis et peccati causa ad gloriam Dei. Finis ultimus est obedire Deo, et mederi peccato, invocare Deum, quaerere, amare, educare prolem ad gloriam Dei, habitare

rum uxore in timore Domini, et ferre crucem. Quodsi non sequitur proles, tamen tua uxore contentus vivas, et vites vagas libidines.

Hactenus ritum illum jurandi tractavimus, quem Abraham instituit. Videamus porro formam juramenti. Ritus plane novus fuit, cum servus juraturus posuit digitum vel manus sub femur Abrahae: nos duos digitos sustollimus; quia in omni causa duo testes requiruntur: duo igitur digiti loco sunt duorum testium, erecti ad Deum, et monstrantes verum Deum.

Forma juramenti haec est: „Iurare te faciam, id est, accipiam a te juramentum, vel jurabis mihi per Dominum, Deos coelorum et Deos terrae, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Cananaeorum, inter quos habito". Hic clare testatur scriptura, Patribus non ignotum fuisse mysterium divinitatis, praecipue Abrahae, qui non passus esset, fieri juramentum in haec verba, si non intellexisset, semen plus esse quam hominem.

Quia filius Dei miscet se in carnem, et est quasi divinum fermentum, quod absconditum est in massam, quae est plena peccatis et corruptione, ideo loquitur de una essentia, et tamen addit pluralitatem: per Dominum, Deos coelorum et Deos terrae. Ergo Deus est una simplicissima essentia, et tamen plures in personis vel hypostasibus.

Semper autem, quando juramus, duo complectimur, implorationem auxilii et defensionis divinae, et imprecationem poenae. Quasi dicas: Ita me Deus adjuvet, aut puniat fallentem, als mir Gott helff oder nicht. Si servo jusjurandum, sit mihi propitius, si fallo, puniat.

Pulcherrimus cultus et invocatio Dei est. Qui enim jurat, fatetur, se implorare clementiam et favorem Dei, et exspectare ab eo beneficia defensionis et auxilii, et sibi imprecari ultionem divinam, si fallat. Ideo secundo praecepto annexa est comminatio, quae minatur perjuris: „Non enim habebit Deus insontem eum, qui usurpaverit nomen Domini vane": quia est abnegatio et contemtus Dei.

Quodsi servas juramentum, maximum cultum Deo praestas, quia jurare est confiteri Deum protectorem et salvatorem. Si pejeras, jam abnegasti Deum, repudiasti ejus gratiam, et provocasti in tuum caput ejus indignationem et iram.

Supra cum Abimelech jurat Abrahae, non usi sunt hac forma, nec ritu illo. Sed hic novus modus jurandi est, quia vult Abraham Christum in juramento complecti, juxta illud, Psalm. 63. (v. 12.): „Laudabuntur omnes, qui jurant in eo". Qui enim vere jurat, colit et honorat Deum, et nomen ejus invocat; qui falso jurat, blasphemat et maledicit divinae majestati, eamque contumelia afficit: contemnit eam *) et nihili facit. Postremo peccat, qui sine necessitate jurat, quando scilicet magistratus et lex caritatis non postulat.

Sed cur prohibet Abraham, ne servus ambiat unam ex filiabus Cananaeorum? Respondeo: Abraham vicinus morti multarum rerum experientiam habuit in hac terra; ubi vixit apud homines ethnicos, quorum mores et vitam diligentius inspicere oportuit, conversari, colloqui et communicare de variis rebus, si quidem universae ejus opes et victus in re pecuaria et agris fuit, propemodum ut pastorum,

*) Edit. princ. eum.

unde non suam tantum familiam aluit et sustentavit, verum etiam carnes, butyrum, lac, caseos et similia vendidit, quod non potuit fieri sine familiari conversatione cum incolis et civibus. Itaque ex illa consuetudine et familiaritate forsan moti sunt quidam, ut Isaac tam honestum et formosum adolescentem generum aut affinem sibi exoptarent, fortassis ex praecipuis familiis Ephron aut aliorum. Et supra dictum est, Abraham in re lauta fuisse benedictione divina, quam ob rem vel solam conjunctionem ejus expetiverunt.

Variae autem causae fuerunt Abrahamo, cur id recusaret: aut enim oeconomiae, aut ecclesiae pericula veritus est; fortassis ingenia et mores puellarum displicuerunt, quod aut opibus, aut forma, aut genere praestantes nimium superbirent. Durum enim inprimis est, esse generum in domo potentis et divitis, et femina divite et imperiosa nihil est intolerabilius: cogitur enim maritus sequi imperium et auctoritatem uxoris, aut vincunt saltem et emolliunt blanditiis viros captos amore.

Pericula igitur haec oeconomiae in mentem venerunt, ne requireret formosam aut divitem, sed simplicem et honestam, quae in re domestica sedula et laboriosa esset; servire enim uxoribus dominabus non solum molestum, sed etiam turpe est: neque enim dominari in maritos debent, sed in boves, oves et asinos.

Sed praeter hanc potior fuit causa ecclesiastica: quia terra haec fuit damnata divinitus, sicut supra dixit Deus ad Abraham: Terram hanc tibi dabo. Item: Nondum completae sunt iniquitates Amorrhaeorum. Habuit igitur eam pro terra abjecta et invisa Deo, cui Deus interitum minatus sit: interim tamen

familiariter et amice cum eis conversatus est in contractibus et omnibus negotiis, et miraculum fuit, quod invenit ibi reliquias sanctas, de quibus supra.

Haec omnia intellexit Abraham; fuit enim spiritualis et prudens vir; ideo noluit miscere semen suum cum Cananaeorum sanguine, ne filius fieret idolatra, et cum seminis commixtione simul cultus sancti et idolatrici fieret confusio. Sanctorum cultus simplex apparet, et est sine specie et splendore: e contra impii tument justitia, et illa sua specie facillime decipiunt infirmos. Vidit igitur, filium, etsi non seduceretur, versaturum tamen in gravi periculo.

Itaque sollicitus est pro filio, et pro sponsa et familia filii. Et hoc juris divini est, et pertinet ad definitionem conjugii contra Papam, qui facit ex conjugio prostibulum, nec discernit inter copulam bestiarum et hominum.

Non dubito, Isaaco complures puellas, et inter eas formosas, divites et generosas oblatas esse. Sed Abraham claudit oculos, et prohibet filio, ne quam ducat, non quod resistat honestae voluntati filii per aetatem jam ad conjugium idonei: vult omnino ei honestam puellam collocare: sed non eam, quae filio sit exitio, et toti ecclesiae scandalo.

Isaac autem non adversatur patri, sed summa voluntate consilium ejus amplectitur.

Meminerint igitur hujus exempli omnes adolescentes, et discant revereri auctoritatem parentum et divinae ordinationis sanctitatem: non cogitent, esse conjunctionem bestialem, qualem Papa intelligit. Sed ante omnia verum parentem et auctorem omnium rerum fide invocent, ut incipiant sine peccato: Domine Deus, tu creasti me masculum, vides, me

non posse continere; te invoco, guberna et fortuna conatum meum, da consilium et auxilium, delige mihi aliquam, cum qua possim honeste vivere et tibi servire, et vincere fide et precibus incommoda et difficultates conjugii. Qui haec monita aspernantur, caeco impetu feruntur sine fide et oratione: illi sentient tandem et opprimentur omnis generis malis.

Quid optabilius autem est felici et tranquillo conjugio, ubi est mutuus amor, et animorum suavissima conjunctio? Illud ubique praedicatur tanquam miraculum. Adolescens ego cum ejusmodi laudes audirem, et praedicationem alicujus honesti et felicis matrimonii; item, quando legebam in Paulo (Ephes. 5, 25.): „Viri, diligite uxores vestras", mirabar, cur hoc fieret, et quorsum attineret monere et praecipere de amore conjugum, inter quos saepe non amorem tantum, sed et furorem invenire liceret. Sed experientia me docuit, ex multis vix unum conjugium laudabile esse. Unde vituperationes illae usitatae: Semper habet rixas, alternaque jurgia lectus, in quo nupta jacet (Iuven. 6, 267.): quamobrem multi vehementissime abhorrent a conjugio.

Verum non oportet de hoc genere vitae ethnicorum more sentire aut judicare, sed agnoscere Deum conditorem, et cum humilitate genu flectere et fide invocare, ut det sociam et consortem tori; quando is spiritus adest et fides in invocatione, tum licebit reliqua ratione administrare, agere cum parentibus et audire eorum consilium. Postea si non cedunt omnia ex animi sententia, tamen hanc consolationem habes: Ego oravi, consului Deum, parentes et propinquos; si quid adversum accidit, feram aequo animo. Magna enim consolatio est habere Deum te-

atem et auctorem, parentes et propinquos conscios et consiliarios.

E contra si proprio ausu insciis parentibus contraxisti, perpetuo id mordebit et excruciabit animum: En poenam ob stultitiam et contumaciam fero: offendi parentes, vicissim omnis generis offensionibus premor. Illa intolerabilis crux est.

Pulcherrimum igitur hoc caput est non solum ad cohonestandum conjugium, verum etiam ad consolandas conscientias eorum, qui sentiunt incommoda conjugii.

Adolescentes imperiti rerum non prospiciunt molestias et onera matrimonii, non cogitant, habere se hostem Diabolum, qui odit generationem, reverentiam, amorem mutuum et concordiam conjugum. Sponsus et sponsa de his rebus non anguntur. Ideo docendi sunt, ut hanc fiduciam secum afferant: Domine Deus, auctoritate et invocatione tui auxilii ingressus sum hoc vitae genus, tu dabis gratiam et benedictionem, ut ferre possim onera futura. His precibus annuit haud dubie Deus, et respondet: Fiat, quod petitur.

Impii vero proponunt sibi vituperationes et incommoda matrimonii, ideoque fugiunt et incidunt in opera carnis, immunditiem, scortationes, adulteria, de quibus inquit Paulus, Galat. 5. (v. 21.): „Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur".

Haec ideo accuratius et copiosius tracto, quia video, Spiritum sanctum non dedignatum esse istud suum opus tam prolixe describere. Impii et profani homines, qui existimant, omnia casu ferri, nihil intelligunt in sacris literis et creaturis Dei. Nostrum autem est legere, et alios erudire, ut ex scriptura

ıcta agnoscamus creaturas, et ex creaturis creatrem.

Subindicat enim scriptura, creaturam Dei obscutam esse et deformatam; ideo dignitatem conjugii n multis ornat, ut discamus, et aliis tradamus, njugium non vilipendendum esse, sicut caro et undus solet, qui non considerat, quid sit conjuum: tantum spectat concupiscentiam, libidinem, luptates, et sectatur otium et opulentiam, quae nt peccatum ipsum originis, quo misera natura ırribiliter contaminata est; ideoque pro voluptate gaudio sperato molestiam, dolorem et crucem tanm invenit.

Rarissimum igitur est conjugium felix et laetum, ıia homines non discernunt opus Dei a peccato iginali. Sed scriptura sancta veris et amplissimis udibus conjugium ornat, et monstrat, quomodo ns sit et origo oeconomiae, politiae et ecclesiae, ıae inde enascuntur et exaedificantur, quod ad materiam attinet. In ecclesia quaeritur gloria Dei, in ɔlitia pax, in oeconomia educatio prolis. Deinde ımplectitur immensam copiam bonorum operum et uctuum.

Longe aliter igitur Deus et Abraham et vere ii de conjugio judicant, quam Papa, qui tantum bidinem et voluptatem, hoc est, peccatum originis, einde etiam crucem et afflictiones in conjugio colgit.

Interim autem usitata clementia fert Deus vitia : poenas originalis mali, quia latent tecta benedicone et mirabili copia bonorum operum. Hos fructıs ipsi non vident, sed vocant civilia, saecularia et ırnalia opera: ergo adspiciunt, sicut equus et mu-

lus; non judicant secundum scripturam, quae monstrat fructus et bona opera conjugii. Quin et ethnici conjugium approbarunt, et ad id juventutem cogi voluerunt, ut conservaretur societas humani generis. Qui autem defugerunt labores et molestias usitatas, sicut Papistae et Monachi, singularia studia, opera et ordines excogitarunt, qui sibi et Deo placerent, atque ita videntes non viderunt ista.

Utut ergo haec vulgo negligantur, tamen Episcopi et doctores ecclesiarum discant, et aliis tradant. Non enim patefecit Deus verbum suum, ut contemnatur, sed ut audiamus et tractemus, et ea, quae nobis natura ignota sunt, discamus.

Aliae artes medicorum, jurisconsultorum et philosophiae plures habent auditores. Sed quia hanc doctrinam negligimus, merito poenae et miserabilis caecitas consequuntur. Habemus enim scripturam et creaturam Dei, quam si non scrutamur, nostra culpa beneficiis, quae ibi exhibentur, ac merito privamur.

Postremo jubet Abraham servum proficisci in patriam suam, et inde adducere sponsam. Nati autem sunt Abraham et Sara in Babylone, fuerunt cives Babylonii, hoc est Chaldaei, sicut supra recitavit Moses, Gen. 11. (v. 31.), quod Thare tulerit Abraham, filium suum, et Sarai, nurum suam, et eduxerit eos de Ur Chaldaeorum. Non natus est in Haran, ut quidam volunt, et ex hoc loco conantur probare.

Dixit vero servus ille ad eum: Si noluerit mulier illa venire mecum in terram hanc, numquid reducere debeo filium tuum ad terram, unde tu egressus es? Dixitque Abraham: Cave, ne forte reducas meum

filium illuc; Dominus Deus coeli, qui tulit me de domo patris mei et de terra nativitatis meae, et qui loquutus est ad me, quique juravit mihi dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipse mittet Angelum suum ante te, et accipies inde uxorem filio meo.

Describuntur ista omnia non propter Abraham, Isaac et servum, sed propter nos et omnes homines usque ad finem mundi. Voluit enim Deus proponere fidei exemplum illustre in Abrahamo, quae in tota vita ipsius lucet et regnat. Totus enim vivit et pendet ex verbo promittentis Dei, et ad illud omnia consilia et actiones omnes dirigit, non sua sapientia aut prudentia rationis confidit.

Deinde quae officii ipsius sunt, diligenter exsequitur; non otiosus exspectat Angelum, qui de coelo delapsus sponsam filio adducat, neque quicquam eorum omittit, quae ad curam paternam spectant, ne videatur tentare Deum. Requiritur ergo studium et sollicitudo parentum, qua liberis de honesto et pio conjugio prospiciant, quaerant et ambiant sponsam: non existiment, casu aut novo et inusitato modo alicunde obventuram.

Nec est peccatum, si juvenis aut puella de sponsa aut sponso futuro cogitet. Quin hoc fine apparantur convivia, congressus honesti et choreae, quae neutiquam damnandae sunt, si sint verecundae et modestae.

Quia enim sumus conditi non ad scortationem, sed ad conjugium, non modo concessum, sed et pium et honestum est quaerere et appetere conju-

gem. Sed fiat hoc ratione supra tradita in fide et invocatione, et de consilio parentum, aut quicunque eorum loco sunt.

Sic Abraham ablegat servum cum argento et donis sponsalibus, quia haec pertinent ad contrahendum conjugium: nec sentiamus, ea Deo displicere, sed probari maxime, si modo in timore et reverentia Dei fiant.

Mandata autem, quibus instruit servum, plena sunt fide. Cave, quaeso, inquit, ne ducas filium meum in terram illam, unde egressus sum ego: id enim prohibuit Deus, ne redirem. Sum eductus per Dominum, Deum coeli, qui plures habitationes et hospitia habet, quam illam regionem et patriam meam. Est Dominus coelorum; aliud ergo regnum mihi destinavit, quam patriam. Nec volo, te ex hac terra, in qua nunc habito, ullam ambire, quia delendi sunt Cananaei propter idolatriam, qua contaminati sunt. Et idem infra in historia Dinae significatur.

Ut autem confirmet servum, addit, Deum non solum locutum esse, verum etiam jurasse sibi. Ita nihil aliud vivit aut loquitur Abraham, quam Deum: credit promissioni divinae, et hac fide omnia feliciter gerit, politice et oeconomice: non solum sublimia illa opera, ut immolationem filii, victoriam adversus reges plena et firma fide perfecit, sed etiam vulgaria et quotidiana. Quia, inquit, Deus mihi locutus est, promisit et juravit: Hanc terram tibi dabo; ideo ne ducas filium illuc, quia esset contra promissionem et Biblia, sive scripturam meam et fidem.

Sic totus vivit in fide, etiam in istis minutissimis rebus, quae Papa carnalia, saecularia et mundana vocat. Carnale autem vere est, quod secundum carnem fit, „concupiscentia, libido et similia", Gal. 5. (v. 19.). Sed quaerere uxorem non est carnale, sed quicquid de carne restat, absorbetur per fidem, ut sit spirituale: Spiritus enim liberat a corruptione et vitio originalis peccati.

Nititur ergo Abraham promissione, et docet, omnia gerenda esse in πληροφορίᾳ fidei, sive magnum, sive exile appareat. Sic nos quoque discamus, Deo reddenda et committenda esse omnia, sive singularia, sive usitata, summa et infima, ut laetemur, et fortes simus in Domino, omnem sollicitudinem in eum projicientes. Videtur res sordida et obscoena propemodum, apparare filio nuptias. Sed in quanto pretio et honore est in oculis Abrahae? Adeo ut non dubitet de Angelorum praesentia, cura et praesidio.

Amplificat autem suam Bibliam, hoc est, promissionem, quae ipsi fuit Bibliae loco, quam nos habemus. „Deus coeli, qui locutus est ad me, inquit, mittet Angelum suum ante te". Sic enim colligit: Cuicunque loquitur Deus, huic ministrant Angeli et omnes creaturae. Mihi locutus est Deus: igitur ministrabunt mihi Angeli.

Haec pulcherrima conclusio est ex promissionibus divinis, qua certo statuit, Angelos adfore servo. Ego enim habeo Deum, qui habet Angelos, is dabit Angelum, qui te comitetur et adjuvet. Mirabilis omnino vox et fiducia est, qua credit, Angelis jam hoc opus mandatum, ut praesto sint servo. Ego quod meum est, faciam, cogitavit, dabo servo dona, quae

ferat sponsae, et arrhas: Deus adjunget Angelum, qui reliqua curet.

Sic plena et perfecta fide committit causam Deo et Angelis. Illo vili, carnali et stulto, ut apparet, opere sentit occupatos coelestes illos spiritus et principes. Et tam certus est de eorum ministerio, ut non solum sciat et credat, se domi Angelos habere, sed etiam praesto adesse, quocunque miserit servum. Quia habemus Deum coeli et terrae, ergo Angeli sunt defensores, curatores, imo ministri, ubicunque fuerimus.

Hinc in Psalmis manarunt dulcissimae voces: „Castra metatur Angelus circa timentes eum", 34. (v. 8.). „Angelis suis mandavit de te", 91. (v. 11.). David enim paullo altius hasce historias introspexit, quam Papa et nos solemus, qui putamus, Angelos nos non curare, sed ludere otiosos in coelo. Sic natura omnes judicamus, et accessit ad vitium illud peccati originalis ipsa consuetudo ita docendi et cogitandi, quod longissime a nobis absint: cum videamus, defensione et ministerio eorum servari et tegi, quicquid habemus, et saepe horribiliter perire homines, quando eorum ministerio destituuntur. Abraham longe aliter et rectius judicat: Angelus Dei, qui me creavit, promisit et juravit, curabit et adducet sponsam. Non dicit: Patrueles et cognati mei cogitabunt, quomodo filius habeat uxorem, sed: Angelus erit orator et legatus, qui persuadebit, ut sequatur sponsa.

Quis unquam similem fidem audivit aut habuit, qui tam certo sibi persuaderet hoc, quod Abraham sibi promittit? Nihil ad hunc Ambrosius, aut Augustinus, aut similes. Et quae sint ejus opera, vi-

les; est oeconomus et pastor, vivit inter homines usitata et vulgari ratione vitae, facit id, quod omnibus parentibus in more est, ut prospiciant et curent nuptias liberorum; nihil hic spirituale apparet, non cucullus, non rasura, aut similes nugae.

Pertinent igitur haec ad excitandam fidem nostram et invocationem, ut conjugium ingressurus Deum invocet, et credat, eum daturum, quam petit uxorem, moribus suis aptam. Itaque cum fiducia sic statuas: Scio, Domine, additurum te mihi Angelum, qui gubernet omnia; ego addam manum, linguam, et quae mearum partium sunt, faciam: reliqua tibi curae erunt.

Sic et ecclesiasticas aut politicas functiones subiri cogitemus: Quia vocor ad munus pastoris aut doctoris, faciam, quod possum: Angelus aderit, qui gubernabit omnia. Ad hanc fidem sequitur pax, securitas et gaudium spiritus in qualibet tentatione. Quia certus sum, etsi multa mala me premunt, tamen Angelos esse inspectores et episcopos: ipsi ergo viderint de felici eventu et liberatione.

Hoc qui credit, eum vere beatum pronuntiabimus. Sed turpissimum vitium est incredulitas et caecitas, quae tanta beneficia nec agnoscit, nec credit: ideo etiam tam ingrati sumus, inhumani et ferrei, ut ea officia, quae Angeli hominibus praestant, inter nos prorsus frigeant, neque alter alterius commodis eodem studio inserviat, quo coelestes illi spiritus quotidie et singulis momentis ministerium suum diligentissime peragunt. Ideo dabimus tandem poenas huius ingratitudinis.

Et tamen certa res est de praesentia Angelorum, de qua ne semel quidem ambigendum erat.

Certum est, eos non solum adventum nostrum in futuram patriam exspectare, sed vere nobiscum versari in hac vita, curantes et gubernantes nostra negotia, si modo firma fide id credimus.

Quodsi adversi aliquid in vita accidit, cogita: Deus coeli promisit et juravit, se velle esse Deum meum: ergo non desperabo de auxilio et defensione, quia audio, magnos illos principes in coelis nihil aliud, quod agant, habere, quam ut sint paranymphi in nuptiis, conjungant sponsum et sponsam, curent nuptias, custodiant liberos et rem familiarem.

Haec cura eis demandata est, et si crediderimus, eandem experiemur singuli. Sic enim videmus Abrahamum certo persuasum habere, adesse sibi Angelos et ministrare, non secus ac si ante oculos adstarent, cum tamen sint invisibiles. Tanta est ejus fides: et qui eandem fiduciam habet, versari inter nos Angelos, et administrare omnia, is certissime videt Angelos: sed oculis spiritualibus, non carnalibus.

Est autem haec insignis commendatio coelestium spirituum, quod adhiberi se patiuntur ad tam humilia ministeria, ipsis, ut videntur, indigna. Ac sane quae nostra superbia est, merito gratias Deo agimus, quod non creati sumus Angeli: non enim ferre potuissemus ministerium tam abjectum, ac Luciferum omnes secuti essemus. An non enim abjecta et sordida res est, adducere mulierem sponsam Isaac? Praeterquam enim, quod humana natura corrupta et horribiliter deformata est peccatis et poenis, hic sexus prae viris singulares calamitates et crucem sustinet. Num igitur tam sanctus Angelus patietur,

ea

mitti ad mulierem? Indignum omnino est majeate Angelica.

Sic nos solemus, qui nihil aliud, quam lutum, utredo et vermes sumus: si qui antecellunt alios onis eloquentiae, sapientiae, ingenii, imo opum aut ormae, quanto fastu super eos, qui hisce carent, se fferunt, quibus tamen pares sunt peccatis et calaitatibus? Sic Diabolus existimavit, indignum esse ajestate Angelica, servire Rebeccae, non ad petiionem Abrahae, sed ad votum tantum, cum dicit: 'ade, Angelus Domini tecum erit. Iustissima causa idetur superbiendi et irascendi.

Caeterum hinc apparet, quae sit natura bonorum ngelorum, quam sit humilis, suavis et benigna naira, quae non dedignatur servire peccatoribus mierrimis, viris et feminis: quia ardent luce et saientia divinae bonitatis. Quicquid Deus jubet, id ximium et optimum esse intelligunt, quia placet eo. Sic Gabriel non recusat, mitti ad virginem onge se inferiorem, et afferre nuntium mandatum a eo; quia scit, Deo placere, sive singulare, sive ulgare mandatum sit, nihil moratur. Mali spiritus ontemnunt non ministeria tantum, sed ipsum etiam ominum et Deum.

Nos igitur cum intelligamus, Angelorum conuetudine, custodia et amicitia nos frui, agamus Deo ratias, et imitemur eorum virtutes et officia caritais et benevolentiae mutuae. Nemo hominum tam enignus, et ad omnia obsequia et beneficentiam paatus est, quam Angeli: sed non credimus nec tribuimus eis has virtutes. Sed certum est, Rebeccam t Isaac fideliorem amicum et custodem Angelum habuisse, quam servum et cognatos. Servi fides ipsis

fuit satis perspecta; sed nihil fuit ad Angeli fidem et benevolentiam.

Discamus ergo, optimos et constantissimos amicos nostros esse invisibiles, Angelos videlicet, qui fide et benevolentia et omnibus officiis amicitiae longe superant visibiles amicos, sicut mali Angeli et Diaboli invisibiles infensiores hostes sunt, quam visibiles. Quicquid mali fit, ab illis oritur potius, quam ab iis, quos oculis cernimus: e contra, si quid boni accidit, id totum per bonos Angelos administratur.

Si credimus igitur et sumus pii, Angeli boni nobis sunt amicissimi: sicut Isaac et Rebeccae fuerunt, qui et ipsi peccatores et indigni erant tanto praesidio; sed quia credebant, habebant adjunctos Angelos ministros. Sic nos quoque consuetudine coelestium spirituum frui statuamus quantumvis deformatos peccatis, et indignos tam excellentis creaturae ministerio.

Exstat Bernhardi dictum de lapsu malorum Angelorum, qui fingit, sicut Poëtae figmenta habent, illam fuisse occasionem lapsus Satanae de coelo, quia viderit, Filium Dei incarnandum esse, et assumturum hanc miseram massam humani generis; deinde Angelis demandari ministerium et curam naturae humanae, quae ipsis longe erat miserior: indignitate igitur rei motum contemsisse Filium Dei, ideoque coelo excidisse. Satis pulchra et pia cogitatio est, et videmus, id malum a Satana quoque per peccatum omnibus hominibus inditum: quo quis est locupletior, doctior, formosior, hoc insolescit magis, sicut poëta ethnicus testatur: Nec servare modum rebus sublata secundis (Lucan. 2, 38.).

Homines igitur monendi sunt, ut fugiant hunc Diabolicum fastum, et agnoscant suam miseriam. Si enim Angeli lapsi sunt propter illam superbiam ex magnitudine et praestantia donorum, etiam hominibus ea exitio erit, et praesertim iis, qui de rebus divinis sibi judicium temere sumunt, et cum vix unciam sapientiae habeant, centenarium se possidere putant.

Deus ista cura et familiaritate Angelorum voluit significare, quanti faciat nos, qui credimus in ipsum, et quam vehementer nos diligat: utinam per nostram corruptionem et horribilem illam depravationem possemus agnoscere et redamare Deum, qui se tam benignum et propitium exhibet, ut nobiscum habitet et conversetur, licet invisibiliter, non tamen insensibiliter, ut sic dicam: et hujus amoris et familiaris conversationis pignus nobis dedit Filium suum, Ioannis 3. (v. 16.). Sed homines securi et profani aures habent, et non audiunt. Cor eorum excaecatum est, aures aggravatae (Es. 6, 10.).

Quodsi crederemus, essemus beati et in ipso coelo, quia fides est restitutio omnium rerum. Habemus consuetudinem Angelorum, et spirituum coelestium, quibus voluptati est curare vitam et res nostras. Diabolus autem in Paradiso aperuit nobis oculos, ut videamur nobis sapientiores et majores Deo et Angelis. Sed agnoscamus imbecillitatem nostram, et fidem exerceamus in meditatione ex exspectatione tantorum beneficiorum, quibus fruimur propter Angelorum custodiam, praesente ipso Filio Dei.

Pertinet autem hoc quoque ad confirmandam nostram doctrinam de matrimonio, quod Deo curae sit contra Satanicas blasphemias Papae, qui immun-

ditiem vocat. Scimus ex novo testamento, Christum venisse ad nuptias. Hic Angeli dicuntur esse παρανυμφοι, quos Deus adjungat suis sanctis. Parentes igitur hanc consolationem teneant, orent, credant, et faciant suum officium, mittant servum, quaerant sponsam, ambiant, et aderit Angelus Domini, et Deus ipse, qui gubernabit et perficiet omnia.

Sin autem mulier noluerit sequi te, non teneberis juramento: tantum filium meum ne reducas illuc. Posuit ergo servus manum sub femore Abraham, domini sui, et juravit illi super sermone hoc.

Mira sollicitudo Abrahae describitur, ne filius reducatur a servo in patriam suam, in Chaldaeam; jubet enim simpliciter reverti servum, si nullam inveniat, quae eum sequatur. Ac fecit ipse suum officium, misit servum, ut quaerat et ambiat puellam, et addidit: Angelus Domini providebit uxorem, si est illic aliqua, quae divinitus ei attributa est: si nulla sequetur, certum est, indignas esse, et quae nec Deo, nec Angelis placeant *). Quanquam sperat, Deum parentibus et puellae hunc animum inditurum, ut sequatur. Sin aliter acciderit, liberat servum juramento.

Haec omnia proficiscuntur ex mira firmitudine et πληροφορίᾳ fidei. Fuit enim certus, si non inveniret nurum inter cognatos, vel ex lapidibus, aut ex gleba vel costa excitaturum Deum sponsam: quia parat nuptias filio, etiamsi incertum sit, an sit servus adducturus sponsam. Sed auxerunt fiduciam et spem priora beneficia et miracula, ut liberatio filii, cum jam mactandus esset in sacrificio. Cogitavit igi-

*) Edit. princ. placeat.

r: si nec in Syria, nec in Babylone, nec in toto rrarum orbe invenero, quae nubat filio, tamen cubit Deus filio uxorem.

Discamus ergo ex hoc exemplo credere promis-s, et exspectare divina beneficia, ac tolerare, si quid rendum erit adversi. Tali enim animo praeditus it Abraham ad omnem eventum paratissimo, versa-s est in rebus etiam externis, et, ut apparet, ludi-is vera obedientia et firma fide, qua et bona spe-vit a Deo, et incommoda oblata aequo animo tu-:. Talis animus vere Christianus est et liberrimus. i inveneris sponsam, inquit, adduc; sin minus, cer-m est, non fuisse dignam aliquam, quae te seque-tur, aut quae filio meo divinitus destinata sit.

De ritu illo jurandi supra dictum est, honorari i non simpliciter posteritatem, sed Filium Dei, ai ex lumbis Abrahae egressurus erat, et per hunc cet jurare, alias per neminem. Hoc ipso autem, quod ıbet Abraham jurantem ponere manus sub suo fe-ore, significat scriptura sancta, illum fructum lum-orum esse verum Deum. Quaestio autem, an liceat hristianis jurare, alias satis tractata et explicata est; uod concessum sit petere et dare jusjurandum.

t accipiens servus decem camelos ex ca-elis domini sui in manu sua, et surgens biit in Mesopotamiam ad civitatem Na-or. Porro camelos fecit accumbere extra ivitatem juxta fontem aquae vespere, eo empore, quo solent mulieres egredi ad haurіendam aquam.

Videtur haec res otiosa et nullius momenti, aut, t Papistae judicant, saecularis et carnalis. Num

enim Spiritus sanctus nihil aliud habet, quod tradat, aut scribat, quam de camelis? Respondeo: Deus testatur, curae sibi esse pios et fideles, etiam in rebus leviculis et infimis, et, quicquid agunt, probari sibi ostendit.

Deinde pompam et apparatum ad nuptias describere Moses voluit, cum narrat, servum accepisse et duxisse decem camelos. Non fuit admodum splendida pompa, quia non affuerunt equites: et fortassis usus camelorum fuit, ut mundum muliebrem et ornamenta apportarent; vult enim, sponsam honorifice adduci. Igitur non reprehendendus est in hac re apparatus, si sit mediocris et sine immodico sumtu, ut habeatur ratio honestatis et decori in nuptiis, et fiant omnia in timore et reverentia Dei. Monachi haec omnia damnant, ipsas etiam nuptias, quae tamen non tam propter consuetudinem aut voluptatem celebrantur, quam propter finem et usum, videlicet oeconomiam, politiam et ecclesiam, quae inde exsistunt, suntque eorum quasi antepraedicamenta nuptiae. Ideo addit Abraham camelos et alia dona, sponsae et parentibus offerenda.

Quod additur, servum omne bonum habuisse in manu sua, Iudaei, sicut Lyra recitat, interpretantur de tabulis, in quibus facultates et opes Abrahae descriptae fuerint, et servo traditae, ut exhiberet eas sponsae et cognatis ad conciliandum animum eorum et benevolentiam. Sed verior haec sententia est, ut intelligatur de variis donis, quae ex omnibus bonis Abrahae sumsit servus, atque in manu, hoc est, potestate sua habuit: qui mos omnium gentium est, ut muneribus invicem missis mutuam benevolentiam et amicitiam concilient. Ita servus tulit aurum, argen-

tum, aromata et similia, quae dono offerret parentibus, sororibus et fratribus puellae, sicut nos hodie sponso aut sponsae vocati ad nuptias dona dare solemus: id neutiquam reprehendendum est, sicut Monachi peccatum dixerunt. Scriptura enim affirmat, idem a principibus viris et sanctis servatum esse.

Postremo etiam circumstantias addit Moses loci, temporis, civitatis et personarum; tam accuratus est in hac descriptione: idque eo fit, ut sine ulla haesitatione sentiamus, Deum singula negotia et actiones nostras gubernare et curare quam diligentissime. Angelus, qui procus est, additus servo divinitus, dirigit iter et consilia omnia: servus non habuit mandatum praecipue ad civitatem Nabor eundi: tantum dixit ei Abraham: Vade in terram, sive patriam meam; sed consilio et impulsu Angeli ad civitatem Nahor applicat: ibi quia incertus est, ubi divertendum sit, instituit orationem ad Deum.

Dixitque: Domine, Deus domini mei Abraham, obsecro, fac occurrere mihi hodie, et fac misericordiam cum domino meo Abraham. Ecce ego sto juxta fontem aquae, et filiae hominum civitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella, cui ego dixero: Inclina hydriam tuam, ut bibam, et illa responderit: Bibe, quin et camelis tuis dabo potum, ea sit, quam praeparasti servo tuo Isaac, et per hoc intelligam, quod feceris misericordiam cum domino meo.

Ex hac precatione nascitur quaestio, an liceat, Deo praefinire tempus, locum, personam et modum

rei, quam petimus. Quia enim Deus est liberrimus, ita orandum est, ne Deum ulli circumstantiae alligemus, sed simpliciter dicendum: Fiat voluntas tua. Sic in historia Iudith (7, 22.), cum dixisset Osias: Hos quinque dies exspectemus a Domino misericordiam, graviter id reprehendit Iudith (8, 11, 12.): „Posuistis vos tempus miserationis Domini, et in arbitrium vestrum diem constituistis ei? Non est iste sermo, qui misericordiam provocet, sed potius, qui iram excitet, et furorem accendat". Quaeritur igitur, an servus iste peccaverit praescribendo Deo modum rei gerendae? An sit tentatio? Similis petitio est Ezechiae requirentis signum sanitatis futurae, et quod adscensurus esset in templum. Item Gideonis, cum peteret signum victoriae in vellere.

Respondeo breviter. Secundum legem non licet, Deo quicquam praescribere; sed secundum evangelium piis licet, qui sine lege sunt, impiis non item. Ideo conceditur servo huic petitio ista, quia habet mandatum a Deo. Sic breviter responderi posset; sed nolumus uti hac libertate evangelica. Secundum legem potius explicemus quaestionem. Ac primum illud notandum est, exempla sanctorum et filiorum Dei non esse trahenda in consequentiam et regulam, nisi quando sequuntur praescriptam regulam in verbo.

Secundo responderi potest, servum locutum non indicative, sed optative: et verisimile est, eum haec verba non aperte et clare prolocutum, sed fuisse gemitum et votum cordis. Scriptura autem solet ea etiam, quae quis cogitat, dicta appellare, ut in Ps. 14. (v. 1.): „Dixit insipiens in corde suo". Item mulier, quae fluxum sanguinis patiebatur, Matth. 9.

(v. 21.) dicebat intra se, hoc est, cogitabat: „Si tetigero tantum fimbriam vestimenti ejus, salva ero“.

Sic servus cogitavit: En veni in Mesopotamiam, quid nunc agam? Incertus sum, non habeo in mandatis, ubi divertendum sit, et qui adeundi sint ex cognatis. Domine Deus, fer opem. Et addit votum: Utinam veniret virgo, quae futura est sponsa filio domini mei. Nihil praescribit Deo, in indicativo aut imperativo modo, quod in historia Iudith fit, sed optat tantum, perinde ac si ego tacitus exoptarem principis aut amici cujusdam adventum praeter omnium spem et opinionem.

Pertinet autem hoc ad consolationem et confirmationem fidei nostrae in invocatione, quia significat scriptura sancta hoc loco, Deum tam prope adesse piis, ut non solum exaudiat preces indicativas, ut sic dicam, sed et optativas. Sicut quilibet, si totam suam vitam exploret, hoc expertus est, et testabitur, saepenumero praeter spem optanti tantum multa contigisse.

Quare non est necesse, hanc quaestionem per libertatem evangelicam explicare. Non enim alius sensus est, quam quod servus tacitus optat: O si veniret jam puella illa destinata Isaaco in matrimonium ad fontem, et ferret hydriam ad hauriendam aquam.

Iudaei meras nugas afferunt. Sed simplex haec sententia est servi optantis adventum puellae, et ubi eam videt iisdem signis oblatam ad se accedere, expavescit, quod tam subito et insperato optatis ejus respondet eventus. Ideo non est tentatio, sed significatio desiderii cujusdam, perinde ac si adolescens veniret ad choreas puellarum, et cogitaret: Utinam

conspicerem eam, quae mihi futura est uxor, aut *) casu aliquam conspicaretur, quae postea ei collocaretur. Hujusmodi exempla innumera sunt etiam apud impios, qui interdum voti compotes fiunt praeter opinionem. Sed piorum haec magna consolatio est, quod etiam optando orant et invocant. Praeterea hujus servi is animus fuit, ut etiam non oblata Rebecca acquievisset Dei voluntate: alioqui recte diceretur tentatio. Sed praedicta ratione non est tentatio aut petitio signi.

Caeterum si homini contentioso haec non satisfaciunt, respondendum est eodem modo, quo ad Ezechiae et Gideonis exemplum respondemus. Illi enim humiliter veniam precantur, et petunt, sibi ignosci, quod signum petant. Nec petunt diffidentia aliqua moti, sed magnitudo rei promissae tanta est, ut vix possint capere: et quasi laetitia et admiratione obstupefacti coguntur signum tantae rei postulare.

Gideon non dubitabat, se missum et vocatum divinitus ad suam militiam; sed laetitia quadam et stupore spirituali signum petit, ut etiam alii, qui hanc promissionem audituri erant, signo confirmarentur. Sic servus tacitus requirere signum potuit non sua causa, sed ad confirmandum animum et amorem puellae. Haec non incommoda responsio est: sed magis placet, quae de optativo modo diximus, quia convenit cum experientia communi tam piorum, quam impiorum.

Videamus et verba precationis: Fac occurrere, inquit, hoc est, fac contingere, contingat, quaeso, lieber, lafs mirs widerfahren, begegnen, ea sit, quam praeparasti. Hebraeum verbum יָכַח, significat de-

*) Fort. et.

ehendisti, vel redarguisti. Ac digni odio sunt Iuei, qui vocabulorum proprietatem et emphasin scurant, et quasi hebetant, et faciunt vocabula quivoca; sed discamus ea intelligere et interpreri in sua propria significatione. Ut cum dicit riptura (Gen. 2, 21.): „Aedificavit mulierem e sta viri", Iudaei exponunt, formavit; et non est iena interpretatio, sed significatio et proprietas cabuli non penitus redditur.

Ita cum verisimile sit, servum hanc sententiam m protulisse hisce verbis, sed mente aut cogitatio tantum, videtur Moses singularibus et significanbus verbis, dignis Mosaico spiritu, eam efferre voisse. Et respexit haud dubie ad varia impedimenta, iae Diabolus hominibus in omnibus rebus susciiendis et gerendis objicit. Ideoque necessaria est vocatio, ut repellat ea Deus, et largiatur secundos citus. Nisi enim ipse aedificaverit et custodierit ciitatem, domum et ecclesiam, irritus erit omnis coatus humanus.

Haec servus cogitavit; habuit enim eruditum raeceptorem, quem audivit saepius monentem, omia nostra negotia et consilia habere infensissimum acerrimum adversarium, Diabolum. Ideo precatur, sidias et impedimenta Diaboli removeri, et concei felicem successum et exitum laetum. Id vult, cum icit: Fac occurrere, hoc est, da tu, ut obsequantur ieae petitioni parentes et filia.

Habuit quidem mandatum certum, et non dubiivit de praesentia Angeli, quamvis eum oculis non ideret: sed scivit, tanquam discipulus in ecclesia brahae, Satanam non quiescere, sed omnem movee lapidem ad turbandos pios conatus. Quid si non

intromittar in civitatem, aut saltem in aedes Laban? Quid si puella non consentiet? cogitavit. Adjuva igitur, ut omnia feliciter succedant et conficiantur.

Similis phrasis est, Esaiae 64. (v. 5.): „Occurristi laetanti", id est, praesto fuisti tuis, eosque liberasti; sed cui? Facienti justitiam, hoc est, utut opponerent se Diabolus et hostes, tamen liberasti populum tuum.

Moses igitur admodum significanti verbo usus est, et ostendit, servum fuisse optimum theologum, qui insidias Diaboli praeclare intellexerit, quod soleat intentus esse in omnes occasiones ad turbandum et resistendum omnibus bonis operibus. Sic in Daniele (10, 13.) dicitur: „Princeps regni Persarum restitit mihi, et ecce, Michaël, unus de principibus primis, venit in adjutorium meum". Et Zach. 3. (v. 1.): „Satan stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei".

Haec tanta pericula et tam varia excutiant nobis securitatem, et exsuscitent ad invocationem, ut occurrat nobis Deus, et det facilem successum omnibus nostris negotiis. Conjugii infinita impedimenta et pericula sunt. Sed oratio et Angelus discutiunt, et facillime perrumpunt. Similiter in omnibus functionibus, sive magistratum geras, sive munus docendi in ecclesia sustineas, discas orare et petere a Deo exemplo servi hujus: Fac occurrere; da, ut sponte se offerant omnia. Nec servus id optare aut petere unquam potuisset, nisi fuisset bene edoctus in cognitione et experientia rerum spiritualium et insidiarum Satanae. Principium ergo omnium negotiorum sit invocatio Dei; deinde cogitatio de cura Angelorum.

Huc pertinet alterius quoque vocabuli proprietas: praeparasti eam. Iudaei interpretantur, disposuisti, depugnasti, non male quidem, sed non exprimunt vim vocis Hebraeae, et sensum spiritualem. Idem verbum exstat, Psalm. 6. (v. 1.), et 50. (v. 4.), et supra capite 20. (v. 16.): „Et fuit reprehensa Sara". Ideo mea explicatio haec est: Servus fuit in summa angustia, ut maxime adesset Angelus; quia non sensit, nec credidit tam firmiter praesentiam spiritus coelestis, quam certo ipse aderat. Sic nos, etsi non ignoramus, habere nos custodes Angelos, tamen dubitamus saepe, ideoque pavemus et trepidamus, quia malediotio et incredulitas causa sunt dubitationis, et impediunt fidem in nobis.

Intelligo igitur, vocem הֹכַחְתָּ, id est, reprehendisti, referendam ad Diabolum, ut sit sententia: Domine Deus, argue et convince Diabolum pro Rebecca, ut fiat uxor Isaac et mater ecclesiae ac seminis promissi.

Significat autem Moses, esse mirabilem dimicationem et certamen in omnibus divinis operibus, et quod Deus omnia efficiat per Angelos, tanquam disceptando cum Satana, ut superius exemplum ex Daniel. 10. (v. 3.) declarat. Habemus enim Angelos adjunctos; sed sunt in perpetua disputatione et redargutione cum Diabolo, qui nititur impedire hoc opus, quod Angeli promovere cupiunt.

Videbat Diabolus, Rebeccam esse puellam piam, pudicam et honestissime educatam, eamque futuram conjugem Isaac et matrem benedicti seminis; ideo enim aderat servus cum mandatis, ut eam abduceret. Id conatus est impedire. Fuit igitur opus disputatione et redargutione boni Angeli, qui cum servo erat,

et servus id unum optabat et precabatur, ut Dominus certando cum Daemone per bonos Angelos tandem vinceret.

Haec significatio verbi propria, et genuina hujus loci sententia est: quod disputata sit puella, ut sic dicam, id est, disputando acquisita, propterea quod inter Angelos bonos et Daemones perpetua disputatio est. Boni Angeli proponunt et promovent bonum: mali opponunt malum, et horum objectiones impias solvunt pii, et reprehendunt adversariorum spirituum consilia et conatus. Ad hunc modum Moses quasi poëtice et verbis figuratis precationem servi exprimere voluit.

Factumque est, priusquam ipse desiit loqui, ecce Rebecca egrediebatur, filia Bethuelis, filii Milchae, uxoris Nahor, fratris Abraham, eratque hydria sua in humero suo.

Hinc sumi potest explicatio superioris quaestionis in precatione servi, quae omnes propemodum circumstantias inclusit, et praescripsit Deo: id quod pugnat cum doctrina Christianorum et verbo Dei, quod docet, tempus, locum et modum rei gerendae Deo permittendum, et simpliciter rem ipsam petendam, hac fiducia, quod daturus sit eam suo tempore et loco. Quodsi differtur auxilium, non propterea cessandum est ab oratione. Et tamen cum conditione tempus aut similia proponi possunt: Domine Deus, si hoc tempore aut hoc loco fieri posset, quam vellem ego, te oro, ne mihi nunc desis. Sicut jam oramus pro Philippo, qui abest a nobis, et Wimariae graviter decumbit, ut restituat ei Deus vires et

valetudinem, et servet eum ecclesiae et communibus studiis diutius.

Deinde credibile est, servum non tantum hac hora sic precatum esse, cum staret ad fontem, sed toto itinere. Et cum jussus esset ad haec loca proficisci, et Abraham affirmasset, fore ei comitem Angelum, necessario locus et tempus definienda ei fuerunt, et *) secundum mandatum et promissionem domini sui. Tamen quia Abraham eum liberaverat religione juramenti, si non inveniret uxorem filio suo commodam, haud dubie totum negotium Deo curandum permisit. Si non ex hac terra, civitate aut domo vellet dare, aliunde, aut alio modo commodiorem multo daturum.

Porro illustre exemplum hic proponitur clementiae et benignitatis divinae in exaudiendis precibus piorum, quo et invitamur ad invocationem, et fides nostra mirifice confirmatur contra diffidentiam et dubitationem. Non enim propter servum, sed propter te et me haec scripta sunt. Priusquam loqui desierat, ecce audita est oratio: inter loquendum annuit Deus precibus ejus.

Proinde sine ulla haesitatione nobis persuadeamus, Deum facillimum et promtissimum esse ad audiendam orationem nostram, et largiendum, quod petimus. Sicut praedicat eum Psalm. 66. (v. 20.): „Benedictus sit Deus, qui non rejicit orationem meam et misericordiam suam a me“. Ac verissimum et proprium nomen Dei est: Exauditor precum, et tam quidem proprium, quam illud est: Creator coeli et terrae.

*) In editt. posterr. omissum est: et.

Nec audit tantum preces sine circumstantiis oblatas, sed etiam illo ipso momento, quo oratio profertur, fieri, aut factum esse, quod petitur, statuamus. Sicut testantur plurimae et dulcissimae voces Psalmorum (22, 6.): „Clamaverunt, et salvi facti sunt", simpliciter et absolute nulla circumstantia addita.

Hic ergo clamator, illic exauditor Deus. Tantum tu clama, et exaudieris: quemadmodum hortatur, Psalm. 34. (v. 6.): „Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae non confundentur". Atque inde mutuatus est Esaias (65, 24.) pulcherrimam promissionem: „Et erit, antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam". Sic Bernhardus alicubi praeclare et pie dixit: Fratres, nolite contemnere orationes vestras, sed scitote: quam primum incipitis orare, mox oratio vestra recitata et scripta est coram majestate divina.

Hanc rationem orandi omnes Monachi ignorant; tantum enim demurmurant preces propter obedientiam ecclesiae aut regulae suae. Orandum igitur est hac fiducia et plerophoria, ut statuas, tuam orationem exauditam esse, antequam per os erumpat. Quodsi non tam cito datur, quod petis, non propterea irrita erit precatio, sed dabitur suo tempore, et dabitur hoc, quod optas, aut longe melius et optabilius.

Absit igitur longissime omnis dubitatio de exauditione. Ego sane quando oro, ut Deus sanctificet nomen suum contra Papam, contra Turcam, illam orationem certo exauditam scio, priusquam ego adjiciam Amen: quia, antequam coepi orare, vidit Deus motum et desiderium cordis, quem multo ante intuetur et audit, quam verba per labia sonent.

Sed

Sed multiplicia impedimenta objiciuntur. Diabo-
enim adversatur et turbat, quacunque ratione
test, fiduciam hanc. Caro nostra et corda non ar-
nt fide, nec excitantur assidua meditatione et trac-
ione ejusmodi sententiarum et exemplorum, quae
lligi animo debebant, et saepe repeti, ut exsusci-
ent nos ad invocationem contra Papam et omnes
tentatus persequentes sanam doctrinam. Quodsi
c anno non sequitur effectus aut eventus optatus,
altero anno sequetur.

Inter omnia vero exempla precationum insignis
tanquam gemma est, quae Danielis nono (v. 20.
..) describitur, quam omnibus piis diligenter com-
endo: „Cum adhuc loquerer et orarem etc., ecce
r Gabriel" etc. Haec omnia enim descripta sunt,
on ut legamus semel tantum obiter, sicut profana
empla cognoscere solemus, sed ut erudiamur, at-
ue ita, ut ad nos pertinere statuamus, nec dubite-
ius de exauditione: locum vero, tempus et circum-
antias omnes arbitrio et consilio Dei relinquamus.

Hoc quicunque fecerit, re ipsa sentiet, quam mi-
nda vis et efficacia sit orationis. Similiter enim et
Spiritus adjuvat infirmitatem nostram, et postulat
ro nobis gemitibus inenarrabilibus", Rom. 8. (v.
6.); et Ephes. 3. (v. 20.): „Qui potens est omnia
uperabundanter, quam petimus aut intelligimus".
Nos petimus tantum bona ista externa, pacem, tran-
quillitatem, bonam valetudinem et necessaria ad hanc
itam. Sed potentia Dei superat omnem intellectum,
pem et petitionem nostram. Multo igitur plura et
najora largitur Deus invocantibus, quam humanus
nimus possit capere, aut postulare: quia adoramus
um, cujus potentia et beneficentia est infinita. Quin

et circumstantias omnes, locum, tempus, personam longe melius et rectius disponit, quam nos cogitando praescripserimus. Adsuefaciamus itaque animos nostros et exsuscitemus ad invocationem, ut multi simul orent: quo enim plures orabunt, hoc citius et abundantius impetrabunt. Orandum autem est in nomine Christi, non Mariae, Petri aut sanctorum aliorum, sicut Papistae solent, de quo alias saepe.

Hactenus fidem et invocationem servi descripsit Moses. Fidem enim praecedere in omnibus operibus et actionibus nostris necesse est, etiam minimis: sive edamus, sive dormiamus, sive operas oeconomicas aut politicas exercemus, omnia ex fide, invocatione et gratiarum actione proficiscantur, si quidem piorum opera bona et Deo placentia esse oportet, quod non potest fieri, nisi adsit ardens fides et invocatio, quae faciat et gubernet omnia. Monet idem Paulus, Col. 3. (v. 17.): „Omne, quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo et Patri per ipsum".

Hanc commendationem fidei, quae omnia grata et accepta Deo facit, sequitur descriptio hospitalitatis, quae alias saepe in scriptura sancta praedicatur. Ejus exemplum Moses hoc toto et tam prolixo capite recitat, quae rursus videbuntur profanis mentibus aut hypocritis otiosa, rustica et vulgaria: et talia sunt, si, ut ipsi intuentur, sine Deo, fide et invocatione sint: sed cum Deo omnia sunt eximia et magnifica.

Erat autem puella illa valde pulchro adspectu, eratque virgo, et quam nullus vir

gnoverat, et descendebat ad fontem, implevitque hydriam suam, et adscendit. Et currens servus in occursum ejus dixit: Da me, quaeso, pauxillo aquae de hydria tua. Quae ait: Bibe, domine: festinansque deposuit hydriam suam super manum suam, et dedit illi bibere.

Scriptura sancta etiam formam Rebeccae commendat: quia forma est creatura Dei bona, et neutiquam contemnenda. Ac carni conceditur aliquantula gutta voluptatis externae: si quidem natura sic sive vitiata, sive creata est, ut magis amemus formosas, praesertim honestas, bene moratas, praeditas bonis ingeniis, quae de se aliquam spem praebent, quod sint futurae bonae matresfamilias. Illa sunt dona Dei excellentissima.

Pertinent autem haec quoque ad nos erudiendos, cum tam accurate recitat Moses, fuisse Rebeccam forma bona, ingenio optimo et egregiis virtutibus ornatam, deinde bonis et honestis natam parentibus. Sed divitiarum nulla mentio, quia nihil sunt collatae ad illas dotes. Hodie quidem fere tantum opes ambiuntur et quaeruntur. Sed scriptura sancta sponsam Isaac sic pingit, quod fuerit formosa virgo, casta et pudica, bonis moribus praedita, ingeniosa, prudens, morigera parentibus. Talis sane non opus habet thesauris magnis, sed per illam dat Deus thesaurum amplissimum. Quae vero incultis moribus, stupida, imprudens et stolida est, deinde suspecta de pudicitia, quantumcunque locuplés, cuncta vitia, calamitates et cruces secum feret. Summa: qui cupit habere bonam uxorem, invocet Deum, et ipse exau-

diet vocantem, et dabit ornatam, si non omnibus virtutibus, qualis Rebecca fuit, tamen commodam et honestam.

Mores etiam et educatio pinguntur, cum narrat Moses, egressam eam ad fontem, et tulisse hydriam ad hauriendam aquam. Unde apparet, non fuisse eam virginem desidem, otio et luxu assuetam, sed mater eam instituit et adsuefecit ad operas usitatas in oeconomia, quantumvis sordidas aut molestas. Usa est ea tanquam ancilla aut famula; ideo mittit ad ferendam aquam. Ipsa servit matri in simplicitate et obedientia, nihil aliud curans, nisi ut officium faciat in iis, quae domi mater imperat. Atque haec futura erat mater Prophetarum, Patriarcharum et Christi.

Nostrae aliud nihil norunt, quam ut splendide vestiant purpura et bysso, alium ornatum bonorum morum nesciunt. Sed hanc vides ita ornatam, ut sit idonea et utilis sancto viro, et digna, quae fiat tam gloriosa mater, cujus uterus producat divinum illum florem. Quanquam aliarum laudibus nihil detraho: sint sane aut fuerint unquam divites et formosae; sed ad Rebeccam comparandae non sunt.

Accedit autem ad reliquas virtutes hospitalitas quoque. Postquam enim adscendit rursus de fonte, quem apparet fuisse profundo loco, ut per gradus descendendum fuerit, ait ad eam servus: Praebe mihi pauxillum aquae. Ac vide, qualis fuerit disciplina apud istas gentes. Servus observat Rebeccam redeuntem a fonte, occurrit ei, sed modeste et verecunde petit: Quaeso, da mihi pauxillum aquae de hydria tua ad sorbendum. Sic Lucas Actor. 20. de Paulo loquitur, quod fregerit panem et gustaverit; non di-

sit, eum comedisse. Magna humilitas et verecundia apparet in servo, sicut in virgine mira humanitas et hospitalitas: statim enim offert potum festinans, et jubet, eum non sorbere tantum, sed bibere, quantum satis est, et praebet ei potum.

Magna commendatio est hujus populi ob singularem modestiam et humanitatem, quae orta est ex religione Patrum et agnitione Dei. Honorifice admodum compellat servum, ac vocat dominum: quam vocem valde exaggerat Petrus, cum dicit (1 Petr. 3, 6.), Saram honorasse Abraham, non ut aequalem aut maritum, sed ut dominum. Sic Rebecca hospitem et peregrinum reveretur, et vocat eum dominum.

Haec disciplina a Patribus orta est, qui juventutem ad hospitalitatem adsuefecerunt, ut lavarent pedes hospitum, darent cibum et potum, ac si fuissent eis familiariter noti. Ita Paulus de viduis dicit, 1 Timoth. 5. (v. 10.): „Si filios educavit, si hospites recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit".

Apud nos raro exempla sunt harum virtutum. Habitamus enim hic non cum hominibus, sed cum porcis, qui nihil intelligunt nec discunt, neque de fide neque moribus honestis. Nobis igitur patientia opus est propter gloriam Dei, qui in hunc locum nos collocavit. Didicit autem Rebecca humanitatem, civilitatem et suavitatem in moribus a parentibus; ideo cum reverentia servo potum offert: Bibe, domine. Apud alias gentes humaniores adhuc similem urbanitatem invenies. Itali dicunt: mi sere si, mein Herr, ja. Germani cultiores paullo et civiliores: Lieber Freund, lieber Knab. Nihil simile in hoc barbarico solo audies. Fugiamus igitur vitia et ferita-

tem istam morum, et ex his exemplis mores nostros excolere discamus.

Et ubi desiit potare illum, dixit: Camelis quoque tuis hauriam, donec cuncti bibant. Et festinans effudit hydriam suam in canale, currensque iterum ad puteum, ut hauriret, hausit pro omnibus camelis illius.

Non satis est hospitii praebuisse potum, etiam camelos et reliquos servos potat; tam officiosa est et pia: non dedignatur ancilla esse peregrini et camelorum; ideo ad tantam dignitatem postea evehitur, ut fiat matriarcha. Hi scilicet mores sunt antiquissimorum patrum, qui liberos suos adsuefecerunt ad communia officia humanitatis et reverentiam erga quosvis, ut parati essent aliis inservire, suaviter et amice colloqui.

Has virtutes commendat hoc loco Spiritus sanctus. Singulas etiam circumstantias et gestus exprimit, ut significet, omnia piorum opera profecta ex corde puro et fideli ipsi esse gratissima. Et iterum addit Moses, festinasse eam, quia agilitas et celeritas semper laudata est. Et Paulus eam requirit, Rom. 12. (v. 11.): „Studio non pigri", quia tarda gratia non est gratia. Bis dat, qui cito dat. Decet ergo nos promtos et expeditos esse ad officia mutua hospitalitatis et amicitiae praestanda, cum videamus, ea tam copiose et diligenter hoc capite inculcari. Supra de Loth eadem audivimus, quomodo is hospitio exceperit Angelos: verum non pigeat nos eadem saepius legere et audire, cum Spiritus sanctus non dedignetur haec tam multis persequi et narrare. Sunt pul-

›herrima moralia adspersa toti narrationi, quae etiam ıd Deum referenda sunt, quia sunt dona Dei, non :antum quae spiritu, sed etiam quae foris et erga homines honeste fiunt; Deus enim etiam corporum Deus est. Ideo corporalia dona suppeditat, et vult, nos iis cum gaudio frui.

Videntur saecularia et profana, de quibus Stoicus aut Pharisaeus quaestionem moveret, utrum essent licita: genus hominum odiosum valde, qui nihil suavitatis et laetitiae concedunt corpori, quia religio ipsorum est, quam Paulus, Col. 2. (v. 23.) describit, non parcere corpori, affligere id et mortificare, donec redigatur in nihilum. Sicut de Bernhardo dicunt, excruciasse eum corpus, ut domaret libidinem, adeo ut tandem propter foetentem anhelitum non potuerint cum eo versari fratres. Deus creavit corpus et animam, et utrique suam recreationem concedi vult, sed certa mensura et modo.

Porro vir ille obstupuit in ea, tacens quidem, ut cognosceret, num Dominus prosperum fecisset iter suum, an non?

Servus obstupescit ad celeritatem illam et festinentiam puellae, quae tam promta et alacris est ad serviendum tam humaniter ipsi et camelis. Ac statim subiit animum ejus fiducia, exauditas esse preces suas: hinc illa admiratio et stupor. Numnam haec sponsa est, cogitavit, quae non exspectanti adhuc tam subito offertur? Certe ea est. Pertinent haec omnia ad superiorem consolationem de exauditione precum, quod Deus plus largitur, quam intelligimus et petimus. Sic ego nunquam cogitavi, nec speravi, tam late propagatum iri evangelium tam brevi tem-

pore: sicut factum est hactenus immensa Dei benignitate. Nihil tale somniavi, cum inciperem docere; stupenda ergo sunt, et digna admiratione, et quae nos confirmare debent de immensa bonitate Dei. Sicut servus de puella non amplius dubitat, sed certus est, eam fore sponsam, jamque de adeundis parentibus cogitat, et puellae animum et consilium itineris exponit.

Postquam autem biberunt cameli, protulit vir ille inaurem auream, cujus pondus erat dimidium sicli, et duas armillas super manus illius, quarum pondus erat decem siclorum auri.

Plane carnalia et profana apparent rationi, quae hoc loco recitantur, et ego ipse miror, cur de rebus tam exilibus tot verba faciat, cum supra in rebus longe sublimioribus fuerit brevissimus Moses. Non autem dubium est, quin voluerit ea scribi et exstare Spiritus sanctus in doctrinam nostram. Nihil enim parvum, nihil otiosum in scriptura sancta proponitur; sed „quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt“, Rom. 15. (v. 4.). Vult agnosci Deus in omnibus rebus, maximis et minimis.

Supra conflagrationem Sodomae et tentationem Abrahae de immolando filio paucis absolvit: quia sunt ardua, quae homo, nisi spiritualis sit, non facile intelligit. Sed quae extra sunt in corpore, aliquo modo facilius assequimur: ideo prolixe de his loquitur nobiscum Deus. Non pigeat itaque nos legere aut cogitare ea, quae prolixius hoc capite describuntur; quanquam non docetur articulus fidei et justificationis, tamen tractantur pulchra moralia: sicut se-

entur exempla humanitatis et beneficentiae erga
egrinos. Sumus per hoc caput invitati ad nuptias
beccae; audiamus ergo epithalamium pro exem-
juventutis, ut discat honorifice sentire de nuptiis
utroque sexu, quae apud ethnicos, ut in poëtis
aecis et Latinis videre est, vituperantur: quia
itum inspiciunt carnem, et ita Deum creatorem
ntumelia afficiunt. Illis opponamus textum scriptu-
sanctae.

Vocabulum נֶזֶם saepe occurrit in sacris literis,
puto, me diligenti observatione propriam ejus
gnificationem invenisse. Noster interpres vertit, in-
rem, quae est gemma pensilis in auribus, ut de
thiopibus et Cleopatra historiae referunt, quibus
ornamentum in usu fuit. Verum haec non est
opria vis vocabuli, sed proprie significat, sicut
ieronymus quoque sentit, lunulam sive frontale, ab
ia aure ad alteram semicirculum quendam. Nostrae
rgines loco istius ornamenti utuntur Perlin und
ilden Borten. Illud vero solidum aurum fuit.

Sic Proverb. 11. (v. 22.) dicitur: „Circulus au-
us in naribus suis mulier pulchra et fatua": idem
t, ac si nostro perverbio dicas, perinde esse for-
am in muliere stolida, ac coronam in capite porci.
ic Aaron ex inauribus fecit vitulum. Et non solum
it muliebre ornamentum, sed virorum, virginum
matronarum, Exod. 32. Wie die Weiber ihr gul-
en Borten unter den Schleiren tragen. Inde lamina
ımmi sacerdotis in fronte, quae fuit semicirculus
uidam: habuit mitram byssinam, et in fronte semi-
rculum de auro. Hinc regum quoque diadema or-
ım est, qui usi sunt mitris, orientales quidem can-
idis, sicut hodie Turca; Romani vero purpureis,

ein roth schon Baret, et illi ornatus aureus circumdatus. Posterior aetas coronis ex solido auro usa est, sicut Papa triplicem coronam gerit. Turcicus imperator, ut audio, sextuplicem; sed degeneratione*) a simplicitate antiquitatis.

Ejusmodi ornamentum aureum, coronulam sive lunulam auream, donat servus Rebeccae, ein gulden Haarband, oder Borten um die Haar, et duas צְמִידִים, armillas. Nostrum vocabulum cum Hebraeo convenit, Geschmeid, Armgeschmeid. Matronae praecipue alterum brachium ornarunt auro aut gemmis. Utrunque brachium ornat servus: sed, ut antea dixi, profanum hoc prorsus et luxui simile videtur, quod haud dubie Franciscanus aliquis damnaverit. Religio enim iis est non attrectare manibus aurum et argentum, licet intus in pectore infinitam βουλιμίαν alant, qua appetunt et devorant opes totius mundi. Proponuntur ergo haec contra hypocritas, ut teneamus mediam viam; Deus enim non vult, damnari ista, sed nuptias honestas esse ad invitandam juventutem ad honestum conjugium, contra omnis generis pollutiones et libidines vagas. Ideo commendat et scribi voluit moderatam hanc et honestam pompam, quae in oculis Monachorum luxus apparet, ut testaretur, sibi probari ornatum, convivia, hilaritatem nuptialem propter causam finalem conjugii, quae est generatio et educatio prolis, gubernatio rei familiaris, politiae et ecclesiae.

Haec opponenda sunt tetricis hypocritis, qui collocant religionem et sanctitatem in abstinentiam ab auro, argento, cibo, veste aut similibus. Ea Deo non placet: imo posuit nos dominos et gubernato-

*) Editt. posterr. hi degenerarunt etc.

res omnium rerum, super oves et boves et universam terram, Psalm. 8. (v. 7. 8.), et Gen. 1. (v. 29.). Attribuit non solum possessionem et dominium rerum, sed etiam usum. Vult, nos corpus conservare, non occidere: ideo dedit escam, potum, vestes, solem, lunam, et ad hunc modum concedit apparatum et ornatum in nuptiis.

Qui exemti sunt communi lege hominum, sint sane, et fruantur dono suo castitatis; verum reliqui ideo non peccant, quando contrahunt matrimonium, et exhilarantur usitato modo nuptiarum. Imo Deus laudat, et de conjugibus tam multa verba facit. Spiritus sanctus mirifice hic ornat sponsam, quasi aliud nihil, quod curaret aut doceret, restaret.

Sed hac ratione non patrocinabimur impiis, Epicureis et Antinomis, qui si ista audiunt, nihil quaerunt, quam luxum immodicum et helluationes, quibus prorsus excedunt modum, et transiliunt leges pietatis et honestatis. Sicut et in nostris moribus videre est horribilem licentiam in vestitu, ornatu et conviviis: quilibet sibi quodlibet licere putat, nec dignitatis suae, nec honestatis ratione habita: cives volunt superare nobiles sumtibus et splendore; nobiles aequare principes et reges. Hoc est nimium declinare ad dextram.

Stoicos et Monachos damnamus, qui putant, haec, ut vocant, saecularia a Deo damnata, et sua opera tanquam coelestia et spiritualia praedicant, et abstinent ab his licitis gaudiis pessimo fine: quasi Deo cultum singularem praestent, qui mereatur sibi et aliis remissionem peccatorum. Igitur qui potest, ornet se, et induat vel auream vestem, ut illorum superstitionem redarguat et conculcet. Ideo enim

dedit Deus corporalia dona, ut utamur iis, sed cum gratiarum actione. E contra eorum quoque licentiam et luxum damnamus, qui ornare, vestire et helluari immodice volunt sine timore Dei. Isti homines, Rebecca et parentes, Abraham item et Isaac vixerunt in magna humilitate et pietate, et utuntur hac pompa primum ad honorem conjugii: secundo propter futuram generationem, ecclesiam et politiam, idque in timore Dei, fide et gratiarum actione. Hoc hypocritae non faciunt, qui putant, se Deo obsequium praestare, si abstineant: nec helluones modum servant, qui pium et licitum putant, se ingurgitare, et abuti creaturis Dei. Ita neutri scripturam recte intelligunt. Est tempus convivandi, jejunandi, lugendi et laetandi: convenit lugere cum lugentibus; et dicit Deus (Es. 66, 2.), se habitaturum cum humili et contrito corde, tremente sermones suos. Sed vicissim non prohibet, imo laudat cor rectum et credens, quando laetatur in Domino. Vivendum est spirituali vita, sed ita, ut corporalis etiam suam recreationem habeat: praesertim apud illos, qui versantur in magnis laboribus aut tentationibus, et vexantur insomnia: illi largius bibant ad conciliandum somnum *). Ideo enim scriptura sancta (Ps. 104, 15.) conditum vinum dicit, ut laetificet cor hominis triste et afflictum, edat et bibat, das Leib und Seel wieder zusammen kumme.

Ita in regia via incedendum est, ne fiamus aut Epicurei et dissoluti, aut hypocritae et Monachi tristes. Nuptiis non adimendi sunt honesti apparatus et gaudia honesta; sed helluationes diurnae et nocturnae, luxuries in vestitu aut turpi ludo nequaquam

*) *Edit. princ.* somnium.

ferenda sunt, quia sunt damnata in scriptura sancta. Caeterum odit Deus tristitiam et amat cor hilare et rectum, quia satis alioqui est molestiarum et tristitiae, quas infligit Diabolus: tribuendus est suus honor et cura corpori, sed non ut luxuriet, et indulgeat omnis generis turpitudini. Itaque pius aliquis maritus, qui magnos labores sustinet in politia, ecclesia aut oeconomia, quaerat recreationem animi: sin otiosus est, et tantum crapulam et luxum sectatur, peccat graviter.

Et addidit dicens: Etiam palea et pabulum multum est nobiscum, et locus spatiosus est ad manendum.

Spiritus sanctus delectatur hoc exemplo hospitalitatis; ideo pluribus et magnifice praedicat. Promittit autem puella, quod non est in sua potestate: invitat servum in domum paternam, cum ipsa tantum sit ancilla matris. Inde apparet, quae fuerit consuetudo et disciplina in familiis sanctorum, sicut supra de Abrahamo et Loth dictum est, fuisse eos paratos semper, sedisse in portis et exspectasse hospites. Ideo non dubitat Rebecca, quin summa voluntate servum excepturi sint parentes. Haec sunt elogia beneficentiae, caritatis et hospitalitatis, ad quas virtutes educarunt sancti liberos suos, ut essent benefici et hospitales, praesertim erga Patriarchas, Prophetas et eos, qui verbum et doctrinam coelestem circumferebant. Ea nos quoque sequi et imitari studeamus.

Inclinavit verticem vir ille, et adoravit Dominum. Dixitque: Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non deseruit misericordiam suam et veritatem

suam a domino meo: ego exsistens in itinere, deduxit me Dominus usque ad domum fratrum domini mei. Et currens puella nuntiavit domui matris suae juxta haec verba.

Servus jam voti compos factus, ac laetus de oblata sponsa memor est divinae benevolentiae et benignitatis et gratitudinis suae. Hic igitur praescribitur modus laetitiae et pomparum, ut tales sint, quae non offendant conscientiam, aut onerent eam peccatis, sed in quibus retineatur timor Dei, fides, invocatio et gratiarum actio.

Inclinat se servus, et agit gratias de itinere feliciter confecto: de illa re tam levi et profana tamen laudat Deum. Adeo nihil tam vile et parvum est, quin possit verti in sacrificium et cultum Dei. Et in omnibus dictis et factis perpetuo respiciendus est Deus, ut intelligant homines dona a Deo data, et sint grati. Levicula res est, adspicere puellam, dare inaures: omnia tamen sunt dona Dei, quanquam non magna, tamen parva, quia idem Deus largitur utrunque. Ideo debetur Deo vicissim cultus, gratiarum actio et gratitudo in minimis pariter ac magnis, ne unquam excidat animis piorum reverentia et memoria Dei auctoris et conservatoris omnium rerum.

„Sic homo perfectus erit, et instructus ad omne opus bonum", 2 Tim. 3. (v. 17.), quia ita institutus est, ut statuat, omnia bona, minima et maxima, Deum benigne largiri, et dicit cum servo hoc: Benedictus Dominus Deus coeli et terrae. Talium vita vere sancta et Deo grata est in omnibus actionibus, sive edant, sive bibant, sive dormiant, sive vigilent.

Moses hoc loco, ut alias saepe, subindicat trinitatem in divinis, cum ait: Dominus Dii. Ita Deut. 6. (v. 4.): „Audi, Israël, Dominus Deus noster Dii unus est". In omnibus rebus Deus unus Deus est, et ita a nobis est colendus, si verbum sequimur: sed quando alius modus invocandi aut colendi Deum sine verbo suscipitur, tum non est Dii unus. Ejusmodi testimonia observanda sunt, quia testantur, sanctos Patres mysterium Trinitatis intellexisse, quod nobis clare et manifeste praedicatur.

Repetit vero servus, et colligit animo beneficia, quae praestitit Deus domino suo, juxta promissionem sibi factam ab Abraha, quod Dominus missurus esset Angelum suum; eam sentit jam impletam esse, quasi dicat: Multa beneficia exhibuit Deus domino meo, et servat ei promissa, est verax. Sic per manum Angeli me huc deduxit; ego fui in itinere; sed eram ignarus viae, non poteram mihi ipsi dux esse. Sed Dominus Deus duxit me, sicut pastor gregem praecedit et ducit, Ioannis 10. (v. 4.). Angelus ejus praecessit secundum promissionem et veritatem suam, et deduxit me usque ad domum fratrum domini mei.

Hanc gratiarum actionem audivit puella, et simul nomen Abrahae, consanguinei sui; sed nihil adhuc de nuptiis actum est a servo, tantum munuscula oblata. Iam properat domum, et nuntiat matri secundum verba haec, id est, quod Abraham, avunculus major, huc misisset servum. Ac rursus in textu ponitur, eam cucurrisse, sicut supra ad significandam sedulitatem et diligentiam puellae.

Currit autem ad domum matris suae, non quod fuerint duae aut diversae domus, sed habitationes

fuerunt distinctae, virorum et mulierum; materfamilias seorsum habitavit cum filiabus et puellis, ubi operas muliebres exercuerunt. Viri suum locum habuerunt idoneum operibus virilibus; sicut hodie quibusdam conjugibus mos est habere separata cubicula. Properat igitur ad domum matris, cum qua habitabat in eodem conclavi. Caeterum eadem domus erat Milchae et Laban.

Disputant Iudaei, num Bethuel fuerit mortuus, et varia nugantur relicta scriptura. Sequens textus habet, quod fuerint fratres Laban et Bethuel, ille primogenitus, hic secundo genitus.

Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban: et is cucurrit ad virum foras ad fontem. Cumque vidisset inaures et armillas in manibus sororis suae, et cum audisset verba Rebeccae sororis suae dicentis: Sic ad me loquutus est vir ille, venit ad virum; et ecce is stabat apud fontem juxta camelos. Et dixit: Veni, benedicte Domini, cur stas foris? Ego quidem praeparavi domum, et locum pro camelis. Et introduxit eum ad domum, et solvit camelos, et dedit paleam et pabulum camelis, atque aquam, ut lavaret pedes suos et pedes virorum, qui cum illo erant. Apposuit quoque coram eo, ut comederet.

Aliud exemplum et commendatio hospitalitatis non minus copiosa. Nihil scit Laban de viro, nisi quod audit ex sorore: et statim cum intelligit, foris stare peregrinum, approperat ad eum, ut invitet in suam domum. Haec didicerunt a summis illis Pa-

triar-

triarchis Sem, Nahor, Thare, promto et alacri animo excipiendos esse hospites, praesertim fratres pios. Sic supra Loth cogit Angelos, ut apud se divertant. Abraham occurrit tribus viris. Et Petrus (1 Petr. 4, 9.) praecipit, ut simus hospitales, idque sine murmuratione ac animo promto et hilari fiat.

Quanquam hoc nostro tam infelici et corrupto saeculo non temere quivis admittendus est, nisi afferat testimonia bonorum virorum. Abundat hoc tempore Germania compluribus nebulonibus et incendiariis, qui multa oppida et vicos immaniter perdiderunt: quia in imperiis judiciorum et disciplinae leges prorsus negliguntur. Itaque saepe magnis beneficiis a nobis affecti postea injuriis et contumeliis nos onerant.

Si qui tamen honestis testimoniis ornati veniunt, eos invitare, benigne et liberaliter curare ac cogere ad nos debemus. Sumus enim edocti Patriarcharum exemplo et doctrina Christi, quod non homines hospitio excipimus, sed Angelos, imo Christum Filium et aeternum Patrem, juxta sententiam: „Qui vos recipit, me recipit" (Matth. 10, 40.). Atque ita domus tua fiet templum, imo Paradisus et regnum coelorum; ubi enim Deus habitat, ibi templum ejus est.

His promissionibus et exemplis moti Patres sanctos et pios hospites receperunt certi, quod Deum ipsum exciperent: et hac ratione fecerunt ex domibus suis coelum et sedem Dei. Idque etiam liberos suos docuerunt, et assuefecerunt ad hospitalitatem. Fuit autem tunc temporis melior disciplina, et regimina severiora, quam nostro saeculo. Nunc periculum est ab ignotis, ne inficiant cibum aut pascua veneno: quia incidimus in tempora postrema, et om-

nium scelerum feracissima. Si quid tamen mali cuiquam eveniret bono animo hospitium praebenti improbo hospiti, nihilominus hanc consolationem retineat, quod fecerit in honorem Dei, et animo benefaciendi. Sed cauti sint patresfamilias, ne imprudenter sibi pericula accersant.

Laban admodum humaniter et honorifice compellat hospitem, vocat eum benedictum Domini. Excipit igitur tanquam sanctum, sive ut Prophetam aliquem. Et pulchrum exemplum est sententiae ejus: „Qui vos recipit, me recipit", Matth. 10. (v. 40.). Et addit: „Praeparavi domum et locum pro camelis". In Hebraeo verbum est valde significans: Omnes angulos repurgavi, ich hab ausgeraumpt aus allen Winkeln, non est angulus, qui tibi non pateat. Videtur Spiritus sanctus delectatus hac narratione; ideo verbis tam disertis usus est; voluit significare animum promtum et hilarem in hospitalitate.

Quin et servilia officia exhibet, solvit camelos, lavat pedes, quod fuit illi populo usitatum, et est laudata consuetudo, quam commendat Paulus, 1 Timoth. 5. (v. 10.). Nostri Episcopi et Papistae imitantur in die Coenae: sed tantum ludunt simulatione humilitatis; postea lavant manus in sanguine sanctorum et professorum sanae doctrinae.

At ille ait: Non comedam, donec loquutus fuero sermones meos. Respondit ei: Loquere.

Proponitur exemplum servi fidelis, ac legati pii et sancti in hoc toto capite. Fuit plenus fide, sanctitate et omnis generis virtutibus: nihil in eo desideratur eorum, quae in servo fideli requiruntur. Nae

tus est splendidum hospitium, hospitem liberalem et benignum, apparatum lautissimum. Sed haec omnia non remorantur eum, quominus ante omnia mandata expediat.

Est ergo hic Eliezer exemplum omnibus, qui sunt in officio et conditione servili, cujus simile nostra aetas nullum habet. Sed communes omnium querelae sunt de malitia et inusitata contumacia familiae, quae non servit, sed imperat dominis. Tales non probantur a Spiritu sancto, sed sunt abominabiles in oculis Dei, et mancipia Diaboli, cui serviunt et obsequuntur. Exstat praeceptum Pauli, Col. 3. (v. 22.): „Servi, obedite per omnia dominis secundum carnem, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum". Sed qui hoc servet, ex millibus vix unum reperias: docenda tamen et inculcanda haec sunt, et damnanda contumacia familiae.

Ideo enim praedicatur hic servus pius et sanctus, qui ante omnia vult exsequi mandatum heri quantumvis vile de quaerenda muliere, quia magni facit domini mandatum, et scit, se servire Deo in quolibet officio. Ideo plenus fuit fide et Spiritu sancto. Ita Ioseph quoque in Aegypto domino fideliter ministravit, et hujus fidelitatis egregium praemium tulit, ut ad regiam dignitatem eveheretur: nec dubito, hujus servi fortunam et dignitatem postea auctam esse. Praeclare enim praeceptum Pauli servavit: „Non ad oculum servientes", inspectante domino; sed eo absente, aut praesente juxta fidelis est et diligens. Ac sane usitata proverbia, quantum in ipso fuit, abolevit: Oculus domini impinguat equum; item: Optimus fimus est, qui de planta domini cadit

in agrum; item: Frons occipitio prior est, quae omnia fraudes et ignaviam servorum vituperant et accusant. Sicut et in comoediis passim usitatissimae querelae sunt de improbitate servorum. Experientia enim docti cogimur id fateri, quod in Graeco proverbio dicitur: Εἷς ἐστι δοῦλος οἰκίας ὁ δεσπότης: In quaque servus unus est herus domo. Illa omnia sua fide et diligentia obruit Eliezer. Is enim est oculus Abrahae; de ejus planta cadit fimus.

Haec exempla pietatis celebrantur voce et scriptis Spiritus sancti; quae vilia quidem sunt et oeconomica: nihil enim aliud agit servus, quam quod vadit cum camelis, portat aurum, quae omnia sunt humana, mundana et carnalia, sed optima et sanctissima, quia proficiscuntur ex summa pietate et fide erga Deum, obedientia vero et fidelitate erga herum.

Ista proponenda erant servis et familiae, imo opponenda monasticis illis monstris. Haec enim opera oeconomica, scilicet servilia et politica, scriptura sancta laudat, et amplissimis laudibus vehit, quia valent ad generationem et conservationem oeconomiae et politiae, quin etiam pietatis et religionis.

Et ait: Servus sum Abraham.

Pulchra et pia haec superbia est servi. Iactat enim dominum suum, et magnifice se effert, propterea quod est servus tanti viri Abrahae, quasi diceret: Ego sum legatus regis, principis, aut alicujus monarchae. Nobis hoc leve videtur et parvum, quod gloriatur, se esse servum Abrahae; sed ipse maximi facit. Ita captat benevolentiam, imo extorquet a Syris: An unquam pervenit ad vos nomen Abrahae? *Ego* sum illius legatus. Sed cum hac superbia sum-

ma humanitas et modestia conjuncta est. Nihil enim de se ipso aliud dicit, quam servum se esse; et tamen est princeps in domo Abrahae, cui administratio rei familiaris commissa erat.

Hoc igitur est honorare dominum, ut Paulus monet (Col. 3, 23.): „Quodcunque facitis, ex animo facite tanquam Domino, et non hominibus". Is legit et implevit Pauli epistolas, antequam natus esset Paulus, et rectissime judicat, quod serviat Abrahae non tanquam homini, sed Prophetae et Patriarchae Dei. Non frustra ergo dicit: „Ego sum servus Abrahae"; de hoc me jacto, quanquam indignus sim hac gloria: sed libenter et ex animo ei servio, quia scio, eum esse filium et virum Dei. Tali viro quis non libenter serviat? Sic enim persuasum habet, herum suum tantae existimationis esse apud Deum, ut mittat propter ipsum servo Angelum comitem.

Insigne ergo hoc exemplum morale est, confirmans praeceptum divi Pauli, et docens, quod servi libenter debeant servire, quia certi sunt, quando fideliter serviunt dominis, sive absentibus, sive praesentibus, servire se majestati divinae. Ac si non tam caeci et furiosi essemus, gratias ageremus Deo pro hac notitia, quod certi sumus, nos Deo, non hominibus servire, et quod tam opulenter bonis operibus et ministeriis suis nos obruit Deus. Quicquid enim servus in domo operarum domesticarum obit, etiam si domum scopis purgat, certus sit, se Deo hoc officium praestare.

Verum ea nostra est stultitia, ut cogitemus: Si Domino Deo in coelis possem servire, tunc velim gloriari: vilia haec sunt et vulgaria. Ibi prodit se

caro nostra, quae non credit, verum esse, quod servus obediens hero Deo serviat, similiter et filius, filia, ancilla aut discipulus obediens praeceptori. Id enim si crederemus, tum omnia nostra opera fierent cum gloria, laetitia et gratitudine. Sed quia non habemus Spiritum sanctum, nec credimus, divinam ordinationem esse dominum, dominam, pastorem, praeceptorem et similes, friget prorsus omnis obedientia: alioqui obsequeremur cum gaudio.

Si Deus novo et singulari mandato juberet te ire ad salutandum amicum aliquem aut principem, summa alacritate id esses facturus, sine omni contactione. Cur non idem facis mandante hero aut parentibus? Idem enim Deus jubet et imperat tibi per herum aut parentes: sicut testatur Paulus: „Domino Christo servitis“ (Col. 3, 24.).

Hoc autem quis agnoscit aut credit? Quantum hodie est querelarum magistratuum, herorum, parentum, praeceptorum? Videntur homines plane obsessi esse, et furiis agitari, imo pleni parricidiis. Liberi enim occidunt parentes, non gladio, sed moerore animi et tristitia exhauriunt vires parentum, qui στοργῇ et affectu erga prolem consumuntur, cum exhilarari et refici illa obedientia deberent. Familia dominos facit tabescere, tantum moestitia ex eorum contumacia. Atque ita omnes ordines inferiores contristant Spiritum sanctum, id quod pessimum est, sicut in epistola ad Hebraeos (13, 17.) dicitur: „Ut cum gaudio hoc faciant, non gementes: hoc enim non expedit vobis“.

Diligenter ergo ejusmodi exempla notanda sunt, ut discamus, quanta res sit servire fideliter dominis, qui praesunt. Utcunque enim contemtum et vile

ministerium aut obedientia appareat, tamen praesunt ordinatione divina, sive in oeconomia, sive in politia. Quodsi praestas obedientiam debitam, habes propitium Deum, cor quietum et dominum benedicentem. Sin minus: offenditur Deus, et propter contumaciam non potes habere quietam conscientiam: amisisti Dominum Deum ex corde, bonam conscientiam et omnem benedictionem.

Et quidem Deus benedixit dominum meum valde, et magnificatus est, deditque illi oves et boves, argentum et aurum, servos et ancillas, camelos quoque et asinos. Sed et Sara, uxor domini mei, peperit filium domino meo, postquam ipsa consenuit: et dedit illi omnia, quae habet. Adjuravitque me dominus meus dicens: Non accipies uxorem filio meo de filiabus Cananaei, in cujus terra ego habito. Sed ad domum patris mei perges, et ad cognationem meam, et accipias uxorem filio meo. Dixique ad dominum meum: Fortassis non ibit mulier post me. Et ille respondit mihi: Dominus, in cujus conspectu ambulo, mittet Angelum suum tecum, et prosperum faciet iter tuum, accipiesque uxorem filio meo de cognatione mea et de domo patris mei. Tunc solutus eris a juramento meo, cum veneris ad cognationem meam: et si non dederint tibi, eris solutus a juramento meo. Veni ergo hodie ad fontem, et dixi: Domine, Deus domini mei Abraham, si tu nunc prosperum facis iter me-

um, in quo ego ambulo, ecce ego sto juxta fontem aquae: et erit, ut puella, quae egreditur ad hauriendam aquam, dixeroque ad eam: Da mihi, quaeso, pauxillum aquae de hydria tua, ut bibam: et illa dixerit mihi: Et tu bibe, et camelis tuis hauriam: illa sit mulier, quam praeparavit Dominus filio domini mei.

Longa repetitio est superiorum, et confirmatio fidei et diligentiae in servo. Iam vero dominum suum praedicat. Huic hero meo non solum ego servio, verum etiam Angeli. Caeterum magnus vir est, quia valde et opulenter benedictus est a Deo, atque adeo celebris non tantum sapientia, religione et pietate in ecclesia et politia, etiam apud reges, ut supra in historia ejus recitatum est, verum etiam in oeconomia corporali benedictione, auro, argento, servis etc.

Hoc exaggerat inprimis servus, quod tot et tanta bona possideat tam opulenter benedictione Dei, quia intuetur ea omnia in fide: ipsa quidem dona minoris aestimat, illud multo maximum est, quod, quicquid habet, est divinum donum; quicquid est in ipsius administratione, est divinum. Ego vero positus sum in horum custodiam et gubernationem domus ejus; ideo non vulgarem hospitem habetis, sed legatum Dei.

Qui hoc intelligit, non immerito sane et ipse optaverit hujus domini servus esse, prae aliis omnibus dignitatibus hujus vitae. Sed nemo haec considerat, nec refert ad Deum auctorem et largitorem, sicut servus iste; praesertim avari et illicitis quaestibus dediti non agnoscunt dona Dei.

Deinde addit amplius: Non solum illa magna et praestantia dona Dei, sed etiam mirabilia narrabo, quae argumenta sunt, Deum esse cum domino meo Abraham. Sara, uxor ejus, fuit sterilis et per aetatem effeta, et ad generandum impotens; ea peperit domino meo filium Isaac: illam nativitatem Isaac ex vetula et sterili matre haud dubie pluribus verbis exaggeravit, et narravit copiosius, quae hic paucis descripta sunt.

Atque haec est commendatio servitutis piae et Christianae: quicunque sunt in ordine inferiori, sciant, se eandem gloriam et superbiam habere de sua vocatione, quam habent domini aut alii ordines superiores; quicquid enim dignitatis et praeeminentiae est in superioribus, hoc commune est servis cum ipsis, et fiunt servi participes gloriae, qua celebrant heros suos.

Sed quorsum, inquies, prolixa ista repetitio? Primum ad ornanda et commendanda sponsalia, quae non debent esse clandestina. Civile est prorsus, quod praedicat servus opes domini sui et filii: sed id eo recitatur, ut sciamus, non solum non esse peccatum aut damnatum a Deo laudare procum, sed etiam honestum et laudabile coram Deo. Neque enim tantum ad Abraham aut servum haec longa commemoratio pertinet, sed proci commendatio est, quem decet ornare verbis et commendare puellae ab honestate, forma, divitiis, parentibus: sicut vicissim puellae laudes requiruntur, quod pudica sit, bene educata et bonis prognata; haec omnia pertinent ad matrimonium et nuptias conficiendas, et placent Deo. Ideo servus inter reliqua mandata de ambienda sponsa laudat Isaacum a virtute et opibus, quas pater ei

dedit. Deinde haec valent ad confirmandam sententiam nostram, non admittenda esse sponsalia clancularia, quibus nebulo aliquis honestis parentibus filium aut filiam surripit. Ideo totis viribus pugnamus contra fraudes illas Diabolicas: si quidem hic tam diligenter parentum, sponsi item et sponsae voluntatem et consensum Spiritus sanctus exprimit.

Ac propterea praedicatio haec Isaac instituta est, et omnes circumstantiae colliguntur, ut animus puellae exploretur, ne videatur coacta nubere ei, quem aversetur; narrat servus, esse eum honestum et probum adolescentem, pios parentes, religionem et doctrinam sanam in tota familia.

Papa in suis decretis dicit, errorem et conditionem solvere matrimonium, non solum contractum data invicem fide conjugii, sed ratum prorsus et confirmatum. Quindecim impedimenta enumerat matrimonii contrahendi: sed illa duo dirimere contractum et consummatum ait, ut Iacob et Lea secundum jura ipsius possunt separari, quia Iacob non elegerat Leam, sed errore quodam et fraude deceptus est in persona.

An non ergo hic quoque fraudes dirimant sponsalia clancularia, quando impostor aliquis mihi meam filiam, me invito aut inscio, furtim abripit? Accedat ergo ad praecavendas technas et errores consensus mutuus parentum ab utraque parte, mutua notitia personarum, sponsi et sponsae, ut vere ratum esse et confirmari matrimonium possit, et non necesse sit ob qualemcunque conditionem aut errorem dirimere. Proinde damnanda sunt furtiva sponsalia, tanquam lerna infinitorum malorum. Quae mala omnia *) ut

*) Editt. posterr. Ea enim etc.

possimus cavere, pulcherrimum ordinem monstravit Deus, videlicet ut jungantur connubia de consilio et consensu parentum, ac sponsi et sponsae. Porro ne jure suo abutantur parentes, et tyrannidem in liberos exerceant, supra monuimus.

Deinde quia tota haec repetitio ad descriptionem pompae nuptiarum et sponsalium pertinet, referenda est ad locum communem supra etiam tractatum de dignitate conjugii: quod hoc genus vitae Deo placeat, quia totus mundus excaecatus est peccato originali, ut non possit adspicere opera divina, nec gloriam Dei in eis agnoscere. Vituperant passim conjugium Latinorum et Graecorum auctorum scripta: et quod mali est, excerpunt, quod boni inest, obscurant.

Sunt autem duplicia mala in conjugio, quae inflixit peccatum et Diabolus: unum est peccatum et vitium: alterum mors est. Illa duo mala adeo deformarunt totam naturam et corruperunt, ut ratio in sexu muliebri nihil possit videre, quam infirmitatem et molestias. Huc accedunt poenae et morbi et calamitates infinitae, quae offendunt homines, et magnos viros etiam iniquiores faciunt huic ordini. Quasi ista duo in solis mulieribus haererent, cum quidem nos masculi multo turpiores naevos habeamus, superbiam, avaritiam et similes, quibus turbamus politias et ecclesias: adde et poenas et morbos omnis generis.

Si itaque conferenda haec inter se essent, et referenda in catalogum aut librum, longe majora mala in masculis, quam in mulieribus deprehenderentur. Sed haec nostra miseria et stultitia est, ut nihil boni deprehendere et videre queamus; tantum illa cernimus, quae intulit Diabolus sensibus et viribus

animae et corporis. Inde orta sunt tot convicia in sexum muliebrem magis, quam virilem. Danda igitur est opera, ut, quantum Diabolus ordinationem divinam obscuravit, tantum nos illustremus, et ornemus opus Dei et gloriam divinam in illa.

Hoc enim necessario fatebuntur omnes, esse hunc sexum creaturam Dei. Dicit autem scriptura: „Vidit Deus, et erant valde bona". Illa bona obruit Diabolus conviciis, et mala proferre et ostendere solet: nos e contra usum et bona colligamus. Tanto enim haec bona superant vitia et mala, quanto major est bonitas Dei Diaboli malitia. Quodsi possemus perspicere bonitatem naturae, sicut est creata, tum essemus beati, sicut in aeterna vita perfecte intelligemus.

Sunt quidem, ut antea dixi, hujus sexus vitia certa: Mors, hoc est, omnes poenae, morbi et molestiae, quae ad mortem pertinent, tam in matre, quam in prole: ipsa morosa, liberi contumaces et dissoluti, vicini improbi et malevoli. Loquimur autem de his vitiis, quae intra fines conjugii sunt, ac conjuges non dirimunt, quale est adulterium. Haec vero omnia obruenda sunt bonis et commodis contra prolatis. Tametsi enim muliebris sexus est infirmior, circumferens cum animo, tum corpore plurima vitia: tamen unum illud bonum tegit et obruit omnia, videlicet matrix et partus. Hoc dialecticum argumentum et demonstratio firmissima est, quae penetrat et vincit. Nihil est, quod tam potenter concludat ac persuadeat, atque illud: non forma, non mores, non opes aut quaecunque dotes aliae in mulieribus.

Hoc beneficio Adam quoque texit omnia vitia et incommoda, cum indit uxori suae nomen Heva, id est, vita, quae vincit omnes alias res, sive malas, sive bonas, et a muliere initium sumit. Nihil enim vivit sine matrice, partu, lacte, uberibus. Omnia regna, imperia, Prophetae et Patres hinc orti sunt. Posuit igitur Deus in muliere creationem suam omnium hominum, et usum creationis, hoc est, concipere, parere, alere, educare prolem, servire marito et administrare domum. Sic inter pessima quaeque vitia et mala hoc inenarrabile bonum elucet. Hoc brevissimum encomion est, quod omnia complectitur, et quod Adam uno vocabulo comprehendit appellando uxorem Heva.

Est ergo mulier mater omnium hominum, quae gestat homines in utero, edit in hunc mundum, alit lacte, fovet balneis et aliis officiis. Quid essent reges, principes, Prophetae et omnes sancti, nisi fuisset Heva? Non enim facit Deus homines ex lapidibus, sed ex masculo et femella. Hoc argumentum opponatur Papistis Theomachis et omnibus, qui contemnunt muliebrem sexum. Et simul producantur exempla Patrum et sanctorum, qui fuerunt in conjugio. His ornatur conjugium, quod totus mundus vilipendit et vituperat: sicut in poëtis Iuvenali et Martiali videre est.

Sed quid est, quod de incommodis tantum querulantur, et non etiam vitam in morte et poenis considerant, quod generantur, aluntur et conservantur homines in hanc et aeternam vitam? Id bonum inaestimabile, incomprehensibile et vere divinum removere ex oculis nequaquam debebant, et rectius de hoc sexu judicarent.

In Gellio (1, 6.) exstant verba memorabilia ex oratione Metelli, qui fuerat hortatus cives Romanos ad ducendas uxores: et cum sciret, defugere omnes molestias communes peccati et mortis, ita instituit exhortationem: Si sine uxore possemus, Quirites, esse, omnes ea molestia careremus. Sed quoniam natura ita tradidit, ut nec cum illis satis commode, nec sine illis ullo modo vivi possit, saluti perpetuae potius, quam brevi voluptati consulendum.

His verbis sapientes tum offensi sunt, qui putabant, dissimulandas fuisse molestias, et tegendas: ac sane suadendo dissuasisse eum non immerito dixeris. Sed est idem argumentum, quod Adam habuit: non negat molestiam, sed opponit bonum. Si non ducitis, magna molestia carebitis: sed si vultis imperare orbi terrarum, bella gerere et propagare fines imperii, oportet esse homines, qui vivant. Primum omnium igitur de vita cogitandum est, quia non viventes non regnabunt, non debellabunt alias nationes.

Vita igitur est summum bonum sexus feminei, quae sola illa convicia Iuvenalis et aliorum explodit et refutat. Ad replendam civitatem liberis et civibus opus erit, ut contrahant matrimonia. Haec cum illa una appellatione primi parentis pulchre congruunt, qua appellat Hevam matrem viventium, quae pariat liberos, qui postea gubernent rempublicam, ecclesiam et domum, qui agnoscant Deum, et salvi fiant in aeterna vita.

Etiam Patriarchae senserunt molestias et difficultates conjugii. Abraham, Loth et alii fuerunt peregrini in terra, jactati multis magnis aerumnis et calamitatibus: sed haec omnia tulerunt aequo animo

et devorarunt, memores solatii illius summi, quod Heva est mater viventium, quae parit et educat prolem.

Luctandum igitur est cum hisce molestiis, quia praesentia mala magis incurrunt in oculos et sensus nostros. Nondum enim sumus in beata illa vita, quam exspectamus, sed in qua luctamur et conflictamur multis malis. Ea vero obruere discamus agnitione Dei, creationis et ordinationis bonae et divinae, et prima aetas assuescat ad veras et pias opiniones de sexu muliebri et conjugio.

Sed, inquies, totus mundus et multi sapientes detestantur hoc genus vitae? Respondeo: Illo ipso produnt suam stultitiam, quia tantum vitia attendunt, non aperiunt oculos, ut adspicerent maternitatem, quae redigit in nihilum omnia mala. Praeterea Deus ipse praedicat et ornat quarto praecepto: Honora patrem et matrem. Quicquid autem condidit et ordinavit praeceptis suis, id neutiquam vituperandum aut blasphemandum est. Qui potest continere, contineat; nihilo minus tamen honorifice de conjugio et maternitate sentiat et loquatur, quae est benedictio et ordinatio divina, qua Deus conservat totum genus humanum in vita. Haec de laudibus conjugii repetere volui, quia Rebecca occasionem praebet, ut Spiritus sanctus tam multus sit de conjugio et sponsalibus, nobis scilicet in doctrinam et exemplum.

Et ego antequam consummassem loqui in corde meo, ecce Rebecca egrediebatur, et hydria ejus in humeris ejus, descenditque ad fontem, et hausit aquam. Et dixi ad eam: Da mihi bibere. Illa vero festi-

nans deposuit hydriam suam de humero suo, et dixit: Bibe, quin et camelis tuis potum dabo; et ego bibi, et camelis quoque ipsa potum tribuit. Interrogans autem eam dixi: Cujus filia es tu? Quae respondit: Filia Bethuelis, filii Nahor, quem illi peperit Milca. Et posui inaurem super faciem ejus, et armillas super manus ejus. Incurvatoque vertice adoravi Dominum, et benedixi Domino, Deo domini mei Abraham, qui deduxit me per iter rectum, ut sumerem filiam fratris domini mei filio ejus.

Hic servus se ipsum explicat, quod verba precationis suae non claris verbis pronuntiaverit, sed tacitus secum volverit, ac rursus testatur ipse, quod Deus exaudiverit invocantem, antequam finiret precationem. Tota autem oratio, quae repetit singulas circumstantias, quomodo ad puellam venerit, et petierit ab ea potum et alia, supra tractata sunt.

Et nunc si consentitis facere misericordiam et veritatem cum domino meo, indicate mihi: sin autem aliud placet, et hoc dicite mihi, ut vertam me ad dextram vel sinistram.

Haec est petitio. Finita narratione subjicit servus: Si estis vos tales, qui digni sunt hero meo praestare pietatem, benevolentiam et fidem: hic enim sensus in Hebraeo est, Germanice sic: Seid ihr solch Leut, die ihr werth seid, das ihr meinem *Herrn* Freundschaft und Treu beweiset? Misericor-

dia

dia hoc loco est beneficium, vel benevolentia. Veritas significat satisfacere exspectationi et spei alicujus. Rursus vero insignibus verbis utitur Spiritus sanctus; servus appellat misericordiam et veritatem, collocare filiam herili suo filio. Omnia eo spectant, ut pestilentes illae opiniones de conjugio ex animis hominum evellantur, quas indidit carni Satan et hostes conjugii. Scriptura hoc loco maximum donum et beneficium judicat, tradere puellam in uxorem Isaac, propterea ut removeantur ex oculis mala et molestiae conjugii, et proponatur animis hominum Heva, matrix, partus et maternitas. Ac hactenus quidem servus ambivit Rebeccam: jam sequitur responsum.

Et respondit Laban atque Bethuel dicentes: A Domino egressum est verbum istud, et idcirco non poterimus loqui ad te malum vel bonum. En Rebecca coram te est; accipe et vade, ut sit in uxorem filio domini tui, sicut locutus est Deus. Cum audisset servus Abraham verba illorum, adoravit pronus in terram Dominum.

Sic facile et feliciter hoc totum negotium succedit, quia adest Deus et Angeli, qui id adjuvant et provehunt. Ac verbum Dei invenit locum apud Laban et Bethuel, ideo respondent: Quod servus Abrahae sis, et quod ipse Abraham sit servus Dei, ex verbis tuis colligimus; intelligunt enim et accipiunt illa verba non aliter, ac ab ipso Deo prolata. Felices sane nos, si eandem persuasionem haberemus, quando audimus aliquem ex fratribus aut ministris sonantem Dei verbum, nos Deum ipsum audire. Si id crederemus, vere beati essemus, et plu-

rimum valeret ad fidem augendam et confirmandam, et spem et omnes alias virtutes excitandas.

Profecto hoc debebat a nobis fieri. Verbum vocale hominis, tanquam vox Dei de coelo sonans, amplectendum erat. Servi verbum hoc etiam vocale est, sicut in ministerio: et tamen judicant et testantur hi sancti viri, esse id a Deo. Pulcherrimum igitur et insigne hoc responsum est, quod nos quoque docet et confirmat, quandocunque parochum aut ministrum ecclesiae aut servum audimus, quod verbum Dei audiamus.

Atque hoc diligenter observandum est propter usitatam illam tentationem. In toto enim mundo non est subjectior discipulus, qui plures patiatur magistros et doctores, quam sapientia Dei: sicut inquit Christus, Matth. 11. (v. 19.): „Et justificatur sapientia a filiis suis". Quicquid Deus loquitur aut agit, illud infinitos judices, correctores et censores invenit: cum potius dicendum esset cum hisce viris: A Deo egressus est sermo iste. Is ergo, quod mutandum, addendum aut detrahendum videbitur, mutet et corrigat *); mihi id neutiquam licet. Peccant autem in hoc genere Papistae, Turci, Iudaei, Sacramentarii et omnes Rottenses. Faxit Deus, ut retineamus nos verum et sincerum verbi ipsius intellectum.

Iam vero conjugium hoc contractum et confirmatum est a Domino, qui adduxit Rebeccam ad Isaac, sicut Evam ad Adam. Id propterea Spiritus sanctus descripsit, ut sciamus, conjunctionem maris et feminae a Domino esse, praesertim vero, si fiat de consensu parentum et puellae, sicut hic factum est. Addit igitur servus gratiarum actionem pro data sponsa

*) Edit princ. corriget.

divinitus. Adeo plena pietatis sunt omnia. In parvis enim juxta ac magnis rebus gratiae Deo sunt agendae.

Et protulit servus ille vasa argentea et aurea atque vestimenta, et dedit Rebeccae: munera quoque obtulit fratri ejus et matri. Et comederunt atque biberunt ipse et viri, qui cum ipso erant, et pernoctaverunt.

Utrunque hic describitur, munera donata esse sponsae et amicis ejus, et apparatum convivium, ne putemus, haec illicita esse, aut damnata a Deo: sed sunt honesta et Deo probata, ita tamen, ut fiant moderate. Aurea vasa non fuerunt pocula aurea, sed ornamenta et vestes muliebres: Haarband, Rocklein, Brustlein, Schleier, Hauben. Munuscula, quae offert fratri ejus et matri, sunt fructus nobiliores et pretiosi, qualia sunt mala granata, aromata, myrrha, balsamum et similia, sicut enumerantur in benedictione Ioseph, Deut. 33. (v. 13. seqq.): „Fructus coeli ex rore atque abysso subjacente, de pomis fructuum solis ac lunae, de frugibus terrae" etc. Non habet pecuniam, sed ornamenta sponsae apta affert: matri et amicis dona, quae ipsis visa sunt convenire. Haec ad mores et consuetudinem communis vitae necessaria sunt, neque negligenda Christianis, neque prohibita, sed laudata in scriptura sancta.

Surgens autem mane dixit ille: Dimittite me, ut vadam ad dominum meum. Respondit frater ejus atque mater: Maneat puella nobiscum per dies saltem decem, et postea ibit. Ait illis: Nolite impedire me:

en. Dominus prosperam fecit viam meam; dimittite igitur me, ut vadam ad dominum meum. Et illi dixerunt: Vocabimus puellam, et quaeremus ipsius voluntatem. Vocaverunt igitur Rebeccam, et dixerunt ad eam: Vis ire cum viro illo? Et respondit: Ibo. Dimiserunt itaque Rebeccam, sororem suam atque nutricem ejus, et servum Abraham atque viros ejus. Et benedixerunt Rebeccae, dixeruntque ad eam: Soror nostra tu es, crescas in mille millia, et possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Surrexit itaque Rebecca et puellae ejus, et conscendentes camelos secutae sunt virum: et tulit servus ille Rebeccam, atque abiit.

Memorabile hoc exemplum est servi properantis sponsam ad dominum suum deducere, quo monemur, in operibus Dei nunquam esse cunctandum aut tardandum, sed removenda omnia impedimenta, et quicquid nos remorari in suscepto opere potest. Monuerunt idem gentilium literae, deliberata re festinandum esse ad exsecutionem, sicut Sallustii dictum exstat: cum consulueris, mature opus facto est (Cat. 1.). Item: Fronte capillata, post est occasio calva (Cato dist. l. 2.). Et Bonaventurae egregia vox est: Qui deserit occasionem, deseretur ab occasione. Multo minus ergo in via Dei procrastinatio locum habeat, quia vehementer nocet. Sicut queritur sponsa in canticis (3, 2—6.), dum promitteret, se aperturam, tantum exspectaret paululum, interim declinasse et transisse sponsum: cur non statim ad aperiendum progrediebatur audita voce sine deliberatione aut mora?

Qui non assurgit Spiritui sancto vocanti ea hora aut momento, nunquam apprehendet eum. Non enim redit, cum semel discesserit. Sicut igitur experientia quotidiana docet, cunctatores haud unquam divitias et opes acquirere, ita nunquam docti aut magni erunt in ecclesia. Ubique enim locum habet quamvis poëtica sententia: Qui non est hodie, cras minus aptus erit. Ego hoc mea experientia didici, quoties orandum, legendum aut utendum erat Coena Domini: quo diutius differebam, eo magis abhorrere me et minime idoneum sensi.

Clancularium malum est procrastinatio, sed horribiliter noxium. Spiritus sanctus largitur dona sua non procrastinatoribus, sed promtis, paratis, expeditis. Sicut Psalmo 119. (v. 60.) dicitur: „Paratus sum, sive festinavi, et non tardavi, non distuli, custodire mandata tua". Sic in Rebecca commendavit Spiritus sanctus festinationem; festinans deposuit amphoram, cucurrit ad nuntiandum domui matris suae.

Moveat igitur nos exemplum servi, ut vitium istud cavere et odisse discamus. Saepe una horula plus momenti habet ad rem praeclare gerendam, quam alias mensis aut annus. Idem bellatores sentiunt: et Diabolus in omnes occasiones intentus est, ideoque vincit.

Postremus locus est de consensu puellae. Antequam enim discedat, vocant eam, et interrogant: Vis ire cum viro illo? Sic igitur fiat conjugium, ut habeamus Deum praesentem, qui condidit id ad infinitos usus bonos, et conjungit ipse conjuges: neque tantum est copulator, sed etiam benedictor. Requirit autem consensum cum parentum, tum puellae, ut sit legitima et vere divina conjunctio.

Et Isaac veniebat a puteo, cujus nomen erat viventis et videntis me: habitabat enim in terra australi. Et egressus erat ad meditandum in campo tempore vespertino: et levans oculos suos vidit camelos venientes. Rebecca quoque levavit oculos suos, et viso Isaac lapsa est de camelo, et dixit ad servum: Quis est vir ille, qui ambulat in campo in occursum nostrum? Respondit servus: Ipse est dominus meus. At illa tulit peplum, et operuit se. Et narravit servus ipsi Isaac omnes res, quas gesserat. Introduxitque eam Isaac in tabernaculum Sarae, matris suae, et accepit Rebeccam, factaque est ei in uxorem, et dilexit eam, et consolationem accepit post matrem suam.

Mesopotamia, unde adduxit servus sponsam, versus aquilonem est. Isaac autem habitavit in terra australi. Et apparet, Abrahamum Isaac tradidisse peculiarem domum et familiam, cui praeesset, eo loco, ubi fuit puteus viventis et videntis. Abraham mansit in Hebron. Isaac ergo exspatiatus est, sive ad patrem in Hebron, sive in aliquem alium locum.

Textus habet, egressum eum ad meditandum, quod Hebraei reddunt: ad orandum; sed alterum mihi magis placet. Duplex enim significatio est vocabuli שִׂיחַ; alias virgultum sive arbustum sonat, ut supra cap. 2.; alias usurpat scriptura sancta pro eloquio, quando quis vel secum, vel cum altero colloquitur: sicut Psalm. 102. „Cum effunderet eloquium suum“. Significat privatum et arcanum collo-

quium, cum duo una deambulantes sermones contulerunt. Isaac tum non cogitavit de sponsa, sed exspatiatus est cum amico, cum quo inter deambulandum contulit sive de promissionibus divinis, sive de conjugio, sive de oeconomia; gessit se, ut patremfamilias decet, locutus est de Deo et benedictione Dei, de gubernatione familiae, aut de cultura agri.

Postremo ostendit Moses, Isaac cum gaudio sponsam adductam excepisse, et dilexisse eam. Mortua matre totum triennium, ut supra dictum est, consumsit moerore et luctu: sed adducta sponsa mitigatur luctus. Ac placet Deo haec στοργή, qua amamus conjuges: quanquam id vitiosae naturae difficile est, quia spectat tantum malum peccati et poenae, ac molestias intrinsecas et extrinsecas. Verum id potius considerandum est, quod hic sexus habet maternitatem; ea spectanda est. Multi vero non quaerunt liberos, sed tantum voluptatem carnis; ideo postea cum cepit eos satietas, incipiunt fastidire, odisse et detestari illam conjunctionem. Sed differunt amare uxorem et concupiscere. Amare conjugem non est corruptae naturae, sed renovatae et instauratae.

Deinde verecundia Rebeccae commendatur, quod velat se peplo, conspecto Isaac. Illi sunt mores pulcherrimae educationis, et verecunde et pudice educatae virginis, quae veretur adspicere masculos, imo sponsum suum.

VIGESIMUM QUINTUM CAPUT GENESIS.

Adjecit vero Abraham, et accepit uxorem nomine Ketura, quae peperit illi Zimran et Iaksan et Medan atque Midian: Iisbak quoque et Suah. Iaksan vero genuit Seba et Dedan: et filii Dedan fuerunt Assurim, Letusim et Leumim. Porro filii Midian Epha et Epher, Haenoch et Abida atque Eldaah. Omnes hi fuerunt filii Ketura.

Sepeliamus sanctissimum Patriarcham Abraham, cujus exemplum dignissimum est, quod in ecclesia Dei perpetuo retineatur. In hoc autem capite offert se locus et exemplum, ut videtur, pessimum, quod omnes vehementer offendit. Abraham enim senex, decrepitus, capularis et totus silicernium, cui nihil aliud oculis atque animo obversari potest, quam mors, is ducit juvenculam, et generat plures liberos.

Superiori capite conclusit tempus vitae suae, condidit testamentum et instituit omnium bonorum haeredem Isaac. Iam vero post filii nuptias ducit et ipse uxorem. Quid respondendum sit, non satis constat; sitne ὕστερον πρότερον, an e contra πρότερον ὕστερον, prorsus incertus sum. Quodsi sequimur ordinem textus, mirabilis quaestio nascitur. Paulus ipse, Rom. 4. (v. 19.) definit, „Abraham fuisse corpore emortuo, et inepto ad generandum, cum esset jam centum annos natus". Unde quodammodo videtur, hanc partem capitis priore loco ponendam fuisse, et Abraham duxisse illam Keturam, antequam gigneret Isaac. Sic fortassis responderi posset ad illam violentam quaestionem; sed nihil affirmo. Ta-

metsi enim ponamus, quod duxerit Keturam ejecta Hagar, tamen non multum abfuit tum a centum annis: quia Hagar peperit Ismaëlem LXXXVI. anno Abrahae, Sara centesimo. Itaque haec responsio nondum satisfacit, sed relinquitur quaestio adhuc in dubio.

Sequamur vero tritam et communem viam juxta descriptionem in textu. Paulus dicit, emortuum fuisse corpus Abrahae, postquam genuit Isaac. Et cum ducit Isaac Rebeccam, est annorum CXL., quibus accessit forsan unus aut alter annus inter nuptias ipsius et filii. Quid igitur respondendum est? Quidam dicunt, Keturam esse ipsam Hagar, quam post mortem uxoris Sarae receperit iterum in gratiam, et duxerit postea uxorem, cum jam humiliasset se, et poenitentiam egisset. Satis pulchra et plena humanitatis cogitatio, cui libenter crederem et assentirer, quod recepisset Hagar cum filio in domum, atque ita providisset ei. Sed nihil certi est.

Sanctus Hieronymus valde offenditur, et libenter blasphemaret tantum virum, si auderet: sed reprimit stomachum, et dicit: Videtur decrepiti jam Abrahae excusari aetas, ne senex post mortem uxoris suae vetulae arguatur nuptiis lascivisse. Sed communissima sententia est, quae etiam Lyrae probatur: quod sit Hagar, quanquam videt contra hoc, textum habere, filiis concubinarum data esse munera, quarum unam Hagar, alteram Keturam esse necesse est.

Mea sententia haec est, quod non fuerit Hagar Ketura illa: et hac potissimum ratione moveor, quia non convenit supputatio annorum cum illa opinione. Hagar enim peperit Ismaëlem anno Abrahae LXXXVI., cui collocata est suae aetatis XXX. anno circiter;

fuit educata a Sara ab anno decimo quinto, quo primum in domum eam recepit usque ad annum trigesimum, cum fit mater Ismaëlis. Isaac autem nascitur decimo quarto anno post natum Ismaëlem; hi anni juncti faciunt XLIV. annos, vel ad minimum XL. His porro addantur XL. anni Isaac, qui aetatis suae quadragesimo Rebeccam ducit; colligitur igitur aetas Hagar plus minus LXXXIV. annorum, qua naturaliter etiam effetam eam fuisse necesse est, et sequitur impossibile, quod illa aetate sex filios genuerit. Proinde judico, Hagar non posse Keturam esse, nisi per ὕστερον πρότερον Ketura ducta esse scribatur, quando supra Hagar adjuncta est Abrahae. Deinde textus plurali numero concubinas nominat; ergo alia mulier est Ketura, quam Hagar, et duas concubinas habuit Abraham, unam cum uxore, quae pellex vocatur, alteram uxore defuncta. Ita manet adhuc gravissimum illud offendiculum, quod Abraham CXL. annos natus, cum jam haberet emortuum corpus, duxit juvenculam, et generavit sex filios, cum antea ex Sara praeter Isaac nullam sobolem susceperit.

Primum igitur quaestio est de impossibilitate propter Abrahae corpus emortuum, secundo de causa scandali. Ad primum respondeo, quod senes possint et soleant interdum generare. Fuit igitur etiam naturaliter possibile, ut generaret Abraham anno aetatis CXL., quia fuit in senectute bona, ac minime gravi et molesta. Neque similis fuit nostris hominibus, quorum maxima pars, cum vix quinquagesimum annum attigere, plane exhausti sunt; sed fuit haud dubie firmo et vegeto corpore, sicut hodie quorundam senectus tam firma et valida est, ut possint sustinere ingentia onera in administratione rei-

publicae aut oeconomiae. Deinde verisimile est, Deum supra naturam Abraham confirmasse, et accessisse multum roboris et animo et corpori post natum Isaac, filium et haeredem promissionis.

Altera quaestio est de scandalo, quod ducit juvenculam. Lyra hanc causam affert, quod puellae ex senibus facilius concipiant, quam feminae provectioris aetatis. Sed hac ratione rectius removebitur scandalum, si distinguamus tempora et mores Patrum a praesentibus temporibus et moribus. Multi eo offenduntur, quod tam multa de generatione Patrum hoc primo libro tradit Moses: sed illi non perpendunt diversitatem morum diversis saeculis. Tum temporis regnabat fides in Patribus, et istius etiam articuli fides: Crescite et multiplicamini. Nostro saeculo praesertim post monstra illa Papistica caelibatus, conjugium dignitate et honore debito privatum, et vera cognitio verbi et ordinationis divinae exstincta est, quae apud Patres fuit sincera et recta, ideoque plurimi fecerunt generationem prolis.

Non ergo sentiendum est, Abrahamum lascivia impulsum duxisse Keturam. Nam antea quidem vivente sterili Sara satis diu exspectavit benedictionem divinam, neque ulla fuit suspicio libidinis unquam in eo. Ideo amore prolis acquirendae hoc fecit: praesertim cum audivisset in promissione (Gen. 17, 4.): „Constitui te patrem multorum", non solum Isaac, sed multarum gentium, quibus multiplicaturus eum esset Deus non solum spiritualiter, sed etiam corporaliter.

Deinde superstites adhuc fuerunt Sem, Eber, Salah; Abraham vixit cum Noah LVIII. annis, qui ante et post diluvium audivit Sem; Sem autem vixit

ultra Abraham XXXI. annis. Fuit ergo praeclarum saeculum, et ferax praestantissimorum virorum, qui omnes non permisissent, Abraham aliquid turpe designare, imo videtur hoc eorum jussu et consilio fecisse. Ejusmodi auctores et gubernatores alii homines impuri non habent, qui porcis similiores sunt, quam Abrahae; ideoque alium finem conjugii sectantur, quam ipse. Sed non ita irruendum est, sicut tales et Papistae quoque faciunt, qui tantum libidines, turpitudinem et voluptatem carnis quaerunt, in qua non submersi tantum, sed prope consumti sunt.

Considerandum itaque hoc loco est tempus illud sanctissimorum Patriarcharum, quos audivit haud dubie, sicut postea sequitur, quomodo Rebecca Patriarcham Sem consuluerit. Ideo honestae nuptiae sunt, et huc pertinet dictum Malachiae 2. (v. 15.): „Et quid unus fecit? quaesivit semen Dei". Non fuit senex libidinosus; sed quicquid fecit, amore et desiderio prolis, ac divinitus jussus, auctoribus denique et suasoribus sanctissimis Patribus fecit, qui dixerunt: Duc secundam, ut ecclesia tua dilatetur et spargatur per orbem terrarum.

Hieronymus easdem cogitationes habuit, quas ego Monachus adhuc *) habui. Sed aliter judicandum est de tantis viris, qui fuerunt sanctissimi, pleni Spiritu sancto et fide, et gubernati a summis Patriarchis, Sem et aliis. Haec dico ad excusandum sanctissimum virum Abraham, ne quis temeritatem, lasciviam aut turpitudinem hoc factum interpretetur: sed obedientia et amore prolis adductum sentiat ad ducendam Keturam.

*) Editt. posterr. quas ego olim, cum Monachus essem, habui.

Deinde singulare Dei consilium hoc loco apparet. Spiritus sanctus enim, qui longe ante prospicit et praevidet futuros errores, studet eos praecavere et refutare: ut scilicet Haeretici pudore suffunderentur, qui aliquando damnaturi erant secundas nuptias, quorum unus est Hieronymus, qui secundas nuptias adeo vituperat, ut pro adulterio habeat. Proposuit igitur hoc loco exemplum et testimonium insigne suae voluntatis Deus, quod non damnet secundas nuptias, quae fiunt mortua prima conjuge, quin potius jusserit per Patriarcham suum Sem, ut senex decrepitus duceret uxorem.

Et videtur hoc voluisse docere et testari Deus, sibi mirabiliter gratam esse generationem prolis, ut sentiamus, eum tueri et defendere verbum suum: „Crescite". Non est inimicus proli, sicut nos, quorum multi non quaerunt prolem. Sed Deus adeo urget suum verbum, ut aliquando det prolem etiam iis, qui non expetunt, imo oderunt: nisi quod aliquibus interdum vehementer expetentibus tentandi causa non dat. Et quod magis est, ita videtur urgere generationem, ut etiam adulteris et scortatoribus nascantur filii contra voluntatem ipsorum.

Quanta ergo malitia est humanae naturae? quam multae puellae sunt, quae impediunt conceptionem, et necant atque expellunt teneros fetus, cum generatio sit opus Dei? Ac conjuges quidem, qui honeste contrahunt et cohabitant, diversos fines, sed raro prolem spectant.

Primus gradus conjugum eorum est, qui quaerunt prolem, et ideo hoc vitae genus appetunt, ut fiant parentes: quanquam etiam peccatum originis accedit, tamen illa est principalis causa. Hi quidem

sunt Angeli collatione aliorum, quia cupiunt uti conjugio ad generationem. Eorum exiguus admodum numerus est, ac simpliciter inter Angelos eos refero, non inter homines. Magnum enim donum Dei est, si spectem et petam tantum prolem ex muliere, praecipue si intelligam molestias conjugii, morsus et tela Diaboli. Talis fuit Abraham, quem numero inter Angelicos maritos, „qui quaerunt semen Dei“, ut Malachias (2, 15.) inquit.

Secundus gradus eorum est, qui ducunt uxores vitandae fornicationis causa. Non aversantur aut oderunt prolem, sed principalis eorum finis est, ut caste et pudice vivant. Hi quoque boni sunt, sed non sunt pares primis: si dat Deus prolem, delectantur, et diligunt uxorem et prolem, et faciunt officia vocationis sedulo.

Tertius gradus est eorum, qui appetunt uxores tantum voluptatis causa, quibus non est curae proles, sed molliter et suaviter vivere volunt, et habere pulchram puellam, qua se oblectent.

Quartus gradus est eorum, qui ducunt vetulas et dominas propter opes aut gloriam. Illis det Deus calicem passionis, ut Bernhardus loquitur, quia simpliciter quaerunt opes et gloriam, non generationem prolis; et tamen non sunt reprobandi propter reverentiam et gloriam nuptiarum.

Sed monendi sunt homines diligenter, ejusmodi exempla Patrum non trahenda in exemplum et imitationem, quia magnum discrimen est inter libidinem Abrahae, et vetulae, quae nubit adolescenti. Quanquam enim est sub peccato libidinis aeque ac alii, tamen est dominus, non servus libidinis: imo puritas in eo est, et sincera dilectio prolis. Vincit

enim amor prolis et seminis; sicut inter gentiles pariter et Christianos multi saepe ob varias causas valde desiderarunt sobolem.

Primum igitur sentio, Keturam non esse Hagar. Deinde neutiquam reprehendendum duco Abraham, sed honestissime tractandam castitatem conjugii et laudandum ejus amorem, quem habet erga prolem, propter multiplicationem oeconomiae, politiae et ecclesiae; quodsi quae aliae infirmitates concurrunt, tamen non sunt principalia.

Keturam puto fuisse filiam alicujus boni et fidelis servi, qualis Eliezer fuit; non Aegyptia aut Cananaea fuit. Id enim sonat vocabulum, quasi dicas, colligatam, conjunctam, sociatam; fuit ei juncta affinitate, sive a servis, sive a Lothi familia.

Sed cur Ketura hoc loco uxor dicitur, cum sequatur postea, dedisse Abrahamum munera concubinis? Si concubina fuit, quomodo dicitur uxor? Supra similis locutio est: Sara dedit Hagar marito Abrahae in uxorem. Ego relinquo lites grammaticas ipsis grammaticis. Latini vocant pellicem mulierem, quae jungitur viro habenti uxorem; ipsi habuerunt multas pellices. Concubina est, quam habet, qui caelebs et extra conjugium vivit, cum qua habet consuetudinem, quae neque pellex est, nec uxor. Augustinus talem concubinam habuit.

Caeterum tempora mutant leges et mores; ideo observandum est, quomodo hoc loco et ante legem Mosi hac appellationes discernendae sint; differunt enim uxor et uxor. Abraham nunquam habuit duas uxores. Lamech primus duas duxit, Abraham vero dicitur tantum unam habuisse: et tamen duae fuerunt.

Uxor univoce et uno modo dicitur, quae libera est, et quae gignit haeredem omnium bonorum; talis est Sara. Alio modo improprie uxor dicitur serva, quae generat prolem, non haeredem. Moses postea omnia mutavit. Iacob habuit quatuor uxores, et duae servae seu ancillae etiam generabant haeredes.

Uxor hic proprie dicitur, quae libera est, et parit liberos: uxor serva, quae prolem generat, sed non haeredes. Ketura est uxor, et tamen pellex, sicut postea sequitur in textu, et 1 Paralip. 1. (v. 32.) numerantur filii Keturae, פִּילֶגֶשׁ Abrahae, hoc est, concubinae sive pellicis Abrahae. Latina vox ex Hebraea nata est. Videtur igitur mulier illa Ketura fuisse serva, quia numeratur inter concubinas; non habetur pro domina aut pro haerede, sed tantum est assumta ad maternitatem prolis et generationem: tales non sunt uxores liberae, seu dominae.

Nomina filiorum Keturae magna ex parte interciderunt. Midian postea celebratus est in sacris literis: reliqui sunt mortui, nec ulla eorum mentio fit, significante scriptura, quod filii ancillae sunt servi, qui non manent in domo. Iesaiae 60. (v. 6.) mentio fit Midian et Epha, qui habitaverunt in Arabia petraea versus Aegyptum, et magnam partem Arabiae felicis tenuerunt. Midian est versus mare rubrum. Epha est pars Arabiae felicis, et habuit nomen ab illo Patre.

Hae igitur novae et secundae nuptiae sunt sanctissimi viri Abrahae, de quibus illud notandum inprimis est, quod commendat Deus opus generationis, et occurrit scandalo Haereticorum, qui damnant secundas nuptias. Omnia enim scribuntur in honorem et reverentiam conjugii, in quo Deus respicit ad

pro-

prolem, deinde etiam ad castitatem, quae duo ornant conjugium. Ubi enim generatio est, ibi summa est benedictio: si vero non sequitur proles, tamen laudanda est castitas conjugalis. Haec utilis et necessaria doctrina est contra Haereticos, qui tantum primas nuptias approbant, vel semper fecundas; item pares cum paribus jungi volunt, ut vetulum cum vetula. Nos haec duo, quae dixi, attendamus, et num maritus contentus sit sua uxore qualicunque, et cum ea honeste et caste vivat.

Deditque Abraham cuncta, quae possederat, Isaac: filiis autem concubinarum dedit munera, et dimisit eos ab Isaac, filio suo, dum adhuc ipse viveret, ad orientem, ad terram Kaedam.

Iam valedicit sanctus Pater mundo, et condit testamentum bono et tranquillo animo, quia mortem juxta ac vitam habet. Docemur autem hoc exemplo, diligenter id curandum esse, ut transitus noster ex hac vita sit tranquillus et in pace, ne relinquantur occasiones et semina contentionum, rixarum et dissensionum de fortunis et possessionibus nostris: sed vivente adhuc patre liberi aut haeredes certiores fiant, quantum ad quemlibet sive voluntate testatoris, sive legibus rediturum sit.

Sic dimittit Abraham filios concubinarum cum suis donis, et ablegat eos in terram orientalem: pars in Indiam devenere. Sed nomina, quae hic ponuntur, sunt Arabiae Petraeae et felicis nomina. In illum locum desertum et incultum adhuc mittit eos, postquam cuilibet suum munus largitus est. Isaac autem solum instituit haeredem.

Haec quoque propter Haereticos notanda sunt, qui haec officia communis vitae aut turbant, aut damnant. Vivens haec ordinavit Abraham: bono consilio, ne post mortem ulla restaret occasio litigandi.

Plurima autem et summa beneficia nobis quoque praestitit Abraham. Ab eo enim habemus totam scripturam sanctam; initio quidem Adam viva voce Patriarchae Noah, Noah vero Abrahamo quasi per manus tradidit doctrinam de Deo et veris cultibus. Sed existimo, Abraham libellum quendam aut historiolam composuisse ab Adam usque ad sua tempora. Tandem ubi reliquit post se semen Isaac, ex quo Christus nasceretur, deinde ecclesiam et oeconomiam bene constitutam, discedit ex hac vita, et dicit vale mundo.

Et isti sunt dies annorum vitae Abraham, quibus vixit: centum anni, septuaginta anni et quinque anni. Et deficiens mortuus est in senectute bona, senex et satur dierum, collectusque est ad populos suos. Et sepelierunt eum Isaac et Ismaël, filii ejus, in spelunca duplici, in agro Ephron, filii Zoar Hethaei, e regione Mamre, quem agrum emerat Abraham a filiis Heth: ibi sepultus est Abraham et Sara, uxor ejus.

Centum annis peregrinatus est Abraham in terra Canaan; postquam anno aetatis suae LXXV. exivit ex Ur Chaldaeorum. Quod autem supra cap. 15. (v. 15.) dictum est a Domino ad Abraham: „Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona“, id hoc loco impletum esse scribitur. Exspiravit, defecit, et tamen mortuus est. Haec ad

consolationem nostram pertinent: non enim propter boves aut alia bruta animantia scripta sunt. Defecit sicut alius homo, et mortuus est, inquit Moses: tantus vir, plenus omnibus virtutibus, pater promissionis, fidei, filiorum Dei et omnium gentium, is moritur sicut nos. Sed moritur in senectute suavi, dulci, senex et satur dierum.

Hic igitur primus locus est in tota scriptura sancta, qui testatur, sanctorum mortem esse placidam et pretiosam in conspectu Dei: non gustare eos mortem, sed suavissime obdormire. Hunc locum et legit Esaias, et diligenter evolvit; inde enim natae sunt sententiae illae insignes, cap. 57. (v. 1.): „Propter malitiam colligitur justus, viri misericordiae intrant in pacem, et quiescunt in cubilibus suis"; et 26. (v. 20.): „Vade populus meus intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec transeat indignatio mea".

Iusti coram mundo contemti sunt, spreti et abjecti, et mors eorum tristissima videtur; sed dormiunt suavissimum somnum *). Quando decumbunt in lecto, et agunt animam, moriuntur, non aliter ac si somnus paulatim membris ac sensibus illaberetur. Prius enim variis tentationibus humiliati ac placidi et tranquilli facti sunt, ut dicant: Domine Deus, libens moriar, si sic tibi visum fuerit. Non exhorrescunt mortem, sicut impii, qui trepidant et anguntur horribiliter. Haec ad nos excitandos faciunt, ut discamus Deo evocanti nos ex his miseriis parere, et possimus dicere: Non optarim, unam horam vitae meae addi; Domine Iesu Christe, veni, quando vis: sicut moritur Abraham satur dierum, da er wol zufrieden war.

*) Edit. princ. somnium.

Sed quo transivit Abraham? Collectus est, inquit Moses, ad populos suos. An ergo restant adhuc populi post hanc vitam? Sic enim sonant verba, quasi migrasset de populo ad populum, de una civitate in aliam. Id vero insigne et memorabile testimonium est resurrectionis et vitae futurae, quod proponendum est in consolationem omnibus, qui credunt in Deum. Quanquam enim nobis in novo testamento proponuntur excellentiora et illustriora testimonia, tamen operae pretium est videre, quid sancti Patres in veteri testamento habuerint et crediderint.

Nos habemus gratiam et donum, ac manifestam et multiplicem scientiam de morte et vita; si quidem certi sumus, salvatorem nostrum Christum Iesum sedere ad dexteram Dei Patris, et exspectare nos decedentes ex hac vita. Quandocunque igitur excedimus e vivis, ad Episcopum animarum nostrarum egredimur, qui recipit nos in manus suas. Is noster Abraham est, cujus complexu fruimur; is vivit, imo regnat perpetuo.

De Patribus aliter dicendum est, et nostra consolatio longe gloriosior est et amplior, quanquam illud ipsum testimonium et solatium de vita aeterna et resurrectione mortuorum habuerunt, sicut hic testatur Moses, quod collectus est Abraham ad populos suos: et supra (15, 15.) audivit in promissione, quod iturus esset ad patres suos. Atque isti duo primi loci sunt in tota scriptura sancta, qui loquuntur de mortuis post hanc vitam. Supra cap. 5. de omnibus dicitur: „Mortuus est“, praeterquam de uno Henoch, qui translatus est a Domino. De Abraham dicitur, iturum eum ad patres suos, et collectum esse ad suum populum. Haec verba Spiritus sancti nequaquam otiosa sunt, nec dicuntur bestiis, quae non

eunt ad patres et populos suos, sed hominibus; et testantur, restare post hanc vitam aliam et meliorem: quin etiam ante Christi adventum fuisse populum viventium, qui habitavit in terra viventium, et ad quos emigrarunt pii. Inde ergo Patres intellexerunt resurrectionem et vitam aeternam. Et proprie et significanter verba utriusque loci posita sunt: Colligeris ad reliquos sanctos, qui ante te sunt mortui. Patres ergo vivunt, et populi sunt. De impiis hoc non dicitur, sed est sermo de justis et sanctis.

In libris Regum (1 Regg. 2, 2.) loquitur alia figura David: „Ecce ego ingredior viam universae terrae". Sed postea eandem formam retinet Moses de Ismaële, Isaac et Iacob, defecit et collectus est ad populos suos. Collegerunt itaque Patres ex his locis, restare aliam vitam, et sanctos non interire sicut pecudes, sed congregari ad populos in terram viventium. Atque haec causa est, cur tam reverenter et honorifice sepeliuntur a filiis suis, quod bestiis non solet fieri, nimirum propter exspectationem certam alterius vitae.

Pertinent igitur haec ad nostram consolationem, ne terreamur, aut exhorrescamus mortem, sicut alii, qui non habent spem. In Christo enim mors non est acerba, sicut impiis est, sed est commutatio hujus miserae et calamitosae vitae in quietam et beatam. Hic articulus nobis sit persuasissimus, quod non transeamus a suavi vita ad calamitosam, sed ex afflictionibus ad quietem. Eam enim consolationem cum habuerint Patres multo ante Christum ex paucis istis locis, quanto aequius est, nos eandem et longe ampliorem tueri et conservare?

Christus postea in evangelio appellavit sinum

hae, et ab initio ante Abraham, Adae. Sancti enim, qui credebant promissioni de Christo, sic moriebantur, ut ex aerumnis et laboribus hujus vitae evocati intrarent in cubiculum suum, ibi dormirent et in pace quiescerent. Haec vera et plana sunt, consentanea scripturae et dicto Christi, quod sit Deus non mortuorum Deus, sed viventium (Matth. 22, 32.).

Iam vero alia quaestio nascitur, cum certum sit, vivere et esse in pace animas, qualis illa vita aut quies sit. Haec vero sublimior et difficilior est, quam ut a nobis possit definiri. Deus enim noluit, id a nobis cognosci in hac vita. Sufficit igitur nobis haec cognitio, non egredi animas ex corporibus in periculum cruciatuum et poenarum inferni, sed esse eis paratum cubiculum, in quo dormiant in pace.

Differunt tamen somnus sive quies hujus vitae et futurae. Homo enim in hac vita defatigatus diurno labore, sub noctem intrat in cubiculum suum, tanquam in pace, ut ibi dormiat, et ea nocte fruitur quiete, neque quicquam scit de ullo malo sive incendii, sive caedis. Anima autem non sic dormit, sed vigilat, et patitur visiones, loquelas Angelorum et Dei. Ideo somnus in futura vita profundior est, quam in hac vita, et tamen anima coram Deo vivit. Hac similitudine, quam habeo a somno viventis hominis, contentus sum. In illo enim pax est et quies; putat, se dormivisse vix unam aut alteram horam, et tamen videt, animam ita dormire, ut etiam vigilet.

Sic anima post mortem intrat suum cubiculum et pacem, et dormiens non sentit suum somnum, et tamen servat Deus vigilantem animam. Ita potest Deus excitare Heliam, Mosen etc. et sic regere, ut vivant. Sed quomodo? Nescimus; sufficit similitu-

do somni corporalis, et quod Deus affirmat, esse somnum, quietem et pacem. Qui somnum naturalem dormit, nihil eorum scit, quae geruntur in domo vicini, et tamen vivit, licet contra naturam vitae nihil sentiat in somno. Idem in illa vita fiet, sed alia et meliore ratione. Proinde sicut mater defert infantem in cubiculum, ponit in cunas, non ut moriatur, sed ut dormiat et quiescat suaviter, ita ante Christum et multo magis post Christum ingressae sunt et ingrediuntur omnes animae credentium in sinum Christi.

Disputarunt quoque de receptaculis animarum. Augustinus abdita esse dicit in Enchiridio ad Laurentium, ubi inquit: Tempus autem, quod inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquaeque digna est vel requie vel aerumna pro eo, quod sortita est in carne, cum viveret. Deprehenditur ibi imbecillitas humani intellectus; sed respiciendum est ad verbum et omnipotentiam Dei. Si enim tribus digitis ponderat coelum et terram Deus, ut Esaiae 40. (v. 12.) dicitur, certe verbum ejus longe majus et amplius est. Verbum est spatium infinitae amplitudinis; ideo receptacula animarum sunt verbum Dei sive promissiones, in quibus obdormimus. Leve quidem et exile apparet, quando per os hominis pronuntiatur; sed quando fide id apprehendimus, et in verbo obdormimus, venit anima in spatium infinitum.

Haec dixi ad compescendas cogitationes inutiles et supervacaneas de hisce quaestionibus. Abunde enim satis est scire, nos securos et quietos emigrare in sinum Christi, hoc est, verbo et promissione

sitentur effugere afflictiones et aerumnas, et frui perpetua pace et securitate, juxta sententiam Christi, Joan. 8. (v. 51.): „Amen, amen, dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum". Igitur vivet in aeterna vita.

Verum hic Papistarum quoque stultitia taxanda est, qui post mortem fecerunt quinque loca, primum, infernum damnatorum, secundum, infantium non baptisatorum, tertium, purgatorium. Quartum, limbum Patrum. In novo testamento addiderunt Paradisum, propter dictum Christi (Luc. 23, 43.): „Hodie mecum eris in Paradiso". Quintum, coelum apertum.

Primum locum dicunt esse damnatorum, qui est cruciatus ignis aeterni. Verum an animae impiorum torqueantur statim post obitum, non possum affirmare: quanquam exemplum divitis epulonis huc facit. Sed contrarius locus est, 2 Petri secundo (v. 4.) de malis Angelis, qui servantur ad judicium, et verba Pauli, 2 Corinth. 5. (v. 10.): „Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit sive bonum, sive malum". Apparet, eos etiam dormire et quiescere; sed nihil assero.

Secundus locus est non baptisatorum infantium; illos dicunt quidem damnatos esse, sed non pati poenam ignis aut vermium, sed tantum carere visione Dei: illam lucem non habent, qua Deum et Angelos viderent, et tamen non cruciantur.

Tertius circulus est purgatorii, in quod nec damnati, nec infantes ingrediuntur, sed qui credunt quidem, et tamen non satisfecerunt pro peccatis. Ho-

rum animae redimuntur indulgentiis: hinc illa colluvies indulgentiarum, et tota religio Papistica.

Quartus est limbus Patrum, ad quem descendisse Christum dicunt et effregisse, et Patres liberasse non ex inferno, sed ex limbo, qui affligebantur desiderio et exspectatione Christi; non poenas aut cruciatus sustinebant ullos.

Hisce nugis repleverunt ecclesiam et orbem terrarum. Nos radicitus ista omnia evertimus, et dicimus, infantes non baptizatos non habere talem circulum. In quo statu sint, aut quid de iis fiat, commendamus divinae bonitati: non habent fidem, nec Baptismum; num vero singulari modo eos recipiat Deus, et det fidem, non exstat in verbo, nec nos statuere audemus: privari visione divina est ipse infernus. Concedunt, quod habeant voluntatem et intellectum, praesertim de visione divina et vita; sed fabulae sunt. Ac purgatorium maxime est fabulosum, quia innititur impietate et incredulitate. Negant enim, fidem salvare, et statuunt causam salutis satisfactiones pro peccatis. Qui igitur in purgatorio est, in ipso inferno est: sic enim cogitat: Ego sum peccator, et debeo satisfacere pro peccatis meis; ideo condam testamentum, legabo certam pecuniam ad aedificia templorum, ad redimendas preces et sacrificia Monachorum et sacrificorum pro defunctis: tales moriuntur in fide operum, et ignorant, imo oderunt Christum. Nos in fide Christi morimur, qui mortuus est propter peccata nostra, et satisfecit pro nobis; is meus sinus, Paradisus meus, consolatio et spes mea est.

De limbo Patrum improprie locuti sunt: rectius sinum Abrahae dixissent, quia mortui ante Christum

servati sunt in promissione verbi, in quo vixerunt in hac vita, et morientes quoque ingressi sunt vitam, et vere vivi fuerunt.

Verborum Christi (Luc. 23, 43.) ad latronem haec sententia est: Hodie mecum eris in Paradiso, id est, in meo sinu, ubi ego sum, similiter et tu eris; ibi coelum et Paradisus idem sunt: nisi quod adhuc apud sanctos quies et pax est, non regnum. Christus est in coelo vel Paradiso, ut gubernet, judicet, regat ecclesiam, mittat Angelos ad ministerium ecclesiae, distribuat dona hominibus, exaltet humiles, etc. Semper enim operatur, non quiescit: sicut sancti dormientes, de quibus Esaiae 64. (v. 16.) dicitur: „Abraham nescit nos, et Israël ignorat nos."

Magnum itaque discrimen est inter sanctos dormientes et Christum regnantem. Illi dormiunt, et nesciunt, quid agatur, et tamen quiescunt: impii vero quando moriuntur, sive olim ante Christi adventum decesserint, sive hodie post exhibitum Christum, simpliciter vadunt ad damnationem. An vero statim incipiat damnatio post mortem, nescimus, quia scriptum est (Rom. 14, 10.), sistendos esse omnes ad tribunal judicis; et, Ioan. 5. „Prodibunt, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii".

Meminerimus igitur, post Christum cessasse sinum Abrahae, et impletas esse promissiones omnes de venturo semine. Nos alias promissiones et longe ampliores habemus editas a Filio Dei incarnato, passo et resuscitato, quibus qui non credunt, in aeternum damnantur. In quo autem statu sint, qui damnantur in novo testamento, nihil possum asserere, in medio relinquo. De piis certissimum est, quod

vivant et ingrediantur in pacem, cujus rei nos quidem multo plura et illustriora exempla et testimonia habemus in novo testamento ex concionibus Christi et Apostolorum, quam Patres, qui paucos quosdam locos habuerunt aperte significantes resurrectionem et vitam aeternam. Locus sapientiae tertio (v. 1.) ex Esaia desumtus est: „Iustorum animae in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis", etc.

Sed haec et Patrum et nostra una et eadem fides est, quod restet alia et melior vita post hanc, de qua quidem Christianos dubitare in tanta luce turpissimum fuerit. Amplectamur igitur et conservemus firma animi assensione hanc doctrinam immenso Dei beneficio multis illustribus testimoniis nobis patefactam; insurgit enim nunc saeculum pestilentissimum, et multiplicantur Epicurei, quod est argumentum certissimum confusionis omnium rerum et appropinquantis judicii. Si enim non credo futuram vitam et resurrectionem, quorsum opus habeo Deo et agnitione Christi? Aut quomodo possum statuere, esse Deum punientem malos, et benefacientem bonis? Negatio enim futurae vitae tollit simpliciter Deum: sic similes erimus prorsus equis et mulis, qui nihil curant, nec mortem, nec vitam. Et id sane in Epicureis animadvertere est, quibus jam ridiculum est et inanis fabula, quicquid de Deo vel promittente, vel comminante audiunt. Verum nos Christiani horribilem illam securitatem fugiamus, et retineamus firmiter testimonia vitae aeternae et resurrectionis ab initio mundi tradita.

Moses duobus verbis obitum Abrahae describit, quorum utrunque significat mori: exspirans vel deficiens mortuus est, inquit. Supra cap. 7. (v. 21.) de *diluvio: Defecit*, sive mortua est omnis caro, sive

Rom. IX.

Non solum autem hoc, sed et Rebecca, quae ex uno conceperat Isaac, patre nostro. Nondum enim natis pueris, quum neque boni quippiam fecissent, neque mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est illi: „Major serviet minori". Sicut scriptum est: „Iacob dilexi, Esau vero odio habui".

TOMUS TERTIUS
ENARRATIONUM
IN GENESIN,
QUI CONTINET HISTORIAM DUORUM PATRIARCHARUM ISAAC ET IACOB, PER REVERENDUM PATREM DOMINUM DOCTOREM MARTINUM LUTHERUM IN SCHOLA WITTENBERGENSI.

Hactenus tres libros Genesis enarravimus, sicut supra eam partiti sumus. Primus enim primi parentis Adae historiam explicat. Secundus praeconem justitiae Noah, et horribilem poenam diluvii, qua originalis mundus, unico Noah cum familia sua servato, deletus est, celebrat. Tertius Abrahae tribuitur, cujus historia propter repetitam promissionem de semine benedicturo omnes gentes, et propter varia exempla fidei et aliarum virtutum inprimis memorabilis est. Ac sane si quis diligenter haec evolverit, intelliget, ingens et inenarrabile beneficium Dei esse, quod tantorum virorum historiae sacris literis et monumentis traditae,

et in hunc usque diem conservatae sunt; nam gentilium literae has ignorant prorsus. Sola ecclesia hoc beneficio fruitur, et habet certam cognitionem ac testimonia divina de veris initiis et mirabili propagatione doctrinae, quam et retinet ipsa, et initio tradidit Deus sua voce primis parentibus, ac voluit, ejus professionem et testimonia exstare in toto illo ordine et serie Patrum.

Itaque subinde repetitur et renovatur voce divina promissio, quae initio in Paradiso sonuit, et postea Abrahae repetita est et illustrata. Quanquam rarius cum Isaac et Iacob loquitur Deus, quam cum Abrahamo loquutus est. Norant enim, ad ejus promissionem et fidem sibi respiciendum. Et tamen in tentationibus quoties laborat fides sanctissimorum Patriarcharum, rursus eos erigit et confirmat Deus, ne succumbant in periculis et difficultatibus, quae ipsis objiciuntur. Videbimus enim mirabilia certamina et aerumnas gravissimas in vita utriusque Patriarchae, et in his certaminibus lucebit miranda gubernatio sanctorum, quibus reguntur et servantur divinitus sine humanis praesidiis.

Homines profani nihil horum intelligunt, et cum legunt, Isaac aut Iacob tanquam errones vagatos esse sine certis sedibus, fuisse homines privatos, occupatos actionibus domesticis et servilibus, egregie rident et contemnunt ista. Nihil enim eximium aut heroicum secundum rationis judicium, prudentiam aut industriam gestum cernunt, qualia multa in ethnicorum historiis cum admiratione legunt. Verum ideo haec aspernantur, quia vera ornamenta harum historiarum non perspiciunt: non vident illud insigne donum verbi Dei, non fidem, non invocationem,

non tolerantiam in adversis, quibus vicerunt sancti mundum et Satanae insidias: quae certamina et victoriae omnes res gestas, et triumphos omnium heroum longissime superant.

Qui igitur non frustra in hac lectione versari volet, statuat, scripturam sanctam non esse humanam sapientiam, sed divinam, et sentiet, accendi animum mirabili amore et desiderio harum rerum, quas continet. Talis enim fons est, qui, quo magis hauritur et bibitur, hoc magis sititur. Sicut inquit sapientia (Sir. 24, 27—29.): „Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient. Spiritus enim meus super mel dulcis, et haereditas mea super mel et favum". Quia ea tractantur in isto libro, „in quae desiderant Angeli prospicere", sicut dicitur 1 Petri 1. (v. 12.); sed sunt abscondita ab oculis carnaliter sapientium, et patent tantum spiritui.

Hoc loco autem initium quarti libri faciemus. Etsi enim Hebraei particulam hanc de Ismaële et Isaac adjiciunt historiae Abrahae, tamen facile apparet, Mosen tum novum librum de Patriarcha Isaac inchoare voluisse, postquam Ismaël et Isaac patrem suum Abraham sepeliverunt.

ALTERA PARS VIGESIMI QUINTI CAPITIS.

Et post obitum Abrahae benedixit Deus Isaac, filio ejus, habitavitque Isaac juxta puteum viventis et videntis.

Moses brevem narrationem instituit de Isaac, quod mortuo parente Deus ei benedixerit; sed mox eam abrumpit, et paucis absolvit ea, quae restant de Ismaële. Benedictionem autem intermittit usque ad

suum locum. Fuit enim dilata viginti annos, quibus vixit Isaac cum Rebecca conjuge sine sobole: nec potuit fieri parens viribus naturalibus, sed impetravit prolem a Deo precibus et oratione humili.

Mira autem res est, si cum praecedentibus conferas. Magna enim pompa servus ambivit Isaaco puellam, ac divina dispositione cum ea conjuncta est tanta spe et exspectatione, ut videretur futura mater filiorum infinitorum. Quid enim non speraret Isaac, cui adducebatur uxor praedestinatione divina, patre sanctissimo, ministro fidelissimo, denique ministerio Angeli? Tamen habet Rebeccam viginti annis sterilem. Fuit autem adhuc superstes parens, et haud dubie uterque anxiis votis et gemitibus suspiraverunt, et petiverunt prolem. Atque haud scio, an non haec causa fuerit Abrahae ducendae Keturae, cum videret, in Isaac differri semen. Sed nihil affirmabo. Illi enim viri tam sancti et variis tentationibus exercitati longo usu consueverunt exspectare manum Domini, nobisque a Deo propositi sunt in exemplum veri cultus Dei, qui principaliter et vere consistit non in externis sacrificiis aut operibus, sed in fide, spe et dilectione Dei.

Ratio somniat, colendum et placandum esse Deum sacrificiis corporalibus, aut aliis exercitiis ab hominibus excogitatis. Sed exempla Patrum monstrant, praecipuum et summum cultum esse, exspectare Deum; atque is verus usus et propriissimum exercitium fidei est. Fides enim primum rapit nos in invisibilia, quando proponit ea amplectenda, quae non apparent oculis: idque aliquo modo ferre et sustinere possumus. Sed animus non solum ducitur in invisibile, sed etiam suspenditur, et differtur in

longum, sicut Abraham supra viginti quinque annos exspectavit, antequam nasceretur ei filius: Isaac viginti annos sobole caret. Tertium vero et longe gravissimum illud est, quando moram et dilationem temporis sequitur etiam dispositio in contrarium: ibi tum, qui perdurare et exspectare potest, sperare dilata, amare contraria, is tandem experietur, Deum veracem esse et servare promissa.

Verum haec nec carnis, nec rationis humanae opera sunt, neque Monachorum et hypocritarum, quibus omnis mora nimis longa et molesta est. Statim enim, quod petunt, auferre cupiunt, nec fidunt Deo, nisi de praesentibus, non de iis, quorum exspectatio adhuc suspensa est. Sed vult Deus invisibilia et contraria esse, quae promittit, ut tentemur et exerceamur, ac discamus, verum et Deo gratissimum cultum esse exspectationem. Hinc in Psalmis tam frequentes sunt admonitiones illae (Ps. 27, 14.): „Exspecta Dominum, viriliter age“ etc. Et Prophetae idem assiduo inculcant: Exspectate, credite. Sed ridentur haec a profanis, sicut recitantur eorum subsannationes, Isaiae 28. (v. 13.): „Manda, remanda, exspecta, reexspecta, modicum hic, modicum ibi“. Sic enim deridebant doctrinam et consolationes de fide et patientia tanquam vanas et incertas. Atqui certum est, vere et praesenter jam tum id paratum et in promtu esse, quod petitur aut promittitur, cum incipimus orare et confidere, juxta sententiam (Es. 65, 24.): „Et erit, antequam clament, aut vocem emittant, exaudiam; adhuc illis loquentibus adsum ego et audiam“.

Id profecto certissimum est et verissimum: sed animus humanus quando est in tentatione et pericu-

lo, difficulter hac consolatione acquiescit. Sic enim perpetuo angi et queri solet: Quid fiet? Quando fiet? Ubi fiet? Respondeo igitur: Exspecta, exspecta. Quodsi longius differtur, et rursus quaerit, quando tandem futurum sit, non habeo aliud, quod consulam, inquies, quam ut feras, et exspectes amplius annum unum, duos, tres. Veniens veniet, et non tardabit.

Verum id enim est, et usitatum Deo, ut tardet, ut differat et protrahat auxilium in longum, sed ita, ut veniat in necessitate, et veniat subito, sicut in miranda liberatione et eductione populi Israël ex Aegypto apparet. Exspectaverat populus longo tempore gravi servitute oppressus, tardante Domino. Sed postquam in extremum discrimen vitae et mortis adductus est, ac utrinque praesentissimum exitium ostenditur, ibi dicit ad Mosen Dominus (Exod. 14, 15.): „Quare sic clamas"? Et repente liberatio et magnalia Domini exhibentur. Sed quando non exigit necessitas summa et inextricabilis humanis consiliis difficultas, tum differt opus et auxilium suum.

Haec exempla nobilissima proponuntur nobis in sanctis viris, ut discamus, cultum Dei principalem et spiritualem positum esse non in aedificandis templis, augendis caeremoniis, quae omnia sunt puerilia et ludicra, quibus allicit et invitat nos ad sese Deus, quemadmodum Iudaeos variis ritibus et quadam quasi paedagogia exercebat. Sed Patrum cultus est exspectatio. Sicut Iob inquit: „Etiam si occiderit me, in eo sperabo". Et Iacob infra quando pugnat cum Angelo, firmiter et constanti animo retinet promissionem. Sed differtur illa, et varie fides ejus concutitur. Attamen is ejus animus est: Ego

credo, quod vera sit promissio; si non statim impletur, tamen spero; si etiam luctatur mecum, tamen amabo eum. Hujusmodi sacrificia suavissimum de se odorem praebent in conspectu Dei, et animum hominis tandem perpetua felicitate et laetitia exhilarant. E contra qui franguntur desperatione et deficiunt, se ipsos privant aeternitate. Sicut inquit Sirach (2, 16.): „Vae his, qui perdiderunt sustinentiam". Qui vero perdurat, et retinet fiduciam et exspectationem, is vincit et triumphat. Sic Noah exspectavit centum et viginti annos, et interim sannas et irrisiones impiorum tulit. Sed tandem totus mundus submersus est, ipse autem cum domo sua mirabiliter salvatus, et pater justitiae factus est.

Igitur fide, spe et caritate colendus est Deus. Caeremoniae externae tantum exercitia sunt rudium, quibus ad officia pietatis longe sublimiora assuefiunt: sicut infantes primum lacte et cibo tenuiore aluntur. Sed nos, qui gubernamus et docemus alios, discamus, verum cultum Dei esse non offerre pecudem etc.; sed tenere ejus promissionem, et credere, quod sit vera et infallibilis. Hanc fiduciam sequitur spes, quae commonefacit me, ut exspectem, et habeam Deum benignum; quodsi perduro in necessitate, ibi tum Pharao cum copiis in profundum demergitur, atque ἔκβασις sperata contingit.

Abrumpit igitur Moses narrationem institutam de benedictione Isaac. Cum enim dicit, Deum benedixisse Isaac, intelligendum est, in fide et spe. Si quidem contrarium adhuc apparebat, et totos viginti annos exspectabat prolem. Non aetatis quidem, nec naturae, nec virium vigor deerat, ipsa Rebecca juvencula, formosa, ad fecunditatem et partum per

aetatem idonea erat; tamen differebatur promissio, et manebat invisibilis, donec fere sexagesimum aetatis annum attingerent, jamque certum sterilitatis periculum immineret. Ibi haud dubie Isaac animo collegit suorum parentum in eodem periculo sterilitatis sollicitudinem, et cogitavit: En eadem tentatio et calamitas me et Rebeccam meam excipit, quae ante parentes meos Abraham et Saram afflixit, quia omnia adversari, et pugnare cum promissione videntur; et tamen in ea firmiter haerendum ad patris exemplum statuit. Fit autem hoc ideo, „ut vocet Deus ea, quae non sunt, ut sint", Rom. 4. (v. 17.). Sicut hodie Turca et Pontifex immani odio et saevitia in nos grassantur, intus autem varie exercentur conscientiae, luctantur cum trepidatione, diffidentia, terroribus peccati. Ac habemus quidem contra haec omnia firmissimas consolationes, promissionem verbi, Baptismum, Eucharistiam, quae firma fide apprehendenda et retinenda sunt. Sed non video remissionem peccatorum, non salutem aeternam, non vitam: credo autem, et spe sustentor. Ac si fides concutitur et infirmatur, sive per lapsus et fragilitatem humanam, nihilominus tamen haereo in clavibus, maneo in promissione divina, si etiam coelum ruat. Hoc est colere Deum et implere primum praeceptum, cujus usus in tentationibus demum perspicitur, quando invisibilis est promissio; ego in longum differor, et tandem res in contrarium ponitur.

Diabolus operatur alia et contraria regula. Statim enim solet praesto esse suis sacerdotibus et prophetis, quando volunt, nec differt id, quod petunt. Sic subito saepe a veneficis tempestates et tonitrua concitantur, qua ratione dementat ac capit homines,

ut libenter ipsi serviant, quia mox juvat et exaudit: et quod pessimum est, divinitus id fieri judicatur. Diligenter igitur diversitas ista operationum Dei et Satanae attendenda est. Deus vult, nos exspectare, ut Psalmo 130. (v. 5.) dicitur: „Sustinuit anima mea in verbo ejus". Si vis Deo servire, debes credere invisibilia, sperare dilata et amare Deum, etiamsi se ostendat inimicum et contrarium tibi, atque ita in finem usque perseverare. Hoc voluit Moses, quando vocat benedictionem, dare uxorem Isaac, et non dare liberos. Petivit Isaac uxorem ad propagandum semen, idque impetravit; sed viginti annos exspectat sine prole, sicut pater ipsius Abraham exspectavit totidem annos, donec nasceretur Ismaël, quae tamen non erat proles promissa, et filius ex Sara longe diutius sperandus et exspectandus erat.

De puteo viventis et videntis supra dictum est. Quando Hagar fugit a Sara domina sua, erravit in solitudine Bersabae versus Aegyptum, atque ibi puteo nomen dedit, ut celebraretur ad omnem posteritatem Hagar tanquam insignis domina et matrona, a qua fons appellationem sortitus esset. Dicebat enim: „Vere hic vidi posteriora videntis me" (16, 13.). Id Isaac gloriosum sibi duxit, quanquam esset noverca Hagar, ideoque habitavit juxta puteum viventis et videntis. Sed jam Ismaëlis historiam absolvet Moses.

Hae sunt generationes Ismaël, filii Abrahae, quem peperit ei Hagar, Aegyptia ancilla Sarae. Et haec sunt nomina filiorum Ismaël in nominibus et generationibus suis. Primogenitus Ismaël Nebajoth, et Kedar, Adbeel atque Mibsam, Misma quo-

que, Cuma et Massa: itemque Haedar et Thema, Ietur, Naphis et Kedma. Hi sunt filii Ismaël, et haec nomina eorum per villas et oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum.

Hunc alio et contrario modo describit Moses, quam Isaac, de quo dixit, quod benedixerit ei Deus, neque tamen benedictionem expressit. Supra autem tristissimam sententiam de Ismaële audivimus, quod dolente et invito patre ejectus est domo, non matris tantum, sed et divina auctoritate, et semen carnis, non promissionis appellatus est. Haec valde dura et acerba sunt: verum hoc loco celebratur non solum carnali benedictione, sed etiam spirituali, ac in carnali quidem superior fratre Isaac, quae res tentationem et sollicitudinem Isaac plurimum auxit. Is enim nondum habet prolem, et tot annos exspectat benedictionem, donec octuagenario primum nascantur filii. Interea Ismaëli dantur duodecim principes multo ante, quam generaret Isaac, et tamen nec ipse, nec Abraham tot principes genuerunt. Ismaël autem, qui frater est ex serva natus, tanta et tam ampla benedictione ornatur, ut mox generet duodecim principes, quos omnes viderunt vivere et florere uterque, Abraham et Isaac. Mortuus enim est Ismaël post Abraham XLVIII annos, ac evaserunt filii Ismaëlis statim in magnos viros et duces, antequam benedictio Abrahae et Isaac promissa inchoaretur.

Haec sane gravis tentatio fuit fidei, spei et dilectionis. An non enim tentarent haec animum quantumvis pium et sanctum? inprimis vero Isaac, qui credidit Deo, et audivit, se praeponi cunctis genti-

bus et fratri Ismaëli? Dictum enim est: In Isaac, non in Ismaël vocabitur semen, in quo totus mundus benedicetur. Ismaëli etiam benedixit, cum inquit: „Erit in gentem magnam, et duodecim principes generabit"; sed nihil ad semen illud promissum. Verum hic omnia mutata et inversa videntur. Isaac, qui habet veram promissionem, postponitur Ismaëli. Hic cum tantum carnalem promissionem habeat, praecedit longissime, et fit dominus dominorum. Habet duodecim principes, dum Isaac solus et sine prole quasi truncus et stipes in Berseba vivit. Cogitavit igitur: O Deus, estne haec promissio tua, veritas tua? Ejusmodi cogitationes fuerunt acerrimi stimuli ad dubitationem et diffidentiam. Sicut uxor Iob marito objicit: „Ubi nunc tua pietas? Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Benedic Deo, et morere" (Hiob 2, 9.). Idem sane ad Isaac quoque dici potuisset. Is enim, qui ante contemtus et domo ejectus est, acquirit benedictionem divinam longe ampliorem, quam vel Isaac, vel Iacob adepti sunt.

Hae itaque admirandae historiae sunt, et hominibus carnalibus maximorum scandalorum causa; pugnant enim omnia opera Dei cum promissione, quae tamen verissima et immota manet. Sed hoc offendit, quod est invisibilis, dilata et in contrarium posita.

Discenda igitur sunt mirabilia consilia Dei in gubernatione sanctorum, et animi piorum ad ea assuefaciendi sunt. Quando habes promissionem divinam, quo magis diligeris a Deo, hoc magis habebis absconditam, dilatam et in contrarium positam. Si enim non tam impense te diligeret, non ita tecum

luderet, hoc est, non differret, neque in contrarium disponeret suam promissionem et auxilium. Signa enim haec sunt certissima animi paterni et ardentis amore tui. Sic pater carnalis, qui diligit filium, ludit cum eo, promittit munusculum, sed differt, et simulat, se negaturum promissa. Id eo facit, quia nimium diligit filium, et vult opulenter dare, modo perseveret filius, et devoret ac vincat dilàtionem. Sic nobiscum quoque ludit Deus; sed nos fremimus et indignamur ob moram quantumvis brevem! Aut enim in praesentia auferre, aut alio modo et via, quacunque illa sit, acquirere, quod promittitur, cupimus. Ad hunc igitur modum docent exempla Patrum, qui sint veri cultus, scilicet sincera fides, perfecta spes et immota caritas, quibus sentimus, Deum praesentem et beneficum esse, utcunque videatur nobis adversari.

Caeterum apparet, Ismaëlem fuisse magnum theologum, qui vim et dignitatem promissionum, quae certe ingentes et magnificae sunt, diligenter evolverit, idque inprimis, quod mater Hagar digna fuit audire Angelum revocantem ipsam ad Saram dominam. Haec omnia celebravit et magnifice praedicavit, sicut quaelibet natio aut familia reliquis antecellere vult, et sola imperatrix esse orbis terrarum, reliquas vero prae se contemnit; ideo Ismaël diligenter inculcavit promissiones sibi factas, et potuit dicere: Ego video, quod Dominus apud me est, et benedixit mihi etiam spiritualiter. Simul quoque cultum externum, quem vidit in domo patris, retinuit et auxit: ac quidam ex familia et filiis ipsius per ejusmodi caeremonias pervenerunt ad cognitionem pietatis. Sicut multi ex familia et posteritate Cain ad ecclesiam

veram Adae congregati sunt, et hodie plurimi ad nostram ecclesiolam aggregantur.

Ad eundem modum ex Ismaëlis domo multi adjunxerunt se ecclesiae, quae fuit in domo Abrahae, praesertim Ismaël ipse, quem credo post poenitentiam reversum, et participem factum verae ecclesiae non ex carne, sed spiritu, quia secundum carnem rejectus est, sed in textu etiam spiritualiter laudatur. Item Moses narravit supra, sepeliisse eum cum reverentia patrem suum Abraham, quod argumento est, non fuisse eum alienum ab ecclesia, quae fuit in domo Isaac. Ideo judico, fuisse bonum et pium, quanquam fuit bellator. Nomina etiam insignia filiis indidit. קֵדָר enim significat tristem, tetricum, nigrum, quales Monachi sunt, ut in luctu moriturus, et forsan in luctu aliquo fuit vir sanctus, cum id nomen filio inderet. Simul etiam adorationem sive adoratum sonat.

Iudaeorum nugas de nominibus istis omitto. Mihi videtur colligi inde posse, quod diligenter docuerit Ismaël Deum Abrahae, et familiam suam ad verum cultum, quem ipse antea viderat, adsuefecerit. Sed quod solet fieri, ut verus cultus semper pariat superstitionem, ita posteritas, veris cultibus amissis, externam quandam simulationem et hypocrisin tantum retinuit. Ablato enim primo praecepto relinquuntur paleae et siliquae inanes. Sic cum viderunt initio homines, Abraham hoc vel alio modo mactare hostias, benedicere, gratias agere, illum cultum externum amplexi sunt, sed sine primo praecepto. Ita homines fiunt simiae Patrum, quia opera externa imitantur, et fidem negligunt.

Hinc sunt ortae omnes idolatriae. Viderunt gentes, Abraham et alios Patres versis vultibus ad orientem solem creatorem pulcherrimae lucis adorare; id imitati sunt, sed retinuerunt tantum putamen, nucleum amiserunt. Sic Rottenses accipiunt a nobis verbum, sed non vere, quia ad vanam gloriam et plausum popularem abutuntur. Sic Ismaëlitae dixerunt se filios Dei, et hodie non Hagareni, sed Saraceni vocari volunt, tantum propter imitationem et simulationem externi cultus et benedictionem carnalem, quam habent etiamnum Arabes, qui sunt Ismaëlitae. Sicut supra in promissione dictum est: „Manus ejus contra omnes“. Tenent enim dominium orbis terrarum, et gloriantur, sibi deberi spolia et rapinas, et vivunt ex rapto. Etsi enim Turci, qui Scythae sunt, Arabiam occuparunt, et ibi dominantur, tamen Arabicam linguam retinent, ac ejus potissimus usus est in aula Turcica: antea vero nunquam neque a Romanis, neque Persis devicti sunt. Turca eos humiliavit, sed tamen simul sunt in regno. Sic igitur Ismaël primum benedictus est carnaliter duodecim principibus ex se natis; jam sequetur benedictio spiritualis.

Hi vero sunt anni vitae Ismaël centum anni, triginta anni, et septem anni. Et deficiens mortuus est, et collectus ad populum suum.

Ismaël CXXXVII. annos vixit, natus LXXXVI. anno aetatis Abrahae, XIV. ante natum Isaac, XLVIII. anno post Abraham mortuus est. Isaac vero diu supervixit Ismaëli, et vidit tamen Ismaël filios Isaac, Iacob et Esau. Clare autem hic textus ostendit benedictionem Ismaëlis spiritualem, quia iisdem verbis

utitur Moses, quibus supra usus est in descriptione mortis Abrahae: ne apex quidem mutatus est. Testatur igitur, fuisse eum in vera fide et pietate, quia dicit, collectum eum esse ad populos sanctorum.

גָּוַע est suaviter animam agere, quando quis decumbit, sicut supra Abraham, et appropinquante hora mortis agit animam sine terroribus, sed ut solet dissolvi corpus, ut liberetur anima ex ergastulo corporis. Sic et Ismaël mortuus est; Dominus dedit ei sanctum et placidum finem vitae, viribus destitutus est, et agendo animam tandem conclusit vitam, et assumtus est in sinum sanctorum Patrum, quo Abraham paullo ante et alii Patres transierunt. Haec est spiritualis benedictio. Pulchra autem et dulcis descriptio est immortalitatis, quando inquit Moses: „Collectus est ad populos suos“. Nos jam vivimus in populo mundi barbaro, alieno a Deo, et in regno Diaboli. Sed cum egrediemur ex hac misera vita, suaviter agonisabimus, et congregabimur ad populum nostrum, ubi non calamitas, non tribulatio, non afflictio, sed pax et quies et somnus placidus in Domino est. Quodsi est alius populus praeter illum, cum quo nunc vivimus, oportet esse resurrectionem mortuorum, et certissimum argumentum est, esse Deum, et mundum non esse temere creatum, quia vivere post mortem non est operis humani, sed Dei opus est.

Plinius et Epicurei rident ista, nec assentiuntur, esse transitum a turbulento genere vitae ad quietem; ideo jactant Epicureas istas voces: Post mortem nulla voluptas. Pereat, qui crastina curat. Summum nec metuas diem, nec optes. Ita confortant se ad contemtum mortis, et tollunt simpliciter timorem, id

est, spem immortalitatis. Quid timerem, quidve sperarem? inquiunt. Quia non est Deus, edamus, bibamus, ludamus etc. Sed si ratio hoc concederet, quod sit migratio a populo afflicto ad populum pacis, necessario et illud fateretur, esse vitam post hanc vitam: quia ire ad populum non est ire ad nihilum, et praesertim ad suum populum, qui eandem fidem, spem et afflictionem habuerunt, et eandem loquelam, ad cives et conterraneos nostros, qui certe aliquid sunt. Non ad hostes migramus, nec ad Daemones: imo recedimus ab eis, et ad patres nostros congregamur.

Haec sunt testimonia Patrum de resurrectione, immortalitate et vita aeterna, quia scilicet illic sunt populi. Igitur necesse est nos vivere et resurgere. Huic verbo qui credunt, nunquam Epicuri deliramentis movebuntur. Ratio vero neque intelligit, neque amplectitur ista: imo, quod majus est, videt ob oculos, generationem fieri ex nihilo, et tamen non concludit, esse divinum opus. Video, Isaac nasci ex sterili matre, matrice emortua et tam dura, quam sunt ossa in cranio: non video pilos, non corpus, non animam, et tamen ex lumbis Abrahae, ex matrice Sarae matris prodit filius habens ista omnia: an non ex nihilo haec oriuntur? Certe res mortua est semen et matrix, et magis mortua, quam granum in terram cadens. Ideo cogitare ratio debebat, non esse hanc operationem naturalem, sicut somniat: sed caecitas et malum Diaboli est, quod ista non inspicimus aut consideramus: atque ita neutrum intelligimus, si rationem ducem sequimur, neque resurrectionem futuram, neque generationem. Qui enim non credit resurrectionem mortuorum, is etiam non credit

dit aut cernit miraculum generationis, quod homo ex homine, bos ex bove nascitur.

Atqui plenus est totus mundus testimoniis de resurrectione. Ex arbore et ligno durissimo enascitur pulcherrimus flosculus, nascuntur folia, rami, fructus suavissimus. Quia vero frequens et usitata res est, ideo vilescit, et tantus stupor est humanarum mentium, ut, si Lazarus quotidie resuscitaretur, nihil tamen moverentur infideles. Inde tamen non sequitur, quod non sit sperandum aliud vitae genus melius et beatum. Sed differtur sensus et manifestatio illius aeternae laetitiae, donec cessabit populus hostilis, et manebit populus noster, qui nobiscum credidit resurrectionem mortuorum. Propter hoc igitur testimonium scripturae sanctae de Ismaële facimus eum sanctum et Patriarcham magnum, quanquam nepotes degenerarunt, et non fuerunt similes patris.

Habitaverunt autem ab Hevilah usque ad Sur, quae respicit Aegyptum introëuntibus Assyriam, coram cunctis fratribus suis corruit.

Hodie etiam aut saltem Hieronymi tempore haec loca tenuerunt filii Ismaëlis. Primogenitus Nebajoth magnam partem Arabiae occupavit, sed non totam, a quo et regio Nabathaea denominata est, quae celebris est in Graecis et Latinis scriptoribus vel ob hanc unam causam, quod apud illius nationis incolas ingratitudo erga parentes et praeceptores capitalis fuit; quae insignis disciplina et theologia fuit in ea regione, et quod hodie multis impune licet, id gentes illae tam severe puniverunt.

Altera pars Arabiae Kedar est, non minus celebris, et est nomen totius Arabiae Petraeae; partem ejus sibi vendicaverunt Edomitae, Psalm. 120. (v. 5.): „Hei mihi, quia habitavi cum habitantibus in Kedar", id est, sum peregrinus inter Moscovitas et Tartaros. Tractus iste ab Hevilah ad Sur est in Arabia, sive desertum inter Aegyptum et terram sanctam. Sur autem respicere Aegyptum dicitur, quia est ei contermina. Habitarunt igitur filii Ismaëlis tractum illum a mari rubro usque ad Euphraten. Totam paene Arabiam tenuerunt praeter eam partem, quam Idumaei occuparunt.

De postrema particula: „Coram cunctis fratribus suis corruit", varie disputant interpretes. Usitata expositio sic habet, quod Ismaël sit mortuus in conspectu fratrum, hoc est, filiorum suorum, qui convocati a patre convenerunt ad audiendum et consolandum patrem, ita ut exspiraverit spectantibus et praesentibus fratribus. Mea sententia haec est, quanquam nihil asseverabo. Non loquitur Moses de Ismaële personaliter, quia jam mortuus erat; item antea non dixit: habitavit, sed habitaverunt, scilicet duodecim filii, in illo tractu a mari rubro versus Aegyptum. Aut si dicas: Ismaël mortuus habitavit, de posteris ipsius id intelligatur, ut infra similis phrasis est: Iacob descendit in Aegyptum, et adscendit ex Aegypto. Et Psalm. 114. (v. 2.): „Facta est Iuda sanctificatio ejus"; ibi nomina propria transeunt in appellativa et gentilia, quod in scriptura sancta frequens est. Existimo igitur, eandem sententiam cum superiore esse, cap. 16. (v. 12.): „In facie omnium fratrum s-orum habitabit". Id hic dicitur: corruit, vel cecidit, vel fixit tabernaculum. Hoc est, mortuo patre

et relicto suo testamento, quo monuit filios et fratres, ut diligerent et colerent Deum, ipsi crudeliter ferarum in morem vi et ferro grassati sunt, et terram occuparunt, facti sunt נְפִלִים, ut alibi dicitur.

Hae vero sunt generationes Isaac, filii Abraham: Abraham genuit Isaac. Fuit autem Isaac filius quadraginta annorum, cum acciperet Rebeccam, filiam Bethuel Syri de Mesopotamia, sororem Laban Syri, sibi in uxorem.

Saepe hoc monui, et saepe inculcandum est: in historiis Patrum jucundissimum est videre, quomodo describantur ut homines veri, fragiles et per omnia nobis similes, et rursus tamen sub ista fragilitate humana Angeli sanctissimi et filii Dei. Nam quod maxime mirabile est, in oeconomico vitae genere prorsus nullam inusitatam aut praecipuam speciem sanctitatis habent, quam infirmitatem cum videt caro, hoc est, sapientes hujus mundi et Monachi, valde offenduntur, et ex alto despiciunt sanctos Patriarchas. Sicut Augustinus de se fatetur, quod adhuc Manichaeus riserit Isaac et aliorum Patrum historias: quia nihil aliud spectavit praeter communissimum illud genus vitae, habere uxorem, generare filios, habere pauculas oves et boves, versari cum civibus et vicinis. Quid inde eximium aut singulare possis discere? Aut cur leguntur et proponuntur ista, ut videantur, levia et inutilia?

Est sane haec miseria carnis, ut debeat ita haerere in communi infirmitate, qua Patres sunt similes aliis, et ideo offendi et vituperare communem vitam, et excogitare aliud singulare vitae genus, ut caeliba-

tum, monachatum, sacerdotium etc. Quia gloriam Dei non debet videre impius, sed tantum infirma, stulta et (ut sic dicam) nullitatem Dei: gloriam vero et majestatem, potentiam et sapientiam Dei non item, etiamsi ob oculos proponantur. Sicut hic Moses simplicissime narrat, Isaac, cum esset quadraginta annorum, duxisse uxorem mulierculam infirmam de Mesopotamia Syriae. Quid hoc est? An non et alii homines contrahunt conjugia, quae similia huic aut interdum splendidiora sunt? Cur igitur leguntur ista? Respondeo: Húmanitatem et infirmitatem licet carni videre in sanctis, sed divinitatem et sanctitatem Angelorum minime, ut scandalisetur et causam invenisse videatur novos cultus excogitandi, in quibus sanctitatem collocet.

Non autem otiosum et praeter rem est, quando scriptura sancta dicit, Isaac quadragenarium duxisse Rebeccam. Significat enim, eum non duxisse uxorem in primo illo ardore adolescentiae, sed perstitisse aliquandiu in pugna et victoria contra carnem et Diabolum. Historiae enim et experientia singulorum testantur, quanta impatientia libidinis sit in prima aetate, ubi incipit vis et sensus carnis, et ardet sexus in sexum. Communis ea querela est totius generis humani, et qui non repugnant primis flammis, nec putant, sibi aliquid ferendum esse, irruunt in scortationes, adulteria et horribiles libidines, aut si temere et inconsulto ducunt uxores, perpetuae carnificinae se implicant. Isaac igitur sustinuit pugnam illam, et acerrime conflictatus est cum flamma et carne sua, quia homo fuit verus et purus, aeque atque nos sumus. Natura autem sic condita est, ut circiter vigesimum annum sentiat fervores carnis; illos ferre et

vincere ad quadragesimum annum usque profecto grave et difficile onus est. Hoc postremo saeculo juventus nostra id onus recusat, neque vult aliquantisper patientiam habere. Ideo si in primis illis ardoribus ducunt uxores, Diabolus, qui prius inflammavit eos libidine, postea contrario anhelitu infrigidat usque ad extremum odium mulieris. Illa sunt vere Diabolica. Ideo prius cor erudiendum erat exemplis Patrum, ut suscipere et sustinere primam illam pugnam contra carnem posset. Maturior et virilis aetas suas et majores pugnas habet. In adolescentia tirocinium est amor, sicut in adolescentibus apud Comicos describitur. Sed historiae sacrae ejusmodi exempla offerunt, in quibus victoria simul et pugnae contra carnem proponuntur. Sic etiam Isaac sensit flammas libidinis aeque ac alii adolescentes; sed eruditus est a patre, quod luctandum sit contra eas, inprimis lectione scripturae sanctae et invocatione, deinde laboribus, temperantia et jejuniis. Haec debebant esse exercitia adolescentum, saltem per unum aut alterum annum, si qui non possent continere diutius, ut discerent tamen, quid sit patientia libidinis. Nam et haec patientia est et martyrium, sicut quidam plura genera martyrii faciunt, et inter ea numerant divitem, largum et juvenem castum. Atque hic sane vere martyr est, quia crucifigitur quotidie passionibus carnis suae.

Vitent igitur adolescentes vagas libidines, et, ut possint tueri pudicitiam, confirment animos lectione et meditatione Psalmorum et verbi Dei contra carnis furorem. Si sentis flammam, accipe Psalmum, aut unum atque alterum caput ex Bibliis, et lege: quando flamma sedata est, tum ora. Si non statim

restringitur, feras patienter et fortiter unum aut alterum aut plures annos, et insta orationi. Sin amplius carnis ardores ferre et superare non potes, ora, ut Dominus det conjugem, cum qua suaviter vivas et in vero amore. Ego ipse multos vidi, qui frenum laxarunt cupiditatibus, et in foedas libidines prolapsi sunt: sed tandem miserabiliter in poenis haeserunt, aut, si caeco impetu ad conjugium animum adjungebant, uxores invenerunt minime commodas et morigeras, et merito quidem.

Hoc enim scire omnes debebant, quod sint vocati ad bellum contra carnem, quae est una pugna: altera est contra Diabolum: tertia contra mundum. Ideo non statim cedendum est primis illis motibus, praesertim hoc saeculo, ubi proposita est spes conjugii. Nos eam in Papatu non habuimus: qui enim voluit fieri sacerdos, coactus fuit vovere perpetuum caelibatum. Illa tyrannis Pontificia jam patefacta, et vera libertas restituta est. Discas igitur orare, et bellum gerere contra carnem; postea vero pete a Deo, ut det tibi Rebeccam, non Hagar vel pejorem: non enim fortuito et absque gubernatione divina contingit uxor bona, sed donum Dei est, non nostri consilii aut arbitrii, ut ethnici opinantur.

Non ad hunc modum Isaac institutus fuit, qui vixit quadraginta annis, haud dubie sine vexatione et flamma suae carnis, quia caro luctatur contra spiritum, non minus in oeconomia, quam in politia aut ecclesia. Sed obedivit parenti Abrahae, qui instituit eum, ut meditaretur in praeceptis Dei, et armaret se studiis sacris ad primam pugnam. Ideo Deus postea dedit ei Rebeccam, cum qua quietam et placidam vitam egit. Id scriptura sancta tecte significat,

et in hac infirmitate Isaac proponit nobis exemplum excellentissimum castitatis juvenilis, quae est res magna, quia est bellum juvenile. Et in illa castitate Isaac comprehenditur educatio et institutio, qua didicit abstinere a pravis sodalitiis, et testatur, in eo fuisse studium, meditationem, orationem et exercitia laboris. Illa omnia lucent hic occulte in quadraginta illis annis, quibus vixit caelebs.

Videtur autem fuisse eo tempore usitatum, ut adolescentes non ducerent uxores ante quadragesimum annum, puellae vero decennio minores nuberent, ut supra in Sara vidimus. Rebeccam quoque judico fuisse triginta annorum. Post diluvium fere omnes Patres circa annum trigesimum vel quadragesimum duxerunt uxores; ante diluvium tardius; exspectaverunt usque ad C. LXXX. XL. annos. Post diluvium festinavit Deus ad multiplicationem generis humani; ideo abbreviatum est tempus, ita ut masculi quadragesimo anno, femellae trigesimo conjugia inirent. Fuit igitur saeculum illud longe melius et praestantius, quam nostrum. Nos putamus, hoc malum explendo libidinem mitigari, scortationibus et adulteriis. Sed ita prorsus in bestias degenerant homines, et fiunt ad omnia bona opera inepti, Si in conjugium irruunt temere, et sine certa ratione praescripta divinitus, non ducunt uxores, sed poenam et perpetuam molestiam, quia sine invocatione et timore Dei fuerunt, quod prohibet Deus, quando inquit: „Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum" (Exod. 20, 7.). Item: „Invoca me in die tribulationis" (Ps. 50, 15.).

Sed molesta admodum et intolerabilis est mora illa, inquies. Recte sane. Ideo supra dixi, aequari

eam aliis exercitiis patientiae sanctorum, qualis est inediae, carceris, frigoris, morborum, suppliciorum patientia et molestia. Sic libido gravis morbus et onus est, sed resistendum est et pugnandum. Sicut postea cum ad politiam veneris, aliis difficultatibus exerceberis, furtis, rapinis et varia improbitate hominum. In ecclesia dimicandum erit cum Haereticis, cum Diabolo, qui impugnat fidem, spem, dilectionem Dei. Sed habes verbum, habes scripturam sanctam, studia, exercitia, labores; inde crescet et confirmabitur fides. Ita libido quoque victa oratione serviet ad augmentum fidei et orationis. In istis igitur, ut videntur, inutilibus verbis, proponit scriptura sancta magnum exemplum castitatis Isaac et disciplinae pulcherrimae, quae fuit in ecclesia et domo Abrahae.

Et oravit Isaac Dominum pro uxore sua; nam illa erat sterilis. Et exoratus est ab eo Dominus, concepitque Rebecca, uxor ejus.

Haec alia tentatio est. Postquam cessit flamma libidinis, et conjunx factus est Isaac, eamque viginti annos uxorem habuit (tam diu enim differt Deus promissionem, qua promisit patri Abrahae: In Isaac vocabitur tibi semen), sequitur jam alia crux, et quidem longe gravior priore tentatione. Victor libidinis vicit castitate Diabolum usque ad conjugium. In conjugio desiderat prolem secundum promissionem: neque sane exiguam spem habet, cum sciat, praeparatam sibi et adductam uxorem divino consilio. Sed Rebecca non parit, nec habet promissionem, quod sit futura mater, sicut nec Sara primum habebat. Id ejus animum haud dubie afflixit, et accessit ad hanc

tentationem metus et sollicitudo de perpetua sterilitate, quam ipsi senserunt esse maledictionem. Patres enim maxime urserunt hoc verbum: „Crescite et multiplicamini", in quo singularem et divinam benedictionem positam sentiebant, et qui non multiplicarentur, maledictos et sub ira divina esse judicabant.

Facile igitur conjici potest, quam graviter excruciata sit Rebecca, et quantus fuerit dolor Isaac, cum videret, uxorem paene desperare de prole. Habuit enim tum circiter quinquaginta annos; ibi cogitavit: Iam ero effeta et inutilis ad pariendum. Isaac adhuc aliquam spem habuit, si Rebecca non pareret, se aliam ducturum uxorem, sicut Abraham pater fecerat.

Haec spes Rebeccae ademta fuit, et singulos annos et dies sollicite numeravit, qui elapsi essent ex eo tempore, quo nupserat Isaac, si quid spei adhuc restaret per annos et per aetatem. Igitur longe molestior haec tentatio fuit, quam prior, quia misera Rebecca suspicatur, se de numero earum mulierum esse, quae privatae sunt benedictione Dei. Quid igitur faciat, cum frustra tam anxie desiderasse se prolem videat? Fuit sterilis viginti annis, et jam fit emortua mulier: instabat enim annus et tempus mortificandae matricis. Rogavit haud dubie maritum, ut pro se oraret; id unum et extremum praesidium invenit. Non vult ei aliam conjugem dare, nec maternitatis gloria privari; sicut Sara supra ancillam Hagar marito dederat: ideo inquit Moses: „Et oravit Isaac Dominum pro uxore sua".

Rursus vero offendetur caro, et contemnet ista tanquam vulgaria et levia. Quid enim hoc magni est,

quod maritus orat pro conjuge sterili? Tamen multae mulieres sunt, quae impraegnantur sine oratione, imo contra votum et voluntatem multarum, quae non cupiunt habere prolem. Sed vide mihi illam excellentissimam fidei constantiam, tolerantiam, exspectationem, quae caro non cernit, et invenies, quod mireris. Non enim sine dolore et ingenti perturbatione potuit cogitare de promissione, quod posteritas ex Isaac nasci deberet, ac quidem aliae mulieres omnes benedictae essent, quae nec orabant, nec promissionem Dei habebant; ipsa autem sola sine ulla spe prolis vivebat, et tempus illud conjugii in multo moerore et lacrymis transigebat. Tamen retinet fidem, et magna constantia hortatur maritum, ut pro se intercedat apud Dominum.

Si nostrum aliquis eodem genere crucis, aut aliis calamitatibus, morbis, exsilio, carcere affligetur tot annos, et non murmuraverit, non abjecerit tolerantiam, sed perseverarit firmiter in fide et spe, is videbit, quid passa sit Rebecca. Caro externa illa tantum et oeconomica adspicit, quod obit domesticas et quotidianas operas, dormit cum marito. Sed hoc non videt, quod fuit patiens, suspirans, flens istis totis viginti annis, quia illae excellentissimae virtutes absconditae sunt ab oculis mundi, quales sunt patientia, fides, exspectatio in dilatione promissionis divinae. Hoc considerat et miratur caro, quando videt Monachum in glauca veste, cinctum fune, abstinentem ab esu carnium, nihil tamen fidei, tolerantiae, crucis et illorum, quae sunt in Rebecca, habentem. Quare? Quia mundus caecus est.

Nos vero adsuescamus ad certamina illa, quae subinde alia post alia pios excipere solent, et disca-

mus fidem et perseverantiam, ne vacillemus, neve deficiamus a promissione, sed simus fortes, et pugnemus contra impatientiam et tela ignita Diaboli, qui impellit animos ad fremitum, et ad indignationem adversus Deum, ut excutiat fidem et tolerantiam in adversis. Proponamus nobis exemplum Isaac et Rebeccae: uterque exspectavit viginti annos, et interim viderunt felicitatem et fecunditatem impiorum, qui eos riserunt, et conviciis incesserunt: Cur istam duxit, dixerunt, ambivit peregrinam? Cur non ex nostris familiis puellam aliquam honestam duxit? Rebecca est perdita et repudiata a Deo. Ejusmodi contumelias haud dubie audivit non sine magno animi dolore et lacrymis. Sicut Sara supra sterilitatem suam deploravit, et Hanna 1 Regg. 1. Ob eandem causam miserabiliter luget, et tamen vicit patientia et robore fidei.

Istas virtutes debemus praedicare, et in historiis Patrum diligenter adspicere exempla illa patientiae. Difficillima enim haec pugna est contra promissionem divinam, qua vincitur odium, murmuratio et impatientia contra dilationem Dei. Hoc enim Dei proprium est, et rectissime appellatur exspectatus, nos vero exspectantes. Hae appellationes perpetuo oculis et animis nostris obversentur, ut discamus frangere primos motus, ne statim fremamus, si unum aut alterum aut plures annos detinet nostram exspectationem. Sed meminerimus, durandum esse, et fortiter vincenda omnia, quae tentant nostram patientiam, sicut Rebecca aliarum mulierum et familiae propriae convicia didicit contemnere, donec tandem expugnavit Deum suis et mariti precibus.

Hebraeum verbum עָתַר magnam emphasin ha-

bet, quis est singulare verbum orandi; significat importune et improbe orare, ita ut pulsando et odiose instando Deo molestiam exhibeamus. Nos exorare dicimus. Primum enim petendum est; secundo quaerendum; tertio pulsandum. Si clamaverimus: Domine Deus, adjuva me in hac calamitate, libera nos ab hoc vel alio malo, nec sequitur statim liberatio: tum quaerenda sunt omnia exempla Patrum. Vide, o Pater coelestis, ut praesto fueris populo tuo omnibus temporibus. Si adhuc cessat, tu tamen ne cesses orare; sed dicas: Non discedam, nec desinam pulsare, sed clamabo et pulsabo usque ad finem vitae meae. Sic Rebecca maritum hortata est: Mi Isaac, ne defatigeris, ne cesses. Et Isaac ipsius lacrymas et gemitus vidit, et exoravit Dominum.

Hinc igitur discendum est, quando oramus, certissimum esse, quod exaudiamur, ut certe hactenus ecclesia oratione pacem impetravit, et Turcam cum Pontifice repressit. Tantum illud caveamus, ne, postquam semel inceperimus precari, statim defatigemur, sed quaeramus, et projiciamus omnem curam, calamitatem et crucem in Deum, et exempla liberationum omnis generis proponamus. Denique cum fiducia et continuis ictibus pulsemus fores. Ibi tum experiemur id, quod Iacobus (5, 16.) dicit: „Multum valet deprecatio justi"; penetrat enim coelum et terram. Non potest amplius ferre clamores nostros, ut Lucae 18. (v. 5.) de judice iniquo et vidua dicitur. Verum non una tantum hora petendum est, sed clamandum et pulsandum; ibi coges eum, ut veniat. Sic ego plane confido, si serio et ardenter in oratione instabimus, exoraturos nos Deum, ut veniat extremus dies.

Ad eundem modum confugit Rebecca ad intentam et perseverantem orationem, et anxie noctes et dies suspiravit. Isaac quoque pro ea deprecatus est, et Deo nihil aliud proposuit, quam unicam illam necessitatem, videlicet sterilitatem conjugis: unde discamus, Deo omnes necessitates etiam corporales proponendas esse, ante omnia autem spirituales. Isaac ita oravit: Si est nominis tui sanctificatio, si ad conservationem regni tui pertinet, da Rebeccae prolem. Ubi deest promissio, sicut Rebeccae deerat, suppleat id, et succurrat oratio. Sed est res ardua et magni laboris, et longe difficilior, quam praedicatio verbi aut alia officia ecclesiastica. Quando docemus, patimur magis, quam agimus: Deus loquitur per nos, et est opus divinum. Sed orare est difficillimum opus, ideo etiam rarissimum.

Magnum igitur est, quod audet Isaac oculos et manus attollere ad divinam majestatem, quod petit, quaerit et pulsat: maxima enim res est, cum Deo loqui. Est et illud magnum, quando ipse nobiscum loquitur; sed hoc difficilius est. Accedit enim infirmitas et indignitas, quae retrahit nos, ut cogitemus: Quis ego sum, qui audeam attollere oculos, levare manus ad divinam majestatem? Ubi Angeli sunt, et ad cujus nutum tremit totus mundus, ad eumne ego homuncio miser dicam: Hoc volo et peto, ut mihi des? Monachorum et sacrificorum vulgus hoc ignorat, nec sciunt, quid sit orare, quanquam piorum aliqui facilius has cogitationes vincunt. Sed preces vere potentes et validae, quae nubes penetrare debent, profecto difficiles sunt. Ego enim, qui cinis, pulvis et plenus peccatis sum, alloquor vivum, aeternum et verum Deum. Non igitur mirum est, trepi-

dare et refugere precantem. Sicut ego olim cum adhuc essem Monachus, et primum in canone Missae legerem haec verba: Te igitur, clementissime pater; item: Offerimus tibi vivo, vero et aeterno, totus stupebam et cohorrescebam ad illas voces. Cogitabam enim: Quo ore alloquor ego tantam majestatem, cum ad conspectum aut colloquium alicujus principis aut regis expavescere omnes oporteat?

Fides autem, quae nititur misericordia et verbo Dei, vincit et exsuperat trepidationem istam, sicut in Isaac vicit, qui de omni humano auxilio desperavit. Nemo enim potest sterilem uxorem juvare; sumit igitur animum, et instituit orationem ad Deum ardentem et validam. Illam excellentem audaciam et magnitudinem fidei non videt caro. Propter nos vero ista scribuntur, ut simus audaces et confidentes, et discamus orare; non enim possunt esse irritae preces fidelium, sicut nec Isaac frustra orat. Sed ut Moses inquit: „Et exoratus est Dominus“, ita nec nostros gemitus et clamores negliget Dominus, tantum ad orandum excitemur.

Iudaei hoc loco quaestionem movent de vocabulo נֹכַח; id Hebraeis proprie significat recta, sive directe, stracks für sich, ut in 57. Isaiae (v. 2.): Ambulans נְכֹחוֹ, id est, qui neque ad sinistram, neque ad dextram declinavit. Dicunt igitur Iudaei, orasse Isaac in directum ipsius uxoris: qui si fuit publicus mos sic orandi, Rebecca ante ipsum recta stetit, aut in genua procubuit, cui ipse manus imposuit flenti et gementi, atque ita simul Dominum deprecati sunt. Si fuisset talis ritus orandi, posset retineri propria significatio vocabuli: si autem non fuit receptus mos, exponendum est spiritualiter, quod toto pectore et

intentus in calamitatem uxoris oraverit. Sicut quando oro pro aliquo, propono illum mihi in conspectu cordis mei, et nihil aliud video aut cogito; in eum solum animo intueor.

Sic Isaac oravit proposita uxore sua in conspectu. Quo vult significare Moses, fuisse orationem ardentem et intentam, in qua non haesitaverit, non vagatus sit animo et cogitationibus, qualis oratio celebratur illius, qui cum Bernardo certaverat, se orationem Dominicam sine ullis peregrinis cogitationibus dicturum. Cum autem deposuissent equum, et finita oratione ex pacto verum fateri cogeretur, fassus est, se inter orandum fuisse sollicitum de ephippio et freno, num et illa equo addenda essent, an non. Talis non debet esse invocatio piorum, quia non fit in directo, sed animus nunc ad dextram, nunc ad simistram evagatur. Vera autem et ardens oratio Deo proponit causam, et magno studio et ardore in illam unam intuetur, nec turbatur ulla vel praesumtione vel desperatione. Sed dicit: Domine Deus, respice afflictam istam mulierculam et promissionem tuam: nihil praeterea cogitat aut curat. Atque haec est deprecatio illa justi assidua, id est intenta et directa, de qua in epistola Iacobi (5, 16.) dicitur.

Et concepit Rebecca, uxor ejus.

Hic locus maxime insignis et memorabilis est, quem Paulus in epistola ad Romanos egregie tractat: „Non solum autem illa, sed et Rebecca, quae ex uno conceperat patre nostro Isaac. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, ut secundum electionem propositum Dei mane-

neret: non ex operibus, sed ex vocante dictum est: quia major serviet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui" (Rom. 9, 10—13).

Hic vero libenter divo Paulo assurgemus, eique magisterium et honorem hunc deferemus, quod solus ipse pro dignitate hunc locum explicare potuerit. Neque enim aliam aut meliorem explicationem afferre possumus. Et tamen, quia dicendum aliquid est, sicut imperfecti discipuli sequi perfectissimum praeceptorem volumus. Ego sane nunquam sic inspexissem haec verba. Moses sic dicit: Rebecca concepit. Sed quomodo? Non tantum carnaliter, vel viribus naturae, sed oratione impetravit sanctus Patriarcha Isaac istam conceptionem. Atque ea non vulgaris gloria est Isaac. Cum enim tot Patriarchae vixerint adhuc, et viderint parvulos istos, Abraham, Sem, Salah, Eber, horum omnium tamen oratio tacetur. Soli Isaac haec gloria tribuitur tanquam haeredi promissionis, quod oraverit, hoc est, functus sit sacerdotali officio, imponendo manus Rebeccae juxta ritum sacerdotibus usitatum. Igitur ista conceptio non est carnis aut naturae; sed Deus voluit, eam fieri oratione sancti Patriarchae ex fide, spe et caritate.

Idem igitur hic locus docet, quod Paulus in epistola ad Romanos, ubi distinguit nativitatem ex carne, id est, ex creatione, a nativitate spirituali. Illam enim conservavit Deus post lapsum Adae; etiamsi natura depravata esset per peccatum et Diabolum, qui jusserat Adam aequalem Deo fieri, eodem casu, quo Lucifer coelo excidit, tamen non privavit Deus naturam generatione, sed permisit, ut generarent pariter pii et impii. Hoc tantum significare voluit, non satis esse nasci in hunc mundum ex carne, sed re-

quiri

quiri ultra nativitatem relictam in natura etiam renascentiam et renovationem regenerationis per Spiritum sanctum. Ad hoc demonstrandum usus est divus Paulus loco isto de Esau et Iacob, et superiore de Isaac et Ismaële. Uterque enim natus est secundum carnem et nativitatem primam; sed neuter pervenisset ad regnum coelorum ex regno humano, nisi Isaac constitutus fuisset haeres per novam generationem. Similiter et Iacob.

Ac hisce tam illustribus personis usus est Deus, ut proponeret exempla insignia superbissimae genti, quae futura erat posteritas Abrahae: norat enim indomitam eorum superbiam, et cervices adamante duriores propter hanc gloriam, quod essent filii et posteri Abrahae; ideo voluit hanc cautionem in textu ponere, ut obstrueret os superbum Iudaeis, et argumentum eorum solveret de nativitate carnis. Ea enim neutiquam sufficit, sed requiritur ultra illam nativitatem renascentia. Quantumcunque sancti sint Patres Abraham, Isaac etc., tamen non generant filios regni prima nativitate, quae primum condita a principio mundi, et vitiata est per Diabolum. Sed ultra creationem addenda est vocatio. Ita enim inquit Paulus (Rom. 9, 11. 12.): „Cum neuter aliquid boni egisset aut mali, ex vocante dictum est ei", non ex creante, quia uterque aequaliter concepti et creati sunt. Sed ut sciret orbis terrarum, et praesertim populus ille durae cervicis, quod ultra creationem requiritur vocatio, quae alias promissio dicitur, non ex operibus, sed ex vocante dictum est; quia major serviet minori.

Hoc argumentum assiduo agitatum et tractatum est ab initio mundi, sicut coepit contentio inter fra-

tres in utero materno, necdum finis est hujus belli, quia idem certamen est, quod fuit inter Cain et Abel et posteritatem serpentis et seminis mulieris. Nativitas prima superbit et effertur immodice, praesertim si accedat parentum auctoritas, hoc est, quod sunt ex sanguine Patrum orti: deinde opulentia, potentia, regnum mundi, sapientia, justitia, religio; inde exsistit odium illud inter Cain et Abel, Ismaël et Isaac, Esau et Iacob, inter ecclesiam Dei et Diaboli. Ac Diaboli ecclesia perpetuo dominandi cupida est. Primum propter sanguinem et Patres, tanquam ex justa causa. Deinde propter benedictionem temporalem. Nos sumus filii Patrum, inquiunt, sumus aucti regno, religione, opibus, victoriis clarissimis et miraculis. Denique ita exaltati sumus, ut omnes gentes sint tanquam cauda, nos vero tanquam caput. Hoc videtur argumentum invictum et insolvibile. Sed scriptura contrarium dicit. Non qui ex carne nati sunt, non qui Patrum filii, ideo Dei filii sunt, „quia non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nascuntur filii Dei" (Ioh. 1, 13.).

Ideo firmissimum argumentum est, quod opponi potest superiori, quod Deus distinxit inter Isaac et Ismaël, Iacob et Esau, qui aequaliter nati sunt ex Abraham et Isaac, et tamen Ismaël, ut maxime velit, non potest esse haeres, sed semen promissionis, quod habet vocationem et ultra primam nativitatem secundam et regenerationem, praefertur. Inde vero exortum est perpetuum bellum, a principio usque in finem mundi, non de lana caprina, sed de illo glorioso titulo: Ecclesia, populus Dei, regnum coelorum, vita aeterna. Sic hodie nos litigamus cum eo-

esia Pontificia, quae vult esse populus Dei, et te-
re regnum et sacerdotium; gloriantur, se solos
se ecclesiam Dei, quae Deum vere agnoscat Patrem,
vere colat. Nos tanquam Haereticos et ecclesiam
iaboli damnant et persequuntur. Hoc illud est,
iod infantes colliduntur, antequam nati sunt: quia
iplex est ecclesia in mundo ab initio, sicut duplex
t semen, serpentis semen et mulieris semen, quae
ter se dimicant, seseque collidunt propter titulum
clesiae.

Paulus vero argutissimam et firmissimam dia-
cticam tradidit, cum monstravit discrimen inter na-
ritatem et vocationem. Ubi sola nativitas est, ibi
t perditio: „Quia, quod natum est ex carne, caro
t" (Ioh. 3, 6.). Item: „Non ex sanguinibus" etc.
oh. 1, 13.). Aliud est, quod Paulus (Rom. 9, 12.)
t: „Ex vocante dictum est", hoc est, requiritur
rbum Dei et promissio. Ultra creaturam audire
portet eum, qui vult regnare et esse filius Dei, non
: creantem Deum, sed ut vocantem. Quodsi prima
ativitas sufficeret, quorsum indigeremus Deo? Turci
int homines honestissimi, sapientissimi et religiosis-
mi, regnum magnis laboribus partum severissima
isciplina retinent. Si itaque talis esset populus Dei,
ualis Turcicus populus est, nihil amplius requiren-
um esset. Insuper a Deo ornantur opulentia, sa-
ientia, gloria, ratione et clarissimis victoriis. Sed
uid aliud est apud Turcos, quam prima nativitas?
atio enim nata est ex muliere, et ad rationem per-
nent sapientia, jura politica, disciplina, leges. De
is omnibus dicit scriptura sancta, quod sint perdita
t damnata coram Deo.

Iudaei suo tempore simul etiam sanguinem cum

gloria carnis habuerunt. Turca tantum carnis gloriam habet. Iudaei vero de sanguine gloriabantur, hoc est, quod nati essent ex Patribus et Prophetis. Deinde carnis gloria accedebat, videlicet regnum, potentia, religio, hypocrisis. Ideo omnibus modis gloriosi erant, non solum propter causam, sed etiam propter effectum. Causa erat, quia ex sanctissimis parentibus nati sunt. Effectus, quia habebant regnum, gloriam et opes. Turca non habet gloriam sanguinis; non enim natus est ex Patribus. Sed habet regnum, sapientiam, gloriam, et ex istis maximis effectibus conatur probare, quod suus populus sit populus Dei. Sed quaeritur: Ubi est vocatio? Non opus est ea, inquiunt, sufficit prima nativitas. Si facit homo, quod potest ex se, salvus erit. Minime. Sed requiritur vocatio, hoc est, verbum. Si prima nativitas satis esset, ad quid opus esset nobis verbo? Quare vocat Deus ab oriente ad occidentem? Nonne nos sumus justi, sancti, rationales homines? At contra haec omnia dicit Deus: Hoc volo, „quod omnis caro foenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri“ (Es. 40, 6.), ut nemo glorietur in carne et sanguine, sed attingat renovationem, quae fit vocante Deo, alioqui omnis gloria cum de causa, tum de effectu inanis et nihili fuerit, et populus, qui hac sola gloria confidit, in aeternum damnabitur.

Cum vero hoc ita docetur, Iudaei fremunt, et paene in rabiem aguntur, quia insaniunt in prima nativitate, nec adscendunt ad cogitationem alterius nativitatis, et sic pereunt. Similiter et Turca superbit simpliciter in prima nativitate, et non curat vocationem. Papa in eadem prorsus absorptus est, adeo ut omnem pietatem et religionem ad eam accommo-

daverit, ut, quando docuit, sacramentum altaris esse opus operatum, quo declararent pii suam obedientiam erga ecclesiam, ibi nihil est nisi natura ex prima nativitate, quae potest intelligere opus operatum, id est, obedientiam ecclesiae. Postea implevit orbem legibus, quae sunt fructus arboris malae, quanquam habeant honestissimam et pulcherrimam speciem. Sed non audio ibi vocantem et promittentem Deum, sed operantem hominem ex prima nativitate.

Collidimus igitur nos invicem, sicut in toto orbe terrarum a principio usque ad finem factum est. Nos negamus, eos ecclesiam esse, quia gloriantur tantum de prima nativitate. Ipsi e contra damnant nos, qui credimus vocanti et promittenti Deo, et inde salutem exspectamus. Quis hic arbiter et judex erit? Iste textus: „Non qui ex carne, sed qui ex fide sunt". Ad salutem consequendam requiritur vocatio et promissio. Si quaeritur, an Turca sit salvandus, respondetur: Quod non. Tamen hic est sapientia, honestissima vita, multiplex cultus, reverentia et obedientia erga magistratum, disciplina militaris insignis? Sunt sane. Sed quo pertinent ista omnia? Ad primam nativitatem. Damnandus igitur est, nec potest esse filius regni: quia deest vocatio et regeneratio, et vult salvari per primam nativitatem, quae corrupta est, nisi per regenerationem restituatur. Ideo certum est, Turcam non esse ecclesiam, nec Iudaeos, quia non habent vocationem, quanquam nec causa, nec effectus desint, ut supra dictum est. Sic Papistica ecclesia non est vera ecclesia, quia incedunt in prima nativitate, et praesumunt, ex operibus consequi salutem. Sed ubi Deus ultra primam nativitatem addit vocationem, ut Paulus (Rom. 9, 12.) ait:

„Ex vocante dictum est“, ibi invenies ecclesiam. Romani condiderunt pulcherrima jura et leges, sicut celebrantur a poëta (Virg. Aen. 6, 851.): Tu regere imperio populos, Romane, memento. Sed nihil aliud sunt, quam ratio, quae nata est ex carne, muliere et viro: haec inutilis prorsus et mortua est coram Deo. Nullus igitur sive Papista, sive Turca, sive Monachus, sive jurisconsultus seu medicus salvabitur: quia, quicquid in toto orbe est pulcherrimarum et utilissimarum rerum, id omne uno nomine damnatur, „quia caro est et gloria carnis“, Isaiae 40. (v. 6.).

Ideo vera ecclesia sic docet. Nos non solum creati et nati sumus ex carne, sed Deus verbum suum misit et vocat, id est, praedicat remissionem peccatorum, et adoptionem filiorum per Iesum Christum; si hoc credimus, sumus ecclesia. Sicut Isaac est filius promissionis, nec habet illam filiationem ex Abraham et Sara, quia nativitas carnis est; sed ex illa voce: „Isaac erit semen“. Ad eundem modum Iacob, quod est pars ecclesiae, non inde habet, quia natus est ex Isaac, sed quod vox clamantis dicit: Iacob est minor, et tamen debet esse dominus. Sic Abraham in Babylone fuit sapientissimus et honestissimus, habuit unam et legitimam conjugem, vixit caste cum ea; sed periisset cum istis omnibus, nisi vocasset eum Deus ex Ur Chaldaeorum.

Sic igitur discernenda est vera ecclesia a falsa, quae praesumit vel de sanguine, id est, causa generationis, vel de effectu. Ismaël arguit a causa: Ego sum natus ex Abraham, et quidem primogenitus: ergo ero populus Dei. Causa et sanguis adsunt. Sed nisi habuerit vocationem, frustra praesumet de san-

guine et nativitate. Sic omnes Papistae et Turcae jactant, se esse populum Dei, et quanquam non possint gloriari de sanguine Patrum, tanquam de causa, tamen de effectu gloriantur, hoc est, de potentia, justitia et religione, quae omnia sunt ex carne. Sed si quaeras, an habeant praeter haec aliam vocationem, quod sint populus Dei, nihil respondent; sed tantum magna illa et divina beneficia praedicant, quae est inanis gloria, et diffusa pariter super bonos et malos.

Ex Papa si quaeras, quare sit populus Dei, respondet: Quia sedeo in sede Apostolorum Petri et Pauli, sum eorum successor. Deinde habeo causam in scriptura (Matth. 16, 18.): „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam". Atqui sedere in loco sancti Petri etiam canis aut porcus potest. Sed habere vocationem, id est, verbum, cui credas, supra illam successionem, id scilicet constituit ecclesiam et filios Dei. Id non habet Papa, sed persequitur hostiliter; ideo non est filius, sed hostis Dei et adversarius Christi. Nos vero nihil dubitamus, nos esse ecclesiam, quia habemus evangelium, Baptismum, claves, scripturam sanctam, quae docet, hominem perditum et damnatum esse in peccato originali, et requiri, ut regeneretur per Christum.

Necessaria igitur haec doctrina est, discernens inter veram et falsam ecclesiam, et Iudaeis primum a Deo est proposita, ut superbiam eorum de sanguinis gloria confunderet hisce tam insignibus exemplis in utraque domo Abrahae et Isaac. Uterque enim, Ismaël et Isaac, ex eodem sanguine Abrahae nati sunt, et tamen Ismaël non est haeres, quia vult

prima, et ea sola nativitate salvus fieri. Isaac autem haeres est, propterea quod habet verbum et promissionem. Sic Esau et Iacob non solum ex uno patre, sed etiam ex eadem matre prognati sunt, idque fortius argumentum est, quam prius. Idem enim pater est, eadem mater, idem sanguis. Sed quare Iacob praefertur Esau? Respondeo: Ad Iacob venit vocatio, Esau praesumit ex prima nativitate, redire ad se haereditatem regni; illam praesumtionem odit Deus, et vult, ut accedat renovatio naturae, extra quam nullum jus regni aut haereditatis reliquum est. Et ex his locis possumus etiam nostros Iudaeos, qui hodie adhuc illam gloriam sanguinis somniant, potenter et efficacissime refutare. Quia ex eodem sanguine duo generantur, alter haeres, alter non, et discernuntur penes vocationem. Aequales sunt omni gloria carnis, sed alter verbum habet et audit, alter contemnit.

Simile exemplum prorsus est Pontificiae ecclesiae et nostrae; eundem enim Baptismum, idem sacramentum altaris, claves eosdem, eandem scripturam et verbum habemus. Denique ex iisdem Apostolis et ecclesia eadem, quasi una matre Rebecca, orti sumus. Quare igitur dissidemus? Nos apprehendimus verbum in sacramento, sequimur vocationem, et tractamus secundum fidem: ipsi secundum speciem visibilem. Nos dicimus, verbum in usu sacramenti spectandum et fide accipiendum esse: ipsi opus operatum faciunt. Vera igitur ecclesia est, quae haeret in verbo et fide, non nititur operibus, sed audit et sequitur vocantem Deum. Vocatio autem est verbum, per quod regeneratur natura corrupta a Diabolo et peccato.

Haec non levis dissensio et pugna est, nec immerito adversarii nobis tam hostiliter irascuntur, quia de summis rebus in toto orbe terrarum disceptamus: non de imperio, non de opibus, dignitate aut potentia, sed de aeterna damnatione et vita aeterna. Ideo odia tam acerba sunt, et nunquam alibi acerbiora, quam in dissidiis religionis, quia causa maxima et gravissima est: an simus filii Dei, an filii Diaboli? Ipsi nolunt esse filii Diaboli, sed rapiunt gloriam et nomen verae ecclesiae, ideoque damnant et occidunt nos. E contra nos ex verbo eos damnamus, et de nostra salute veris testimoniis certi sumus, et retinemus firmiter discrimen illud, quod constituit Deus inter Abraham et Babylonios, Ismaël et Isaac, Iacob et Esau, videlicet vocationem, qua dictum est ad Abraham: „Egredere“ etc. Item: „In Isaac tibi vocabitur semen“. Item: „Major serviet minori“.

Absque hac ratione non Abrahae tantum, aut Isaac et Iacob, sed omnibus hominibus prima nativitas prorsus est inutilis, imo omnium malorum fons et origo. Quod in exemplo duodecim Patriarcharum, qui ex Iacob nati sunt, deprehendi potest, qui fiunt homicidae, imo parricidae, proditores et interfectores patris, quia ita contristant optimum senem, ut emori exoptet. Ac posset id eorum peccatum, si quis exaggerare vellet, rectissime parricidium dici. Hi scilicet fructus sunt et opera carnis et sanguinis, qui ostendunt, hominem sua natura totum esse Cainicum et parricidialem. Potuisset vero etiam in filiis Iacob exemplum statui; sed Deus noluit eos reprobare, contentus istis duobus testimoniis, Ismaëlis et Isaac, Esau et Iacob. Et judico, eos esse salvatos, sicut de Ismaële et Esau etiam cogito, poenituisse eos, et ac-

cessisse ad vocationem. Et tamen voluit Deus, hoc argumentum exstare, quod prima nativitas coram Deo nihil est, quod caro prorsus est damnata cum omnibus, quae habet et potest, quantumvis magnum et eximium sit, ut sunt imperia, leges, justitia, qualis Augusti regnum fuit longe pulcherrimum, ubi floruit sapientia, justitia, opulentia, tranquillitas, victoriae praeclarae. Sed haec omnia nativitatis primae, sive rationis, creationis et carnis sunt, ideoque damnata.

Videndum igitur est, an adsit aliquid supra illa dona naturalia, sive ethnici, sive Turca, sive Papa ea possideat. Si deest vocatio, simpliciter perditum et damnatum statues. Sic enim Deus ipse judicavit, et praesertim huic populo in ipsorum Patribus principalibus ostendit, quod extra et supra primam nativitatem vocari eos oportuit. Et quid nativitas prima sine vocatione posset, horribilia crimina summorum Patriarcharum, qui parricidio et incestu sese polluerunt, ostendunt. Testantur idem historiae regum et judicum, ac tandem immane illud scelus, cum Filium Dei et Messiam suum cruci affixerunt. Haec de discrimine verae et falsae ecclesiae docet exemplum hoc insigne et mirabile de conceptione duorum infantium collidentium se in utero matris.

Addamus porro aliquid nugarum Iudaicarum propter eos, qui aliquando sunt lecturi Rabbinorum commentarios. Illi enim hoc loco quaestionem movent, quare Isaac non duxerit aliam uxorem, postquam explorasset sterilitatem uxoris suae ferme viginti annis: cum in exemplo Sarae statuant, decem annos tribuendos esse explorationi sterilitatis vel fecunditatis. Respondent vero, quod alia ratio sit in Isaac, quam in Abraham: quia Isaac fuerit immola-

tus Deo, et factus sacrificium et holocaustum auctoritate divina; proinde non licuisse ei alteram uxorem ducere. Perinde ut Paulus Episcopum vult unius uxoris maritum esse (1 Tim. 3, 2.). Quam sint haec absurda et frivola, nemo non videt, et tamen attingenda sunt non nunquam ad monendos eos, qui sunt studiosi Hebraeae linguae, ut dicta et scripta Iudaeorum cum judicio legant. Agnoscimus sane, magnum beneficium esse, quod linguam ab eis accepimus; sed cavendum est a Rabbinorum stercoribus, qui ex scriptura sancta quasi latrinam quandam fecerunt, in quam suas turpitudines et stultissimas opiniones ingererent. Hoc ideo moneo, quia multi hodie ex nostris etiam theologis nimium Rabbinis tribuunt in sententia scripturae explicanda. In grammatica facile eos patior; sed vero sensu et intellectu carent, juxta illud, Isaiae 29, (v. 14.): „Peribit sapientia a sapientibus, et intellectus prudentium ejus abscondetur". Haec sententia testatur, nullum fore intellectum scripturae apud Iudaeos. Sed liber iste scripturae sanctae clausus eis et obsignatus est, „lingua alia loquitur ad populum istum", Isaiae 28. (v. 11.), neque quicquam aliud norunt, quam meras blasphemias in religionem Christianam.

Non igitur cohaerent ista: Isaac fuit immolatus, igitur non potest ducere uxorem alteram. Abraham aeque fuit consecratus Deo ac Isaac, imo amplius: Fuit enim vocatus ex Ur Chaldaeorum, et non semel, sed saepius mactatus: et tamen non impeditur illa sanctificatione, quin ducere possit aliam uxorem. Ita prorsus Isaac licuisset ducere alteram, si voluisset. Sed maluit omnia ferre, et extrema pati, ut de se exemplum patientiae et exspectationis praeberet. Mag-

na enim et certa spes erat maternitatis, electa divinitus uxore, adducentibus et paranymphis Angelis, patre disponente et mittente servum. Sed ideo differtur in vigesimum annum, quia Deus voluit tentare istum sanctum virum et sanctam mulierem pro omnium ecclesiarum exemplo et eruditione.

Sed collidebantur in utero ejus parvuli. Quae ait: Si sic, ad quid ego?

Loquuntur historiae istae sanctorum Patrum de generatione, de concubitu, de copula masculi et feminae, quibus nihil in mundo levius aut ridiculum magis videtur. Et tamen in iis tam levibus rebus excellentissima exempla fidei et aliarum virtutum proponuntur. Bona et sancta mulier ista Rebecca, quae fuit caro et sanguis, non aliter ac nos sumus, gravissime per tot annos tentata est. Primum enim certissime erat mater illa electa divinitus, per Angelos quaesita, inventa et adducta ad sponsum, ideo ut fieret mater. Sed nihil prorsus fit, et tentatur a Deo longa cruce et passione. Ibi sane libidinem et voluptatem tristitia, amaritudo, lacrymae et miseria comitata sunt. Haec scilicet sunt gaudia illa conjugii. Orat igitur et optat unice et ardenter fieri mater istius seminis. Postea cum exauditur, et quasi per vim expugnatur Deus ad fecundandam sterilem Rebeccam, succedit alia difficultas. Durum erat amittere illam spem, quam habebat ex electione et vocatione divina, et fieri opprobrium vicinarum et familiae. Nunc fetum impetravit, et gravida facta est ultra et praeter naturam: superata est sterilitas, et concepit novo miraculo; sed restant longe duriora ferenda. Cum enim habet fetum in utero, et sibi gratulatur,

quod tam ampla spe post tantam desperationem erigatur, ut fiat mater duplici prole, quae prius reproba et projecta fuerat, et jam alteri gloriam maternitatis, ut supra Sara fecit, cessura erat, tum demum in tristissimam et extremam desperationem conjicitur. Colliduntur enim filii intra ipsam: neque tamen certo scit, sintne filii, an non. Ait igitur: „Si sic, ad quid ego"? Elliptica oratio est trepidantis et poenitentis de priore voto, quo optaverat gravida esse. Utinam nunquam orassem, cogitat: quare non fui patiens, et alteri dedi jus maternitatis, si quidem tristiora multo quam antea experiri et ferre cogor?

Haec duplex, imo septuplex tentatio est; jam enim sentit, satius fuisse manere in perpetua sterilitate, quam affligi tam misere, et simul etiam de maternitate in dubium venire, quam secundo jam resignare cogitur, propterea quod sentit nunc mortem, et de vita periclitari incipit. Nescit enim, quid mali sit, qualis sit motus in utero: tantum sentit collisionem; nec potest aliud, quam se ipsam accusare et damnare stultitiae, quod tantopere flagitarit a Deo prolem. Videt nunc, sibi pereundum esse majore ignominia, quam si mansisset sterilis. Ita submergitur iterum spes maternitatis: imo mater cum fetu exstinguitur. Non enim potest ratio aliud sentire aut cogitare, quandocunque Deus infirmat spem et orationem nostram, quam ut dicat: Quo diutius oro, hoc gravius affligor et excrucior.

Num igitur non erit orandum, non fidendum, non sperandum? ut nunc Epicurei dicunt, se permittere omnia divino arbitrio et ordinationi: necessario enim ea eventura, quae Deus decreverit. Nequaquam intermittenda est invocatio, quia jussit Deus

orare, credere, invocare, sanctificare nomen suum, sperare. Posset ecclesiam congregare sine verbo, gubernare politiam sine magistratu, generare liberos sine parentibus, pisces creare sine aqua; sed mandat nobis, et vult, ut praedicemus, ut oremus, et quilibet suo loco officium faciat; quodsi non semper respondet eventus, ut nos praefinivimus, manendum tamen est in vocatione, et ipsi successus et exitus permittendus.

Talis haec quoque tentatio Rebeccae est. Cogitavit enim: Ecce, tu orasti, ut daret Deus prolem, melius fuisset non orare; cum enim sentit collisionem, nondum cogitat filios, sed aliquid monstri se in utero ferre. Ideo inquit: „Si sic, ad quid ego"? Vulgaris translatio habet: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit me concipere? Sed significat sanctissima mulier poenitentiam et reprehensionem prioris petitionis, quasi diceret: Si sic, melius fuisset non orare. Si sic, quare oravi? quare optavi maternitatem contra Dei voluntatem? Sunt verba poenitentis de oratione priore et jam desperantis: homines enim in maxima desperatione loquuntur semiplena verba; plus est in eorum oratione interjectionum, quam nominum et verborum, et significant ellipses illae magnitudinem doloris in cordibus afflictis et paene desperantibus, qualis Rebeccae animus fuit. Praecipua enim cura et sollicitudo istorum sanctorum fuit de promissione seminis. Ipsa ergo desperat, et cogitat: Non ero mater in ista ecclesia, sed alia dignior eligetur post meam mortem, atque ita resignat maternitatem, ut supra Sara et infra Rachel, quae vere uxor erat Iacob, et tamen cogitur alteri maternitatem cedere. „Vade, inquit Rachel ad Iacob, ad ancillam".

Sed pauci haec perpendunt in hisce historiis. Sicut Papistae judicant, Patres tantum explevisse voluptates et libidines suas, ut ipsi faciunt, qui sine tentationibus et laboribus vivunt. Sed fuerunt in sanctis hominibus maximi motus et afflictiones, quae facile omnem cogitationem et sensum voluptatum excusserunt. Fuit regenda magna familia, et interim ferendae tristes tentationes, quasi omni auxilio divino destituti essent.

Nobis autem proponuntur ista in exemplum et doctrinam, primum quod ista generatio carnalis, quantumcunque foeda et corrupta, tamen non est naturae propria, sed donum Dei. Hoc in Patribus discendum est. Dispergit quidem id donum Deus in multitudinem pessimorum hominum; sed pii intelligunt, vere donum Dei esse. Sicut Psalm. 128. (v. 3. 4.) dicitur: „Filii tui sicut novellae olivarum in circuitu mensae tuae. Ecce sic benedicetur, qui timet Dominum". Discat igitur pius, quod sit maximum donum et creatio divina, gignere et parere filios aut filias. Inde enim vocamus Deum creatorem nostrum et patrem nostrum. Nec moveamur illa deformitate peccati et poenae, quo obruta est generatio, quominus sentiamus, esse benedictionem Dei, et opus Deo acceptum et placens.

Impii non intelligunt, qui et reliquas creaturas, ut creatorem ipsum, sumunt in vanum, adeo ut non solum creatura, sed etiam creator subjectus sit vanitati. Sed discernenda est deformitas ista a creatura, quam vult Deus esse gloriosam, et magni fieri, sicut sancti Patres id didicerunt ex hisce tentationibus, esse generationem opus divinum et solius Dei. Ac

sane verum est, si non tam foeda libidine et turpitudine infectum esset, non possemus non obstupescere ad dignitatem et miraculum tanti operis. Quid enim est mirabilius, quam quod homo ex homine nascitur? Sed obscuratum et oppressum est foeditate et vitio libidinis. Ideo talibus exemplis celebrari et expediri oportet, ut magnificentiam operis et benedictionis divinae agnoscant homines.

Secundo proponunt ista exempla fidem, spem, caritatem, hoc est, modum, quo Deus solet nobiscum operari. Sic enim agit cum sanctis Patriarchis, ut Romanorum 11. (v. 33.) dicitur: „Incomprehensibilia sunt judicia ejus, et impervestigabiles viae ejus", non solum in operibus suis, sed etiam in verbis et promissionibus. Ideoque in mundo apparet nihil esse fallacius verbo Dei et fidei, nihil vanius spe promissionis. Denique nihil magis nihil esse videtur, quam Deus ipse. Haec igitur est scientia sanctorum et mysterium absconditum a sapientibus et revelatum parvulis. Papa et Turca facile credunt, quia apud illos tanti successus sunt, et tanta florent potentia, sapientia, specie sanctitatis, religione, ut nihil supra. Turca tam certo statuit, se esse populum Dei, ut vitam et caput oppignerare non dubitet, quia habet rem et Deum in manibus. Deus ornat eum pulcherrimis et summis donis, et contrarium agit cum Christianis, subjicit eos cruci et praebet adversariis mactandos, tanquam oves occisionis. Ideo Turca superbissime nobis insultat, sicut in quadam clade Christianorum, cum viderent passim jacentia cadavera truncata naribus, riserunt miseriam trucidatorum, et virulentis sarcasmis has voces ingeminarunt: Iesus Maria, quasi dicerent: Ubi nunc est Deus eorum?

Hinc

Hinc illae tam tristes querelae in Psalmis: „Ne obdormias" (7, 7.). „Quare longe stas" (10, 1.)? et similes voces animorum dubitantium, num habeamus Deum, et quaerentium: „Ubi est Deus" (42, 11.)? Num credendum in eum, qui se occultat et subtrahit a nobis? Sed Turca nescit, quid faciat ipse, aut quid de nobis futurum sit. Iudicat, Christianos repulsos et rejectos a Deo, et praesumit de favore Dei et electione sui, induratus magis et obstinatus, quam Diabolus ipse. Verum dum tradimur in manus ipsius et succumbimus, repletur coelum martyribus, et excitantur gemitus et suspiria piorum pro extremo die. Ipse vero aeternum exitium sibi accelerat. Non aliter tempore Assyriorum et Babyloniorum agebat cum Israëlitis: nullus successus, nec victoria, nec Deus apparebat, „ibi vero erat absconditus Deus, Deus Israël, salvator", ut in Isaia dicitur 45. (v. 15.). Sicut hodie coelum et terra, Papa et Turca, et omnia nobis adversantur, et Deus, in quem credimus, est plane nihil, princeps mundi et Deus saeculi est Deus. Ideo multi ex Christianis deficiunt a nobis ad Turcam, qui non sunt recte instituti, et non habent verbum. Illic vident omnia florere, et ex eo praesentiam Dei aestimant, si quidem Deus illos vivificat, nos autem occidit, et tradit in manus crudelis hostis.

Nos vero nihil aliud habemus a Deo, nisi purum verbum, quod Dominus Iesus sedet ad dextram Patris, et est judex vivorum et mortuorum, per quem sumus reges et sacerdotes. Sed ubi possunt haec discerni? Non in indicativo, sed imperativo et optativo modo. Cur enim se ita abscondat, cernemus in illo die, cum fuerint inimici omnes subjecti pedibus ipsius. Interim credamus et speremus. Si enim jam

oculis coram intueri liceret, nihil opus esset fide. Utut vero fides falsa, et spes vana esse videatur, tamen futurum scio, ut Turcam pedibus nostris proteramus, et qui nunc sepulti jacent, quorum sanguinem effudit, hi conculcabunt eum et detarbabunt in infernum. Idem facient et reliqui martyres omnes, qui a Caesare, Papa, Gallo et aliis exusti sunt: quia haec est scientia sanctorum, credere contra mendacium in veritatem, contra veritatem manifestam in veritatem absconditam, contra spem in spem.

Haec scientia in isto exemplo Rebeccae proponitur. Ipsa enim exaudita est, et electa in matrem: sed nihil minus est, quam mater, etiam nunc cum impetrata est fecunditas, et data spes maternitatis satis ampla. Ita subito omnis spes et exspectatio concidit. Haeccine ergo est impletio verbi Dei? Respondeo: Haerendum est simpliciter in illa scientia sanctorum et miranda eorum gubernatione. Sic enim Christus ipse, cum esset transiturus ad gloriam Patris, moritur, et descendit ad inferos. Ibi evanescit omnis gloria. Dicit ad discipulos: „Eo ad Patrem" (Ioh. 14, 12.), et vadit ad sepulchrum. Talia exempla diligenter meditata et ob oculos posita habeamus. Cum enim occidimur a Turca magna contumelia et blasphemia, cum mactantur infantes, senes, puellae immani crudelitate, nos clamamus: Ubi Christus, ubi Deus noster? Ipsi quoque nobis insultant: Ite nunc, et credite in Iesum. Sed respondeamus illis etiam non audientibus cum fiducia: En infans iste, quem tu dissecuisti, aut palo affixisti, tanta claritate ornabitur in altera et meliore vita, ut sis optaturus hanc felicitatem, ut possis videre vulnera, quae ei inflixisti: quia nihil aliud efficit, quam quod coelum replet

martyribus, quia occiduntur omnes nomine Christi, et rursus replet infernum suo et populi sui corporibus.

Sic Papa (quanquam deterior est Turca, quia nihil credit) quos occidit, hos putat prorsus exstinctos esse, et sibi impune licere grassari in quoslibet, et ad similem crudelitatem instigat monarchas. Nos interim querimur, nos occidi et opprimi, et clamamus: „Quare obdormis, Domine" (Ps. 44, 24.)? Abscondit enim se ad tempus Deus, et, ut in Canticis (2, 9.) dicitur: „Stat post parietem nostrum, sed respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos". Ideo non procul abest, sed praesens intuetur omnia, et uterque, Pontifex et Turca, eo ipso, quod occidunt nos, nolentes volentes nobis inservire coguntur, „ut coronam justitiae immarcescibilem accipiamus" (1 Petr. 5, 4.). Quemadmodum et Herodes nunquam tantum gratificari infantibus potuisset benefaciendo, quantum occidendo benefecit. Sic nos quoque deseruisse videtur, quia adscendit ad coelos, sedet ad dextram Patris, et tamen relinquit verbum et sacramenta. Sed quid hoc? caro objiciet; nihil ego video, est tantum verbum. Est sane verbum; sed in eo praecipua et divina virtus est, quam senties, si firma fide ei adhaeseris: etiamsi vita in discrimen sit adducenda, parum id refert; parum enim abest, ut a mortuis resurgas, et vivificeris. „Viae ejus sunt impervestigabiles, et judicia ejus abscondita" (Rom. 11, 33.) erga sanctos suos, sicut testatur filius ejus unigenitus, qui est exemplum perfectissimum omnium filiorum.

Sic igitur res maximas tractat Moses in generatione humana et carnali opere. Rebecca amittit suum

honorem maternitatis, et Deum ipsum, qui eam exaudierat, et fecerat gravidam: is subtrahit manum, et abscondit faciem suam, ut non amplius divinum opus conceptionis, sed ludibrium aliquod Satanae videatur: nec aliter cogitat, quam se rejectam et reprobatam esse. Sed non cessat, nec abest perpetuo. Ita quidem administrat omnia, ut verbum prorsus nullum et nihil esse videatur. Sed ex hoc nihilo et nullo facit omnia, maxima et miranda permutatione, ita ut, quae prius videbantur esse omnia, pereant, et ad nihilum deducantur. Sic Papae interitus jam coepit, et quotidie magis ac magis spiritu oris Christi pessundabitur. Ac brevi fiet, ut et Turca exitium se dignum inveniat.

Perrexitque Rebecca, ut consuleret Dominum.

Misera Rebecca sentit, deplorata esse omnia et desperata. Quid igitur faciat? Vadit ad quaerendum Dominum. Hactenus visa est rejecta esse a facie Domini, et jam spes et fides in summo paroxysmo laborant. Sed ille ipse dies criticus est, cum reviviscit, et vadit ad consulendum Dominum, cum ad extremum laborare et periclitari videbatur. Tum enim facillime rumpitur nervus, cum intenditur vehementissime.

Iudaei disputant, quonam iverit Rebecca ad consulendum Dominum. Rabbini nimium Monachi sunt, cum dicunt, secessisse eam in locum solum. Nos igitur eorum sententiam retinemus, qui dicunt, profectam esse ad sanctum Patriarcham Sem, qui adhuc vixit, et cum eo Salah et Eber. Illi Patres gubernarunt ecclesiam, et hinc inde verbum et veros cultus

retinuerunt. Ivit autem haud dubie non sua sponte ad Sem in tanta necessitate: sed consilio et auctoritate Isaac et Abrahae, quos eadem tentatio attingebat; ad eum missa est, tanquam in locum publicum et ad publicam personam, ubi sciebant esse ecclesiam principalem, quia fuit Sem sanctissimus vir, qui gubernavit ecclesiam, verbum et cultum tot centenariis post diluvium. Ideo sermones ejus habiti sunt pro oraculis. Interrogavit autem Rebecca non tantum de fetu, sed etiam de salute, et num irae divinae hoc signum esset, an gratiae? Quaelibet enim calamitas etiam corporalis affert secum desperationem aut dubitationem de Dei erga nos voluntate. Ac propterea in omni tentatione praemuniendus et confirmandus est animus, ne sentiat, se affligi ab irato Deo, qui velit nos in aeternum perditos: ut, cum Turca et Pontifex tam immaniter in nos grassantur, merito angimur et trepidamus omnes. Sed si habes verbum et sacramenta, tum claude oculos, et secure contemne eorum saevitiam, adeo ut dicas: Saevite et insanite, quantumcunque libuerit, et vel frustillatim me discerpite; scio tamen, quod Christus, liberator meus, vivit, et sedet ad dexteram Patris. Ideo et ego vivam, et vicissim pedibus vos proculcabo.

Sed illa fiducia et superbia non ex re praesenti, sed futura oritur. Ratio tantum visibilia sequitur; sed hic mortificanda est, ut verbum et fides locum habeant. Non potest autem occidi ratio, nisi per desperationem, diffidentiam, odium et murmurationem contra Deum: ut tandem animus remotis omnibus objectis externis haereat tantum et acquiescat in verbo et sacramentis: quia Deus simpliciter incomprehensibilis, et nullus est in omnibus suis operibus et

miraculis, propterea quod deserit in passionibus et afflictionibus, secundum nostrum sensum, et tantum dat verbum, quo nos, sicut piscis hamo trahitur, ita per mare illud periculorum et tentationum ad portum deducit.

Et dixit Dominus ad eam: Duae gentes sunt in utero tuo, et duo populi ex ventre tuo dividentur, populusque populum superabit, et major serviet minori.

Hactenus dictum est, quomodo Deus fuerit absconditus, imo amissus huic sanctissimae mulierculae, quin et ipsi Isaac et Abrahae, ac omnibus in illa ecclesia: ita ut necesse habuerit recurrere ad ecclesiam et Patriarcham Sem, et ibi quaerere auxilium et consilium. Iam vero scribit Moses, quomodo ille amissus Deus iterum inveniatur et appareat: nobis scilicet in exemplum, ne desperemus in nostris tentationibus, si oratio promissione certa nititur, sed simus certi, Deum non posse non apparere et respondere, si vel coelum aut universa creatura ruinam et interitum minarentur.

Quanquam vero difficilis est illa exspectatio, tamen ita instituti et edocti esse debemus a Spiritu sancto, ut sciamus, Deum cogi ad audiendas nostras preces: quia impossibile est, eum mentiri. Promiserat autem Isaac benedictionem; sed illi promissioni multae difficultates et impedimenta objiciebantur, ut posset animus infirmus dubitare, an esset vera promissio. Rebecca licet non haberet promissionem, tamen orabat. Et si vera est oratio, qualis haud dubie Rebeccae oratio fuit, niti eam promissione divina necesse est: quis enim tolleret manus et oculos ad

Deum proprio ausu, nisi de voluntate Dei certus esset? Proinde omnis oratio nititur praecepto et promissione Dei, quia exstat verbum Dei in secundo praecepto, quod docet orare: „Non assumes nomen Domini Dei in vanum". Item (Ps. 50, 15.): „Invoca me in die tribulationis". Posita autem oratione, scias, tibi de exauditione tam non esse dubitandum, quam de promissione dubitare non potes, nec debes: quia orationis fundamentum est promissio, non voluntas nostra, non dignitas, non merita nostra. Hujus doctrinae insigne exemplum est Rebeccae oratio, quae post tot impedimenta tandem mirabiliter exauditur.

Postquam enim gravida facta est initio, nihil dubitat, se exauditam et adjutam esse divinitus. Sed statim fiducia illa turbatur novo et inexspectato periculo: colliduntur enim fetus in utero, ita ut denuo in desperationem redigatur. Cum vero in summa trepidatione est, erigit eam rursus Deus verbo, et significat, ipsam vere exauditam esse, ut testetur, se amare orantes in fide et exspectantes in oratione, hoc est, in difficultate orationis.

Talia exempla Papistae non norunt nec intelligunt. Eorum enim oratio nihil aliud est, quam irrisio Dei. Sed seria et ardens oratio, quae non desinit, non defatigatur, sed exspectat usque ad ultimum punctum, haec tandem perrumpit coelum et terram, et est impossibile, ut non exaudiatur. Tunc enim est sacrificium Deo gratissimum, quando sic oramus, ut oratio excedat nostrum captum et intellectum. Sicut ad Ephesios 3. (v. 20.) dicitur: „Qui potens est, omnia cumulate facere, supra quam petimus aut in-

telligimus". Quando desperata res est, omnia consilia et studia irrita, ibi tum esto fortis, cave deficias: quia Deus ex mortuis et ex nihilo vocat omnia. Quando nihil rei aut spei est reliquum, ibi demum incipit auxilium divinum. Atque hae perfectae orationes sunt. Interim tamen non sunt contemnendae orationes infirmae et hominum infirmorum. Sed illae proponuntur nobis in summo gradu et perfecto exemplo, ut imitari conemur. Primum enim, ut pueri Alphabetum et Donatum discunt, sic nos balbutimus in imperfecta oratione, quae neutiquam contemni debet. Ut enim, qui Alphabetum et Donatum non discit, nunquam Virgilium aut Latine loqui discet: ita qui non orat infirmiter, nunquam ad perfectam orationem pertinget. Diligenter igitur doctrina hujus loci observanda est, quae ostendit, quanta vis sit orationis et quam gratum sacrificium sit Deo perseverare in ea, sicut Rebecca perseverat usque in finem, cum nihil consilii reliquum est, nisi ut ecclesiam consulat.

Describit autem Moses valde copiosam exauditionem: „Dixit Dominus", scilicet per Sem. Supra enim diximus, Deum esse locutum per Adam etiam: sicut Christus interpretatur, Matth. 19. (v. 4.): „Non legistis, quia, qui fecit ab initio masculum et feminam, fecit eos. Et dixit: propter hoc dimittet" etc. Deus dixit illa verba, et tamen Moses scribit, Gen. 2. Adam locutum esse. Fuit igitur Adam plenus Spiritu sancto et Deo, qui locutus est per Adam. Ideo Adae verba sunt verba Dei. Sic adhuc ecclesia plena Deo quicquid dicit, non aliter accipiendum est, quam si a Deo ipso dictum esset. Sic praecipit Deus, ut parentibus et magistratibus obsequamur, et audiamus verbum suum ex ipsis. Ad eundem modum Dominus per Sem, qui

ultra communem intellectum fidei plenus erat prophetia, locutus est huic sanctissimae Matriarchae.

Maxima autem et copiosissima consolatio in his verbis proponitur: „Duae gentes“ etc. Hoc enim vult dicere Sem: Tu orasti, et tecum maritus et Abraham oraverunt. Putas autem, vestras preces non esse exauditas, et te morituram. Sed nihil minus metuas. Atque in medias res et consolationes fertur Sem; tantum enim abest, inquit, ut pericliteris de vita, ut duae gentes ex utero tuo egressurae sint. Tantum es vexata, et oratio tua tentata est, an velis perseverare. Scias igitur, plus esse exauditum, quam oratum fuit: plus esse datum, quam petitum aut intellectum fuit. Tu enim non potuisti intelligere, quid aut quantum Deus esset daturus. Ipse melius intellexit tuam orationem, quam tu..

Istud exemplum bene notandum et nobis imitandum est. Nam et nos oramus contra Antichristum, Turcam et sectas. Ac sane habemus causas maximas et desperatas, adeo ut non possimus cogitare aut intelligere ullum remedium vel auxilium, nisi ut imploremus divinam clementiam, ut acceleret adventum extremi diei. Non igitur desistendum est ab oratione, sed clamandum ab iis, qui sunt fortes, fortiter, qui sunt infirmi, infirmiter, ut Christus ipse dicit, Luc. 18. (v. 7.) de piis, qui clamant ad se die ac nocte.

Major autem et difficilior nostra necessitas et causa est, quam unquam ullo tempore in ecclesia fuit: quia habemus contra nos faecem et finem mundi, extremum illum furorem Papae et Turcae, qui volunt nos devorare, et devorabunt. Ideo orandum est, et ita orandum, ut nitamur mandato ac promissione Christi. Quanquam enim videantur brevi ruitura

omnia, quid tum? Ruant sane: tamen tuae preces impetrabunt plus, quam petis. Ipse enim promisit, et oratio nostra petit ante omnia et ante nostra mala sanctificationem nominis Dei et conservationem regni Dei. Utut igitur omnia desperata sunt, et nos etiam hic occideremur omnes, tamen scio, adversariis pereundum esse: Sie sollen herunter, quia oratio exaudita est.

Sic igitur Rebeccam consolatur Sem: Tua oratio, o Rebecca, opulenter et supra omnem intellectum exaudita est. Tu unum filium petivisti a Domino, et jam in hoc periculo tantum cupis feliciter et salva vita parere; imo contenta esses, si scires, orationem tuam exauditam esse. Sed sis bono animo et secura de partu. Deus enim te exaudivit, et orationem tuam praeclare intelligit: Tu filiolum unum aut filiam petivisti; eam petitionem ipse cumulabit, et augebit uberrime. Quomodo? „Duae gentes sunt in utero tuo" etc. Id nimirum est, orationem exauditam esse. Non enim duo filii, sed duo Patriarchae maximi sunt, quos paries. Ideo non tantum de filio nascendo exaudita est oratio, sed et de posteritate duorum filiorum, de duabus magnis gentibus. Ideo ne disputa, ne despera: non gestas monstrum aut Diabolum, quod ex illa collisione in utero timere potuisti; sed jam es mater duorum maximorum populorum.

Ita ipsa tantum oravit pro vita sua et filii, et impetrat vitam duorum Patriarcharum et posteritatis eorum. Petivit teruncium, et impetrat montem aureum, quod nec sperare nec credere ausa fuerat. Voluit enim esse orationem modestam et modico contentam: sicut nos solemus exilia et minuta flagitare, nec cogitamus, cum quanta majestate loquamur oran-

tes. Si enim parvula tantum et minuta dare vellet, non praescripsisset formam orandi tam amplam et magnificam: Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum etc. Deus non est Euclio aut Irus aliquis, sed proponit et offert ingentes opes et summa dona in coelo et in terra: ea vult te petere et exspectare. In qualibet enim precatione: Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua, panem nostrum quotidianum da nobis hodie etc. comprehenditur coelum et terra et omnia, quae in iis sunt. Quid enim est sanctificari nomen Dei, advenire regnum, fieri voluntatem ejus? Est prosternere infinitos Diabolos, et totum mundum haurire una oratione. Sed nos sumus angusti pectoris et imbecillis fidei. Ideo hoc exemplum accurate observemus, et discamus, quomodo Deus non sit contentus pauxillo, tametsi nos paucula petamus, sed plus dat, quam nos intelligimus aut petere audemus, Ephes. 3. (v. 20.).

Sed videamus verba Patriarchae Sem. Quatuor enim complectuntur, quae primum legaliter tantum accipiemus. Primum dicit: „Sunt in utero tuo duae gentes“, et sunt jam coram Deo tantae, quantae esse debebunt. Sed ubi nati et adulti fuerint, tunc dividentur. Haec altera pars est: promissio, quod Edom et Iacob duo populi futuri sint, divisi carnaliter, Edomitae et Israëlitae, sicut scriptura sancta testatur. Non autem erunt sub uno capite, sed uterque suam gloriam habebit, ut princeps sui populi. Habebunt etiam institutas oeconomias, politias et ecclesias, sed erit aliqua differentia. Dividentur enim in diversas religiones, politias, jura et leges. Credibile enim est, Esau ex domo Abrahae tulisse secum

circumcisionem, et aliquot ritus sacrificandi; ita illius populus peculiarem politiam, ritus et ecclesiam habuit. Jacob vero accepit singularem ordinationem politiae et ecclesiae, qualis non fuit in orbe terrarum, et simul successionem ac haereditatem promissionis. Illae igitur gentes separabuntur politice et ecclesiastice: idque etiam carnaliter impletum est. Nam spiritualem explicationem Paulus in epistola ad Romanos habet, de qua alias. Postremae duae particulae sunt: „Populus populum superabit, et major serviet minori".

Edom sive Esau valde crevit, sicut póstea videbimus, quando occurrit fratri Iacob cum quadringentis viris, ubi Iacob neminem secum, praeter quatuor mulieres, habebat. Et in tricesimo sexto capite enumerantur XI. duces, qui tenuerunt terram Edom, unde colligi potest, maximam fuisse potentiam Esau. Iacob vero adhuc errabat in terra Canaan, et in Aegypto peregrinabatur, cum interea fratri undecim nepotes et magni duces nati essent. Igitur secundum literam quoque impleta est prophetia illa. Sed tempore Davidis crevit minor, Israël, et occupavit regna, et subjecit sibi etiam Edom; sicut in Psalmo 60. (v. 10.) dicitur: „In Idumaeam extendam calciamentum meum". Infra vero Isaac in benedictione Esau hanc promissionem exponet et mitigabit, quod servitus ista ad certum tempus duratura sit. Sic enim ait (Gen. 27, 40.): „Veniet tempus, cum excutias et solvas jugum ejus de cervicibus tuis"; idque accidit tempore Ahab, ubi Edom apostatavit, et elegit sibi proprium regem.

Haec igitur summa est promissionis et exauditionis tam opulentae. Sic enim eam consolatus est

Sem: En, mea Rebecca, pro te orasti, et tantum te et prolem tuam optasti salvam esse; sed promitto tibi longe majora. Habitura es non tantum unicam prolem, sed duos filios et duces duorum populorum; praeterea utriusque statum et conditionem tibi Deus significat, ut scias, qualem sis habitura posteritatem, etiam post obitum tuum: unus fortior, alter infirmior in politia et religione, sed minor populus manebit haeres et dominus. Fortior non opprimet prorsus infirmiorem, imo hic dominabitur illi. Igitur non solum habes personam tuam et partum salvum et incolumem, sed descriptam quoque historiam utriusque partis ad omnem posteritatem in infinitum.

Haec igitur in nostram doctrinam et consolationem scribuntur, ut discamus orare plena fiducia, nec desperemus aut dubitemus de exauditione. Oratio enim quanquam contra et supra intellectum fit, tamen non est irrita: quia Deus non vult ea contumelia affici, ut sentiamus, eum non esse veracem, Atque ideo jussit nos orare, et non tantum praecepit, sed etiam promisit, se auditurum, ut certo statueremus, eum velle praestare, quod petimus. Summa igitur latria et religio est credere, Deum veracem esse. Praeterea formam simplicem et certam habemus, qua praescripsit, quid et quomodo orandum sit. Si igitur oras: Pater noster etc. cogita: Tu, Domine, jussisti, et promisisti, te auditurum orantem. Neque dubites de Dei veritate et promissis. Etiamsi enim Diabolus uno momento totum mundum everteret, tamen sanctificabitur nomen Dei. Et si etiam nobis omnibus moriendum esset, tamen reservamur et custodimur in futuram resurrectionem sine ulla dubitatione. Quin etiam in hac vita videmus manife-

etiam vim et efficaciam nostrae orationis. Certe enim oratione servatur imperium mundi, servatur vita et omnia bona, quibus fruimur in hoc mundo.

Porro hunc locum divus Paulus sublimius tractat, et refert ad historiam spiritualem et veram, Rom. 9., ubi allegat ex Propheta Malachia (1, 2. 3.): „Iacob dilexi, Esau odio habui". Item (Rom. 9, 12.): „Ex vocante dictum est, quia major serviet minori". Ibi attingit promissiones non temporales, sed veras. Iudaei haec secundum carnem tantum accipiunt, ut quando ex Aegypto ducti occuparunt terram Canaan. Sed in istis carnalibus continentur etiam spirituales promissiones; nam ex illa infirma parte debuit nasci Filius Dei, ut salus non ex gentibus, non ex Edomaeis esset, sed ex Iudaeis, ut Ioan. 4. (v. 22.) dicitur: „Omnia propter Christum scripta sunt, qui venit ex linea illa minoris populi". Paulus igitur ad hunc modum tractat hunc locum, ut faciat duplicem nativitatem, carnis et promissionis. Esau etiam filius promissionis fuit; sed fit ibi separatio quaedam et divisio in populum majorem et populum minorem. Ibi Paulus secundum magnum suum spiritum et Apostolicum sic interpretatur, quod major non sit futurus haeres, sed minor, Iacob. Sic et alii omnes, qui sequuntur promissionem, haeredes fiunt: sicut supra dictum est copiosius. Promissio igitur secundum corpus ad Esau pertinet, secundum spiritum vero ad Iacob, qui erat filius Rebeccae minor secundum carnem: sed dominus et major secundum spiritum.

Sicut autem de Cainica et Ismaëlitica ecclesia dixi, quod fuerint rejecti, sed ita, ut abjectio illa ad humiliationem ipsorum faceret, ut resignarent haereditatem, quam praesumserant habituros se ex carne;

per poenitentiam autem et fidem in promissionem salvati sunt: ita textus testatur, quod multi ex Edom salvati sunt, non ideo, quod essent filii Edom, quia illa linea est reprobata; sed quia promissionem fide apprehenderunt, juxta sententiam Pauli (Rom. 9, 8.): „Non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis“. Conjunxerunt igitur se cum Ismaëlitis, et dixerunt: Sara avia nostra, et Abraham Pater noster est; sed in hoc non salvabor: nihil enim prodest carnalis generatio: sed credo in semen, quod promissum est Patribus, sicut Isaac et Iacob crediderunt, et salvati sunt. Hanc fidem quicunque habuerunt, haereditatem vitae aeternae nacti sunt; sed qui ex illa posteritate manserunt in praesumtione majoritatis ex carne, illi omnes perierunt.

Sic nos gentes non possumus gloriari, ut Turca gloriatur de suis regnis, aut Pontifex de successione ordinaria et summa potestate in ecclesia. Sed in hoc gloriamur, quod Ioan. 1. (v. 12. 13.) scriptum est: „Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem, filios Dei fieri; his, qui credunt in nomen ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt“. Ad hanc cognitionem pervenire omnes nos necesse est: sicut Paulus, Rom. 4. (v. 12.) Abraham patrem circumcisionis appellat, „non iis tantum, qui sunt ex circumcisione, sed et iis, qui sectantur vestigia fidei, quae fuit in praeputio Patris nostri Abrahae“. Sic Christus, Ioan. 8. (v. 39.) ait: „Si filii Abrahae essetis, opera Abrahae faceretis“; is enim credidit Deo, et per promissum semen justitiam et salutem consecutus est. Ita qui credunt Deo, filii Abrahae et filii Dei fiunt.

Discendum igitur est ex hoc loco, universam gloriam carnis a Deo rejectam et damnatam esse, nec posse nos ea justificari, sicut nec Patres gloria carnis vel sanguinis justificati sunt, quod hoc exemplum potenter confirmat, insigne admodum et dignum, quod aureis literis scribatur.

Collidebant autem se hi duo fratres in utero, et editi postea toto tempore vitae litigant. Ita nos perpetuo decertamus cum Papa et Turca, nec potest nobis societas aut pax cum illis esse in aeternum. Ismaël et Edom, hoc est majores illi et robustiores, qui antecellunt nos opibus, potentia, multitudine et sapientia, adversantur nobis, qui sumus juniores et infirmiores. Sed consolatio nostra haec est. Si quidem collidi nos oportet, et gerere bellum ἄσπονδον cum Edomitis, quod de victoria certi sumus. Verbum enim sive promissio sine ulla dubitatione vincet. Si qui autem ex adversariis salvantur, non ideo, quod Papistae, quod Monachi aut Turcae sunt, salvantur, sed quia ad nos se conferunt, hoc est, ad Abraham, Isaac, Iacob. Et quanquam non sunt de nostro semine, tamen sunt insititii. Sic rejicitur non universa massa, sed gloria et superbia massae, quae de patribus, caeremoniis et lege gloriatur. Et si nobiscum vult inseri, erit massa sancta nobiscum et cum tota generatione piorum. Sed ex gratia, non ex justitia carnis et operibus, in quibus mundus salutem et justitiam quaerit.

Postquam igitur impleti sunt dies ejus, ut pareret, ecce gemini in utero ejus. Qui prius egressus est, rufus erat, et totus in morem pellis hispidus: et vocaverunt no-

men ejus Esau." Post hunc protinus egressus est frater ejus, cujus manus apprehendebat plantam Esau, et idcirco appellavit eum Iacob.

Haec est descriptio mirabilis et periculosi partus, quo mater haud dubie vehementer consternata est, sic se collidentibus fetibus in utero. Talis enim partus describitur, ut nisi promissio servasset Rebeccam, subito in partu exstincta fuisset. Neque sane intelligo, aut simile exemplum unquam legi aut audivi. Sic enim habet textus: Gemelli sunt reperti, cum inciperet parere, quia mulieres, quae aderant, tantum unam prolem sperabant, sed mox spectantibus ipsis intelligunt, esse gemellos. Illud vero usitatum est, ut nascantur gemelli, etiam sine periculo matris. Sed hic periculum ingens est, cum edito priore Esau protinus Iacob egreditur, atque ita, ut manu apprehendat plantam fratris. Scimus autem, infelicem et difficilem partum esse, quando infans non rite editur capite primum exeunte, sed manu altera aut pede exserto: ibi de vita periclitantur mater et proles. Saepe etiam fetus laceratur, et frustillatim eruitur. Ita hic partus admirabilis et plenus periculi describitur, quoad matrem et Iacob. Primus egreditur salvus, sed alter de vita periclitatur. Servavit autem Rebeccam promissio, in qua audierat, parituram se duos populos, vel capita duorum populorum. Ideo non desperat in tanto periculo.

Porro Moses utrunque infantem describit: „Egressus est primus אַרְמוֹנִי. Inde Adam appellatur, quia formatus est de terra rubra, quam Plinius et Iosephus dicunt esse optimam. Post eam nigra commendatur:

fulva autem et gilva est deterior. אַדְמוֹנִי significat rufum. Necesse est autem, fuisse in eo singularem rubedinem. Nascuntur enim alias omnes infantes rufi, et post partum etiam rubent. Sed Esau insigniter rufus fuit prae fratre aut aliis infantibus. Deinde aliam notam habet, qua etiam a fratre differt, quia est hirsutus et pilosus, non tantum in capite, ut alii infantes, et praesertim masculi multum capillorum habent, sed ultra ruborem Esau etiam habet hispidam et totam hirsutam cutem. In manibus et pedibus et toto corpore pilosus est: quia addit similitudinem: sicut אַדֶּרֶת. Mirabilis sane descriptio est infantis rufi et pilosi, cui vix similem habent historiae gentium, quae saepe tamen partus inusitatos annotarunt.

Vox Hebraea significat pellem vel pallium pilosum, sicut 2 Reg. 2. (v. 8.) describitur habitus Heliae, qui fuit pallium hirsutum, quo percutit Iordanem, ut dividantur aquae. Et Iosuae 7. (v. 21.): „Vidi inter spolia אַדֶּרֶת שִׁנְעָר, quod hic שֵׂעָר dicitur. An vero illo tempore ex lana vestimenta fecerint, nescio. Hoc genus puto fuisse vestem pelliceam, pulchram et longam ad formam pallii aut togae, qui fuit vestitus Prophetarum. Potest etiam intelligi hyperbolice: sicut in nostra lingua ejusmodi comparationes habemus, cum eos, qui sunt crinibus passis et horridis, similes dicimus erinaceis, wie ein Igel oder ein Hareul. Sic etiam mulieres de Esau consuetudine domestica et hyperbolica loqui potuerunt.

Post Esau natum describitur etiam nativitas Iacob; is est in periculo vitae, et suae et matris. Ita enim subito sequitur fratrem, ut plantam ejus apprehendat. Et cogitare licet, eos propemodum uno

momento editos esse. Miranda igitur haec sunt, quibus nihil simile in ullis historiis exstat. Simpliciter enim et vere divinum opus est, quod Deus hic operatur; ideoque Moses tam accuratus est in descriptionibus istis, ut diligenter singulae res gestae notari possint, et ut excitetur lector ad considerandam magnitudinem harum rerum.

Hic enim confirmantur fundamenta totius doctrinae Christianae. Et vult Deus per horum gemellorum nativitatem praejudicare toti mundo, imo praevenire et opprimere omnes justitias carnis; vult docere, perditam esse et inanem omnem sapientiam carnis et praeeminentiam, per hoc unum, quod dixit: „Major serviet minori". Non igitur disputatio est de regnis et imperiis mundi, multo minus de lana caprina, aut anilibus fabulis. Sed haec verba jaciunt fundamenta nostrae doctrinae, et potenter ea confirmant, videlicet, quod caro coram Deo est mortua et damnata, spiritus autem vivificatur: et subindicatur peccatum et corruptio originalis, ne quis in carne, sed in Domino et promissionibus ejus confidat.

Id non potest satis dici et inculcari: quia sunt altissima illa judicia Dei, et viae Dei impervestigabiles. Non loquor de judiciis Dei a priori, quae habet apud se in intimis et arcanis consiliis suis: quare sic vel aliter consultet, agat, regat, salvet, perdat etc.; sed de vocante, loquente, manifestante se a posteriori. Quemadmodum ad Mosen dicit: „Posteriora mea videbis" (Exod. 33, 23.). Nam hic quidem videmus tales vias et talia judicia, quae non capit homo, sicut dicitur, 1 Cor. 2. (v. 14.): „Naturalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere"; ita ut etiam sancti

non intelligant, quid petant. Adeo judicia illa ac viae Dei a posteriori, hoc est, vocantis et manifestantis se verbo et externo opere, sunt nobis impervestigabiles. Quodsi illa non sunt comprehensibilia, quomodo ea comprehendemus, ubi intra se et in sua divinitate nobis est absconditus? Satis igitur habes negotii et studii, ut intelligas Deum operantem et vocantem; non opus est te quaerere et rimari arcana et altiora tuo captu.

An non enim maxima caecitas est humanae carnis, quod tam graviter offenditur hoc exemplo judicii divini, quod Esau primogenitus non debet haeres esse, sed Iacob, qui est minor et post illum natus? Hoc nunquam capies humana ratione, licet audias vocantem et clamantem istas suas voces, imo etiam propter eas vastantem reges et regna mundi: tamen ea ratione damnabitur hoc judicium Dei: „Major serviet minori". Non persuadebis unquam Turcae, quod sit damnatus coram Deo: non Papae, quod sedes Romana sit sedes Satanae, nec Carolo V., Ferdinando et Gallorum regi: quia caro, hoc est, major superbit, vincit, et est quasi omnia in mundo. E contra spiritus tristis, mortuus et plane nihil est. Sicut Esau cogitat: Ego sum primogenitus; igitur sum ecclesia, sum filius et populus Dei. Iacob vero abjectus est sine honore et nomine. Sicut hodie experimur, adversarios nostros rapere ad se ecclesiae titulum, qui tamen nihil minus sunt, quam ecclesia.

Esau ergo est primogenitus, Iacob est posterior; sed Deus invertit ordinem, et dicit: Caro superbit, spiritus luget. Attamen caro est falsitas, spiritus autem veritas est: quia omnis homo non solum est mendax, sed etiam φίλαυτος, qui semper sibi per-

suadet et praesumit meliora, et judicium et doctrinam hanc adspernatur et odit. Incipe a principio mundi, et considera ordine omnium aetatum exempla. Cain primogenitus est dominus, Abel est servus. Regnum Aegypti est flos mundi, et tamen est stercus Diaboli. Deinde regnum Assyriorum, Babyloniorum, Graecorum, Romanorum dominatur: Israëlitae et populus Dei etiam novi testamenti durissima servitute premitur. Contra istam invictam superbiam carnis haec scribuntur, ut sciamus, quo pacto nos gerere debeamus in tanta diversitate fortunae: quomodo firmum judicium, constantem et fortem animum possimus retinere ad ferendas res contrarias. Si video Turcam aut Papam in maxima majestate, dicam: Tu es sine verbo; non est apud te verbum: glorieris igitur, quantum potes, et sis potentior etiam omnibus Angelis: tamen es damnatus: quia caro, sive major serviet minori.

Sed Turca et Pontificii objiciunt: Quid verbum? quid Elias, Elizaeus, Lutherus, Philippus? Ego habeo regna, opes, potentiam, vires, formam, sapientiam, in quibus gloriatur et regnat totus mundus: ergo sum beatus, et sum populus Dei; vos estis miseri, afflicti et propterea a Deo abjecti. Huic maximo scandalo nos id opponimus: Nos audimus vocantem Deum, manifestantem se et clamantem: Major debet esse minor, id est, caro dominans debet fieri serva, et spiritus serviens debet fieri dominus. Haec nostra gloria est, quae ridetur quidem a mundo et a potentibus hujus saeculi, sicut in principio statim Cain dominabatur, Abel serviebat. Attamen Cain est abjectus, Abel autem vivit. Sic Assyrii, Babylonii dominabantur, et vastabant Iudaeam, Ierusalem et tem-

plum. Sic Persae regnabant, Iudaei erant captivi. Iudaei tamen manserunt, illi vero funditus interierunt. Sic Romani superbe imperabant: Apostoli erant exsules et fugitivi, esuriebant, sitiebant, erant nudi et tanquam morti destinati, 1 Cor. 4. Hodie Turca regnat, Christiani serviunt; Papa superbit, ecclesia iacet. Attamen Papa cadet et interficietur spiritu oris Christi. Verum est quidem, inquit Deus, mundus est major; ecclesia et populus meus est minor: sed ego sic judico, quod major erit minor, et e contra, minor erit major.

Haec est doctrina fidei, spei consolationis et caritatis erga Deum et homines. Non est alia differentia, nisi quod hic in ecclesia est vocans Deus, illic in mundo et apud impios silet Deus. Turca ne unam quidem literam habet, qua probet, ista, quae facit, juste fieri. Ibi non est vocans Deus. Sic Papa et Caesar nihil audiunt, sunt in silentio. Nos autem habemus vocantem Deum, quia aperuit se nobis, ut habeamus visibilem, sensibilem et apprehensibilem Deum. Habemus verbum, Baptismum, claves, et tamen patimur. Bene est, patiamur sane. Sed servi erunt domini, et e contra nos manebimus, ipsi submergentur. Nostri posteri, qui vere nostri sunt, manebunt etiam hic in terris, ut subinde aliqui Prophetae ab initio mundi manserunt, et quasi haereditario jure nobis vocem Dei tradiderunt.

Id argumentum Deus toti mundo voluit proponere, et confirmare hac historia. Non igitur oscitanter eam legamus, ut profanam aliquam historiam; alioqui plane frigida est, nuda et mortua, ac si legerem narrationem aliquam de Turcici imperatoris nativitate aut rebus gestis. Deus voluit singulari consi-

lio doctrinam suam in hoc exemplo ostendere, et manifestare opus suum in illis duobus fratribus, ut videremus, quomodo major serviet minori. Esau est primogenitus, et ob hoc magnifice se effert. Est Chaldaeus, Babylonicus, Persicus, Graecus, Romanus imperator: breviter, est Papa et dominus dominantium. Sed non habet vocantem Deum, nisi qui eum damnat hac voce: Major serviet; quanquam huic voci non credit. Iacob vero habet vocantem et tribuentem imperium in majorem. Sed non est potens, sapiens, sanctus. Attamen cum sit vocatus, regnabit: sicut Prophetae haec diligenter evolverunt, et multiplicem consolationem inde hauserunt, ut cap. 41. (v. 14.). Isaiae: „Noli timere, vermis Iacob".

Id voluit significare Deus statim in ipsa nativitate. Esau primum erumpit, est Edom, rufus et hersutus. Alter est glabra cute, et non ultra consuetum rubens, nihil insigne in eo eminet. Esau autem, qui primus est, debet esse insignis prae fratre duobus maximis signis, et non solum parentes, sed etiam amici et vicini, qui adsunt, uno ore appellarunt eum Esau, istis duobus signis moti. Quia sapientia humana non potest aliter judicare, quam Esau futurum haeredem, propterea quod est primogenitus, et insignitus duobus excellentissimis notis, rubedine et pilositate. Habet autem nomen ab operando vel faciendo, quasi dicerent: Hic futurus est vir ille, qui praeclare omnia faciet, et erit, ut vulgo dicitur, factotum, quemadmodum Cain inde nomen sortitus est, quod mater arbitrabatur, se acquisivisse virum illum, quem Deus promiserat victorem peccati et serpentis. Talis nimirum est mundus, quando judicat de illis summis rebus. Ideo rectius formemus judicium nostrum de

judiciis divinis, quae sunt stultitia coram mundo. Ipse enim est Esau et factotum, sicut Turca et Papa est Esau: nos sumus spreti et contemti. Sed in verbo et vocatione possunt haec discerni.

Habent autem tria argumenta, cur tantopere praedicent Esau. Primo est primogenitus: deinde est viginti annis exspectata proles magno desiderio, et multis precibus exorata: tertio est rufus et hirsutus. Quae omnia faciunt, ut omnes singulare aliquid sibi promittant de illo infante, contra judicium divinum.

Sic scilicet solemus nos signa, quae nobis adversantur, et quibus minatur Deus impiis, interpretari in contrariam partem, quasi sint pro nobis. Blandimur nobis et consolamur nos, ac si nihil adversi nobis possit accidere. Sicut Iudaei ante excidium Hierosolymae, cum noctu aperiretur templum sine manu, quod erat signum, vastandam esse urbem cum templo, et ingressuras gentes in templum sine ullo impedimento, id ipsi in optimam partem accipiebant. Dominus jam nobiscum erit, dicebant; ingreditur ad nos sua sponte. Adeo ratio nostra sui amans est, et quicquid boni dicitur, ad se trahit; ut, si quis laudatur, putat, id verissime de se dici: adeo est homo adulator pessimus, et Gnatho sui ipsius. Ex malis signis bona colligimus, et mala in alios transferimus.

Sic ista duo signa, quae ipsi putant data esse ad glorificandum primogenitum, sunt valde mala, esse rufum et hirsutum. Rubedo enim in scriptura sancta significat sanguinariam justitiam, pilositas autem crudelitatem. Sicut e contra candor, lux, albedo sunt bonae significationis. Hic igitur significatum est in ipsa nativitate, quod omnes, qui ex sanguine sunt, sanguinarii sunt implacabiliter et sine misericordia

crudeles. Deinde hirsuta cutis fallax est, et significat hypocrisin. Haec certe sunt pessima signa, et contraria rationi; ideo ipsa in suum commodum et meliorem partem rapit.

Observemus autem, quod in corpore Satanae sunt pilosi et abominabiles hypocritae, quia mendax cutis est pilosa cutis, naturalis autem cutis non debet esse hirsuta. Deinde rufus color ad homicidas pertinet. Ista duo portenta sunt in ecclesia et corpore Diaboli, scilicet mendacium et homicidium. Verum non agnoscunt illi has notas, sed gloriantur de justitia et misericordia. Sicut Christus inquit, Ioannis 16. (v. 2.): „Qui interficiet vos, arbitrabitur, se obsequium praestare Deo". Num ergo is hirsutus et rufus videtur, qui Christum et suos occidit? Imo candidissimus, ut sol, et omnibus stellis splendidior. Nihil apparet hirsutum in hypocritis, sed summa justitia, religio, veritas. Diligenter igitur notandum est, quod Esau affert secum signa vera et propria ecclesiae Diabolicae, cujus ipse caput describitur. Alter Iacob non est rufus, sed glaber et candidus.

Ad hunc modum pinxit Deus hanc historiam non solum promissionibus, sed etiam signis, ad confirmandam illam sententiam, quod caro sit morti et Diabolo subjecta, quantumcunque potens, magnifica et millies major, quam Turca, aut omnia regna. Sed Iacob et vere pii in mundo sunt nihil, illi sunt omnia. Differentia autem haec est. Apud nos est vox, illic est silentium. Vocat autem Deus ea, quae non sunt, ut sint, et destruit ea, quae sunt, ut nihil sint: quia verbum Dei majus est, quam infiniti mundi. Non igitur sine singulari consilio proposuit Deus clarissima ista duo signa, quae in omnium oculos et

aures incurrerent. Esau est factum et opus, quod Deus fecit: nos non sumus Esau, prorsus nihil sumus. Sed historia haec contrarium docet, et nos potenter confirmat, omnia scilicet mundi et Esau esse nihil; solum Dei verbum esse omnia.

Est et hoc observandum in hoc loco, cum Isaac signa et nativitatem filiorum non statim intelligit secundum sententiam promissionis, quod sancti non semel et subito omnia discant aut intelligant. Sicut supra quoque audivimus, Abraham et Saram coactos proficere et progredi, nec statim promissionem divinam perfecte intellexisse: usu igitur proficiunt sancti de claritate in claritatem. Abraham putabat, se habiturum prolem ex Sara. Sed ubi videt eam effetam et sterilem per aetatem, ducit Hagar, et eam pro matre seminis habet, donec de novo, interprete Spiritu sancto, exponatur promissio, quod Sara sit futura mater seminis promissi. Sic Patres in dies magis ac magis exercitati et progressi sunt: sicut Petrus monet: „Crescite in eo" etc. (2 Petr. 3, 18.). Non pervenerunt statim ad perfectam et absolutam cognitionem, sed varius usus et experientia, variae tentationes et pericula erudierunt eos. Ita hic Isaac et Rebecca audiverunt futuros duos populos et majorem serviturum minori. Ibi sic ratiocinati sunt: Qui primogenitus est, haud dubie est major. Et putant, jam debellatum esse in utero matris. Ideo priorem vocant Esau, id est, poëtam sive factorem omnium, quasi dicant: Iacob debuisset esse major, sed in utero superatus est divina ordinatione a fratre, qui prior egressus est, et est ornatus istis duobus signis. Ideo de Iacob non dicitur: Vocaverunt nomen ejus, sicut primogenitus communi omnium voce Esau appella-

tur; sed pater vocavit. Et nomen quidem habet a planta, quasi dicas, supplantatorem vel conculcatorem. Et tamen est magis optativum, quam indicativum. Esau indicativum est, non optativum: Ipse faciet ea. Sed quia is, qui major in utero fuit, Iacob, factus est minor in nativitate, et victus est a majore, ideo cogitavit pater: Det Deus, ut fias supplantator, sicut adhuc ex gestu apparet, te voluisse supplantare majorem, si quidem ejus calcaneum prehendisti; sed divina vox invertit. Itaque optat, eum hoc esse, quod voluit: conculcatorem, non quidem fratris primogeniti et victoris illius, sed gentium et aliorum populorum.

Sic ego puto intellexisse Isaac promissionem et nativitatem duorum filiorum initio. Non enim fuerunt tam sancti et perfecti Patres, sicut Monachi de Augustino et aliis sanctis somniant, quos fingunt perfectissimos. Et est exemplum, quod testatur, sanctos Patres crevisse in cognitione, ut omnes pios subinde crescere necesse est. Propterea enim permisit eos labi et errare Deus, ut sciremus, haesisse in eis imperfectam cognitionem, fidem, caritatem, sicut postea gravis admodum lapsus Isaac describetur.

Ejusmodi exemplis nos erudimur, non credendum esse ulli homini, quantumvis sancto, sed respiciendum esse ad vocantem, et ad ejus verbum. Studia autem verbi non sunt nec debent esse unius aut alterius anni, quia res est infinita verbum Dei. Adversarii clamant: Ambrosius, Augustinus sic vel aliter docuit. Sed nihil illi ad nos, nisi attulerint vocem Christi. Quicunque ex illis clarius habet verbum et vocem illam, illam malim sequi, quam Augustinum aut quemvis alium: sicut Augustinus clarius

docet et dexterius tractat scripturas sanctas, Ambrosius; ideoque utilior est ejus lectio, quai brosii. Sed universaliter de omnibus illud tene „Lucerna pedibus meis verbum tuum". (P 105.), et, 2 Petr. 1. (v. 19.): „Habemus firn propheticum sermonem, cui benefacitis atten quasi lucernae lucenti in loco caliginoso, don illucescat, et lucifer oriatur in nobis".

Non enim tam perfecte et integre addisci quam in se est perfectum et purum, quia adhu ret in nobis sensus carnis, qui expurgatur tem bus, ut lux subinde clarior fiat.

Sexagenarius erat Isaac, cum illi n rentur. Quibus adultis factus est vir gnarus venandi et vir campi. I autem, vir integer, habitabat in tab culis.

Moses ideo annos aetatis Isaac recenset, nificetur et commendetur purissima castitas eju vixit cum Rebecca XX. annis. Deinde etiam e tatio prolis tam longi temporis usque ad desp nem indicatur. Multis itaque tentationibus exe sunt sanctissimi conjuges. Non otiosi, nec furi libidinem fuerunt, sicut hodie ignavum genus num hujus postremi saeculi solet. Fuerunt iten egrini, et nihil proprii habuerunt, sed vagat hinc inde magna patientia et humilitate, sicut dictum est de Abrahamo:, quae omnia huc pert

Hucusque autem superstes Abraham fuit, et cum nepotibus istis quindecim annis; sed vita multo brevior fuit, quam reliquorum Patriarch Non dubito autem, fuisse pueros eximiae in

uterque enim educatus est et institutus ab ipso Abrahamo in obedientia et reverentia non parentum tantum, sed etiam Patriarcharum. Fortassis etiam interpres fuit promissionis hujus Abraham, et cum aliis voluit, Esau factum majorem per victoriam Dei in utero, cum fuisset minor. Amplius non intellexit aut vidit, quia moritur, antequam mores et studia utriusque inspiceret.

Iam autem incipit scriptura sancta properare ad differentiam istorum duorum fratrum, et ad declarationem, uter horum sit vere major et dominus; ut intelligatur promissio haec: Populus populum superabit. Item: Major serviet minori. Postquam vero adoleverunt, incipit illa divisio, et uterque ex studiis suis cognoscitur, ut est in veteri versiculo: Curvum se praebet, quod in uncum crescere debet. Neque enim dubium tum fuit, quin Esau sit primogenitus, et competat in eum promissio illa, quod sit major, et dominari debeat, Iacob vero servire tanquam minor. Sed haec est descriptio duorum fratrum per antithesin, in qua ita describitur Esau, quod sua culpa et meritis suis se privaverit majoritate, adeoque brevi futurus sit minor; Iacob vero e contra dominium et majoritatem adepturus. Est enim Esau vir gnarus venandi et vir campi. Scilicet dominus poëta et factor ille securus est, et inflatus propter primogenituram, et paulatim cadit de promissione et spiritu in gloriam carnis. Audit enim, quod sit sacerdos et dominus: inde statim oritur contemtus fratris et donorum spiritualium, et sequitur superbia carnis. Contra Iacob modestus est, humilis, quietus et simplex; non effert se immodice, nec quaerit gloriam: ist der Sackträger und Wasserträger. Estque

hoc initium horribilis lapsus Esau, et imago to
mundi, qui sic ruit a spiritu in carnem. Contem
enim modica, humilia, luctuosa, periculosa, vexat
et molestiis exposita, et quaerunt gloriam, quae
pacem, opes et amicitiam potentum.

Sed non sentit initio casum suum Esau, d
benedictione spoliatur. Interim superbit, non (
aut colit patrem: ducit uxorem de Cananaeis, e
mium confidenter praesumit, se tantis bonis non
se excidere: qui mos perpetuo est omnibus hyp
tis et praesumtuosis; sicut dicitur, Psalmo 10. (
11.): „Dixit in corde suo: Oblitus est Deus, (
tit faciem suam, ne videat in finem". De piis
cunt: Sunt Haeretici maledicti, nos sumus
regni, sumus ecclesia et populus Dei. Sic o
bus temporibus omnes Haeretici, omnes a
sarii verbi certissimi sunt et securissimi de
beneplacito. Quin adeo late hoc vitium patet
verbis explicari non possit. Sic Sacramentarii i
clamabant: Est certissima veritas: quia inflantu
omnes successu carnis et earum rerum, quas
quaerit, ut sunt gloria, majestas, potentia, appla
populi, et offenduntur stultitia et infirmitate spi
Ideo Esau quoque arrogavit sibi Episcopatu
summam gubernationem in ecclesia Abrahae:
multum curavit obedientiam matris, ut Iacob,
servile videbatur obedire matri in istis levicul
domesticis actionibus, quae ad servos pertinent
Iacob. Ego sum dominus, cogitavit: Iacob
Wasser holen; sum dominus in utroque ordine
cob est servus meus. Ideo plane securus est, e
ligit genus vitae non molestum aut laboriosum,
jucundum et splendidum, Et factus est Esau

quit Moses, vir gnarus venandi et vir campi, non ut esset agricola in campo: quanquam habuit haud dubie fundos et possessiones: sed est antithesis et collatio studiorum utriusque fratris. Esau exercebat se in agris venando et equitando et bellando. Quid Iacob? Erat simplex et integer, habitans in tabernaculis: war ein Mann, der sich fein still hielt.

Impossibile autem est, quin et in alia multa vitia prolapsus sit Esau. Venator enim etiamsi ab aliis flagitiis et peccatis cavet, tamen indignatione et impiis exsecrationibus saepe peccat, quando non succedunt omnia ex animi sententia. Et quandocunque gloria carnis sumus circumdati, versamur in certo periculo. Ideo opulentos monet Psalmus (62, 11.): „Si affluunt divitiae, nolite cor apponere". Et Hiob (31, 24.) de se praedicat. „Si putavi aurum robur meum, et obryzo dixi, fiducia mea" etc., hoc est: Ego non superbiebam in copia auri et opibus, nec contemnebam alios. Item: „Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea", etc. Opes igitur periculosae sunt. Et in evangelio appellantur spinae et Mammon iniquitatis. Et si Spiritus sanctus non adsit, dives non est de illorum numero, qui lugent; sed incedit in sua opulentia, et certissime in superbiam et contemtum Dei ac hominum incidit, ponit carnem brachium suum, adorat Mammona pro Deo, et sic fiunt idolum opes. Ideo Christus (Matth. 6, 24.) inquit: „Non potestis Deo servire et Mammonae". Et vetus dictum est Germanorum: Gut macht Muth. Neque tamen id opum vitio fit, sed carnis, quae superbit et contemnit alios.

Secundo: Caro ultra illam superbiam et idola-

triam addit furtum et rapinam, tum scilicet, quando non sequitur exemplum Hiob, non dividit sua pauperibus, non vestit nudum, non alia officia caritatis praestat. Caro enim adeo diligit et asservat opes, ut nec ipsi divites iis fruantur. Primum igitur fiunt divites idolatrae contra primam tabulam: secundo fiunt injusti in proximum, raptores et fures: quia debent dare, et tamen non dant pauperi. Quidam dant, sed hac conditione, ut eos, qui accipiunt, sibi habeant obnoxios, hoc est, dant maligne et superbe, non simplici oculo, sed ut adorentur et praedicentur.

Difficillimum igitur est diviti esse justum et pium, quia conjunctae sunt cum opibus idolatria et contemtus fratris. Quid quod saepe a manifestis flagitiis non abstinent, insidiantur aliorum bonis, vim faciunt pupillis, et non solum privative rapiunt, sed etiam positive. Hinc avari et usurarii exstiterunt, quae vitia etiam legibus civilibus culpabilia sunt. Sed loquor tantum de divitibus, qui abstinent a positivo furto, id est, commissionis furto, et committunt furtum omissionis, hoc est, quando non dant pauperibus, non agnoscunt, opes esse dona Dei, non sunt grati. Id omnium divitum proprium est, nisi adsit Spiritus sanctus: sicut in Hiob, in Davide et aliis piis regibus erat, qui omnes abundabant opibus. Sed David inquit: „Si affluunt opes, noli cor apponere" (Ps. 62, 11.).

Caeterum commune periculum divitum est peccatum omissionis, cum non subveniunt inopi et egenti: cum tamen severe praeceperit Deus: „Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam" (Es. 58, 7.). Si non feceris, audies

tristem

tristem illam sententiam: „Cui multum datum est, multum quaeretur ab eo“ (Luc. 12, 48.). Periculosissimum itaque est esse divitem.

Et Esaiae 53. (v. 9.) divites pro impiis ponuntur, propterea quod remoto Spiritu sancto, pietate et fide, nihil discriminis est inter divitem et impium. Impius rapit Deo suam gloriam, non agit Deo gratias, postea pauperi negat auxilium. Idem facit dives, qui est sine fide; ideo est impius.

Sic igitur Esau anhelat ad gloriam carnis, ad potentiam, sapientiam propter primogenituram: non vult servili conditione acquiescere, ut frater Iacob. Deligit studium venandi et equitandi, in quo non potuit versari sine peccato etiam commissionis, praesertim in venatione. Sicut nostri principes non solum omissive, sed gravissime et commissive peccant suis venationibus: miseris colonis segetes et agros vastant, nec licet ulla ratione abigere feras ex hortis aut agris; sed impune grassantur, et depascunt arva magnis laboribus culta. Ibi non solum cessat auxilium et defensio, sed etiam infertur iis damnum, quibus debetur auxilium. Itaque veniet tandem Turca aut alius venator, qui principibus Germaniae et retia et venabula excutiet.

Haec ideo dico, ut sciamus, venationem non esse sine magnis peccatis. Ac a multis disputatum est, an sit venatio legitima aut justa. Per se quidem non est mala, et potest ejus studium pium et bonum esse: cujusmodi in illustrissimo principe Saxoniae, Friderico electore, vidimus. Is ita venabatur, ut nemini obesset, pluribus prodesset magis. Si quando vel exiguum damnum datum intelligebat, solvebat id duplo: saepe etiam rusticis aliquot modios frumenti

distribuebat, ut esset, quod ferae depascerent. Id dignum est bono et laudato principe; non enim regalia principibus eripere volumus, quod in seditione anni MDXXV. rustici conabantur.

Deinde hic finis venationis est, ut bestiae crudeliores, lupi, ursi, apri arceantur, et homines ac jumenta in tuto sint. Talis sit venatio, qua defendantur oves et aliae bestiae innoxiae. Id enim pro officio debet princeps, quod apud poëtam dicitur: Parcere subjectis, et debellare superbos (Virg. Aen. 6, 853). Deinde etiam honesta voluptas est et oblectatio, quae est concessa his, qui utuntur ea sine injuria et pernicie subditorum. Sin aliter fit, res pessima et noxia est venatio.

Vereor autem, Esau, quia totus in carne fuisse praesumitur, saepe officii oblitum, et multa peccata commissionis et omissionis commisisse. Sed quia et primogenitus, et patri unice dilectus filius, ideo nihil peccat, nihil inique aut injuste agit eorum etiam, quae sunt injustissima. Quanquam patrem, si quid peccavit, celavit haud dubie, et potuit quidem, cum esset princeps in domo et familia.

Iam et alteram partem antithesis videamus. „Jacob autem vir תָּם, habitabat in tabernaculis". Omnes verterunt תָּם simplex, alber, cum tamen Hebraeus textus non hoc velit. תָּם enim non significat simplicem mente et intellectu, hoc est, sine sollertia et industria; sed voluntate simplicem, rectum, integrum, candidum. Eadem vox est in Psalm. 119. „Beati immaculati"; Iacob enim non fuit stolidus, sicut postea apparet, cum a fratre emit primogenita. Lyra etiam sic interpretatur: sine plica dolositatis, non simplex propter defectum industriae. Talis non fuit

Esau; sed fuit voluntate multo inconstantior et astutior, quia duxit gentiles uxores, et mixtus est Cananaeis. Venatores non sunt integri, saepius accommodant sua studia ad diversitatem temporum, rerum et personarum. Iacob autem est simplex et constans, non flectitur personis, nec mutatur casibus, et tamen non est stultus. Haec est pulchra collatio.

Secundo Iacob non est vir campi, non sequitur politica et carnalia, quanquam politica possunt pie et recte administrari; sed fuit totus et frequens in tabernaculis, id est, mansit domi apud patrem et matrem, et iis serviit. Ac Lyra recitat sententiam Iudaeorum de tabernaculis, quam valde probo, quia sumta est a Patribus. Dicunt enim, intelligi non oeconomica tantum tabernacula, sed etiam ecclesiastica, cujusmodi Mosis tabernaculum dicitur, et tabernaculum sacrum intelligitur. Nos vocamus templa et scholas. Eo autem tempore nulla erat differentia tabernaculorum sacrorum et oeconomicorum. Abraham habuit in suo tabernaculo domum Dei et ecclesiam, sicut hodie quilibet paterfamilias pius et bonus erudit suos liberos et familiam in pietate. Ideo talis domus vere schola est et templum. Paterfamilias est Episcopus et sacerdos in sua domo. Sic tabernacula illa, in quibus versabatur Iacob, erant sacra, ibique primum quaerebat regnum Dei. E contra Esau quaerebat mundi regnum; ideo utrunque amisit, mundanum et spirituale: quia canon generalis et perpetuus est: Qui primum quaerunt regnum Dei, iis etiam reliqua adjiciuntur. Rursus qui sua commoda et panem quotidianum ante regni Dei curam auferre volunt, illis continget contrarium, ut regnum Dei cum corporali simul amittant.

Ergo Iacob ad tempus fuit minor et inferior fratre; sed haesit ejus animus et fiducia tota in Deo, et fuit bonus et pius juvenis, frequenter et lubens visitavit templum et scholas, didicit verbum et bonos mores, audivit conciones Patriarchae Sem et aliorum, sicut Hebraei annotarunt, et ex Patribus hauserunt, quod locus iste debeat intelligi de tabernaculis Sem et Eber, qui vixit LXXX. annos cum Iacob.

Fuerunt autem sanctissimi viri, qui miro studio verbi Dei arserunt, ac longe majorem curam religionis et cultus divini habuerunt, quam nos. Et tamen nos quoque nostras domos et templa recte tabernacula appellabimus, quando quis habet domesticam ecclesiam, et in ea instituit liberos et familiam ad pietatem et virtutem. Quanto autem ferventiore et alacriore spiritu tractatur verbum, hoc magis fructificat. Ideo placet mihi glossa Iudaeorum. Et est hoc exemplum insigne boni et pii juvenis, qui non involvit se ante omnia saecularibus negotiis et carnalibus studiis: non quidem prorsus neglexit, sed prima cura fuit adhaerere Patribus Sem, Salah, Eber. Et ex supputatione annorum colligitur, Iacob vixisse cum Eber LXXX. annos, cum Sem XLVI, cum Salah XXIII. Ad illos Patres haud dubie Iacob studiose et reverenter se adjunxit, praesertim ad Eber. Sem enim senio confectus puerum Iacob Patriarchae Eber commendavit; fuit enim Sem Pater omnium ecclesiarum, ut supra cap. 10. (v. 21.) dictum est: „Sem, qui est pater omnium filiorum Eber". Ideo totus populus et ecclesia in eum respexit in ultima aetate ipsius; Eber autem curavit et docuit ecclesiam, quia potuit sustinere onus gubernationis. Libens itaque assentior Iudaeorum vel Patrum potius dictis,

quod Iacob fuerit non domi solum in tabernaculo, sed etiam in exteris tabernaculis, ac praesertim apud Eber et Sem.

Abstinuit autem Iacob a conjugio fere LXX. annis. Esau, ut dominus et totus mundanus, duxit uxores Cananaeas quadragesimo anno aetatis suae. Illae circumstantiae omnes significant, Esau immodice elatum, propter primogenituram, contemsisse fratrem, neglexisse tabernacula, ac studiis illis equestribus et venationum totum fuisse addictum.

Non tamen ita accipiendum hoc est, quasi Esau nunquam fuerit in tacernaculis, sed non nunquam visitavit ea cum fratre et aliis. Sicut hypocritae hoc studiose captant, et volunt videri etiam sanctiores et justiores, quam vere sancti et pii. Fuit igitur auditor in ecclesia patris, et interdum animi causa et reliquas ecclesias Eber et Salah vidit; sed occulte non magni fecit: sicut nostrum vulgus Christianorum contemnit ministerium et sacra. Cur intrarem templum? inquiunt, tamen domi possum legere; et sic incipiunt paulatim a fastidio verbi, donec implicentur politicis negotiis, et prorsus profani fiunt. Verum pii diligenter hoc meminerint: Qui quaerit regnum Dei, invenit utrunque: qui negligit regnum Dei, perdit utrunque. Ideo proponant sibi exemplum Iacob imitandum, ac diligenter audiant et discant verbum Dei. Ubicunque id docetur, ibi sunt tabernacula Dei: ac quilibet sibi certo persuadeat: Si verbum primum omnium habeat, secutura deinde omnia; quia Deus erat ante conditum mundum, et per verbum creavit omnia. Itaque verbum Dei facit et adducit omnia.

Haec igitur est duorum fratrum descriptio. Scriptura sancta laudat et praefert Iacob in religione et pietate, Esau in politia, quia quaesivit regnum mundi, quod in eo jure reprehenditur. Ibique videre est, quomodo declinet, et amittat suam primogenituram propter profanitatem suam; Iacob vero eam acquirat propter suam religionem et pietatem. Unde discamus primum omnium quaerere regnum Dei, non postponere id studiis et cupiditatibus hujus saeculi.

Et dilexit Isaac Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: Rebecca vero diligebat Iacob.

Haec pars historiae admodum obscura, difficilis et intricata est; mirabilem enim differentiam inter duos fratres ponit Moses. Esau a patre, Iacob vero a matre diligitur, idque ex diversitate naturarum et studiorum utriusque oritur. Naturale enim est omnibus matribus, ut delectentur ingeniis et moribus placidis et modestis: quia mulieres, quae bonae sunt et honestae, sunt natura pavidae et mites. Sicut Petrus eas tanquam infirmiores confirmat, et hortatur, ne pertimescant ullam perturbationem (1 Petr. 3, 6.). Et naturale discrimen est inter ingenia filiorum et filiarum. Masculi ingeniis ferocioribus praediti sunt: filiae amabiliores sunt, ac blande et suaviter se ad parentes applicant. Ideo Rebecca naturaliter diligebat Iacob, quia erat moribus placidis et suavibus, ingenio modesto, verecundo et pavido, quia reverebatur matrem cum omni observantia, audiebat verbum et conciones, observabat sanctos Patres, quae omnia in adolescentibus mirabiliter grata sunt et jucunda ma-

tribus. Rursus offendebatur ingenio et moribus Esau horridioribus et asperis.

Sicut autem matres magis amant filios, qui sunt ingeniis placidis, quam ferocułos et audaculos: ita patres amant filios, qui sunt paulo alacriores et animosiores, ac propterea ad res gerendas videntur futuri idonei et acres. Ac decet omnino, filios alacriores esse, quam sunt filiae. Talis erat Esau: et Isaac intelligebat, requiri ad gubernationem animum vigilantem et excitatum; itaque favebat ejus ingenio.

Accedebat autem praeter naturam utrique singularis commendatio: Iacob erat rectae et incorruptae voluntatis, sanctus et studiosissimus pietatis, ardens desiderio regni Dei. Hoc placet matri Rebeccae, quia est mulier sancta et pia: ideo optat, Iacob esse primogenitum, et quod praecipuum erat, promissionem impleri, ut major serviret minori. Esau praeter ingenium acre et excitatum habet singulare donum sagittandi, ut supra de Ismaële dictum est. Id patri placet tanquam ornamentum conveniens primogenito, qui sustinere debeat gubernationem, quia etiam lex naturalis, quae omnibus gentibus nota est, tribuit dominium primogenito. In jure civili secus statuitur; sed Esau praeter legem naturae etiam Patrum auctoritate et lege divina nitebatur, secundum quam primogenitus erat dominus, reliqui autem fratres erant servi. Haec differentia est studiorum et amoris diversi in parentibus erga geminos. Apud matrem pietas commendat Iacob, pater vero causam benevolentiae habet ex lege Dei propter primogenituram: quanquam mater non tam primogenituram respicit, quam lineam, et promissionis haereditatem: „In semine tuo benedicentur omnes gentes“

(Gen. 22, 18.). Hanc in eum praecipue transferre cupit.

Nascitur autem hoc loco difficilis quaestio, quam supra aliquantulum attigi. Promissio aperte dicit: „Major serviet minori". Esau autem majorem esse, omnibus constat, sicut etiam Jacob omnium judicio est minor. Si igitur scivit promissionem Isaac, juxta quam Iacob debet esse major, tum plane prudens, sciens et perversus peccavit contra manifestam promissionem divinam. Quid hic dicemus? Etsi enim pro se habet legem Dei, quae omnes primogenitos facit dominos, tamen Deus, auctor legis, habet potestatem excipiendi a lege. Ideo non excusatur Isaac, quod habet legem pro se; sed debet primogenituram dare Iacob, et non Esau, juxta promissionem, sicut postea terretur, ubi Iacob praeripuit primogenituram, tanquam reus peccati.

Deinde alia quaestio incidit, num sciverit illam promissionem Isaac, an non. Omnes enim fere hunc locum ita tractant, ut videantur sentire, quod Rebecca promissionem illam apud se continuerit, et celaverit maritum. Ideo enim Isaac tam constanter et toto pectore primogenituram filio Esau, et non Iacob attribuit.

His vero ego non facile assentiar. Supra enim audivimus, quomodo Isaac rogaverit pro Rebecca, eamque miserit ad Sem. Non igitur verisimile est, quod oraculum illud Rebecca occultaverit, praesertim cum nesciret tum, uter prior esset egressurus. Itaque non dubito, communicasse eam cum marito responsum Sem, qui dixit, quod major debeat servire minori. Sed postquam nati sunt, transfert Isaac primogenituram et benedictionem filio Iacob debitam

in profanum Esau: id grave admodum et difficile est. Et pendet adhuc quaestio illa, nec video, quomodo eam expediamus. Libenter autem hanc sententiam sequerer, quod Isaac, postquam audivit oraculum de collisione duorum infantum in utero, cogitarit, id sic intelligendum esse, ut, qui primus egrederetur, in utero superavit majorem, cum esset minor. Atque ita depugnatum esse, et impletam promissionem: Iacob fuit major in utero, sed promissio divina mutavit illum ordinem, ita ut conculcator Iacob fieret minor, et posterior in nativitate.

Haec mihi de quaestione ista in mentem veniunt: quanquam nihil audeo, nec volo asserere, sed tamen admodum probabile et verisimile videtur, et moveor exemplo Ismaëlis, quem credidit Abraham haeredem fore, cum adhuc nihil sciret de Isaac. Haesit in ea sententia, quae profertur, cap. 16. (v. 10.): „Multiplicans multiplicabo semen tuum, et non numerabitur prae multitudine". Ibi non aliter accepit promissionem istam, quam quod Ismaël futurus esset haeres, quia promissio prorsus generalis est, nec potest clara et certa sententia colligi, donec interpretaretur Deus verbum suum: Non ut tu sentis de Ismaële, promissio intelligenda est, sed de Sara et ejus filio.

Sic videtur Isaac totus in ea opinione fuisse, quod filio Esau deberetur primogenitura. Nec motus est illa morum et ingenii ferocitate, quam solita est in eo reprehendere mater; sed putavit, convenire primogenito, futuro domino et gubernatori, et si quid esset vitii, speravit, per aetatem et studia emendari, et ipsum ad moderationem quandam adsuefieri posse. Haec mihi sane de isto facto Isaac cogitare sive divinare libet. Sin alius ejus animus fuit, et volens sc

sciens in Esau benedictionem transtulit, non
excusari potest, sicut nec Rebecca, si respo
illud celavit maritum. Ideo media via ingredie
est. Quia vero uterque in sua sententia tam fir
manet (mariti enim simpliciter indicativa est, m
autem est optativa et verior) ideo disputant p
Rebeccam peculiari et divino instinctu hunc i
lectum habuisse, quod minor futurus esset majo
concedo ego; sic enim et Sara supra instin
Spiritus habuit, filium Ismaëlem ejiciendum
Neque enim scribitur usquam aut mandatur a
ut ejiciatur; sed proprio motu et spiritu id d
Sara, quia deprehendit in Ismaële multa, quae
nabant cum primogenitura, et videt, eum per
istum, qui secundum promissionem natus erat
necesse est, fuisse singularem instinctum in Reb
qui non fuit in Isaac.

Caeterum non temere et sine certa causa q
instinctus accipi debet; sunt enim periculosi.
dicit, instinctum naturae Diaboli gratiae esse
quando similem, et ejus exemplum ponit histo
tentationum Christi, Matth. 4. Sed verior haec
tentia est, quod Diabolus potest se transforma
Angelum lucis, et mutare in majestatem Dei. Op
igitur accedere ad instinctum illum verbum De
cut Sarae instinctus inde nascitur, quod scit, s
bere promissionem, et secundum eam se esse m
veri seminis, quam promissionem Ismaël non
bat. Deinde judicat arborem ex fructibus, quia
sequitur Ismaël filium et verum haeredem, q
carnalis, et docet idolatriam. Is instinctus certus
Ad hunc modum fieri potest, ut Rebecca
erit ex Patribus: Filius tuus Esau indomitus

rox est; ideo non erit haeres benedictionis: visitat quidem templum aut tabernaculum, sed non serio afficitur studiis pietatis, Iacob vero pius est et bonus. Ideo futurum est, ut fiat major. Ibi accedit exemplum et experientia, quia Esau profanus et deterior fit, e contra Iacob quaerit regnum coelorum, et crescit in timore Dei et aliis virtutibus. Is instinctus etiam bonus et certus est.

Sic igitur semper danda est opera, ut habeamus certum verbum. Aut si non semper praecedit mandatum Dei, tamen post factum cernitur, qualis fuerit instinctus. Sicut David interficit leonem, ursum et Goliath, sed irruit in eum spiritus; is fuit instinctus post factum demum visus. Ac tales habent fundamentum verbum Dei. Aut si sunt sine verbo initio, tamen postea agnoscuntur et judicantur, fuisse ex Deo: sicut nobis accidit. Nos adorti sumus Papam sine verbo; sed jam videmus, fuisse illum divinum instinctum, sine nostra cogitatione et consilio. Sed de his alias. Iam porro init consilium Rebecca, quomodo acquirat Iacob primogenituram. Esau plane securus est, ac putat, se extra omne periculum esse, si quidem sit primogenitus ac dominus. Sed jam sequitur occasio, qua prorsus amittit primogenituram.

Coxit autem Iacob coctionem, et veniebat Esau de campo, et erat fessus. Et dixit ad Iacob: Ciba me, quaeso, de rufo, de rufo isto, quia fessus sum. Et hinc vocatum est nomen ejus Edom.

Hactenus diversa studia in duobus fratribus descripsit Moses, quod Esau fuerit vir campi et venator, hoc est, parum curaverit studia pietatis, concio-

mes et doctrinam Patrum, qui adhuc vivebant. Accidit autem ei, quod omnibus solet, ut, cum modica negligant, paulatim etiam majoribus excidant. Habebat enim pro modica et levi re, quod esset negligentior in studiis pietatis, quam Iacob, qui totus ardebat studio rerum sacrarum, ac cognitione et cultus Dei. Sed illud frigus paulatim crescit, et eo usque prolabitur, ut etiam contemnat primogenita. Deinde in eam securitatem et superbiam incidit, ut existimet, se impune posse deludere fratrem, quasi non serio vendidisset. Neque enim fieri posse putabat, ut in fratrem primogenita transferrentur, sed et deberi sibi, et retenturum se benedictionem sperat; fratrem ludibrio habet, atque ita prorsus impius fit in Deum, in homines et in fratrem.

Talis impietas et securitas sequitur, quando negligitur et non exercetur verbum Dei. Homines fiunt ἄθεοι, Epicurei et amentes. Testantur id exempla etiam summorum hominum. David erat vir sanctissimus et ardentissimus in cultu Dei; sed quam levi momento in adulterium, in caedem et blasphemiam impellitur? Quia stertere in verbo Dei est, aperire Diabolo fenestram. Itaque nobis mandatum est, ut vigilemus: sicut scriptum est, 1. Petr. 5. (v. 8.): „Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester, Diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quaerens, quem devoret". Et Eph. 5. (v. 15.): „Videte, fratres, quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes occasionem". Ex oscitantia et negligentia in rebus sacris saepe maximi lapsus et horribilia peccata exstiterunt.

Quin et in rebus profanis plurimum momenti est in vigilantia, et in servanda aut negligenda oc-

casione. Sicut Turcae in omnes occasiones intenti sunt; ideo brevi tempore multas victorias adversus nos obtinuerunt. Noster imperator habuit occasionem rem praeclare gerendi contra Turcas anno MDXXXII. ad Viennam; sed ea neglecta nunc frustra alias captamus.

Proinde animos nostros ita assuefaciamus, ut toto corde primam tabulam diligamus. Si est eundum in campum, sive aliqua alia oeconomiae aut politiae administratio suscipienda, prima omnium et praecipua cura sit regni Dei, quo neglecto videmus, quam misere cadat Esau, ut nunquam resurgat. Iacob e contra crescit, et fit primogenitus pulcherrima occasione. Esau habet nomen et gloriam, quod sit primogenitus: sed interim subito et horribiliter ruit, et spoliatur omni gloria et honore. Noli igitur stertere, sed sis intentissimus in omnes occasiones, ne amittas negligentia tua dona et regnum Dei. Propterea enim scriptura hoc exemplum proposuit, non tanquam frigidam et mortuam historiam, sed quae nos erudiat, et admoneat de praesenti rerum et personarum statu omnibus saeculis.

Vult nos Spiritus sanctus istos duos fratres habere perpetuo ob oculos et in proverbio quotidiano. Omnibus enim temporibus aut Esavitae aut Iacobitae sumus. Esau est sanctus et religiosus in speciem prae aliis omnibus, et videtur esse possessor et haeres regni coelorum: et tamen nihil est, quam Esau, hoc est, justitiarius, operarius et hypocrita, qui non serio curat religionem: tantum propter quaestum et ventrem est religiosus. Nec potest ei nomen ecclesiae eripi; sicut nos coram mundo non habemus ecclesiae nomen, sed habemur pro Haereticis et secun-

dogenitis. Pontificii vero primogenitos se jacta Ac si etiam vinceremus Papam cum suis, et triu pharemus in ista doctrina, quae est verae eccle propria, tamen ex nobis surgerent sive Papistae, ve Turci, qui vendicarent sibi titulum ecclesiae, cut hactenus exstiterunt Anabaptistae et Sacrame rii etc. Nec potest aliter fieri. Sic victis pers toribus ethnicis surrexerunt Ariani, qui nomen clesiae rapuerunt: vera ecclesia contemta fuit et sp ta. Sic semper Cain vel Abel, Esau vel Iacob, quidem de eodem stipite et evangelio salutis eod oriuntur.

Esau itaque est Episcopus, factotum et eccle et tamen nihil ei debetur, quia auctoritate divina ta benedictio translata est in Iacob, qui est ve possessor omnium honorum et regni coelorum. S hactenus privatus fuit nomine et dignitate debi donec frater ipse Esau mirabilem occasionem e acquirendae praebet, quae exsuperat omnem sp et cogitationem Iacob. Es hebt sich schlecht ub dem Brey, Iacob non cogitat, quod velit fallere f trem. Sed fiunt omnia divina ordinatione et co lio praeter intentum utriusque, Iacob et Esau.

Iacob usitatas operas obit, est in tabernac cum Rebecca matre, et ibi coquit pulmentum; simplicitatem vertit Deus in occasionem mirabil Redit enim Esau de campo, fessus ex illa con tione et exercitio venationis, quod studium plac patri Isaac, et apparet, eum nihil attulisse ad ves dum: quia non tantum fessus est, sed etiam es et sitit. Ideoque tam avide petit, sibi praeberi rufo isto; utitur enim repetitione: „Ciba me de r isto rufo“. Significatur magnus appetitus et d

derium cibi, ut si quis famelicus dicat: Lafs mich mit dir essen vom Karpffen, und eben von dem Karpffen, des mich gelüstet; non solum famem et lassitudinem, sed etiam voluptatem et appetitum in eo notare voluit Moses, quod singulari voluptate spectaverit et appetiverit rufum istud.

Commendo autem hunc locum Hebraeis grammaticis explicandum diligentius. Impossibile enim est aliquam linguam ita transferre, ut omnes emphases et figurae omnium verborum et sententiarum retineantur. Verbum, quo utitur Esau ad Iacob: הַלְעִיטֵנִי tantum hoc loco exstat. Quid significet autem, nec Hebraei sciunt, nec ego. Conjugatio et constructio aliquo modo significatum ostendit: Quaeso te, ciba me, pasce me, da mihi comedere. Scriptura sancta non sine causa sic proprie loqui voluit; potuisset alia dictione uti, quae significaret pascere, alere aut tale aliquid; sed voluit uti singulari verbo. Rabbi Salomo fingit, Esau tam fessum fuisse, ut non potuerit manus ori admovere, et sibi cibum ingerere. Sed nescio, an recte cum sequentibus conveniat, cum dicit textus: „Comedit, bibit et abiit". Sententia tamen haec est, quod Esau coctum illud, quod Iacob coxerat pro se, sibi praeberi voluit, et dixit: Pasce, vel refrigera me de rufo isto.

Quod additur: „Hinc vocatum est nomen ejus Edom", neutiquam otiosum est: quanquam videtur causa nominis satis ridicula et inepta a lente vel pulmento rufo: sed subest haud dubie majus aliquid. Supra enim cum totus rufus nasceretur, non vocatus est Edom propter cutem rufam, quae esset gravior et justior ratio istius cognominis: sed vocatur

ibi nomen ejus Esau. Iam cum saturatus est rufo pulmento, appellatur Edom.

Habet autem tria nomina. Esau proprium nomen est, quod a nativitate vel in circumcisione accepit. Cognomen est Edom a rufo pulmento. Tertium nomen est Seir. Supra conjunguntur ista duo Edom et Seir, et tamen vocatur Esau. Porro nomen Seir sortitus est sive a monte, in quo habitavit, qui antea Seir dictus est, sive a pilositate, quod esset rufus et hirsutus; forte etiam regio fuit aspera et horrida, quam tenuit. Hinc populus Idumaeus vocatur populus Seir ab ipso Esau, qui occupavit montem Seir: sive quod in illa terra habitarunt שְׂעִירִים, hoc est, fauni et satyri pilosi, quos nos vocamus die wilden rauhen Männer. Utrum vero in ista regione habitarint tales fauni et satyri, an non, mihi non constat. Alias in Bibliis שְׂעִירִים pro daemonibus accipiuntur, qui apparent in specie faunorum.

Dixit autem Iacob: Vende juxta hunc diem mihi primogenituram tuam. Respondit Esau: En, morior, et ad quid mihi primogenitura? Ait Iacob: Iura mihi juxta hunc diem. Et juravit ei, vendiditque primogenituram suam ipsi Iacob. Porro Iacob dedit Esau panem et coctionem lentium. Et ille comedit ac bibit, et surgens abiit, parvipenditque Esau primogenituram.

Hic magna quaestio oritur de emtione et venditione primogeniturae. Est enim res sacra, quam nec emere licet, nec vendere. Quaeritur igitur, an uterque deliquerit, alter vendendo, alter emendo. Lyra dicit, Esau peccasse vendendo: Iacob vero emendo

do negat peccasse, quia ordinatione divina fuerit primogenitus, juxta sententiam: „Major serviet minori“. Esau erat in possessione primogeniturae non debitae. Licet enim ex nativitate sibi arrogaret, non tamen divina voluntate eam tenebat. Sed quod dici solet: Possidentis conditio est potior, ideo non poterat Iacob eum turbare: et tuebatur se Esau jure humano, divino et nativitate, quae omnia gemello primogenito attribuunt possessionem et dominium apud omnes gentes. Lex insuper duplicem portionem in bonis paternis concedit. Nisi igitur Deus mutasset, et revocasset illud jus, mansisset Esau primogenitura integra. Sed quia Iacob divina voce eam ad se pertinere scit, non peccat vendicando sibi suum jus; sed bene fecit: quod fuit intentus in omnes occasiones, ut debitam sibi primogenituram acquireret.

Non potuit autem alia ratione commodiore id fieri, quam per venditionem. Etsi enim coctum illud vel offa non est pretium justum pro primogenitura, tamen pertinet ad redemtionem litis, sive ad redimendam vexationem, ut loquuntur jureconsulti. Saepe enim usu venit, ut quis injuste a sycophantis vexetur, qui ipsum in jus trahunt, et vel falsis testibus adductis, vel aliis technis inventis, bona ejus eripere conantur, tanquam injuste ab ipso occupata. Ibi qui amant pacem, quanquam jus suum tueri queant, potius tamen, quam lites sectentur, pecuniam sycophantis objiciunt, ut calumnias eorum defugiant. Ibi valet id, quod vulgo dicitur: Man muſs dem Teufel zwo Kerzen aufstecken. Ad hunc modum Iacob offulam rufam dedit, et se a vexatione fraterna liberavit, qui de primogenitura gloriabatur, ut posthac in pace

rem et jus suum tenere posset. Ista fere Lyra hoc loco affert satis bene et pie pro illo tempore.

Supra autem de Simonia dixi in historia Abrahae, qui emit agrum in sepulturam, Gen. 23., an sit Simoniacus Abraham propterea dicendus, cum sepultura sit inter res sacras, et rerum sacrarum emtio vel venditio Simonia dicatur? Sed audivimus, agrum illum emtum, fuisse rem profanam, subjectam domino carnali: et venditio agri prorsus civile commercium est. Non igitur peccavit Abraham, cum emit agrum, et sepulchrum ibi condidit; alioqui Simoniacum esset, quicquid a Christiani emitur in usus necessarios: panis, carnes, vinum, quae omnia in usum sanctorum vertuntur, quod est absurdum.

Caeterum jura et canones vocant Simoniam, quando emuntur res spirituales pro pecunia. Coemeterium venditum dicunt Simoniam, quia est sacrum Christianis. Item vendere partem parochiae, aut fundos de beneficiis, quae vocant ecclesiastica. Id erat peccatum illud ingens, in quod uno ore invehebantur theologi et canonistae ante haec tempora, et damnabant Episcopos et Romanenses, qui emebant aut vendebant Episcopatus. Sed nihil profecerunt suis clamoribus, et nunc ridentur a toto Papatu, qui repletus est substantialiter Simonia. Ac si tuleris Simoniam ex Papatu, jam solem inde tulisti. Nihil enim aliud negotii curtisanis est, quam ut emant et vendant sacerdotia.

Reformare igitur ecclesiam Romanam a Simonia est eam funditus vastare. Ubi splendor et pompa Cardinalium Romanae curiae, si sustuleris Simoniam? Quin ipsa curia tota funditus intercidet. Ne-

erus enim Cardinalium nimis magnus est, qui jam vorarunt omnia bona ecclesiastica. Agnetis monaerium Romae, quod aluit CLX. homines, Cardiles diripuerunt et absumserunt. Plena igitur sunt nnia Simonia secundum jus canonicum. Et qui vot tollere a Papatu Simoniam, perinde faciet, ac si lit Diabolum in coelum collocare. Ioannes Huss alii, qui eo tempore docuerunt, graviter taxarunt io vitium, sed frustra: quia curia Romana est damita res, quam omnes cavere et detestari debent. uid igitur de fide et bonis moribus praeciperet? st congregatio daemonum et hominum pessimorum ipatus. Ipsi Simoniam damnant, et tamen vivunt sustentantur inde. Ideo recte monemur in Apocapsi 18. (v. 4. 5.): „Exite de illa populus meus, ne participes sitis delictorum ejus, et de plagis us non accipiatis". Collegia omnia sunt Diaboli, eoque fugiamus, ne fiamus participes plagae eorum.

Possemus autem aliqua glossa haec eorum furta cusare, ne Simonia diceretur: quia sunt rapinae viles. Nec est aliqua differentia inter talem Simoam et civilem occupationem. Non aliter atque noles hodie videmus certare inter se rapiendis fundis, raediis et pagis, nostra quoque beneficia et stipenia, quibus fruimur, sunt Simoniace parta, „de meredibus meretricis congregata sunt, ut Michaeae 1. r. 7.) dicitur. Sed si ipsi diripiunt bona ecclesiae, on in usum piorum sacerdotum, sed ad luxum et ompam vertunt; nos in verum usum vertimus, scicet ut alantur ministri ecclesiae, et conserventur cholae. Itaque nihil curamus istam Simoniam. Sed uia ipsi se gravant suo jure canonico, dicimus eis: Ex ore tuo te judico" (Luc. 19, 22.).

Vera autem Simonia est venditio et emtio rei spiritualis pro pecunia, ut si quis velit gratiam, fidem, caritatem, miracula, virtutes Spiritus sancti, quibus ornatur ecclesia Dei, mercari, id quod Simon conabatur, Act. 8. (v. 19.), non quod res ipsa possit tradi, emendo aut vendendo sacra: Spiritus sanctus enim non dat sua dona pro pecunia, nec Deus accipit pro remissione peccatorum, pro vita, oculis, sensibus et omnibus beneficiis aurum et argentum: sed divina munificentia dispergit super gratos et ingratos dona sua; tantum requirit gratiarum actionem, ut dicamus: Benedictus Dominus Deus in donis suis; ut tribuatur ei divinitas, hoc est, ut agnoscamus eum Deum, quem confiteamur toto corde, ore et opere, quod sit creator. Neque enim aliud pretium pro tantis donis potest persolvi.

Sed studium et voluntas emendi aut distrahendi sacra spectanda est, ut Simonis studium est Simoniacum, quia optat, fieri posse, ut numerata pecunia accipiat Spiritum sanctum. Talis etiam sensus horum verborum est, quando oramus, ut glorificetur Deus, servetur regnum ipsius. Deus non potest confundi, aut ignominia affici, quia substantialiter est ipsa gloria, potentia et bonitas. Sed studium et voluntas nostra talis est, ut Deum non esse, et gloriam ejus confundi cupiamus. Idque declaramus erga verbum et sacramenta. Si possemus Deum ea injuria aut contumelia afficere, qua verbum et sacramenta ipsius afficimus, ne tum quidem abstineremus. Vera igitur Simonia est mercatura, quae exercetur in verbo Dei, in sacramentis, in ecclesia et sanctis. Hanc non intellexit Papa, neque hodie intelligit: quanquam in ea totus Papatus submersus

est, et fuit multo ante, quam fieret Simoniacus secundum jura: quia vendebant coelum, remissionem peccatorum, gratiam et Spiritum sanctum pro operibus. Hinc tanta multitudo templorum, coenobiorum, missarum, indulgentiarum, ordinum sacrorum, quibus operibus gratiam divinam mereri volumus.

Hac ratione fecerunt ex Deo mercatorem, qui conferat regnum coelorum non gratuito, sed pro pretio et meritis. Etsi enim gratis offert, tamen gratuitum beneficium rejiciunt, et conferunt centum aut mille aureos ad aedificationem coenobiorum, templorum et similia, quibus redimant gratiam et beneficia divina. An non id est mercari gratiam et remissionem peccatorum? Ac talis fuit Papa, quando fuit optimus, et hoc genere Simoniae replevit totum orbem terrarum, adeo ut mundus nihil aliud sit, quam sentina Simoniae verae. Quid aliud enim faciunt collegia, quam quod accipiunt pecuniam, et habent quaestum pro pietate?

Proprie autem loquendo impossibile est, emere gratiam. Et perinde est, si coneris id, ac si velis mulgere hircum. Papa mulget hircum, populus supponit cribrum, ut in proverbio dicitur. Etsi igitur possibile esset, ut Papa reformaretur, et repurgaretur crassa Simonia, tamen non possunt repurgari a vera Simonia, quia haec est anima Papae; sicut illa substantia corporis est, ita corpore et anima est Simoniacus; sublata autem Simonia, quicquid est pomparum, splendoris et dignitatis Pontificiae, id totum tolletur, et manebit tantum Episcopus Romanus.

Videre igitur est, quantum sit periculorum et malorum in Papatu, quanta vorago, quam horribiliter absorptus sit totus mundus per primatum Pa-

pae. Ideo odio perfecto debemus illam bestiam odisse. Et tamen adhuc pugnant, ut primatus ei maneat salvus et integer; sed hoc quid esset aliud, quam reddere animam Simoniae? Horribilis certe est blasphemia et abusus nominis Dei, qui aeterna damnatione punietur. Huc enim rapuerunt verbum, nomen Dei et ecclesiam, et tamen nihil fuit emtum; tantum finxerunt, talem esse Deum, qui velit vendere gratiam. Studium et voluntas est Simoniaca; sed proprie est cribrum et hircus.

Naturaliter tamen hoc malum cordibus omnium hominum insitum est. Si Deus vellet vendere gratiam, citius et libentius acciperemus, quam cum gratis offert. Antea cum regnaret Simonia, omnes homines erant avidissimi ad aedificanda infinita monasteria et templa, quia erat venditio et emtio regni coelorum. Nunc cum gratis offertur et dicitur: Deus misit Filium suum in carnem, ut omnibus credentibus donet vitam aeternam, tu nihil es meritus, gratis dantur liberatio a morte et a peccatis, Spiritus sanctus et regnum coelorum, hanc misericordiam et munificentiam divinam mundus contemnit. Prius cum doceremur, quomodo gratiam nostris operibus emereri possemus, ibi certatim omnes omnia studia et opes conferebant, sicut hoc parvum oppidum Witberga singulis annis M. aureos dedit Monachis.

Ubique sententia Ambrosii celebrabatur admodum perniciosa: Regnum coelorum est pauperum, ex dicto Christi (Luc. 16, 9.): „Ut recipiant vos in aeterna tabernacula". Hoc dictum sicut novacula acuta omnium animos penetrabat. Si divites volunt salvari, emant a pauperibus, clamabant: pauperes vero sunt fratres minores, et alii religiosi fratres,

illi habent regnum coelorum, ab illis oportet te emere.

Quid igitur monstri, portenti et prodigii hoc est, quod mundus redemtionem a peccato, morte, inferno, per Christum gratuito oblatam adspernatur? Si Simonia iterum regnaret, liberaliter omnes opes suas profunderent. Sed cum nos docemus ex verbo et mandato Christi: Accipe gratis, et da gratis parochis, ministris, scholasticis, surdis narratur fabula. Imo spoliant eos, quos ornare et juvare debebant. Nonne horribiles hi furores sunt tenebrarum? Sic igitur omnis homo est Simoniacus, et tamen non potest fieri aliqua venditio talis. Neque enim ulli hominum, nec Monachis pro suis votis aliud dedit Deus, quam flammas inferni et cruciatus aeternos.

Videre autem est, quam sit misera et periculosa res, lapsum esse a capitali sententia de justificatione fidei absque operibus. Ea enim obscurata et exstincta totus mundus fit Simoniacus. Sic Turci etiam nituntur Deum placare suis operibus, et emere spiritualia pro pecunia et pro meritis. Ideo Simonia est in nomine, ut illa, quae in jure canonico describitur. Nihil enim redimunt nec impetrant pretio et meritis, sed studium illud et voluntas radices egit in profundo cordis humani, qua omnis homo naturaliter est Simoniacus, qua vellet, talem Deum esse, qui placaretur operibus et meritis humanis, cui posset objicere: Multa feci, multum jejunavi; haec respicias, et vendas mihi salutem et vitam aeternam. Sed non agnoscit Deus, nec audit tales operarios iniquitatis. Et proponit suam voluntatem in doctrina Apostolica: „Gratia et gratis justificati estis absque omnibus operibus" (Eph. 2, 8. 9.). Illa

gratia sublata nihil discriminis amplius est inte
cam et Papam, ethnicos et Iudaeos; omnes su
monistae et caprimulgi. Bockmeliser.

Canonistarum Simonia levior est et cor
tantum, quae referenda est ad civilem rapinam
quando Papa accipit a regibus et monarchis
nas, civitates, regiones, ut recordetur eorum i
sa, cum speciem pietatis prae se fert, et vult
optimus, ibi est pessimus et totus Simoniacus
enim exemplo tantum nocet, et confitetur Sin
rapinis civilibus; hic non fatetur peccatum, se
dat et praedicat justitiam ac religionem. Ha
que monere volui, ut intelligatur, quae sit v
monia, et ut maneamus in pura doctrina, qu
dit, quomodo donaverit nobis Deus filium
et per ipsum omnia bona coelestia et spiritualis
nundus pretio redimere, non gratis accipere

Redeamus ad historiam. Apparet, Iacob
entionem, ita ut non possit excusari et liber
mine Simoniae, quia aperte dicit: „Vende mi
mogenita tua.“ Quo jure igitur hoc postul
tantum peccatum committit, ut conetur emere
dictionem, quae est spiritualis, et pertinet ad
alium et ad res futuras, quae omnes sunt sacr
ad futuram vitam spectant? In hac vita sun
nia profana et polluta, sacramenta autem et
crae non propter praesentem vitam institutae
sed ideo, ut sint praeparatio quaedam sacra
futurarum. Evangelio enim praeparor, renasc
novor ad futuram vitam: non est mihi traditu
inde ditescam. Qui autem pastor est, et ide
administrat, ut opes et gloriam hujus saeculi
rat, est Simoniacus. Sic Baptismi usus is e

ex gremio matris et ex sepulchro transferar et reponar in Paradisum, ex morte in vitam. Non igitur quaero ibi gaudia et voluptates mundi, sed ita utor donis spiritualibus, ut, cum cessant corporalia, ex hac vita ad aeternam et immortalitatem deducar. Qui ideo pastorem agit, ideo absolvit aut sacra administrat, ut inde gloriam et potentiam consequatur, Simoniacus est juxta crassam illam definitionem Canonistarum: non est de illorum numero, qui subtiliores sunt, et vitam aeternam operibus mereri volunt.

Sed cur Iacob postulat, ut sibi vendatur primogenitura? Et cum velit emere, sequitur, esse, negotiationem. Respondeo: Iacob animadvertit occasionem illam, qua posset adipisci primogenituram, et ea uti voluit. Deinde frater Esau de numero illorum est, qui crasse Simoniaci sunt, hoc est, nihil aliud in spirituali benedictione quaerebat praeter ventrem: quia non visitavit tabernaculum, sed contemsit cultum Dei. Modica primum neglexit, donec in contemtum majorum bonorum incidit, sicut Cain primogenitus. Non intellexit Esau magnitudinem benedictionis; ideo pro praesentis saeculi bonis et voluptatibus eam vendidit, ita ut coram Deo revera primogenitura et omnibus bonis privatus sit. Ideo Iacob in praesentem occasionem intentus fuit, et cum fratre certum pretium pactus est, ne porro aliquid turbarum aut incommodi a fratre propter primogenituram objiceretur.

Sic hodie Papa habet nomen ecclesiae: nos non habemus. Scimus autem, nos vere ecclesiam esse, quia habemus verbum, sacramenta et claves, quas Christus post se reliquit, non ut serviant nostrae

potentiae et cupiditatibus hujus vitae, sed ut praeparent nos ad adventum Filii Dei. Ideo sumus vera ecclesia.

Papa e contra nomen et titulum hunc sibi arrogat: quia est in possessione, et jactat, se successorem esse Petri et Pauli. Iam si sic cum Papa pacisci velim: Dabo tibi tot millia aureorum quotannis, ut sinas me libere et sincere praedicare evangelium: essetne illa Simonia? Non. Quia ego non emo, quod antea habeo, scilicet legitimum usum sacramentorum, sinceram doctrinam evangelii, fidei, spei, exspectationis vitae futurae, quae omnia concessa mihi sunt etiam invito Papa, et absque ejus auctoritate. Tantum vero quaero offerendo mille aureos, ut redimam illam vexationem. Itaque non emo, sed tantum objicio adversario offam et rufam lentem, ut possim privare Papam vocabulo ecclesiae; nihil curo bullas et indulgentias illas. Idque vellem suadere nostrae partis principibus, ut numerarent illi quotannis aliquot millia coronatorum, eam ob causam, ut cessaret effusio sanguinis et alia scandala, ac posset in pace spargi evangelium. Haec non est Simonia, sed redemtio vexationis.

Ideo cum dicit Iacob ad Esau: „Vende mihi primogenita“, non est res vera: quia primogenitura jam ante penes Iacob est, et Esau ea est spoliatus. Apud Iacob est possessio, sed sine nomine: apud Esau est nomen sine possessione. Iam quia videt Iacob, Esau nihil aliud intelligere aut quaerere in benedictione, quam ventrem (sicut Papa sub praetextu ecclesiae tantum suam gloriam et potentiam quaerit) ideo objicit Cerbero offam, ne posthac sibi molestus sit.

Ad eundem modum optarim sane, nostros principes numerare Caesari quotannis viginti millia aureorum, ut in pace et tranquille evangelium doceri posset. Sed sic pecuniam pro rebus sacris dabitis? inquiet aliquis. Minime. Quod enim jam habemus, non emimus, et ipsi non possunt auferre. Sed ideo daremus istam pecuniam, ut missos nos facerent, et pacem concederent Papa et Caesar.

Caeterum illa bona spiritualia non sunt vestra, o Papa et Cardinales, sed nostra sunt. Etiamsi Papa nunquam daret utranque speciem, habemus tamen divinitus: nec possunt vendere, aut, si velint, mulgebunt hircum, et supponent cribrum. Nos habemus utranque speciem, repugnante Papa, concedente Deo. Sed si non desinunt nobis molesti esse persecutionibus, caedibus, rapinis, paciscemur cum eis, ut vorent rufum pulmentum. Sed non debent eam gloriam obtinere, quod nobis dederint aut donarint; hoc enim esset consentire in eorum auctoritatem. Et est haec divina et sacra res, quam pro pecunia non possum emere; ideo nec dari, nec donari a Papa eas volumus.

Sic Esau, ut supra Ismaël, haud dubie fratri Iacob multum molestus fuit, et superbe ei imperavit, quod esset ipse dominus et primogenitus, Iacob autem servus et stultus habitus est. Ab ista persecutione et molestia fraterna voluit se liberare Iacob, ut secure obtinere posset benedictionem spiritualem. Sic hodie multi Christiani cedunt urbibus propter confessionem evangelii, ne cogantur ferre tyrannidem Papistarum. Et Paulus inquit, Rom. 12. (v. 18.): „Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete". Si nolunt adversarii quies-

cere, da illis rufum pulmentum, ut dent tibi pacem, hoc est, sinant te frui illis bonis in pace, quae ante habes.

Sequitur responsum Esau ad petitionem fratris: „En morior, et ad quid mihi primogenitura"? Da verzweifelt der Bösewicht, et suo ipsius testimonio prodit animum profanum. An ita de religione, pietate et primogenitura agendum est et sentiendum? Iam enim aperte fatetur, quod primogenituram non intelligat, nec habeat pro haereditate futurae vitae et re sacra. Si vero nihil prodest primogenitura, nisi ad gloriam et opes hujus vitae, ubi fides, ubi spes et exspectatio aeternorum bonorum manebit? Dicemus ergo cum impiis et Epicureis, quod solent dicere, cum audiunt, coelum nominari, quod sonat nostra lingua Himmel, respondent ipsi: Was Himmel? Hätten wir hie Mehl. Quid coelum? Si hic farinam haberemus. Sicut Papa sentit de ecclesia et clavibus. Quid de clavibus? Oportet me iis uti ad cumulandas opes et coërcendos reges. Hae sunt voces Esauiticae impiorum, qui arbitrantur pietatem lucrum, et Christo et evangelio ipsius longum valedicerent, si non temporaliter possent beati esse.

Itaque grave hoc testimonium est scripturae sanctae, quod Esau jam amiserit primogenituram: nam ex ore suo judicatur. Quanquam cogitavit haud dubie: Ego sum dominus; vendam quidem primogenita, sed ludam eum tantum. Etsi enim vendidero, tamen possum recuperare. Ita lusit et contemsit fratrem; sicut Papa cum suis larvis totum mundum ludificatus est vendendis bonis operibus et indulgentiis, et putavit, sibi id impune fore, aut tandem ad poenitentiam se redire posse.

Et multi hodie doctrina evangelii abutuntur, et terim sibi ipsis blandiuntur: Etsi haereo in pecca- ; et sum impius, inquiunt, tamen resipiscam tan- :m, et redibo in viam. Sicut etiam de duce Geor- .o quidam dicunt: Potuit in ultimo articulo vitae ›nverti. Sed hi omnes audient tandem tristem illam ntentiam, quae in epistola ad Hebraeos (12, 17.) :stat de Esau: „Scitote enim, quoniam et postea ıpiens haereditare benedictionem, reprobatus est: ›n enim invenit poenitentiae locum, quanquam cum crymis inquisisset eam".

Sic Antinomi fruuntur commodis mundi, ut sint :ati in hac vita, et dicunt, se suo tempore converti :lle, contemnunt benedictionem suam, ecclesiam, aptismum, claves, remissionem peccatorum vitam :ternam: gratiam Dei accipiunt in vanum, „negli- ınt tempus acceptabile et diem salutis", 2 Corinth. (v. 2.). Sed frustra et sero neglectam occasionem im requirent; sicut in Canticis (5, 6.) queritur ›onsa: „Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at le declinaverat atque transierat".

Quando igitur dicit Esau: Moriendum mihi est, l quid primogenitura? significat, se tantum cogitare : ventre, et rejicere promissionem tanquam inanem inutilem ad futuram vitam, prorsus ut hodie Epi- ırei dicunt: Quorsum opus est audire evangelium, i clavibus aut Coena Domini? Iacob vero aliter ntit, et scit, res sacras esse praeparamenta ad futu- m vitam; ideo magni facit et ardet studio earum. ui vero iis tantum ad hanc vitam uti volunt, jure auctoritate divina spoliantur; est ibi enim liber- s arbitrii, ut scientes et volentes vendant aut abji- ant.

Igitur postquam videt Iacob occasionem venientem in articulo et momento temporis, urget petitionem, et vult, confirmari contractum: „Iura, inquit, mihi hoc tempore“, sive hac hora: quia occasio non est negligenda. Ibi jurat Esau, atque ita vendit primogenita. Sic cum Papistis quoque agendum esset: si juramentum, obsides, sigilla darent, se non moturos bellum contra nos, mox eis rufum pulmentum objiceremus.

Reliqua autem est quaestio, quae ab aliis hic movetur; eam etiam tractabimus, ne impediat lectorem: num illud rufum edulium fuerit venditionis et emtionis pretium? Respondent ipsi, non fuisse, quia primogenitura fuerit res maxima et pretiosissima. Ideo non esse verisimile, quod Esau acceperit hoc tenue edulum tanquam pretium. Volunt igitur, edulium id fuisse tantum arrham confirmantem contractum, quam acceperit Esau in signum venditae primogeniturae. Sicut solet apud nos inter emtorem et venditorem apponi cantharus vini unus aut alter in signum venditionis; Germani Gleichkauf appellant.

Haec opinio ex Rabbinorum commentariis nata est, quam nos rejicimus, sicut omnes eorum sententiae ita tractandae sunt, ut, quod boni inest, retineatur, mala autem et falsa caveantur. Pugnat enim cum textu manifesto in epistola ad Hebraeos (12, 16.), ubi dicitur aperte, „Esau propter unam escam vendidisse primogenita sua“. Quia voluit scriptura sancta depingere ingenium et mores profanae et hypocriticae ecclesiae, quae agnoscenda ac intelligenda est ex suis moribus, quorum typus et figura est Esau. Solet enim ea maxime gloriari de nomine Dei, vult esse et haberi ecclesia, et est coram mundo.

Sicut Esau habet primogenituram; sed contemnit eam, et per illum contemtum amittit. Vicissim enim contemnitur, reprobatur et spoliatur; ideo nihil est gloriatio ejus, sicut nec Papistarum, qui se jactant ecclesiam et successores Apostolorum. Qui enim vult esse ecclesia, eum oportet magni facere primogenituram, non tantum in hac vita, sed etiam post hanc vitam.

Ac perpetua haec contentio est in mundo. Sicut fuit Esau cum Iacob, ita nobis cum Papistis est, ac ante nos populo Iudaico fuit cum Apostolis. Iudaei vehementer contendebant, se esse populum Dei, et Paulus fatetur, eos esse ecclesiam, Roman. 2. (v. 17.) et 9. (v. 24.). Sed quia nomen tantum retinebant, rem ipsam veram ecclesiae contemnebant; ideo abjectis ipsis gentes vocatae sunt, Oseae 2. (v. 23.): „Et dicam non populo meo: Populus meus es tu. Et ipse dicet: Deus meus es tu". Et Deuteron. 32. (v. 21.): „Provocabo eos in eo, qui non est populus, et in gente stulta irritabo illos".

Est ergo haec una nota, imo color pessimus ecclesiae hypocriticae, quod est superbissima et confidentissima in usurpando nomine Dei, ecclesiae, clavium, ministerii, Sacramentorum, et nihil amplius potest, quam gloriari de Deo. Altera nota est, quod revera contemnit et negligit ea, quae sunt verae ecclesiae. Non multum curat primogenituram suam, sicut Papa et Episcopi nec docent, nec baptisant, nec ullum officium ecclesiae faciunt: tantum habent nomen; fructum vero et effectum non ostendunt. Ideo Christus (Matth. 7, 16.) dicit: „Ex fructibus eorum cognoscetis eos". Quia vero Papa contemnit ecclesiam, igitur amittit ecclesiam. Nec va-

let inanis illa gloria: Nos sumus Christiani, sumus ecclesia, sumus Episcopi. Si non subest res vera, non diu retinebis nomen: imo jam reprobatus es; quod habes, non habes. Sic Haeretici, qui post nos venient, eam amittent, quia est columna veritatis, 1 Timoth. 3. (v. 15.), quam ipsi abjicient, nec prodest gloriatio et nomen sine veritate.

Quando igitur clamant: Nos sumus ecclesia, habemus auctoritatem praecipiendi, et volunt nos cogere, ut statutis eorum assentiamur, respondebimus: Ecclesia est duplex, numero et merito, specie et veritate, nomine et re, ut et ipsi docent. Esau sine re tantum nomine et specie est ecclesia: sicut omnes idolatrae et Haeretici, qui sibi titulum ecclesiae arrogant. Hoc possum ferre, ut quis numero tantum Christianus sit, et tamen interim faciat officium externum. Si etiam occulte impius est et sceleratus, modo baptiset, curet infirmos et confirmet conscientias afflictas, nihil obstat, quominus dicatur numero Christianus sive ecclesia; sed non merito. Hoc Papa et Episcopi non faciunt: ideo ne comparandi quidem sunt cum iis, qui sunt occulte impii; quia contraria officio ecclesiastico faciunt, blasphemant verbum, persequuntur pios, hoc est, veram ecclesiam.

In nostra ecclesia multi ministri sunt tantum numero, sine merito. Sed Papa ex professo adversatur ecclesiae, opprimit doctrinam fidei, replet orbem terrarum idolatria, Simonia et infinitis portentis. Illud est insanire contra ecclesiam numero et merito, Turcarum in morem. Nihil itaque valet argumentum Papistarum: Nos sumus ecclesia numero; igitur debetis nos ferre. Si vellent talem esse, consentire eos oporteret de doctrina, docere et gubernare, quod

veros

ros et pios Episcopos decet: sed sunt nepotes sau, adversarii et vastatores ecclesiae, ut Haeretici.

Caeterum qui simulant pietatem, et hypocritae int, ut sunt multi admixti coetui piorum, eos ferius in numero fidelium, modo non doceant contraum professioni verae doctrinae.'

Tertiam notam ecclesiae hypocriticae Moses quoie in hoc typo depinxit. Postquam enim Esau seırissime et magna confidentia neglexit spiritualia ›na, fidem, caritatem, patientiam, benignitatem, ıae sunt in ecclesia, imo contemsit haec omnia, quitur jam appetitus et ardens desiderium istius ıfi edulii, hoc est, quia non curat agnitionem Christi, ›c augmentum donorum spiritualium, nec vitam :ternam, fit avarus et cupidus voluptatum, gloriae, ›norum hujus vitae. Hoc nimirum est, quod praert edulium primogeniturae, id est, est numero ecesia, sed sectatur carnem et sanguinem, quaerit ıaestum in pietate. Sic falsa ecclesia simulat pietam, tantum ut fruatur voluptatibus et honoribus ujus mundi. Vera autem ecclesia quaerit aeternam itam per patientiam et fidem. Illi sunt animalia entris, et Deus ipsorum venter est.

Hoc est mysterium rufi edulii, quod hoc loco roponit scriptura sancta, quo contentio inter fratres e primogenitura dirimitur. Lentes vero non rufae, :d flavae magis sunt; ideo puto, croco aut alio ›ndimento praeparatas esse, ut moverent appetitum. alia autem sunt praesentia bona hujus mundi, quius mirum in modum delectantur homines, ut potius ›messationibus et liguritionibus indulgeant, quam ırnem et sanguinem Filii Dei edant ac bibant, hoc ıt, credant et sectentur bona coelestia. Tantum

quaestum et gloriam mundi aucupantur, quorum tanta suavitas et oblectatio est, ut hominibus non famem tantum, sed concupiscentiam quandam cieat. Ideo Esau repetitione utitur: „Ciba me, quaeso, de rufo, de rufo isto".

Significat ergo scriptura sancta, omnes fieri avariores, superbiores, carnaliores amissa benedictione, quam antea fuerunt, quia omnibus est caro et sanguis; ideo nihil aliud, quam carnalia quaerunt, et horribili cupiditate appetunt pulmentum rufum: sed sub nomine Christi et Dei, sub titulo ecclesiae. Iacob etiam rufo edulio vescitur, sed non tam avide, non ut Esau rufum bis repetit, hoc est, pii utuntur rebus praesentibus non pro salute, sed pro necessitate sua.

Postremo addit Moses, Esau parvipendisse, quod vendidisset primogenita. Ibi quoque confidentissima superbia notatur. Cogitavit enim, se tutum humanis praesidiis facile jus suum contra fratrem obtinere posse, nulla ratione contractus habita. Sic solent hypocritae et falsi fratres, tragen den Baum auf beiden Achseln, sunt versipelles: modo cedere se simulant et largiri aliquid, modo rapiunt rursus nullo jure sibi debitum: et tamen habent glossas suas, quibus hypocrisin suam tegunt et excusant, ut pariter cum primogenitura rufum pulmentum retineant: quia volunt simul servire Deo et ventri, sive Mammonae.

Sic Esau cogitavit: Etsi vendidi primogenita, juravi et offam voravi, jamque contemtissimus frater videtur abstulisse primogenita, tamen retinebo, nec servabo fidem. Non enim vendidit serio, sed voluit illudere fratri et fucum facere quasi vendidisset, et

tamen nihilominus jus suum obtinere. Sed epistola ad Hebraeos (12, 17.) testatur, eum postea reprobatum esse, et quanquam conatus sit recuperare primogenituram, quod poeniteret eum venditionis, tamen nihil profecisse poenitentia illa: non quod non sit salvatus, sed quod nullis lacrymis benedictionem semel amissam consequi potuerit. Sic igitur sentio, offam illam fuisse pretium hujus venditionis, nec accipio Rabbinorum glossam, quia sunt homines carnales, qui nihil intelligunt in sacris literis.

VIGESIMUM SEXTUM CAPUT GENESIS.

Orta est autem fames in terra praeter famem priorem, quae fuit in diebus Abraham; et abiit Isaac ad Abimelech, regem Palaestinorum in Gerar.

Saepe dictum est in hoc toto libro, historias Patrum describi quasi in cortice valde vili, et proponi sine omni splendore aut pompa religionis, justitiae et sapientiae, imo abjectissima specie oeconomiae et vitae corporalis. Quid enim aliud de Isaac recitat Moses, quam quod natus sit ex patre Abraham, generaverit filios, paverit pecudes, vagatus sit in diversis regionibus? Parum ibi vel nihil de precibus et monstrosis religionibus Monachorum docetur. Quid ad me autem, quod fuit maritus, quod dormivit cum uxore? Num ista in ecclesia docenda sunt? Sic enim caro in ista externa et vilissima specie haeret, cum intuetur vitam Patrum, neque quic-

quam aedificationis percipit, sed tantum offer
Postea vero cogitat de cognoscenda vita S. Bern
Antonii et similium, ubi sunt mirabilia et incre
opera abstinentiae, jejuniorum, vigiliarum: ubi
usus est mulierum, servorum, multo minus pec
Ista vulgaria et abjecta in oeconomia Abrahae,
aut Iacob ridet, et sectatur splendida et magnific
si quando leguntur in templis, nemo ea adm
quia nemo veram dignitatem et vera ornamen
rum historiarum perspicit.

Nos igitur docemus, et diligenter hoc ac
inculcandum est, in exemplis sanctorum Patru
tanquam caput et summam commendationem
tandam esse, quod Deus cum eis locutus est,
habuerunt verbum Dei. Ille est locus, qui ill
hasce historias, et praebet verum intellectum,
et quantae sint istae faeces et contemtibiles sp
ut apparent, sanctissimorum virorum. Ubi eni
verbum Dei, ibi et vera fides est et sunt opera
quia geruntur omnia in verbo et sub verbo. Ca
quae extra verbum et sine verbo, nostro ar
tantum fiunt, ea vere nihil aliud sunt, quam
et stercora coram Deo.

Ideo omnes omnium Monachorum vitae,
tumvis speciosae in oculis carnis, tamen prors
hil sunt. Magna fuit species sanctitatis in An
in Hilarione et aliis multis, quorum alii jejunii
prodigiosis vigiliis vitam suam usque ad septu
mum annum transegerunt, quibus portentis c
caro, cor et oculus hominis; sed inspice tu,
sit adjunctum verbum Dei. Quaere ex Antoni
habeat verbum, quo jussus sit ire in desertu
macerare carnem? Non. Sed mihi sic visum es

bonum et Deo gratum, inquiet. Atqui illud caput rei est, quod eminere in tuis operibus debebat, Antoni, sine quo tota ista vita mors est, et tantum electio carnis, arbitrium proprium et mera ostentatio et dementatio hominum carnalium.

Commendat itaque scriptura sancta in historiis Patrum praecipue fidem in verbum, quia verbum Dei omnia sanctificat, si quidem est sanctum, imo sanctitas, veritas, sapientia ipsa. Atque ea vita, quae regitur verbo, haec verax vita est, justa, sapiens et aeterna. Quodsi verbo caret, etiam veritate, luce, sapientia coram Deo caret, et omnes actiones ejus sunt opera tenebrarum.

Sic conjugium quanquam est immundum vitae genus, quia copulatio masculi et feminae non potest fieri sine immunditia carnali, sordidum est pascere pecora, magistratus quoque et subditorum vita est impurissima et plena vitiis, multa ibi peccata concurrunt, et excessus privati et personalia vitia praeter illa communia: tamen Deus haec omnia magnifice ornavit, et ordinavit verbo suo. Ac si adhaeseris verbo, jam mundatus es ab omni immunditia tua.

Denique nemo sine peccatis vivit. Sed tanta vis verbi est, ut ista omnia absorbeat, ut possis dicere: Vivo ego vitam conjugalem cum uxore et filiis in pace, in timore et fiducia tua, et sic scio omnia salva esse. Sic enim Paulus de vita conjugum inquit, 1 Timoth. 2. (v. 15.): „Mulier salva erit per filiorum generationem". Quomodo? „Si manserint in fide". Haec prima virtus verbi est.

Deinde non solum hoc praestat, ut ipsum genus vitae sit sanctum et placeat Deo, sed etiam excitat te ad omnis generis virtutes et laudatissima opera:

quia non est otiosum, si modo est in corde tuo secundum verum sensum et intellectum. Sed monebit te, ut cogites de Deo invocando et laudando, constituet te sacerdotem et prophetam Dei, cujus sacrificia erunt Deo gratissima, quia oculi ejus respiciunt in fidem. Hunc quoque effectum verbi monstrosi Monachi non vident.

Tertio si senserit Diabolus, te habere verbum et confidere, quod tua vita sit grata et accepta Deo propter verbum, non quiescet ipse, sed omnis generis tentationes et crucem etiam in levissimis rebus objiciet. In re familiari experieris perfidiam familiae, odium vicinorum, mortem liberorum aut conjugis. Illa omnia evenient, ut fides tua exerceatur. Quodsi verbum non adest, sequitur impatientia et indignatio propter genus vitae tam molestum et afflictum, sicut multos audimus, qui exclamant, se non Deo duce, sed Diabolo instigante conjugium ingressos esse.

Accidit idem magistratibus, qui cum vident indomitam malitiam subditorum, usuras, avaritiam, libidines, et ea pro officio corrigere aut punire student, incurrunt odia et invidiam hominum. Ibi tum fremitus et exsecrationes non minus, ac in conjugio exsistunt. Ac si tales Papistae fuerint, ignari verbi Dei, fugient et deserent conjugium aut magistratum, et secedent in solitudinem, ut ibi serviant Deo in pace et tranquillitate: sed sine gratia et voluntate Dei. Deus enim omnibus proposuit verbum suum, et mandavit, ut quilibet suae vocationi serviat.

Proinde ut vincas difficultates illas et molestias, sive conjugii, sive magistratus, primum omnium cura, ut bene meditatum habeas verbum Dei, quo magistratus opulenter confirmatus est, Rom. 12. (v. 8)

et 13. (v. 1—4.). Similiter in conjugio, sive servus sit, sive ancilla, sive praeceptor, sive discipulus, certi sunt de suo statu et voluntate Dei. Tu tantum apprehende verbum, et fac fructus dignos verbo, et statim videbis, sequi crucem et tentationes. Eas vero sequitur oratio, orationem liberatio, liberationem sacrificium laudis. Ita simul et crucem ferre et sacrificium laudis offerre poteris, quod Monachi nec volunt, nec possunt, qui tantum quaerunt pacem, ventrem et voluptatem.

Ad hunc modum Moses describit istius sancti Patris legendam hoc uno capite, quod in multis tribulationibus vitam egerit. Non scribit istas speculationes, contemplationes et hypocrisin electitiorum operum; sed excellentissimas virtutes fidei et pietatis, quas impii et carnales non vident. Ac diligenter haec antithesis notanda est. Hypocritae externa et speciosa opera deligunt, abstinent a vino et carne, incedunt pendulo capite, differunt vestitu ab aliis et vitant molestiam oeconomicae et politicae vitae. E contra Patres vivunt in oeconomia cum liberis, uxore et familia et pecudibus. Ibi nulla species religionis est, sed tantum unus grossus saccus vitae oeconomicae. Hypocritae induunt vestes auratas, quibus lucent coram mundo, quando subducunt se a communi vita et consortio aliorum. Sed sub illo sacco oeconomicae vitae in Patribus fulget sol et luna et stellae, hoc est, excellentissimae virtutes. Sub hypocritarum autem splendidissimo vestitu latent portenta infidelitatis, superbiae spiritualis, invidiae, spurcitiei, et tamen nomen et speciem habet vitae spiritualis.

Sed aperiamus oculos spirituales, et judicemus spiritualem eorum nequitiam ad normam et analo-

giam harum historiarum. Moses enim non meminit jejuniorum aut vigiliarum et similium. Illud tantum audis, quod peregrinatur Isaac de Hebron in Geraur, patitur famem, quaerit locum, ubi habitet. Sed quanta ibi fides, quam inaestimabilis patientia, quam incredibilis longanimitas, bonitas et beneficentia cernitur? Quae virtutes omnes lucent ut sol et luna. Mihi quidem impossibile esset, tam praeclaram obedientiam praestare. Si haberem duos filios, uxorem, familiam, tantam multitudinem pecorum et servorum, nec haberem certum vestigium pedis, ubi pedem figerem, quid ibi facerem? Fugerem profecto relictis gubernaculis et administratione oeconomiae. Nam esse sic vagum et incertum, et tamen manere cum uxore, liberis, familia, pecudibus, est fidei admirabilis, quae posset ex lapidibus panes facere. Hoc impii non vident.

Sed fuit omnino gravis tentatio, quotidie mutare locum, et novum hospitium quaerere. Id enim est habitare in mundo, et exsulem esse in mundo. Ac potuisset Isaac canere cum Christo: „Filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet" (Luc. 9, 58). Non igitur cuivis obiter tantum hoc legenti apparet, quanta magnitudo fidei commendetur in Patriarcha Isaac, ad quam omnium Papistarum cuculli, ordines et opera collata prorsus evanescunt. Nemo enim eorum est, qui velit carere uno die lecto, habitatione aut cibo: egregiam vero religionem, si diis placet. At Patriarchae Isaac conditio eo durior est, quia non est solus, sed alligatus est uxori, liberis et familiae, quibus ipse de victu prospicere in terra peregrina coactus est. Ibi sane fides ejus tentata et duriter exercitata est.

Discamus igitur, ut historias Patriarcharum amplificemus et illustremus adversus portenta hypocritarum et Monachorum, qui dicunt, esse vitam voluptuosam habere uxorem et liberos: et ideo non posse religiosam aut sanctam esse. Vide enim, an non omnes occasiones gaudii et voluptatis corporalis Isaac praecisae sint, cum incertus esset singulis horis, ubi pedem figeret? Hoc nullus Monachorum imitabitur. Imo ipsi vere beatam vitam in hoc mundo vivunt, et plenam voluptatibus, habent domos electas, sunt sub tutela Papae, et dominantur orbi terrarum.

Ideo ista peregrinatio Isaac confundit omnes religiones Papistarum, et fulget in eo summus cultus, qui est fides in Deum. Peregrinatur cum tota familia, nec habet hospitium certum, non pascua, non guttulam aquae. Ubi accipiam? diceret alius. Respondeo: Credo in Deum patrem. Sic enim Isaac cogitavit: Deus providebit mihi hospitium peregrinanti, dabit pascua pecoribus, curabit familiae cibum et potum. Ibi vivit Isaac in quotidiano et summo sacrificio fidei, ac vivit in mundo sine mundo et extra mundum.

Hanc fidem, quae maxima est in Patribus, non curant impii; tantum respiciunt ad uxorculam, familiam, pecudes. Fidem non cernunt, quae ista omnia sustentat et conservat. Nostro tempore si quis ita vagaretur, non posset habere famulos aut famulas, quae sequerentur peregrinantem. Sed fides facit miracula, efficit, ut familia tantas calamitates, tribulationes et penuriam aequo animo ferat, et praebeat se morigeram in rebus omnibus. Ego sane tales et tam probos famulos non possem acquirere, quia non habeo tantam fidem. Neque ullus ex sanctis in novo

testamento assequi hanc magnificentiam virtutum in istis Patribus potest; parvuli plane et infantes sunt ad eos collati. Nihil habent sanctimoniae praeter caelibatum; sed eum quoque vincit peregrinatio Isaac. Quin etiam conjugium ipsius longe praestantius est omni caelibatu Monachorum, sicut solis lumen clarius est quavis candela.

Itaque tota eorum vita plena est miraculis; vivunt enim simpliciter de manu Dei, ac propemodum ex nihilo, pendent a benignitate et promissione Dei, et hanc spem firmiter retinent: Si hodie nihil habeo, nec video, unde vivam, cras aut perendie certo acquiram. Ejusmodi virtutes diligenter considerandae sunt in historia Isaac: inprimis vero, quod plenus fuit fide erga Deum foventem et alentem.

Deinde adsuefecit haud dubie animum ad patientiam, mansuetudinem, beneficentiam erga proximum. Didicit ferre injurias, sive ipsi, sive familiae illatas: non certavit odiis et cupiditate vindictae. Fuerunt enim sancti Patres homines hospitales, misericordes, benefici erga amicos pariter et inimicos, quia luxit in eis fides insignis, quae efficit tam praeclaras virtutes, de quibus inepte et impie disputant sophistae, utrum sint praecepta an consilia? Et statuunt, esse tantum consilia. Sorbonnenses dicunt, homines posse salvari, tametsi sibi invicem non benefecerint. Ac talis sane est vita Monastica, tantum hypocrisis quaedam externa, quae virtutes istas tanquam consilia negligit.

Verum haec exempla docent, summos cultus esse et summe necessarios, pendere ex promissione et providentia Dei, qui promisit, se fore patrem, et ab eo sperare et exspectare auxilium. Hoc non prae-

stat Monachus, in quantum Monachus. Post fidem autem sequitur caritas erga bonos et malos, beneficentia erga grátos et ingratos, tanquam fructus ex bona arbore.

Recitat autem Moses insignem occasionem, qua probatur fides hujus sanctissimi viri. Oritur enim fames in terra, quae non solum Isaac cum duobus filiis, conjuge et tota familia, sed totam terram circa Hebron occupat. In hac tanta et publica calamitate exercetur ejus fides, et commendatur adeo, ut mirari eam omnes, imitari autem non facile possimus.

Observandum vero inprimis est, quod plerunque florente verbo, cum dat Dominus copiam cibi spiritualis, mox fames corporalis ingruit. Subtrahit enim Diabolus victum ecclesiae, ac vult eam fame enecare. Atque hanc sane insignem famem fuisse oportet, quia comparat eam Moses cum superiore fame, quae fuit temporibus Abrahae, cujus memoria jam ferme exoleverat; intercesserant enim circiter centum anni aut amplius. Moses igitur in memoriam revocat priorem famem, et cum praesente confert, ut ostendat summam rerum penuriam et difficultatem.

Qui fit autem, quod tam sancti homines non impetrarunt a Deo sibi et aliis alimenta necessaria? Neque enim Abrahae tantum et Isaac, sed et aliis summis Patriarchis et Prophetis, Iacob, Ioseph, Eliae, Elisaeo, ac tandem etiam Paulo et aliis piis communis calamitas famis una cum aliis ferenda fuit. Respondeo: Deus immittit famem, bella, pestem et similes calamitates, primum ad tentationem et probam piorum, ut discant certo statuere, se etiam famis tempore alendos esse, tametsi varias difficultates experiri, ignotas etiam et incertas sedes sequi cogan-

tur; deinde ad scandalum et poenam impiorum, quia verbi revelatione abunde facta fiunt homines ingrati, imo persequuntur et oderunt verbum. Alii, qui videntur recipere, fastidiunt et nauseant super cibo isto levissimo: contemnunt et affligunt ministros, quo contemtu et odio provocant iram Dei, ut dicat: Si non vis saturari cibo et vita spirituali, etiam hanc corporalem vitam tibi adimam, et necabo te fame. Neglectu igitur thesauri inaestimabilis etiam praesentis vitae commoda amittunt: et sicut pii servantur, ita impii oppressi calamitatibus et desperatione, cum sine verbo sint, occiduntur.

Inde vero calumniandi causam et detrahendi verbo Dei arripit Satan, qui delectatur hoc scandalo, et in suum commodum vertit, ut hominum animos abalienet a verbo. Quid enim aliud Cananaeos cogitasse putabimus, qui ante Abrahae adventum omnis generis benedictione floruerunt, et nunc cum ipso famem pati cogebantur, quam Chaldaeum istum omnium malorum et calamitatum causam esse? Haec altera causa est, ut Diabolus et impii habeant occasionem blasphemandi evangelium, ut proficiant in pejus. Sicut hodie passim similes querelas audire et ferre cogimur, superioribus temporibus fuisse omnium rerum uberrimos proventus et miram felicitatem: nunc annonam cariorem et omnia longe miseriora esse. Quanquam mihi quidem non videntur haec nasci ex penuria fructuum, sed magis ex avaritia et malitia hominum, qui augent pretia rerum pro suis cupiditatibus. Tamen non leve malum est, quo duriter premuntur pauperes et ministri verbi. Reliqui, qui abundant opibus, minus laborant. Multi igitur exoptant pristinum rerum statum cum fortuna

iore, et addunt hanc blasphemiam, ex ista doctrina angelii nihil boni exstitisse: insuper et ingenia hoinum et mores longe corruptiores esse, quam olim.

Ita omnium malorum causa doctrinae evangelii ıpingitur. Augustini tempore cum Gothi Italiam starent, Romae omnis culpa rejiciebatur in Apoolos Petrum et Paulum; removent enim homines ofani ex oculis peccata mundi, et verbum Dei, ıod purissimum est et sanctissimum, indigne omum scelerum culpam sustinet. Neque enim docet ıuras, avaritiam, luxuriam et alia facinora ac im)sturas mundi, sed contra haec omnia clamat et ıgnat. Quare igitur evangelium tam atrocibus camniis gravatur? Quia malitia haec Satanae est, ıa gaudet blasphemare evangelium, et adversus id ıdecunque convicia congerere.

Horribile omnino et deplorandum est, tantam se hominum improbitatem et licentiam fulgente ıc luce. Sed tu ex verbo sic edoctus esse debes, ıod evangelium non concedat licentiam usurarum, pinarum, luxus, aleae etc. Sin autem hanc culpam si impingis, jam ex ore tuo convinceris, te esse)sessum a Diabolo, qui est auctor harum blaspheiarum. Vides enim, contrarium doceri, et qui obeunt doctrinae, agnoscere et sentire salutem, quin iam pie ac pure vivere: nec potes negare, esse ritatem. Et tamen, quicquid est scelerum in Epiıreis et impiis, doctrinae imputas ex mera malitia iaboli, ut judiceris tu et omnes, qui oderunt veritem. Augustinus multa horribilia flagitia et scelera omanorum recitat: caedes, libidines, usuras etc. n non merito illa a Deo puniuntur? Prorsus igir Diabolica haec sunt, et sine horribili scelere ne

cogitari quidem possunt, quod illorum omnium obliti causam et malorum et poenarum in verbum rejiciunt.

Scripta autem haec sunt ad nostram doctrinam, ne ejusmodi blasphemiis offenderemur. Sic enim omnes pii omnibus temporibus famem et calumnias impiorum passi sunt, et quo fuerunt sanctiores ipsi, hoc plus poenarum et calamitatum in mundo fuit: non quod ipsi earum auctores essent, et mundum turbarent, sed quia mundus lucem verbi adspernabatur, et idolatriam sectabatur. Sicut respondet Helias regi Ahab: „Non ego turbavi Israël, sed tu et domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, et secuti estis Baalim" (1 Regg. 18, 18.). Ad eundem modum blasphemis querelis hodie respondebimus: Lucente evangelio et monstrante iter salutis vos estis ingrati contemtores, persecutores: ideo veniunt poenae, venit Turca, et omnis generis calamitates oriuntur.

Interea autem pii quoque affliguntur, sicut Isaac penuriam et famem sui temporis passus est; fuit peregrinus et exsul, et praesentem fortunam aequo animo ferendam duxit. Sed diligenter notandus est finis harum afflictionum. Apprehendunt quidem publica mala etiam sanctos et Prophetas, sed non in poenam et iram, ut impios et ingratos, sed in salutem, in probationem et argumentum fidei, caritatis et patientiae, ut discant pii ferre manum Dei in oeconomia. Promisit enim Deus, se velle eos alere tempore famis. Sicut scriptum est (Ps. 37, 25.): „Non vidi justum derelictum". Item (ib. v. 19.): „In diebus famis saturabuntur". Hasce promissiones ejusmodi exemplis sanctorum confirmat Deus, et hac domestica

ibulatione pios erudit in verbo, fide, humilitate
iritus, caritate et aliis virtutibus. Impii vero eru-
antur in poenam et scandalum, ut indurentur, et
ınt pejores. Nam per bonum non emendantur, per
alum vero fiunt deteriores. Ideo nihil proficitur,
ve laeta, sive lugubria iis occinantur, Matth. 11.
. 17.).

Vide nunc et considera vilissimam illam speciem
œconomiae, ac confer cum omnibus operibus Mona-
ıorum, Antonii aut Hilarionis. Quid enim ad illam
nicam famem omnia jejunia et durissimae castiga-
ones Monasticae? Levis esse apparet et exigua ten-
tio, si extra tantum et obiter eam adspicias. Sed
ıge, te esse in domo Isaac, qui habet uxorem et
beros, magnam item multitudinem servorum et pe-
ıdum in tanta penuria cibi et pabulorum. Finge,
audire querelas familiae, quae aut sibi panem,
ıt pecudibus foenum dari postulat. Si respondebis:
on habeo, fugiam, et deseram familiam: atqui ob-
at mandatum Dei, qui vult, te manere in statione.
nde pascam ergo, inquies? Disce intelligere, quale
t hoc jejunium, ubi miser paterfamilias cogitur non
se tantum famem ferre, sed et uxorem et dulcissi-
ıos liberos videt paene fame enecari. Adde et illud,
uod fuit exsul et peregrinus, nec certum hospitium
abuit. Mansisset haud dubie libenter in Hebron;
d cum et ipsi fame vexarentur, jusserunt eum mi-
rare, propterea quod non possent eum cum nume-
osa familia alere, et vix haberent ipsi, unde se et
ecora sua sustentarent.

Cogitur ergo cedere, et duplicatur malum, quia
d famem accedit exsilium. Ibi certe cor Isaac palpi-
ıvit et clamavit, quia non potuit deserere aut abji-

cere curam domesticam, ex mandato Dei, 1 Timothei 5. (v. 8.). et unde viveret, non habebat.

Da mihi jam exemplum, quod simile sit huic patientiae. Apud Carthusianos certe nullum invenies, neque apud alios hypocritas. Dicerent simpliciter, esse impossibibia. Cur igitur vilia et sordida dicunt, dormire cum uxore et regere familiam? Imo nos vide, quomodo in ejusmodi periculis nos geramus, quam simus animis abjectis; si quando non suppetit copia frumenti aut pecuniae, quam facile in desperationem aut impatientiam prolabamur. Ibi Isaac in summo agone et extremo periculo constitutus est; tamen non fugit, neque fidem nec spem abjicit.

Atque apparet inde, quid sit esse pium maritum. Conflictatur non tantum cum fame et inopia, sed etiam cum desperatione et impatientia. Sed lucet ejus fides firma et invicta; manet enim paterfamilias, non abjicit uxorem, non deserit familiam; sed proficiscitur in alium locum, ut ibi quaerat victum. Quanquam is quoque non sine periculis et incommodis fuit, tamen erigit se, et sustentat se hac consolatione: Deus jussit me esse maritum, et dedit mihi duos filios. Hoc scio esse ipsius opus; ideo non deseret me.

Sic ista opera oeconomica non docent voluptatem et delectationem carnis, sed proponunt exempla sanctorum agonum et luctarum contra incredulitatem, diffidentiam, contemtum et murmurationem adversus Deum, quae certamina ignorant Monachi, et tantum ventres saturos quaerunt; non volunt, nec possunt Deo fidere in rebus adversis.

Sed hic insigne exemplum fidei est luctantis et clamantis ad Deum, quia, ubi verbum est, ibi sequitur

r invocatio. Et hujus luctae magnitudinem ostent profectio, quam suscipit in Aegyptum per Palaeinam: ideo Deus misertus ejus, novo verbo eum onfirmat. Non solet autem verbum Dei praesertim novo venire, nisi ad vehementer afflictos, et qui gent consolatione. Ad saturos non venit, quia non abet locum apud eos.

Auxerunt insuper dolorem duo filii et conjunx ebecca. Esau et Iacob tunc habuerunt decem et cto annos circiter, quibus displicuit haud dubie in ntis rerum difficultatibus profectio in terram ignom, et dixerunt patri: Quo abiturus es, mi pater? ic et Rebecca: Mi Isaac, vide, quid agas: sicut cor Iob marito calamitatem exprobrat. Sunt enim nctae mulieres, sed non sine tentatione. Ideo animi rum confirmandi fuerunt, ut exspectarent modim, et patienter crucem istam ferrent. Ac fuit ista mes occasio multarum eximiarum concionum, quas buit tunc ad retinendam familiam, ipsam etiam orem et liberos, in fide. Sed eo ipso momento, m fracti paene tribulatione liberi, uxor, familia inpiunt murmurare aut fugam meditari, aperit se coem, et venit nova et magnifica promissio, dum coitat, per Palaestinam intrare Aegyptum, et iturus t in exilium in nomine Domini; idque permittit eus, ut accingat se itineri: adeoque funiculus niium intensus paene rumpitur. Ibi necessaria et ingnis consolatio coelitus demittitur: „Ne descendas Aegyptum" etc.

pparuitque Dominus ei, et ait: Ne decendas in Aegyptum, sed quiesce in terra, uam dixero tibi. Peregrinare in terra

ista, et ego ero tecum et benedicam tibi. Nam tibi et semini tuo dabo omnes terras istas, et confirmabo juramentum, quod juravi Abraham, patri tuo. Et multiplicabo semen tuum, sicut stellas coeli, et dabo semini tuo omnes terras istas, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae: eo, quod obedierit Abraham voci meae, et custodierit observantiam meam et mandata mea, statuta mea et leges meas.

Hanc sane ingentem tribulationem fuisse vel inde liquet, quia non potuit acquiescere Isaac prioribus promissionibus, quas habuit ex patre Abraham et Sem: „Major serviet minori“ etc. Adhuc enim palpitat cor ejus, et fides est in angustia, ut cogatur Deus nova consolatione eum erigere. Hoc igitur exemplum non nobis tantum, sed ipsis quoque Apostolis et sanctis propositum est, ut animum ad patientiam obfirmare discamus: neque in ulla tentatione murmuremus contra Deum, in quocunque vitae genere versandum fuerit. Miserabilis status est ecclesiae, oeconomiae ac politiae, praesertim si voles esse pius. Omnes enim, qui pie vivere volunt in Christo, persecutionem patientur: in oeconomia perpetuae rixae et jurgia sunt cum familia: in magistratu eminet honor et potentia, ideoque vitam voluptuosam esse apparet; sed si pius judex, pius magistratus fueris, senties, quantum ibi oneris species illa honoris, gloriae et opum habeat. Si fueris pius concionator, etiam apud pios et gratos auditores, tamen summam ingratitudinem Haereticorum ferre cogeris, odium item ac insidias Diaboli infinitas.

Non igitur poeniteat te conditionis tuae, quam divinitus tibi attributam nosti, quantumvis contemtibilis et abjecta sit. Sed gloriare in Deo vocante, gubernante, et verbo etiam praesente. „Si enim Deus pro nobis, quis contra nos“? Rom. 8. (v. 31.). Si inciderit aliqua acerbitas aut difficultas, affunde tu Falernum et dilue acerbitatem illam, videlicet verbum Dei, ut crescat et confirmetur fides, et possis dicere: Certus sum de vitae genere pio et Christiano, in quo versor; et in eo perseverabo, ut Deum laudem et praedicem, et alios doceam.

Videmus autem, hic repeti et in unum colligi fere omnes promissiones, quas dederat Deus Abrahae in variis locis. Illae omnes hic rediguntur in unam summam. Saepius enim Deus locutus est cum Abrahamo, cum Isaac vix bis aut ter; idque etiam satis est, quia confirmat hic in quadam summa omnes promissiones, ne sanctissimus Patriarcha sollicitante Diabolo inciperet dubitare de Dei voluntate. Neque enim cessat fatigare etiam sanctissimos et perfectissimos ignitis suis et venenatis telis.

Porro promissio ista duas partes habet. Prior est temporalis de possessione istarum terrarum. Ero tecum, inquit: noli timere; pelleris in exsilium, et laborabis fame; sed nihil erit periculi. Non peribis fame, neque inimicus nocebit tibi in terra aliena. Sic consolatur eum Deus in gravissima tentatione ad confirmandos animos uxoris, liberorum et familiae, quibus hanc consolationem proposuit Isaac: Dominus Deus mecum est, et promisit liberationem ex omnibus malis; ideo habebo pacem, defensionem, panem in medio inimicorum et famis. Huic enim promissioni firmiter ipse assensus est, etiamsi fuerit antea sollicita-

tus ad dubitandum. Postea vero audiemus, quomodo timuerit mori, et negaverit, se habere uxorem: quia habuerunt carnem et sanguinem aeque ac nos isti sancti viri. Ideo laboraverunt quandoque infirmitate fidei sicut nos.

Repetit autem, quod antea dixit: „Dabo tibi et semini tuo terras istas“, et omittit particulam tibi; tantum enim dicit: „Semini tuo dabo terras istas“, exponens promissionem, quia neque Abraham, neque Isaac, neque Iacob aliquam partem istius terrae possederunt. Sicut supra dictum est, quod Abraham emerit sua pecunia agrum in sepulturam Sarae. Caeterum ne passum quidem pedis dedit ei Deus de terra promissa, donec posteri in eam introducti sunt. Ac prima promissio terrae hujus facta est Abrahae propter semen gloriosum, in quo benedicendae erant omnes gentes, ut esset terra et locus definitus, unde exspectandus esset Christus, totius orbis terrarum et omnium gentium benedictor: ne sine testimonio evangelium prodiret in orbem terrarum, sed confirmaretur totus mundus, esse hunc salvatorem et benedictorem verum, qui juxta promissionem in ista terra natus esset.

Sed tamen per illam priorem conjunctionem ipsius Abrahae et seminis significatur credentibus vita aeterna et resurrectio mortuorum, quod Abraham, Isaac et Iacob sunt possessores hujus terrae, quanquam ne vestigium quidem pedis possederint. Utcunque enim mortui sunt, tamen vivunt: ideoque pertinet ad eos haec possessio, si quidem Abraham non est mortuus, sed vivit. Deinde et hoc significatur, cum dicit: „Tibi et semini tuo“, quod terram non possedissent posteri, nisi Patres accepissent pro-

missionem. Et in fide Patrum posteri possessionem eam adepti sunt.

Altera pars promissionis est spiritualis, propter quam data est corporalis, sicut jam dictum est. Eadem autem verba et idem sensus est, qui fuit supra in vigesimo secundo capite (v. 18.). Et quicquid hic dici potest ad eam explicandam, supra dictum est; sicut et vis verbi benedicendi declarata est: pertinet enim ad quartum ordinem, cujus significationem Latini ejusmodi phrasibus reddunt: gloriari in Domino, laudari in Domino. Quando me ipsum benedico in Domino, non benedicere te facio, id est, ut alios benedicas, sed me ipsum extollo, laudo: non in me, sed in semine Abrahae. Ego enim sum perditus et maledictus in Adam, traditus in potestatem Satanae, qui detinet me vinctum sub jugo peccati, mortis et damnationis. Ibi nemo potest benedicere aut gloriari, sed est gemitus, clamor et infinita miseria.

Quando autem semen Abrahae venturum est, tunc omnes gentes fient alii homines: non habebunt quidem in se, in quo glorientur, de se praedicabunt maledictionem et miseriam. Sed tamen debent regnare, laeti et salvi triumphare, non in se, sed in illo semine. Atque ita fit hodie ab omnibus, qui credunt in Christum: ita impleta est scriptura. Sic enim sentiunt et dicunt omnes Christiani: Si damnatus sum in me per Adam, tamen sum justus et sanctus in Domino Iesu Christo, Filio Dei. Ille est vita mea, justitia, sanctificatio, redemtio. Sic benedico me ipsum propter aliam rem et per alium, non mea benedictione, sed seminis Abrahae; quem cum apprehendo per verbum, et credo, possum gloriari, ut in Psalmo 34. (v. 2. 3) scriptum est: „In Domino be-

nedico me, et anima mea gloriatur"; quod habeo vitam contra mortem, salutem contra perditionem, Deum Patrem contra Diabolum tyrannum et hostem.

Haec magnifica et egregia sunt, nec possunt satis repeti et inculcari, quia sunt verba consolationis et vitae aeternae. Sicut Christus eadem discipulis suis saepe ac diligenter inculcat, Ioan. 14. (v. 1.): „Non turbetur cor vestrum; creditis in Deum, et in me credite". Item (ib. v. 19.): „Ego vivo, et vos vivetis". Item (ib. 16, 33.): „Confidite; ego vici mundum et Diabolum". Per quid? Per meam victoriam, quae est vestra. Hic summus et principalissimus locus est in tota scriptura sacra de Abrahae promissione et fide; sicut Christus eam praedicat, Ioan. 8. (v. 56.): „Abraham vidit diem meum, et gavisus est". Quia intellexit, hanc benedictionem eam fore, qua benedicendae sint omnes gentes in toto orbe terrarum, quod illa gloriatio non tantum pertineat ad posteros carnis, sed omnes gentes in toto orbe terrarum. Id memorabile verbum est, quod Prophetae et Apostoli diligenter docuerunt.

Quae amplius his verbis continentur, supra exposita sunt: videlicet resurrectio mortuorum, victoria peccati, mortis, Diaboli, et regnum aeternum, item quod semen illud sit Filius Dei et homo. Nisi enim Deus esset, non posset nos maledictos benedicere: nisi homo esset, non veniret ad nos benedictio.

Explicata est et haec particula: „Eo, quod obedierit Abraham voci meae" etc. supra cap. 22. (v. 16.). Non enim data est ista benedictio Abrahae, ut per eam justificetur: sed jam justus per fidem accepit hanc benedictionem ut excellentissimum praemium. Est justus, obediens, sanctus. Et quia tam

obediens est, ideo magnificabitur adeo, ut ex semine ejus induat carnem Christus, Rom. 9. (v. 5.). Magna sane gloria est, ex semine Abrahae prodire eum, qui est Filius Dei, destructor inferorum, victor mortis, abrogator legis et instaurator vitae aeternae.

Ponuntur autem quatuor vocabula in textu, quae declarabimus. Iudaei enim inde colligere volunt, fuisse etiam legem Mosi ante Mosen. Ac verum est, fere omnia in Mose sumta esse ex Patribus et eorum libris; sed differunt tamen. מִשְׁמֶר, id est, observantia, nomen generale est, crebro usurpatum in Levitico. Levitae enim dicuntur, observare observantias Domini, sicut Germanice dicimus: Wart, was ich dich heissen werde: jubeo aliquem esse paratum, et exspectare jussiones. Sic Levitae in tabernaculo stabant, et exspectabant jussionem pontificis, si quid imperaret faciendum. Eodem modo hic dicitur: Abraham fuit observans mei: Er wartet auf mich, thät, was ich ihn hiefs, ut, quando jubeba turmactare filium, erat audiens dicto etc.

מִצְוָה proprie praecepta significat et perpetuam quandam observationem, qualis est decalogus.

חֹק est ordinatio rituum, qui pertinent ad cultum divinum, quando ordinat Deus aliquid ad cultum; non est jussio, sed cultus institutus, Psalmo 2. (v. 7.): „Praedicabo statutum", id est cultum: Deus instituet alium cultum per Filium.

תּוֹרָה, quod prodest ad formandos mores. Huc pertinent etiam Misra *) et jura. Sic Abraham fuit observans, et exspectavit jussiones Domini, etiam morales. Servabat simul decalogum, ritum Sabbati et legem circumcisionis.

---

*) Fort. מִשְׁמָר.

Differentia autem inter legem Mose et Patrum haec est. Moses habuit certum mandatum constituendi sacerdotium Leviticum, quod pertinuit ad certum populum, personas, locum et tempus certum usque ad Christum. Haec est potissima pars legis Mosi: deinde regnum et duodecim principes in politia ordinavit. Decalogus vero et aliae leges ex Patribus ortae non sunt propriae Mosi. Tantum illa caeremonialia, quae ad certas personas pertinebant, sunt Mosaica. Finito autem tempore destinato his omnibus finita sunt sacrificia et omnes ordinationes Mosaicae: non valuit amplius sacerdotium cum suis sacrificiis, nec regnum, quia fuit finis Mosi. Successit autem regnum et sacerdotium Christi, sine loco, tempore aut persona, „sine omni observatione externa“, sicut inquit Christus, Lucae 17. (v. 20.).

Postremo de apparitione divina dicendum est. Duplex est apparitio in sacris literis: in somnis et in specie sive visibili forma aut figura. Apparere etiam dicitur, si sit locutus per Sem aut Eber, qui tum vixerunt, et fuerunt summi sacerdotes. Quia vero hic nihil additur, sed absolute dicitur: „Apparuit“, intelligitur apparitio non in somnis facta, sed in forma visibili, hoc est, fuit Angelus, qui apparuit in specie humana: sicut ad beatam virginem, Petrum et ad Abraham, supra cap. 18. venerunt Angeli. Et fuit sane apparitio ista excellens gloria Isaac. Etsi enim audivit paternas conciones de promissionibus, tamen trepidavit cor ejus in ista tribulatione; venit igitur Deus cum nova promissionum confirmatione.

Ac profecto magna res est, quod Deus apparet homini, et accommodat suas promissiones privatim ad privatum. Ideo hac parte longe beatiores nobis

sancti Patres judicantur a multis, si quidem ipsi tam certas et privatas consolationes et apparitiones a Deo habuerunt per ministerium Angelorum. Si et mihi aliqua specie humana appareret, dicet aliquis, quantum id animo meo pariturum esset gaudium? Tum vero nihil periculi aut adversitatum propter Deum recusaturus essem. Verum id mihi negatum est: tantum audio conciones, lego scripturam et utor sacramentis; nullas apparitiones Angelorum habeo.

Respondeo: Non habes, quod queraris, te minus visitatum esse, quam Abraham aut Isaac. Tu etiam habes apparitiones, et quodammodo firmiores, apertiores et plures, quam illi habuerunt, si tantum aperires oculos et cor, et apprehenderes. Habes Baptismum, sacramentum Eucharistiae, ubi panis et vinum sunt species, figurae et formae, in quibus et sub quibus praesenter in aures, oculos et cor Deus loquitur et operatur. Postea habes ministerium verbi et doctores, per quos Deus tecum loquitur. Habes ministerium clavium, per quos absolvit te et consolatur: „Noli timere, ego tecum sum". Apparet tibi in Baptismo, et ipse te baptisat, te alloquitur ipse. Non solum dicit: Tecum sum; sed: Remitto tibi peccata, offero salutem a morte, liberationem ab omni pavore et potestate Diaboli et inferorum. Et non solus ego tecum sum, sed omnes Angeli mecum. Quid desiderabis amplius? Plena sunt omnia apparitionibus divinis et colloquiis.

Ibi vero queri et gemere debebamus contra nostram carnem venenatam et peccato submersam, quae non sinit nos credere et amplecti tanta beneficia. Insuper nos disputare jubet, et in dubium vocare, an sint ista vera. De nobis loquor, qui vere Christia-

ni sumus, qui haec docemus et credimus. Ego non solum credo in Christum, sed scio, eum sedere ad dextram Patris, ut sit mediator, et interpellet pro nobis. Scio, panem et vinum in Coena Domini esse corpus et sanguinem Christi: verbum pastoris, sive praedicet, sive absolvat, esse verbum Dei. Et tamen oppressa est caro dubitatione, ut ista non credat. Haec ingens miseria et ipsa morte est acerbior. Quin ideo mors acerba est, quia non credimus propter impedimenta carnis: alioqui tribulatio esset gaudium, mors esset somnus credentibus nobis.

Haec mala ex originali malo per Adam nobis insita deplorare debebamus, et orare, ut Deus fidem in nobis augeat et roboret, ac sustentet nos sub coelo remissionis peccatorum. Sicut docuit nos Christus orare: „Remitte nobis debita nostra". Ingens enim malum est, quod obruti tot ac tantis apparitionibus, colloquiis et formis, tamen non credimus: ac recte cum divo Paulo (Rom. 7, 22. 23.) dicimus: „Condelector legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae". Item: „Non enim, quod volo, bonum, hoc facio, sed quod nolo, malum". Libenter velim credere hoc, quod verum est, et sic credere, ut est re ipsa. Optarim, fidem tam certam et firmam esse, quam est res ipsa. Verum peccatum in carne resistit spiritui, ut non possim tam firmiter credere. Caeterum qui posset pro dignitate admirari et magnificare Baptismum, is rideret mortem et daemones. Turca esset ei כַּמֹּץ, juxta primum Psalmum (v. 4.), id est, „acus sive palea".

Assidue ergo ista legenda et meditanda sunt, et orandum, ut fides de die in diem crescat. Res certa

est et infallibilis: ideo non est, quod miremur aut exoptemus peculiares visiones Patrum. Abraham in extremo die dicet: Si fuissem ego Christianus, longe fortiore fide ista credidissem. Ego soli et uni promissioni credidi: ego fui exemplum et primus. Tu habes exempla infinita, habes tuos parentes, habes fratres, qui absolvunt, et porrigunt istas visibiles species. Turpe igitur est, nos esse infirmiores in fide, quam ipsi Patriarchae fuerunt, qui ad unam promissionem vicerunt reges et regna. Illi uni verbo crediderunt: nos adjuti tot exemplis praeteritorum, praesentium sanctorum, quo diutius praedicamus, hoc magis torpescimus. Ac plane idem nobis accidit, quod Pythagoras fabulatus est de motu sphaerarum coelestium, sive id ex se ipso, sive ex Patribus habuit: quod motus isti assiduo suavissimum concentum edant; sed mortalium animos et aures ista assiduitate stupefactos, ut non exaudiant eos amplius.

Sic nos videmus Deum baptisantem, absolventem, consolantem, communicantem. Sed quis audit aut miratur? Nihil aut parum movemur ejus comminatione, promissione, consolatione, sacramentis. Merito igitur culpandi sumus, qui illos suavissimos concentus regni coelorum non curamus. Si etiam Angelos in sua majestate praedicare audiremus, nihil magis afficeremur, quam nunc audientes pastorem aut ministros. Si vere statueremus, esse id verbum Dei, quod audimus, non sic sterteremus. Sed quia putamus, homines loqui, et esse verbum humanum, prorsus brutescimus. Hic gemendum nobis erat et dolendum, quod peccatum originale tam potens est etiam in renatis. Satis alioqui superque satis est blasphemantium et persequentium verbum: quanquam

nos etiam non boni sumus, ut Christus inquit, Lucae 11. (v. 13.): „Cum sitis mali", demus tamen operam, ut non persequamur, et illam malitiam carnis nostrae agnoscamus. Sicut Paulus (Rom. 7, 24.) exclamat: „Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus"? Corpus est mortiferum, venenatum, depravatum et totum infernale. Quando res secundae sunt, facile gloriamur, et benedicimus nos in Domino, ut Psalmo 30. (v. 7.) dicitur: „Ego autem dixi in abundantia mea: Non movebor in aeternum". Rursus (v. 8.): „Avertisti faciem tuam, et factus sum conturbatus": Ibi redit caro, et omnem laetitiam excutit.

Igitur scribuntur ista ad docendos nos, ut non solum adversariorum rationes arguere et refutare, sed etiam carni resistere queamus, quae dejicit nos pondere peccati et timoris, ut non dicamus: In semine Abrahae sum justus, salvus, dominus mortis, Diaboli, Turcarum. Proinde discamus et amemus verbum, in quo docetur, quod sit credendum in semen promissum; postea vero domanda est caro, quae repugnat legi mentis, et captivat nos. Ac sicubi superati sumus, statim sese erigat et roboret fides, ne caro spiritum prorsus opprimat. Quodsi non possumus subito ad perfectionem evadere, ut simus sine sensu peccati, mortis et inferni, si non possumus fieri dialectici et rhetorici perfecti, simus interea alphabetarii aut Donatistae, donec veniamus ad dialecticam et rhetoricam: quia vita haec est primitiarum, non decimarum. Ideo Paulus ipse queritur, ut ante dictum est: „Invenio legem aliam militantem, captivantem" (Rom. 7, 23.). Bonum vellem, et libenter facerem. Talis libenter essem, qui nihil dubitaret, nihil angere-

ır de ulla tribulatione." Res ipsa est certa, et scripıra vera, sed caro obstat. Quid igitur faciam? Si on possum tam firma animi assensione apprehendere, ·ascor carni, et dico: „Quis me liberabit a corpore ıortis hujus" (Rom. 7, 24.)? Id enim corpus et aro facit mortem acerbam et terribilem: vita autem, ᴉuae est amarissima in peccatis, et multis spinis per idem dulcescit. Idque scriptura sancta ubique agit, ıt doceat nos, quomodo agnoscamus semen Dei et ıos ipsos, hoc est, ut agnoscamus veterem et ingeıitam maledictionem Adae, et inchoatam benedictioıem per Christum.

Sedit itaque Isaac in Gerar. Et cum interrogarent viri illius loci de uxore sua, respondit: Soror mea est, timens dicere: Uxor mea est, ne forte occidant me viri loci hujus propter Rebeccam, quae pulchro erat adspectu.

Quaeri iterum hoc loco potest, quare scribat Spiritus sanctus nugas istas. Quorsum enim attinet proponere tam inepta et stulta ecclesiae Dei? Num ıo erudiendus est populus Dei, quod Rebecca dicta it soror Isaac, non conjunx? Respondeo: Deus ıoc modo infatuat mundum cum universa sua saıientia. Si Graecus aut Romanus aliquis haec legeet, rideret, ut rem indignam prorsus auditu; sed ult Deus sapientiam humanam declarare, quod sit tultitia, atque ita confundi. Hactenus descripsit, Isaac ıabuisse colloquium divinum, promissionem coeleıtem, et fecit eum fortem et prorsus invictum contra ıortas inferorum et omnia mala. Hic tanta in eo nfirmitas apparet, tam foeda imbecillitas, ut nihil

possit cogitari turpius. An non enim hoc foedum exemplum est, quod negat, Rebeccam esse suam conjugem?

Disputant theologi, an non peccaverit, negando uxorem, et mentiendo, esse sororem suam. Est profecto turpis imbecillitas. Ideo enim, ait, dicam, esse sororem, quia possent me occidere, quasi dicat: uxorem rapiat, stupret, qui volet, tantum ut ego vivam. Si dixero uxorem, cogitabunt, se non posse eam mihi rapere, nisi me occiso. Nonne haec stulta, inepta et indigna tanto viro sunt? An non dicendum erat: Uxor mea est, sive occidatis me, sive non. Timet, inquit textus, Isaac. Tantus vir in tam foedam formidinem labitur, ut metuat mortem. Sic Elias octingentos Prophetas magno robore animi mactaverat, neque ullius tanta erat potentia, quam formidaret. Sed ad Iesabelis minas ita pavet, ut fugiat: prius regem non timuit, jam fugit mulierculam.

Haec igitur omnia in speciem stulta sunt, sed erudita admodum et salutaria, quia scribuntur ad consolationem ecclesiarum, ut sciamus, quam misericors Deus sit. Simus sane mali et infirmi, modo non inveniamur inter istos, qui persequuntur et odio habent et blasphemant Deum. Cum infirmitate vult Deus patientiam habere.

Ego non possum excusare Patres, ut alii faciunt, nec volo: imo libenter audio lapsus et infirmitates sanctorum: non quod laudem tanquam bene facta aut virtutes, sicut non excuso Apostolos fugientes a Christo, Petrum negantem, et alias eorum infirmitates, stultitias et ineptias. Nec scribuntur ista propter duros, superbos et obstinatos, sed ut ratio regni

hristi ostendatur, qui in grege suo pusillo habet uperes et infirmas conscientias, quae facile laedunr, et difficulter consolationem recipiunt. Est rex rtium pariter et infirmorum: superbos odit, et forbus indicit bella. Pharisaeos arguit et securos; sed avidos, pusillanimes, contristatos, conturbatos non alt confringere aut confundere: linum fumigans non alt exstinguere. Haec ejus ratio et mos perpetuus st.

Sic fecit ab initio mundi usque ad finem. Fortis st et omnipotens, sed linum fumigans non exstinnet. Et jubet etiam, ut infirmum in fide suscipiaus. Magna enim res est credere, quod sit transitus hristianis per mortem ad vitam. Caro ad faciem at mentionem mortis, judicii et aeterni ignis expascit: alioqui est fortis et imperterrita, si est sine apetu aut vento adverso. Itaque regnum Christi le est, quod habet infirmos pariter et animosos, ve perpetuo, sive ad tempus. Rari tamen sunt, qui mper sunt robusti. Sed qui his sunt infirmiores, on sunt tractandi durius, quia est regnum consotionis, pauperum et afflictorum; non est positum l imperandum et terrendum, nisi superbos et praeactos. Sed qui sunt pavefacti, illis est impertienda onsolatio, et dicendum: Tu es linum fumigans; eus non vult, ut te exstinguam: quia Christus est x pauperum et infirmorum.

Huc pertinent exempla scripturae sanctae, quod ri summi et sanctissimi, Abraham et Isaac, quos iducit scriptura victores mortis, Diaboli, inferorum, : quos facit amicos Dei et Prophetas, juxta Psalm.)4., eosdem tamen describit infirmissimos turpissima rmidine. Sic David de se dicit, Psalm. 30. (v. 7. 8.):

„Dixi in abundantia mea: Non movebor in aeternum". Mors et Diabolus pro nihilo apud me sunt, „quia, Domine, in voluntate tua praestitisti monti meo virtutem. Rursus avertisti faciem tuam, et factus sum conturbatus". Dum suggerit Deus robur, et addit nobis animum, facile est, esse fortem et immotum: verum ne insolescamus, et tribuamus nostrae virtuti eam firmitudinem, sinit nos mergi. Idem Patriarchae Isaac quoque accidit.

Haec itaque utilia sunt pro docenda ecclesia, quod maximi et sanctissimi viri habentes promissiones divinas, triumphantes contra peccatum et mortem, tam miserabiliter ruunt, et fiunt postea pueri et fugitivi. Timere mortem per se est malum et peccatum; sed si cum periculo castitatis uxoris id fiat, duplicatur malum. Atque hanc doctrinam proposuit Spiritus sanctus sub istis speciebus tam vilibus. Ad nos igitur haec accommodemus; sic enim et hodie pios in periculis a Turcis confirmamus. Etiamsi occidit et vorat te Turca: quid facit? quid amplius potest, quam occidere? „Nolite timere eos", inquit Christus (Matth. 10, 28.), „qui occidunt corpus". Si rapit corpus, domum et alia, quid tum? Relinquenda ista alioqui sunt. Ac praeclare mecum actum putarem, si a Diabolo occiderer propter Filium Dei. Sic nimirum sumus affecti, quando sumus animosi, et Spiritus sanctus robur animo addit. Sed alia hora mihi aut cuivis alteri idem, quod Isaac usu venit, accidere potest.

Ideo scripta sunt haec ad doctrinam nostram, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus. Ne cogitemus: Non sum ego tam sanctus aut firmus in fide, sicut fuit Isaac aut Iacob:

tu-

fuerunt illi quidem fortes et constantes, quando Deus fulciebat eos, et parabat montibus virtutem; sed avertente ipso faciem facti sunt conturbati. Ac possumus de eis idem dicere, quod ad Cornelium Petrus de se dicit (Act. 10, 26.): „Sum et ego homo". Neque enim Petrus neque Paulus, quantumvis sancti, meliorem carnem habuerunt, quam nos: fuerunt et ipsi filii Adae, perinde ac nos sumus. Paulus quandoque ita gloriatur ac superbit, ac si jam victor esset omnium malorum: quandoque de pavoribus internis et externis pugnis miserabiliter queritur. Ubi tunc invictissimus ille heros et victor totius inferni? Non abjiciamus igitur spem in die malorum, nec superbiamus in die bonorum. Potentissimi enim in fide, Abraham et Isaac, prolapsi sunt in istam foedam infirmitatem, nobis in spem et consolationem, ut discamus regni istius et regis statum et mores: ibi enim cernitur fortitudo invicta, et infirmitas, ut sic dicam, victissima, quae omnia eo pertinent, ut solus Deus glorificetur. Nos enim non gloriamur in nostris viribus; sed quia rex noster sedet ad dextram Patris, in eo gloriamur, et magnifice nos efferimus. Ipsius virtus per nostram infirmitatem perficitur, ut videre est passim in omnibus exemplis Patrum.

Istam vero sapientiam ignorat mundus: solus Spiritus sanctus habet, et proponit ecclesiae sub involucro vilissimo. Ac nos historias Patrum ita legamus, ut exempla fidei nos confirment et animosos reddant; infirmitatis autem exempla nos consolentur, ne desperemus neve superbiamus, et alios etiam consolemur. Si es territus, ne addas malum malo, ne fugias aut neges Christum. Quanquam enim sum

infirmus, tamen non vellem blasphematum aut laceratum Christum, sed gloriam ejus integram et regnum immotum. Sum sane lapsus: quid faciam? num ideo despondebo animum? Minime. Tamen idem usu venit maximis Patribus ac progenitoribus Christi.

Moses accurate metum mortis in Isaac expressit: „Respondit“, inquit, „soror mea est“. Quare? Quia occident me viri propter Rebeccam. Prostituit ergo pudicitiam uxoris suae metu mortis, ut possit esse incolumis et salvus. Itaque qui velit amplificare et aggravare peccatum Isaac, multa argumenta inveniet; negando enim, Rebeccam esse uxorem tuam, Deum negas, qui eam tibi copulavit, et benedixit tibi duobus filiis. Deinde ultra peccatum mendacii in discrimen adducis et prodis castitatem uxoris tuae. Illa sunt rhetorica Diaboli. Sed maneamus in rhetorica Spiritus sancti. Infirmitas tamen illa Isaac, si Deus non prohibuisset, peperisset uxoris stuprationem, adulterium et multa alia mala; sed Deus ita permittit sanctos labi, ut servet tamen.

Qui fuerint mores Palaestinorum, nescio. Nec intelligo illam circumstantiam, quam tractat Moses, quod Abimelech fuerit bonus, et prohibuerit adulterium poena mortis. Cur igitur timet eum Isaac? Necesse est, eum vidisse in exemplo Abrahae supra, quomodo rapuerint alii aliis uxores. Si quis habuit paulo formosiorem, communem habuit, ut dicitur: si id non potuit ferre, occisus est a moechis, quod in Italia alicubi fieri solet. Ideo mirabilis descriptio est istius regionis. Verisimile est, eum hujus sceleris exempla ante vidisse, aut ab aliis audivisse. Sin alii fuerunt mores eorum, et metuit Isaac, ne tales essent, sine aliquo exemplo, vel inde colligi potest, fuisse

credibilem in eo infirmitatem. Sic forsan cogitavit it finxit: Isti incolae hujus regionis sunt impii, nec irant Deum: ergo etiam homines contemnunt et ingne tractant.

Inde autem sollicitudo haec orta est, quia fuit ebecca formosa. Sic enim est in textu, et profanis ılde ridiculum videtur. Isaac enim ad minimum XXX. aut XC. annos habuit; sexagesimo anno tatis nati sunt ei duo filii; quindecim annis post ortuus est pater Abraham. Ipsa LXX. annos habuit rciter, quia feminae decennio juniores fuerunt matis, ut supra de Sara dictum est, quae et ipsa cum set nonagenaria, tamen forma praestabat. Fuerunt itur tunc temporis homines non solum forma, sed iam robore corporis praestantiores, si quidem illa tate potuerunt generare et concipere, qua apud ıs nulla spes fecunditatis reliqua est. Rebecca aum, anus septuaginta annorum, adeo pulchra est, superet caeteras, et propter formam pudicitia ejus riclitetur. Sunt hae commendationes istius saeculi, ıod fuerint homines temperantiores et corpora roıstiora, quam hodie. Sequitur jam ludus Isaac cum ebecca supra modum ineptus.

actum est autem, cum aliquandiu in eo co moraretur, ut prospiceret Abimelech, x Palaestinorum, per fenestram, et vi- ıret Isaac jocantem cum Rebecca, uxore sua.

Tantus vir et fere octogenarius ludit cum uxore ptuaginta annorum! Itane delectatur Spiritus sancı scribere istas nugas, et descendere ad infimas ıptias conjugales? Cur non recitat jejunia quadra-

ginta dierum, sicut de Elia proditum est? Primum vero Iudaeorum opinionem cynicam prorsus rejiciemus. Dicunt enim porci impurissimi, Isaac cum Rebecca concubuisse palam, adspiciente Abimelech: quasi sanctissimus Pater fuerit Cynicus aut Diogenes, qui in platea congressus sit cum uxore. Spiritus sanctus solet tegere et ornare *) copulam maritalem, non producit in propatulum. Et major verecundia fuit in Isaac et Rebecca, quam ut tam insignem turpitudinem committerent. Educati enim sunt in timore et reverentia Dei, et intellexerunt peccatum originale, quo deformatum est generationis opus. Quamobrem id voluit abscondi Deus, et ornavit vestitu et nuptiis; foeditatem autem bestialem detestatur.

Textus autem subindicat, si circumstantias diligenter consideres, ex moerore animi et quadam perturbatione ortum istum ludum, magis quam ex lascivia: praecipue in Rebecca, quae tot malis ac calamitatibus paene fracta dixit fortassis ad maritum: *Ah*, mi Isaac; vide, quo redacti simus: quam misere erramus in terra. Sicut uxor Hiob marito calamitatem exprobrat: „Benedic Domino, et morere" etc. (Hiob 2, 9.). En duos filios habemus, oves item et jumenta cum familia, sumus peregrini et extorres, et insuper prohibemur ingredi Aegyptum: jam vero etiam nomen conjugis amitto. Haec certe potuerunt venire in mentem mulieri non satis animosae, et luctanti cum indignatione et impatientia in hisce malis. Quis enim posset ista ferre sine gemitu? Ideo ut confirmaret eam Isaac, forte amplexus et osculatus est eam, jussit eam bono animo esse: Mea Rebecca, feras istam calamitatem patienter. Deus apparuit mihi, et promisit nobis liberationem et defensionem. Sic posse-

*) Edit. princ. orare.

mus defendere aut excusare Isaac, ne cum porcis illis Iudaeis Cynicum aut Diogenem eum faciamus.

Sed relinquo hasce cogitationes in medio, nec urgebo, nec rejiciam eas prorsus; videntur tamen admodum verisimiles, quia alioqui non admodum jucundum est amplexari uxorem in terra hostili: sed consolatione opus fuit, et significatione divinae praesentiae et promissionis; idque potuit fieri amplexando et jocando. Hic honestus ludus est cum conjuge, decens honestum maritum. Erga sororem non deceret aut familiam: ibi imperium et gravitas requiritur, etiam in consolando; sed cum ea, quae mihi divinitus conjuncta est, licet jocari, ludere et colloqui blandius, ut cum ratione et secundum scientiam cum ea vivam. Sicut monet Petrus (1 Petr. 3, 7.): „Quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam cohaeredibus ejusdem gratiae", et quae sunt matres ac generis humani altera pars, licet infirmior quoad corpus. Nos sumus robustiores, ideo etiam majora officia nobis commissa sunt, in quibus tamen animum muliebrem saepe ostendimus. Differunt tamen animus virilis et animus muliebris: ipsae oneratae sunt oeconomicis officiis, partu, educatione prolis et cura domestica; nos politica et ecclesiastica administratione, cum simus fortiores. Sed quomodo nos in ecclesia et politia geramus, satis cernimus. Saepe non minus imbecillitatis in gubernatione virili deprehenditur.

Sequar igitur hasce cogitationes, et concedam, quod Isaac eam amplexus sit non tam consolationis gratia, quam ut ostenderet gestum illum maritalem, quo solet uti erga honestam conjugem honestus maritus, ridiculum et blandum, cujusmodi saepe videre

est in maritis, qui sunt moribus commodioribus. Rex non fuit tam sapiens, ut intelligeret adeo graves causas amplexus, quas ante dixi, sed maritales intellexit, quos decorum est publice ostendere. Ac valde pulchrum est, quando maritus etiam moribus prae se fert benevolentiam erga conjugem: e contra turpe et scandalosum est, si qui praebent se difficiles, morosos et asperos erga conjuges, et nullam significationem edunt amoris et benevolentiae, sive verbis, sive factis. Ea gravitate erga alienos aut erga familiam utendum est. Sic saepe audimus a mulierculis collaudationes et gratulationes, si quando vident maritum cum uxore suaviter et unanimiter vivere: O ein gute Ehe ist das: O felix et faustum conjugium. Ibi est mutuus amor et felicissima concordia. Idem et mariti praedicant. Unde vero scirent, nisi vidissent tales lusus maritales inter multos conjuges admodum raros?

Neque vero ulla acerbior et horribilior dissensio ac discordia est, quam inter conjuges et fratres. E contra si est mutuus amor, mutui lusus et blanditiae, id conjugium amatur et praedicatur passim ab omnibus, quia rarum est propter Diabolum, quem habet hostem perpetuum, qui conatur conjunctionem divinam turbare, quibus modis potest; quanquam mundus non intelligit, sed somniat, conjugium nihil aliud esse, quam concubitum, oscula et amplexus. Verum non est tantum corporum legitima conjunctio, sed et animorum, quae certis indiciis et signis sese prodit, quanquam ineptis et ridiculis, tamen decoris et dignis bono conjugio. Ego saepe ab honestissimis matronis audivi, cum collaudarent alios maritos propter facilitatem, commoditatem et modera-

tionem, et praedicarent quasi singulare miraculum, si cui talis maritus aut uxor commoda contigisset.

Iuxta hanc igitur sententiam ludum istum Isaac interpretabor, quanquam priores cogitationes non rejicio, nec defendo nisi in odium turpissimorum Iudaeorum. Verum hae sanae et piae cogitationes sunt, quod maritus non solum in cubiculo, sed etiam in publico in laudem conjugii blandum et placidum se gerere debeat erga uxorem; non sit morosus, iracundus, difficilis, quia exempla dissidiorum et offensarum valde incurrunt in oculos, et vehementer offendunt: praesertim si accedat zelotypia; tum est infernus ipse. Expedit ergo, exstare ejusmodi exempla blanditiarum et amabilitatis inter conjuges, ut alii adsuefiant ad suavitatem, comitatem et patientiam, si quid incidit offensionis aut incommodi: quia conjugium est divina ordinatio. Et de uxore dictum est (Gen. 2, 18.): „Faciamus ei adjutorium coram ipso“. Necesse igitur est, ut sit etiam externa significatio benevolentiae propter alios, praesertim cum excellentissimos sanctos, qualis est Isaac, habeamus in nostra societate. Plena enim est haec vita offensionum infinitarum, quod in rebus domesticis inprimis videre est. Parent igitur se ad mutuam condonationem et oblivionem offensarum quantumvis gravium, et redeant ad blanditias usitatas etiam externas.

Ideo enim Spiritus sanctus non dedignatur celebrare ejusmodi nugas, ut occurrat primum porcis istis, qui tantum quaerunt voluptatem carnis, caeterum difficiles et asperos se praebent erga conjuges. Deinde hostibus conjugii, Papistis, qui prohibuerunt conjugium tanquam damnatum a Deo, ut habeamus exemplum, quod Deo non displiceat etiam levitas

aliquantula in conjugio, quod alioqui deformata est peccati originalis impuritate, unde furor iste usitatus exsistit et ardor in sexum. Sed Deus utitur ea ad copulandum marem cum femina, et vocat auxilium coram eo. Est ergo conjunctio divina, sicut ait Christus: „Quod Deus conjunxit, homo ne separet“ (Matth. 19, 6.).

Estque ingens consolatio, quod scimus, Deo displicere separationem conjugum, et requirere amabilitatem et mutuam suavitatem, amplexus, oscula et jocos in odium Diaboli, qui est omnium dissensionum auctor. Sed objicient impuri illi caelibes: „Bonum est, non tangere mulierem“ (1 Cor. 7, 1.). Conjugium est genus vitae immundum etc. Item alii: Deberem ego blandiri mulieri, ferre ejus mores incommodos? Metui volo ab ipsa, et cum auctoritate gubernare, ut sentiat, me virum esse. Egregiam vero laudem referes, si fregeris infirmum vasculum, et oneraveris conscientiam injusta acerbitate erga sororem et cohaeredem regni Dei, quae est in eadem communione Baptismi, omnium beneficiorum Dei et totius ecclesiae. Cogita, quid sit uxor, quis tu sis. Aut si vis pugnare, cur non cum pari congrederis? Quid laudis inde reportabis, si saevieris in vasculum infirmum? Certe indignum est quovis homine, multo magis Christiano, et levissima, imo nulla gloria est in sexu tam imbecilli domando. Ideo valde odi eos, qui erga mulieres sunt animosi, et, ut dicitur, domi leones, foris lepores. De improbis et turpibus mulieribus non loquor, quae nulla ratione corrigi possunt.

Caeterum Deo gratias agere debemus, quod certi sumus, conjugium divinitus institutum esse, placere Deo, Angelis et omnibus creaturis. Placet Deo, quod

uxori blandior, displicet morositas et acerbitas. Multo minus hi placent, qui prohibent et damnant conjugium. Et prohibitio illa horribiliter punita est, cum Diabolus loco divinae ordinationis immisit vagas libidines et infanda scelera Sodomitica. Idque justo judicio Dei factum est, quia detraxerunt sanctissimo generi vitae, quod ordinavit Deus, eique benedixit. Non caret id quidem suo vitio et immunditia; sed Deus tolerat et dissimulat eam. Si servetur naturalis ordo ad generandam sobolem, tum Deus dissimulat et ignoscit, sive, ut Lucas in Actis (13, 18.) eleganti verbo usus est: τροποφορεῖ, dicit: Ich will mir diese Weiſs gefallen lassen, propter conservationem generis humani. Scio, te in peccatis esse conceptum; sed ignosco et concedo, ut tu tuam conjugem habeas in adjutorium, ea sola te oblectes, et devores, etiam si quid objicitur triste aut molestum. Ego quoque patientiam habebo, sive nudam in nocte, sive vestitam in die amplectaris.

Si non instituisset Deus singulari beneficio hanc conjunctionem unius maris et unius feminae, quanto desiderio eam totus mundus exoptaturus esset, ut posset liberari a libidinibus et pollutionibus hoc remedio? Iam vero aversamur legitimam istam conjunctionem, quam sanxit lege perpetua et immota, qua prohibet stupra et vagas libidines, jubet, ut unam tibi eligas, quae placeat, cum qua vitam tuam transigas. Est quidem peccatum: sed concedo, inquit Deus, ut ludas, ut rideas cum tua, et ab alienis abstineas. Sicut scriptum est, Proverb. 5. (v. 18. 19.): „Exhilaret te uxor, quam adolescens ducis, ceu jucunda cerva et venustus hinnulus. Illius amore perpetuo contentus esto, et amore ejus semper fruere“.

An esset peccatum ludere cum uxore. Ac valde mirabar Bonaventurae sententiam, qui fuit inter Monachos sanctissimus, cum dicit: Non est hoc peccatum, si quis ambiat aliquam in uxorem, imo vere licet. Non igitur de hoc disputandum, aut dubitandum est. Dicit item, licere marito jocari cum uxore. Ego longe aliam sententiam et ipsius professione digniorem exspectabam, quia non aliter ac Iudaei ista interpretantur, accipiebam.

Vos igitur, adolescentes, qui crescitis jam ad futura conjugia et publica negotia, estote grati pro divina luce et benedictione, quod scimus, conjugium esse rem sacram, et licere nobis ridere, ludere et amplexari nostras conjuges, sive nudas, sive vestitas: tantum ab aliis abstineamus. Haec nobis insignem consolationem afferunt. Accedit huc et testimonium divi Pauli, qui tametsi vellet, nos in totum abstinere a conjugio, ut caro munda esset, tamen indulget, quia Deus indulget.

Sed sumi inde admonitio de modestia et continentia conjugum potest. Quidam enim usque adeo porci sunt, ut quidvis sibi in conjugio cum uxoribus licere putent. Illi valde errant: ac sciant, sibi tantum indultam esse istam miseram voluptatem et amplexum, non tanquam purus sit in carne (ambo enim conjuges sunt infecti peccato originis, et morbo ac furore concupiscentiae), sed quia dixit Deus: Non imputabo tibi istam impuritatem; modo maneas cum adjutorio, quod est coram te. Oportet ergo, ut in reverentia et timore Dei vivamus. Ego quidem per indulgentiam divinam habeo uxorem, sed tamen peccatum est in utriusque carne. Illa foeda libido non est bona; quanquam enim naturaliter maritus melio-

conscientia cum uxore conjungitur, quam si se-
en frustra effundatur, vel si scortationibus et adul-
riis deditus sit, tamen illud quoque non fit sine
ımunditia. Reprehendendi igitur sunt, qui cum uxo-
ɔus turpia et nefanda in cubiculis exercent, quia
ncessit Deus securitatem quandam, sed secundum
dulgentiam.

Et sic intelligenda est Augustini sententia: Qui
ıat uxorem, securus exspectat extremum diem. Quo-
odo? Secundum indulgentiam. Si abesset illa, es-
t adulterium et pollutio. Sed quia divitus conjunc-
ɔ haec ordinata est, ideo non imputat Deus, quic-
ıid ibi foedum est aut immundum. Sed malum il-
d in conjugio et in copula non est defendendum
·o bono. Ethnici dixerunt, esse secundum naturam,
:c esse inhonestum, adolescentem amare, ut ait se-
:x apud Comicum (Ter. Ad. 1, 2, 22.). Sed requirit
eus intelligentiam nostram in conjugio, ut simus
nsati, et sciamus, nos quidem non damnari aut
os agi in judicio extremo. Sed tamen non excuse-
us concupiscentiam et turpitudinem, quae est in
ınjugio. Non dicamus: Bene actum est, quod dor-
ivi cum uxore, sed agnoscamus impuritatem, et ta-
en statuamus, propter conjunctionem divinam esse
nnia munda, ut in timore et reverentia possidea-
us vasa nostra, et si quid mali est commissum,
aneat tamen intra limites conjugii.

Sic recte intelligemus et intuebimur regnum
hristi; aliud enim est justificari ex lege, et aliud
stificari ex gratia. Fruor conjugii lege et ordina-
ɔne, non quia dignus sum; imo indignus sum pane,
ıo: vestor, pecunia et omnibus bonis, „quia crea-
ra servit corruptioni", Rom. 8. (v. 10.). Uxor sec-

vit mihi indignissimo in omnibus praedicamentis substantiae, quantitatis, qualitatis. Sed in praedicamento relationis sum dignus. Non sum dignus, ut habeam uxorem aut liberos secundum substantiam et rei veritatem, quia sum peccator. Sed tum efficior dignus, quando Deus dicit: Volo indulgere et connivere, quia sic ordinavi. Tu tamen te ipsum agnosce, et vivas in timore et reverentia.

Sic nos omnes non sumus digni nec conjugali, nec politica, nec ecclesiastica administratione: Non sum ego dignus, ut unam lectionem aut concionem habeam; sed habemus propitium, indulgentem et ignoscentem Deum, qui nos transtulit ex regno irae in regnum gratiae, et jussit nos tectos illo velamento gratiae ad ipsum quanquam indignos accedere, et frui beneficiis divinis.

Et vocavit Abimelech Isaac, dixitque: *En ipsa uxor tua est, et cur dixisti: Soror mea est? Respondit Isaac: Quoniam dixi, ne forte moriar propter ipsam.*

Haec omnia simpliciter oeconomica et politica sunt. Neque quicquam de magnificis et vere spiritualibus rebus traditur, de quibus concionatur evangelium, de fide in Christum, de Trinitate, de resurrectione mortuorum, de victoria peccati, mortis et Diaboli. Ideo contemnuntur ab istis magni spiritus et sanctitatis hypocritis. Quid ad nos, inquiunt, carnalia? Quasi vero vivant ipsi sine carne. Quasi non bibant, non comedant, non dormiant, neque habeant masculinum aut femininum sexum, denique non opus habeant prorsus rebus carnalibus, aut ullum earum

curam gerant. Sed nihil intelligunt, neque sciunt, quid spiritus aut quid caro sit.

Propter hasce igitur fanaticas opiniones Spiritus sanctus tam puerilia et oeconomica scribit. Et significat, se esse etiam rectorem corporalium negotiorum, sine quibus haec vita regi et servari non potest. Nam et ipsi enthusiastae, ut maxime videantur aversari carnalia, opus habent cibo, potu, vestitu. Quare igitur non disputaremus, quomodo edendum et vivendum sit cum pietate et bona conscientia? Neque enim de futura vita tantum docendum est in ecclesia: sicut evangelium docet, nulla ratione habita praesentis vitae, quanquam non contemnit prorsus hanc vitam. Sed secundum legem eam instituere, et homines docere debemus, quomodo vitam agere debeant pie et honeste usque ad extremum diem. Quotidie enim nascimur et morimur.

Docendum igitur est, quo pacto uxor erga maritum, servus erga dominum se gerere debeat: non furandum, non moechandum etc. Sed sunt ista carnalia, dicent enthusiastae. Recte sane: si non placet his uti, relinque etiam cibum, potum, vestes et similia. Haec omnia sunt ordinationes et creaturae Dei, donatae ad hanc vitam, quae debet transigi honeste et pie usque ad mortem. Haec propter odiosum illud hominum genus dicenda sunt, qui aliam et quasi supercoelestem vitam somniant supra nubes, cum tamen hac praesenti carere omnino non queant.

Videamus ergo, quae simulationem Isaac consecuta sint. Abimelech vocat eum ad se, et dicit: Vidi te ludentem cum Rebecca, unde possum colligere, eam non esse sororem, sed uxorem tuam, quia frater cum serore non solet ita jocari. Quare igitur

mentitus es, et dixisti, eam tuam sororem? Respondet Isaac: Cogitavi, ne forte morerer. Hoc loco, ut supra cap. 12., de mendacio dicendum est, de quo Augustinus acute disputat contra Hieronymum propter locum Pauli in epistola ad Galatas (1, 20.): „Testis est mihi Deus" etc.; ubi dicit, Paulum non serio reprehendisse Petrum, sed per simulationem. Facit autem triplex mendacium. Perniciosum est, quando studio decipiendi dicitur falsum in detrimentum proximi, sive rerum, sive famae, sive animae ipsius. Et hoc pessimum est, quando sub nomine Dei mendacia et falsa doctrina sparguntur, quod in octavo praecepto prohibet Deus: „Non dices falsum testimonium" (Exod. 20, 16.).

Alterum genus est officiosum, hoc est, caritatis vel misericordiae, ut si magistratus quaereret furem, ut raperet eum ad supplicium, et ego scirem, negarem tamen, me scire, ubi esset. Ibi mentior non in perniciem, sed in salutem proximi. Aut si viderem, aliquem insidiari pudicitiae virginis aut matronae, et fingerem, me nescire eam, ibi mentirer in salutem et honorem puellae. Sic Michol mentitur patri, Davidem abiisse, sed in salutem ipsius. Licet igitur, ubi sine damno magistratus aut parentum fieri potest, tegere et defendere eos, quos petunt aut requirunt. Simile est mendacium Rahab, Iosuae 2. (v. 5.). Est igitur mendacium officiosum, quo saluti, famae corporis vel animae consulitur: e contra perniciosum petit ista omnia, sicut officiosum defendit, nec proprie, sed aequivoce et abusive mendacium dicitur, quia est pulcherrima defensio contra periculum animae, corporis et rerum. Igitur honestum et pium mendacium est, ac potius officium caritatis appellandum:

um: quanquam Augustinus mendacium appellat, et men extenuat per epitheton officiosum: quia falli r persecutor, ut impediatur Diabolus et persecutio malitia, et defendatur innocens. Id est servare, on transgredi praecepta Dei. Atqui veritatem non se reticendam, objiciet aliquis. Respondeo, in ejus odi casibus non esse dicendam, nisi urgearis.

Tertium genus est jocosum, quando quis cum iquo jocatur, salva tamen gravitate, pietate et fide, nalis iste ludus est Rebeccae et Isaac, aut cum matus ludit aut fallit uxorem aut filiolum, quae falla detecta movet eis risum et hilaritatem. Ibi desinit endacium, et nihil est praeter risum aut ludum. o etiam utile mendacium est, praesertim inter connotos familiaritate et benevolentia.

Quaeritur igitur de facto Isaac, an sit peccatum? espondeo: Non est peccatum, sed est officiosum endacium, quo praecavit, ne interficeretur ab iis, ud quos manebat, si diceret, Rebeccam esse suam njugem, licet sit infirmitas fidei, quod non aperte constanter confessus est, et contemsit mortem: ea im magnifica et vere heroica virtus ac constantia isset. Sed voluit Deus, cum infirmum esse, ut exere exemplum erudiens ecclesiam, quod non offenatur Deus, sive constanter confitearis, id quod heroicum est, sive infirmus sis; dissimulat enim et nnivet. Atque ex eo perspicimus, nos habere proitium Deum, qui potest ignoscere et connivere ad firmitates nostras, remittere peccata, tantum non erniciose mentiamur.

Habuit autem Isaac non exiguas causas sui metus. Etsi enim invenit regem in regno isto satis justum, sanctum et bonum, tamen sic cogitavit: En,

coactus fame peregrinabor inter gentes, quae non habent promissionem hanc, quam ego habeo, quod velit Dominus mihi esse Deus, et quod debeam ego credere et permanere in ejus fide; non habent isti neque verbum, neque fidem. Praesumendum igitur est, vel saltem timendum, quod sint impii, et caedibus, adulteriis, scortationibus obnoxii. Si non re ipsa sunt adulteri et homicidae, tamen levi aliqua occasione oblata possunt in ejusmodi flagitia incidere. Jam vero uxor mea formosa est, et posset impium aliquem sua forma illicere in sui amorem: ideo in magno periculo versor.

Hic justus metus est, et talis, qui cadit in constantem virum, ut jureconsulti loquuntur. In pavidum si cadat, est inutilis; sed metus, qui in heroicum et animosum virum cadit, est justus et rationabilis. Laudatur igitur a jureconsultis et theologis. Neque enim heroicum est, aut fortis viri, prorsus nullum periculum pertimescere, et temerario quodam ausu periculis non necessariis se objicere: tales sunt temerarii, non fortes. Qui vere fortis est, temperat audaciam et formidinem, in periculis necessariis non metuit, ubi necessitas, honestas, utilitas requirit animum infractum; sed extra necessitatem non conjicit se temere in periculum, et sic potest cadere in eum metus justus, et dignus viro constante. Ad hunc modum Isaac metuit, et est infirmus. Sed tamen excusatur, quia est meticulosus, ut constans vir.

Libet autem ex hoc loco captare occasionem disputandi de dubitatione, de Deo et voluntate Dei. Audio enim, spargi passim sceleratas voces inter nobiles et magnates de praedestinatione, sive praescientia divina. Sic enim loquuntur: Si sum praedestina-

tus, sive bene, sive male egero, salvabor. Si non sum praedestinatus, damnabor, nulla ratione habita operum. Contra has impias voces libenter multis disputarem, si possem per incertam valetudinem, quia, si sunt verae voces, ut ipsis quidem videtur, tum plane tollitur incarnatio Filii Dei, passio et resurrectio, et quicquid fecit pro salute mundi. Quid proderunt Prophetae ac tota scriptura sacra? Quid sacramenta? Abjiciamus ergo et conculcemus ista omnia.

Sunt haec Diabolica et venenata tela et ipsum peccatum originale, quo seduxit Diabolus primos parentes, cum diceret: „Eritis sicut dii". Non enim erant contenti revelata divinitate, qua cognita beati erant, sed volebant penetrare profunditatem divinitatis. Sic enim ratiocinabantur, subesse aliquam arcanam causam, cur prohibuisset Deus, ne ederent de arboris fructu, quae erat in medio Paradisi; eam volebant scire, perinde ut isti hodie loquuntur: Oportet fieri, quod Deus praefinivit. Igitur incerta et inanis est omnis cura de religione aut de salute animarum. Atqui tibi non est commissum, ut feras sententiam, quae est impervestigabilis: quare dubitas tu aut abjicis fidem, quam Deus tibi praecepit? Quorsum enim attinebat, mittere Filium, ut pateretur et crucifigeretur pro nobis? Quid proderat, instituere sacramenta, si incerta sunt aut irrita prorsus ad nostram salutem? Alioqui enim, si quis fuisset praedestinatus, absque Filio et absque sacramentis aut scriptura sancta esset salvatus. Ergo Deus juxta istorum blasphemiam horribiliter fatuus fuit mittendo Filium, promulgando legem et evangelium, mittendis Apostolis, si hoc voluit tantum, ut essemus incerti,

beit confirmatos adversus incertitudinem
tionem. Dicent enim cum Epicureis: Vi
mus, bibamus, cras moriemur. Turcarum
temere in ferrum et ignem ruent, si q
praefinita est, qua vel occumbas, vel eva
Opponenda est autem cogitationibu
et firma cognitio Christi, sicut saepe m
mis utile et necessarium esse, ut cognitio
sima sit in nobis, et firma animi assens
hensa haereat: alioqui inanis erit fides
enim non stat promissionibus suis Dei
nostra salute actum est: cum e contra
consolatio sit, tametsi nos mutemur, ut a
lem tamen confugiamus. Sic enim de
Malach. 3. (v. 6.): „Ego Dominus et no
et Rom. 11. (v. 29.): „Sine poenitentia
dona et vocatio Dei". Sic igitur in libell
arbitrio et alibi docui, esse distinguendu
agitur de notitia, vel potius de subjecto

rimantur, prorsus Diabolicae sunt, quibus nihil amplius proficitur, quam ut nos ipsos in exitium praecipitemus, quia objiciunt objectum impervestigabile, videlicet Deum non revelatum. Quin potius retineat Deus sua decreta et mysteria in abscondito: non est, cur ea manifestari nobis tantopere laboremus.

Moses etiam petebat, ut ostenderet ipsi Deus faciem suam. Sed respondet Dominus (Exod. 33, 20.): „Posteriora mea tibi ostendam, faciem autem meam videre non poteris". Est enim curiositas ista ipsum peccatum originis, quo impellimur, ut ad Deum affectemus viam naturali speculatione. Sed est ingens peccatum, et conatus inutilis et irritus. Sic enim inquit Christus, Ioannis 6. (v. 65. 14, 6.): „Nemo venit ad Patrem, nisi per me". Ideo quando ad Deum non revelatum accedimus, ibi nulla fides, nullum verbum, neque ulla cognitio est, quia est invisibilis Deus, quem tu non facies visibilem.

Deinde severissime prohibuit Deus istam affectationem divinitatis. Sicut ait ad Apostolos Christus, Actor. 1. (v. 7.), cum quaerunt: „Num praedestinatum est, ut hoc tempore restituatur regnum"? „Non est vestrum, nosse tempora". Sine, me esse absconditum, ubi me non revelavi tibi: aut tibi ipsi causa exitii eris, sicut Adam horribiliter lapsus est, quia scrutator majestatis opprimetur a gloria.

Ac initio quidem statim voluit Deus occurrere huic curiositati. Sic enim suam voluntatem et consilium proposuit: Ego tibi praescientiam et praedestinationem egregie manifestabo; sed non ista via rationis et sapientiae carnalis, sicut tu imaginaris. Sic faciam: Ex Deo non revelato fiam revelatus, et tamen idem Deus manebo. Ego incarnabor vel mittam

Filium meum; hic morietur pro tuis pecc
resurget a mortuis. Atque ita implebo de
tuum, ut possis scire, an sis praedestinatus,
„Ecce, hic est Filius meus: hunc audito"
17, 5.), hunc adspice jacentem in praesepio
tris gremio, pendentem in cruce. Vide, qu
cat, quid loquatur. Ibi me certo apprehende
quisquis me videt, inquit Christus (Ioh. 14, 9
et Patrem ipsum". Si hunc audieris, et in
ejus baptisatus fueris, et diliges verbum ej
certo es praedestinatus, et certus de tua sa
vero maledicis aut contemnis verbum, tum
natus, quia, qui non credit, condemnatur.

Alias cogitationes et vias rationis aut c
didito, quia Deus eas detestatur. Id unum
encipias Filium, ut placeat in corde tuo
in sua nativitate, miraculis et cruce. Ibi en
ber vitae, in quo scriptus es. Idque unicum
sentissimum remedium est istius horribilis m
homines in inquisitione Dei procedere volu
lative, et ruunt tandem in desperationem
temptum. Si vis effugere desperationem, odi
phemiam Dei, omitte speculationem de Deo
dito, et desine frustra contendere ad videnda
Dei: alioqui perpetuo tibi in incredulitate e
tione haerendum et pereundum erit, quia,
tat, non credit; qui non credit, condemnatu

Detestari itaque et fugere sceleratas ist
debebamus, quas jactant Epicurei: Si nec
hoc ita fieri, fiat. Deus enim non ideo
descendit, ut faceret te incertum de praedest
ut doceret te contemnere sacramenta, abso
et reliquas ordinationes divinas. Imo ideo

ut redderet te certissimum, et auferret morbum dubitationis ex animo tuo, ut non solum corde crederes, sed etiam oculis carnalibus adspiceres, et manibus palpares. Cur igitur rejicis ista, et quereris, te nescire, an sis praedestinatus? Tu habes evangelium, es baptisatus, habes absolutionem, es Christianus; et tamen dubitas, ac dicis, te nescire, utrum credas, an non, num pro veris habeas, quae de Christo in verbo et sacramentis praedicantur.

Sed dices: Non possum credere, sicut multi hac tentatione vexantur, et memini, Torgae ad me venire mulierculam quandam, et cum lacrymis queri, quod non posset credere. Ibi cum articulos symboli ordine recitarem, et de singulis quaererem, statueretne, haec vera et ita gesta esse, an non, respondebat: Omnino sentio, vera esse; sed non possum credere. Illa erat Satanica illusio. Dicebam igitur: Si statuis, ista omnia vera esse, nihil est, cur de tua incredulitate queraris. Si enim non dubitas, Filium Dei pro te mortuum esse, certe credis: quia credere nihil aliud est, quam habere ista pro certa et indubitata veritate.

Deus dicit tibi: En, habes Filium meum, hunc audias et acceptes. Id si facis, jam certus es de fide et salute tua. Sed nescio, inquies, an maneam in fide? Attamen praesentem promissionem et praedestinationem suscipe, et non inquiras curiosius de arcanis Dei consiliis. Si credis in Deum revelatum, et recipis verbum ejus, paulatim etiam absconditum Deum revelabit, quia „qui me videt, videt et Patrem", Ioannis 14. capite (v. 9.). Qui Filium rejicit, amittit cum revelato Deo etiam non revelatum. Si autem firma fide revelato Deo adhaeseris, ita ut cor tuum sic sentiat, te non amissurum Christum, etiamsi

omnibus spoliatus fueris, tum certissime praed tum es. At absconditum Deum intelliges, sine praesenti intelligit, si Filium agnoscis, et v tem ejus, quod velit ut tibi revelaret, quod vo sit dominus et salvator tuus. Igitur certus e Deus etiam tuus dominus et pater sit. na Vide, quam suaviter et benigne Deus horribili tentatione te liberet, quam Satan ho ris modis urget, ut homines dubios ac incert tandem etiam alienos verbo reddat. Cur e dimus evangelium, cum omnia posita sint in pr natione, inquiunt. Ita rapit nobis praedestin certificationem per Filium Dei et sacramenta, sed incertos, ubi sumus certissimi. Ac si a pavidae conscientiae hac tentatione, morient in desperatione, sicut mihi propemodum ac nisi Staupitius eadem me laborantem liberas autem contemtores sunt, fiunt Epicurei pessi quare potius istas sententias animis nostris inf Joan. 6. (v. 44.): „Nemo venit ad me, nisi P xerit eum". Per quem? per me. „Qui videt det et Patrem". Et ad Mosen (Exod. 33. 20.) poteris videre faciem meam: Non enim vid homo, et vivet". Item (Act. 1. 7.): „Non est v nosse tempora et momenta, quae Pater posuit ipsius potestate". Vos ita, et quod jubeo, exe mi. Item (Sir. 3. 22. 23.): „Altiora te ne qua et fortiora ne scrutatus fueris. Sed quae pr tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus bus ejus non eris curiosus". Audi Filium i tum, et sponte se offeret praedestinatio.

Staupitius his verbis me consolabatur: C speculationibus te crucias? Intuere vulnera

sanguinem pro te fusum: ex istis fulgebit praedestinatio. Audiendus igitur est Filius Dei, qui missus est in carnem, et ideo apparuit, ut hoc opus Diaboli dissolvat, et certum te faciat de praedestinatione. Ideoque tibi dicit: Tu es ovis mea, quia audis vocem meam. „Nemo rapiet te ex manibus meis" Joh. 10, 29.)

Multi, qui non ad istum modum repugnaverunt tentationi huic, in exitium praecipitati sunt. Itaque diligenter muniendi sunt animi piorum, sicut Eremita quidam in vitis Patrum ab ejusmodi speculationibus dehortatur suos auditores. Si videris, inquit, aliquem pedem in coelum fixisse, retrahe eum. Sic solent enim sancti neophyti cogitare de Deo extra Christum: Hi sunt, qui in coelum adscendere, et utrunque pedem ibi figere conantur: sed subito ad inferos demerguntur. Caveant igitur pii, et id unum agant, ut discant adhaerere puero et filio, Iesu, qui est Deus tuus, propter te incarnatus. Hunc agnosce, audi, ac delectare in eo et age gratias. Si hunc habes, tunc etiam Deum absconditum pariter cum revelato habes. Et illa est unica via, veritas et vita, extra quam nihil praeter exitium et mortem invenies.

Ideo autem manifestavit se in carne, ut rapiat nos ex morte, ex carne et ex Diaboli potestate. Ex hac cognitione non potest non exsistere ingens gaudium et delectatio, quod Deus est immutabilis, et quod necessitate immutabili operatur, neque se ipsum negare potest, sed servat promissiones. Non igitur liberae sunt cogitationes istae, sive dubitationes de praedestinatione; sed sunt impiae, sceleratae, Diabolicae. Ideo quando Diabolus iis te impugnat, tantum dicas: Credo in Dominum nostrum, Iesum Christum,

de quo mihi non est dubium, quin sit incarnatus, passus, mortuus pro me, in cujus mortem ego sum baptisatus. Hoc responso evanescet tentatio, et tergum vertet Satan. Sicut saepe alias recitavi memorabile exemplum de Vestali quadam, quae eandem tentationem patiebatur. Nam et sub Papatu fuerunt multi pii, qui spirituales has tentationes senserunt, quae sunt vere infernales, et damnatorum cogitationes: nihil enim differt dubitans a damnato: Vestalis igitur quoties sentiebat, se peti ignitis telis Satanae, nihil aliud dicebat, quam: Christiana sum.

Sic nobis quoque faciendum est; omittendae sunt disputationes, et dicendum: Ego sum Christianus, hoc est, Filius Dei est incarnatus et natus; is redemit me, ac sedet ad dextram Patris, et est meus salvator. Ita quam poteris paucissimis verbis Satanam a te repellito: „Vade retro, Satana" (Matth. 4, 10.). Ne mihi dubitationem ingerito. Filius Dei venit in hunc mundum, ut dissolveret tuum opus et dubitationem. Ibi tentatio cessat, et redit animus ad pacem, quietem et dilectionem Dei.

Caeterum dubitatio de hominis alicujus voluntate non est peccatum. Sicut Isaac dubitat, an sit victurus, vel habiturus bonum hospitem. De homine possum, imo debeo dubitare, quia non est salvator meus, et scriptum est: „Nolite confidere in principibus" (Ps. 146, 3.), quia homo est mendax et fallax. Sed cum Deo non potest agi dubitative. Is enim non vult, nec potest esse mutabilis aut mendax. Sed summus cultus est, quem requirit, ut statuas, eum esse veracem. Ideo enim dedit tibi firmissima argumenta certitudinis et veritatis suae: dedit Filium in

nem et mortem, instituit sacramenta, ut scias; m non velle fallacem esse, sed veracem. Neque spiritualibus argumentis, sed palpabilibus confirt. Video enim aquam, video panem et vinum; vio ministrum, quae omnia sunt corporalia, in quis figuris carnalibus se revelat. Si cum hominibus endum est, ibi licet dubitare, quid cui credas, et omodo erga te alii affecti sint. Sed de Deo certo indubitanter statuere debes, eum esse tibi propim propter Christum, te redemtum et sanctificatum se pretioso sanguine Filii Dei: atque ita de praestinatione tua certus eris, remotis omnibus curiosis periculosis quaestionibus de Dei arcanis consiliis, l quas impellere nos Satan, sicut primum parenm impulit, conatur. Quanta vero fuisset ejus felitas, si diligenter in conspectu habuisset verbum ei, et de omnibus aliis arboribus comedisset, excepta ea, qua prohibitus erat vesci. Sed voluit scruri, quo consilio prohibuisset ipsi Deus usum fructum de una illa arbore. Huc accedebat magister nprobus Satan, qui curiositatem istam augebat et ivabat. Ita in peccatum et mortem praecipitatus est.

Sic Deus revelat nobis suam voluntatem per hristum et evangelium. Id vero fastidimus, et ad kemplum Adae vetita arbore prae aliis omnibus dectamur. Hoc vitium nobis natura insitum est: clau- Paradiso et coelo, et collocato ibi Angelo custoe, frustra eo penetrare conamur. Vere enim a Christo dictum est: „Deum nemo vidit unquam" (Ioh. , 18.); et tamen immensa bonitate revelavit se nois Deus, ut desiderio nostro satisfaceret; exhibuit obis imaginem visibilem: En, habes Filium meum; ui audit eum, et baptisatur, is in libro vitae scrip-

tus est: hoc revelo per Filium; quem potes manibus contrectare, et oculis intueri.

Haec studiose et accurate sic monere et tradere volui, quia post meam mortem multi meos libros proferent in medium, et inde omnis generis errores et deliria sua confirmabunt. Scripsi autem inter reliqua, esse omnia absoluta et necessaria: sed simul addidi, quod adspiciendus sit Deus revelatus, sicut in Psalmo canimus: Er heist Iesu Christ, der Herr Zebaoth, und ist kein ander Gott, Iesus Christus est Dominus Zebaoth, nec est alius Deus: et alias saepissime. Sed istos locos omnes transibunt, et eos tantum arripient de Deo abscondito. Vos igitur, qui nunc me auditis, memineritis, me hoc docuisse, non esse inquirendum de praedestinatione Dei absconditi, sed ea acquiescendum esse, quae revelatur per vocationem et per ministerium verbi. Ibi enim potes de fide et salute tua certus esse, ac dicere: Ego credo in Filium Dei, qui dixit: „Qui credit in Filium, habet vitam aeternam" (Ioh. 3, 36.). Ergo in eo non est damnatio aut ira, sed beneplacitum Dei Patris. Haec eadem autem alibi quoque in libris meis protestatus sum, et nunc etiam viva voce trado: ideo sum excusatus.

Ait Abimelech: Cur id fecisti nobis? Parum abfuit, quin unus e populo dormivisset cum uxore tua, et induxisses super nos grande peccatum. Praecepit itaque Abimelech omni populo, dicens: Qui tetigerit virum illum et uxorem ejus, morte morietur.

Rex prae se fert singularem bonitatem, justitiam

et pietatem. Ideo inquit Petrus, Act. 10. (v. 34. 35.): „Non est personarum acceptor Deus. Sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi". Etsi enim non est filius Abrahae, tamen est sanctus, et expectat justitiam Dei, sicut Cornelius. Ideo venit ad eum Isaac, sicut ad priorem Abimelech Abraham venit, et ab Isaac eruditur de vera pietate et cognitione Dei, quia praedicavit sibi haud dubie verbum Dei. Ipsum autem nomen Abimelech videtur fuisse regium, non personale, sicut Pharaonis nomen omnibus regibus Aegypti commune fuit.

Vide autem, quam vehementer detestetur rex adulterium. Ac propterea insignis hic locus est. Quare, inquit, fecisti nobis hoc malum? quasi diceret: Num ita mihi imponeres et toti regno, ut imprudentes Deum tam gravi scelere offenderemus? Neque enim mihi soli periculum erat, sed universo regno, si quis cum ea ex subditis concubuisset. Haec certe commotus dixit, et puto, eum loqui de honesto concubitu, aut cohabitatione viri et mulieris, non de vaga libidine, quam praecipue timuit Isaac. Sed hanc existimo regis fuisse sententiam: Poterat aliquis rapere tuam uxorem ut liberam, et domum ducere, et dormire cum ea more maritali, tamen esset ibi occultum peccatum adulterii. Ut maxime honeste cum ea cohabitaret tanquam maritus, tamen inveniretur, et merito haberetur adulter.

Ista sunt verba viri timentis Deum et pii, principe et rege digna, qui etiam occultum adulterium detestatur; multo magis punivisse eum adulteria manifesta et vagas libidines credibile est. Ac tametsi alteri copulata fuisset inscio rege, ipse tamen extra culpam fuisset. In nostris regibus et principibus ho-

[illegible] sive honeste, sive inhoneste [illegible]
[illegible] Sed [illegible] fuit in eo. Ideo [illegible]
[illegible] adulterium in regno committ[illegible]
[illegible] haud dubie fuerunt reliqui princi[illegible]
[illegible]
[illegible] magnum beneficium, quod eo
[illegible] et pios hospites eo
[illegible] habuit Escol, Aner et
[illegible] et Apostoli
[illegible] Talis fuit Abimelech [illegible]
[illegible] et Prophetam D[illegible]
[illegible] Apostolum [illegible] de regibu[illegible]
[illegible] promissionis, tun[illegible]
[illegible] eo tempore et
[illegible]
[illegible] Hieronymus, peccatu[illegible]
[illegible] reddidit Hieronymus, peccatu[illegible]
[illegible] autem, adulterium eo tempo[illegible]
[illegible] habitum, ut hodie in
[illegible] Judaeis habetur, prae
[illegible] quasi [illegible] habetur, prae
[illegible] Papistae adulterium et fo[illegible]
[illegible] Sive igitur
[illegible] de fornicatione, depr[illegible]
[illegible] seu de fornicatione, depr[illegible]
[illegible] plenus pietate et re
[illegible] ferre inultum pot[illegible]
[illegible] horum [illegible] non habet
[illegible] commovetur; non habet
sed pro אָשָׁם, hoc est, pro reatu, fü[illegible]
[illegible] Herrgott ein Zuspruch zu hat
[illegible] precamur: „Dimitte
[illegible] nostros". Et Psalm. 34. (
sive reatus nostros", id est,
[illegible] justum, delinquent", id est,
hostia pro delicto: Schuldopfer. Et Ps[illegible]
„Judica illos Deus", ubi Hieronym[illegible]

lemna eos, non justifica eos, sed pro condemnatis, reis et perditis habeto. Propemodum idem sonat, quod Paulus 1 Cor. 4. (v. 13.) κάθαρμα dicit.

Sic igitur inquit rex: Tu facile reatum et damnationem super nos induxisses. Non reveretur tantum et timet Deum, sed cohorrescit etiam ad periculum illud, quod inde sibi et toti regno extitisset, si alius eam rapuisset, aut duxisset in legitimam conjugem. Deinde non est contentus acri ista reprahensione sive objurgatione, sed etiam edicto testatur, sibi displicere, seque severe puniturum eos, qui vim inferant hospitibus istis. Propter hosce peregrinos sancit legem, et statuit poenam capitis in delinquentes. Auget etiam decretum, si quis attigerit, non solum mulierem, sed et virum, si laeserit corpus, familiam, bona, existimationem, morte morietur: quia volo, eum immunem et tutum ab omni periculo esse in meo regno.

Vides autem, quam benignus sit Dominus erga suos sanctos. Tentat quidem eos, mittit in exsilium, et sinit eos periclitari de fama, de vita: permittit, ut laborent fame et omnis generis malis. Sed parat tamen hospitium pulcherrimum, quietum et tutum, et dat pacem in medio inimicorum. Ista scribuntur ad confirmandam fidem nostram, etiamsi ingruunt pericula et calamitates, sicut Isaac in summo periculo versatur, quod tamen Deus sit gubernator et conservator noster; quia oportet, ecclesiam habere locum et nidum in hac terra. Si hic vel alius princeps nos non tueri vult, at alium dabit Deus, qui benigne praebeat hospitium. Et solet plerunque hospitem deligere sine nostro consilio aut cogitatione, imo praeter et contra spem et exspectationem nostram.

tamen, et gratias agamus Deo.

Seminavit autem Isaac in terra i
venit in illo anno centum modi
dixitque ei Dominus. Et crevit
et eundo proficeit atque erectus e
magnus vehementer effectus est
que possessionem ovium et arm
et familiae plurimum.

Videntur haec omnia hyperbolica, qu
commemorat Moses, quia dicuntur de viro
exule et peregrino, qui ne vestigium quid
terra ista possedit, non villam, non horre
gurii congestum caespite culmen (Virg. Ecl.
saepe hoc diximus, describi sanctissimos
nobis pro exemplo vitae Christianae et pi
de ea sobrie, juste et pie agenda sit prop
vitam. Sic enim videmus illum sanctissim
cham varie exerceri, et vivere tamen sin

sus ostendere, quomodo sanctissimi viri vixerint, ›n in solo pane, sed in omni verbo, quod proce-t de ore Dei: quia impossibile fuit, carnem et san-üinem ferre tantas molestias istius vitae, quae hic scribitur.

Qui non est in re praesenti, et legit aut judicat eo secundum carnem, illi videntur res leviculae et nporales, de victu, de uxore, de familia, pascuis, cudibus. Quid hoc? Nihil est ibi eximium aut lendidum. Sed recte metienti magnitudinem ha-m rerum, revera videbuntur gravissimae et maxi-ıe. Post largissimam enim promissionem illam se-ta est tentatio et periculum de pudicitia et vita a et conjugis. Sustentat autem se interea verbo omissionis supra dato, et peregrinatur in terra di-ıitus sibi promissa et propria quasi exsul aut alie-ıs, et aequo animo patitur, alienos ibi dominari. m considera circumstantias, et te in rem praesen-m constitue: quid enim faceres, si tibi alienus do-inus in tua domo ferendus esset, et tu omnibus ndis et bonis tuis ejicereris? Nunquam ferres pro-cto!

Atqui Isaac exsulat in terra divinitus sibi tradita, que ita, ut cogatur metuere periculum pudicitiae coris, hoc est, perturbationem universae domus, imo ii ipsius interitum. Nam si ipse fuisset occisus, tota milia fuisset in periculo. Nos sumus delicati mar-fres, sedemus in otio et tranquillitate, fruimur re-s nostris, edimus et bibimus in pace. Magna au-m tentatio est, cum uxore et duobus filiis ac tanta milia, tot pecoribus et jumentis versari in terra alie-a, ubi pabulum et omnia ad vitam necessaria pre-o comparanda sunt. Non est major miseria, quam

in toto orbe terrarum vagari sine certa sede et tecto proprio, sicut omnium gentium dicta testantur, et Saxonicum illud: Eigen wat, gut ist dat; sed vivere ex incerto favore amicorum et inimicorum gravissima tentatio est.

Talis fuit autem vita sanctorum Patrum, plena tentationibus, etiam externis in rebus corporalibus, ut exerceretur fides eorum in promissionem. Haeret enim Isaac et pendet in coelestibus, cum versetur adhuc in terra. Sed sine fide non potuisset tam duram vitam degere. Miror, unde acquisierit familiam et servos, nisi forte ex Arabia habuit, quae abundavit servis. Absque dubio autem multa jurgia, multae aliae molestiae oeconomicae, furta item et insidiae inter pastores et familiam ortae sunt. Sed sustinet Isaac, et exspectat, quia habet Deum promittentem et invisibilem quidem, et ad tempus derelinquentem, sed adjutorem in opportunitate.

Porro ad hanc tentationem sequitur consolatio, ne videatur frustra credidisse et exspectasse Dominum. Post iterum tentabitur, et rursum consolationem accipiet. Perpetuae enim hae vices sunt tentationum et consolationum, perinde ut noctis et diei; sic enim exercetur verbum promissionis et fides. Seminat igitur Isaac in terra peregrina, quae tamen propria est, et invenit anno illo centuplum. Lucet autem in rege Abimelech singularis bonitas. Non enim recipit tantum Isaac in fidem et tutelam suam, et cavet sub poena mortis, ne quis ipsi aut conjugi injuriam inferat, sed commodat etiam partem terrae, agrum, prata pro pecudibus et familia, et quanquam certa pecunia locavit, tamen id quoque honestum est et gratum, quod fortassis alibi non fuisset ei concessum.

Merito igitur regem hunc pium et bonum celebrat Moses, nec dubito, eum salvatum esse, sicut pater ipsius. Nisi ille ipse Abimelech est, qui fuit tempore Abrahae, quod tamen non puto, quia Isaac jam ferme centum annos natus est. Pertinent autem haec ad cognoscendam Dei benignitatem, qui consolatur suos, postquam afflixit, et exploravit eorum fidem et constantiam; sinit, iterum oriri super eos lucem ac solem misericordiae et gratiae, dat optimum hospitium, ut non solum in pace possit vivere, sed etiam amplissimas opes acquirere.

Iudaei dicunt, fuisse eo anno magnam sterilitatem in tota terra, ac tantum in agro Isaac, quem conduxerat, fuisse tam uberem proventum. Sed nihil opus est ista amplificatione Iudaica; per se satis magnum est, quod unus modius reddidit centum modios. Ac fuit haud dubie miraculum, et inusitatus proventus agrorum illius terrae: centum vero modii reddunt mille, et sic in infinitum. Taceo reliquas opes rusticas, butyri, lactis, ovorum et similium. In nostris regionibus est res incredibilis et incomprehensibilis. Copiosus proventus et felix est, si unus modius quinque aut sex modios fert; nondum tamen est trigecuplus aut sexagecuplus fructus, de quibus in parabola evangelica.

Hinc ergo discamus perseverantiam in fide, ne dubitemus aut vacillemus, si qua incidit tentatio. Vide enim, quam liberaliter retribuat Deus Isaac pro tentatione priore, ut sciamus, eum non in aeternum irasci, et habentes promissionem perduremus in tentationibus, sic statuentes: Dominus, qui dixit mihi: Crede, certo servabit suam promissionem. Ego interim exspectabo, juxta illud: Exspecta Dominum,

viriliter age etc. Confortetur cor vestrum, omnes, qui speratis in eum. Pii exspectent et perseverent etiam in summis periculis et adversitatibus. Ipse enim promisit, se velle nos curare, 1 Petr. 5. (v. 7.): „Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis".

Haec exercitia fidei sunt necessaria piis, quia absque iis languesceret ac tepesceret, imo exstingueretur tandem fides. Inde vero discunt, quid sit fides, et tentati crescunt in cognitione Filii Dei, et fiunt tam fortes et firmi, ut in rebus adversis gaudere et gloriari non minus, ac de rebus secundis queant, tantum pro nubecula aut nebula habeant quamlibet tentationem, quae statim evanescat.

Quot autem modios seminaverit Isaac, Moses non commemorat: tantum dicit, unum modium tulisse centum. Si centum seminavit, invenit decies mille modios. Singularis benedictio est juxta promissionem supra factam. Ac perseverat Moses in amplificando miraculo isto, et dicit, Isaac valde auctum esse opibus. Ac si durasset proventus iste duos aut tres annos, crevisset in immensum. Ipse quidem contentus fuisset, si unus modius decem, aut minus tulisset. Sed Deus non solum satiat eum, sed obruit benedictione, et longe plus tribuit, quam pro domo et familia, quantumvis numerosa, opus sit; vix enim vicesima parte indigebat. Facillime igitur potest suos locupletare Deus, si pro mille modiis, qui sufficiebant ante abunde colono, dat decies mille modios. Et tamen nihil adhuc proprii habet in terra: vivit in propria terra quasi non propria.

Ingens ergo haec consolatio est, si modo recte eam accipimus. Deus enim ista largitur, ut discamus

credere et exspectare Domini auxilium in tribulatione, et in rebus laetis pro beneficiis gratias agere. In his enim consistit vita sanctorum. „Adscendunt montes, descendunt campi“ (Ps. 104, 8.), modo dies est, modo nox, hodie honor, cras ignominia, 2 Corinth. 6. (v. 8.). Semper autem oculi et animus dirigendus est, et figendus in promissionem: Veniens veniet, et non tardabit. Nunc alia tentatio sequitur, qua denuo fides Isaac exercetur.

Ob hoc invidebant ei Palaestini. Nam omnes puteos, quos foderant servi patris ejus in diebus Abraham, obstruxerunt implentes humo, adeo ut ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede a nobis, quoniam potentior factus es nobis vehementer.

Post consolationem divinam sanctissimus Patriarcha iterum conjicitur in varias et difficiles tribulationes: quia sic instituenda est vita piorum, ut utantur quidem hoc mundo, conjugio, cibo, potu et omnibus necessariis ad vitam, sed tamen animo pendeant in coelestibus. Qui id non faciunt, fiunt ventres et servi Mammonae. Diabolus vero non concedit nobis in hac vita quietem: impossibile est, ut habeamus pacem cum eo, si quidem hostis Dei est, et inimicitiae positae sunt inter filios serpentis et semen mulieris.

Prima tentatio haec est, quod odio et invidia obstruunt omnes fontes, et implent terra, qua occasione eum commovere volunt, ut sponte fugiat. Isaac vero haec omnia fert patienter, et interim fruitur aqua pecunia ab aliis redemta. Ideo cum eum non possunt hac ratione ejicere, persuadent regi, ut peculiari mandato jubeat eum terra excedere. Ibi cogi-

tur fugere, et relinquere non alienam, sed propriam ditionem. Durior itaque et tristior haec tentatio est, quam prima specie ac obiter tantum adspicienti appareat. Origenes hoc loco nescio quam sapientiam profert de fontibus obstructis, quam Erasmus valde admiratur. Sed interim amittitur instructio vitae Christianae et historiae tractatio, quae nos pie erudit.

Isaac locuples est, et abundat frumento, docet familiam de patientia et pietate. Sed quid accidit huic sancto viro et sacerdoti Dei? Cum omnia jam adeptus videtur, Palaestini odio et invidia concitati eripiunt ei aquam, ita ut ne ipsi quidem frui ea queant. Si aqua tantum interdixissent, potuisset eam clanculum suffurari. Sed obruunt prorsus fontes injecta terra, ut omnibus pariter usus aquae negetur, sine qua tamen haec vita sustentari non potest, praesertim in pecudibus. Privare aqua est ipsa vita privare cum homines, tum jumenta. Pessima itaque tentatio fuit in tanta multitudine familiae et pecudum, et insignis malitia est, prohibere aquam in tanta necessitate. Quid aliud potuit cogitare Isaac, quam esse sibi cum jumentis et familia siti pereundum? Unicam illam consolationem habuit, quod in Gerar famulos mittere potuit, et inde afferre aquam in amphoris et lagenis, emtam pecunia, sicut nos vinum emimus: quod tamen ipsum auxit dolorem, cum aquam propriam emere cogitur. Ipse enim revera dominus erat aquae, fontium et totius terrae, ac fontes pater ipsius Abraham foderat.

Discamus igitur hinc, quod nostrae tentationes longe leviores sunt, quam sanctorum Patriarcharum tribulationes fuerunt. Nos sumus delicati martyres, qui vivimus in abundantia omnium rerum. Carent

igitur prorsus exemplo tales historiae, neque ullus est hodie etiam ex sanctissimis, qui possit ista ferre. Coguntur vagari per pagos usque in Hebron, forsan etiam in desertum usque ad puteum viventis et videntis (non enim scribit Moses, unde habuerint aquam), et inde potum afferre pro se et pecudibus. Quem non commoveret tantae rei indignitas? Verisimile est, Rebeccam quandoque per impatientiam dixisse: Tamen nos sumus domini terrae, ubi est promissio divina? Siccine impletur, ut alieni nostris bonis fruantur, nobis ejectis, aut certe omnibus necessariis ad fruendum ademtis?

Non igitur, ut judicio carnali videntur, haec ridicula sunt, quae commemorantur de aqua et fontibus; sed eo pertinuerunt omnia, ut fides exerceretur. Habuit enim promissionem Dei, qui dixit: Ero tecum. Sed contrarium ei jam objicitur, ac si a Deo promittente derelictus esset. Itaque nos quoque discamus exspectare Dominum: si habemus promissionem, utut cadant alia, sive persecutio pro praesentia Dei nos excipiat, sive iram pro gratia sentiamus, dicamus tamen: Credo, sum baptisatus, sum absolutus, habeo divinam promissionem gratiae et misericordiae, satis habeo: sive nox, sive dies, sive tribulatio, sive laetitia mihi obversentur, non tamen amittam misericordiam, nec despondebo animum.

Altera tentatio est: postquam aquam eripuerunt, veniunt Centauri, et corrumpunt regis Abimelech animum, ut retractet locationem pratorum et agrorum, et sibi fundos illos omnes vendicant. Non intelligunt, esse miraculum et benedictionem singularem, sed agrum sua natura tam fertilem et fecundum esse putant. Ideo ipsi potius eo uti volunt, quam pere-

grino concedere, qui aliquanto post, auctus opibus, vel vi, vel pretio incolarum agros ac fundos, et paulatim totam terram in suam potestatem redigere posset. Sed per hoc accersunt sibi maledictionem; non enim consentaneum est, eam fertilitatem ipsis concessam esse, quam Isaac antea divina benedictione habuit.

Fortassis autem ex sermonibus alicujus ex familia cognoverunt Palaestini, peregrinum istum jactare, sibi promissum esse dominium hujus terrae. Id vero visum est iniquissimum, et dignum odio et exilio. Prius itaque privata injuria, nunc auctoritate regia et publico edicto pellitur. Eo enim consilio obstruxerant fontes, ut propter penuriam aquae nemine cogente cederet. Sed longe gravior tentatio est, quod jubente rege ejicitur, quem putavit se hactenus habere faventem et benignum, cujus praesidio et tutela contra quasvis injurias posset esse tutus; ex eo jam cogitur audire: Recede a nobis, quia es robustior, crassior, locupletior nobis, plures servos et pecudes habes, quam nos. Ita expellitur Isaac, quia invident ei hanc benedictionem, nec possunt ferre, ut ibi ditescat, et primum aqua, deinde terra interdicunt.

Haec secunda tentatio est, pugnans contra promissionem. Sed haeret tamen in ea Isaac, et perdurat firmiter, sic cogitans: Liberavit me Deus a morte, servavit uxoris pudicitiam, dedit item fructum centuplum: non igitur gravabor hanc sedem deserere, et tamen manebo in vicinia, quia jussit me Dominus peregrinari in hac terra.

Abiit igitur inde Isaac, et castra metatus est in torrente Gerar, habitavitque ibi. Et rursus fodit puteos aquarum, quos fo-

derunt in diebus Abraham patris sui, et quos illo mortuo obstruxerunt Philistiim, vocavitque eos iisdem nominibus, quibus pater vocaverat.

Secedit Isaac in alium locum, non procul a priore, haud dubie non sine dolore et tentatione carnis. Cujusmodi autem agrum habuerit, scriptura non indicat; tantum dicit: „Castra metatus est in torrente Gerar", in illo angulo. Habitaverunt autem in his tribus locis, Hebron, Berseba et Gerar tres Patriarchae, Abraham, Isaac et Iacob, unde apparet, Deum singulariter illis locis delectatum esse. Et sunt haec loca in tribu Iuda versus meridiem, amplitudine quatuor aut quinque milliarium. Ibi vagati sunt sancti Patres, alias in Gerar, alias in Berseba habitantes. Ac vocat Moses „torrentem", quia non fuit locus cultus, neque ager fertilis in valle hac Gerar. Circa torrentes enim solet esse terra sicca.

Fuit igitur insignis tentatio, in qua didicit Isaac non in solo pane vivere, sed in quolibet verbo, quod procedit de ore Dei. Eum vero locum non inviderunt ei Palaestini, cum non haberet agrum bonum, ubi posset serere et metere, quia torrentes exundationibus solent vastare agros. Unde igitur se et familiam sustentavit? Si habuit pecuniam, emit alimenta necessaria: deinde fodiunt alios fontes, quos rursum terra obturabunt Palaestini, sicut antea fecerunt. Et tamen vincet odia ista, et durabit invictus, quantumvis tentationes subinde aliae atque aliae consolationes has consequantur. Sicut animum ejus firmum et constantem in migratione ista describit Moses significanti et emphatico vocabulo: „Isaac recedit", pulsus et

ejectus sua ditione: nihilominus tamen castra metatur. Est verbum militare, quo utitur Psalmus 34. (v. 8.): „Castra metatur Angelus" etc. אֹהֶל tabernaculum significat, חָנָה castra figere. Postea pro habitaculo etiam usurpatur, sed proprie pro militari aliqua casa.

Voluit igitur Moses ostendere, fuisse Patriarcham Isaac animo infracto in tantis tribulationibus, et certissimum de hoc, ubicunque habitaret, esse ibi quasdam arcem sive castrum quoddam, in quo divinitus custodiretur. Tanta vis est promissionum, ut videatur Isaac ridere Diabolum et ejus membra, quae ejecerunt eum pulcherrima possessione. Sic enim statuit: Si hic non possum habere centuplum, sed cogor relinquere ea, quae optimo jure tenui, erit tamen, unde vivam, imo vivam munitus, et habitabo in castris. Si non possum habitare in agris fertilibus Gerar, habitabo in valle ad torrentem, quae erit mihi castrum non munitum et circumvallatum lignis et lapidibus, sed Angelicis exercitibus.

Ita inducit Moses Isaac perturbatum, et in summis tribulationibus ac angustiis agentem: et tamen describit heroicum ejus animum, contemtorem mundi et firmiter retinentem spem in Deum, qua sic affectus est: Ego non solum habebo necessaria, sed etiam defensionem et securitatem.

Haec in exemplum et consolationem nobis proponuntur. Si enim habemus promissionem, tum infallibilis consequentia est, adesse circa nos Angelos. Et inde versus Psalm. 34. (v. 8.) fluxit: „Angelus Domini castra metatur". Item, Psalm. 91. (v. 11.): „Angelis suis mandavit de te". Hoc ipsi firmiter et sine ulla dubitatione crediderunt. Itaque nos quoque

si sumus pii, credamus in promissionem ejus, qui non potest mentiri; tunc certo sumus sub ejus protectione, certum etiam est, adesse nobis Angelos. Quodsi quid mali nobis accidit praeter aut contra istam fiduciam et tutelam, id fit singulari consilio, abscondito nobis ac praesertim adversariis. Sic autem consolentur se pii: Ego scio, me habere custodes Angelos; sed quod adversi aliquid ferendum est, id permitto divinae voluntati. Sum enim in castris Angelorum. Deus non est mendax, ideo non deseret me.

Hoc vult Moses exemplo isto monere, ut simus superbi in promissionibus divinis, quas nos quoque in evangelio habemus opulenter. Si quidem enim scio, me esse absolutum a peccatis per ministerium verbi, esse baptisatum, debeo esse animo excelso et infracto ad omnia pericula, sive corpus, sive anima extrema patiatur. Sed non possum hoc credere, inquies, et tam fortis esse. Concedo sane. Caro enim repugnat promissioni, ut de se dicit Paulus, Rom. 7. (v. 23.): „Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae“, ubi loquitur de peccato universo, et corruptione totius naturae, qua fit, ut non tam constanter resistamus legi membrorum, et adhaereamus legi mentis. Atque idem omnes pii queruntur, dum vivunt in hac carne. Habemus quidem hanc sapientiam, ut aliquo modo et tenuiter apprehendamus promissiones divinas, et suspiramus quotidie, ut caro, quae impedit fidem, redigatur in cinerem. Conandum autem est, ut crescamus in cognitione illa heroica, donec perfecti fiamus.

Sed sine tentatione nihil discimus, neque quicquam proficimus. Ea enim militia et exercitatio Christianorum est, qua cognoscimus, nos esse sub custo-

dia Angelorum: et quantumvis gravibus et difficilibus tentationibus exerceamur, non tamen nocere eas nobis. Haec theologia nostra est, quae non facile aut subito discitur, sed assidue meditandum est in lege, standum est in acie contra Diabolum, qui conatur nos retrahere a studio verbi, et languefacere fidem nostram.

Ad hunc modum Isaac vexatus injuriis Palaestinorum, rursus tamen se erigit, et sic statuit: Habitabo ego in hac terra invitis omnibus, qui me ejectum volunt, quia terra mea est secundum promissionem. Haec erit mihi regia sedes ad torrentem istum. Opinor autem, fuisse ejusmodi vallem, qualis est in Saxonia inter Dibon et Ilenburgum ad Muldam fluvium. Quanquam ne hic quidem firmam sedem habiturus est, tamen sic dixit in fide promissionis, ac credidit, se in castris Angelorum habitare: quia Deus non mentitur. Igitur non peribimus, si quidem promisit mihi terram hanc; igitur etiam pereundo non peribimus. Didicit autem Isaac haec a patre Abraham, cui similia acciderunt, et simili robore fidei omnia superavit.

Porro mentio hic fit fontium, quos foderant servi patris sui, et quos defuncto patre obstruxerunt Philistiim. Haec ad caput 21. referenda sunt; explicant enim ea, quae ibi dicuntur de uno tantum fonte, quem vi abstulerunt servi regis, ubi Abimelech excusat se Abrahamo, quod nescierit, et postea cum eo foedus inivit. Ibi venit fortassis Isaac in mentem, se eodem modo, quo Abraham antea tractatus fuerat, exerceri ab incolis hujus terrae. Quanquam durius id est, quod a rege terra excedere jubetur; non a servis tantum injuria afficitur, sed rex ipse corruptus calumniis aulicorum ejicit eum. Tametsi enim sen-

tiamus, eum fuisse bonum, tamen sequi cogitur consilia principum in regno.

Foderuntque servi Isaac juxta torrentem, et repererunt ibi puteum aquarum viventium. Et rixati sunt pastores Gerar cum pastoribus Isaac, dicentes: Nostra est aqua; vocatumque est nomen putei illius Eseck, propterea quod ibi injuriam ei fecissent. Et foderunt puteum alium, et pro illo quoque rixati sunt, appellavitque eum Sitna.

Haec nova benedictio est, qua Deus singulari beneficio Isaac cumulat post tentationem superiorem. Non solum enim dat fontes repurgatos, sed etiam novum fontem aquarum viventium, antea non visum in hac valle. Amat autem eum Isaac mirabiliter, et collaudat, ac vocat fontem aquarum viventium, quia pulcherrima consolatio est, habere fontem perenniter fluentem. Et effluxit fortassis ex montibus. Augustinus discrimen facit inter puteum et fontem: puteum dicit, quem urnis haurire solemus, in quo aqua similis mortuae non fluit. Fontes autem sunt, qui fluunt, et fluxu vitam ostendunt, et similes sunt animalibus, quae vivunt.

Sic igitur dedit Deus hanc aquam vivam Isaac in consolationem. Sed idem ei accidit, quod in proverbio dicitur: Alii laborant, alii fruuntur. Alii seminant, alii metunt. Postquam enim vident Philistiim, invenisse Isaac fontem aquarum viventium, et amoenissimam istam scaturiginem, intelligunt, quantum ex ea sit commodi: quia non solum suppeditat aquam civibus, et manet in puteo, sed profluit et irrigat

totam terram; propterea placet Philistinis, quanquam ipsi non invenerunt, nec foderunt, imo ne viderunt quidem in sua regione: et tamen sibi vendicant.

Moses verecunde tacet de rege et principibus; tantum dicit de pastoribus villanis, quasi illi jurgium moverint super ista scaturigine. Fuit autem gravis contentio, quia jure sibi vendicant, et allegant textum: Terra est nostra; igitur quicquid fecit et continet terra, ad nos pertinet. Quid faciat Isaac? Est vir sanctus et sincerus; non est contentiosus. Fert igitur injuriam istam aequo animo, quanquam difficiles passiones sunt, tantam esse malitiam horum hominum, ut etiam potum ipsi invideant et rapiant ex aqua divinitus concessa. Non enim ipsis data, nec inventa ab eis, sed singulari benedictione huic sancto viro donata erat. Iuristae hoc loco materiam habuissent, vel centum annos litigandi; sed cedit Isaac tempori, personis, causis, et relinquit fontem. Ego orassem, ut Deus scaturiginem et fontem suppressisset sine labore ipsorum inventum.

Sed non aliter ulciscitur injuriam Isaac, quam indendo nomen fonti Eseck, in memoriam perpetuam tantae improbitatis, ut testetur ab ipsis ortam injuriam, apud se esse innocentissimam patientiam, quae est sanctissima virtus, et sustentat se conscientia recti, justitiae et innocentiae; non laedit proximum, multo minus Deum in suis sanctis. Ideo Isaac non conviciatur Philistiim; satis est, quod relinquit post se foedum nomen Eseck, in testimonium malitiae istius populi.

Ejusmodi enim injustae rapinae vindictam et poenas secum trahunt, sicut testatur dictum Augustini: Lucrum in arca, damnum in conscientia. Nullum

ijustum lucrum est sine injustissimo damno. Qui nim rem rapuit, perdidit fidem. Diabolus cum re cquiritur, et Deus cum fide et justitia amittitur. Si rem tollis, et mihi fidem relinquis et bonam conscientiam, ibi tu quisquilias, ego vero grana habeo. Quicquid rapueris, quo jure, quaque injuria, jam misisti fidem, et habes adversarium Deum, et cum sis paleis in aeternum exitium praecipitaberis. Illa icuntur et inculcantur saepe: sed non audiuntur, ec creduntur. Communis sententia est omnium gentium: Male parta, male dilabuntur (Cic. Phil. 2, 27.). Male partum, male disperit (Plaut. Poen. 4, 2, 22.). De male quaesitis non gaudet tertius haeres. Germani icunt: Ubel gewonnen, böslich zerronnen. Unrecht Gut wudelt nicht, et tamen non desinimus rapere et arari falsa mensura, falsis ponderibus et omni genere fraudum. Ego ipse postquam egressus sum vigesimum annum (nam ante id tempus homo in communibus rebus nihil videt, nec intelligit); postea vero n quadraginta annis multos vidi rapaces, avaros et usurarios, qui cum ingentes opes corrasissent, tamen ix triginta annos eas tueri potuerunt.

Ad eundem modum parum emolumenti aut voluptatis ex hoc injusto lucro ad regem hunc et proceres rediisse puto. Retinenda igitur est sententia Psalmi 37. (v. 16.): „Melius est modicum justi super divitias peccatorum multas". Quia injustitia non concedit laetitiam aut pacem conscientiae. Congregans non laetatur, haeres depauperatur, quia in domo impii erasio. Est ibi quidem corrasio divitiarum, sed et erasio: quia Deus sufflat, et qui congregat, in marsupium pertusum congregat: perinde ut poëtae e cribro Danaidum fabulantur.

Qui igitur pius est, contentus sit modico, juxta Psalmi 36. sententiam, eoque fruatur, et laetetur cum conjuge et liberis, ac abstineat ab injusto lucro. Idem docent omnium gentium historiae et libri, satius esse multo, ut uno aut altero aureo honeste parto victitet, quam multis millibus cum injuria aliorum turpiter acquisitis. Et audivi ego historiam admodum memorabilem de cive quodam honesto et bono, qui cum in desponsatione filiae additurus esset dotem, dixit ad generum: En, habes triginta aureos, quos ego pie et honeste acquisivi, sine ullius injuria aut fraude. Hanc dotem ego accepissem pro triginta millibus aureorum. Deus enim benedicit recte partis, ita ut unus obolus plus conferat, quam aureus raptoris aut usurarii.

Grave itaque hoc delictum est Gerarensium, quo accersunt sibi maledictionem divinam, qua hospiti tam sancto vim et injuriam faciunt. Ipse quidem non ulciscitur injuriam, nec maledicit: imo libentius benediceret. Ac propemodum sane agendae sunt gratiae pro fonte, quem ei abstulerunt. Sed infausta haec et plena sinistri ominis est gratiarum actio, infaustum vale, quando homines pleni spiritu sancto recedunt, et dicunt ad terram: Eseck et Sitna: ibi brevi sequitur maledictio. Hoc enim vult dicere Isaac: Hic nihil est nisi Eseck et Sitna. Libenter aliud diceret, sed non potest justificare Gerarensium injuriam. Valedicit ergo cum exprobratione peccati et injuriae, quam passus est. Nihil imprecatur mali: tantum prophetat malum, quod sint ibi fontes Eseck et Sitna.

Hoc voluit Spiritus sanctus scribere nobis in doctrinam, ut sciamus, injuriam non esse ulciscendam: queri de ea licet, sed ulcisci non licet. Ideo

Isaac

sac non vindicat, tantum significat dolorem suum, t relinquit testimonium injuriae vocabula, quod sint psi viri Eseck et Sitna, id est, sint injuriati et injui. In Hebraeo non bene sonat. עֵשֶׂק, Zank, zänische Leute, qui non quaerunt pacem, non sunt filii eritatis, sed litis, contentionis, cum injuria et damno roximi. Significat injuriam facere et vim, sed cum pecie juris. Terra nostra est, inquiunt, ea est species uris. Ergo fons est noster, illa est injuria. Usitatus io et pessimus mos est in orbe, qui non potest ocere per vim; nocet insidiis, fraude et dolo malo. Germani vocant Gewalt und Unrecht thun, das ist ässig. Et est mala valedictio, et infelix Gerarensius. Deus prohibeat, ne ego similem audiam a bono t pio homine.

שִׂטְנָה: inde Satan. Hoc vult dicere: Non solum ejiciunt me, et rapiunt mihi fontem specie juris; ed etiam inimiciter me persequuntur, sunt mihi inimici. Non tantum volunt habere fontem, et novam llam scaturiginem, quam antea inveni, et jam eis oncessi; sed et hunc fontem rapiunt. Quae est ratio? Sie sind mir gram, oderunt me. Atqui non indigent hoc fonte, possunt contenti esse pulcherrimo llo flumine aquae ex nova scaturigine. Cur igitur auferunt? Sie können mir das nicht gönnen, das sie icht bedürfen, noch Lust daran haben. Non possunt mihi id favere, unde ipsi nec commodum, nec voluptatem percipiunt. Nullam occasionem ego praebui inimicitiae, nec fruuntur ipsi hoc fonte; sed tantum it injuria, est obstinata petulantia et malitia extrema. Valete igitur, et sitis Eseck et Sitna. Auferte ontem pulchra illa specie, quo nec indigetis, nec delectamini aut fruimini.

Id genus hominum pessimum est; qui
antur ad rapinam et peccatum vel voluy
commodi alicujus causa. Non enim desider
curassent unquam fontem, si quis vel grat
set, sed quia alius eo fruitur, praesertim v
incendantur odio et invidia. Patitur vero
aequo animo, et dicit: Behaltet den Eseck
mir so gram seid, nobis in exemplum, ut
nos quoque moderate ferre aliorum injuria
enim valedicit; maneat, inquit, apud vos
Sitna. Ego non possum in ista valle mane
cedit tranquillo animo. Est patientia inco
et fides invicta, quam nec jura, nec artes,
cina docet. Sola scriptura sancta exempla
nam hanc proponit.

Profectus inde fodit alium pute
quo non contenderunt; itaque vo
men ejus Rehoboth, et ait: Nunc
nos Dominus, et fecit crescere
Et adscendit inde Beersel

Iam mutat locum Isaac, et fodit ali
de quo nihil jurgiorum oritur. Ibi iterur
eum Dominus, cum novum fontem dat.
Rehoboth, et ait: „Dilatavit nos Dom
verba ex fide in promissionem profec
enim cogitavit: Coactus sum relinquere
tes Eseck et Sitna. Non tamen prop
fidem, sed perseverandum et standum
sione Dei, qui non mentitur. Nunc c
mus, cum habeamus proprium fonten
Vide vero, quomodo exerceat I
tos: jetzt süfs, jetzt sauer, modo acerl

da objicit. Qui vere Christianus est, is easdem vices sentiet. Sicut Psalmo 4. describuntur: Angustia, dilatatio, tribulatio, consolatio. Nomen autem huic fonti indit a consolatione: Er soll heifsen Trostbrunnen, ein Lustbrunnen. Sicut alii tribulationis, odii et livoris fontes fuerunt, ita in hoc fonte non tantum corporalem consolationem invenimus, sed etiam spiritualem, ut laudemus Deum, qui nos non deserit. Jam nunc crescemus, dilatabimur et ditescemus in hac terra.

Sed ne id quidem gaudium diuturnum est: sequitur enim alia migratio in Beerseba. Quanquam Moses nihil meminit, quod persequentibus Palaestinis mutarit sedem; sed sponte fortassis abiit, et vel invitatus ab aliis, vel alia occasione meliorem locum quaesivit. Ibi haud dubie familia ejus conquesta est de malitia Gerarensium, qui istum optimum et sanctissimum virum ejecerint. Commendat autem Deus patientiam Isaac, quam proposuit omnibus in exemplum, quia alios hospites curat, qui benigne et libenter eum recipiunt.

Atque hactenus de tribus fontibus et tentationibus externis sanctissimi Patriarchae, quibus exercuit eum Dominus. Lucet autem in eo fides ardens et invicta, qua perseveravit et vicit difficillimas tentationes, nobis in exemplum, ne desperemus in ullis periculis, quia, donec Dominus vivit, qui promissionem dedit, non deseremur. Si vero moritur, promissio quoque et omnia pessum ibunt. Ipso vivente, nobis non est desperandum, et danda opera, ne fides languescat, neve deficiat spes. Hoc ipsi beneplacitum est et nobis salutare: neque ullum malum aut tentatio, quantumvis gravis, tam diu durare potest, ut Deum occi-

dat. Hac fiducia omnes sancti speraverunt et perdurarunt. Sic nos hodie, sive Turca veniat, sive aliud quodcunque malum, sic cogitemus: Qui segregavit nos in suam ecclesiam, ut crederemus et speraremus, is praestabit, quod promisit, et conservabit nos usque ad illam diem. Sic Isaac, sic omnes Patriarchae crediderunt, et hac fide servati sunt. Iam igitur finis est tentationis externae, et videtur Isaac domuisse mundum patientia sua, et devicisse externos hostes. Sed paulo post domestica tentatione ab Esau, filio suo, vexabitur, cum ducet domum duas uxores. Sed hanc praecedit rursus magnifica promissio.

Et apparuit ei Dominus in ipsa nocte, et dixit: Ego sum Dominus, Deus Abraham, patris tui: ne timeas, quoniam ego tecum sum, et benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum propter servum meum Abraham. Itaque aedificavit altare ibi, et invocavit in nomine Domini; extendit quoque tabernaculum suum, et foderunt servi Isaac ibi puteum.

Supra saepe admonui, in historiis et legendis Patriarcharum maxime rationem esse habendam verbi, et diligenter distinguendum esse inter opera Patriarcharum, et ipsum verbum Dei, tanquam potissimam partem vitae Patrum: ut praecipue observemus et videamus, quid et quoties loquatur Deus cum ipsis, quia verbum Dei majus est, quam omnium hominum, etiam sanctissimorum, imo Angelorum opera.

Haec in historiis Patrum unica et maxime desiderabilis gemma est, quod Deus cum ipsis et nobiscum loquitur. Mundus eam non cernit, nec intelligit

pretium et dignitatem hujus thesauri. Neque nos ipsi satis attendimus; quod in omni vita metrum, mensura et pretiosissimum sit verbum dirigens vitam nostram; ut possis dicere: Hoc facio in verbo Dei, hoc jussit Dominus, hoc placet Deo. Sicut possumus de hoc certi esse a summo genere vitae usque ad infimum: Deus mandavit, Deus dixit. Quodsi verbum deest, ibi fugiat, qui potest, etsi in speciem videtur Angelica vita. Sive etiam Deo gratum, religiosum inprimis et castum videtur, quod instituitur, abjice illud videtur, si non es certus de verbo; quare enim frustra te affligis et tempus misere perdis? Sicut Monachi in Papatu, Turci item et Iudaei incedunt humana opinione, tum se placere Deo putantes, si jejuniis et macerationibus carnis se occiderint, sicut de Bernhardo recitatur, quod usque adeo corpus suum afflixerit inedia, ut propter foetorem anhelitus reliquis esset intolerabilis in congregatione chori. Sic scilicet volebat frenare et exstinguere libidinem. Ac talia sunt omnia opera vitae humanae, quae praesumuntur sine verbo.

Diligenter igitur et saepe haec moneo, ac semper inculcanda sunt, ne feramur nostris opinionibus aut cogitationibus quamlibet divinis, Angelicis et coelestibus. Sicut monet etiam Paulus, Col. 2. (v. 18.): „Nemo vos seducat volens in humilitate, et religione Angelorum, quae non vidit“, quia sunt sine verbo. Ideo enim Deus nobiscum loquitur, et agit per ministros verbi, per parentes, per magistratus, ne circumferamur quovis vento doctrinae. Liberi audiant parentes, cives audiant magistratum, Christianus parochum et ministros verbi, discipulus praeceptorem. Extra hoc verbum omnis vita damnata est, et omnes

sectae perditae. Sin adest verbum, tum habeo certam consolationem, sive sum pater, sive mater, sive filius, audio verbum, et scio, quid credere et quid facere debeam. Deus enim mecum quoque loquitur in ipso statu vitae, in quo vivo.

E contra corruptelae et depravationes verbi sunt horribilis ira Dei, ac gravis retributio et vindicta in eos, qui contemserunt verbum. Si enim non voles audire Deum in certa veritate, at mendacium sub specie veritatis audias, sicut 2 Thess. 2. Paulus quoque de hac poena contemtus verbi concionatur, et tristissima exempla idem declarant. Graecia hodie audit Mahometem: occidens audit Papam.

Sunt quidem admiranda et commendanda opera et exempla in legendis Patriarcharum, quia incedunt in verbo Dei; sed plus attendendum est verbum, quod est dux vitae Patriarcharum. Illud est regula et canon, quo sic possum statuere: Ego sum concionator, sum maritus, uxor, servus, ancilla, filius: id mihi mandavit Deus, ideoque placet ei, non propter opera ipsa per se, quia caro sumus; sed propter directorem et ducem nostrum, videlicet verbum Dei, sub quo incedo. Si morior, non morior in regula Francisci, sed in regula et verbo Spiritus sancti.

Iam verba ipsa videamus: „Ego, Dii Abraham", in Hebraeo enim est אֱלֹהִים, quod in plurali numero deos significat. Sicut supra, 1 capite (v. 1.): „In principio creavit אֱלֹהִים" etc. Nobis Christianis de unitate Dei non est dubitandum, sed qualis sit illa unitas, rationi et sapientiae humanae est imperscrutabile, quia est Spiritus sancti et fidei revelatio. Rident nos Iudaei et Turci, et affingunt nobis impudentissimo mendacio, quod ponamus plura-

litatem deorum, et tres deos credamus. Itaque gloriantur, se esse populum Dei, ornari multis praeclaris victoriis et opibus totius mundi, quia credant unum Deum: nos autem tot cladibus afflictos esse, quia plures deos fingamus; ideoque vocant nos idololatras, et horribiliter blasphemant Filium Dei, sicut omnes eorum historiae testantur. Muniendi ergo sunt animi adversus istas blasphemas voces, et gloriam, ut rationi apparet, nimis veram et plausibilem, quia certissimum est, nos credere unissimum et simplicissimum Deum. Sed quod Turca nostram fidem aut doctrinam non recte accipit, nec audit, quis sit ille unus et simplicissimus Deus, hoc ipsius culpa fit, non nostra. Non solum enim docemus et credimus unum, sed simplicissima simplicitate et unissima unitate; non dividimus istos tres Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Non facimus diversos deos, sed unissime unum et simplicissimum Deum credimus.

Sed non intelligo haec, inquiet aliquis. Bene est, nec debes intelligere. Nos credimus unum Deum, qui tamen de se loqui et numerare se pluraliter solet, sicut supra, quoties dictum est: „In semine tuo", ibi semen illud, quia est sine peccato, et potestatem quoque habet destruendi peccatum, necessario et vere est Deus. Ad eundem modum Deus hoc loco vocatur: „Dii Abraham". Nec moramur istos boves et asinos, Turcos et Iudaeos, qui dicunt, se ratione humana non posse assequi; neque enim debent, cum constent res tantae revelatione divina.

Deinde si diligentius haec verba inspexerimus, videbimus, etiam colligi inde posse resurrectionem mortuorum. Ut enim vulgato proverbio dicitur: Principum literas ter esse legendas, ita multo magis

divinae literae vel millies relegendae sunt. Scimus enim, Abraham esse mortuum et sepultum a filiis suis, Isaac et Ismaële. Iam vero dicit Deus: „Ego sum Dii Abraham". Et Christus (Matth. 22, 32): „Deus non est mortuorum Deus". Ergo vivificat hic, et suscitat Abraham a mortuis. Hic est ille syllogismus, Matth. 22. (v. 32.): „Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob. Non est Deus mortuorum Deus, sed viventium". Non est Deus ejus Deus, quod nihil est: nullus et nemo non adorant Deum, et Deus non regnat super eos. Abraham est mortuus, et Deus est Abrahae Deus; ergo Abraham vivit; est quidem mortuus et sepultus; sed nihi Deo vivit Abraham, et cognovit trinitatem personarum, et Christum, semen suum: quia Deus non est nihili Deus.

Hanc argumentationem Prophetae illuminante Spiritu sancto praeclare viderunt et intellexerunt. Turca ista non videt, nec Papa et doctores ipsius unquam intellexerunt, quia ingrediuntur in scripturam intellectu muli et asini, juxta Psalm. 32. (v. 9.). Si quando legerunt, Matthaei 1. (v. 2.): „Abraham genuit Isaac" etc., cogitarunt, fuisse istos bonos viros et simplices, fuisse conjuges: nihil esse in eis admiratione dignum. Sed si accedit Spiritus sanctus illuminator, ibi effulget lux ista de immortalitate et vita aeterna. Si enim Abraham habet Deum, et e contra, necesse est, Deum et Abraham simul vivere: quia illa mutuo se ponunt et tollunt, si quidem Deus non agit cum mortuis.

Hanc doctrinam de pluralitate personarum in divinis, et de resurrectione mortuorum intellexit Isaac, et haud dubie docuit, quia est vox ecclesiae et prae-

ficatio evangelica. Primum oravit, postea praedicavit: Mihi revelatum est divinitus, quod pater meus vivit in gratia, misericordia divina; ergo nec nos moriemur. Tametsi enim mundo morimur, tamen discernemur ab impiis, qui in hoc mundo videntur vivere et habere Deum, sed habent Deum iratum. Nos vero hic et illic habebimus Deum misericordem.

Huc pertinet illud quoque, quod addit: „Propter servum meum“. Quomodo enim Abraham est servus Dei post mortem? An non poterit tandem Deus Abrahae oblivisci? Certe adhuc hodie servit Deo, sicut Adam, Habel, Noah Deo serviunt. Et diligenter ista sunt observanda, quia divina veritas est, quod Abraham vivit, servit et regnat cum Deo. Qualis vero illa vita sit, dormiatne, an vigilet, alia quaestio est: quomodo quiescat anima, nos non debemus scire. Certum est, eam vivere. Inspice homines raptos aut dormientes: de illis nemo potest dicere, quid sint, etiam cum dormiunt corporaliter. Sunt enim sine sensu et quasi mortui. Neque tamen dici potest: Hic est mortuus; sed dormiens aut somnians vivit, testimonio totius mundi. Ego tamen non sentio, me vivere, cum dormio. Omnes enim sensus et ratio ipsa non faciunt officium suum. Nemo scit, ubi sit. Si viveremus dormientes, cogitare possemus in somno: In hac domo, in hoc cubiculo sum. Atqui saepe per somnum puto, me esse in inferno, in coelo, Venetiis aut alibi. Magnum igitur signum est, quod vivo et tamen non vivo.

Quam ergo putabimus rationem esse animae quiescendi aut vivendi? Haud dubie suum quendam modum habet, quo dormiat, quem ego ignoro; sicut nec corporalem somnum intelligere possum. Saepe

enim studiose observare volui momentum indormi-
tionis, et momentum, quo rursus expergiscerer: sed experrectus sum, antequam observassem. Ejusmodi exempla nostrae dormitionis, quae est quaedam mors, declarant, animas sanctorum quiescere, ut Esaiae 26. (v. 20.) et 57. (v. 2.) dicitur, et quidem multo potius, quam dormientes. Quiescunt et hi quidem, et propter illam quietem homines nunquam magis vivunt, quam cum dormiunt: quia vita vigilantium plena est curis, aerumnis, laboribus, aegritudinibus; at somnus corporalis mutat et vincit morbos. Sicut dicunt discipuli, Ioan. 11. (v. 12.): „Domine, si dormit, salvus est“. Recte igitur dixerimus nos, dum dormimus et morimur, vivere maxime: quia spiritus vitalis tum maxime est efficax. Ad eundem modum animae quoque dormiunt; sed quomodo id fiat, non intelligimus.

Nec mirum id est, cum alia, quae nobis notiora esse debebant, in quibus nati et educati sumus, non intelligamus. Inspice enim tuam infantiam, et cogita, num memineris, te fuisse in utero matris, jacuisse in cunis, suxisse ubera matris, plorasse, comedisse pultem, crevisse etc. Atqui vivimus certe etiam primo anno, quo gestatur fetus in utero matris. Sed quomodo vixerimus, nescimus prorsus. Sic post nativitatem quoque puer anniculus nihil scit de vita, nescit, se vivere: non est in eo reflexio cogitationis de vita: videmus in ipsis vitam sine vita. Sic ego vixi annos sexaginta, vixi etiam in utero matris. Sed de illa vita postea nihil scivi unquam; et tamen certam et validam vitam esse fetus in utero, crebrae motiones ostendunt, ploratus item exeuntis infantis. Iam vero, cum haec cogitando assequi nequeamus, multo mi-

comprehendemus, qualis illa vita sit post mortem, et certum est, tamen nos vivere. Ideo inquisitio haec relinquenda et Deo permittenda est, quemadmodum prior articulus, quomodo Deus simul unus sit et trinus in tribus personis. Sic autem facito: audi verbum, hoc dirigat te; tu clausis oculis sequere. Tunc invenies, quomodo sit unus et trinus.

Ad hunc modum hic audio, quod sit vita in morte et post mortem, et quod sit resurrectio mortuorum. Qua ratione id futurum sit, tu ne sis sollicitus, cum nescias, te vivere dormiendo, et tamen vivas. Sic vixisti in utero et cum esses infans, te etiam ignorante. An non enim haberet Deus plures modos vivendi, quam istos duos, ut sit vita sine vita et intellectu? Sic potest anima suum quendam modum vivendi habere, qui est supra nostrum captum.

Interea nos hac consolatione sustentemus, et eam firma fiducia exspectemus, quam proponit vox coelestis: „Ego sum Deus tuus, sum Dii Abrahae“, servos mei servi. „Surgite, qui habitatis in pulvere: quia cadavera mea surgent. Ros tuus sicut ros pratorum“, Es. 26. (v. 19.). Ibi loquitur Deus cum mortuis non aliter, ac si viverent, atque hoc ipsum verbum est testimonium efficacissimum, quod non simus mortales, sed immortales etiam in morte. Ratio est: quia Deus nobiscum loquitur etiam sermone nostro et lingua humana. Scit Deus, hanc vitam momentaneam esse. Cur autem loqueretur nobiscum, et sic quidem, ut nostra lingua utatur, si non in perpetuum viveremus? Alioqui enim frustra ederet verbum suum propter momentum temporis tantum; sed non frustra loquitur, nec vocem boum aut asinorum induit, non mugit cum eis: cum solo homine loqui-

uxore, cum liberis et tota familia. Num haec dictio divina est? Respondet Deus: Noli timere peribis siti. Et addit: Multiplicabo semen tuum ter Abraham, servum meum. Non in praesen tum multiplicabo, sed etiam semen et poster futuram.

Haec repetitio est benedictionis cum am tione, qua confirmat eum de vita aeterna et i talitate. Sed quare dicit propter Abraham, propter Isaac? Respondeo: Vult commendare plum Abrahae patris, et illud imitandum pro quasi diceret: Etiamsi tu non esses meritus, ut loquerer, tamen velim tecum loqui propter tuum: tantopere eum diligo. Dulcissima con est, et multo suavior, quam si omisisset exe Abrahae, et dixisset: Propter te, Isaac. Estqu novissima promissio, qua sustentavit se Isaac ad finem vitae suae. Itaque aedificat ibi alta mansit in Beersaba usque ad mortem, et sepul in spelunca, de qua supra 23. Aedificavit aut altare non propter sacrificium, sed propter pr tionem verbi. Ubicunque enim fit mentio erec ris et fixi tabernaculi, ibi significatur constit clesiola, in qua convenerunt homines ad doc et audiendum verbum Dei, ad orandum, ad l dum Deum et ad sacrificandum. Sic nostra temp loca, in quibus fiunt congressus ad adorandum e dicandum Deum. Altare enim non est locus o micus, sed ecclesiasticus, et officia ecclesiae su cere, laudare, gratias agere etc.

Ibi itaque Isaac multas pulcherrimas con habuit annis LXX. aut LXXX. circiter. Praed mysterium Trinitatis, incarnationis Christi, imm

s et omnia, quae in evangelio leguntur hodie et
entur. Id vero pulchrum sacellum fuit, exstructum
aliqua arbore, sub qua cum familia et vicinis
venit; id certe mihi libuisset adspicere: non enim
o, argento aut gemmis exornatum fuit, sed Deus
locutus est viva voce. Tabernaculum etiam non
t splendidum, sed constructum ex arboribus; sed
nomine augustum et insigne, quia habitat ibi
opheta excellentissimus et Prophetissa Rebecca;
lti item de familia sancti homines, qui confluxe-
nt ad Isaac docentem, audientes eum magna reve-
ntia, et gratias Deo agentes pro hoc doctore.

Sic postquam Moses corporalia et externa ne-
tia expedivit, quae pertinent ad fovendum corpus,
quibus tamen multa egregia exempla sunt fidei,
ritatis, spei, humilitatis, patientiae, interserit etiam
ligionis studia et officia, promissiones, conciones,
udes, hymnos, quibus sancti fovebant suam fidem,
se consolabantur in tribulatione. Is enim omnium
ncionum et totius doctrinae coelestis finis est, ut
les augescat, ut praedicetur et radicetur in animis
ominum promissio de gratia Dei, augeatur patien-
a et alii fructus fidei.

Retinemus autem hoc loco differentiam usitatam
ter haec duo: invocare nomen Domini, et invocare
nomine Domini. Prius enim significat anrufen, ut
. 50. (v. 15.): „Invoca me in die tribulationis".
vocare in nomine Domini, est praedicare in nomi-
Domini, Gen. 4. (v. 26.): „Tempore Enos coep-
m est invocari nomen Domini", id est, tum pri-
um habitae sunt conciones, man hub an zu predigen.
קָרָא proprie significat rufen, nennen, vocare, ap-
llare, legere ex libro, praedicare. Interdum et co-

currere significat. Inde autem puto Mahometum titulum fecisse Alcoranum libro suo, quod sit collectarium, seu doctrinale, seu Biblia ipsius: sicut Papa suos decretales appellat. Accipimus igitur hoc loco pro docere, aut legere in concione publica, si modo habuerunt libros.

Simul etiam describitur, qualis fuerit praedicatio, videlicet in nomine Domini, dafs man von unserm Herrgott gepredigt hat, fuit doctrina de Deo. Non fuit futilis praedicatio traditionum humanarum, qualis Papae doctrina est, sed fuit vera doctrina et sincera, quae pure docuit Dominum et nomen ejus ex promissione, ut exerceretur fides, quae est opus primae tabulae. Deinde in secunda tabula fuit doctrina de bonis operibus. Habemus enim duo genera doctrinae: unum est promissionum, quae pertinent ad primam tabulam, ubi Deus nobiscum loquitur, et promittit, se fore Deum nostrum, ut concipiamus fidem, caritatem, spem erga Deum, atque haec longe amplissima doctrina est, quae vagatur per omnia genera operum: alterum genus doctrinae est de operibus et fructibus fidei. Ita partes doctrinae Christianae sunt principales: promissio et lex.

Tertio accedunt caeremoniae, ut circumcisio, quam habuit Isaac a Deo; eam quoque suis auditoribus tradidit. Et fuit haud dubie purissimus doctor, diligenter exercens et erudiens ecclesiam in verbo fidei et veritatis. Idque recte et commode facere potuit tempore pacis; ubi enim non est tranquillitas, ibi non est tempus aut locus figendi tabernacula, aut erigendi altaria, non possunt doceri homines, non administrari politia aut oeconomia. Requiritur locus quietus et tempus tranquillum. Tempore autem ten-

tionis utamur eo, quod didicimus in otio. Sicut fe- Isaac, ubi videt, se habere pacem Dei beneficio, n stertit, non corrumpitur otio, non studet opibus mulandis; sed ita collocat tempus, ut plurimum gotii sit in otio: si quidem otium intelligit datum instituendam ecclesiam propter posteros.

Idem nobis faciendum est, stertentibus et helluanbus Monachis et Canonicis, qui fruuntur tranquillite, otio, ac Rehoboth et copia omnium rerum. Sed edissime iis omnibus abutuntur ad helluationes, voptates et omnia flagitia Satanica, cum tamen non hos usus collati sint ecclesiis et collegiis thesauri nperatorum et regum, sed ad exercitia pietatis initueuda et conservanda, ut nactus otium, sicut Isaac, taris iis ad repurgandum et propagandum cultum ei. Sic Canonici legere sacra et discere debebant, t et ipsi alios de religione docerent, ut orarent, vaarent altari, et in nomine Domini praedicarent.

Venit autem ad eum Abimelech de Gerar, et Ahusath, amicus ejus, atque Phichol, princeps militiae ejus.

Convenit haec historia cum superiore, quae extat cap. 21., ut fere una et eadem esse videatur. Nam et ibi Abimelech et Abraham litigant de fonte, t Abimelech excusat ignorantiam suam, quod se inrio fons sit raptus. Sed haec historia clarior est, et xponit superiorem, quia additur glossa, quod fuent plures fontes. Pertinet autem hoc quoque ad onsolationem Isaac: jam enim Deus promissione eum erexit, deditque otium, ut posset esse in tuto, citare altare et tabernaculum, quo otio ita utitur, minime otiosus sit, sed faciat, quod Prophetam

Agnoscendum igitur primum est
vinum, quo reconciliatur Isaac regi.
Salomo, Proverb. 16. (v. 7.): „Cum p
mino viae hominis, etiam inimicos eju
pacem". Deinde quanta vis sit patient
dos animos hominum, exemplum hoc
enim virtus omnipotens, quae ex inin
cissimum. Abimelech, qui antea Isaac
rat, nec ferre eum poterat in regno su
te, non rogatus, redit cum suis princ
natibus, non cum faece vulgi, sed c
Phichol, offerunt pacem, expetunt ami
promittunt securitatem et omnis gene
ingens beneficium et gloria Isaac est,
Deus, ut habeat abundanter latitudine
lationem, pacem, tutelam, defensione
regis, qui jam non amplius aures pr
toribus et pastoribus improbis, sed ha
cos proceres regni, adeo ut tutela h

, sed manet bona arbor. Ita Isaac similis arbori plantatae ad rivos aquarum, quae m suum copiose et prospere. Cum enim ns sit et tolerans injuriarum, aperit vicinos, flectit animos eorum, ut ipsi agnoscant ır sua peccata, et cogitent, quantis injuriis erint, quanta et quam indigne hactenus pasne ulla sua aut honestissimae conjugis et ıiliae culpa, in quibus semper singularem em, liberalitatem, hospitalitatem deprehen- ; viderint servos et ancillas bonis moribus et recte institutos; quamobrem praesentiam tionem Dei in familia tam honesta et pia . Ita tolerantia et humanitas Isaac deducit psius ad poenitentiam et agnitionem sui, ut eprehendant et culpent, quod bonum istum n virum cum familia ejecerint.

e pulchre hoc exemplum convenit cum senıli, Rom. 12. (v. 20.), quam ex proverbiis 22.) desumsit: „Si esurit inimicus tuus, ci- si sitit, da illi potum. Hoc enim faciens ignis congeres in caput ipsius". Potest nus humanus quantumvis exacerbatus flecti , si non est obstinatae malitiae, qualis in erat. Sed si humana infirmitate, sive ignoıdam et calumniis aliorum, sive etiam justis ad iram provocatus est, ita emolliri potest ia et tolerantia, ut intra se aestuet et uraıcens benignitatem ejus, quem habet pro et se ipsum arguat, cogitans: Cur laesisti um virum, cur persecutus es innocentem? arbones, qui patientia, suavitate et benefirdescunt. Ad hunc modum Isaac perseve-

rantia sua in fide, spe, caritate, hospitalitate m
et vincit regem, ut non tantum cum eo redieri
gratiam, sed etiam ad verum cultum et agnitio
Dei convertatur. Audivit enim haud dubie concio
ingressus est tabernaculum Isaac, ut disceret e
verbum Dei. Sic ipsum regem et alios multos l
fecit Deus per verbum Isaac. Non enim dedit
bum propter nos tantum, sed propter alios, ut
communicemus.

Ad hunc modum optimus odor et doctrin
nae Isaac et vitae innocentis sparsus est apud r
et principes, ut dicerent: Cur expulimus sa
virum, qui et docet egregie, et vivit sancte;
uxor matrona optima est, benefica, liberalis et
genere virtutum ornata? Atque ita conversi su
mi hominum in toto regno et vicinia. Ideo s
tiens, quicunque aliorum injuriis expositus es,
specta. Haec omnia enim divinitus administr
ipso Isaac sedente, et nihil prorsus contra r
moliente, nihil etiam cum eo transigente: ta
enim fert, quod mandatum est, modeste et pl
concionatur, erigit tabernaculum et exercet ver

Sic nos quoque quieti sumus, non pugn
multi vero venerunt ad nos etiam ex inimicis, c
versi sunt, me neque cogente, nec cogitante. P
suavissima haec consolatio est, congruens cum
Ecclesiastis 7. (v. 9.): „Melior est patiens arr
te". Unde nos quoque adsuefaciamus animos n
ut simus patientes, et perseveremus in officio f
do, increpando vitia et exercendo verbo. Tunc a
vicini et inimici, et odor Christi veniet ad eos, c
et rapiet eos, ut hic Abimelech sua sponte ve
fit sanctus rex, sicut et pater ipsius, licet no

circumcisus: quia circumcisio non pertinet ad gentes, sed ad unam hanc domum Abrahae, ad posteros et familiam ipsius; iis tantum praecepta est, qui sunt in populo Abrahae. Quod vero Iudaei proselytos circumciderunt, male fecerunt, quia non habuerunt mandatum ea de re. Nam et tempore circumcisionis multae gentes salvatae sunt, tantum per domum Abrahae, in qua verbum, cultus, altare Dei fuit, ubi audiebatur verbum in nomine Dei, ubi sonabat vox promissionis: „In semine tuo" etc. Ideo autem tradidit Deus circumcisionem domui Abrahae, ut esset certa posteritas et locus certus, ubi verbum Dei et Christus inveniretur etiam a gentibus. Caeterum non dixit: In nomine tuo circumcidentur, sed, benedicentur omnes gentes; ideo benedictionem accipere sine circumcisione potuerunt.

Est igitur haec tota historia confirmatio latitudinis, quam oportet habere ecclesiam. Necesse enim est, eam habere defensionem et hospitium in hac vita. Ideo Abimelech reducitur per verbum ad principale et summum officium regis, quod est legem tueri, pacem custodire, servare justitiam et judicia: inprimis autem cultum Dei defendere, tueri Prophetas, alere Isaac, ut cognitio Dei maneat in suo regno: illud summum est et praeclarissimum omnium operum humanorum, quod implet animos vero gaudio et gratia apud Deum et homines. Sicut David mirifice sibi de hoc gratulatur, cum ait Psalm. 60. (v. 8.): „Laetabor et partibor Sichimam, et convallem Soccoth metibor". Quare? „Quia Deus locutus est in sancto suo", id est, nos audimus verbum in regno meo. Ecclesia habet suum tabernaculum, cultum, sacerdotes in meo regno. Ideo principale et vere regium

officium regis est, ut verbum defendat, et curet, ut propagari ad posteros.

Sed horum exiguus numerus est. Semper enim major pars principum et regum in mundo oderunt et persequuntur verbum, dissipant ecclesias et affligunt pios. Proponuntur igitur haec nobis in exemplum et consolationem, ut sciamus, Deum ex tanto numero principum, qui sunt hostes verbi, eligere unum atque alterum, qui curam gerant ecclesiae, ament et discant verbum Dei. Sic Abimelech baptizatur in Spiritu sancto, et circumciditur circumcisione spirituali, et credit in Deum, qui praedicatur et colitur in domo Isaac; fit discipulus, amicus et patronus Isaac. Haec enim est benedictio piorum, quam promisit Deus, 1 Regg. 2. (1 Sam. 2, 30.): „Quicunque honorificaverit me, glorificabo eum“.

De nomine אֲחֻזַּת disputant Hebraei, sitne proprium nomen viri, an vero appellativum. Hieronymus sentit, esse nomen appellativum collectivum, et non tam hominem significare, quam congregationem aut turbam amicorum, quibus fuerit stipatus rex. אָחַז significat apprehendere, sicut solent amici se mutuo manibus apprehendere, et tradere mutuas operas, ut sit sententia: Venit Abimelech, et apprehensio amicorum ejus, quasi conglutinatio quaedam et multitudo, hoc est, Abimelech venit ad eum cum societate universa amicorum suorum, sive in regno essent, sive extra. Haud dubie enim multi ex vicinis ad domum Isaac confluxerunt, qui non fuerunt sub dictione Abimelech, sed fuerunt cognati aut necessarii eorum; ad illos omnes pervenit suavis ille odor Christi, ut sese mutuo cohortarentur: Agite, eamus ad sanctum virum, audiamus ejus conciones etc.

Videre autem est, quam utilis persona sit unus opheta in mundo, sicut verba Christi significant, ın. 15. (v. 16.). „Ut fructus vester maneat". Hic im magnates et proceres regni accedunt ad Isaac m consanguineis, affinibus et amicis: tantum valet ud eos auctoritate. Atque ita patientia sanctissimi ri coronatur, quia bono malum vicit, juxta doctri-m Pauli, Rom. 12. (v. 21.).

t dixit Isaac ad eos: Quare venistis ad e, cum vos oderitis me, et ejeceritis me vobis? Qui responderunt: Videndo vidi-us, tecum esse Dominum, et idcirco nunc iximus: Sit nunc juramentum inter nos : inter te, et percutiemus foedus tecum, t non facias malum nobis, sicut et nos te on attigimus, et sicut non fecimus tibi isi bonum, et in pace te dimisimus. Tu ıtem nunc es benedictus a Domino. Fe-ıt ergo eis convivium, et comederunt et iberunt. Et mane consurgentes jurave-unt sibi mutuo, dimisitque eos Isaac, et illi recesserunt ab eo in pace.

Isaac arguit eos, et objicit ipsis peccatum, quo ı et familiam suam graviter offenderunt. Ex qua re-rehensione doctrina et morale sumi potest, sic vi-endum esse in fide, pietate et patientia, ne palpe-ıus neve tegamus et dissimulemus magnatum pec-ıta. Hoc enim si fit, gravamus nos ipsos alienis eccatis. Seniores quidem non sunt increpandi acer-ius, sed admonendi sunt: „ne sit junior contra se-iorem", ut Isaiae tertio capite (v. 5.) dicitur. Et odie passim eadem corruptio morum paulatim ser-

pit. Sed debet esse differentia inter superiorem et inferiorem, inter parentes et liberos; pater auctoritate et necessitate potior et major est. Ideo filius nequaquam erga patrem se gerere debet sicut pater erga filium, et „coram cano capite assurgas“, inquit vox divina, (Num. 19, 32.). Sic Isaac non dissimulat regis et amicorum ejus peccatum, non adulatur eis, sed cum reverentia quadam arguit. Quare venitis ad me, cum sitis mihi infensi? Nescitis, vos peccasse? Cur enim ejecistis me? Non recuso quidem colloquium vestrum; sed scio, vos esse plenos odio et invidia.

Ad hunc modum peccatum non est justificandum, nec est laudandus peccator. Quodsi est senior, qui commisit peccatum, benigne admonendus est, ut si filius parentes de aliquo peccato corripiat: Mi pater, dicet, mea mater, non videntur haec convenire honestis hominibus, non decet senem scortatio, adulterium et alia facinora. Prophetam autem decent aliquando duriores increpationes; sicut videre est hoc loco in exemplo Isaac. Rex autem cum amicis, quia vident, justam esse hanc reprehensionem, fatentur peccatum, et appellant eum benedictum Domini, quasi dicerent: Agnoscimus, nos male fecisse, cum injusto odio te prosequuti sumus; nescivimus enim, te esse benedictum Domini. Vidimus quidem, te crescere et augeri facultatibus, sed non cogitavimus, divinae benedictioni hoc esse acceptum referendum. Nunc vero aperti sunt oculi, corda et aures, et libenter agnoscimus, te immerito injuria a nobis affectum esse. Non excusant peccatum, sed mitigant: satis tamen fatentur delictum, cum dicunt: Videmus, quod Dominus tecum est. Ita complectuntur simul

confessionem peccati, et agnitionem divinae benignitatis et gratiae in Isaac. Fuit enim adhuc in ea opinione, nondum eos sibi reconciliatos, sed adhuc hostes esse; ideo inquit Abimelech: Non male tibi cupimus, si quidem videndo videmus, quod Deus tecum sit, et nos quoque tecum una ejusdem ecclesiae et fidei volumus esse socii: volumus tuum Deum cognoscere et colere. Ideo sit juramentum inter te et nos: tametsi nos non sumus circumcisi, tamen veram fidem ex te discere volumus, et participes esse temporalis pacis et societatis. Tu tantum nobis sis amicus, et nihil mali facias, te nunquam offendemus, sicut hactenus non fecimus tibi nisi bonum.

Ita excusat se Abimelech, quantum potest. Non quidem abstulit Isaac bona sua, nihil ei rapuit, adeo ut justa extenuatio videatur; sed tamen per famulos animus ejus ita exacerbatus fuit, ut jusserit Isaac terra excedere. Alioqui cum esses peregrinus, inquit Abimelech, in nostra regione, benigne et in pace te dimisimus absque ulla offensione; etsi ademerunt pastores fontes, tamen pro ista injuria abunde tibi satisfactum est benedictione divina. Quamobrem veniam precamur.

Haec regis Abimelech humiliatio et conversio est. Isaac e contra non litigat, non expostulat, neque contendit de ulla re, sed laetatur de hac voluntate regis et amicorum, atque apparat convivium, ut juramentum, pax et tutela rata sit et firma. Atque ita ubi probatus est Isaac, exaltatur super eos, qui eum oderunt et persecuti sunt antea.

Ecce autem venerunt in ipso die servi Isaac, annuntiantes ei de puteo, quem fo-

derant, dixeruntque ei: Invenimus aquam. Et vocavit illum Sibeah. Et hinc est nomen Beerseba usque in praesentem diem.

Accedit alia benedictio. Postquam pax cum Abimelech facta est, dat Deus novum fontem. Quo exemplo monemur, expectandam esse consolationem post tribulationem. Vicissitudo enim haec perpetua est in vita sanctorum: tribulationem sequitur consolatio, rursus consolationem alia afflictio. Donec autem vivit Deus, certum est, quod et nos vivemus. „Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur: sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur" (Rom. 14, 7. 8.). Sive dies est, sive nox, sive crux, sive gaudium, omnia sunt Dei. Nemo sibi aegrotus est, sed Domino: qui dormit, Domino dormit: qui comedit, Domino comedit. Omnia bona sunt, si audis verbum Dei.

De Hebraea voce שִׁבְעָה supra 21. capite dictum est, quod duplicem habeat significationem, a numero septenario et a juramento, et videtur Latinum vocabulum septem natum ex Hebraeo: sicut et nos Germani pronuntiamus Sieben. Hieronymus hoc loco exponi vult saturitatem, quia id quoque significat שִׁבְעָה, ut sit puteus saturitatis. Hebraeorum autem Rabbini contendunt juxta veram etymologiam reddendum esse: puteum juramenti. Idque mihi magis placet, ut appelletur fons juramenti, non abundantiae: sicut supra dictus est: Ein Schwörborn, quod nomen etiam cuidam fonti Erfordiae inditum est.

Postremo quaerendae erant hoc loco allegoriae. Sed ego iis non perinde delector, ac Origenes aut

Hieronymus: non curo eas, nisi quatenus ornant historicam sententiam, quae ex simplici historia colligitur. Atque ibi sunt veluti flores interspersi, sed nihil probant: id quod de figura Augustinus dixit. Si quis tamen requirit allegoricam sententiam, accommodet tres fontes ad tria capita sacrarum literarum: ad legem, ad Prophetas et ad evangelium. Lex enim est עֵשֶׂק, hoc est, ut Germanica lingua dicitur, es ist Essig, est acetum in anima, quia lex iram operatur. Prophetae sunt שִׂטְנָה; quando enim urgent legem, exsistit odium Dei, non legis vitio, sed Philistiim, ex bono fit malum. Evangelium vero est רְחֹבוֹת, quod vulgatum in toto orbe terrarum facit latitudinem conscientiarum. Haec potest esse allegoria hujus loci, qua utatur, qui volet.

Esau vero quadragenarius duxit uxorem nomine Iehudith, filiam Beeri Hethaei, et Basmath, filiam Elon Hethaei, quae ambae fuerunt amaritudo spiritus ipsi Isaac et Rebeccae.

Sunt haec exempla sanctissimorum Patriarcharum, in quibus non solum fidem insignem, sed et summa exercitia caritatis, patientiae et omnium virtutum perspicimus. Hactenus vidimus, quanta passus sit Isaac, dum extraneis tentationibus vexatus est, quomodo peregrinatus sit inter gentes, si non aperte inimicas, tamen simultatibus, odiis et insidiis ipsi molestissimas. Atque istae fuerunt externae tentationes. Hic vero longe atrociorum malorum initium sequitur, post victas omnes tentationes, quibus satis duriter exercitatus est una cum conjuge, liberis et familia, unde jam perfectam patientiam didi-

cit. Iamque gentes ipsi reconciliatae sunt, inter quas habitaverat, et ecclesia pacata et tranquilla crescit et augetur multitudine auditorum undequaque confluentium. Insuper benedictione corporali abundat; largitur enim Deus fruges agri, fontes amoenissimos et omnia necessaria. Breviter pacem habet et quietem et abundantiam.

Nunc igitur domesticae tentationes, et superioribus longe graviores incipiunt: eitel Ingwer, Pfeffer, Kellershals, Iammer und Herzleid. Cum jam senex est, et sperat finem aliquem tentationum, fessus et exhaustus ferendis miseriis: quia est fere centenarius, quod inde colligi potest, quia Esau et Iacob nati sunt anno sexagesimo aetatis Isaac: Esau, quadraginta annos natus ducit uxorem; ideo Isaac est centenarius: is ergo jam de novo domesticis tentationibus vexatur et eruditur. Cum videntur omnia consummata et superata esse, ibi primum nova crux et angustia incipit.

Cum autem idem nobis quoque accidat, meminerimus, haec nobis in exemplum scripta esse, ut videamus, quomodo Deus suos sanctos, quibus dedit verbum, quibus promisit vitam aeternam, tam varie et tam duriter exerceat in hac calamitosa vita: ut verissimum sit illud, quod a divo Paulo dicitur (Act. 14, 22.): „Per multas tribulationes oportet nos ingredi in regnum Dei".

Sic enim Isaac ab anno aetatis centesimo sustinet domestica et omnium acerbissima mala usque ad annum octuagesimum supra centesimum. Ea omnia ferre et devorare cogitur usque ad ejectionem nepotis Ioseph in Aegyptum: eo enim anno, aut circiter mortuus est, omnemque illam calamitatem vidit et

eravit, quae sequetur postea in Iacob filio, in Io-ph nepote, in Esau apostata, in Dina vitiata, in ben, qui adscendit lectum Iacob. Illud ingens re tentationum, quo jactatur istis octuaginta annis, dem eum absorbet.

Hi igitur Patriarchae vere sancti sunt, ad quo-m collationem nos nihil prorsus sumus: quin etiam nnes Episcopi, Martyres et Apostoli eos admirati nt, et cogitaverunt: Nos quidem in primo gradu mus, et multa patimur; sed nihil haec omnia d tentationes Patriarcharum: ideoque eos ita co-uerunt, ut comparatione illorum ipsos sui pude-ret. Martyris enim crux et cruciatus unius aut dimi-diae horae est: Es ist einem Martyri umb ein böse Stund zu thun. Hic nullus finis est tentationum, molestiarum et calamitatum quotidianarum. Quanta enim miseria est totos octoginta annos summo cum dolore adspicere et pati domestica mala, et ea non vulgaria aut cum aliis communia, sed exquisita et summa? Superat autem omnem eloquentiam patientia Isaac, sicut et Abrahae et Iacob patientia celebratur, unde hos tres fuisse Deo inprimis dilectos satis apparet. Ideoque et Patriarcharum, et sanctissimorum Martyrum nomine sunt dignissimi, ac merito inter omnes alios quasi trinitatem quandam sanctorum, si liceret ita loqui, appellarimus. Non enim magnitudine, neque multitudine, neque assiduitate tentationum victi sunt, sed ingenti animo de omnibus fortiter triumpharunt; et decus harum victoriarum in novissimo demum die videbimus et admirabimur: nunc utcunque cogitare et adspicere licet. Coram Papistis vero prorsus sunt abscondita, ob unicum illud scandalum, quod fuerunt mariti, quod habuerunt uxores, filios etc.,

quod non fuerunt caelibes: quia haec una sanctitas in Papatu fuit, si quis caelibem vitam degeret; ideo non possunt videre lumina illa, imo soles et lunas pulcherrimarum virtutum.

Erudimur igitur non solum ad exemplum et imitationem, sed etiam ad pudorem et verecundiam, ut nostri nosmet pudeat, quod in comparatione ad ipsos adeo prorsus nihil sumus. Oportet enim nos hic erubescere, et dicere: Nihil est Augustinus, nihil Ambrosius, qui habuerunt quidem sua dona; sed ad hos ne comparandi quidem sunt, qui obedierunt Deo tanta patientia et humilitate per omnia. Ideo non frustra dicit Deus, se esse Deum Abraham, Deum Isaac, Deum Iacob, Exodi 3. Percurremus igitur domesticas tentationes: „Esau factus annorum quadraginta filius duxit duas uxores, quae ambae fuerunt amaritudines spiritus ipsi Isaac et Rebeccae". Hanc crucem acerbissimam Moses paucis verbis perstringit: aetatem Isaac annotat, quia illo tempore maturius aliquanto, quam ante diluvium, contraxerunt conjugia. Post diluvium usu et legibus receptum fuit, ut ducerent uxores circa quadragesimum annum. Deinde scribit, duxisse Esau duas peregrinas uxores: unde possumus conjicere, voluisse *) eum in Syriam ire, et unam ex consanguineis ducere, quod ante ipsum Isaac pater fecerat, et postea Iacob faciet.

Videtur igitur Moses hoc significare, fecisse Esau foedus cum viris et adolescentibus Hethaeis, idque ut esset firmius, contraxisse matrimonium cum filiabus aut sororibus eorum, cum tamen essent gentes a Deo damnatae jam dudum, sicut supra numeravit istas

*) Fort noluisse.

istas septem gentes, et damnavit eas, cum inquit (Gen. 15, 16.): „Nondum sunt completae iniquitates Amorrhaeorum", quod haud dubie scivit Esau: non quod prorsus rejecerit eos Deus, quia Iudas unus de duodecim Patriarchis est, pater Christi, de cujus semine venit Christus; is duxit Cananitidem Suam. Et Thamar ex stupro et incestu genuit Phares et Zaram. Damnavit igitur Deus gentes illas, sed tamen ex genere et sanguine damnatorum populorum delegit matres. Et potest fieri, ut Isaac non id aegre initio tulerit, quod Hethaeas duceret, et quidem duas simul: vidit forsitan id illis gentibus in more esse, sicut Abimelech multas uxores habuit, et eadem consuetudo fuit in toto Oriente. Quapropter neutram harum duarum causarum puto offendisse et contristasse animum Isaac et Rebeccae; sed inde ortae sunt sanctissimorum parentum cruces et tribulationes, quod illas duas nurus cogerentur introducere in suam domum, a quibus omnes turbae et omnis generis offensiones oriebantur.

Caelibes Monachi oeconomicas cruces et molestias ignorant. Sed profecto dura et acerba crux fuit utrique parenti, praecipue autem matri, quae ad nonagesimum usque annum magnis laboribus totam rem familiarem administraverat; jam vero senio et curis domesticis confecta juvenculas istas recipere cogitur in propriam domum, alere illas de suo, ut socrum excrutient et affligant, et pro suo libitu turbent et misceant omnia. Sic enim inquit Moses: Exasperabant, contristabant animam Isaac et Rebeccae. Cujusmodi autem fuerint tentationes, scriptura non exprimit, nec puto, ob levem aliquam noxam, quales multae leviculae offensiones in oeconomia solent accidere,

commotos esse parentes. Uterque enim, Isaac et Rebecca, exercitatissimi fuerunt ferendis malis, et habuerunt victoriam spiritus. Tales homines non facile commoventur.

Necesse igitur est fuisse gravem aliquam et insignem causam. Eam vero utcunque eruere et perspicere poterimus, si decalogum inspexerimus, qui monstrabit, quae fuerint occasiones harum tentationum: deinde conferamus huc exemplum Hagar supra recitatum. Ea enim cum ausa fuerit insurgere contra dominam, eamque contristare: quid non putabimus ausas fuisse has duas? Haud dubie enim gloriatae sunt: Nos sumus uxores primogeniti filii, primogenitura est nostra. Iacob enim fuit spretus et contemtus; Esau vero gessit se, ut sacerdotem, principem et haeredem legitimum ecclesiae et domus decet. Itaque et mulierculae peregrinae non famularum, sed matrumfamilias locum et dignitatem tanquam uxores primogeniti obtinere voluerunt. Haec dignitas ingentem fastum et superbiam peperit; unde Isaac et Rebeccam indignissima quaeque pati necesse fuit. Et quomodo aliter se gererent, cum ipsius Esau ingenium jactabundum et efferos mores fuisse supra dictum sit? Quanto fastu putabimus eum apud uxores jactasse: Ego sum primogenitus, ad me pertinet successio haereditatis, habeo promissiones divinas, quae patri factae sunt; hae omnes ad me divino jure pertinent. Ego ero pater futuri seminis, ego possidebo terram? Ac quoties apud familiam promissiones spirituales et corporales praedicavit Isaac, toties Esau eas sibi arrogavit: Ego sum primogenitus et haeres ille harum promissionum, et vos estis primogeniti conjuges, dominae totius terrae, proles nostra eam

haereditabit et possidebit. Iacob me longe inferior est, abjectus et repudiatus.

Hoc unum peccatum et una amaritudo fuit, vide licet fastus duarum conjugum Iudith et Bismath quem coacti sunt ferre duo sancti conjuges. Sic enim recte confertur cum superiore exemplo Ismaëlis in domo Abrahae, ubi Ismaël jactavit se primogenitum etiam patre teste: ibi Sara indignata est, quod vellet ipse haeres esse, et suum filium Isaac ejicere. Non sic locutus est Deus, dixit; sed in Isaac tibi vocabitur semen. Licet igitur Ismaël sit primogenitus carne, tamen spiritu non est primogenitus.

Idem in hac familia evenit. Esau et uxores gloriatae sunt de sacerdotio et regno, et quod Iacob nihil aliud sperare aut exspectare deberet praeter unam aliquam portionem aut munusculum exiguum, quo contentus esset, et relicta patria domo in exsilium ire cogeretur: Esau vero mansurum ac futurum esse factotum ac principem et sacerdotem et patrem Christi. Sicut autem Sara Ismaëlis gloriam indigne tulit, ita Rebecca vehementer commota est, et cogitavit, quomodo Iacob primogenituram retineret. Idque tandem consecuta est. Sed differtur adhuc triginta annos, quibus exactis Iacob primum succedit patri, et fit haeres in rebus corporalibus et spiritualibus, et manet in domo paterna, Esau vero relinquit eam una cum conjugibus et liberis. Hoc Dei judicium et singularis gubernatio est, qui deponit potentes de sede, et exaltat humiles. Neque enim vult, nec potest ferre superbiam. Quin potius eosdem dejicit et evertit, quos paulò ante in sedem collocaverat. Utrunque enim facit, erigit humiles, et collocat in sedem, et eosdem praecipitat ex sede.

Quare autem hoc facit Deus, et quare secum ipse pugnat? Respondeo: Quos propter humilitatem exaltat, eosdem propter superbiam deponit. Nullus imperator tam potens est, quem non possit humiliare. Ac facilius ei est monarcham aliquem evertere, quam mihi muscam occidere. Sic enim inquit ad Saul (1 Sam. 15, 17.): „Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es"? etc. Sed nunc superbis, nec obedis voci meae; ideo te depono. Est igitur Dei hoc opus, exaltare humiles, et e contra. Idem testantur omnes omnium gentium historiae. „Constituit, inquit Daniel (2, 21.), et transfert regna". Dum sunt reges humiles, tuetur eos, et conservat regnum. Quando superbiunt et persequuntur sanctos suos, transfert.

Exemplum Ismaëlis profecto horribile est, qui propter superbiam rejicitur et privatur primogenitura, praesertim quoad spiritualem promissionem. Sic Esau quoque superbit. Ideo abjicitur, et non est dignus, ut sit haeres terrae Canaan et pater Messiae, qui in hac terra regnaturus erat. Ergo istae amaritudines ortae sunt ex prima et secunda tabula. Ex prima propter sacerdotium, ex secunda propter regnum. Gloriatae enim sunt duae conjuges Esau: Noster maritus habebit cultum et ecclesiam Dei, et Christus ex nostro marito nascetur. In prima tabula debet docere, in secunda temporaliter regnare; hoc jus est primogeniti, quo se superbe jactavit.

Supra autem contrarium statutum est in promissione, ubi dicitur: Major serviet minori. Deus enim ita ponit promissiones suas, quando promittit gratiam et benedictionem, ut maneat Deus. Si promissio debet rata esse et manere, oportet etiam, ut Deus ipse

largitor et promissor maneat et agnoscatur. Quodsi superbio, tum excido promissione, quia promissio excludit superbiam, et includit humilitatem et agnitionem promittentis Dei.

Fuit autem toleranda amaritudo ista Rebeccae et Isaac ad trigesimum usque annum. Tam diu enim vixit Iacob sine conjuge, etiam a familia spretus et abjectus prae Esau: quae res matri magnum et justum dolorem attulit. Nam quod vulgo dicitur: Omnes socrus oderunt nurus, de hac sancta muliere non est dicendum; longe alia res est, quia angitur de primogenitura Iacob, sicut Sara. Ibi nihil dissimulandum, non ferenda ulla injuria, non cedendum de jure, quia est promissio divina; prodere autem verbum aut projicere, et abnegare divinas promissiones non est patientia, sed ignavia, imo contemtus Dei. Ego enim quidvis possim perpeti, modo non auferatur mihi Christus.

Atqui Christianus tacere debet, et praestare patientiam cum humilitate, condonare item injurias iis, qui nos laedunt? objiciet aliquis. Respondeo: Tum cessat patientia, humilitas et omnia alia officia caritatis, quando illum amittere debeo, propter quem patior. In amittendo Deo, abnegando ejus verbum et cultum Deo debitum, non est habenda patientia. Hic oportet nos firmos et certos esse de divina promissione, quae ad nos pertinet, ne eam ulla ratione eripi nobis patiamur. Sic ubi videt Rebecca, Esau cum uxoribus se magnifice efferre tanquam regem et reginas, adeoque haeredes esse tam in corporalibus, quam spiritualibus: ibi desinit patientia, et cogitat: Sudandum mihi erit, ne filio meo praeripiatur benedictio, sed ut sit haeres secundum promissionem. Et

Spiritus sanctus dat Rebeccae consilium, de quo postea audiemus, ut Isaac pater caecus et ignarus transferat primogenituram ab Esau in Iacob. Ac quemadmodum Abraham coactus est audire vocem Sarae, ita Isaac Rebeccae vel invitus obtemperare cogitur. Idque sancto et pio dolo efficit, ut a falso primogenito auferatur haereditas, et restituatur vero primogenito Iacob.

Haec una amaritudinis causa fuit profecto major, quam nos, qui oscitanter ista legimus, nec intelligimus luctas ejusmodi, cogitare possimus. Ad hanc calamitatem accessit altera quoque, videlicet idolatria. Duae enim nurus non recte institutae in doctrina coelesti contradixerunt vero cultui et religioni Dei. Forte paternas traditiones Hethaeorum in domum soceri intulerunt, et infecerunt fermento isto ecclesiam Isaac. Haec demum animum sanctissimorum conjugum exacerbavit, cum retinentibus et defendentibus muliercula paternas superstitiones haereses et sectae ortae sunt. Id enim longe est pessimum et tristissimum, quando ecclesia optime constituta est, et est consensus docentium et credentium, unum os, unum cor, unus calamus, cum idem omnes docemus et scribimus, et exsistit aliquis, qui turbat haec omnia, qui vult esse doctor et magister, et ad se trahere totam ecclesiam: sicut Arius exortus est, et dissipavit ecclesiam Alexandrinam. Sunt enim hae duae quasi sorores et gemellae, contentiones de primogenitura, et haereses. Haeretici vident, se non posse inclarescere, si maneant in communi societate et concordia ecclesiae. Quid faciam? dicunt. Nomen meum plane obscuratur, non celebratur in aliis regnis et ditionibus; tentanda igitur via est, qua me possim tollere

umo, ut videant homines, quid possim praestare. oi tum oritur certamen de primogenitura et titulo cclesiae. Vera autem ecclesia conculcatur ab ejusmodi ambitiosis spiritibus: sicut Isaac et Iacob hic non abiti sunt pro vera ecclesia ab Esau et uxoribus. unt fatui, dixerunt, habent exiguum spiritum: tenendum est ad sublimiora, man mufs höher fahren. ales enim voces spargebat nostro tempore Monetaus. Lutherus et alii inceperunt quidem evangelium; d non promoverunt. Ad eundem modum istae duae ominae incitarunt Esau ad reformandam ecclesiam: u es dominus, licet tibi tuo arbitratu omnia administrare; non poteris errare. Age, introducamus et paum nostrorum Hethaeorum religionem. Quid pater aac? Est rudis vir, manet in simplicitate, tantum os docet orare. Illa simplicia sunt sine aliqua spee et pompa, non movent, nec excitant animos hoinum. Invehenda sunt in ecclesiam, quae splendent fulgent in oculis hominum; patres nostri Hethaei lorant lunam et solem. Simul igitur colamus relionem et caeremonias Hethaeorum.

Haec fuit pestis illius ecclesiae, quia traditiones caeremoniae humanae sunt speciosissimae, et inırrunt in oculos hominum, movent vulgus, ut mirenır istam externam pompam. Ea ratione traxerunt ıe duae peregrinae mulieres ad se multos ex familia, vicinos etiam, et dixerunt: Isaac est delirus senex, hil potest praestare: Rebecca mulget capras et vacs. Itaque alium et longe sublimiorem cultum Dei stituamus. Sic falsa ecclesia propter externam pomım coepit praedominari; promissio autem et doctri sincera de Deo contemta est, quam miseriam Isaac Rebecca intueri et ferre coacti sunt. Esau cum uxo-

ribus fuit praelatus, et contemsit parentes. Atque ita neque Deum coluerunt, nec parentes honore affecerunt, sed irritarunt et exacerbaverunt cum suis moribus optimos parentes.

Idem vero nobis quoque hodie accidit, qui tot dissidia et sectas exoriri videmus. Qua de causa ecclesia angitur et vehementer dolet; sed non potest caveri hoc malum. Quando autem est praerepta primogenitura, tum sequitur idolatria certissima. Fuit igitur ingens periculum ecclesiae Isaac, quod coepit per primogenitum et uxores, quae ambae offenderunt, et, ut sic dicam, amaricaverunt cor et animam Isaac et Rebeccae. Nec potuit Isaac tacere aut celare dolorem suum, quia fuit vehemens et assidua offensio. Nam non tantum offenderunt, ut vulgaris translatio habet, sed offendebant in continua et habituali exacerbatione persistentes. Non cessabant istos duos, Rebeccam et Isaac, exacerbare. Non semel tantum, *bis* terve id factum est; sed longo tempore duravit offensio usque ad illum paroxysmum, qui nunc sequitur.